

И. Г. ИВАНОВ

**МУТВУНДЫНАМ
ПОЙДАРЕНА**

Шуэн вашлиялтше мут-влак

Йошкар-Ола
Марий книга савыктыш
2015

УДК 811.511.151

ББК 81.663.2

И 20

Рецензент-влак:

Сибатрова С. С., филологий шанче кандидат

Андрианова Е. М., филологий шанче кандидат

Иванов И. Г.

И 20 Мутвундынам пойдарена: шуэн вашлиялтше мут-влак. —
Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2015. — 404 с.

ISBN 978-5-7590-1129-3

Тендан ончылно марла возышылан да марла чаткан кутыраш тыршышылан полшык семын чумырымо ешартыш шынымаш мутер. Тушко марий йылмыште шуэн вашлиялтше вич тўжем утла мутым пуртымо, нунын ынгыштым, ойышто кучылтатме ойыртемештым ятыр пример гоч ончыктымо. Тўн шотышто уста сылнымутчо В. Колумбын возымыжылан да кумдан палыме венгр шымлызе Ёдён Бекен диалект мутержылан энгертыме. Мутат уке, шомак-влакым вес источникла гычат погымо, лийме семын нуным кушеч налмым ончыкташ тыршыме. Южо мутшым автор шке шонен луктын. Мутер марла-рушла да рушлармарла лўмер гыч шога. Шомак-влакым у орфографий почеш пуымо.

Книга марий йылмын ончыкылыкшо верч азапланыше, шочмо йылме да тўвыра деке мелын шогышо чыла марий еглан темлалтеш.

УДК 811.511.151

ББК 81.663.2

ISBN 978-5-7590-1129-3

© Иванов И. Г., 2015

ОНЧЫЛМУТ

Саде мутерым ик шотшо дене 2001 ийыште лукмо «Мутвундынам пойдарена» книга умбакыже шуйымо семынат ончаш лиш. Туге гынат тиде тыге огыл. Тиде угыч чумырымо, чот пойдарыме, весемдыме мутер. Тудо кугытшо денат, поянлыкше шотыштат, чо-налтме ойыртемеже могырымат тудын деч тўн гычак ойырте-малтеш. Тиде йўршеш вес книга. Но ынгже тудак кодын – литератур йылмын мутвундыжым пойдараш полшаш шонымаш.

Марий йылмын мутпоянлыкшым чумыраш мый эше 1970-ше ийлаштак тўнгалынам ыле. Кызытат марла кутырымаште шуэнрак кучылталтше але шагалрак палыме мут-влакым эреак поген шогем. Тыгай мут мыйын ынде шагалак огыл погынен. Нуным тўрлў тошто савыктышла, вес эллаште лукмо книга, архивлаште ара-лалтше кидвозыш мутерла, 20–30-шо ийласе тўрлў книга, газет-журналла гыч, кызытсе сылнымутчо, публицист да тулеч моло серызе-влакын возымышт гыч погымо. Мыняржым шкегычат ыштылме. Тыге марий мутвундо дене изи огыл материал чумырген. Ятыр шомак, ондак муткылдыш семын ончымо савыртыш-влакым кызытсе орфографий почеш вес семын ончалын, йыгырмутыш савырымылан кўра шочын. Марий йылме ты шотышто, моло финн-угор йылмыла семынак, йыгырмутлан пеш поян, но ме тидлан ятыр жап шинчанам петыренна да, руш орфографий почеш каен, нуным ужын огынал да тачат пешыжак ынена уж. Тыге, ик эн кумдан шарлыше мутыштыш йўнын куатшым шочмо йылмынам пойдары-маште кўлеш семын кучылтын огынал. Пытартыш жапыште тидым ынде изишак умылаш тўнгалмыла чучеш. Тидым 2011 ийыште угычлен лукмо орфографий мутерат ончыкта. Тушко ондак оныктыдымо шагал огыл йыгырмутым пуртымо. Тиде куандара. Туге гынат марий йылмыште ятыр йыгырмут таче мартеат ўрдыжеш кодеш. Нунат мынярже саде мутерышкат верештыныт.

Поснак тўткын шерген лекме алте сылнымутчо да тале йылмызе (тыге-тыге, ида ўр!) Валентин Колумбын ойпого поянлыкшым. Тудын мутпоянлыкше чынже денак марий ойын «шўртны-

вожшо» улеш. Марий йылмым тудо тунар келгын пален, умылен, чонжо дене шижын моштен, мыланна таче браш веле кодеш. Шке мурсаскаэшыже шочмо марий йылмынан көргö поянлыкшым, кугезе ямжым мыланна моткоч тұрыс арален коден. Тудо огыл гын, кертывна ыле гын ме таче шочмо йылмынан ямже дене чоннам тыге куандарен? Меже веле алте мурызынан йонтата йўкшö деке сонгырарак лийынна. В. Колумбын у мутшо-влакым чыла гаяк тышке пуртымо.

Марий литератур йылмын мутвундыжым чокандараш тачат диалект поянлык полшен кертеш. Поснак каласен кодыман ты шотышто венгр шымлызе Öдөн Бекен 1997–2001 ийлаште Сомбатхейыште савыктен лукмо 9 томан чапле мутерже нерген. Тушто тұвыргö марий мутпоянлык аралалтеш. Нуным, тачысе илышлан кельштарен, моткоч пайдалын кучылташ лиеш. Мутерым ямдылыме годым тидымат ушышто кучымо.

Ты книгаште чумырымо мут-влакым марий мутын тичмаш поянлыкше семын ончыман огыл. Тиде марий мутерын изирак ужашыже веле. Тушко улыжат вич тұжем угла марий шомак веле верештын. Кö марий мутпоянлыкш тұрысрак шындаралтнеже гын, МарНИИЯЛИ-н лукмо 10 томан (1990–2005) да Öдөн Бекен 9 томан (1997–2001) мутерлашт деке вуйжым савырал кертеш – тушто мут кучылтмо шотышто шуко онгайым муаш лиеш. Но эсогыл нине поянле мутерлаштат марий мут тичмашнек чумыралтын огыл. Саде мутерым ямдылаш пижмын ик амалже тидат лийын.

Темлыме мутерыш чумырымо мут-влак шкешотан улыт, манаш лиеш. Нуным тыгай ыг дене вес вере муаш ок лий, книгалашке логалше моло шомакла деч нуно мо дене гынат ойыртемалтыт: иктышт – тұжвал тұсышт дене, весышт – мом ончыктымышт, ынгышт дене, кумшышт – шуэн кучылталтмышт дене, нылымшышт – кагаз ўмбака нигунам логалдымышт дене, т.м. Тачысе литератур йылмын мутвундыжым пояндарымаште, мый шонем, нуно пайдале энгертыш лийын кертгит.

Йылмызе, шочмо йылмына верч азапланшыше марий ег семын ты шотышто мый теве мом каласынем. Эн ончычак, шарнен шогыза, тиде – марий йылмын тичмаш мутерже огыл. Тудо марла во-

зышылан полшык семын чумырымо ешартыш мутер. Ик могырымжо, тудын деч ёрдыжеш тўвыргё мутпоянлык кодын. Нуно кумдан кучылталтыт, лудшыен-влак нуным палат да, кўлеш гын, тылеч ончыч савыкталтше мутерлаште муын кертыт. Вес могырым, пуымо мут-влакшынат значенийышт тўрыс огеш ончыкталт, нунын вес мутерлашке логалдыме ынгышт веле пуалтыт. Адакшым тыште, моло мутерласе семын, нимогай грамматике, стилистике ойыртемамат ончыктымо огыл. Садлан тудым шанче мутер семын ончыман огыл. Тиде – шынымаш (практический) мутер. Сандене урак мут-влакым, ондакысе семын, мый тыгай мутым ом пале манын, шёрын ончаш тёчымё ок кўл. Тўналтыш жапыште нуно «пылышыMAT шуралтен» кертыт – нуно вет мыланна таче шукыштан у шомакла чучыт. Тиддеч лўдмё ок кўл: кеч-могай у настат, ме вет тидым палена, ылышыш «пўйым шырен» пура. Тачысе саманыште умут-влак деч посна марий култур ылышым кўлеш семын вораңдараш ок лий. Тидым умылыза.

Мутерышке тугай шомакым веле пурташ тыршыме, кудо моло мутерлашке логалын огыл (мый орфографий мутер нерген ом ойло). Туге гынат улыт тугай-влакат, кудым вес вереат вашлияш лиеш. Но саде мутерыш логалше шомак деч нуно мо дене гынат ойыртегалтыт: я ынгышт дене (мемнан мутерыште нуно йёршеш вес значений дене кучылталтыт але ялт вес улымышым ончыктат), я йёршеш палыдыме улмышт дене, я чылт у мут улмышт дене. Тиде марларак сераш шонышо еглан ешартыш мутпого. Шукыжо годым палыме мутын тўрыс значенийже ялт ок ончыкталт, мутерыш тудым ешартыш ынже улымылан кёра веле пуртым. Сандене мутерыш логалше шуко мутшын чыла значенийжым кычалаш ида тёчё. Нуным те кўшнырак ончыктымо мутерлаште муын кертыда. Автор тыште тендан ончык чумыр марий мут поянлыкым луктын пышташ шонен огыл. Тудын тўн шумлыкшо (цельже) – ситыдыме, шуэн кучылталтше шомак-влакым, иктыш чумырен, калык коклаш шынгараш, литератур йылмым пойдараш, марла мутланымым лывырташ, марла яндарын возаш да мутланаш тунемаш полшаш шонымаш. Моткоч ўшанынем ыле, мутер дене пайдаланыше ег ты шотышто могай-гынат пайдам налын кертеш манын.

Шкеат паледа, кызыт тыгай полшык мемнан але пеш шагал, уке дене иктак. А южгунамже марла яндарын возымо шуэш, руш мутым утыждене кучылтде, лывырге калык йылме дене. Но тыге возаш эре нелырак да нелырак лиш. Руш мут-влакым марла кузе сайынрак савырал каласаш, кушто келшен толшо марий шомак-влакым кычалаш, вуйым пудыратыл толашет, мутерла деке миен тӱкнет, а нунышт кугунак полшен огыт керг. Тыгай азап шонымашыш кондыш: молан кеч мо улыжым, иктеш чумырен, весе-влак декат шукташ төчен ончаш огыл?

Мутерым чумырымо годым мый теве могай шонымашыш толын шуым. Шоналгаш гын, мемнан мутпоянлыкнат тунаржак чӱдӱ огыл, кузе ме южгунамже шонена. Но ме, тачысе марий-влак, шке йылмынам көргышкына шынгарен шуктен онал, кӱлеш наре тудым тунем шуктен огынал, марий ег семын тудым огына пале. Сандене чӱчкыдынак йылмыштына улшо, шкенаан йылмешнак шукертак шочшо да вожланыше мутым кучылтмылан сӱмсыр койышым койына. «Мый тыгай мутым ом пале», – манын, шуко палышыла кутешнен-игылтынрак руал пуэна, кугу культуран айдемыла кояш төчена, шинчымашна чӱдырак улмым, шоналтен шуктыде, ег ончыко луктын пышташ вашкена. Мый шонем, тиде чын огыл, марий еным тиде огеш сӱрастаре, мӱнгешла, чапшым веле волта. Вет раш: айдеме иктаж-мом ок шинче гын, пален налаш тырша огыл мо, мутерлаште, полшыклаште кычалеш.

Палыдыме мутлан калык коклаш шынгаралташыже ик келшык веле кӱлеш: тудым чӱчкыдынак кучылташ, пачаштарен шогаш. Йылмым **умылаш** тунемаш кӱлеш. Тудым шижын моштымаш шке ок тол. Тидлан көргӱ вийым чымалтарыде ок лий. Айдемын тыгай кумылжо ок лий гын, калыкын ончыкылыкшо будаканеш. Йылмым көргӱ чонжо дене шижын моштышо ег калыкыште, мутат уке, уло, но пеш шукыжак манаш ок лий. Йылмым умылаш, тудын алте вийжым, чумыр сылнылыкшым, йытыралыкшым, лывыргылыкшым шижын мошташ **тунемман**, тидлан адакат ала-моак ок кӱл – кумыл гына лийже. Тиде икте.

Весе. Кызытсе саманыште, кунам мемнам йот йылме-влак пугырак чот «темдат», литератур йылмым, тудым пойдарыме, виянден

толмо корным шкешонен (сознательно) виктарыман, лўмынак умутым ыштыде але улшым у ильшлан кельштарыде ок лий. Литератур йылман улмо кўкшытыш кўзен шушо кеч-могай калыкат шке йылмыжым, тўвыражым тыге виктарен толын да кызытат виктарен шога. Тыге тудын шкешотан улмыжым, чатка ойжым арала. Марий кокла гыч южышт тыгай деч моткочак лўдыт, тыге шонышо-влакым «умылаш лийдыме» дене чуриктарылыт. Тиде чын огыл. Айда мо лиеш лиеш-огыла манын, йўштō шўм дене ѳрдыж гыч ончен шогымо дене гына серлагаш шотлан ок тол. Тыге ме йылмынам кугунак ворандарен огына керг, мо улыжымат йомдарен пытарена да чаткалыкшым, сылнылыкшым веле огыл, шкенжымат кошартена.

Марла чаткан кутырен моштышо кызыт моткоч чўдō. Тидын ик амалже мутер ситыдымашат улеш. Йылме чаткалык, тудын поянлыкше дене пайдаланен мошташ туныктышо полшык уке дене иктак. Тыгай экшык деч кеч изишак утлаш полшаш шонен, саде мутерланат пижме. Тудым марий йылмым орлен коштшо-влаклан ямдылыме огыл. Мутерым йылмынан ончыкылыкшо верч азап-ланыше, «марий чонан» марий-влаклан полшаш шонен чумырымо.

Мутер кок ужашан. Тидат тудын шумлыкшо дене кылдалтын: рушла шонен возышо марий-влаклан марла возаш тунемаш полшаш. Марла возышо-влак чўчкыдынак руш шомакым марлаш кузе кусараш, тудым марий ойлончышто кузе кельштараш кўлмō гыдым кугу йōсылыкым шижыт, санденат кокымшо ужашыштыже мутерыште кучылтмо марий мут-влакым рушлашке кузе кусарен пуаш лийме мут спискым пуртымо. Тудлан энертен, марла саде мутым кузе каласаш лиймым пеш вашке кычал муаш лиеш. Садлан мутереш чумырымо марий шомак-влакын рушла мом ончыктымыштым рушлаш кусарен пуымо. Тудым рушла-марла мутер манаш ок лий. Тиде книгашке пуртымо марий мут-влакын рушысо эквивалентышт. Руш йылмыште нунын вес значенийыштат уло, но тыште нуно мыланна огыт кўл, сандене огыт ончыкталт. Тиде мутерыште марландыме руш мут-влак списке гына, алфавит почеш пуымо руш мут-влакым марла кузерак савырал пуаш лиймым ончыктышо мутер сынан шомак радам. Ончыктымо руш мут-влакын

тўрыс значенийыштым марла почын огыт ончыкто. Тудым шке мутвундыжым пойдараш шонышо еглан ешартыш, полшык семын веле ямдылыме. Лудшыен тудын дене пайдаланымыже годым тидым шотыш налшаш.

Икымше ужашыште марий мут-влакым рушлаш кусарен пуымо. Ынгыштым сылнымут гыч налме але шке шонен лукмо примерла дене умылтарыме. Пример-влакым тўрлő источникла гыч погымо. Лийме годым нуным кушеч налмым ончыктымо.

Шагал огыл руш мутлан чыла шотыштат келшыше марий шомакым муаш куштылго огыл. Тиде неле «ушпудыратыш», мутчонгымо сомыл – шымлыме паша. Тидлан кок йылмыжымат сайын палыман. Сандене ты спискыште, őршаш уке, экшыкат уло. Нунын ўмбаке шыде дене ида кержалт, умылаш тőченрак ончалза – мутыштыме сомыл куштылго паша огыл, ўшаныза. Шкат палем. Мыняржым тўрлашат кўлеш дыр, ала теат ты суапле пашашке ушнеда? Тидын дене йылмыланна кугу суапым ыштеда ыле, шонем. Йылме сомыл – тўшка паша вет. Моткоч ўшанынем ыле: шочмо йылмына, тудын поянлыкше, лывыргылыкше ўмбак теат, мыйын семянак, вес шинча дене ончалыда, марий ег семын, мемнан кылгучем йонна семын, калыкнам арален кодымо алте вий семын тенданат ты суапле сомыллан кумылда лывырга манын.

2011 ий, 20-шо шыжа

КЎЧЫКЕМДЫМАШ-ВЛАК

- А. Арс.* – Алексей Александров-Арсак
А. Б. – Анатолий Березин
А. Бук. – Аркадий Букетов
А. В. – Арсий Волков
А. Г. – Андрей Горинов
А. И. – Альбертина Иванова
А. К. – А. Кушаков
А. Л. – Альберт Лаврентьев
А. М. – Анатолий Мокеев
А. Н. – Анатолий Новиков
А. С. – Альберт Степанов
А. Т. – Анатолий Тимиркаев
А. Ф. – Александр Фёдоров
А. Э. – Алан Эчук
А. Ю. – Александр Юзыкайн
Ал. В. – Альберт Васильев
Ал. С. – Александр Селин
Ан. Ф. – Анатолий Филиппов
Ар. Ф. – Аркадий Фёдоров
В. А. – Валерий Апакаев
В. Б. – Валерий Бердинский
В. В. – Валериян Васильев
В. Д.-О. – Виталий Дмитриев-Ози
В. И. – Вениамин Иванов
В. Из. – Валентина Изилиянова
В. К. – Валентин Колумб
В. Кос. – Валентин Косоротов
В. П. – Виталий Петухов
В. Р.-Г. – Василий Рееж-Горохов
В. С. – Владимир Сави
В. Сем. – Василий Семэнгер
В. Э. – Вячеслав Абукаев-Эмгак
В. Ю. – Василий Юксерн
Вс. П. – Василий Пектеев
Г. А. – Геннадий Алексеев
Г. Г. – Георгий Галкин
Г. З. – Гельсий Зайниев

- Г. И.* – Григорий Иванов
Г. К. – Гурий Кармазин
Г. П. – Геннадий Пирогов
Г. С. – Геннадий Сабанцев
Г. Ч. – Геннадий Чемяков
Г. Ш. – Галина Шкалина
Гер. П. – Герман Пирогов
Д. О. – Дмитрий Орай
Е. Г. – Еремей Герасимов
З. К. – Зиновий Краснов
И. К. – Илья Караев
И. Л. – Илья Ломберский
И. О. – Иван Осмин
И. С. – Иван Смирнов
К. В. – Ким Васин
К. Г. – Капитон Галкин
Л. Я. – Леонид Яндак
М. А. – Александр Мичурин-Азмекей
М. Е. – Мария Евсеева
М. И. – Мария Илибаева
М. К. – Миклай Казаков
М. Кал. – Михаил Калашников
М. П. – Михаил Павлов
М. У. – Маргарита Ушакова
М. Ш. – М. Шкетан
Н. А. – Назарий Александров
Н. Л. – Никандр Лекайн
Н. М. – Николай Москвичёв
Н. М. – Николай Мухин
Н. Н. – Надежда Никитина
О. И. – Олык Ипай
О.-Я. – Валентин Осипов-Ярча
П. Л. – Пётр Ланов
С. Н. – Сергей Николаев
С. Ч. – Сергей Чавайн
С. Э. – Сергей Эчан
С.-Эрг. – Сайн Эрге Сайгелде
Сем. Н. – Семён Николаев

- Т. П.* – Тимофей Петухов
Ф. И. – Филимон Ибатов
Ф. М. – Феликс Майоров
Ф. Мс. – Фёдор Москвин
Ш. О. – Шабдар Осып
Э. А. – Эврик Анисимов
Ю. А. – Юрий Артамонов
Ю. Г. – Юрий Галютин
Ю. Гр. – Юрий Григорьев
Ю. Р. – Юрий Рязанцев
Ю. Ч. – Юрий Чавайн
Я. Е. – Яков Егоров-Энсул
Я. Й. – Ялмарий Йыван
БЛ – Библийым лудына. М., 1998
ЛПУ – Лукан поро уверже. Хельсинки, 1995
МЛИ – И. Иванов. Марий литератур йылме историй. Йошкар-Ола, 2003
Пӹр. – И. Иванов. Пӹрымаш деч от керт утлен. Йошкар-Ола, 2010
ЙК – «Йошкар кече» газет
Куг. – «Кугарня» газет
МК – «Марий коммуна» газет
МС – «Марий сандалык» журнал
МЭ – «Марий Эл» газет
МЯ – «Марий ял» газет
Онч. – «Ончыко» журнал
Пач. – «Пачемыш» журнал
УИ – «У илыш» журнал
ШВ – «Шернур вел» газет
ЯЛ – «Ямде лий» газет
В. Т. – В. Троицкий. Черемисско-русский словарь. К., 1894
ММ – Ёнымарий. Марий мутер. М., 1928
МРС – Марийско-русский словарь. М., 1956
Ӧ. Б. – Ӧ. Beke, Mari nyelvjárás szótár. Savariae, 1997–2001
РМС – Русско-марийский словарь. Краснококшайск, 1928
Сл. А. С. – Александр Смирновын кидвозыш мутерже
Сл. Д. – Дамаскинын кидвозыш мутерже. 1785
Сл. Е. – Пётр Еруслановын кидвозыш мутерже

- Сл. З.* – Р. Земляницкийын кидвозыш мутерже
Сл. К. – В. Крекнин ден И. Платуновын кидвозыш мутерышт
СМЯ – Словарь марийского языка. Йошкар-Ола. 1–10 т. 1990–2005
Х. П. – Н. Paasonen, Ost-tscheremissisches Wörterbuch. Helsinki, 1948
TschW – A. Moisiö, S. Saarinen, Tscheremissisches Wörterbuch. Helsinki, 2008

анат. – анатомий термин
арх. – тоштемше мут
археол. – археологий термин
астр. – астрономий термин
безл. – безличный
биол. – биологий термин
бот. – ботанике термин
высок. – кӱкшӱ стиль
геогр. – географий термин
геол. – геологий термин
истор. – историй термин
КМ – калыкмут
КП – калык пале
Кум. м. – кумалтышмут
линг. – лингвистике термин
литер. – литературшанче термин
мат. – математике термин
мед. – медицине термин
муз. – музык термин
поэт. – поэтике мут
прич. – причастий
с.-з. – йӱдвел-касвел наречий
спорт. – спорт дене кылдалтше термин
тех. – технике термин
Тн. – танастарыза
физ. – физике термин
филос. – философий термин
хим. – химий термин
экон. – экономике термин
этно. – этнографий термин
юрид. – юридический термин

МАРЛА-РУШЛА

А

АВАВУЙ 1) основатель. *Марий литературын ававуйжо С. Чавайнын шочмыжлан кодшо ийыште 100 ий темын* (М.К.); 2) вожак. *Пий оран ававуйжо кенета чарналтыш.*

АВАЛТЫК поддержка. *Тендан деч мый нимогой авалтыкым вучымаш уке.*

АВАЭЛ родная земля. *Но мылам кызыт аваэлын куатше нимо деч шерге* (В.П.). Тг. **ачамланде, шочмэл.**

АВТОКОРНО автодорога, трасса. *Чебоксар ГЭС гоч автокорным ыштыме дене грузопоток чот кугемын* (МК).

АВТООЗА автовладелец. *Тидым чыланат – законодателят, страховатлышат, автоозат – чытен кертдымын вученыт* (МЭ).

АВЫЛ обычай. *Ўдыр налме авыл. Колышым ужатыме авыл. Профессор Аристэн аспирантуржын шкенжын ик авылже лийын: тудын кажне аспирантше капкультур занятийыш коштыаш ыле* (Пүр.).

АЖИ холодок. *Портійымачын ажи пуа.*

АЗАПЛЕ беспокойный. *Чачавийын онжым корыш ты азапле чоншижмаш* (К.Г.).

АЗЫК запас. *Кочкыш азык. Кочкыш келшыш, мудречын тошто азыкше гыч изиш подыльыч* (Онч.).

АЙДАЙӨРАЗЕ равнодушный, безразличный, безответственный (о человеке). *Айдайөразе – чын нашан педазе* (В.К.).

АЙДЕМДУКЫМ род человеческий, люди. *Ме таче раш каласен огына керт, могай вий тўнясе ылышым виктара, айдемдукымын пўртўс шинчымышыже тидлан але ок сите. Илен айдемдукым ош тўняште, эс огыл кайыкланат коранен* (В.К.).

АЙДЕМСЎРЕТ облик, внешность. *Тыгай айдемсўрет дене мом ойлышташ, мом туддеч налаш?* (Онч.)

АЙДЕМСЫР нечеловеческий. *Айдемсыр ылышыште илен, тудо айдеме тўсшымат йомдарен. Айдемсыр вийым пыштен гына, тиде нелылыкым се иен лекташ лиеш.*

АЙДЕМДЫМЫЛЫК бесчеловечность. *Йөра ма уке, кер-*

АЙД

тыт ма огыт, айдемыдымылык кўчыштым ончыкташак тўғалыт (Пўр.).

АЙДЕМЫЛЫК человечность. *Профессорын ужаташ толмыжо мыйым моткоч чот 6рыктарыш – тиде тудын айдемылыкшым эше ик гана почын ончыктыш* (Пўр.).

АЙДЕМЫШЫВЕ человечество; род людской. *Айдемышыве виянме корныштыжо у йыжығыш пурыш.*

АЙЛАШ разбираться в чем-л., соображать, кумекать. *Модай кечыште корныш лекшаш, сїан ыштышаш, тунемаш тўғалшаш, мончаш пурышаш, ужалышаш-налмаш, кўсын налмаш – айден каласалтын* (МК).

АЙНЫК трезвость. *Айнык идыш. Айнык йўла.*

АЙНЫМВЕР вытрезвитель. *Теве милиций куча да петыра шке айнымверышкыже* (Ю.Г.).

АЙО торжество. *Тўвыра п6ртышт6 эрла айо погынымаш лиеш. Талешке кече – мариын ик эн тўн айо пайремже. 90-ше ийлаште тудым П. Аристэм шарныме айошко ўжыч* (Пўр.).

АЙОЛЫК торжественность. *Пайрем айолькишо дене огыл, а ала-модай демократ шўлышж6, порылькишо дене 6рыктарыш* (Пўр.).

АКЛЫЗЕ критик; ценитель, оценщик. *Повестын ужашыже-влак савыкталтычат, аклызе-шамыч шылталаш пижыч* (Онч.).

АКЛЫК ценность. *Арвер аклык матерьяльная ценность. Жап эртыме семын ты пашан аклыкше эше кугемеш.*

АКЛЫММУТ отзыв, рецензия. *Диссертацийлан аклыммут. Книгалан аклыммут.*

АКРЕТГОТ старина. *Акретгот жапыште илыш й6ршеш весе лийын.*

АКРЕТЛЕ древний, античный. *Ййван... я имне кўтўм поктен конда, я... акретле Чоткарым шарныктыше тумым але пўнчым луктын шогалта* (В.А.).

АКРЕТЛЫК древность. *Марийын акретлыкшым шарналтыза, вара умледа.*

АКРЕТШАМ миф (литер.), древнее сознание человека.

АКРЕТЬЕН первобытный человек. *Тиде курыкпомышышто акретьен* илен.

АКТ6РЛЫШ расчёт. *Акт6рлыш окса дене огыл, а сату дене лиеш.*

АКШЫНДЫК ценник, расценка. *Сатун акшындыкше раш ок кой.*

АКЫЛ разум. *Акылетым йомдаренат мо?*

АКЫЛАН разумный. *Акылан-влак вес планетылаштат лийын кертыт.*

АКЫЛАНДАШ осмыслить. *Йомак кугезе-влакын тўн шоньмашыштым арален ашна да нуным ... пойдарен, уэмден акыланден п6лекла* (МЭ).

АКЫЛВУНДО интеллект, интеллектуально богатство. *Ка-*

лык ойпого – марийын шергакан акылвундыжо. Совет кучем тувыранам тўзланҗдараиш, акылвундынам иктеш погыстарен, адыранҗден кушташ йоным пуэн.

АКЫЛЛЫК разумность, осмысленность. *Тыйын тынар толашмашыштеттеш акыллыкше ок кой.*

АКЫЛПОГО дарование, умственные способности. *Юмын пуымо акылпогет уло гын, могонат лектеш.*

АКЫР беспросветность, безнадежность, катастрофа, безысходность; безысходный. *Акырыш логалаш. Пеңыжалтыш Пепарий: – Ойго, ойго! Акыр толын, кеч пытартыш сөсна йолым шолтен коч (В.К.). Акыр пычкемыш вуча мемнам. Жатше ыле акыр (А.Б.).*

АКЫРСАМАН светопредставление, хаос. *Акырсаман толын.*

АЛАК клевета, донос. *Алакым ойлаш. Алакым возаш. Коңлайымалне – Марксын книгаже, кормыжышто – алак (В.К.).*

АЛАКЧЕ клеветник, клеветник. *Аваем ыи ыште мыйым моло деч токмакымак, ындыже алакче йылме ок ыште окмакымак (В.К.).*

АЛАЛ 1) милость, благодеяние; милый. *Алалым ыште, Юмо. Южын шўмжө кече семын алал тўзлан куана (И.С.); 2) духовная ценность. Самырык-влак алалым ордыжтө кычалыт (Г.С.). Ик тукым гуч весыш тыгай алал чарныде кыча (Онч.).*

АЛАЛВУНДО духовная ценность; внутренний мир человека. **АЛАЛГАШ** заалеть. *Чодыравуй алалга. Олма алалгаиш тўналын. Тн. чевергаиш.*

АЛАЛГУМЫЛАН милостивый, благосклонный. *Алалгумылан родем-шочшем-влак!*

АЛАЛГУМЫЛЫН милостиво, благосклонно. *Тудо мыйым алалгумылын ваише.*

АЛАЛГЫН алым цветом. *Мыйын пагыт – кунам кас рўмбалге пелйўд марте алалгын кончен (Ф.И.).*

АЛАЛЛАШ прощать (ММ). *Алалле мыйым, йонгылыи лийынам. Йонгылыиш логалше еным алаллыман.*

АЛАЛЛЫК благосклонность. *Вуйлатышем ике алаллыкшым ончыктыш.*

АЛГАШТАРАШ искушать; совращать, соблазнять. *(Иисусым) тушто нылле кече сотана алгаиштараш төчен (ЛПУ).*

АЛГАШТАРЫШ искушение; соблазн. *Алгаштарыш темда. Алгаштарыш деч коранаш төчыза.*

АЛГАШТАРЫШЕ МОДМАШ азартная игра. *Сочиште алгаштарыше модмаш чот шарлен (МЭ).*

АЛГАШТАШ искушаться; соблазниться.

АЛЕМДАШ покрасить в алый цвет. *Ўжара алемден кавадўрым (Ф.И.).*

АЛМАШ сменный. *Эре пазар, эре пазар – ик тенге оксам веле кодын; эре паша, эре паша – алмаш тувыр-йолашем веле кодын (Муро).*

АЛМ

АЛМАШВУЙ заместитель. *Министры алмашвуйжо. Пóлка вуйлатышын алмашвуйжо.*

АЛМАШТАЛТМАШ 1) смена (процесс). *Тукым алмашталт-маш. Курым алмашталтмаш;* 2) чередование (линг.). *Йўк ал-машталтмаш.*

АЛМАШ УЖАШ запасная часть, запчасть. *Тракторлан алмаш ужаш ок сите.*

АЛМАШЪЕН дежурный. *Классысе алмашъеф. Полици-йысе алмашъеф.*

АЛТАНГЕ величавый; величе-ственный. *Алтанге Юлэнгер. Алтанге программе. Алтанге марий чодыра.*

АЛТАНДАШ возвеличивать; восславлять. *Шочмэлым ал-тандаш. Шочмо калыкым тудын кажне эргыже алтанден шогышаш.*

АЛТАНДЫМАШ возвеличи-вание; восславление.

АЛТАНГЫН-КУГЕШНЕН величаво-гордо. *Тыштат финн-угор-влак иленят вет. Теве мо нерген шоненам алтангын-ку-гешнен шоголше Карнат куры-кым эртымге годым (Пўр.).*

АЛТЕ великий, исполинский; грандиозный, громадный. *Алте сўретче. Алте шанчызе. Алте чоҥыш. Алте паша. Конаков йолташ пеш алте кышам ко-ден (Й.К.).*

АЛТЕШТАРАШ возвеличи-вать. *Мутат уке, тыгай еф-влакым моктен-чаплештараш, суапландараш, кугештараш, ал-тештараш кўлеш.*

АЛТЫЛЫК величие, величе-ственность. *Саманын алты-лыкше – Сеҥымаш.*

АЛЧЕ посол. *Финляндийыш-те Российын алчыже. Марий калыкын алчыже-влак Шыде Йыван кугыжа деке миенят. Кодишо арняште Марий Элын Финляндийын алчыже толын коштын (Куг.).*

АЛЧЫЕН дипломат; сотруд-ник посольства. *Вашилиймаште Венгрийын кылгудыжо гыч ик алчыен лийын.*

АЛЫКСЫР нечистоплотный (ММ). *Алыксыр ефлан чер вашке пижеш (ММ).*

АМАЛКАЛАШ заниматься предпринимательством. *Кызыт чылан амалкален толашат.*

АМАЛКАЛЧЕ предпринима-тель. *Амалкалче-влак пашаш-тым канашаш погыненят.*

АМАЛКАЛЫМАШ предпринимательство; предприниматель-ский. *Амалкалымаш деч посна таче ончык каяш ок лий. Амал-калымаш паша дене пórдеш.*

АМАЛЧЕ используемый в каче-стве повода, предлога. *Шкеже (Элвий) амалче шергашыжым кудаеш да окнаш пышта (Ю.Г.).*

АМАНАТ заложник. *Пошкудо кундемлаш керылт пурымо, нуным толымо, кул ден ама-нат-влакым кучымо деч посна кокла курымласе марий-влак илен озытыл (Онч.).*

АМЫРТЫШ помарка. *Тетра-дьыштыже эртак амыртыш веле.*

АНДРИГОЧКЫШ полдник. *Кажныжым пушепге укшышто сакалтым кечывал ден андригочкыш вудылка вуча* (Ф.М.).

АНДЫК убогость, нищета, нищенство, скудость. *Андыкыште илаш. Андыкеш мерчаш.*

АНЫК сбережение, накопление, запас; экономия. *Аныкем уло изишак. Паша анык. Аныкым теней погышым.*

АНЫКАН экономный, бережливый. *«Уто логар» манын одеш вурсо ыле, ылыше коदेश гын аныкан ачам* (В.К.).

АНЫКБАНК сбербанк. *Оксамым аныкбанкыште аралем.*

АНЫККАССЕ сберкасса. *Он-дак оксам аныккасыште кученыт.*

АНЫКЛЕ экономный, экономичный. *Аныкле паша. Аныкле ылыш. Аныкле моторан машина.*

АНЫКЛЫКЕШ прозапас. *Корнылан аныклыкеш налаш.*

АНЬЫКЛАШ загородить, обнести изгородью. *Вет огеш лий аныкклаш тошто печым, йолгорныжым пелке савырен* (Ф.И.).

АНЫРАЛАНАШ глупить, делать глупости; дурачиться. *Аныраланенак, ылышыжым кошартыш.*

АНЫРАШТАШ поглупеть, отупеть. *Тек ынышт ман: аныраштын сузо, шке мурыжо йукеш – мемнам кунам колеш?* (В.К.).

АПА пламя, пламень, огонёк. *Кинде нерым апашке пыштен, ме Тулава, Тулводжын пол-*

шымышт дене пурлыкын чонжым... пөлеклена (Онч.).

АПШАТЧЕ кузнечный. *Апшатче паша. Япык умыржо мучко апшатче ылышыште пöрдö.*

АР I 1) совесть; приличие, порядочность. *Арже уке. Аржым йомдарен; 2) нравственность, мораль. Йолко ен, оксафын, пазареш пунафын, аржымат ужален кертеш* (Ф.И.). *Ар деч посна илаш ок лий.*

АР II соображение, толк. *Туге йуын шынден, нимо аржат кодын огул. Шонгемьянам, аремат ынде пыташ туйгалын.*

АРАЛТЫШ оберег. *Тур акретгодсо мариулан аралтыш семын лийын* (Онч.).

АРАЛЧЕ защитник. *Эл аралче. Аралче кече.*

АРАМШОМАК поклёп, напраслина, навет. *Арамшомаклан вет лумын статья уло* (Ю.Г.).

АРАН I малодушный. *Лудшо еным аран чонан маным* (Ф.И.).

АРАН II табун. *Имне-шамыч коштым аранышт дене* (Ö.Б.).

АРАНЛАНАШ сбиться в табун. *Мыйын имнем тудын имне дене аранланен ултыт, эре иквереш коштым* (Ö.Б.).

АРВЕРНУМАЛШЕ носильщик. *Арвернумалшын оравашкыже чемоданжым пыштышым, да тыгеракын поезд деке каяш тарванышна* (Куг.).

АРВУЙ мыслитель, мудрец; аксакал. *Арвуй-влак пече воктене ала-мом канашен шинчат.*

АРД

Чалўнан арвуй-влак, үстел йыр погынен шинчын, илыш радамым пеш шергелат.

АРДЫМЕ неприличный; безнравственный, аморальный. *Ардыме койыш-шоктыш. Ардыме илымаш.*

АРДЫМЫЛЫК непорядочность; безнравственность, аморальность.

АРКАМБАЛ возвышенность (геогр.). *Виче аркамбалне чашкер кушкын шогалы.*

АРКАНЛАШ заарканить. *Имным кандыра дене арканлен кучышт. Удырым арканлаш. Ревезым арканлаш.*

АРМАЙ палач. *Кўзанўштō дене тудын тупшым, кўзō дене пўчкеден армай (О.И.). Вурсым Москошто таптен товареш, налын Чарлаште армайым тареш (В.К.).*

АРСЫР глупый, бестолковый; неразумный, тупоумный. *Арсыр айдеме. Мемнан вуйлатышына ялт арсыр.*

АРТАМАН станок. *Пордымō артаман. Артаман дене ожно вынерым куэныт.*

АРТЕМ вешалка. *Пальтоэтым артемыш саке. Тг. ишке.*

АРТЕМЕР гардероб, гардеробная.

АРТЕР механизм (ММ). *Пудештарыме артер. Шагат артер. Машинан артерже.*

АРТИСТЛАНАШ кривляться, паясничать, ломаться. *Анис Аня эше шокта, Лазыр Эчук артистлана (Ю.Г.).*

АРТЫК I излишество, излишек.

Мылам артыкше ок кўл. Кычалтылеш: мочоло лийын артык, кузе ышташ кўлеш, кузе каяш (В.К.).

АРТЫК II промысел. *Артыкыш кошташ. Артык дене пордаш.*

АРТЫК III совесть. *Икте-весьым шўктарат, ыгыттыт, мыскылат, лапкандат. Артыкыштым монденым.*

АРТЫКЛАНАШ промышленять. *Артыкланен кошташ.*

АРУАНДАШ навести порядок, чистоту; прибрать. *Ончо, илыме вержым теве кузе аруанден шынден.*

АРШАШ гирлянда. *Тул аршааш. Лампычке аршааш.*

АРШЫНПОНДО аршин (приспособление для измерения длины). *Кинде мешакым сакалтен, аршынпондым тоялен.*

АРЫК I сухощавый. *Чурийже арык.*

АРЫК II вешняк. *Пўяште шошылан арыкым почыныт. Кузу вўдыштō арык гыч вўдишō эре йоген шога (ММ).*

АРЫМ заём. *Кугыжаныш арым. Арымеш пуаши.*

АСАМ наговор, всякая всячина; пасквиль. *Азатым чыташ лиеш, асамым ок лий (Ө.Б.).*

АСАТ несложное, лёгкое (о деле); проще простого, не составляет труда. *Пашам ышташ асат (Ө.Б.). Асат пашам кечкōат йōрата (ММ).*

АСУЛАШ обслуживать. *Сатум налаш толшо-влакым сыйын асулат.*

АСУЛЫМАШ обслуживание. *Рестораныште асулымаш Еврорысо кўкшытан.*

АСЫЛ роскошь, великолепие. *Асылыште пўрдалаш. Асылыште илаш.*

АСЫЛА роскошный, великолеплый. *Асыла илыш. Кўрен вўльын чомаже асыла йорга лийгечет (ММ).*

АТАУ пучина, бездна. *Теңыз атау. Сандалык атау.*

АТЕР капкан старинный, ловушка. *Атерыш шындаш. Атерыш догалаш.*

АТЛАМА скоба. *Атламам пушеңгеш кырат торлымо деч (Ө.Б.).*

АТМА ловушка, западня, сеть. *Мошенникын атмашкыже догалаш.*

АТМАЛАЛТШЕ переплетённый, перекрещенный. *Пасушто верын-верын атмалалтше лап вер-влак улыт (Онч.).*

АТМАШУЛДЫРАН перепончатокрылый (биол.). *Кутко атмашулдыран тўшкашке пура (МЭ).*

АТОМВАШТАРЕШЛЕ противоатомный. *Атомваштарешле вўдйымал пуш. Атомваштарешле демонстраций.*

АТОМЛО атомный. *Атомло энергий. Атомло бомбо. Атомло сар.*

АЧАЛЎМ отчество.

АЧАМЛАНДЕ САР отечественная война. *Кугу Ачамланде сарыште шуко марий ең элна верч вуйжым пыштен.*

АЧАНСАР отечественная война. *Мыняр калык ила мландўмбалне, ачансареш мыняре йомын? (Ф.И.)*

АЧЫВИЙ вертихвостка, ветреница, легкомысленная женщина. *Эй, ачывий, шып лият, уке?*

АЧЫВИЙЛАНАШ кокетничать, заигрывать. *Мом ачывийланен коштат?*

АШ I успех, достижение, удача. *Пашаитыда аш лийже. Илышышет ашым тыланем. Ваштареш улыт нуно, кў еңын ашыжым ласкан ончен ок керт (Пўр.).*

АШ II память. *Ашеш кучаш. Ашыште ашнаш.*

АШАК ненастье, непогода, слякоть. *Таче ашак, йўр йўреш, лум лумеш (Ө.Б.).*

АШАКА ненастный (о погоде); нечистоплотный (о человеке). *Ашака кече. Ашака айдеме.*

АШАШ I содействовать, посодействовать; подсобить. *Нимо денат ашен ом керт (Ө.Б.).*

АШАШ II мчаться, нестись. *Ончыкем ончалыым – имнем аша, шеңгекем ончалыым – ялем ко деш (Муро).*

АШКЫН усердие, прилежание (ММ). *Тунеммаште ашкыным ончыкта.*

АШКЫНАШ усердствовать, проявлять усердие. *Паша ышташ ашкына (Ө.Б.).*

АШКЫНЕН усердно, прилежно. *Пашам ашкынен ышта. Школьшто ашкынен тунемеш.*

АШЛАШ пожелать успехов. *Кажне толышым йўктыза аш-*

АШЛ

лен (Ф.И.). *Ала Юмым ашлен моштен омыл, ала мо, тулава поген найгайыш* (Онч.).

АШЛЕ питательный, сытный. *Ашле кочкыш аш лиеш* (ММ).

АШЛЫК питательность, сытность. *Шылын ашлыкше кугу. АШНЫМЛУДО* домашняя утка. *Икте ашнымлудым, весе пачам пуаш сорыш* (Онч.).

АШТАРАШ угнетать, притеснять. *Тидлан кōра Ахан ден Изабелл... тудым* (Элиам) *чыла семьнат аштареныт* (БЛ).

АШТЫК прогресс. *Тудын пашаштыже ала-могай гынат аштык шижалтеш.*

АШЫК мат (мягкая подстилка).

АШЫКЛАШ закрыть матом окно, т.д. *Игече левылан кōра окнажымат ашыклен огыл* (Онч.).

АШЫНДАРАШ вспоминать, припоминать. *Кугезе-влакым ашындалаш. Изи годсым ашындалаш.*

АШЫНДАРЫМАШ воспоминание. *Йоча жапым ашындаларымаш.*

АШЫНДАРАШ ускорить (дело). *Пашам ашындалаш* (Ө.Б.). Тн. **писештараш, вашкен ышташ.**

АЯ печаль, боль душевная. *Чоныштем ала-могай аям шижам. Шўмем ая нулта.*

АЯР I ретивый, рьяный, страстный; горячий, азартный, пылкий. *Пашалан аяр. Аяр имне. Аяр айдеме.*

АЯР II незаживающая, болез-

ненная рана. *Аяр чўнча. Аяр кокша. Аяр чўнча пеш корштыктышо лиеш* (ММ). *Шўмчоным кормыжтыш аяр пышкем* (В.К.).

АЯРГАШ отравляться, отравиться. *20 ий ончыч... поэт Зиновий Краснов аярген колен* (Куг.).

АЯРЛЕ: аярле бомбо ядерная бомба. *Тугае тымык мыланна кўлеш: йоча кўза гын олмануш кыртмен, аярле бомбын кўдырчō йўкеш олмала кўрлын ынже воч волен* (В.К.). *Ачажын оңыштыжо кўзō дене модын, кышка аярле бомбым, Тылзыш кўзымек* (В.К.).

АЯРМУЖО тиф. *Тыгеракын мыйым да капкылемым аярмужо чер шуарыш* (Ю.Г.).

АЯРТАШ 1) подстрекать, подзадоривать. *Рвезым аяртымле ок кўл; 2) отравить.*

АЯРТЫМАШ подстрекательство. *Калыкым кучем ваитареш аяртымаш южышлан кызыт тун сомылышкыш савырнен.*

АЯРТЫМЕ отравленный. *Пуля дене ок коло, аяртыме шомак дене пушман. Пеш кугу кумдыкышто южвўд аяртыме лийын* (МЭ).

АЯРТЫШ I подстрекательство. *Аяртыш дене ит толаше – порыш ок шукто.*

АЯРТЫШ II отравление. *Кочкышышкыжо аяртышым пыштен. Умдыла пошымо деч шавыме аяртыш йнш шарлен* (МЭ).

АЯРТЫШ ГАЗ отравляющий газ. *Имперализм сар годым*

шуко ең аяртыш газ дене колөн.

АЯРТЫШЕ подстрекатель. *Сарлан аяртыше-влак вуйым нёлтат.*

АЯШ соблюдать, блюсти. *Ялыште улыжо, те чодыраште улыда маньы, пўтым аяш огыт тўнал (М.Ш.).*

Б

БАЯНЧЕ баянист. *Олымбалне баянче деч торащат огыл ўдыр-влак шинчат (Ю.Г.).*

БИЗНЕСЪЕН бизнесмен. *Бизнесъен-влак рестораныш погыненыт.*

БОРТУЖАТЫШЕ бортпроводница, стюардесса. *Бортужатыше кофем пуэден коштеш.*

В

ВАГОНУЖАТЫШЕ проводник вагона. *Тўналтышыште вагонужатыше ала-мом кычалтылаш тиже (Куг.).*

ВАГЫЛАШ рычажить, передвигать что-л. с помощью рычага. *Вагылан йыгыр пырням кондат. Э-э вагылат вара, э-э толашат (В.К.).*

ВАЖ источник (начало чего-л., исход). *Кече – ылыш важ. Книга – шинчымашын важше.*

ВАЖМАЛДЫК косвенный. *Ты шотышто мыйын важмалдык ўшандарышем уло. Важмалдык вочмык.*

ВАЖМАЛДЫКЫН с намёками,

загадочно; косвенно. *Важмалдыкын каласаш. Таче тудо тышке ок тол, тидым важмалдыкын шижтарыш. Важмалдыкын доказатлаш лиеш.*

ВАЖЫК кубометр. *Пўртым ышташ теней витле важык чодырам руышна.*

ВАЗАШ копировать, ксерокопировать. *Тиде текстым ксероксеш вазаш кўлеш.*

ВАЗЕ лоза, прутик. *Куэ вазе. Эўыр вазе. Микале эўырвоштырлан келшыше кужу вазым пўчкын нале (А.Арс.).*

ВАЛ поверхность, гладь. *Ўстелын валже кумда. Вўд валне кечыйол йылгыжеш.*

ВАЛГЕ оттенок (цвета). *Канде тўс тўрлө валган лийын кертеш.*

ВАЛЮТЧО валютчик. *Кугурак банк-влак воктене эртак валютчымыт пўрдыт.*

ВАПТАШ ставить (сеть, силоч). *Вўдеш ваптышым ваптенам (Ў.Б.).*

ВАРГЫЖЙЎК крик (истошный). *Чодыра воктене варгыжйўк шокта.*

ВАРКЫН напряжение, напряженность (РМС). *Кўргыштем ала-могай варкыным шижам.*

ВАРНЫК смесь, мешанина. *Шокшо ден йўжитө варнык. Тыгай варныкыште иктаж-мом кычал муаш лиеш мо?*

ВАРНЫЛАШ путаться с кем-л. *Ни йўшө лавзай шыч кошт тый, шыч варныл ўдырамаш денат – тый еңым гына пуштынат (В.К.).*

ВАР

ВАРТЫШ мазь, смесь. *Кочкын-йўмеке, ала-могай меж гыч пидме тувьыр гай вургемьш вартышым пыштен, капем-йодем вўдылын, малаш пыштен* (Онч.).

ВАРШ возвышение, взгорок. *Шенше варшыште мөр пеш кўйын, погаш кўлеш* (Ө.Б.).

ВАЧЫЛЕВЕДЫШ накидка. *Ўмбақыже йошкар бархат дене ургымо вачылеведышым шоналын* (Онч.).

ВАШВОЗЫШ переписка. *Тыге ме тудын дене вашвозышым тўнална.*

ВАШЕШ накануне. *Вашеш йўдым. Кугарня кастене шуматкече вашеш посанамын чонжылан кузе чучеш?* (Муро.) 22 июнь *вашеш йўдым фашист-влак элна ўмбақ шолып керылтынымт.*

ВАШЕШТЫК отклик. *Мыйын инициативемлан нимогай вашештық ыш лий.*

ВАШЙЎК эхо. *Кожер пуа вашйўкым, ончалтыш шудымо тораш йонгалтын лыкын-лукын* (В.И.). *Вашйўк раш шоктыш умыр кастен шўмбелын ныжыл йўкшыла* (А.Э.). Тг. **солныййўк.**

ВАШКАҢАШ переговоры. *Тыныслық вашканғаш.*

ВАШКЕГОЛЫМАШ скоропостижная смерть. *Кузе тудо колен, раш пале огыл, но радио дене, тиде вашкеголымаш ыле, манын увертарышт.*

ВАШКЕПОЛЫШ скорая помощь. *Вашкеполыш станций. Вашкеполыш врач. Вашкепо-*

лыш машина. Мемнан районлан у вашкеполыш машинам пуэныт.

ВАШКЫЛ контакт, взаимоотношение. *Ятыр ий эртен гынат, вашкыл кўрлын огыл* (Куг.).

ВАШКЫШАН стремительный. *Вашкышан йогын* (ММ).

ВАШЛАНДАРАШ 1) свести. *Нуным пазар вашландарыш;* 2) противопоставить. *Тидлан тый шке шонымашетым вашландаре. Тудо шкенжым вesyлан нигунамат ок вашландаре.*

ВАШЛАНДАШ 1) сопоставлять. *Нине кок мутым вашланден ончыза;* 2) представлять кому-л., свести друг с другом. *Нине кок шоякым вашлангдаш кўлеш.* Тг. **вашкондаш.**

ВАШЛАНДЫЛАШ перемеживать, чередовать. *А вот кунам шкалан тиде мутым (Маяковский совет поэтлан пример лийын шога) шукташ кўлеш, кунам самырык йолташлан ойым пуаш кўлеш, шке «маньыт» ден «говорят»-ым вашландылын, тиде кўкиш шомакын чапшым волтыман огыл* (В.К.).

ВАШМУТЛАНЫМАШ беседа, собеседование; переговоры. *Вашмутланымашым поэт Юрий Галютин вiktара* (Онч.). *ПРО шотышто Россий ден США коклаште вашмутланымаш эртен* (Куг.).

ВАШПАЛДАРЫМАШ взаимоотношение. *Калык-влакын тўвырашт дене вашпалдары-*

маш нуным икте-весьиштым утларақ умылаш полша.

ВАШРҰДЕЖ диаметр (мат.) (РМС). *Тиде оңғын ваирұдежше метр утларақ лиеш.*

ВАШТАЛТЫК перемена. *Ильи вашталтык. Урок вашталтык.*

ВАШТАЛЧЕ дежурный. *Таче классыште кӧ вашталче? Вашталче инженер верыштыже ыле.*

ВАШТАРАШ сводить, соединить. *Мучаиш ден мучашымат ваштараш, кылден шындаш ок лий (Онч.).*

ВАШТАРЕШЛА противоположный, противный; полярный. *Ваштарешла могыр. Ваштарешла урем. Ваштарешла вончымаш. Ваштарешла шонымаш.*

ВАШТАРЕШЛЕ противоречивый. *Ваштарешле ойлыштымаш. Ваштарешле ончыктылмаш.*

ВАШТАРЕШЛЫК I противоречие, антагонизм. *Тудын ойлымыштыжо нимогай ваштарешлыкт уке.*

ВАШТАРЕШЛЫК II противоположность, полярность, антипод. *Нине кок еп икте-весьиштылан ваштарешлык улыт.*

ВАШТАРЕШЧЕ противник. *Мыйын ваштарешчем-влак тунам мом гына ойлышт ышт пытаре (Пӱр.). Учашымаш, дискутироватлымаш ваштарешчын чапшым волташ тӧчымаш деч посна эртышаш.*

ВАШТОШКАЛТЫШ лесенка-стремянка. *Алюминий дене*

ыштыме ваштошкалтышым шогалтен, ӱдыр олмам погаиштӱнал (Онч.).

ВАШТУРА прямо. *Пеленемшич, ончал шинчашкем ваштура (А.К.). Тн. тура.*

ВАШТӱКНЫМАШ конфронтация, столкновение. *Тӱнямбалне чӱчкыдынак тӱрлӧ эл-влак коклаште ваштӱкнымаш лиеда.*

ВАШУЛМЫК противоречивость. *Тудын возымаштыже нимогай вашулмык ок кой.*

ВАШУМЫЛЫМАШ взаимопонимание. *Конституций шкежат вашумылымаш лийже маньын ышталтеш (Куг.).*

ВАШШОГАЛМАШ противоборство. *Тушманлан вашшогалмаш.*

ВАШШОГАШ противостоять. *Мардеж ваштареш вашшоген кертше айдеме чыла сефен лектеш.*

ВАШШОГЫМАШ противостояние. *Кок тӱнян вашшогымышыже.*

ВАШШОГЫШ антагонизм (РМС).

ВАШШУПШЫК взаимное притяжение. *Сандалыкысе планет-влакым шинчалан койдымо вашшупшык ушен шога.*

ВАШШЫНДАРАЛТМАШ взаимопроникновение. *Тӱвыра-влакын вашшындаралтмашышт. Ильи-йӱлан вашшындаралтмашышт.*

ВАШШЫНГЫМАШ взаимопроникновение. *Кызыт тӱвыра вашшынгымаш чот шарлен.*

ВАЯ

ВАЯ 1) опушка, край. *Чодыра вая воктеч, у кечылан куанен, еп ошкылеи; 2) мета, метка. Вая муно. Тышан тудо шке ваяжым коден. Тиде – тудын ваяже, мый палем.*

ВЕК вечно, никогда. *Век ом мондо. Век шарнаш тўпалам.*

ВЕКЛЫК курс, установка. *Веклык – йўдвельиш, туран. Кўшыч мыланна раш веклыкым пуэн колтышт.*

ВЕЛАЛТАРАШ портить желание, опустить руки. *Тыге манмет дене кидем велалтарышыч. Кид-йол велалтаралте, нимом ыштыме ок шу.*

ВЕЛАШ плавить. *Вулным велаиш. Вурсым велаиш. Шыштым велаиш.*

ВЕЛЧЕ сторонник. *Тудо мыйын велчем озыл. Тышке марий тўвыран велчыже-влак чумыргеныт.*

ВЕЛЫЖ сектор. *Пасун тиде вельжыштыже шурно сайын ок шоч. Тн. ужаш.*

ВЕМЪЯРЫМ нерв (биол.). *Вемъярымже коршта. Вемъярым чер. Вемъярымым эмлаиш кўлеш.*

ВЕРАНАШ занять место, расположиться. *Ме эн тўрыштў веранна. Кажныже билетда почеш веранза.*

ВЕРАНДАШ расположить. *Акрет марий-влак ялыштым эре вўд воктене веранденыт.*

ВЕРАНДЫШ расположение, положение, местоположение. *Олан верандышыже моткоч йонан. У курым кажнылан мом-*

гынат кондышаш: иктылан еи пиалым, весылан илыш верандышым, оксам, поянылыкым... (Пўр.).

ВЕРДАР плата за место (торговли). *Пазарыште вердар таче кече гыч шергештын.*

ВЕРЕЖ платформа (О.Б.). *Вўтавал вереж. Орва вереж. Вагон вереж. Тн. тала.*

ВЕРЕМ месторасположение, местоположение, положение, позиция, координаты. *Йошкар-Олан вережме...*

ВЕРЛАТАШ 1) верстать. *Газетым верлаташ. Книгам верлаташ;* 2) вложить (деньги, средства, акции куда-л.). *Оксам аныкбанкеш верлатышым;* 3) населять. *Ты кундемым верлатыман;* 4) устроить, поместить (в гостинице). *Уна-влакым энсай унагудеш верлатышт.*

ВЕРЛАШ распределять. *Студент-влакым пашашке верлаш тўпалыч.*

ВЕРЛЫКАН уместный (РМС). *Верлыкан йодыш.*

ВЕРЛЫКДЫМЕ неуместный. *Йодышет верлыкдыме.*

ВЕСАНАШ преобразиться. *Чурийже дене йоршеш весане.*

ВЕСАНМАШ преображение. *Илыш весанмаш айдемым вашталтен.*

ВЕСВЕЛ противоположный (о стороне). *Эрдене эрак весвел чашкерыш кукшо пўкшерме варалан куржеш (А.Ф.).*

ВЕСЕЛАЛЫК веселость, веселие, весёлое настроение. *Кене-*

та тыште мыйым веселалык авалтыш (Ю.Г.).

ВЕСКИД заграница, зарубежье; заграничный. *Лишыл вескид. Вескид уна-влак толыныт.*

ВЕССЫНАНАШ видоизмениться. *«Лада» машина кызыт ялт вессынанашын.*

ВЕССЫНАНДАШ видоизменять. *Машинам йоршеш вессынанденыт.*

ВЕСТҮНЯ загробный мир. *Илен-толын какне айдеме вестүняшке кая.*

ВЕСТҮРЛЕМ инородность, нечто другое. *Чынжымак мландывальсе илыш... Туге гынат ала-могай вестүрлемат палдырна (МЭ).*

ВИЕМАШ интенсифицироваться. *Ялозанлык виемеш.*

ВИЕМДАШ интенсифицировать. *Ялозанлыкым виемдаш кӱлеш.*

ВИЙДЫМЕШТАШ обессилеть, изнемогать. *Черле еп ялт вийдымештын.*

ВИЙДЫМЫЛЫК бессилие, слабость. *Историйын суд ончыко ачам шогаля: фашизм титаклыц вийдымылыкеш (В.К.).*

ВИЙ-КУАТ мощь. *Тушманым чактараш Российын вий-куатше сита.*

ВИЙ-КУАТЛЫК могущество. *Пытармыш жапыште элнан вий-куатлыкше палынак нӱлталтын.*

ВИЙЛЕ сильный, крепкий, проворный; живучий. *Кечеш куйшо капкылан вийле рвезе-влак мешакым кузовыш модын кыш-*

кылтыт. Шкет-шкетын айда она иле. Пӱртӱс мужыр лиймым сайлен, ик мужыр кок чон веле вийле (А.Арс.).

ВИЙЛЫК проворность; мощь. *Каче-влак пайремеш вийлыкыштым ончыкташ толыныт.*

ВИЙ-ТАТ темп (скорость). *Кӱлеш вий-татым санитарный погыш: тыл вельш вашкыде-вашкен нушкеш (В.Д.-О.).*

ВИЙ-УШ гений. *Валентин Колумб гай вий-уш ынде вашкеак ок тол дыр.*

ВИЙЫТЛАШ эксплуатировать. *Сандалыкым вийытлаш. Пӱртӱсым вийытлаш (Куг.).*

ВИЙЫТЛЫШЕ эксплуататор. *Нунын кокла гыч южыжо... вийытлыше, вес элам индырыше-влаклан полша (Куг.).*

ВИК 1) мотив, напев. *Тиде пейсӱрал викан муру. Маякын викишым нигузе шарналтен ом керт;* 2) повод. *Тыге ойлаш мый викуым пуэн омыл.*

ВИКЛУК прямоугольник. *Виклукын чыла лукшат вияш лиеш.*

ВИКНАШ направиться, пошлагать, побрести. *Вачий шымленыш ончал, колым ведрашке колтыш да вӱд ӱмбак викныш (А.Арс.).*

ВИКТЕМ управление. *Элӱргӱ наша виктем. Глаголын виктемже.*

ВИКТЕМВУЙ начальник управления.

ВИКТЕМГАГАЗ направление, путёвка. *Мыланна Шелӱше школы руш йылме ден литерату-*

ВИК

рым туныкташ каяш виктем-гагазым пуышт (Онч.).

ВИКТЕР правительство. *Марий Эл Виктер. Россий Федераций Виктер.*

ВИКТЕРГОКЛАСЕ межправительственный. *Пўртўсым аралыме шотышто виктергокласе комиссийым ыштыме.*

ВИКТУАТ прямоугольник (ММ).

ВИКЫМЛАШ принуждать. *Пашашке викымлаш.*

ВИКЫМЛЫШЕ принудительный. *Викымлыше паша.*

ВИЛЯ труп.

ВИНДА гайка. *Виндажым чот пўтырö, ынже рончалт.*

ВИРЛЕ однозный. *Вирле еñ.*

ВИСЕМ мера, единица меры. *Висем тўрлö лиеш: кутышын, нельтын, кумдыкын, т.м.*

ВИСЫК мерка; критерий. *Ложашем ик висыкыш ыш пуру, кок висыкым ышташ вереште. Шке висыкет дене еñ деке ит кошт. Мыйын висыкем – эре шке тергаш.*

ВИТАНЦЕ квитанция. *Оксытым тўлышым, витанцыже теве, на. Шыл тўлымö витанцем йомын.*

ВИТАШ деться, пропасть; убежать. *Куш витыш, тыштак ыле вет (Д.О.).*

ВИТЛИЙ пятидесятилетие. *Витлий темеш Сеҗымаш кечылан (Ф.И.).*

ВИТЛЫШАН болезненный. *Чурийже витлышан.*

ВИТНЕ донос. *Витнетым шуктышыч намиен.*

ВИТНЬЫЗЕ 1) доносчик, осве-

домитель, стукач. *Виталий жандармын витньюзыже лийын. Мо-гынат, вет тудо юмын витньюзые, тылмач шотеш: калык йодмым – Юмо деке, Юмын йодмым – калык деке, викишым, мутым нумалеш (В.К.); 2) докладчик. Тачысе погынымашыште тўн витньюзые – тонеж вуйлатыше шке улеш.*

ВИТНЬЫЗЫЛАНАШ ябедничать, доносить. *Эй, Юмын ялчыже!.. Кай! Витньюзылане! (Увий.)*

ВИТНЬЫК доклад. *Витньюкым директор ышта. Шанче витньюк.*

ВИТНЬЫККАГАЗ докладная. *Школ вуйлатышылан витньюккагазым возаш.*

ВИТНЯШ докладывать, доложить; доносить. *Нюслен-нюслен мо лиймыжым витньюшым. (Онч.).*

ВИТЫШАН проникновенный. *Мурыжат тушто шкенжын – шкет йдырамашын шонышыж гай келгырак да уло шўм-чоным почын каласен колтымыла витышан (В.К.).*

ВИШКЫД жидкость. *Вишкыдым чот ырыктет гын, парыш савырна.*

ВИШМАРДЕЖ сквозняк. *Сомбатхейыште йрваш вишмардеж пуа.*

ВИШНЕР вишневый сад.

ВИШНЬЫВОНДО вишня (дерево). *Кўнчен лукмо самырык олману ден вишньювондым сайын гына пўтыралым да Чык-машке кудалым (Куг.).*

ВИЯКА открытый, прямодушный. *Вияка айдеме. Вияка коййыш. Вияка чонан.*

ВИЯНЛЕ мощный, сильный, сильно развитый. *Виянле вожгыч нёлтеш лёза парча (А.Л.).*

ВИЯНДАРАШ усилить, укрепить, развить. *Пашам вияндараш. Ошкылмо шырымым вияндарышна.*

ВИЯНДЫШ процесс развития, успех. *Пашалан чот нижыныт гынат, вияндыш але пешыже ок кой. У туйналтыш деч вияндышым вучена. Вияндыш уке гын, ыштымыжат ок кўл.*

ВИЯШ I разогнуться, распрямиться. *Пўгё виен. Пушенге вия кушмо семьи (Ө.Б.). Тўредме годым шылыж шумо пеш, вара виен шогальым (Ө.Б.).*

ВИЯШ II правда. *Юмын вияшжым кучен, колыштын илат (Онч.). Тг. кере, чын.*

ВИЯШМУРО инструментальная музыка.

ВИЯШЧОНАН прямодушный, открытый. *Вияшчонан ең огеш ондале, ужмо-колмыжым виге ойла (Ө.Б.).*

ВОДО вечер (праздничное мероприятие), шоу. *Поззий водо. Сьлынымут водо. Муру водо.*

ВОЕР дикий.

ВОЕРЛАНАШ дичать.

ВОЕРЛАНДАРАШ приводить в отчаяние.

ВОЖОРА корневище (биол.).

ВОЖЫК развилка, раздвоение. *Тиде корнын вожыкшо мартеит кай, иктаж пел менге шудерак, пурлашке савырне.*

ВОЖЫЛ стыд. *Вожылет изишлийже! Мыйын вожылем уке, ниго деч ом вожыл, ом лўд (Ө.Б.).*

ВОЖЫЛДЫМО циник. *Коррий – вожылдымо айдеме.*

ВОЖЫЛТАШ стыдить, совестить. *Чия вожылтен чиялта чурийым, ойла кече, тор шылын кудо лукеш (В.К.).*

ВОЖЫЛТЫМО пристыженный. *Тудо икенжым вожылтыммо, ланкалдыме ең семьин шижын.*

ВОЖЫНАНАШ I раздвоиться, разделиться, расходиться. *Илыш корнына адакат вожынанын: мый Моско консерваторийыш пуренам, а Эрик Озан консерваторийын студентше лийын (Онч.).*

ВОЖЫНАНАШ II укорениться, упрочиться, укрепиться. *Олману вожынанын. Ялыште у илыш вожынанын.*

ВОЗАК очаг, средоточие чего-л. *Сар возак. Чер возак. Эпидемий возак.*

ВОЗАЛАШ содрать (кору дерева).

ВОЗАЛЫМЕ прич. от *возалаш*. (Ораван) *тыртышыжлан нийым возалыме нымыштыварам пўчкеден шындыме (Онч.). Тг. тўргалташ.*

ВОЗАШ сдирать (кору дерева). *Самырык ытыра пистым руат, возат. Возымо вичкыж нымыштым воит чымат (Онч.).*

ВОЗЕШКЕ возчик. *Шурным напгаяш ик возешке кўлеш, ком муына?*

ВОЗКАЛЧЕ писарь, писака. *Возкалче кызыт шуко пошен.*

ВОЗ

ВОЗКАЛЧЫК писанина. *Ала-могай возкалчыкым серен кийылтеш.*

ВОЗКАЛЫМАШ писанина. *Ала-мом тўрлө возкалымаш дене толашен кует.*

ВОЗЛАШ нагрузить телегу. *Кок орвам возлышым.*

ВОЗЫК I запись. *Карандаш дене серыме возык. Тетрадьыш пуртымозык. Черетыш кызыт возык уке.*

ВОЗЫК II сочинение. *Школ возык. Сылнымут возык. Кыдалаш школым пытарыше-влак возыкым серен моштышаш улыт.*

ВОЗЫКТЫШ письменность. *Марий возыктыш XVIII курымшымшо шочын. Возыктыш деч посна литература йылме ок лий.*

ВОЗЫМАШ письмо (графическая система). *Марийынат ожно кешешотан возымашыже лийын.*

ВОЗЫШ описание. *Илыш возыш. Шанче возыш.*

ВОЗЫШ ВЎДЫЛКА свиток. *Акрет годсо возыш вўдылка.*

ВОЙЗАШ копировать; фотографировать. *Тиде статьям войзен налаш кўлеш.*

ВОЙЫР бирюк, нелюдимый, необщительный, дикий (TschW). *Тиде рвезе пеш войыр. Йыван – войыр айдеме.*

ВОЙЫРЕМАШ одичать, становиться нелюдимым, необщительным, диким (TschW). *Пошкудем, шкет илен, ялт войыремын.*

ВОЙЫРЛАНАШ дичиться, быть диким, необщительным

(TschW). *Айдеме йоршеш войырланен.*

ВОЛАЛТАШ 1) проваливаться. *Лумышто йол волалтеш, ошкылаш ок лий (О.Б.); 2) опускаться, садиться. Мланде волалтеш ты верыште. Кылта каван волалтеш.*

ВОЛГАК отблеск, отсвет. *Тул волгак. Мўндыр волгенчын волгакше шинчажым савен кодыш.*

ВОЛГАКА зарево. *Чодыра вуйышто ошалге-йошкар волгака кеча.*

ВОЛГАШ сиять, блистать. *Кече волга. Тылзе волга. Умбаке тул волга. Черкывуй волга.*

ВОЛГЕНЧЫГЎ метеорит. *Йымалныже волгенчыгўм кычална, да ышна му (Онч.).*

ВОЛГЕШТАШ проясняться, светлеть. *Ме тунам чыланат самырык лийынна: вўр модын, шўм шолын, уш-акыл волгештын (Пўр.).*

ВОЛГО свет, источник света. *Кече волго. Шўдыр волго.*

ВОЛГЫДАЛУК световой год. *(астр.). Мланде деч Йўдвел шўдыр деке 431 волгыдалук лиеш.*

ВОЛГЫДЕМАШ светлеть, выделяться своей белизной. *Шога куэ энер воктен нолпер колаште волгыдемьн (В.К.).*

ВОЛГЫЖ просветление, просвет. *Ончылно волгыж коеш.*

ВОЛГЫЖДЎР зорька. *Волгыждўр годым кол сайын чўнга.*

ВОЛГЫЖТАРЫШЕ светило (ММ.). *Кавасе волгыжтарыше.*

ВОЛГЫЙОЛ луч света. *Прожектор, волгыйолжым шуялтен, йүд пычкемышым пучкеш.*

ВОЛГЫЙОЛ ЧЕР лучевая болезнь.

ВОЛГЫСАВЫШ отсвет, блик, отражение (света). *Янда ате үмбалсе волгасавыш шинчам йымыктара.*

ВОЛЕМ спуск (с горы, вершины). *Тура волем теңыз деке волта.*

ВОЛЫК животное.

ВОЛЫК-ЧЫРЛЫК скотина; скотоводство. *Волык-чырлык перкем пу, Кугу Юмо! Волык-чырлык дене пәрдаш.*

ВОРАНАШ увеличиться, возрасти; умножиться, усилиться. *Мардеж ворана. Паша ворана. Озанлык ворана. Тг. кугемаш.*

ВОРАНАШ развиваться, совершенствоваться, улучшаться. *Илыш воранеш. Йылме воранеш. Тг. саемаш, виягаш.*

ВОРЛЫК пристрастие к краже, воровству. *Кеч шүйжө гыч руал шу, ворлыкшо нигунам ок йом (Онч.).*

ВОРОНГА воронка. *Шөржым шоктеан вороңга гоч колто.*

ВОРТАШ исчезать, исчезнуть (потерять силу, способность. веру и т.д.) (ММ). *Куатше вортен. Алже ворта.*

ВОТ сеть, паутина (связи). *Телефон вот. Интернет вот. Электрон вот.*

ВОТАҢАШ погумтнеть, потускнеть. – *Шем айдеме мыйым шүтен онча, канде амырчык дене*

вотанын шинчаже, – пуйто ялче да вор манын, титаклаш төча (В.К.).

ВОТЛАШ опутать. *Ышт полшен керт колымаш ден туслалым шем энҗыремышлан кечым вотлаш (В.К.).*

ВОЧКАШ углубление для источника с круглой стенкой. *Священник памаш вочкашыш ший ыресым чыкалмыш (Ф.М.). Вүдшө кузерак писте вочкашыш йога пейалт (В.К.).*

ВОЧШАШ причитаться, полагаться (о деньгах, зарплате, вознаграждении). *Тылат идалык мучаште лу тўжем теңге оксадар вочшаш.*

ВОЧШАШЛЫК причитающийся. *Вочшашлык пашадар. Вочшашлык каныш.*

ВОШТАРТЫШ перевод (с места на место, на другую должность, т.д.). *Мый пашаш воштартым дене толынам.*

ВОШТКОЙШО прозрачный. *Вошткойшо юж. Вошткойшо вүд. Вошткойшо илыш. Латкандаш пөртан чатката ялем вүдөдын вошткойшо тўтыра (Онч.).*

ВОШТУЖМАШ проницательность, прозорливость. *Илыш воштужмашыже тудын уке дене иктак. Воштужмаш кажнын ок лий.*

ВОШТУЖМО ясновидение, предвидение. *Поэтын тиде воштужмыжым калык чын колын (Л.Я.).*

ВОШТУЖШО проницательный, прозорливый; экстрасенс.

ВОШ

Воштужшо руш Вачий-Васлий – мо лийшашым ужын кертше монах (МЭ).

ВОШТЫЛОНЧЫШ юмореска. *Таче «Кугарня» у воштылончышым савыктен.*

ВОШТЫРШУКШ проволочник (биол.). *Паренге аҗаште воштыршукш пошен.*

ВУДА матовый. *Вуда янда. Вуда сото.*

ВУДАКА подслеповатый, неясный. *Вудака шинча. Вудака ончалтыш.*

ВУДАКАНДАШ туманить, мутить. ...*Шумеш логалше ни могай сусырат... поэтын шоньмашыжым огеш вудаканде (В.К.).*

ВУЕШКЕ ответственный. *Вуешке редактор. Тиде сомылка-лан директорын алмаштышыже вуешке лийын. Вуешке редактор.*

ВУЖГАЛТАРАШ растрогать, растревожить. *Самырык мотор каче Эсмекей Исаев їдырын чонжым вужгалтарыш (Онч.).*

ВУЖГЕМДЫЛАШ лохматить, взъерошивать, взлохмачивать. *(Ўдырамаш) мўшкыржō пелен пызныше вуйын тўрка ўпшышым вужгемдылеш (Ю.Г.).*

ВУЙ особь (биол.). *Тиде янлык мемнан кундемшыте икмынар вуй веле кодын.*

ВУЙБИЛЕТ паспорт. *Тунам эше Игорьлан вуйбилетым пуышт (Онч.).*

ВУЙВЕР президиум, правление. *«Марий Ушемын» вуйверже. Погынымышын вуйверже.*

ВУЙВОДА самостоятельный, независимый, суверенный. *Вуйвода илыш. Вуйвода политике. Вуйвода кугыжаныш.*

ВУЙВОДАЛЫК самостоятельность, независимость, суверенность. *Революций деч вара марий калыкат шкаланже вуйводалыкым налын.*

ВУЙВОЧ форменная одежда священника. *Мый вуйвоочым погалышыш да черкыш колтышышым (Ю.Г.).*

ВУЙВУЫДЫМО непокорённый (РМС), строптивый. *Ме вуйвуыдымо калык улына. Йомшо кайык семын Анукат вуйвуыдымо лийын (М.Ш.).*

ВУЙГАК вообще. *Вуйгак манаш гын, тиде тыге огул.*

ВУЙГОРЖ корона, венец. *Йорло айдеме муралтыш у мурым, тудо тўн ел: пу вуйгөржым, упицалте (В.Д.-О.).*

ВУЙГУДО администрация. *Районысо вуйгудо. Тōнеж вуйгудо. Ялилем вуйгудо.*

ВУЙЛАНАШ господствовать, властвовать. *Мемнан дене таче весе-влак вуйланат. Шуко жапышт пу тудлан вуйланаш (Ю.Г.).*

ВУЙЛАНЫМАШ главенство, господство, верховенство. *Вуйланымаш таче ик партий кидыцте.*

ВУЙЛО генеральный, верховный (высший по положению). *Вуйло секретарь. Вуйло директор.*

ВУЙЛЎМ 1) заглавие, название (книги, статьи, печатного из-

дания). Книган вуйлүмжө – «Элиет». Статьян вуйлүмжө; 2) рубрика, шапка (в газете, журнале). Тудын возымыжо эре ик вуйлүм йымалан савыкталтеш.

ВУЙЛЫК I чиновник. Кугыжаныш вуйлык-влак кажне гана чояланен... ўшандараш төчат гынат, илышыште мөйгешла сўретым веле ужат. (Куг.); 2) воевода. Марий ваштареш Свяжск олан вуйлыкшо Салтыков салтак дене лектын (С.Ч.).

ВУЙЛЫК II глава (в книге, рукописи и т.д.). Диссертацийште ныл вуйлык уло.

ВУЙОЗА 1) правитель (истор.). Российн вуйозаже-влак ытартыш жапыште калык велкыла савырналтыныт, манаш лиеш; 2) администратор. Район вуйоза. Ял вуйоза.

ВУЙОКСА подать. Ожно мари-влак руш кугыжалан вуйоксам тўленют.

ВУЙОРА про себя. Вуйора мутланымат лугалте (В.С.). Тг. **шкеора**.

ВУЙСОНЛЫШ обморок. Тудым вуйсонлыш чер перен шуыш.

ВУЙУШ рассудок. Вуйушым йомдараш. Арийын вуйуш тышанак дыр пудыраныш (В.К.).

ВУЙУШАН имеющий рассудок. Пылышанже колалже, вуйушанже уҗлалже (МК).

ВУЙУШГЫЧ наизусть. – Почеламутым вуйушгыч каласен кертам. Мыланем кагаз огеш кул, мыйын чыла кагаз шўмыш-

тем, – комсомол билет нерген лудын пыш (Онч.).

ВУЙЎМБАЛ ЮМО Бог Все-вышний.

ВУЙЧАРА лысына. Вуйчараже ўылгыжеш.

ВУЙЧО любитель, охотник до чего-л. Аракалан вуйчо. Пайремлан вуйчо Онтон Микал (М.А.).

ВУЙШИЙШЕ жалобщик, кляузник, сутяга. Йолташыже волгенче гай ончалтышыже дене вуйшийшетым эше ик гана луншале (Г.А.).

ВУЙШОНЫМАШ размышление. Вуйшоньмаш мыйым пўтынек авалтыш.

ВУЙШОНЫШ мышление. Вуйшоньш ден ой чак кылдалтыныт.

ВУЙЪЕН 1) предводитель, во-жак, лидер. Шоналташ гын, тыште вуйъенже йылмызе огыл, а тысатель лийшаиш (МЭ); 2) личность; персона (человек как член общества). Посна вуйъен физическое лицо. Вуйъен кагазного личное дело. Лу вуйъенлан ўстелым погаиш.

ВУЙЫНШОГЫШО ответственный. Пашанам редакцийын вуйыншогышо секретарьже вуйлатен.

ВУЛНАНДАШ отяжелять, отягчать. Аланым пычкемыш вулнанден вела (Онч.). Тг. **нелемдаш**.

ВУЛНЫЛАШ оцинковать.

ВУЛНЫМЫЛО прич. от **вулнылаш**. Тыге ямдылен, шокте воит шўрат, варажым, вулны-

ВУН

лымо той атеш пыштен, шолаш пурьмешке, ик гана шолтат (МК).

ВУНДО сокровище, богатство, состояние. *Калык ойтого – мемнан вундына. Мыйын вундем – икшывем-влак.*

ВУРГАНАШ 1) созреть, остепелиться. *Вурганше понго шуко* (МЭ); 2) взростеть, остепениться. *Ынде кандидат лийынат – вурганшат.*

ВУРНАШ деваться, деться, сгинуть, исчезнуть. – *Йыван, Йыван, манам... Куш вурнышыч? – Йыван куважын йукшым колеш* (В.С.).

ВУРСАНАШ упрочиться, окрепнуть. *Марийын илыш революций дец вара вурсанын нӧлталтын* (МК).

ВУРСАШ осуждать (выражать неодобрение). *Йоӧлыш лийынам, пошкудем-влак, мыйым ида вурсо.*

ВУРСЕММУТ критиканство, ругательство. *Вурсеммут ыш кой, моктеммуржо гын поэтым у кӱкшытыш йӱжын шӱкале* (МЭ).

ВУРСЕШОМАК осуждение, порицание. *Вурсешиомак мыйын лӱмеш нигунамат йонгалтын огыл* (МЭ).

ВУРСО битва, сражение, побоище. *Сталинград вурсо. Мемнан илыш тугай: то уржа пасушто, то вурсо пасушто* (Онч.).

ВУСНАШ голодать (ММ). *Пӱто годым кок арня вуснышым.*
ВУСНЫШО голодный. *Вуснышо еӧ-влак.* Тг. **шужышо.**

ВУСО бесплодный, бесполезный, тщетный, безрезультатный. *Вусо мланде. Вусо паша. Вусо ушан. Вусо шонымаш.*

ВУСТЫК упорство, напористость, настойчивость. *Мыйын йшанен возыдем садак тыйын вустыкетым селӧ* (В.К.).

ВУТКАШ шамкать. *Шонго еӧ вутка (пурде кочкеш).*

ВУЧЫК ожидание; сильное желание чего-л. *Вучык зал. Вучыкемже кунам шуэш гын?*

ВУЧЫМВЕР приёмная. *Вучымверыште калык шуко ыле.*
ВУЧЫМЫК ожидаемость. *Вучымык почеш теней шурнылектыш сай лийшаш.*

ВУЯВАШЛИЙМЕ прич. от **вюявашлияш**. *Тауштем илыш корнышко лукшо тып-тымык чодыра йолгорнемлан, кычалыкычалын вюявашлийме ушан книгалан* (В.К.).

ВУЯВАШЛИЯШ встретиться наедине, с глазу на глаз.

ВУЯЛЫЗЕ администратор (РМС). *Ял вюялызе. Ола вюялызе. Тудо театрыште вюялызын сомължым шукта.*

ВУЯНЧЕ мятежник; мятежный. *А тудо, вюянче, вуча тӱтаным, пуйто тӱтан пиалым сора. Лийын тудо айдеме вюянче тунар, но моло окмак тӱшка дец утларак шотан* (В.К.).

ВӱДВИСКАЛЫШЕ водомерка (биол.). *Вӱд йӱмбалне вӱдвискалыше-влак йолбече дене мунчалтыме гай писын каен колтат* (Онч.).

ВӱДВОЖ исток. *Немдан вӱд-*

вожшо Чарнур чодыраште
верланен.

ВЎДВОНДО тростник (бот.).
Вўдвондо гыч сакырым лук-
тыт.

ВЎДВУЛНО свинец. Вўдвул-
но дене пулям велат.

ВЎДЕР скот, живность (кото-
рую можно забрать). Пытар-
тыш ыр, пытартыш вўдер
марте йозакым кўрын луктыч
(Л.Я.).

ВЎДЙОГЫН течение воды,
стремнина. Эртен мўй пагыт,
чылт вўдйогын (МЭ). Пак-
чашке лектеш, изи вўдйогын
дене вола (А.Арс.).

ВЎДЙОНЧЫК струя. Кран
гыч вўдйончык йонча.

ВЎДЙЫГЫР водянка (мед).

ВЎДЙЫМАЛ подводный.
Вўдйымал йогын. Тунам мый
нимомат, нимогай вўдйымал
пушымат пален омыл (Куг.).

ВЎДКОПШАНГЕ водяные
жучки. А теве вўд пундаште
тўрлө кугытан вўдкопшанге-
шамыч койыт (Онч.).

ВЎДКУТЫЖАНЫШ подвод-
ное царство. Ойлен пуэна вўд-
кутыжаныш нерген (Онч.).

ВЎДКУНДЕМ бассейн моря,
реки. Юл вўдкундем кумдык-
шо дене моткоч кугу. Изи ден
Кугу Какшан вўдкундемаште
чарламарий-влак илат.

ВЎДКУЧЕМ водохранилище.
Химки вўдкучем воктене пар-
кыште Валя Казакова дене жа-
ным эртаренна (Ю.Г.). Лап ве-
рыште чуякан шарлен возын
тиде вўдкундем (А.Арс.).

ВЎДКЫШКАЛТЫШ слив
воды. Онча, кузе вўдкышкар-
тыш наста ўмбалан изи шонан-
пыл-шамыч шогалыт (МЭ).

ВЎДЛОГАР губа (геогр.). Обь
эферын вўдлогарже.

ВЎДЛОКАМА аир (бот). Чер-
лылан вўдлокама вож пеш пай-
дале (МЭ).

ВЎДЛОНДЕМ порог (реч-
ной). Днепрыште шуко вўд-
лондем уло.

ВЎДЛОНЧО водоносный
слой. Тыге мланде шушыеш вўд-
лончо воштат (В.К.).

ВЎДЛУК излучина. Немдан
ик вўдлукшо воктене мемнан
ялна верланен.

ВЎДМЕНГЕ фонтан. Акрет
пурак вўдменгыла шыжалте –
чыла вет тыште куштылгы-
рак куд пачаш (В.К.).

ВЎДНАЛЫК половодье, раз-
лив. Юлышто вўднальык шар-
лен.

ВЎДНОЛЬО водоросль. Вўд-
нольо шокшо годым эфер ўм-
балне налеш, ужарге (Ө.Б.).

ВЎДОЙЫРТЫШ водораздел.
Ме Немда ден ўшўт вўдойыр-
тыш кундемаште илена.

ВЎДОН владыка морей. Сас-
канайын марлан каяш ямды-
лалтмыже вўдон декат миен
шуын (Онч.).

ВЎДОН вал, волна. Кава вол-
гыдемын эвелым, вўдон кўан
серым вўчка (В.К.).

ВЎДОТЫЗАНАШ натереть
мозоли. А пўжвўдиш ятыр
лие, вўдотызанын копажат
(И.С.).

ВҮД

ВҮДПОМЫШ пучина, бездна, глубь. *Мардеж шаулен. Локталтын вүдпомыш, төчен корно лугычак тудым (корабльым) нелаш (В.К.).*

ВҮДПОРСЫНЫСО водорослевый, находящийся в водорослях. *Порт Василисан омыж кугыжаныш гай товашше, а тый вүдпорсынысо нужголла коят (В.К.).*

ВҮДПУНЕМ струя воды. *Шошо, шошо! Түрволак гыч вүдпунем-влак шыргыктат (В.К.).*

ВҮДПУЧ водопровод. *Алатырь олаш вүдпучым тбрлаташ толын (Куг.).*

ВҮДРҮДӨ русло реки. *Вүдрүдыштө йогын виянрак лиеш.*

ВҮДСАПНЫШ цунами. *Японийын эрвел сержым шучко вүдсапныш перен.*

ВҮДТАЛА пойма. *Вүдталаште шудо чокан кушкеш.*

ВҮДТАЛИНГА лужа. *Овдокимкечын чывылан йүаш ситыше вүдталинга лиеш – Кугечылан лум ок код (Ф.М.).*

ВҮДТАШЛЫК наводнение. *Шукерте ожно тўнямбал вүдташлык лийын.*

ВҮДТОЛЕМ потоп. *Вүдтолем тўнгалын да чыла пытарен (ЛПУ).*

ВҮДТУЛЕ пожарный насос. *Монден отыл чай ала-могай спектаклыште пожарник-шамычын вүдтулештым аралыме левашыымалан модмыжым? (Онч.).*

ВҮДТҮР побережье. *Сер воктене вүдтўрыштө купшудо шарлен (А.Арс.).*

ВҮДУШЫК пролив. *Беринг вүдушык Азий ден Америкым уша.*

ВҮДЧЫВЕ гагара (биол.).

ВҮДШАР волосатик (биол.). *Вүдшар шўртө гане, вичкыж, вүдыштө ила, сусырыш пуря, ел вўрым йўзш (О.Б.). Тн. шаршукш.*

ВҮДШАШКЕ выхухоль (биол.).

ВҮДШЕР источник. *Памаш кошкен огыл, у вүдшер веле почылтын (В.К.).*

ВҮДШУНГАЛТЫШ водопад. *Ниагар вүдшунгалтышым ончаш моткоч сбрал.*

ВҮДШЫНДАРТЫШ водоизмещение. *Корабльын вүдшын-дартышыже 50 тўжем тонн.*

ВҮДШЫНШАЛЕ тритон (биол.). *Энер пундаште вүдшыншале-влак кудалыштат.*

ВҮДЬЮЖ пар над водой, утренний туман. *Вүдьюж кая шикш гане вүд шокшо дене, вүд вач кычелеш (О.Б.).*

ВҮДЫЖГАЛТАШ орошаться, увлажняться. *Тыгеже ала пырчыже вусо, ала мландыже шомак йўр дене веле вүдыжгалтын (В.К.).*

ВҮДЫЗӨ водитель, поводырь. *Машина вүдызө. Имне вүдызө. Тудын шинчаже ок уж, санден пийжым вүдызө семын куча.*

ВҮДЫЛАЛТАШ облачиться, окутаться. *Ала-могай тошто шыналыкшын вүдылалтын, тудо чодырашке лектын кайыш. Мо, тый тыгай вургемыш вүдыдалтынат?*

ВҮДЫЛТАШ облачить, окутать. *Эр шошо чодырам ужарге тўс дене вүдылтен.*

ВҮДЫЛТЫК облачение.
ВҮДЫНЧӨ лидер. 1) *Марий толкынын вүдынчыжө-влак. Партий вүдынчө. Россий тўнямбалне нефть лукмо шотышто вүдынчө эл улеш;* 2) *вожак, вожатый. Урын вүдынчыжө вьльгыжше пунан шем ожо ончыко кудал лекте. Вүдынчө семын тўшкаште Ивук лийын.*
ВҮДЫШӨ ведущий. *Вүдышө шанче пашаеи. Вүдышө шанче тўнеж. Концерт вүдышө.*
ВҮДЭНЕР польшня. *Шошо велеш пўясе ий ўмбалне вүдэнер кояш тўнале. Ий ўмбалне мунчалтыше ик рвезе эскерен ыш шукто, вүдэнерыш вереште.*
ВҮЛШЕ название узора (от вўлө шў).
ВҮМАЗЕ участник субботника. *Вўмазе кокла гыч ик ўдыр пернен поянигын сит вараш кўч гай шинчажлан (В.К.).*
ВҮРАН кровопролитный. *Вўран кредалмаш тыште 1944 ийыште лийын (МЭ).*
ВҮРВУЯ кровный. *Вўрвуя ўчө. Вўрвуя родо-тукым.*
ВҮРВЫРЧЫК кровавые тельца (мед.). *Айдеме вўрыштө йошкар да ош вўрвырчык уло.*
ВҮРДУЛ страсть, пыл. *Вўрдул шолеш. Вўрдул шўмыштө ыльгыжын.*
ВҮРЕДЫШ жертва (покойнику во время поминок). *Вўредышыш нылле годым колышыенлан оптат.*
ВҮРЖЛАШ уколоть, уязвить, кольнуть. *Тудо эре вўржлаш шонен веле коштеш.*

ВҮРЙОКТАРЫМАШ кровопролитие. *Тўнямбалне ятыр эллаште тачат вўрйоктары-маш дене вашилялташ перна.*
ВҮРЙОКТАРЫМАШАН кровопролитный. *Кавказ кундемыште ынде мынар ий вўрйоктарымашан сар кая.*
ВҮРЛАНАШ залиться (полыхать) румянцем, алеть. *Арун вўрланыше, оваргыше ужар шортнян пўртўс (Л.Я.).*
ВҮРЛАШ падать в обморок. *Черле еи ужар шудо ўмбак лектеш гыч, вўрла (Ө.Б.).*
ВҮРЛО кровавый. *Вўрло вурсо. Вўрло рушарня.*
ВҮРҮЧӨ кровавая месь. *Кавказ калык-влак коклаште таче мартеат вўрўчө йўлам шуктымашыш ужаш лиеш.*
ВҮЧӨ мушка (ружья). *Вўчыш налаш.*
ВЫЖГАЙҮР тихий дождь.
ВЫЛЕ камбий. *Пушенге вьле. Йоча годым ме нисте вьльым нулташ пеш йоратена ыле.*
ВЫЛЬГЫЖ лоск; лоснящийся. *Вьльгыж пунан коваште.*
ВЫЛЬГЫЖАШ лосниться, блестеть.
ВЫЛЬГЫЖШЕ прич. от **вьльгыжаш**. *Шукертак каварен тудо пийже, но тыгак вьльгыжше тўсан тудын игыже...*
ВЫНЕМАЛТАШ вваливаться, западать. *Корно коштмо дене вынемалтеш (Ө.Б.). Мланде вўд дене вынемалтеш (Ө.Б.). Таче марте тиде межа вынемалт палдырна (В.К.).*
ВЫРВЫКА цилиндр; цилиндрический.

ВЫР

ВЫРГАШ шуршать, шелестеть. *Кайык вырге чоңешта. А чыве шүйүм веле шуялта, мардеж почеш вырга түрканше поч* (В.К.).
ВЫЧЫЛТЫМАШ щебетание (пустая болтовня). *Тыйым весын вычылтымашеш мондаш шулдо кумыл-влакым ыжым поктыл* (В.К.).

Г

ГАЗВАШТАРЕШЛЕ противогазовый.

ГАЗЕТЧЕ газетчик. *Марий газетче-влак газетым лукташ тунгалыныт.*

ГЕРОЙЛАНАШ храбриться, петушиться, геройничать. *Геройланаш лиеш, но молан тыгай койышыжо? (МЭ) Геройланаш төченыт, пуля йымак шкештак пураш төченыт* (Онч.).

ГЕРОЙЛО героический. *Мый врач нерген пеш шукыжак ом ойло, но пугырак жаплен савем вием: пашаже тудын неле да геройло* (А.М.). *Эрыкан элешна У ий водын ты геройло жаңнам шарнена* (А.Б.).

ГЕРОЙЛЫК героичество. *Калыкын эрыкше верч пилажым, шке илышыжым пуаш – тиде геройлык огыл мо?!* (В.К.)

ГИШАН относительно. *Тудын серышыже гишан нимом раш каласаш ок лий. Тг. шотышто.*

ГОЧКАЯШ перейти, переходить. *Пире алан ончылно ик жап шонен шоген. Гочкаяшыже ала лүдын, ала мо?* (МЭ)

ГРАЖДАНЪЕН гражданин. *Тудо – сарзыең, медик, мый – тыглай гражданең* (Пур.).

ГЫНЛЫК условность. *Нимогай гынлыкым ида ончо, шке пашадам шуктыза.*

Д

ДАНЛЕ прославленный. *Марий-влак данле сарзыштым кызытат шарнен илат* (МЭ).

ДЕКАНАТЧЕ работник деканата. *Нунын ача-авашт деканатче-влак умбак вуйым шийыт.*

Е

ЕМ нектар. *Чевер кечыште мўки пасушто емым пога* (ММ).

ЕМЫЖ общее название ягод, ягоды. *Марий чодыраште тўрлў емыж кушкеш.*

ЕМЫЖВЎД сок. *Эныж дене емыжвўдым ыштышна.*

ЕМЫЖСАСКА ягодка, плод.

ЕМЫЖШУДО кусты ягод. *Пакчаште ик йыраным емыжшудо айлен.*

ЕЧЫГОРНО лыжня. *Корт воктенысе ечыгорнышто самырык-влак вийыштым тергеныт* (МЭ).

ЕЧЫК предлог, повод (ММ).

ЕШАРТЫК 1) прибавление. *Ешыште ешартык;* 2) надбавка. *Пашадарыш ешартыкым ыштеныт;* 3) добавка. *Кўлан ешартык (кочкыш) кўлеш?*

ЕШАРТЫК СЫМЫКТЫШ прикладное искусство.

ЕШВУЙ глава семьи. *Мемнан ешьште ешвуй – ава.*

ЕШЙҰЛА обряд.

ЕШШОТ семейное положение. – *Тыйын ешшотет могай? – Ватан улам.*

ЕШШОТ СЕРЫШ ПӨЛКА отдел записи актов гражданского состояния (ЗАГС).

Ж

ЖАПДЕН ЛЕКШЕ периодический. *Жапден лекше савык* периодическая печать.

ЖАПДЫМЫЛЫК недостаточность времени. *Возаш жапдымылык мешая.*

ЖАПЙОГЫН хроника событий. *Республикын жапйогынжо. «Финно-угроведение» журналыште финн-угор жапйогыным ий еда савыктат.*

ЖАПЛАН временный, на время. *Жаплан вуйлатыше. Жаплан нельлык. Жаплан шогышо.*

ЖАПЛАНДАРАШ осовременить, привести в соответствие с современностью. *Шымлымаш пашам тачысе илыш дене жапландараш кӱлеш.*

ЖАПСЕ современный. *Жапсе тӱналтыш. Жапсе книга. Жапсе туныктымаш.*

ЖАПСЕШКЕ сезонник.

ЖАПСЫК сезон; сезонный. *Шурным тӱредмаш – жапсык сомыл, тудо вучаш ок йӱрате.*

ЖАПСЫР несовременный. *Жапсыр паша. Жапсыр йӱн. Жапсыр илыш.*

ЖАПЧЕ современник. *Мемнан жапче. Мемнан жапчына-влак неле сар пагытыште кушкыныт.*

З

ЗАКОНЛУКШО законодательный. *Законлукшо орган. Тӱг. тӱртыклукшо.*

ЗАКОНШОТЛЫК закономерность. *Пӱртӱсын шке законшотлыкшо уло. Тӱг. тӱртыкшот.*

ЗИЯНЛЕ вредный, зловредный. *Тудо шке йырже моло-влакымат чумырен, да зиянле пашам тӱшкан шуктен шогенымт (Г.З.).*

И

ИГУКШ отросток, молодой побег дерева. *Шарна скрипка... кузе вож гыч игукиш марте кӱзен (В.К.).*

ИГЫВУН пушок. *Ӱльч ончет – кӱшнӱ пӱркыт шинча, игывун семын конча шинчаш (В.К.).*

ИГЫГУДО послед (анат.). *Нумал шогалын игыгудым, ялт ошыш вӱдылмӱ азам (В.К.).*

ИГЫЧЕРКЕ пристрой к церкви. *Кумалаш толшо-влак игычерке воктеке чумыргаш тӱналгыч (МЭ).*

ИГЭНЕР приток. *Чолман Юлын эн кугу игэнержылан шотлалтеш.*

ИДЫК потачка. *Осалланен коштышо-влаклан идыкым ида пу (С. Гр.).*

ИДЫ

ИДЫКЛАШ потворствовать, потакать. *Осал пашалан идыклаш ок кўл.*

ИДЫМ ток, гумно. *Идымыште шурным эрыктат.*

ИДЫМЧАРА площадка тока.

ИЗЕМДЫКТАШ снизить. *Акым иземдыкташ. Адакшым тарифым иземдыкташ кумылан-влаккланат шоналташ амал уке огыл (МЭ).*

ИЗЕШНАЛТМАШ унижение. *Йот велыш виеш найгайыме-влак кугу нелылыкыште да изешналтмаште иленыт (БЛ).*

ИЗЕШТАРАШ унижать. *Еным изештараш. Тг. лапкагдаш.*

ИЗИВЕМ мозжечок (анат.).

ИЗИВОНГА подтопка. *Тўнő левырак годым изигонгаиш олтымат сита.*

ИЗИКЕ светильник. *Пырдыж воктене ужар тўсан изике кеча.*

ИЗИН-КУГУН усердно, старательно, рьяно. *Изин-кугун толаша, пеш шуктынеже.*

ИЗИШОВЫЧ платочек; платок носовой. *Кўлеш гын, изишовычым луктын, шўргыжым кошта (МЭ). Тг. нершовыч.*

ИЗЫЕН гном. *Изыен картузшо дене ўсныкклалтеш (И.К.).*

ИЗЭНЕР ручей, ручеёк. *Уремыште изэнер-влак, лум вўд дене ташлен, шырге йогат (Онч.).*

ИЙГОМЫЛЯ льдина (РСМ). *Ик кугу ийгомыляште колызо коеш.*

ИЙГОТ возраст. *Ийготем ын-де шагал огыл.*

ИЙМУЧКЫСО годовой, круглогодичный. *Иймучкысо пашадар.*

ИЙНАЛЫК ледник. *Ийналык саман Ледниковый период.*

ИЙНЕР льдинка. *Ийнер вакшым тўкен колта, ваки шала-нең кая (Ө.Б.).*

ИЙСЎС сосулька. *Леведыш ўмбаç гына ийсўс кержалтеш (Онч.).*

ИЙЧЫРЫК квартал (время). *Идалыкыште нъл ийчырык уло.*

ИЙШОТЛЫК летоисчисление. *Кок тўжем ий утла ончыч у ийшотлык тўналын (В.К.).*

ИКВЕРАНДАШ концентрировать, сконцентрировать. *Тўткышым икверандаш. Войскам икверандаш.*

ИКВЕРАНДЫМЕ сконцентрированный. *Чек воктен икверандыме салтак-влак.*

ИКГАЕШТАРЫМАШ единение, приведение в единообразии, единство. *Кызыт, марла кок возыктыш улмо годым, ик йылым чоңаш нуным икгаештарымаш гыч тўналман (МЛИ).*

ИККОРНЫЗО единомышленник. *Мый тудым иккорныземлан шотленам да поштеклызем семын ямдылаш шоненам ыле.*

ИККУТЫШ пролёт. *Кок станций кокласе иккутыш. Кўварысе иккутыш.*

ИКОЙ единство, согласие, согласованность. *Литератур йылым вяндымаште икой ситыдымаш, шочмо йылле ўмбаç*

ййштö чон дене ончымаш, «марий нигилизм» нелемда (МЛИ).

ИКОЙЛЫК единодушие, единогласие. *Тачысе марий коклаште икойлык ок сите (МЭ). Тудо, шанчысе икойлыкым шотыш налде, курыкмарий наречийым посна йылмыш савырен шынден (МЛИ).*

ИКОЙЫН единодушно, единогласно. *Тиде пунчалым икойын авалтышт.*

ИКСЕМЫН однообразно, монотонно. *Эре иксемын илымет кузе шуэш?*

ИКСЫНАН однотипный, похожий. *Тунам университет-влак иксынанрак лийыныт: колоннан, кўжшакарак вереш верандыме (Пўр.).*

ИКТАН единица. *Вашмутшылан иктаным налын.*

ИКТАНЫПАН согласный, в согласии. *Кумалаш толош-влакым тўня Юмо пўртўс дене иктаньпан лийын илаш ўжеш (Онч.).*

ИКТАНАШ ровесник, сверстник. *А могай верым налыт самырык йолташна-влак иктанашыштын тыгай кумда танасымаштышт? (Онч.).*

ИКТАШ палить. *Кече икта. Кече шўргым, кидым, онгым икта (Ö.Б.).*

ИКТЕЖ общий. *Иктеж паша. Иктеж йылмышанче общее языкознание. Иктеж биологий общяя биология. Иктеж мландышанче общее земледевение.*

ИКТЕЛЫК общий (взаимный). *Финн-угор калык-влакын йылмыштышт шуко иктелык уло.*

ИКТЕШВОЗЫШ сводка. *Игече нерген иктешвозыш. Пасу нашам эртарыме нерген иктешвозыш.*

ИКТЕШЛЫК общность. *Илыш иктешлык. Ончалтыш иктешлык. Интерес иктешлык.*

ИКТЕШОЙ вывод. *Иктешой тыгай: тушко кайыман огыл. Иктешойым шке ыштыза.*

ИКТЕШТАРАШ 1) обобществовать. *Погым иктештараш;* 2) отождествлять. *Кызыт шукынжо литератур йылме ден сылнымут йылмым огыт иктештаре (МЛИ).*

ИКТЕШТАРЫМЕ валовой, общий. *Иктештарыме тавыш валовой доход. Иктештарыме продукция валовая продукция.*

ИКТЕШТАШ резюмировать. *Иктештен каласыме пале-влак (МК). Тиде шоньмашым тыгерак иктештен каласаи лиеш.*

ИКТЕШТЫМЕ ЛИТЕРАТУР ЙЫЛМЕ единый литературный язык.

ИКТЕШЧЫК одинаковость. *Мемнан коклаште нимогай иктешчыкат лийын ок керт.*

ИКТОРЕШ в одном месте. *Чыланат иктореш чумыргеныт.*

ИКТУКЫМЧО соплеменник. *Историеш мера лўм дене кодшо калык мемнан марийын иктукымчыжо улеш.*

ИКТУТЫШ постоянно, непрерывно, безостановочно. *Ик-*

ИКТ

тутуш чодырам шушыкта. Иктутуш вурседал ит шинче. Иктутуш воштыл шинча (Ö.Б.). Тг. тутуш, эре.

ИКТЫК единичный (ММ). *Иктык случай. Иктык факт. ИКУШАН* последовательный, ортодоксальный. *Одоча икушан огыл (С.Э.).*

ИКЧУМЫР совокупный, совместный, общий. *Икчумыр илы-маш. Икчумыр парыш. Икчумыр йылме.*

ИКЧУМЫРЛЫК единство, объединённость. *Кеч-могай калыкланат икчумырлык күлеш. ИКШОЧЫШ* кровный родственник. *Тейгылыште шинчыше костюман ел дене ме икшочыш улына улмаш (Онч.).*

ИЛАНАШ существовать. *Марий калык тўнямбалне кок тўжем ий наре илана. Но садак чыла илыше, чоным налше илана, тўзлана (В.К.).*

ИЛАНДАРАШ 1) вдохнуть жизнь, дать жизнь, родить. *Алсола гыч Таюкым марлан налынат, йоча почеш йочам иландарен луктыт (Ю.Г.); 2) оживить, обновить. (Вўдава), лыжга лай мардежым пуалын, йўр пылым колтал овартен, шыма леве йўрым шавалын, иландаре куатле вий ден (И.С.). Шке пўжвўд дене иландарыме мландым шке вўр дене веле кертат утарен (В.К.).*

ИЛАНДАШ возродить, воскресить, превратить в обитаемое место. *Тиде ялым иландаш күлеш.*

ИЛАНДЫМАШ освоение (новых земель). *Сõреман мландым иландымаш. Петр I кугыжа тўр мланде-влакым иланды-маште Российлан кугу суапым ыштен.*

ИЛАШ обитать. *Акрет калык курыкпомышто илен.*

ИЛДАРМАН орган (*анат.*) (ММ). *Шўм – айдемын эн күлешан илдарманже.*

ИЛЕ живой. *Иле пушеҗге. Иле воштыр. Иле уки. Помыжалте Ёшўт, Элнетат шуко ышлий, кытеле – тулгайык каваште иле сусыр семын коржеш (В.К.).*

ИЛЕВЫРНЯ пиломатериал. *Мемнан посёлкышто илевырням пўчкедыме заводым почыныт.*

ИЛЕМ жилище, место обитания; имение, поместье; поселение. *Помещикын илемже.*

ИЛЕН ТОЛАШАШ владеть жизнью, существовать. *Ял калык кызыт ила мо, илен толаша, да йора.*

ИЛЕСАТУ сырьё. *Элна тўрлõ илесатулан моткоч поян. Ял-озанлыкысо илесату.*

ИЛЕЧ живое существо. *Мланд-ўмбалсе илеч-влак. Вўдысо илеч-влак. Янлык-влакат вет илеч улыт, нунымат аралаш күлеш.*

ИЛЕШКЕ житель, обитатель; население. *Ялысе илешке эре шагалем толеш. Марий Элын илешкыже миллионышкат ок шу.*

ИЛЕШНАШ существовать. *Ялмарий-влак кызыт огыт иле, илешнат веле.*

ИЛЕШТАРАШ оживить, возродить. Ял ылышым илештары-де, ончыкылык вудака леш. Куэрапаш тўналше мландым угуч илештараш тўналаш кўлеш (Куг.).

ИЛЧЫК существо (живая особь). Тыште ик илчыкат ок кой. Тўняште могай гына илчык уке!

ИЛЫДЫМЕ необитаемый. Илыдыме отро. Илыдыме вер.

ИЛЫЗЕ обитатель. Чодыра ылызе-влак шошо велеш тарваненыт.

ИЛЫМАН обитаемый.

ИЛЫМВЕР место жительство. Илымвер деч посна пашаш озыт нал (Куг.). Илымверем – Марий Эл.

ИЛЫМГУМДЫК жилия площадь. Пачерын ылымгумдыкшо 70 квадрат метр.

ИЛЫМЕ ВЕР жилое помещение. Шуко енын ике ылыме верже кызытат уке.

ИЛЫШАШЛЫК 1) жизненный, жизнеспособный. Илышашлык айдеме. Илышашлык вий. Илышашлык йон. Илышашлык курымемже ынде мынярак кодын, ала? Тый ылышашлык йочам ыштенат; 2) жизнённость, жизнеспособность. Паспортышто уке колыдымашлык. Уло: самырык, йўлен ылышашлык (В.К.).

ИЛЫШВИЙ жизнестойкость, живучесть. Мыйын кочамын ылышвийже путырак кугу ул-маш, маньт. Поро ең дене

вашлийын мутланьмаш шўм-чоныш эре ылышвийым ешарен.

ИЛЫШВИЙЛЕ жизнестойкий. Кугезе марий-влак тачысе деч утларак ылышвийле лийыныт, маньн шонат.

ИЛЫШВИЙЛЫК жизнеспособность. Тачысе марий-влак ике ылышвийлыкыштым утларак арален кодышаш шумлык шоналтышаш улыт докан.

ИЛЫШВИКТЫШ линия жизни, жизненная ориентация, жизненная позиция. Йырнык койыш айдеме ўмырым чын ылышвиктыш деч ўрдыжкў савырен (Онч.).

ИЛЫШВОЗЫШ жизнеопи-сание. Шке шинча дене ужын серыме ылышвозыш калык историйлан кўлешан материал лийын кертеш (Пўр.).

ИЛЫШВУНДО средство существования. Тенийысе саманыште калыкын ылышвундыжо кугуак озыл.

ИЛЫШЕМАШ ожить, наполниться жизнью. Шўдыр-влакым у тылзе кўта ылышемьн йонгалтише квааште (В.К.).

ИЛЫШЙОГЫН 1) хроника жизни. Тўнямбал ылышйогын; 2) хронология. Республикын ўмаше ылышйогынжым ончалат гын, ўратат.

ИЛЫШЙЫЖЫН общество (ступень исторического развития человечества). Тоштыйўла ылышйыжын. Кулгучеман ылышйыжын. Феодал ылышйыжын. Социализм ылышйы-

ИЛЫ

*жыл. Коммунизм ылышыйжыл.
Классан ылышыйжыл.*

ИЛЫШ-КАСЫШ бытѣ, образ жизни; быт. *Айдеме шамым ылыш-касыш виктара. Илыш-касыш пѳрт.*

ИЛЫШКОКЛА быт. *Мѳнгысѳ ылышкоккла домашний быт. Кызытсе ылышкоккла современный быт. У йѳла марий ылыш-кокклашат пурен.* Тг. **ылыш-касыш.**

ИЛЫШКУТ лета (прожитые годы), возраст. *Бнде, изиак огыл ылышкутым илен эртымек, тыге веле шонем* (Пѳр.).

ИЛЫШКУТЫШ век жизненный (человека). *Кид Алдиярын лийын пенгыдырак веле, ылыш-кутыш, ыттышкучыш толын воранен гына* (В.К.).

ИЛЫШКЫЛ социальный. *Илышкыл аралтыш социальная защита. Илышкыл польыш социальная помощь. Илышкыл тѳрсыр социальное неравенство. Илышкыл вож социальное происхождение. Илышкыл виянмаш социальное развитие. Илышкыл йодыш социальный вопрос. Илышкыл страховатлымаш социальное страхование.*

ИЛЫШЛОНЧО общественный уклад. *Марий ылышлончат ваиталт толеш.*

ИЛЫШЛЫК житейский, будничныи; повседневность. *Илышлык паша дене пѳрдам. Тудо тачысе ылышлыкым тѳнлан шотла.*

ИЛЫШОНЧАЛТЫШ жизненная позиция. *П. Аристэ кажне*

марий шанчызын ылышончал-тышыжым чын могырыш савыралмаште келге кышам коден (Пѳр.).

ИЛЫШПИАЛ благополучие. *Илышпиалым тыланаш. Илышпиал эре пеленет лийже.*

ИЛЫШРАДАМ обиход. *Сурт ылышрадам. Илышрадамыш у пале пурен.*

ИЛЫШРАТ уклад жизни. *Но сарлан верчын пужлыш ылышрат* (А.М.).

ИЛЫШТЕПТЕР способ жизни. *Нунын ылыштептерышт йѳршеиш весе.*

ИЛЫШУКЕЛЫК небытие. *Кум кече ончыч тудо «Мый ылышукелыкыш каем» мурым возен* (Куг.).

ИЛЫШУМЫЛЫМАШ мировосприятие, миропонимание; жизненная позиция. *Символ ике кѳргышкыжѳ ылышумылымашым пуртен шогышаш* (Онч.). *Аван шонымашым, тошто ылышумылымашым йѳршыш кумыктен шуа* (Онч.).

ИЛЫШЧЫНЛЫК окружающий мир во всѳм его многообразии, окружающая действительность. *Тачысе ылышчынлык тугай, ондален ынышт кодо манын, эскерен веле шукто.*

ИЛЫШШИЖМАШ мироощущение. *Шѳнгемме семын ылышшижмаш ваиталтеш.*

ИЛЫШШОТ закон жизни. *Мом ыттет, айдеме ылышшот тугай вет – у койыш, у ылышончалтыш пѳйым пудыртен пура* (Пѳр.).

ИЛЯН создание, творение, сущность. *Пүртүс илян-шамыч (свет, айдеме, вольяк, кайыкжусо, мүкш, пушепге, саска, кинде, ший-вундо) икте-весыит дене ваш-ваш кылдалтыныт* (Онч.).

ИМАН колкий, колючий. *Күлеш-оккүл мый шым ойлышт, иман шомакымат шым лук* (Онч.).

ИМНЬЫВЕЧЕ конный двор. *Имньывече вүтамбач йошт төрштышö снм ужо* (А.Арс.).

ИМНЬЫВИЙ лошадиная сила. *Машинан куатше 75 имньывий.*

ИМНЬЫГОРНО конная дорога. *Пич чодыра гоч эртыше такыртыме имньыгорныш пурышна* (Куг.). *Имньыгорно кок могырышто серыпле парчан шытталгыше уржа пасу* (Пүр.).

ИМЫНЕР кончик иглы. *Лу гана пышталтын кажне ургыш, ыш код верже имынер чыкаш* (В.К.).

ИНАЛАШ умолять. – *Павай, мыйым утарал, теңыз вүдыш колталал, – манын шийгол сөрвала, йылмым луктын инала* (Г.К.).

ИНАН доверие, вера. *Тылат инан уке.*

ИНАНАШ 1) веровать. *Юмылан инанаш;* 2) доверять, верить. *Мый тылат ом инане. Тидлан инанаш ок лий.*

ИНАНГАГАЗ аттестат (РМС). *Тений мый школым пытарыме нерген инангагазым нальым.*

ИНАНДАРАШ I удостоверить.

Тудын кө улмыжым инандарен кертам. Кидпалым инандараи.

ИНАНДАРАШ II уверять. *Мый тушто лийын омыл манын инандара.*

ИНАНДАРЫШ удостоверение (документ); удостоверение личности. *Инандарыштым ончыкто.*

ИНАНСЫР недоверие; недоверчивый, сомнительный, не внушающий доверия, ненадёжный. *Инансыр увер. Тиде ел деке мыйын инансыр лектеш. Мардеж вел ала-мо nera, кушта, монден ялт намысым. Куэ-влак совыштым кырат, а койышышт – инансыр* (В.К.). *Тый инансыр улат, ом пу тыланет* (Ө.Б.). *Шокта инансыр увер: «Кастен – концерт. Шкенан вий ден»* (В.К.).

ИНАНСЫРЫН недоверчиво, подозрительно. *Тек южышт инансырын эскерат кидемым* (В.К.).

ИНАНЧЫТЫШ веротерпимость. *Түрлө религий-влакын икте-весыит деке инанчытыш лийшаи.*

ИНАНЫДЫМАШЛЫК невероятный. *Инаныдымашлык кугу пашам ыштыме.*

ИНАНДЫШ аргумент, доказательство. *Тыйын нимогай инандышет уке, тидлан ниго ок ўшане.*

ИНДЫР мука; пытка. *Тудлан тугай индырым ужаш верештын, ниголанат Юмо ынже пүрө.*

ИНД

ИНДЫРАЛТМАШ страдание.
ИНДЫРГАШ мучиться, страдать, маяться. *Арам те шонеда тыге, вурсен гусарым – чыным шонышым: сойлаште коштын, индырген, ок пале пашаште шотшым* (В.К.).

ИНДЫРЫМАШ мучение. *Калыкым индырымаш. Волькым индырымаш.*

ИНТЕЛЛИГЕНТЛАНАШ интеллигентничать. *Интеллигент койышым кӱргышкышт шылдарен шуктен огытыл, вот и интеллигентланат, интеллигенций койышым кояш тӱчат.*

ИНТЕЛЛИГЕНТЛЕ интеллигентный, respectable. *В. Колла пеш интеллигентле ел лийын* (Пӱр.).

ИРВОЛЬЫК дикие животные. *Ирвольык чодыраште ила.*

ИРВЫЗЛЕ пижма (бот.). *Садыштыже ирвызле кушкеш.*

ИРГАК крюк. *Турволакым иргакеш пыштат.*

ИРЛАШ сломаться, поломаться (о технике). *Машинан моторжо ирлен.*

ИРЧАРА пустыня. *Сахара – Африкыште ик эн кугу ирчара.*

ИТОГЛАШ подвести итог, подытожить. *Ыштыме пашанам итоглаш жап шуын.*

ИШКЫЛАЛТАШ сжиматься, тесниться. *Курькшелшыш шылтен ий гай вӱдшӱ, ишкылат* (В.К.).

ИШЫК натиск, нажим. *Тушманьын ишыкшым шогалташ.*

ИШЫКТЫМАШ ущемление. *Айдемын праважым ишыктымаш.*

ИЯВАРНЯ крючок у удил. *Ияварняжым луктын, сорлыкым чикте.*

ИЯИГЕ чертёнок. *Тӱтанлан тӱньыкыштӱ ияигыла чаргыжмыже ок сите* (В.К.).

ИЯРАК страстный, горячий, пылкий. *Иярак вате* (Ӗ.Б.).

ИЯРТАШ оболщать. *Кӱ пала, молан ияртат? Ала колышо капым ия ынже иярте маньын, ала колышо кап пелен иктаж-мом ынышт пыште маньын?* (Куг.).

Й

ЙИШ сорт. *Мемнан садыште кок йиш олма кушкеш. Шанчызе-влак у йиш шыданым луктыныт.*

ЙОВЫР нарядно; нарядный. *Пайрем, яра кече – чиен лектыт йовыр* (В.К.). *Ӱдыр фуфайкым чиен, йовыр калтакым утшалын* (В.К.).

ЙОГЫН 1) течение, русло (процесс развития, направление). *Курым мучаште марий мерсогышто у йогын шочын* (Куг.). *Марий историйым шымлымаш пытартыш жапыште чын йогыныш возын*; 2) течение (политическое). *Мер-политик йогын.*

ЙОГЫНВӱД протока; проточная вода. *Кок келге агурым изирак йогынвӱд ушен шога. Йогынвӱд ару, яндар гынат, йӱштыл от керт кум гана, ойлат* (В.К.).

ЙОГЫНГОРНО проток. *Кок агурым важык кутышанрак йогынгорно ушен шога. Курык шелше гыч йончышо вўд вашке йогынгорным муо. Пўрымаш садак шке йогынгорныжым кычал муэш (Пўр.).*

ЙОГЫНДЎН исток. *Немде эйерын йогындўнжў Куженер воктен верланен.*

ЙОГЫНЧО текучий, проточный. *Йогынчо вўд. Йогынчо укса.*

ЙОГЫНЧЫК жидкость; жидкое вещество. *Тўсдымў йогынчык. Ужар йогынчык. Аяр йогынчык.*

ЙОГЫШО текущий. *Эркин йогышо эйер. Писын йогышо жап. Шижде йогышо ылыш.*

ЙОДКАГАЗ анкета (В.В.). *Пашаш пурымо годым йодкагазым возыман.*

ЙОДЫКШ запрос. *Милиций гыч йодыки толын.*

ЙОДЫНВОЗЫШ ходатайство. *Тудым суапландараш кўлмў нерген йодынвозышым серыза.*

ЙОДЫН ТОЛМЕШКЕ до восстребования. *Серышым «йодын толмешкыш» колто.*

ЙОДЫШТМАШ допрашивание, допрос; опрашивание, опрос. *Титаклыме ен дене йодыштимашым эртарыме. Йодыштимашым социолог-влак эртарат.*

ЙОЖ вьюга, метель, метелица. *Йож корным ўштеш. Йож тўңалын.*

ЙОЖТАШ вьюжить. *Поран нур ўмбачын йожта.*

ЙОЗАКОКСА подать. *Ожно*

помещик шке кресаньыкше-влак деч йозакоксам поген.

ЙОЗАКЧЕ данник. *Но пален лий, шоя лўмнер йозакче: ен шулдыр дене лийын от керт сакче (В.К.).*

ЙОКРОК тоска, грусть. *Ала шырчан памашла йўдым поэтын шинчавўд йоген. Садлан гын лирикым тымарте йокрокын таяжылан шотлат (В.К.).*

ЙОКРОКЛО безрадостный, безотрадный. *Йокрокло ылыш. Йокрокло ончыкылык.*

ЙОКРОКЛЫН безрадостно, безотраднo. *Йокроклын ылышем эртен.*

ЙОКТЕ до. *Ола йокте. Эр йокте. Тн. марте.*

ЙОЛАЛАШ подозревать в чем-то. *Рвезым шолыштмылан йодалат.*

ЙОЛАЛЫМЕ подозреваемый. *Йолалымым але титаканлан шотлаш ок лий.*

ЙОЛАН быстрый, ходкий. *Тиде рвезе неш йолан, тисын коштеш.*

ЙОЛАНАШ становится ходким, ходячим. *Пайрем кечын окшак йоланеш, сокыр шинчаитеш (Ф.М.).*

ЙОЛВАРНЯВУЯ на цыпочках. *Йолварнявужа ошкылаш. Йолварнявужа шогалын, пече гоч онча (Онч.).*

ЙОЛГА лучезарный, светлый. *Йошкар-Ола кужемден Сомбатхей уремным, йолга тулжым тумереш чўкта (Ф.И.).*

ЙОЛГАШ блистать. *Артист ятыр ийышкен сценыште йолген.*

ЙОЛ

ЙОЛГЕНЧЕ блистательный. *Йолгенче артист.*

ЙОЛГО 1) блестящий (о творчестве). *Йолго шўдыр. Йолго сўретче. Йолго поэм;* 2) сверкающий, искрящийся. *Чевер олык мучкет йолго сават модылден* (Н.М.).

ЙОЛГЫША след человека. *Курсант-влакын йолгышаштым гына тошкен толыныт* (Ю.А.).

ЙОЛДАШ намотать, накрутить; исходить, иснагать. *Полмезын ий-влак йолденыт... Пужлен йўршеш мланде паша* (В.К.). *Элнет чодырам тореш-кутынъ шагал огыл йолден* (Н.Л.).

ЙОЛДЫРТАШ намагивать, покручивать, навивать. *Кок мучашан ўмыр мундыражым я ронча да узи йолдырта* (Ф.И.).

ЙОЛЗАК ходок, пешеход. *Ошкылеш йолзак. Марий йолзак-влак ожно кугыжа деке шумецц шуыныт.*

ЙОЛЙЎК топот. *Кенета имне йолйўк шергылте* (Куг.). *Эше огеш шокто йолйўк, папалте, папалте, чукай* (В.К.).

ЙОЛЛАШ преследовать. *Тушманым йоллаш. Ўдырым йоллен кошташ. Мыйым йоллен ит кошт.*

ЙОЛЫШО преследователь. *Янлык капканыш логалын мучыштен каен, сусырген, йоллышым шижеш гын, ўчым шукта* (МЭ).

ЙОЛТАШАҢАШ подружиться; обзавестись друзьями. *Йолташаґна ме тудын дене пешвашке* (Куг.).

ЙОЛТАШЛА дружески, товарищески. *Йолташла вашлияш. Йолташла мутланаш.*

ЙОЛТАШЛЕ дружеский, дружественный, дружелюбный. *Йолташле кыл. Йолташле мутланымаш. Йолташле вашлиймаш. Йолташле канаш.*

ЙОЛТАШСЫР недруг; недружественный. *Йолташсыр акт. Тый йолташсыр койышым ит кой.*

ЙОЛТОР скороход (Сл.Е.). *Тн. писынийол.*

ЙОЛЧЫКЫШ шлѣпанцы. *Ўмбалныже – лопкарак спорт костюм, йолыштыжо – йолчыкыш* (В.Д.-О.).

ЙОЛШЎМА ощупью ног. *Ачаж кўдынъ эрге лайыкын урем дене эрта йолшўма* (В.А.).

ЙОЛЪЕЧЕ коньки. *Йолъече дене мунчалтат рвезе-влак* (О.Б.).

ЙОМАКЛЕ сказочный. *Тек огеш ойло йомакле калык. Тыште эн йомакле йомак-влакат чынеш толыт* (В.К.).

ЙОМАРТ приветливый, ласковый, мягкий. *Йомарт шомак. Йомарт ончалтыш. Йомарт озавате.*

ЙОМАРТЛЕ праздничный, торжественный. *Йомартле пайрем. Йомартле сомылка.*

ЙОМДАРТЫШ потеря; урон, ущерб. *Шучко сарын йомдартыш чотышым ялыштына Серге Павыл тўнал* (Пўр.).

ЙОНЧО брешь (недостаток). *Тенийысе оксавиктышыште йончо лыґак уло.*

ЙОНЧЫК струя. *Курык гыч вүд йончык лектеш. Сусыржо гыч вүр йончык эркын лектеш.*
ЙОНЧЫКТАРАШ процеживать.

ЙОНЧЫКТАРЫМЕ прич. от **йончыктараш**. *Шке чон вошт йончыктарыме ылышвозыш кеч-көланат шергакан эңертыш лийын кертеш.*

ЙОНЧЫШ место просачивания воды. *Курык тайылласе йончышла гыч изэңер-влак тўнла-лыт, кў кокла гыч йончен лектын, кугу эңерыш савырнат.*

ЙОНБУКВА гласная буква (линг.). *Марий алфавитыште 12 йонбуква уло.*

ЙОНГАК 1) свободный, раздольный, привольный. *Мый йонгак чодыраш кушкынам* (Онч.); 2) свободно, раздольно, привольно. *Кожла гыч пасуш лектат гын, йонгак чучеш* (Ө.Б.).

ЙОНГАТА 1) свечий (о воздухе). *Йонгата юж. Шўлаш йонгата*; 2) простор. *Пўртўс йонгата*; 3) пространство (филос.). *Сандалык йонгата. Уло докан ала-могай пўртўс вий тўня йонгаташте.*

ЙОНГЕР I пространство. *Сандалык йонгер. Тўнямбал йонгер.*

ЙОНГЕР II редкий, сильно поредевший лес. *Йонгерлаште пушенге-шамыч кужу улыт, ытыра, укшыжат уке, чыла икгай* (Ө.Б.).

ЙОНГЕШТАРАШ сделать более просторным. *Пөлемым йонгештараш.*

ЙОНГЕШТАШ I проясниться,

просветлеть; становиться свободнее. *Тўно йонгештын. Шого, изишак йонгештеш гын, билетым налап.*

ЙОНГЕШТАШ II освежиться, просвежиться, проветриться. *Мый касым пешак вучем. Тунам йонгешташ лиш, уремыш легылдалаш* (Онч.).

ЙОНГО простор, даль, ширь. *Ончылнет йонго, кудапте умбаке ончалтышым. Мучашдыме йонго шинчам куандара, кумьлым нөлта.*

ЙОНГЫКТАШ звенеть, бряцать. *Пила-влак чожгыктат, товaр-влак йонгыктат* (В.К.).

ЙОНГЫН раздольно, свободно. *Поэт кок тул коклаште йўла: таҥ ок лек – ойгыра, стих ок шоч – ок му верым, садлан йонгын, тичмашын, чеверын поэт кок тул коклаште йўла* (В.К.).

ЙОНТЫТ объем, габарит. *Печкен йонгытшо 200 литр.*

ЙОНЕЖ смычка. *Чымалтше кылым пералта йонеж, шыр-гыжалде от чыте кече семын* (В.К.).

ЙОНЙЎК гласный звук (линг.). *Марий литератур йылмыште 8 йонйўк уло.*

ЙОНЛАШ замирать. *Шўдыр-влак шолыт – алмаз деч алмаз, кипарис коклаште мардеж йонла* (В.К.).

ЙОРАК приключение (ММ). *Қорно йорак гыч серлагышым пу.*

ЙОРГА шаловливый, озорной. *Йорга мардеж. Йорга эңер.*

ЙОРГАК стёганое одеяло.

ЙОР

ЙОРЛЫК ниша. *Конга йорлык. Илышыште шке йорлыкым муаш.*

ЙОТЕШНАШ отчуждаться, отдаляться, охладеть. *Паша деке йотешнаш. Йолташ деке йотешнаш.* Олаште шочын-кушо марий-влак ача-аваштын йылмышт, марий тўвыра, марий илыш деч йотешненыт.

Тг. **йүкшаш.**

ЙОТЕШНЫМАШ отчуждение, охлаждение. *Тунемме деке йотешнымаш.*

ЙОТЕШТАРАШ изъять, конфисковать (имущество); отчуждать. *Пёртым йотештараш. Мландым йотештараш. Пого деч йотештараш. Айдемым шочмо йылме деч изинек йотештарат.*

ЙОТЕШТАРЫМАШ изъятие, конфискация; отчуждение. *Погым йотештарымаш.*

ЙОТЕШТАШ отвыкать, отвыкнуть. *Тошто йолташем-влак деч йотештынам. Ялысе илыш деч йотешташ.*

ЙОТЕШТШЕ отверженный. *Ялыштыже тудо йотештшыш савырнен.*

ЙОТЕШТЫМЕ отверженный, отвергнутый. *Тыште йотештыме-влак илат.*

ЙОТКЕ весь, полностью. *Шўртö пырче йотке нöраш. Кўмыж-совла йотке поген нангайышт.* Тг. **чыла.**

ЙОТБЕН чужой, чужак. *Лектыч Потий дене йотбен кашак* (В.К.). *Кинде-шинчалым йотбен шында гын, тудын чон*

але тылат ок порешт (В.К.). **ЙОТЭЛ** зарубежная страна, иностранное государство. *Мемнан-влак кызыт чўкыдынак йотэлыш канаши коштыт.*

ЙОЧАГОТ детство. *Мыйын йочаготем сар жапыште эртен. Йочагот – эн пиалан жап.*

ЙОЧАЛАНАШ ребячиться, шалить, проказничать, баловаться. *Таче кугуракше-влакат йочаланат – пайремыс. Йочан паца – йочаланаши.*

ЙОЧАЛАНЫМАШ ребячество, баловство, шалость. *Йочаланымаш койышым южгунам кугурак-влакат ончыктат.*

ЙОЧАЛАНЫМЕ ребячливый. *Йочаланыме жап.*

ЙОЧАЛЫК детскость, инфантильность. *Йочалык гыч ынде лекман.*

ЙОЧАПÖРТ детский дом, детдом. *Ме шинчена йочапöрт олымбалне, композитор Манчжурский тўндале мураш* (В.К.).

ЙОЧЫЛА вялыйй, дряблыйй, увядшийй. *Йочыла рвезе. Йочыла озым.* Тг. **лангазе.**

ЙОШКАРРОК суглинок.

ЙОШКАРШЕР артерия (анат.) (ММ).

ЙОШКЫНАНАШ покрыться илом. *Ший вўд дене ожно йыргыктен йогышо энерна ялт йошкынанын пытен.*

ЙОШТЕК I намек. *Мый тудын йоштекшым умылышым. Тудо йоштек дене оила.*

ЙОШТЕК II поперечина; поперечный; поперечно. *Тиде верыште йоштек лиймаш. Йош-*

тек пырня. Ломашым йоштек опташ.

ЙОШТЕКЛАНАШ возражать, протестовать. *Мый тидлан йоштеккланем.*

ЙОШТЕКЛАШ намекать, намекнуть. *Тудо мылам йоштеклен каласыш.*

ЙОШТЕКОЙ возражение.

ЙОШТЕКЫН намеками. *Йоштекын каласыш. Йоштекын шижтараш.*

ЙОНАНДАШ приспособить к чему-л., сделать пригодным для чего-л. *Тиде пӖртым клублан йонандаш лиеш.*

ЙӖНАТА удобный (вполне подходящий). *ЙӖната вер. ЙӖната пӖкен. Кеч-могай йӖната жапыште толын кертыда.*

ЙОНДАРТЫШ производство. *Верысе йондартыш.*

ЙӖНДЕ без удобств.

ЙӖНЕШ бесполовый, беспутый. *Эй, йӖнеш, мом ойлышт шинчылтат.*

ЙӖНЕШТАРЫМЕ благоустроенный. *ЙӖнештарыме пачер. ЙӖнештарыме ола. ЙӖнештарыме кӖсото.*

ЙӖНЕШТЫШ I приспособление, устройство. *Пашалектышым кугемдаш маньын, заводышкы у йӖнештышым конденыт.*

ЙӖНЕШТЫШ II удача, везение. *Коштво корнышет йӖнештыш лийже.*

ЙӖНЕШТЫШ III: фонетике йӖнештыш фонетическое средство (линг.).

ЙӖНЛАШ приспособляться, принаравливаться. *ЙӖным му-*

мышт семын кызытат йӖнлен толыт (Ф.М.).

ЙӖНЛӖ комфортабельный, благоустроенный, с удобствами; подходящий. *ЙӖнлӖ пачер. ЙӖнлӖ келшык. Ах, йӖнлӖ, каргыме! Иле, ялт маче! (В.К.) Шагал годым лиеш муру тӖняште кызытсе гай лывырге игече, толеш... чынже денак йӖнлӖ да пайдале пагыт (В.К.).*

ЙӖНЛЫК удобства. *Тыште илаш нимогай йӖнлык уке. Ош Кугу Юмо, мыланна илиш йӖнлыкым пуэн шого (Кум.м.).*

ЙӖНЛЫКТАРАШ приспособить. *Тиде настам пырдыж воктен йӖнлыктараш кулеш.*

ЙӖНОЗАНЛЫК промышленность (РМС). *Марий кундем-мыште йӖнозанлык чот вияҥеш (ЙК).*

ЙӖНЫК способ, прием. *Эмлыме годым тиеш йӖныкым кучылташ лиеш. Кокыртиш чарыме йӖнык.*

ЙӖР приправа (ММ). *ЙӖржымат пыште шӖрышкыжӖ.*

ЙӖРАЛВЕР угодье. *Мланде йӖралвер. Чодыра йӖралвер. Вуд йӖралвер.*

ЙӖРАЛВӖД водные угодья.

ЙӖРАЛЕ годный, пригодный, подходящий, отвечающий требованиям. *Удаш йӖрале пырче. Салтаклан йӖрале рвезе.*

ЙӖРАЛЛЕ целесообразный, соответствующий. *ЙӖралле пуңчал. ЙӖралле сомьл.*

ЙӖРАЛЛЫК целесообразность. *Тиде пашам тӖнлаш йӖраллык уке.*

ЙӖР

ЙӖРАЛМЛАНДЕ земельные угодья. *Мемнан ялын йӖралмландыже чодыра марте шуйнен возын.*

ЙӖРАЛЫК пригодность, потребность; то, что нужно, пригодится для чего-л. *Паренге мўшкырлан гына йӖра, а йӖратымаш ала-могай вес йӖралык* (Ю.А.).

ЙӖРАНДАШ одобрить. *Планым йӖрандаш.*

ЙӖРАТЫДЫМАШ нелюбовь. *Вет искусствым йӖратымаш – молым нимом йӖратыдымаш, маньт* (В.К.).

ЙӖРЕТ манекен. *Настасий витринеш арун поген шогалтыме йӖрет гай, кеч-кӖ нал* (А.Арс.).

ЙӖРЛАНАШ наладиться, устроиться (ММ). *Илыш йӖрлана. Паша йӖрлана.*

ЙӖРЛАТАШ наладить, устроить, привести в порядок. *Илыш-касым йӖрлаташ.*

ЙӖРНАЛТАШ смешаться, перемешаться. *Илыш мемнан йӖрналтын кайык муру дене* (Онч.).

ЙӖРЫШАНДАРАШ усовершенствовать; привести в соответствии с требованиями. *Специалист-влакым йӖрышандараш. Технологийым йӖрышандараш. Агроном-влакым йӖрышандарыше курс.*

ЙӖРЫШАНДАРЫМАШ усовершенствование.

ЙӖРЫШӖ-ЙӖРДЫМӖ благоприятный, подходящий. *Кугу зиянже шурно пашалан йӖры-*

шӖ-йӖрдымӖ кече манмаште улмаш (МК).

ЙӖСАШ сожалеть, досадовать, терзаться (ММ); выразить сожаление. *Уржам йӖдыдымылан йӖсен шинча. Весӗлым ужын кертдымыжлан тачат йӖсен ила. Институт еш шонго туньктышын уке лиймыжлан йӖса.*

ЙӖСЫК бремя, тяготы. *Саргодым тугай йӖсыкым чытышна, шарналташат лўдмашан* (Куг.).

ЙӖДВЕЛ ЙӖШТӖ ОНГО Северный Полярный круг (*геогр.*).

ЙӖДВЕЛШӖДЫР Полярная звезда. *ЙӖдвелшӖдыр – моткоч кугу шӖдыр.*

ЙӖДОМО сон (крепкий). *А йӖдомо дене капкыл виялеш* (В.К.).

ЙӖДРӖДӖ полночь.

ЙӖДПӖРТ ночное пристанище, ночлег. *ТӖчыш узьмакыш капкам тӖкалаш, пуйто йӖдпӖртыш, лӖкаш да малаш* (В.К.).

ЙӖДЫК рассудок, соображение. *ЙӖдыкшӖ пытен. ЙӖдыкем дене шонен шинчем* (Ю.Г.).

ЙӖКВУНДО фонетика, звуковой состав (*линг.*). *Марий йӖквундым тӖрыс почын пуаш руш алфавитысе буква ок сите.*

ЙӖККЕЛЫШТАРАЛТМАШ ассимиляция (*линг.*).

ЙӖКЛАНДАРАШ озвучить. *ЙӖкландарен пу шке йӖдмашетым.*

ЙӖКЛАСАШ голосовать. *Пунчаллан икой дене йӖкласышт.* Тг. **йӖклаш.**

ЙЎКЛАШ голосовать, отдать свой голос. *Тудо коммунист-влак верч йўклен.* Тг. **йўкла-саш.**

ЙЎКЛЫЗӖ голосующий. *ЙўклызӖ-влак кидыштым нӧл-талыч, йўклымаш тўнӧле.*

ЙЎКЛЫМАШ голосование. *Вияш йўклымаш прямое голо-сование. Виш йўклымаш откры-тое голосование.*

ЙЎКРАДАМ звукоряд. *Тушто (шўвырыштӧ) теорий дене кел-шыдыме йўкрадам уло (МЭ).*

ЙЎКСЕМ тон (муз.); голос (линг.). *Йонйўкым каласыме годым йўксем лектеш.*

ЙЎКСОЛНЫШ отголосок, от-звук.

ЙЎКСОЛНЫШАН аукающий. *Йўксолнышан «ау» олмеш кыч-кырем: «Эй, пу ынде возыме-тым, мо уло, печатле, чонетым поч!» (Ю.Г.)*

ЙЎКСЫЛАНАШ любезничать, льстить. *Кузе ок лек, теве он-чал, кузе йўксыланат ўдыр ден рвезе (А.Ф.).*

ЙЎКТАШ озвучить; читать вслух. *Серышым йўкташ. Книгам йўкташ. Кумалтышым йўкташ.*

ЙЎКЧОРА голосовые связки (линг.). *Йонйўкым ыштымаш-те тўн верым йўкчора налеш.*

ЙЎЛАЗЕ творец традиций, тра-диционалист. *Но ир йўла налеш гын ойым, йўлазыжат шкеак дият (В.К.).*

ЙЎЛЕ горящий. *Йўле сорта. Йўле тул эркин чытыра.*

ЙЎЛЕМ пожарище. *Йўлем*

олмышты кызыт у пӧрт-влак нӧлталт шинчыныт.

ЙЎЛЕР гарь, горелое место в лесу. *Йўлериште энжжвондо кушкын шогалын.*

ЙЎЛТЫШ горючее (бензин, нефть, мазут), топливо. *Бакыш-те йўлтыш пытен, каен она керт.*

ЙЎЛТЫШ-ШЎРТЫШ горюче-смазочный материал. *Йўлтыш-шўртыш кодын озыл (МК).*

ЙЎЛЫКШ пожар. *Кодшо йўдым пошкудо ялыште кугу йўлыкш лийын.*

ЙЎРАВЫРТЫШ зонт; навес, козырек (над дверью, окном, т.д.). *Йўр йўраш тўнӧле – ен-влак йўравыртышым луктыч. Омса ўмбалне йўравыртышым йӧнеиштарыме.*

ЙЎШТЫГАН метелица. *Йўш-тӧ мардеж урем мучко йорта, йўштӧ мардеж йол ўмбач йӧ-рыкта. Йўштӧ мардеж, йўш-тыган, ўштыган, ўдыр камво-зо, муралт кўсле гай (В.К.).*

ЙЎШТЫШКАП холодильник. *Йўштышкапыште кочкиш йӧрвар эрладан сита.*

ЙЎШТЫШЎМАН равнодуш-ный. *Тыге мемнам туньктеныт, сандене кушкынна ме пеле-пуле марий семын: шочмо йылме да тувыра деке йўштышыман.*

ЙЫВЫЖА мягкий, приветли-вый, покладистый. *Йывыжа шу-до. Йывыжа коваште. Йывы-жа ончалтыш. Йывыжа кумыл.*
ЙЫВЫЖГЕ корректный, обхо-дительный, учтивый, деликатный. *Тудо пеш йывыжге айдеме.*

ЙЫВ

ЙЫВЫЛТАШ льстить. *Йывылташ тудо пеш кертеш. Йывылтен-йывылтенак вуйлатышыш күзен шуо.*

ЙЫВЫЛТЫМАШ лесть, льщение. *Йывылтымаш дене гына мўндыркó от кае.*

ЙЫВЫРТ I 1) тайна, секрет. *Мый тылат ик йывыртым почшаш улам (Онч.); 2) скрытый, затаенный. Кордó ял калык шукынжо йывырт улыт. Йывырт-влак тошто семыш улат (А.В.); 3) скрытно, тайно. Йывырт ышташ. Йывырт цлаш.*

ЙЫВЫРТ II восторг, восхищение; восхитительный, восторженный. *Чоным йывырт авалтыш. Йывыртлан мучаш уке. Йывырт кумыл.*

ЙЫВЫРТАРЫШЕ радостный, радующий. *Йывыртарыше увер. Йывыртарыше сенымаш. Йывыртарыше усталык.*

ЙЫГЫЖГЕ омерзительный, мерзкий, гадкий. *Йыгыжге айдеме. Йыгыжге кумыл. Йыгыжге койыш. Йыгыжге пуш.*

ЙЫГЫЖГЕ-ТЎКÓ ядовитожёлтый. *Ончыко йыгыжге-тўкó тўсан тувырым чийыше пórьен лекте да кидышым лупшкедылын ала-мом ойлаш тўñале.*

ЙЫГЫЖГЫЛЫК мерзость, отвратительность. *Еñым жаплыдыме койышын йыгыжгылыкшым тудо ала-кузе умылен моштен.*

ЙЫГЫЖТЫШ презрение (ММ); отвращение, омерзение.

Йўшó еñ деке йыгыжтыш лектеш. Шочмо йылмыштым орлен кошшо-влак дек йыгыжтыш деч моло ок лек. Коклазе, йыгыжтыш. Илат тўням шоа ден шыгыртен (В.К.).

ЙЫГЫЖТЫШЫН надоедливо, докучливо, назойливо. *Коям мутланышын мый кукишын, эсогоыл йыгыжтышын коям (В.К.).*

ЙЫГЫРЕМДАШ соединить (превратить в сложное слово) (линг.). *Нине мут-влакым калык акрет годымак йыгыремден (МЭ).*

ЙЫГЫРЛАШ спарить, связать попарно, соединить, сочетать. *Тендам когындам йыгырлаш күлеш. Йыгырлен шогалтыме мейге. Йыгырлен кылдыме выныык. Вачыште йыгырлен сакыме кок мешак.*

ЙЫГЫРМУТ сложное слово (линг.). *Марий йылмыште шуко йыгырмут уло, нуным ужын мошташ веле күлеш (Куг.).*

ЙЫГЫРМУТАНДЫМЕ ЙОН способ сложения слов (линг.).

ЙЫГЫРТАШ совместить; совкупить; поставить рядом. *Шокшо вўдым йўшó дене күлеш ыле йыгырташ (В.Д.-О.). Сергейын тўрыс чынамалже улоты сенымаш пайремлан йывырташ: темен «наркомыным», ошкындым шулын, иктеш куан ден ойгым йыгырташ (В.Д.-О.).*

ЙЫДАН струна. *Кўсле йыдан. Ковыж йыдан.*

ЙЫЖОП листец, подлиза, угодник, подхалим. *Йыжоп улмы-*

жо вигак коеш. *Йыжоп койышыжым ончыктыш.*

ЙЫЖОПЛАНАШ подхалимничать, подлизываться, льстить, угодничать. *Саде ўдырамаш ўмыржѳ мучко йыжопланен коштын.*

ЙЫЖЪЕН член (партии, общества, организации, т.д.). *Партий йыжъен.* «Марий ушемын» *йыжъен*же. *Йыжъен* семын советыште тыгак вес одала гыч профессор-влакат лийыныт.

ЙЫЖЫН 1) часть, звено. *Факультет – вузын ик йыжын*же; 2) этап. *Илыш йыжын.* *Марий литератур йылмын виялме корныштыжо кум йыжын*ым ончыктыт.

ЙЫЖЫНГАН составной (линг.). *Йыжынган* глагол. *Йыжынган* сказуемый. *Йыжынган* чот мут. *Йыжынган* форма.

ЙЫЖЫНДАШ упражнять, тренировать (развивать мышцы). *Кызыт ынде марий рвезым йыжын*да физкультур (С.Ч.).

ЙЫЖЫНЛАЛТАШ члениться, расчленяться, дробиться. *Илыш йыжын*лалтеш. *Мерсото йыжын*лалтеш.

ЙЫЖЫНЛАЛТМАШ членение, дробление. *Йўк йыжын*лалтмаш. *Мут йыжын*лалтмаш.

ЙЫЖЫНЛЫК состав (линг.). *Мутын йыжын*лыкше.

ЙЫЖЫНШОТ состав (линг.). *Тиде ойлончышым йыжын*шот дене лончылен пуаш кўлеш.

ЙЫКСЫРТАШ уничтожить, истребить. *Тушманым йыксыр*таш. *Кармым йыксыр*таш. *Осаллыкым йыксыр*таш.

ЙЫЛГЫЖМЕТАЛЛ цветной металл. *Тиде ўзгарыште 30 грамм йылгыж*металл уло.

ЙЫЛГЫК блеск (ММ). *Тылзе йылгык* вшыкыде пыл вошт йонча. *Яндар ий кечыйол йылгыкым тора*ш мўнгештара. *Машина янда деч мўнгеш*таратше кечыйол йылгык шинчам йымыктара.

ЙЫЛДЫР журчащий. *Йылдыр*-лай йылдыр вўд йогалеш (Муро).

ЙЫЛКЫДЕ мерцающий. *Йылкыде шўдыр*-влак кавам шок-тела шўткаленыт (Онч.).

ЙЫЛКЫНЧЫК выскочка (В.В.). *Мемнан коклаште ик йылкынч*ык уло, чыташат ок лий.

ЙЫЛМАНГАН приобрести язык; выучить язык. *Мутет* уло, ой лиеш, йылмызе еш мом ышта? *Калык лиеш, йылма*неш, йылме пыта, ен пыта (В.В.).

ЙЫЛМЕШТАШ научиться говорить. *Талук мучашлан йоча йылмеш*таш тўнгалеш.

ЙЫЛМОНЧЫКЫЛЫК языковая будущность. *Кызытсе марий*-влак коклаште йылме виялме корным умылышо-влакат улыт. *Тиде куандара да волгыдо йылмонч*ыкылыклан ўшаным шочыкта (Пўр.).

ЙЫЛМОРГАЖ говорун; краснобай, болтун. *Кресача Ольошын тугай: кочкаш*-йўгаш тудлан ок кўл – кутыраш эрыкым пу. *Путырак йылморгаж* (Онч.).

ЙЫЛ

ЙЫЛМЫВЕЧЕ сфера употребления, область распространения языка. *Марий йылле нерген ойлымо годым эн ончычак тудын йылмывечыжым кумдандыме нерген мутым тарватыман* (Онч.).

ЙЫЛМЫДУП спинка языка. *Соңйўкым ыштымаште йылмыдупат участвоватла.*

ЙЫЛМЫДЫМЕ безмолвный. *Но көргө намыс йылмыдыме огыл, огеш пу тудо чыным ондалаш* (В.К.).

ЙЫЛМЫЛОНЧЫШ грамматика. *Марий йылмылончыш. Руш йылмылончыш.*

ЙЫЛМЫМУЧАШ кончик языка; переднеязычный (линг). *Йылмымучаш соңйўк.*

ЙЫЛМЫЧЕ разговорчивый. *Резе неш йылмыче, кеч-кө денат кылым вашке муэш. Пауль Аристэ алте йылмызе веле огыл, тыгак тудо эше моткоч йылмыче ыле* (Пүр.).

ЙЫЛМЫЧОНЫШ языковое строительство. *20–30 ийлаште марий йылмычоныш сомыл чот нолталт каен.*

ЙЫЛМЫШАМ языковое сознание. *Марий-влакын йылмышамыштым почылтараш күлеш.*

ЙЫЛМЫШАНЧЕ языкознание, языковедение. *Финн-угор йылмышанче.*

ЙЫЛМЫШИЖМАШ языковое чутье. *Кажне енын шке йылмышижмашыже уло.*

ЙЫЛМЫШЫНДАРТЫШ языковое погружение. *Йылмы-*

шындартмыш – йот йылмым туныктымаште у йон. Йылмышындартмыш рўдер.

ЙЫМЫЖГАШ ушибиться. *Йолетше мо лийын, окшаклет? – Йымыжгенам.*

ЙЫМЫЖГЕ ВЕР уязвимое место. *Еным йымыжге верже гыч перет гын, кола* (О.Б.).

ЙЫМЫЖТАШ ушибить. *Кидем йымыжтенам, пеш коршта.*

ЙЫМЫКТАШ промотать (истратить), израсходовать деньги) (ММ). *Йўаш пижмем дене чыла оксамым йымыктышым.*

ЙЫНДАЛЗЕ лапотник. *Эчу пеш тале йындалзе ыле.*

ЙЫНГЫРЛАШ звенеть, заливаться колокольчиком. *Мардеж дене телефон воштыр йынгырла. Шупшыкат ломбереш помыжалтын, йынгырла лупс шийын эрвелеш* (Ф.И.).

ЙЫНГЫРШАГАТ будильник. *Эрдене йынгыршагат помыжалтарыш.*

ЙЫНҢЫСЫМАШ стенание. *Уке мыйын шўм рвезылыкклан воштышо, ок алгаштаре тудым тыгай йыңгысымаш* (В.К.).

ЙЫР круг; округа. *Кече шичмеш, эше иктаж кум йырым ыштен шуктем дыр. Йырыш лектеш Изи Тымаший – тўмырвашкар гай, пондаш кынер кутыш* (В.К.). *Садланак йырыште туддечын сай имнян ең дийын огыл* (В.К.).

ЙЫРАВЫРТЫШ окружение, среда, обстановка. *Руш йыравыртышыште илаш.*

ЙЫРВЕЛ 1) среда, атмосфера. *Пўртус йырвел*; 2) окружающая среда. *Йырвел тўна* окружающий мир. *Мый марий йырвелеш* кушкынам.

ЙЫРГЕ 1) общество, общечеловечность. *Сылнымут йырге*. *Шанче йырге*; 2) окрестность; окрестный. *Йырге кундем*. *Ола йыргеште чодыра уке*.

ЙЫРГЕЖ 1) оборот, виток. *Сандалык корабль мланде йыр шўдымышў йыргежым пытара*; 2) круговорот, круговерть. *Илыш йыргеж*. *Вўд йыргеж*.

ЙЫРГЕК кружок (группа людей). *Сылнымут йырgek*. *Драме йырgek*. *Химий йырgek*.

ЙЫРГЕЧ округ, окрестность. *Тудын гай чапле качым йыргеште але ужын огынал* (А.В.).

ЙЫРГЕШКЕМАШ округлеть, округлиться, *Волгыдо-канде шинча очки гай куге мын йыргешкеме* (Куг.).

ЙЫРГЕШКЕДАШ округлить. *Комылям йыргешкедаш*.

ЙЫРГЕШТАРАШ округлить. *Тудо лукшым йыргештаре*. *Комылям йыргештараш*. *Кў моклакам йыргештараш*. *Числам йыргештараш*. *Акым йыргештараш*.

ЙЫРГЕШТАШ округлиться. *(Колын) ...шинчаже чот йыргештын, куге мын* (В.К.).

ЙЫРГОРНО окружная дорога. *Озаныш*, *Йошкар-Олаш пурыде*, *йыргорно дене каяш лиеш*.

ЙЫРГЫЖ перетряска. *Ўдырамаш тугай йыргыжыш ве-*

рештеш – суд марте шукта (Ф.М.).

ЙЫРЛАШ 1) окружить. *Олам йырлаш*. *Каваным йырлаш*. *Немыч-влак Ленинградым кум ий годым йырлен шогенит*; 2) пробежать круг. *Стадионым кум гана йырлышым*.

ЙЫРНЫК брезгливость, отвращение; гадкий, противный, мерзкий. *Тудын койышыжо йырныкым луктеш*. *Йырнык җаша*.

ЙЫРНЫКЛАНАШ вести себя гадко, противно, мерзко. *Уло мемнан дене ик тугай айдеме, кудо эртак йырныкланен коштеш*.

ЙЫРОНЧАЛТЫШ кругозор. *Ешартыш материал йочан йырончалтышыжым шараш җолша* (Куг.).

ЙЫРОНЧЫЗО обозреватель. *«Кугарня» газетын йырончызыжо литератур илыш нерген чапле статьям возен*.

ЙЫРОНЧЫШ обозрение. *Сылнымут йырончыш*. *Тўнямбал илыш йырончыш*.

ЙЫРШОНАШ, ЙЫРШОНКАЛАШ соображать. *Нуко, йыршоналтен ончо-ян: тыге ыштена гын, мо лектеш?*

ЙЫРШОНЫШ соображение. *Тиде рвезын йыршонышыжо җеш начар*.

ЙЫРШОРЫНАН всесторонний. *Йыршорынан польыш*. *Йыршорынан шинчымаш*. *Йыршорынан ончалтыш*.

ЙЫРЬЮЖ атмосфера. *Пашаштына йырьюж сай*. *Йырью-*

ЙЫР

южын температуржо 20 градус. Ушан ең-влак чолаштылше тўрло аппаратурым шонен луктыныт, но йырьюжым лавырттым чарен кертын огытыл (Л.Я.).

ЙЫРЫМ среда, окружение. *Йыр койшо тўня йырым лиеш (ЙК).*

ЙЫРЫНЧЫК нечистоплотный. *Йырынчык вате (Ө.Б.).*

ЙЫТМЫЖАШ жалобно ныть, стонать, визгливо звучать. *Скрипке йөсын йытмыжеш.*

ЙЫТЫГАШ проголодаться. *(Абдул ден Эчан) мўшкыр чот йытыгыш манын, мөңгыш тарванышты (В.К.).*

ЙЫТЫРАЛЫК красота, прелесть. *Александровын почеламутлаштыже тўжвал йытыралык, образлан көра образ огыл, көргө сылнылык, шонымашын сылнылыкше шижалтеш (В.К.).*

ЙЫТЫРАҢАШ стать красивее, улучшиться. *Ўдыр ялт вашталтын, йытыраңын. Мемнан олана пальнак йытыраңын.*

ЙЫТЫРАНДАШ сделать красивее, разукрасить. *Пөртым йытыраңдаш. Уремым йытыраңдаш.*

ЙЫТЫРАЭШТАШ стать красивым, стройным. *Валя кушкын, йытыраэштын, палашат ок лий (Куг.).*

ЙЫЧАШ ныть, хныкать, жаловаться. *Мом эре йычен коштат?*

ЙЫЧКЕШТАШ вывихнуться. *Чон йычкеште!.. Трук шыпаныш чыла (В.К.).*

ЙЫЧЫК зануда; надоедливый. *Йычык айдеме эре йычен коштеш.*

ЙЫШТЫМАНДАШ шептаться, говорить шёпотом (ММ). *Мом тушто пеш йыштыманда?*

К

КАВАВУНДАШ поднебесье. *Чон ала-кушко торашке кававундашке ўжеш (Л.Я.).*

КАВАДЎР горизонт. *Кече кавадўрыш вольши.*

КАВАРТАРАШ уничтожить. *Тушманым кавартараш. Аярым кавартараш.*

КАВАСАВЫРТЫШ небосклон. *Рўмбалгыше кавасавыртишты шўдыр чўкжалте.*

КАВЫЛ милость, благодеяние. *Умыр йўрет дене, шокишо кечет дене, эр тўтырат дене кавылыште (Кум.м.). Пўртўс деч кавылым вучыман огыл, налман. Еңлан кавылым ыштен веле, поро ылышым ужаш лиеш.*

КАВЫНЕ венец, корона (при венчании); свадебный, венчальный, подвенечный. *Кавыне вургем. Ончыза, могай мотор кавыне вургемым чиен лектын (У вий).*

КАВЫР гордый. *Кавыр айдеме косир, нужна ең дене ок шойышт, пояным веле йбрата (Ө.Б.).*

КАВЫРАКА высокомерный, спесивый. *Кавырака ең. Кавырака койышан.*

КАГА насекомое. *Кага – ужар тўнъян осал тушманже.*

КАГАЗВИКТАРЫЗЕ делопродизводитель. *Ачам рвезыже годым ук тонежыште кагазвиктарызе лийын.*

КАГАЗВИКТЫШ делопродизводство. *Кагазвиктыш сомыл. Кагазвиктышым марла шукташ.*

КАГАЗЛЕ бумажный, письменный (РМС). *Кагазле пашам шукташ. Кагазле йодыш.*

КАГАЗПОГЫК личное дело (документ). *Кажне пашаенлан иккенжын кагазпогыкшым ыштеныт.*

КАГУТНЬО цвета радуги. *Кагутньо пота (Г.П.).*

КАГЫРИК запятая (линг.). *Ваштарешле ушем мут ончылан кагырик шындалтеш.*

КАДЫРИК поворот. *Корно кадырик. Илыш кадырик. Позезд кадырикышкет толын шуынат, пуйто кавашке кудал кўзыкта (Ю.А.).*

КАДЫРТОЯ трость, клюшка. *Шоңго ўдырамаш кадыртоям налын лектын шогаlesh (Куг.). Кадыртояжым лопка олымбад век шуялта (Онч.).*

КАЖАЙ враль, брехун. *Кажай пеш ойлыштеш, уждымыжым ужеш, колдымыжым колеш (Ө.Б.).*

КАЗАВАЧА козлёнок. *А шоңго бригадир шылта чон порыжым чал ырышеш: – Изи казавача чылтак (В.К.).*

КАЙ мурава. *Кай шудо. Кай шочеш, шудым солен налке. Кай кушкын (Ө.Б.).*

КАЙЛАНАШ всходить, прорастать, дать всходы. *Шудо кайлана йўр почеш, кайже кутлын лектеш (Ө.Б.).*

КАЙЫКИГЕ птенец. *Йоча кушкеш, модеш, ялт кайыкиге гай (В.К.).*

КАК сушеный. *Кондо-ян эңыж как пыштыман аракам (Ю.Г.). Лук эңыж какым, кодшо пўрым, чай тамлан матрушкат лийшаи (Ю.Г.).*

КАКНИЙ сушеное лыко. *Какнийым телылан йыдалым ышташ ямдылат (Ө.Б.). Могай кўлеш, тугае калыт, какний сита – чевер лиеш (В.К.). Вўд гай писе кўзо какнийым шўшта (В.К.).*

КАЛАСЕНМУРО песня (сюжетная). *А каласенмурышт альбом ден тетрадьыштышт том дене печатлен лукташ сита (Онч.).*

КАЛАСКАЛЧЕ рассказчик, повествователь. *Роман каласкалчын ойлымыжо семен возалтын.*

КАЛАСЫММУТ заявление (официальное сообщение).

КАЛЫКАНДАШ I демократизировать; обнародовать что-л. *Элым калыкандаш. Кучемым калыкандаш. Торткым калыкандаш.*

КАЛЫКАНДАШ II конфисковать. *Тудын погыжым калыканденыт. Тг. шупшын налаш.*

КАЛЫКАНДЫМАШ демократизация. *Илышым калыкандымыш.*

КАЛЫКАНДЫШ народность. *Калыкмут ден мутсавирты-*

КАЛ

шым моштен кучылтмаш ойлан чынжымак калыкалдыш сыным пуа (МЛИ).

КАЛЫКВОЖ раса. Ош калыквож. Шем калыквож. Нарынче калыквож.

КАЛЫККОКЛАСЕ межнациональный. Калыккокласе кыл.

КАЛЫКЛЕ национальный. Калыкле тоштер. Калыкле пайрем. Калыкле банк.

КАЛЫКЛЕ-КЕЛЫШТАРЧЫК СЫМЫКТЫШ народно-прикладное искусство. Пытартыш жапыште марий-влакын калыкле-келыштарчык сымыктышышт чот виян каен.

КАЛЫКЛЫК национальность. Мыйын калыклыкем – марий.

КАЛЫКМАРИЙ люд. Писатель авамын йолташ йдыржым, калыкмариыйым йуктен коштым, йоратен шынден (МЭ).

КАЛЫК ЫШТЫШ-КУЧЫШ СЫМЫКТЫШ народно-прикладное искусство.

КАЛЫПЙОЛ плоскостопие. Калыпйолан улмыжлан кора тудым армийыш ышт нал.

КАЛЫПЛАЛТАШ формироваться, складываться. Марий литератур йылме революций деч ончыч калыплалташ тўналын (Онч.).

КАЛЫПЛАЛТМАШ формирование, становление. Мутвундо калыплалтмаш калыкын ылыме верже, ылыш ойыртемже дене чак кылдалтеш (Онч.). Айдеме семын калыплалтмаш-

тем Аристэ мылам шке ачам деч утларак ыштен, манаи лиеи.

КАЛЫПЛАШ формировать. Марий литератур йылмым тўналтыш жапыште тўшкан калыпленит.

КАНДАРЧЫК передых. Нимогай кандарчык уке, зре паша. Айда изиш каплан кандарчыкым пуэна.

КАНДЫШЕР вена (анат.) (ММ). Кандышер пуалын.

КАНЕ поддержка, подмога, помочь. Нуно пеш келшен, каньым ыштен илат ыле. Кане ўмба каньым ышташ (М.Я.). Кызыт кане, мемнан декат мийыде ида код (М.К.).

КАНЫШЖАП отпуск. Канышжапым мылам июльышто веле пуат.

КАНЫШЧЕ отпускник. Мый шочо гыч канышче улам.

КАНЬЫЛТАШ облегчить. Шужышо, кылмыше, кўчызё Российын пўрымашыжым каньылтен, незер айдемын шуматлыкеш таптыме кажне кумыр (В.К.).

КАНЬЫСЫР неудобство, неловкость, неловкое положение, стеснённость. Мылам тудын ончылно каньысыр, тыге ыштыме ок кўл ыле. – Ынде ылыш кече пытыш, – шона Чачи, мом ышташ? Каньысыр гыч кузе утлаш? (С.Ч.) Мыйым тый каньысырыш луктыч.

КАНЬЫСЫРВЕР место лишения свободы, колония. Тудо ялан ала-могай титакым ыштен,

куд ийым каньысырверыште эр-тарыш (Онч.).

КАНЬЫСЫРЛАНАШ беспоконтъя. *Почеламутлаште ончыктыммо экишык-влакым тудо каньысырланыде колыштын огеш керт* (В.К.).

КАНЬЫСЫРЛАНДАРАШ искушаты. *Тиде ўдыр Мичум чотак каньысырландара, но лишкыже мяш сулык деч лўдеш* (Онч.).

КАНЬЫСЫРЛАШ поставить в неловкое положение. *Мый тендам каньысырлаш шонымаш уке.*

КАНЬЫСЫРЫН неудобно, неловко. *Мылам тудын ончылно ала-молан эре каньысырын чучеш.*

КАҢАШ заседание. *«Марий ушем» мердолкынын угыч сайлыме вуйвержын икымше канашыже лийын* (МЭ).

КАҢАШЛАНАШ советоваться, посоветоваться. *Тиде йодыш шотышто пырля канашланаш кўлеш.*

КАҢАШПОГЫН заседание. *Кафедрысе канашпогын.*

КАҢАШЧЕ советчик. *Нуно мылам кугурак йолташ, канашче лийыныт* (Пўр.).

КАҢАШЪЕН советник. *Президентын канашъенже. Эше толын шуыт марий калык дене тугай книга, журнал да шымлымаш-влак, кушто Иван Ивашкин нерген – финн-угор-влакын эңертышышт, канашъеңышт, польшыкалышышт нерген – поро деч поро мут каласыме лиеш* (Г.З.).

КАПВИЙ физическая сила. *Капвийже уло, ушвийже уке. Кугу капвиян ел.*

КАПВУРГО туловище. *Капвургышто ала-можо шуркала.*

КАПЕШТАШ принять форму, оформиться. *А чап? Изии капештише да кугемже, кугужак тудо огеш кўл мылам* (В.К.).

КАПКАЛАШ чинить. *Йоча годсо тошто пўртым капкалем кузе-гынат* (Ф.И.).

КАПКОРГО внутренности, внутренние органы (человека и животных) (анат.). *Капкўргў чер. Капкўргыжў пужлен.*

КАПКУЛЬТУР физическая культура. *Капкультур урок. Капкультур дене занаматлаш.*

КАПЛАНАШ 1) накапливаться; набираться. *Пыл каплана. Момыштыме, чыла иктореш каплана. Шошым лум каплана. Вольк пече лукыш каплана* (Ў.Б.). Тн. **чумыргаш**; 2) формироваться. *Ўдыр каплана. Ревезе чома каплана* (Ў.Б.). *Поэтессын шўм-чонжо пыстыл почеш пыстылым, шомак почеш шомакым, почеламут почеш почеламутым поген каплана* (В.К.).

КАПЛАНЫМЕ прич. от **кап-ланаш**. *Пуйто лывырге куэн капланымыжым, шке моторлыкшо дене куанен юарлымыжым ужат* (В.К.).

КАПЛАШ I охватить. *Пўртым тул каплен* (Ў.Б.).

КАПЛАШ II кроить. *Тувьрым каплаш. Мыжерым каплаш.*

КАП

КАПОРА тело; останки. *Капоре капора* небесное тело. *Корабльын капораже* корпус корабля. *Айдемын капораже* останки человека. *Ачаже гаяк капоран, тугайракак тўсан* (МЭ).

КАПОРОЛ телохранитель. *Тудым фараоннын капорол вуйлатышыже* шке *декыже* налын (БЛ).

КАПШУРГЫЖ прах. *Ик жапыште Глезденевын капшургыжшым марий мландыш кондымо нергенат ойленят ыле* (Онч.).

КАПЫР полчище, орда. *Немыч капыр. Тушман капыр. Ах, Африкым пустыньыш лукшо шем капырын йоча, колат?* (В.К.).

КАР напряженный, трудный, сложный. *Кар ылыш. Кар пагыт. Кар пагыт шенгек кудал эртен* (Онч). *Шўдырен марий вате ош меж кўнчылам, ушыж ден шерген ылыш кар лончылам.* (Онч.).

КАРАП корабль. *Шкежат ок пале, куш иеш карап. Кержалтын мардежоң, пучен, туржалтын* (В.К.).

КАРАПЧЕ корабельщик. *Карапче-шамыч канаш шогалыт* (Л.Я.).

КАРГАНАШ расквашиваться, каяться; терзаться. *Юмылан карганаш. «Тый, манеш, шолыштынат!» – «Мый, манам, шолыштын омыл! – «Шолыштын отыл дык, Юмылан каргане»* (Ө.Б.). *Сортам чўктен, ынде нигунамат шолышташ*

ом тўнал манын карганен (С.-Эрг.).

КАРГЫЗЕ проклинатель. *Улыт вет тачат мемнан коклаште айдеме тукумым каргызе-влак. Шўвал шындышым чыла каргызе-влак ўмбаке да вием шутымо семын йылмынам эркын пургедаш тўнгалыым* (Пўр.).

КАРГЫМЪЕН проклятый (о человеке). *Тыгодым уна-влак ончылно каргымъен моктанаш йоратен, пуйто тудо улан илышым намия* (Онч.).

КАРМ аппетит (Сл.Д.).

КАРМАН крепость, твердыня. *Курык вуйышто ханын кў тамык – карман* (В.К.).

КАРНЫК 1) плёнка в желудке коровы, в старину её использовали в качестве оконного стекла; 2) звено в оконной раме. *Окна карнык. Окнаштыже ик карнык пудырген, мардеж южта.*

КАРНЫКТАРАШ вспучивать. *Южо ең-влакын мўшкырыштым савырголтыш карныктараш тўнгалын.*

КАРТЧЕ картежник. *Тидым нигузеат ышташ ок лий, манын шонышит, да картче-влакат келышит* (Ю.Г.).

КАРТЪЕН жрец, служитель культа. *Картъеным кўсотышто чоклаш шогалтат, тудак веле чокла, мольшит огыт чокло, мольшит кумалыт* (Ө.Б.). Тн. **онаен**.

КАРУ 1) наказание. *Карум пурташ. Да шўннам пунчалеш*

ик шыде – кару көлан кунам толеш (А.И.); 2) сопротивление, отпор. *Тиде кутыр коллективизаций годым пеш чот карум пуэн шогыш* (М.Ш.).

КАРШ склон. *Карш корно* трудная дорога, дорога на подъем. *Каршым күзаш имньылан неле* (Ө.Б.). Тг. **тайыл**.

КАРЬЕРЛАНАШ карьерничать. *Но тыгежак намысдымын, шинчаора карьерлاناх тӧчымашыже уке ыле.*

КАСАЛЫК 1) загон. *Шке касалыкем солен пытарышым. Мый таче кок касалыкым тӱредынам, кодеш кум касалык... Кокыт пыта* (В.К.); 2) надел. *Революций деч ончыч мыйын кочамын кок касалык мландыже лийын.*

КАСАРАЛТМАШ покаяние. *Тиде эн чапле касаралтмаш, могайым вуянче поштын возаш* (В.К.).

КАСАРАШ 1) прощать. *Касаре мыйым: мый чын лийын омыл тунам; 2) помиловать. Сулыкым касараш. Титакым касараш. Тюрьмаш шындыме енӱм касараш. (Мардеж)...шого, титакем касарен кертат* (В.К.).

КАСАРТЫШ 1) отпущение грехов. *Касартышым черкыште поп ышта; 2) искупление, покаяние. Мом нуно мурышто кычалыт тынар? Ласкалыкым але тынар осалланымыштан касартышым?* (Ю.Г.)

КАСАРТЫШШОМАК исповедь. *Юмончылан касартышшомакым ойлен.*

КАСАРЫМАШ помилование. *Шындыме енӱм касарымаш.*

КАСТАРАШ позволить, разрешить; благословить (ММ). *Юмет кастара гын веле?* (ММ). *Кастаре тышке пураш.*

КАСТАРЕН благосклонно. *Тудо мемнам кастарен ончен.*

КАТЫК отрывок, кусок. *Мый руш поэт-влакын почеламутышт гыч катык-влакым шке лӱмем дене колтылынам* (О.Й.).

КАТЫКЕМДАШ уменьшить, сократить, убавить. *Неле сар корно, ятыр гана сусыргымаш тазалыкым чот катыкемден* (МК).

КАТЫРГАН каторжник, каторжанин. *Катыргыште лиймыжлан тудым Катырган Сакар маныныт.*

КАФЕДРЫЗЕ член кафедры. *Тыгай турвеллык кафедрозе-влакым шукыштым куандарен огыл.*

КАШАКЛЕ общий (РМС). *Кашакле йодыш. Кашакле правил.*

КАШКАДАР валёжник. (*Йогор*) *кынеleş, чодыра покшеке ошкеда, оргаж лоӱга гоч, кашкадар гоч эрта* (Н.Л.).

КАШКЕ I стремительный, быстрый (о течении). *Кашке йогын. Кашке рӱдӧ стрежень. Кашке вӱдыш пурет гын, вик нанӱга* (Ө.Б.).

КАШКЕ II кислота (хим.) (Сл.Е.).

КАШКОРНО борозда. *Курым шондал таттен тиде шондал*

КАШ

жым, пагыт у ылыш кашкорным вўда (В.К.). *Кужу тўня гай кумда пасу, кужу ылыш корно деч тованише кашкорно* (В.К.).

КАШЛАШ бороздить, делать борозды. *Йырафым кашлаш. Теңызым атомло корабль кашла.*
КАШТАЛТАШ вытянуться полосками. *Лум пасу мучко кашталт возын.*

КЕЛАН наслаждение. *Капыште келан, чонышто куан.*

КЕЛАНАШ 1) наслаждаться, блаженствовать. *Паша ыштен келанаш. Модын келанаш. Умам налын келанаш* (О.Б.). *Шокшо мончаште кырен келанаш. Чара игетым рывыж качкын келаныже* (И.С.); 2) увлечься, проявить охоту, желание. *Тунем лекмек, шым возо ятыр ий, но, витне, ни моат арам ок эрте: адак мураш келаныш шўм-турий* (А.М.).

КЕЛГАШ глубинный. *Келгаш мине. Келгаш вўдлончо.*

КЕЛГАШАН глубокий. *Келгашан йыдал. Келгашан кўмыж. Келгашан вочко.*

КЕЛГЕМ котлован. *Кеҗежлан вўдым арален кодаш манын, келгемым кўнчышт.*

КЕЛГЫВЎДАН глубоководный. *Келгывўдан энер. Келгывўдан ер.*

КЕЛЕСАШ подсказать.

КЕЛЕСКЫЛАШ подсказывать. *Урокуышто келескылаш ок лий. Эчу урокуышто мылам эре келескылеш ыле.*

КЕЛЕСЫК подсказка. *Келе-*

сык дене гына кўлеш шинчымашым поген от ситаре.

КЕЛЕСЫР беспокойный. *Патыр Потий, пашаште келесыр, ок керт юватыл, ок мошто кенен* (В.К.).

КЕЛШЫК условие. *Конкурс келшык. Тайгасымаш келшык.*

КЕЛШЫКТАРАШ убедить. *Тудым тышке толаш келшыктараш кўлеш.*

КЕЛШЫМОЙ соглашение. *Пашаш налме нерген келшымой.*

КЕЛШЫММУТ договоренность, согласие. *Тидым мый келшыммут почеш ыштенам.*

КЕЛЫШ I согласие. *Тидлан тыйын келышет ок кўл – ыштыктат.*

КЕЛЫШ II положительный полюс. *Келыш ден шўрыш эре ваштарешла лийыт* (РМС).

КЕЛЫШТАРАЛТАШ уподобиться. *Метрий ынде йоршеш ватыжлан келыштаралтын.*

КЕЛЫШТАРЧЫК приспособление. *Куштылгырак лийже манын, ик келыштарчыкым кычал муынам.*

КЕЛЫШЧЫК сделка. *Пошкудем йотэлласе амалкалче-влак дене кугу келышчыкым ыштен тольо.*

КЕМАШ убивать. *Энерыште вўд кема. Оксам кемаш тўнгалын* (О.Б.). Тг. *пучаш.*

КЕМУРГЫЗО сапожник. *Кемургызын кемже уке* (КМ).

КЕНАН довольный. *Кенан улат? Кенан лияш. Мый шке пашам дене кенан улам.*

КЕНЕСЫР недовольный (ММ).

Чурийже кенесыр сыным нале.
КЕНЕЖРҮДӨ середина лета.
*Лач каргыме Вончо йога йо-
 мын-нӧлтын нелмаш гыч нел-
 машыш, кенежрүдын кошкышо
 вичкыж догаржым орва пӱчке-
 да (В.К.).*

КЕПШЫЛТЫМЕ ПРАВА кре-
 постное право. *Российыште
 кепшылтыме правам 150 ий
 ончыч веле коранденыт.*

КЕРАЛ потребный, нужный,
 востребованный. *Керал паша.
 Керал айдеме.* Тг. **кӱлешан.**

КЕРАЛЛЫК потребность, не-
 обходимость. *Тӱрыс ончалмаш-
 те, тачысе возыктыш марий
 калыкын кераллыкышым шукта.*

КЕРЕ 1) правда, истина. *Мужан-
 чын деч кере оем: кугорно дене
 ок кошт толышо ет (В.К.);*
 2) справедливый, правильный,
 правдивый. *Кере сар. Кере
 судья. Тыгай кере отыл ылыс
 (Ю.Г.).*

КЕРЖАК скряга; скряжничес-
 кий. *Пошкудем пеш кержак ай-
 деде.*

КЕРТЕЖ полномочие. *Акпарс
 марий-влакын кугу кертежан
 алчышт лийын.*

КЕРТЫЖ право (РМС). *А
 Иоан Иродлан ойлен: «Шке
 шольыч дене илаш кертыжет
 уке» (ЛПУ).*

КЕРТЫЖАНДАШ уполномо-
 чить. *Мемнан виктер мыйым
 тендан элда дене кылым ыш-
 таш кертыжанден.*

КЕРТЫЖЪЕН уполномочен-
 ный. *Поснак кӱлешан паша шо-
 тышто кертыжъен.*

КЕРЫЕН праведник. *Мемнан
 вуйлатышына моткоч керыен
 улеш.*

КЕРЫЛЫК справедливость,
 правдивость. *Илыш керылык.
 Керылыкым кычалаш. Керы-
 лык верч кучедалаш.*

КЕРЫСЫР несправедливость;
 несправедливый. *Тудын ойлы-
 мыжо керысыр ыле. Керысыр
 ет. Керысыр пунчал.*

КЕРЫЧЫН 1) объективно;
 справедливо. *Илышым керы-
 чын ончышо ет тӱняште ша-
 гал огыл. Керычын шонкалаш.
 Керычын кутыраш;* 2) объек-
 тивность; справедливость. *Те-
 нийысе пагытыште керычыным
 муаш куштылго огыл. Керычын
 чыла вереат лийшаш.*

КЕРЫЧЫНЛЕ объективный;
 справедливый. *Керычинле
 шымлымаш. Керычинле кере
 объективная истина. Керычин-
 ле шонкалымаш. Эстон шко-
 лым эртыше марий шымлызе-
 влак шочмо йылмышт нерген
 керычинле шымлымаш-влакым
 возаш тӱнгалыныт.*

КЕРЫШОТ серьезность. *Кеч-
 могай пашам ыштыме годымат
 керышот лийшаш.*

КЕРЫШОТАН серьезный.
*Керышотан паша. Керышо-
 тан тӱнгалтыш. Керышотан
 ончалтыш. Мемнан коклаш-
 те керышотан мутланымаш
 лие.*

КЕРЫШОТЫН серьезно. *Тиде
 гана мут таклан гына огыл, а
 моткоч керышотын лектын.
 Мемнан туныктышынам юж-*

КЕЧ

гунамже умылашат ок лий, кузе тудо ойла: керышотын але мыскарар ышта? Шоны-маш икте гына: керышотанрак шымлымаш пашам возаш төчен ончас (Онч.).

КЕЧАНАШ становится солнечным, ярким; озариться, засиять. *Пыл шалана, кечанеш ала мо? Чурийже кечане.*

КЕЧЫВАЛВЕЛ ЙҮШТӨ ОН-ГО Южный Полярный круг (геогр.).

КЕЧЫГӨРЖ свечение в холодную или жаркую погоду по левой и правой стороне солнца. *Таче түнө пеш йүштө. Ужат, кечыгөржат коеш.*

КЕЧЫДАР оклад. *Кечыдарем тылзыште лу тўжем тенге.*

КЕЧЫЕДА дневник. *Клуб воктене йонан, сай верым муамат, шкетын тушко лектын возам да я кечыедам возем, я почеламутым (В.Р.-Г.).*

КЕЧЫНВОЗЫШ дневник. *Мый шукертсек кечынвозышым серем.*

КЕЧЫНӨЛТЫШ восход. *Ал ўжара семьи кечынөлтыш шарла, корем вес велысе селам помыжалтара.*

КЕЧЫСАВЫРТЫШ солнце-ворот. *Кечысавыртыш годым кече ден йўд төр лийт.*

КЕЧЫСЕРГА солнечная корона, ореол вокруг солнца.

КЕЧЫСОЛНЫШ солнечный удар. *Кечыгут чаравуян коштымыжлан дыр рвезым кечысолныш перыш.*

КЕЧЫШОТ календарь. *Ма-*

рийын ожно шкенжын кечышотшо лийын.

КЕЧЫШТАШ зависеть.

КЕЧЫШТМЕ прич. от **кечыш-таш**. *Ик кончыш деч вес кончыш кечыштмым ең-влак ожсек ужын иленют (В.В.).*

КИДАВАШ лично, с рук на руки. *Елюк, лучо Сашатым ўжын пурто, кидаваш оксам пуйнем (Онч.).*

КИДВИЙ физическая сила. *Но кидвийлан – уш пользы (В.К.). Кидвий паша физический труд.*

КИДВОЗЫШ рукопись. *Кидвозышым савыкташ ямдылем. Серышын кидвозышыжо архивеш кодын дыр.*

КИДЕШЛАШ обручать, обручить. *Нуным изинекак кидешленют.*

КИДЕШЛЫМАШ обручение. *Орбей-влакым кидешлымашым у черкыште эртарышт.*

КИДЕШЛЫМЕ прич. от **кидешлаш**. *Кидешлыме шергаиш.*

КИДЕШТАРАШ приручить. *Айдеме пийым акрет годымак кидештарен.*

КИДЕШТАРЫМАШ приручение. *Ир янлык-влакым кидештарымаш айдеме илышыште у йыжыңым шочыктарен.*

КИДИГЕ мускул (анат.). *Вашлийын тудым (арбузым) марий каче, кидиге модын ястарен (В.К.). Мочоло тушто весела пиал, кидиге дене модшо, поро кечеш кўшө (В.К.).*

КИДЙЫМАЛ 1) зависимость. *Ең кидйымадне илен, илышым*

воран дараиш йӱсӱ; 2) зависимый, подвластный, несамостоятельный. Кидйымал калык. Кидйымал илыш деч утлаш кӱлеш.

КИДЙЫМАЛЫСЕ зависимый. *Кидйымалсе калык. Кидйымалысе эл. Кызыт тӱнямбалне кидйымалысе эл эре шагале толеш.*

КИДКЕПШЫЛ наручник. *Койкыш пыштымеке, тушан кидкепшыл дене пидыныт да оролаш кок еҥым шогалтеныт (МЭ).*

КИД-КИДА рука об руку. *Кидкида ошкылаш.*

КИДМАСТАР кустарь, народный умелец. *Мыйын кошам тале кидмастар лийын.*

КИДМАСТАР СЫМЫКТЫШ декоративно-прикладное искусство.

КИДМУЧА на вытянутых руках. *Гармоньжым кидмуча гына шупшылал-шупшылал колта (В.К.).*

КИДМУЧАШ ПАША ремесло, промысел. *Пашавер укедан кӱра кызыт шукыш кидмучаш паша дене толашат.*

КИДМУЧАШ ПОГАШ пожитки, барахло; манатки, шмотки. *Кидмучаш погем дене Марий Эл дене чеверласышым (Ю.Г.).*

КИДМУШМО рукойойник. *Пӱртӱнчыл мучаште кидмушмо кеча.*

КИДНУМАЛТЫШ ручная кладь. *Киднумалтыш аралыме вер камера хранения ручной клади.*

КИДПАШАЧЕ рукодельница, мастер по рукоделию. *Кидпаша-*

че-влакын арверыштым ужалат.

КИДПЫШТАШ расписаться, подписаться. *Тыште айдеме кидпышташ тунемын.*

КИДПЫШТЫШ подпись, роспись; расписка (документ). *Кидпыштышым возет гын, оксам налат.*

КИДСОВЫШ аплодисменты. *Зал кидсовышеш сургалте.*

КИДШАРЧА запястье (ММ). *Рвезым кидшарчаже гыч руалтыш.*

КИДШЕРГАШ перстень. *Мучашдыме вет кидшергаш веле лиеш (Ф.М.).*

КИДШИНЧЫР наручник. *Тимощенколан Российыш толаш верештеш, а тыштыже тудым кидшинчыр вуча (МЭ).*

КИДШӰМ осозание. *Чыла тидым мый шке кидшӱмем дене шижам.*

КИНДЫВОЛГЕНЧЕ зарница. *Кавадӱрыштӱ киндыволгенче волгалтеш.*

КИНОЙОМАК киносказка. *Кинойомак лишыл жапыште чыньшыкак савырна мо вара? (А.Г.)*

КИЧКАНАШ засемениться, поспевать. *Шудо кичкалеш. Какшан сер ӱмбалне ломбо шемьын койын кичкалеш (В.К.).*

КИШКЫШИНЧА фиалка (бот.).

КИШЛАНАШ капризничать.

КИШЛАНЫМЕ прич. от **кишланаш**. *Поро тӱналтыш икмынар еҥын кишланамыштлан кӱра илышыш пурыве кодо.*

КИШ

КИШПОД преисподня, ад. *Урзыш (тушман-влакым) шўрашла кудалтыш кишподыш (В.К.).*

КИЯМАТТӨРА владелец подземного царства. *Төчыш узьмакыш капкам тўкалаш... но поктылеш кияматтөра (В.К.).*

КЛЕНЧАДОС собутыльник. *Вара таласен йўына. Ончалына, могай тый кленчадос улат? (В.Д.-О.).*

КНАГА дело (папка для документов). *Вуйбен кнага личное дело.*

КНАГАЧЕ 1) грамотный. *Мойгыжө Микита кнагаче семын пörтыльбө; 2) книжник. Кнагаче ден фарисей-влак яжарланен ильме ўдыралшыш кондат да покшеке шогалтат (Онч.).*

КНИГАГУДО библиотека. *С. Чавайн лўмеш калыкле книгагудо.*

КОВАШТЫЧЕР проказа (мед.). *Иисус каласен: «Шо нем, эрне». Да тунамак коваштычерже пытен (ЛПУ).*

КОВЫРА модный; нарядный. *Ковыра костюм. Ковыра ката. Вуйыштыжо – ковыра теркупи, а теркупи йымалныже – мардеж (В.К.).*

КОВЫРТАТЫЛАШ шеголять, красоваться, форсить. *Коклан-коклан лудшыен ончылно автор полмезын ковыртатылынрак колта (В.К.).*

КОВЫШТАВУРГО кочерыжка. *Мыйын шольым ковыштавургым пеш йората.*

КОВЫШТАШАГЕ рассадник.

Ковышта озымым ковышташаге гыч йыраңыш шындышым. Тиде ял – осал койышын ковышташагыже.

КОГАРТАРЫШЕ надоедливый, докучливый. *Чоным когартарыше шыла-влак.*

КОЖАШ очистить от шелухи. *Шўльым кожаш вўдвакыш коштна.*

КОЖГА сухой. *Кожга мардеж. Кожга лышташ. Кожга олым. Кожга муш (О.Б.). Шурныдам кожга мардеж деч аралыза (Кум.м.).*

КОЖГАТА неприятный, противный. *Кожгата мардеж. Чонышто ий веле, уремыште пич теле. Ух, кожгата тўтан озалана (Г.Ч.).*

КОЖИГЕ саженец ели. *Кўсышто шоңго кож йыр кожиге-влак нолталыт.*

КОЖМАКАНАШ статья быстрый, расторопным. *Кино лийшашым колын, рвезе-влак кожмаканыч.*

КОЖМАКЛЕ старательный, прилежный, усердный. *Эсогыл ош йолан куэ кожмакле ўдырла тарваныш: то пўгырна, то кышелеш... (В.К.)*

КОЖМАКЛЫН ловко, расторопно, живо. *Пашаште кожмаклын тарваныл – ток илыш дене шыже тўла (В.К.).*

КОЖМАКЧЕ активист. *Таче тышке комсомолын кожмакчышт-влак погыненыт.*

КОЖУА еловые ветки, еловые лапки. *Олмапу йыр шарыме кожуам рончен налеш.*

КОЗЫРАНДАШ сделать шероховатым, шершавым. *Тиде (журналист улмыжо), шонем, библийым кусарыме йылмым мыняр-гынат козыранден.*

КОЗЫРАНШЕ огрубелый. *Козыранше кидше, кеч вўдотызан, мамык гай чучеш икшывылан (А.Бук.).*

КОЙДАРГАЙЫК попугай. *Таклан огыл писте мўй жапеш нальым койдаргайык деч шергашым (В.К.). Первый гана мый гаем вьянчым койдаргайык лукто окмакыш (В.К.).*

КОЙДАРЧЫК комедия. *М. Шкетан шуко койдарчыкым возен.*

КОЙДАРЧЫКМУТ пародия. *Койдарчыкмут Ванюшлан ыш келше (МЭ).*

КОЙДАРЫМАШ спектакль. *М. Шкетанын пьесыже почеш койдарымыш. Койдарымышым шындаш.*

КОЙЗО видный. *Мемнан деке кугу еҥ-влак коштыт, – маньыч, – тендан гай мо? – Койзо Вергилий ден Данте (В.К.). Озатше тыдын койзо еҥ, лўман, да унажат лиеш шагалак огыл (В.К.).*

КОЙЫКТАРАШ проявить (фотографию). *Ик лу минут гыч картычкым койыктарен кондыш.*

КОЙЫШ свойство. *Кончыш койыш. Металлын койышыжо. Вўдын койышыжо – тудо кылмен кертеш.*

КОЙЫШПАЛЕ черта (характерная особенность, признак).

Геннадийын ик эн тўн койыш-налыже – савырлылык.

КОКЛАЗЕ посредник. *Сатум шкалан наҥгайыман, коклазе ок кўл (Л.Я.).*

КОКЛАМУТ ябеда. *Кокламут адак окшак чыве дене лектын, прашка имне дене ял мучкет кудалыштеш (В.К.).*

КОКЛАТ дистанция. *Машина дене кудалме годым коклатым эскерыман.*

КОКОК глухонемой. *Писательын мутерже поян да кумда лийшаш, тунам вара тудын геройжо йылме денат чоным сымыстарыше лиеш да тудым, кококом, ош тўняш луктын колтышо нужна йылман авторжо верч вожылаш ок тўнал (В.К.).*

КОКШОРЫНАН двойственный, противоречивый, двуликий. *Но илыш кокшорынан шол. Сай ден уда, поро ден осал, нуно йыгыре коштыт (Пўр.).*

КОЛТЫК посылка. *Пөлекым почто дене колтык семын колташ лиеш.*

КОЛТЫМБЕН представитель. *Лўмын колтымбен полномочный представитель.*

КОЛЧАЛАШ окольцевать. *Кайыкым колчалаш. Йырже курыкым келге корем колчала (А.Ф.).*

КОЛШЎР уха. *(Поэтым) кочкаш колшўрым ўжылдат (В.К.).*

КОЛЫДЫМАШЛЫК бессмертие. *Кум шагат эртен (колымекыже), кум шагат. Паспортышто уке колыдымашлык (В.К.).*

КОЛ

КОЛЫШЫЕН покойник. *Колышыен колоткаште ылыше гаяк койын кия.*

КОЛЯНЧЫК беспокойство, заботы, хлопоты. *Тумыш ора – южик тулык чыта, у пöртпура – чон колянчык пыта (В.К.).*

КОМАРАШ отцеживать, процеживать. *Шöрым комараш.*

КОМБЫГОРНО Млечный Путь (*астр.*). *Комбыгорнын кумда вүдвараш шошло подла кержалтын мланде (В.К.).*

КОМДЫКЛАШ распахнуть, открыть. *Окнам комдыклаш. Омсам комдыклаш. Шинчам комдыклаш. Орина шондык петыртышым комдыклыш (Ф.М.).*

КОМДЫШ ставень (у окна). *Ужар комдышан окна-влак петырыме улыт. Окна комдышым почмо.*

КОМИССАРЛАНАШ вести себя недозволенно; выпендриваться, выгибаться. *Йошкар-армеец Яша, моряк вургемым чием, икмыняр кече урем мучко комиссарланен кошто (Ф.М.).*

КОМИТЕТЧЕ комитетчик, член комитета. *Таче комитетче-влак сайлымаш йодышым канашаш погызат.*

КОМЫЖЛАЛТАШ покрыться слоём чего-л. *Але тенгече гына күйжö ий дене комыжлалтын... энер (В.К.).*

КОМЫЖЛАШ поставить коронку. – *Шып шинчыза, – манеш, – пуйдам комыжлена (В.К.).*

КОН щёлочь (*хим.*). *Кон – кочо химий наста, тушко лак-*

мус кагазым чыкет гын, тудо кандалга.

КОНВУД щёлочь. *Шүртым ошемдаш ожно ныл-вич гана конвудеш мушкыныт (ММ).*

КОНДЫК ввоз, импорт. *Вес элла гыч сату кондык ик жапыште йöршеи чарыме ыле.*

КОНДЫКТАРАШ ввозить, импортировать.

КОНДЫКТАРЫМЕ прич. от **кондыктараш**. *Кондыктарыме сату эре шергырак лиеш.*

КОНЧЕР сцена. *М. Шкетан театрын кончерышкыже у спектакль лекте.*

КОНЧЫК зрелище. *Онай кончык кок маскагын модмышт.*

КОНЧЫМАШ 1) появление, видение. *Шинчалан кончымаш. Тылзе кончымаш. Омеш кончымаш;* 2) призрак, привидение. *Европо мучко кончымаш шарлен – коммунизмын кончымашыже (Ман.).*

КОНЧЫШ явление. *Пүртүс кончыш. Фонетик кончыш. Йылме кончыш. Биологий кончыш.*

КОНЬКИЗЕ конькобежец. *Марий конькизе-влак танасымаште икмыше верым налыныт.*

КОНГОН музыкальный инструмент из лучины. *Нойымыжо годым ыштен да шоктен чыра конгоным (В.К.). Сонар йонез гай конгон гыч ныжылге муро лектын (В.И.).*

КОПАОКСА взятка. *Копакса деч посна кызат нимомат ышташ ок лий, маныт.*

КОПАШ НАЛМАШ взяточни-

чество; коррупция. *Элыштына копаш налмаш вацтареш чот шогалыныт.*

КОПТАРАШ добывать (полезные ископаемые). *Мландышуйым коптараш. Туе гынат шийым, шортным коптарен Алдан йымач (Ф.И.).*

КОРГЫКТАШ строчить. *Ургыммашина дене коргыктен шинча. Эй, колан мо ок сите, коргыктыза йодмашым (Ю.Г.).*

КОРЕМЗЕ бандит. *Трук йудым мардегла – коремзе тужка (В.К.).*

КОРЕШ черточка; тире. *Мужырлалтше йыгырмут кореш дене возалтеш.*

КОРЕШЛАШ 1) чертить. *Мландым корешлаш;* 2) резать; разрезать. *Мейге чал Уралын эн тура коремжым Виче веле шукертсек корешла (Ф.И.).* Тг. **кораш.**

КОРКАЛАЛТШЕ изрезанный, истерзанный. *Коркалалтше чонем кумылет дене эллет (Онч.).*

КОРМЫЖВУНДАШ ладонь (внутренняя сторона ладони). *Тый ынде кормыжвундаштем улат.*

КОРНАНДАШ 1) расчертить. *Тетрадым корнандаш;* 2) связать дорогой. *Ялнам ынде корнандышна.*

КОРНАНДЫМАН в линейку. *Корнандыман тетрадь.*

КОРНЕШКЕ путник, спутник. *Шкет корнешке ялгорным тошка. Нимогай йолташат, нимогай корнешкат пеленем лийын огыл.*

КОРНОНЧЫКТЫШ путеводитель. *Газет редакций «Путьень Йошкар-Ола» луман увер да справке корнончыктышым лукташ ямдылалтеш (Куг.).*

КОРНОРЖА полоска на дороге, заросшая травой. *Корноржаш имне мижкыр тужка (В.К.).*

КОРНУЗГАР дорожные вещи. *Ятыр вургемым, корнузгарым вацталтышым (МЭ).*

КОРНЫГАГАЗ путёвка; направление (на работу). *Шофёрын корныгагазие уке. Музыка училищым тунем пытарымекыже, Озан олесе консерваторийыш тунемаш каяш корныгагазым пуат (Онч.).*

КОРНЫГУРГО напутствие. *Поэме наре тудын (аван) корныгурго. Вучен шукта да тупетым вужка (Онч.).*

КОРНЫДАР плата за проезд, стоимость проезда; дорожный налог. *Йошкар-Ола марте автотобус дене кудалмылан шуддо тенгем тужыман – корныдар эре кужа да кужа (Куг.).* *Машинам кучымылан тений корныдар адак кугемын.*

КОРНЫДИШТЕ дорожный знак. *Корныдиште-влак йудым тул гай волгалт шогат.*

КОРНЫДЎР придорожье; придорожный. *Корныдур отышто пушенге парча чеверген, оварен. (Онч.).*

КОРНЫЗО дорожник. *Корнызо-влак асфальтым шарат. Корнызылан кужеш узгарым лукшо предпрятий-влак почылтыныт (Ю.Г.).*

КОР

КОРНЫЛАЛТАШ прокладывать себе дорогу, пробиваться, прорываться. *Корнылат йога лумвүд, шошо кечыйолеш ырен. Тек корнылат йонга марий мурсем, йўкат ший оңгырла шокта тораи* (Онч.).

КОРНЫМГОШТШО путешественник. *Марий йылмым кагаз ймбак йотэлласе корным-гоштшо-влак пыштеныт.*

КОРНЫШОР обочина. *Уло оксажым поген налыныт, шкенжым чот кыреныт да корнышорыш луктын кудалтеныт* (Онч.).

КОРТАК артель, товарищество, объединение (ММ). *Мўкшызё кортак. Мландым курал-ўдыш кортак. Сонар кортак. Ну, вот, тугеже йолташ лият, сонар кортакым пырля ыштена* (МЭ).

КОРШАНГЫЛАНАШ приставать. *Манамыс, Георгий мый декем чот коржангыланыш* (Ю.Г.).

КОРШТЫКТАРЫШЫН болезненно. *Пеш корштыктарышын огыл гынат, роведын Олюкым* (Онч.).

КОРШТЫШ боль. *Кокша йоген пыта, вара корштыш куштылго лие* (Ө.Б.). *Мыйын корштыш уло коварче валне* (Ө.Б.).

КОРШТЫШАН болезненный. *Корштышан ен. Корштышан чер. Корштышан верышкемак догалыч.*

КОРЫШ линия. *Вияш корыш. Кўжгў корыш. Вичкыж корыш. Кок точно коклашке корышым колташ.*

КОСАТАЛЕ пикульник, жабрей (бот.).

КОСАШ поживать. *Наталий, шыргыжалын, омсам поче: «Иледа, коседа?» – ыштале.* (Онч.).

КОТЫР шероховатость. *«Рвезе сем» стихыштем могай вара эше экишк, котыр, мутык уло?* (Е.Г.)

КОЧКЫШВУНДОprodovol'stvenno. *Кочкышвундо тедыгочлан сита.*

КОЧКЫШУЛЫКТАРЫМАШ пищеварение. *Шоңгемме велеш кочкышулыктарымаш начарешташ тўналеш.*

КОЧМЫСОВЛА ложка столовая. *Шўрышкё кок кочмысовла шинчалым пыштышым.*

КОЧМЫШУМО аппетит. *Кочмышумым нўталаш манын, кулинарийыште чесноком кумдан кучылтыт* (Куг.).

КОЧЫК горькость. *Киндет кочык, манеш, ала-можо йорен огыл докан.*

КОЧЫШ питание. *Йоча кочыш. Неле кочыш.*

КОШКАЛГАШ засыхать, усыхать. *Кўеш ышлыштыыр, комешталт, кошкалген, покшечын улнен да ўмбач йошкарген* (В.К.).

КОШТАНЛАШ вести себя выскомерно; злоствовать. *Йорга фашист пышткойшыш коштанла: тунам мемнан кугу тўшка оңгалте* (В.Д.-О).

КОШТМЫК движение (перемещение). *Мардеж коштмык. Юж коштмык. Ен коштмык. Машина коштмык.*

КОШТМЫРАТ расписание движения. *Поезд коштмырат. Самолёт коштмырат.*

КОЭ вал (высокая волна). *Теңизге коэ. Индешымше коэ. Коэ-влак шоңешталтыт.*

КОЭШТАЛТАШ волноваться (о воде). *Теңиз коэшталтеш.*

КОВАЛТШЕ переполненный, наполненный (чувствами). *Чыдалан шыдеишкыше, ужмышуды-маш дене ковалтше ең ниго́мат ок чамане (Ю.Г.).*

КӨЖЛАНАШ осваиваться, свыкаться, привыкать. *Увате көжлана, пөрвө вожылеш, вара көжлана (Ө.Б.). Ушкал, имне көжлана, тунемеш ике суртышко (Ө.Б.).*

КӨК сивый. *Мылам эн шерге тиде поро мланде да эркын йортышко көк алаша (В.К.).*

КОНДАМ послушный, покладистый, уступчивый (ММ). *Кондам рвезе. Кондам пашаен.*

КОНДАРАШ убедить, уговорить. *Погынышко-влакым кондараш. Пашаш лекташ кондараш. Кондарен йодаш убедительно просить. Ватыжым кондарен ыш сене. Тудо үдырым унала пураш кондарен керте. Кондара, мутлан, М. Казаковын... теней лукташ ямдылыме сборникыштыже мурпашажын тўрлө могыр дене ойырте-малтмыже (В.К.).*

КОНДАРЫШЕ убедительный.

КОНЕШТАРАШ вынуждать, заставить согласиться. *Мый тудым тидым ышташ конештарем. Ты пашаш пураш пела-*

шымым кугу пашадар көнешта-рен (Онч.).

КӨРАГА чаша. *Чытыш көрагаже темын.*

КӨРАН зависть. *Көран лектеш. Көран айдемым доктылеш. Көран нулта еңым.*

КӨРАНЧЫК завистливость. *Ең шинчаште порылыкым кычалман, көранчыкым огул. (МЭ). Куан йыр пөрдшө курныж – шем көранчык: вес рвезе тольо (В.К.).*

КӨРГАРВЕР ливер, потроха (анат.). *Көргарвер дене ыштые когыльо. Көргарвер шўр.*

КӨРГУЖМАШ воображение. *Артистын көргужмашыже сай лийшаи.*

КӨРГУЗГАР внутренние органы (человека, животных) (анат.).

КӨРГЫВИЙ дух, внутренняя моральная сила; энергия. *Тудын көргывийже кугу. Таза капыште – таза көргывий. Кажне айдеме көргыштө кугу көргывий уло. Кумыл нөлтеш, илыме шуэч, көргывий оvara.*

КӨРГЫДУЛ страсть, пыл, азарт, темперамент. *Мондаш лийдыме пиал авалтен – тиде көргыдул (Онч.).*

КӨРГЫДУЛАН ДВИГАТЕЛЬ двигатель внутреннего сгорания.

КӨРГЫШАМ подсознание. *Айдемын көргышамже ырыктарыше вийым ашна.*

КӨРГЫШИЖМАШ интуиция. *Вуйлатыше-влакын көргышижмашышт нерген шымылыше*

КӨР

оңай материалым чумырен (МЭ).

КӨРГЫШИЖЫК чутье; инстинкт (РМС). *Пийын көргышижыкше пеш пүсө.*

КӨРДАШ возблагодарить. *Лектын кайыме годым тыгак ыштыман, тул да күртнө йүк дене көрден кодыман. Кече почеш кум гана көрда (Онч.).*

КӨРЖ ореол, сияние. *Кече көржым чиен. Чап көржым үмбакыже сакен, күчык үмыржым илен эртарен.*

КӨУЛМЫК личность (юрид.). *Тиде еңын көулмыкшым пален налаш күлеш.*

КРАКЛАШ формулировать, выражать. *Шонымашым краклаш (М.Ш.).*

КРАХМАЛЛАШ накрахмалить. **КРАХМАЛЛЫМЕ** прич. от **крахмаллаш**. *Павел Власов крахмаллыме тувырым чияш тўналын (ЙК).*

КРАЧ возвышение. *Крачыш күзаш. Тиде крач гыч мўндыркө коеш.*

КУАКШ брод. *Тыште куакш уло, энерым вончаш имне денат лиеш.*

КУАЛТЫШ гребок. *Пушызо шуэрак куалтыш дене пыкше удыра.*

КУАНДАРЧЫК отрада; отрадный. *Йоча-влак мемнан куандарчыкна улыт. Аван куандарчыкше – икшыве. Куандарчык увер.*

КУАНЛАНАШ торжествовать, ликовать. *Сеңымаш дене куанланаш. Калык куанлана.*

КУАНЛЕ торжествующий, ликующий. *Куанле шўм дене вашлиям. Муренят нунат, куанле кумылыштым шаренят (А.-Арс.).*

КУАНЧЫК удовольствие, услада. *Шокошо мончаште куэ выньык дене перкален шинчаш – кугу куанчык. Мозай куанчык пўртўс лонгаште яндар юж дене шўден кошташ.*

КУАТАНАШ становится сильным, обростать мощью. *Пашат дене сълнешт куаташ (элеМ) (В.К.). Иеш кумылаңын, пеш куатаңын, шырча курыкла толкынлам сўмырен (В.К.).*

КУВЫЛ бутон (бот.). *Пеледыш кувыл.*

КУГАВА праmaterь.

КУГАЛГЕ величественный. *Кугалге панораме. Кугалге сўрет. Чавайнлан шогалтыме кугалге шарныктыш.*

КУГАЛГЫЛЫК величество.

КУГАЧА праотец.

КУГЕЗЫВЕР прародина. *Финн-угор-влакын кугезыверышт Урал вес велне лийын, маньит.*

КУГЕМДЫКТАШ увеличить, укрупнить. *Тиде фотом кугемдыкташ күлеш. Возымым кугемдыкташ, пеш тыгыдын возымо, лудашат ок лий. Ик жапыште районым, колхоз-влакым кугемдыкташ толашышт.*

КУГЕМДЫШ рост, прирост, возрастание. *Пашадар кугемдышат ок кой. Шёр лўштымаште кугемдыш уло.*

КУГЕШКЕ величавый. *Кугешке Юл эйерна куатле вўдора-жеым кас тымыкыште шыман волта.*

КУГЕШЛАШ величать (РМС). *Тендам кузе кугешлаш?*

КУГЕШТАРАШ возвышать, облагораживать. *Шкенжым шке кугештарен тунемаш тўнла-леш гын веле, марий калык сай, ласка ылышым ужеш (С.Ч.).*

КУГЕШТАРЫМЕ возвышенный, благородный. *Кугештарыме шижмаш. Кугештарыме ай-деме.*

КУГЕШТЫШ гордость. *Мемнан кугештышна – чодырана. Лўмло ен-влак калыкын кугеш-тышыже улым.*

КУГОЗА господь. *Молан мыйым «Кугоза, Кугоза» маньда, а, мом кўштем, огыда ыште? (ЛПУ)*

КУГУВЕРА высокомерность, надменность, спесивость. *Кугу калык семын кугувера койышым кучаш тўчен коштман огыл дыр (Пўр.).*

КУГУВЕРАН самомнительный, самолюбивый. *Лавруш пеш кугуверан ен улеш, тудым вуйла-тышылан шогалташ ок лий.*

КУГУЛЫК величина, размер. *Мылам келша шўмбел элнан чеверже, олан кугулык, ялын пеледмаш (В.К.).*

КУГЫГИЯР кабачок.

КУГЫЕНЕШТАШ повзрос-леть. *Мыят ялт йочажак омыл ыле тунам, кок ий наре шко-лыштат ышташ тўчен онче-нам, мыняр-гынат кугуенеш-тынам улмаш дыр (Онч.).*

КУГЫЖАЛАНАШ царство-вать. *Тиберий кесар латвизым-ше ий кугыжаланен (ЛПУ).*

КУГЫЖАНЛЫК государствен-ность. *1920 ийыште марий ка-лык кугыжанлыкым налын.*

КУГЫЖАНСУРТЫСО при-дворный. *Кугыжансуртысо ен. Кугыжансуртысо ылыш.*

КУГЫЖАНЎДЫР царевна. *Марийын йўлаже тугай: каж-не деч ташма, орбен – кугы-жанўдыр (В.К.).*

КУГЫЖАНЫШКОКЛАСЕ межгосударственный. *Кугыжа-нышкокласе кыл.*

КУГЫЙОНГЫТАН объёмис-тый. *Кугыйонгытан пашам ыштыме. Кугыйонгытан ате. Ўстембалне кугыйонгытан кни-га кия.*

КУГЫЛАЛТЫШЕ заведую-щий. *Пўлка кугылалтыше.*

КУГЫРГЫЛАШ извиваться, виться, змеиться. *Чодыра пок-шелне корно кишкыла кугыргы-леш.*

КУТЫТ I размер. *Кемын кугыт-шо. Пальто кугытшо дене кел-шен ок тол.*

КУТЫТ II величина. *Налогын кугытшо. Пашадарын ку-гытшо.*

КУДО обиталище, жильё. *Кудем уке, паша уке, кузе илаш вара?*

КУДО-ТИДЕ кое-кто, некото-рый. *Марий кокла гыч кудо-тидыже ондакат Болгарийыш-те лийын (В.П.).*

КУДЫЛАНАШ обитать. *Ма-рий-влак ожно чодыра лонгаш-те кудыланеныт.*

КУД

КУДЫЧО домашний. *Тудо кудычо айдеме, эре мӱӱгыш-тыжӱ шинча.*

КУДЫШЫРЧЫК сверчок. *Чотрак ондалын, шинчажым сема гын, кудышырчык йӱкат мондалтеш (Ф.И.).*

КУЖЕМДЫМЕ ИЙ високосный год. *Кужемдыме ий ныл ий гыч лиеш.*

КУЖО дол, долина. *Какшан кужышто шудо сайын шочеш.*

КУЖУГУТЫШАН долгосрочный, длительный. *Кужугутышан командировко гыч ты роман дене отчёттым ыштышаш улам (Ю.Г.).*

КУЖЫК 1) длительность (линг.). *Йӱкын кужыкшо;* 2) долгота (геогр.). *Ме 45 градус эрвел кужык, 58 градус йӱдвел лопкыт гутлаште илена.*

КУЗЫК приданое. *Орӱен кузык шотеш презым конден.*

КУКТЕЖМУТ вздор, абсурд, бредни. *Писательын демагог семын куктежмутшо гыч икмыняр примерым ончыктем (МЭ).*

КУКТЫНЗЫК путаница. *Тиде куктынзык пашам аклаш самырык судьялан ӱшанышт (МЭ).*

КУКУЛАШ куковать. *Мыйым ушкалет поэзий деке, кукулет тӱрза воктен вучен (В.К.).*

КУКШЫВЕР суша. *Южо элын кукшыверже вӱдиӱ деч шагалрак.*

КУКШЫНДИЙ сухощавый.

Кукушындий айдеме. Кукушын-дий шӱргывылышан еӱ.

КУЛГУЧЕМ рабовладение. *Мемнан жапыштат южо вере кулгучем койыш уке-уке да койын колта.*

КУЛГУЧЫМАН ИЛЫШЙЫЖЫН рабовладельческое общество.

КУЛЛАНАШ раболепствовать, холуйничать. *Мый ик еӱым палем, тудо тӱра-влак ончылно кулланаш пеш йӱрата. Саде еӱым кочкаш ит пукшо, кулланаш лийже.*

КУЛЛО подневольный. *Мо трактор? Кулло деч кулло трактор. Колтеныт – розмитлен кышкен (В.К.).*

КУЛЛЫК рабство. *Шот деч посна ончыкылыкым ойлымаш калыкым куллыкышто кучымо гане куча (МК).*

КУЛОЗА рабовладелец. *Ожно айдемын пӱрымашыже пӱтынек кулозан кидыште лийын.*

КУЛЬТУРАНДАШ окультурить, приобщить к культуре, цивилизовать. *Калыкым культурандаш. Кушкылым культурандаш. Пасум культурандаш.*

КУЛЬЫМ 1) слащавый, приторный. *Кульым ойжым колыштмет ок шу, шыде веле лектеш;* 2) слащавость, приторность. *Мый тиде лекцийым пеш колыштнем ыле, но лекторын ойлымаштыже кульымжо пеш йыгыжтара.*

КУМАЛАШ боготворить, поклоняться. *Кумалаш ӱдырамашлан. Кумалаш артистлан,*

шанчызылан. Кумалаш поэт-лан, копозиторлан. Кумалаш уло марий калыклан.

КУМАЛГУДО храм. Вознесен кумалгудо. Университет – шанче кумалгудо.

КУМАЛТЫШМУТ молитва (языческая). Тений марий кумалтышмут книга лектын. Марий кумалтышмутын йылмыже моткоч дывырге, йытыра.

КУМАЛШАГЕ жертвенник; стол для жертвоприношений. Ной кў дене кумалшагым ыштен (БЛ). Онану ончылан кумалшагым ямдылышт.

КУМДАНВАЛЫМЕ широко-известный. Кумданвалыме шанчызе.

КУМЛУКАШ треугольник. Вияш лукан кумлукаш. Икгай ордыжан кумлукаш.

КУМЫЖАШ сдирать кору (дерева). Пушеҥгым кумыжаш. Куэм кумыжаш.

КУМЫЖЛАШ 1) обшивать берестой. Меҥгым кумыж дене кумыжлаш; 2) вить верёвку в три слоя. Кандырам кумыж-лен пунем (кумишо пачашыжым) (Ö.Б.). Тн. кумыте пунаш.

КУМЫКТАШ разрушить, развалить. Элым кумыкташ. Озанлыкым кумыкташ. Илышым кумыкташ. У демократ-влак ялозанлыкым чыла кумыктышт.

КУМЫЛАНДАРЫШЕ воодушевляющий. Музыкын кумыландарыше вийжым чонкӱргем дене шижаш тўналным (Пўр.).

КУМЫЛАНДАШ поощрять,

вознаграждать. Сумкам йомдарыме. Мушо еҥым кумыландем (ШВ).

КУМЫЛАНДЫК предрасположенность. Вуйлатышыштын мемнан деке ала-могай кумыландыкше ыле.

КУМЫЛАНДЫШ поощрение, стимулирование. Сай пашалан кумыландыш лиеш.

КУМЫЛДАР щедрость (души). Кумылдарже сарзын тўр-гоч йонча.

КУМЫЛДАРАН щедрый. Воронцов – кумылдаран айдеме. Кумылдаран шкевелчына кумылдаран кидше дене шочмо ялжылан чапле клубым пӱлеклыш. **КУМЫЛЕШКЕ** доброжелательный, дружелюбный. Кумылешке айдеме улеш мыйын пошкудем Пекеш.

КУМЫЛЛО приятный, отрад-ный; приятно, отраднo. Кумылло вашлиймаш. Кумылло кончыш. Кумылло увер. Кумылло тўжвал тўс. Сылнысем кумылло пашашке виктарен колта (Пўр.).

КУМЫЛЛЫК благосклонность, благорасположение. Вуйлатыше мемнан ойналан кумыллык-шым ончыктыш.

КУМЫЛНӱЛТЫН с пафосом, вдохновенно, воодушевлённо. Ончыкылык сай илыш нерген мемнан вуйлатышына туге кумылнӱлтын ойлыш – чылан ушанышт.

КУМЫЛНӱЛТЫШ пафос, вдохновение, душевный подъём. Ожнысо семен пашам ыш-

КУМ

таш кумылнӧлтыш лийшаш. Кумылнӧлтыш дене ойлаш.

КУМЫЛОНГЫР порыв душевный. *Шӱм-чонлан мут – кумылонгыр, нигунам ок уто, нигунам* (Ю.Г.).

КУМЫЛСЫР нежелаемый, нежелательный.

КУМЫЛТАРАШ увлекать, увлечь. *Тудо ике мастарлыкше дене мыйымат спорт деке кумылтарыш. Институтышто тунам тидлан пеш кумылтаренжат огытыл* (Пӱр.).

КУМЫЛТАРЧЫК предрасположение. *Мемнан деке тудын кумылтарчыкше ыле.*

КУМЫЛТАРЫШЕ привлекательный, притягательный. *Кумылтарыше тӱжвал тӱс. Музыкын кумылтарыше вийже. Кумылтарыше чурийже керте: мыят кӧнышым.*

КУМЫЛТАШ склонить, предрасположить к чему-л., настроить. *Йолташем мыйым сонарыш каяш кумылтен керте, мыят келшышым. Йолташыжымат шылын куржаш кумылтен. Осал пашалан кумылтен сенгыш.*

КУМЫЛТЫШ настрой. *Кечмогай пашаштат кумылтыш лийшаш. Кумылтыш икте веле лийшаш – сенаш!*

КУМЫЛЧАНАШ стать благосклонным, милостивым. *Кок арня гыч мый декаем становой пристав толын пурмыш. Кумылчанын палласыш* (Ю.Г.).

КУМЫЛЧО благосклонный, благорасположенный, приятный

(о человеке). *Кумылчо еп. Пашалан кумылчо. Мураш кумылчо.*

КУМЫЛЧЫК услужливый. *Кумылчык еп. Кумылчык-влак деч коранаш точо, кумылчык кумылым ок нал.*

КУМЫЛШИЖМЫК порыв, подъём (творческий), вдохновенные. *Йӧратыме поэтна таче, кугу найремже кечын, ике мутшым кугу кумылшижмык дене ойлыш.*

КУМЫТЕШКЕ тройка (упряжка). *Поранан корнышто чулым кумытешке чыма, лум тӱтан веле почешыже тӱрга.*

КУМЫТЛО троица (Бог Отец, Бог Сын, Бог Дух). *Шнуй кумытло.*

КУНДЕМ регион. *Илыш кундемлаштат шӧлеш.*

КУНДЕМВУЙ руководитель региона. *Кундемвуй-влак пашаштым луштареныт.*

КУНДЕМЛАШ очертить границы чего-л. *Марий Автоном областым 1920 ийыште кундемлыме.*

КУНДЕМОЙ наречие, диалект (линг.). *Марий йылмыште ныл кундемой уло.*

КУНДЕМОНЧЫКТЫШ ТОШТЕР краеведческий музей. *Кызыт шуко школ пелен кундемончыктыш тоштер уло.*

КУНДЕМЧЕ локальный. *Кундемче кончыш. Кундемче йодыш.*

КУНДЕМШЫМЛЫЗЕ краевед. *Чавайн книгагудыш кундемшымлызе-влак погыненыт.*

КУНДЕМШЫМЛЫК краеведение. *Республикыштына кундемшымлык пытартыш жапыште палынак вияҥын каен.*

КУНДО волость (арх.), округ. *Мемнан ялна ожно Конганур кундыш пурен. Ял кундо.*

КУНЛО толковый, деловой. *Рвезе кунло, шоҥго мунло.* (Онч.).

КУНЧО нахлебник.

КУНЫЖ I слуга, батрак. *Ты-йын кунжет улам мо олмешет кошташ?* (О.Б.)

КУНЫЖ II дрянной, негодный; непутёвый. *Кунуж вургемым чиен. Кунуж рвезе* (О.Б.).

КУНЫШ мусор, нечистоты, отбросы, отходы; навоз. *Куныш кышкыме вер.*

КУПЕШТАШ заболотиться. *Олык купештын.*

КУЙОЛ уголок болота в виде залива. *Саде куйюлышто мемнан семын паш коремышт уло аман* (Ю.Г.).

КУППУРГЫЖ торф. *Куптургыжым лукташ. Куптургыжым мланде уяндаш кучылтыт.*

КУПТАЛАШ лохматиться, расстрепаться, взъерошиться. *Омешем капем купталтын, нелын пералтен шүмем. Оржала үнем купталтын. Руаш тӱчат купталтише кылдежым. Оем ритым куптен* (Ф.И.). *Йол ы-малне купталтеш кужу үпшӱ йӱрын* (В.Из.).

КУПТЫРВОНГО сморчок (бот.). *Куптырвонго лум ка-йымек вигак лектеш.*

КУПТЫРГО морщина; мор-

щинистый. *Куптырго шӱрган. Шӱргыштыжӱ куптырго на-лын. Шоҥго чурийжым куп-тырго тореш-кутынь коркален пытарен.*

КУРЖЫК 1) бегство. *Сапан куржыкышто коштеш, тудым милиций кычалеш; 2) забег. Эчан кок куржыкыштыжат ончыко лекте.*

КУРШ бункер. *Ваки кури. Комбайн кури гыч пырчым машинаш вигак ястарат.*

КУРШАНТЕ стремя. *Ший куршангыш йолжым чыкалтен, Акпатыр он тушман вашта-реш тарвангыш.*

КУРЫКВУЙ вершина (горы). *Луман курыквуйышто шкет пӱнчӱ шога, юалге эр южеш шып nera.*

КУРЫКЗО горец, житель гор. *Курыкзо-влак пейгыде калык улыт.*

КУРЫКЙОЛ подножье (горы). *Чумбылат курыкйольышто кум тулотым чуктымӱ* (Куг.). *Улно, курыкйол воктене, тепловоз тулеш эҥер-влак йолт-йолт волгалт каят* (Онч.).

КУРЫКОН утес. *Тура курыкон. Курыкон гыч йончен лекше памашвӱд* (ЯЛ).

КУРЫКОРЖА горная гряда. *Кавказын курыкоржаже-влак лум дене петыралтынтыт. Кавказ курыквуйышто шогем, Кавказын курыкоржаже-влакым кӱтем.*

КУРЫКПОМЫШ пещера, грот. *Еҥ-влак акрет годым курыкпомышышто иленыт. А ку-*

КУР

*рыкомыши шортньо гане шүм-
чонет тўжвак лекде пыкна?*
(В.К.)

КУРЫКРОК горная порода
(геол.). *Уралын курыкрокшо
моткоч шкешотан улеш.*

КУРЫКРҮДӢ горный хребет.
*Тўн Кавказ курыкрүдым вон-
чен, ме Грузийыш пурышна.*

КУРЫКСАНГА скала. *Курык-
саиҥгаш кў дене сүретлаш –
тидат паша* (В.К.). *А курык-
саиҥгаш ала-кӧ серен: «Сим-сим,
омсам поч!»* (В.К.)

КУРЫКСЕР взгорье, взгорок.
*Йоча-влак курыксер гыч лум
пуракым тўргыктен мунчал-
тат* (Ш.О.).

КУРЫКТҮР обрыв. *Чачий
курыктүрыш шумеш мийыш*
(С.Ч.).

КУРЫКЧАНГА откос. *Шо-
лаште тура курыкчанга, йы-
мачше шунымат налыт ала мо?*

КУРЫКШЕЛТЫШ ущелье.
*Дарьял курыкшелтыш дене
эркын ончыко каена. Курык-
шелтышыште «ЛАЗ», пуйто
шуrho* (В.К.).

КУРЫМАНДАШ увековечить.
*С. Чавайнын лўмжым
чапле шарныктыш дене Йош-
кар-Олаште курыманденыт.*

КУРЫМАШЛЕ вечный, извеч-
ный. *Марий калыкын куры-
машле шонымашыже – шке
эрыкше дене илаш. Курымаш-
ле шарнымаш элнам аралыше-
влаклан! Чодыралан посна ой-
шомак кўлеш, шкеж гаяк куры-
машле, йонгама* (Ю.Г.).

КУРЫМАШЛЕ ДВИГАТЕЛЬ

вечный двигатель. *Тудо эреак
пӧрдиш ел, курымашле двига-
тель гай, манаш лиеш* (МЭ).

КУРЫМЛАШ вековать, суще-
ствовать. *Тыге кечын-кечын илы-
шым курымлена* (А.И.). *Йош-
кар-Ола... виял шога курымлен
кундемын тўн вержым – Элнет
ден Эрвелым ушен* (Ф.И.).

КУРЫМСЕРЫШ летопись.
*Пуш курымсерышлаште марий
нерген шуко возымо.*

КУРЫМСЕРЫШЧЕ летопи-
сец. *Г. Аиплатовым тачысе
марий курымсерышчат манаш
лиеш* (МЭ).

КУСАРАЛТДЫМЕ ПОГО не-
движимое имущество. *Тудын
ўдыржӧ кусаралтдыме погым
ужалыме пӧлкаште ышта.*

КУСАРТЫШ перевод. *Финн
йылме гыч кусартыш. Чапле
кусартыш.*

КУТ продолжительность, дол-
гота. *Кечын кутшо кенжежым
17 шагатымат эрта. Каны-
шын кутшо ик тыльзе.*

КУТАНЧЕ проститутка, курти-
занка. *Мемнан олаштат ты-
гай кутанче-влак кас еда кўтў
дене перныл коштыт* (Онч.).
КУТ-КУТЫШ потомство. *Мом
ме кодена шкенан кут-кутыш-
налан?*

КУТНЫЫК кутник, широкая
лавка у дверей. *Кутныкыш-
то ожно малыныт.*

КУТЫК I протяжение, длина.
*Энер кутык. Радиотолкын ку-
тык. Ужгажым кутыкшо дене
висен ончо. Онам кутыкшо
дене висен пўч.*

КУТЫК II продольный. *Кутык пўчыкыш. Кутык пўчмō вынер. Кутык тила.*

КУТЫНЬ продольный. *Кутынь пўчыкыш. Кутынь ургыш.*

КУТЫРАСЫМАШ разговор, разговаривание. *Уна-влак дене эркын кутырасыме годым авай шымлєн налын (Онч.).*

КУТЫРТЫК разговорник. *Марла-рушла кутыртык.*

КУТЫРТЫШ говор (линг.). *Морко-Шернур кутыртыш. Юлдўр кутыртыш. Марий йылмыште 22 кутыртышым ончыктат.*

КУТЫРЧЫК словоохотливый. *Семон шольым изиж годым моткоч кутырчык рвезе ыде. Рвезе кутырчык лийын. Його – ситартышлан (К.К.).*

КУТЫРЫЗО балагур. *Мемнан коклаште ик рвезе моткоч кутырызо ыде.*

КУТЫРЫМАН разговорчивый. *Кочамын шольжо пеш кутырыман еñ улмаш. Мый кутырыман омыл.*

КУЧЕМ I власть. *Совет кучем. Верысе кучем.*

КУЧЕМ II держава. *Алте кучем. Россий кучем.*

КУЧЕМВУЙ властелин, властитель; руководство. *Кугу шоньмаш-влакын кучемвуйышт. Илыш нерген кутырен шинчылтмашым кучемвуйышто мо ышталт шогымо вашталтыш (Ю.Г.).*

КУЧЫК арест (ММ). *Кучыкыш верештат – утлаш йōсō.*

Осал пашам ыштымылан кару – кучык.

КУЧЫКТАШ вручить. *Орденым кучыкташ. Чапкагазым кучыкташ. Оксадарым кучыкташ.*

КУЧЫШВИЙ владычество. *Тый дечет кугурак кучышвиан мый веле лиям (БЛ).*

КУШКЕДЫЛТЫШ разрыв (в одежде, бумаге, в материалах, что можно разорвать).

КУШКЫЛДЫК подросток. *Кушкылдык пагыт – айдемын ылышыштыже эн лўдыкшō йыжыл. Кодынна ме гына – йоча ден кушкылдык-влак.*

КУШКЫЛОНЧЫШ растениеводство. *Кушкыллончыш – ял-озанлык шанчын ик ужашыже.*

КУШКЫЛУЙ растительное масло. *Кевытыште ик кленча кушкылўйым нальым. Кочкыш радамыште кушкылўй лач тенданлык (МЭ).*

КУШТЫК пляска. *Калык куштык. Марий куштыкым кушташ.*

КУШТЫЛ I льгота. *Ветеран-влаклан куштыл уло.*

КУШТЫЛ II послабление. *Тылат куштылым ыштат.*

КУШТЫЛГЫЛЫК лёгкость. *Но коклан тыгай тыглайлык да куштылгылык вес мучашыже дене луштал кертеш (В.К.).*

КУШТЫРАДЕРЫС компост. *Куштырадерысым шавет гын, пакчасаска сай сочеш.*

КУЫШО гребец. *Куышо кидышым луштарыш, пушкольмыжым пушсалыш пыштыш.*

КУЭ

КУЭВЎД березовый сок. *Тенгече чодыраште куэвўдым йоктарышна.*

КУЭЛЫГЕ пленка тонкая на коре берёзы. *Куэлыге вичкыж чора гане (Ө.Б.).*

КУЭМ ткань. *Меж куэм. Порсын куэм.*

КЎВАРЗЕ мостовик, мостостроитель. *Кўварзе-влак пашам сайын ыштат (МЭ). Стахановец-кўварзе курыкмари́й патыр Марк Кондратьев деч тўналын (МЭ).*

КЎВАРЛАШ соединить, связать (мостом). *Йошкар-Ола кўварлен Какшанык кок сержым (Ф.И.). Йылмык дене тудо теҥызым кўварла.*

КЎВАРШАРТЫШ половик, дорожка. *Чыла лавыран вургемым, окна, пырдыж-влакым, кўваршартышым, эсогыл шўчан кўршок кучымо шовычым мушкын (Ф.И.).*

КЎГЕРЕМ праща. *Саде-шамычым (тушманым) кўгерем дене кырен сеҥен (Ю.Г.).*

КЎГОРНО мощеная дорога. *Эше шукерте огыл гына Шернур марте лакылан кўгорно веле ыле, таче тыште тасма гай шўйналтше тўр асфальт.*

КЎГҮРЫК утёс. *Юлтўрыштў уло ик кўгүрык, регенче дене тудо йыр вўдылалтын.*

КЎГЫШ вышина. *Кўгышыштў чоҥешташ. Кўгыш гыч мўндыркў коеш.*

КЎДЫРАТ могущество, всемогущество. *Мари кўдырат деч виян аза малтыме муро (В.К.).*

КЎДЫРАТЛЕ могучий, всемогущий, всесильный, величественный. *Кўдыратле чап. Кўдыратле рашкалтыш. Кўдыратле музык. Эй, шошо кўдырчў, таче от керт кўдыртен гын, ит вожыл: таче мемнан мурьна тый дечет кўдыратле тугаҥ (В.К.).*

КЎДЫРАТЛЕ-ЙОНГАТА торжественно-звонкий. *Кенета колонно вуйышто оркестр кўдыратле-йонгата маршым йонгалтарен колтыш (Пўр.).*

КЎДЫРЧЌ-ВОЛГЕНЧЕ опасность, угроза. *Таче кече пеш пелта, кўдырчў-волгенчым вучо.*

КЎДЫШ наблюдение (ММ), слежение. *Кўдыш пагыт толын шуынат, эр кынелын, чодыраш лектын каен.*

КЎЖГЕМ утолщение; утолщенный. *Пырдыж кўжгемеш ишкым перен шындышым. Вўргорнышто кўжгем вер шочын.*

КЎЖГЫВЫЛЫШАН тугухий. *Кўжгывылышан еҥ, сайын ок кол (Ө.Б.).*

КЎЖЫГОВАШТАН толстокожий. *Кўжгыговаштан еҥ, кўмом ок ойло, ок ыште (Ө.Б.).*

КЎЖЫЧОНАН бесчувственный, апатичный, флегматичный, равнодушный. *Кўжгычонан еҥ. Кўжгычонан имене. Кўжгычонан айдеме ок тарване вашке, чыла киндыже шўеш гынат, ок ойгыро (Ө.Б.).*

КЎЖЫМ привычка. *Кўжымыш пурен. Кўжым шочын. Эрдене капым тодыштмаш*

жап эртыме семен кӱжымыш пурьш.

Кӱжымаш привыкать. Ондакше тудым чытен ом керт ыле, ынде кӱжымынам, ужмашат уке.

Кӱжыммаш привыкание. Тамак дек кӱжыммаш. Аракалаң кӱжыммаш.

Кӱзынер острие ножа. Оңышкыжо кӱзынерым шурадлыш.

Кӱзыш рост, прирост, приумножение. Тений кӱзыш уло мӱкшын (Ӗ.Б.). Кӱзыш тений пеш сай, шуко мӱйым налме (Ӗ.Б.). Ялзаланлыкыштан кӱзыш кояч тӱнӱалын изиш.

Кӱзышан урожайный, с приростом, с прибылью. Тений кӱзышан ий лие.

Кӱкшык высь, высота. Курык кӱкшыкыш нӱлталташ. Турий мурымо кӱкшык гыч мӱндыркӱ коеш. Куткыж кугу кӱкшыкыштӱ чонештыл кертеш.

Кӱкшыт уровень. Марий йылмышанче ХХ курым мучаште тӱнӱамбал кӱкшытыш нӱлталтын.

Кӱлешле требуемый, необходимый. Кӱлешле документ-влакым позаш. Эреак лывырге кыдалже кӱлешле сомылжым шукта: лектеш садлан лӱман пыдалше (В.Д.-О.).

Кӱлеш-огыл ненужность, пустяк, мелочь. Вик ойлаш гын, З. Красновын сборникыштыже йылмыл лугымо, шомакым кӱлеш-огыллан сусыртымо шагалак шижалтеш (В.К.).

Кӱллӱ существенный, значимый. Кӱллӱ компонент. Кӱллӱ аргумент. Кӱллӱ пашаен. Марий литератур йылме калыкын кӱллӱ кылгучем йӱнышкыжӱ савырнен (МЛИ).

Кӱменге башня. Нуным когыньыштымат кӱменге кӱргыш пуртен шындышт. Малыше Вачий йыр кӱменге опталтеш (Ю.Г.). Кӱменге кӱргыш еным петырат (Ӗ.Б.).

Кӱнчалташ окопаться. (Командир) приказым пуыш: рокыш кӱнчалташ, оборонылан позицийым ышташ (Ф.М.).

Кӱнчем рудник. Кӱртньӱ, Сибирь кӱнчемыште шоcho, пӱртылын тушкак, рестан шинчыр лийын (В.К.).

Кӱнчӱ рой. Мӱки кӱнчӱ.

Кӱнчык раскопка. Археологий кӱнчык.

Кӱпш пух, ворс, волосинки. Вынер кӱпш мамык гане, куымо годым вурт йымак йога (Ӗ.Б.). Кӱреш умыр мардеж арама ча кӱпшым (Ӗ.Б.).

Кӱпшака мягкий, пухлый. Кӱпшака кӱпчык. Кӱпшака олым. Кӱпшака мланде, тошкалат, да йол вола.

Кӱпшакан мягко (без давления). Ложашым кӱпшакан опто, ит теме (Ӗ.Б.).

Кӱпшан ворсистый, махровый. Кӱпшан шӱртӱ. Кӱпшан она (пужарыме огыл). Кӱпшан вынер. Кӱпшан сольк (Ӗ.Б.).

Кӱрлыш соглашение, договорённость о чём-л. Тидын нерген тетла нигунам ойлаш огына

КҮР

түнәл манын, күрлышым ыштышина (кидым күрлна).

КҮРТНЫЫГОНГА железная печка, буржуйка. *Порт пеш шүкшү, күртныыгонгааш олтыман (С.Э.).*

КҮРТНЫЫГОРНО железная дорога. *Москва – Петербург күртныыгорнышто аварий лийын (Куг.).*

КҮРТНЫЫГОРНЫЗО железнодорожник. *Күртныыгорнызо-влак корным олмыкат.*

КҮРТНЫЫГОРНЫСО железнодорожный. *Күртныыгорнысо правил.*

КҮРТНЫЫДУВЫР кольчуга. *Сарзе күртныыдувырым вынер дене алмаштыш (В.К.).*

КҮРТНЫЫЙОЛ когти (монтерские). *Монтёр – мыланемат палыме профессий. Күртныыйол дене линий мучко кошталтын (Ю.Г.).*

КҮРТНЫЫОЗАНЛЫК черная металлургия. *Индустриализаций жаптыште элыштына күртныыозанлык чот нөлталт кайыш.*

КҮРТНЫЫРОК железная руда. *Катырган-влак мланде йымач күртныырокым луктыт.*

КҮРТНЫЫШУР шлак; окалина. *Кавырий ала-кушто күртныышурым муын кондыш да портымат чоҥен шындыш. Күртным таптыме годым апшатын чоҥытыш йымач күртныышур йырвелыш шыжалтеш.*

КҮРЫЛТЫШ перебой в чем-л. (в снабжении, обеспечении, учёбе и т.д.). *Яльш Ронго могы-*

рым пураш ок лий, сандене сатум кондаш ок лий, поснак кинде дене күрлытыш лиеда (МЭ).

КҮСЕ долг, заём. *Күсем уке. Күсеи налаш. Күсеи пуэм.*

КҮСЕНВУНДО денежные средства, капитал. *Тыгай портым чоҥаш кугу күсенвундо кұлын.*

КҮСМЕНЛАШ рулить лодку. *(Колызо) серыш котырем салкым күсменла (Онч.).*

КҮСО моление. *Кугу күсө лиш мер(е) күсотышто (О.Б.).*

КҮЧАШ желать зло. *Еҗлан осалым ит күчө, шке декет портылеш (КМ).*

КҮЧЛАШ зацепить. *Күчлен колэныр – түрвым музыртен (В.К.).*

КҮЧЫКМУТ изречение. *Күччыкмутын полпредше Е. Рябчиқова (Ю.Г.).*

КҮЧЫКМУТАН краткий, лаконичный. *Күччыкмутан шоньмаш кужу дечын сай улмаш (Онч.).*

КҮЧЫКОЙ афоризм. *Писатель-влакын күчыкойжо-влак. В. Колумбын күчыкойжо-влак.*

КҮШНЫШИНЧЫШЕ высокопоставленный. *Күшнышинчыше генерал. Күшнышинчыше вуйлатыше-влак толынтыт.*

КҮШТЫК указ. *Президентын күштыкшо.*

КҮШТЫКВОЗЫШ предписание. *Пожарзе экишкым пытараш күштыквозышым пуэн кодыш.*

КҮШТЫМАШ указание, приказание, распоряжение. *Декан күштымашым луктын.*

КЎШЫЛЛОНЧО знать (привилегированное общество). *Ож-нысо Россыйын кўшыллончыжо гыч ятыр лўмлō ен лектын.*

КЎШЫЛЪБЕН знать (представитель знати).

КЎЭРАН каменистый, усыпанный камнями. *Кўэран энер. Кўэран сер.*

КЫВЫЛ клавиша (музыкального инструмента).

КЫЖГАН зависть. *Шыдыже, кыжганже веле кумыт олмешат ситен* (Онч.).

КЫЖГНАШ опасаться, побаиваться, страшиться. *Рвезе кыжгана тўгō лекташ шкетын. Кожлаште каймые годым кыжганет. Патыр ен деч кыжганет. Эргыже ачаже деч кыжгана* (Ө.Б.).

КЫЖЛАНАШ тревожиться, беспокоиться, волноваться. *Ен чодыраш каяш кыжлана, чодыра маска гыч кыжлана* (Ө.Б.). *Увате кыжлана* (Ө.Б.).

КЫЖЛАНДАРАШ тревожить, вызывать тревогу, беспокоить. *Чодыраште маска ала-мо мыйым кыжландарыш, пеш чот лўдынам* (Ө.Б.).

КЫЗЫТАНДЫМАШ модернизация. *Элыштына йнозанлыкым кызытандымаш тарванен.*

КЫЛ: кылыш (кылыште) кош-таш; кылым лудаш занимать-ся разговорами, пересудами, сплетнями; ходить по соседям. *Тый эре кылыште коштат* (Ө.Б.). *Тегак кылым лудат* (пошкудо дек пурен коштат).

КЫЛВОТ информационная сеть. *Электрон кылвот.*

КЫЛГУДО посольство. *Финляндийыште Россыйын кылгудыжо. Россый Венгрийыш кылгудым колтен.*

КЫЛГУЧЕМ общение. *Йылме – калыкын кылгучем йонжō.*

КЫЛГУЧЫШ сношение. *Тудо эл дене мемнан дипломат кылгучыш уке.*

КЫЛДЕМ 1) узел (связи, транспортный и т.д.). *Телеграф кылдем. Кўртньыгорно кылдем. Москва – кугу кўртньыгорно кылдем; 2) узелок с вещами, т.д.). Арвер кылдем. Корно воктен ўдыр шога, кидыштыже кылдем.*

КЫЛЕ бродячий, бездомный. *Кыле пий. Кыле ен* (Ө.Б.).

КЫЛЕШТАЛТАШ зависеть. *Тиде мый дечем нимынярат огеиш кылешталт. Тый мый дечем кылешталтат.*

КЫЛЕШТМЕ зависимый. *Тудо кылештме положенийыш верештын.*

КЫЛМАЛГЕ застылый, застывший. *Кылмалге кид. Кылмалге вўд. Кылмалге мланде.*

КЫЛМЕ мороз; заморозки, мерзлота. *Телым вацўмбал нелытым кылме нумалеш. Кугече деч вара эше нылле ик кылме леш, маньт.*

КЫЛМЫК стужа; промёрзлый. *Эр кылмык дене миен шуаш кўлеш. Кылмык корно.*

КЫЛОНЧЫКТЫШ ссылка (отсылка к источнику). *Шке шымлымаштыже шанчызе шу-*

КЫЛ

ко пашалан кылончыктышым ыштен.

КЫЛЫЗАК бездельник, бродяга; любитель поболтать, посплетничать. *Кылызак лийынат, эре коштат кылышкет. Кылызак марий, вате, рвезе, үдөр, эре коштеш; толеш веле, адак кая* (Ö.Б.).

КЫНЕЛТЫШ подъем, побудка; побудительный, побуждающий. *Эр кынелтыш. Калык кынелтыш. Кынелтышлан кайык мураш туйналмым шотлат. Агытанын кынелтыш мурыжо шокта.*

КЫНЕЛУ кострика. *Кынем тулымо годым мушыжо кынелу деч ойырла. Тале йогын «арам огул арамажым кынелу гай пудырта»* (В.К.).

КЫНЕНУР конопляник. *Теве кыненур воктен уржа пасу шуын шогалын* (В.Сем.).

КЫРГЕШТАШ окружить, оцепить. *Тушманым кыргештен налаш. Машинам кыргештен шогалыгы.*

КЫРЛЕЧ крыльцо. *Кырлеч тошкалтыш она кочыртатыш* (В.Сем.).

КЫРЛЯК чайка. *Кырляк колым куча, күйыч чоңештен волен* (Ö.Б.).

КЫРТМАШ 1) усердствовать, стремиться, вкладывать много сил. *Тунеммаште кыртмаш. Пашаште ок кыртме. Пимын Розук шкежак умбакыже тунемаш ыш кыртме ала-мо?* 2) ухватиться, схватиться. *Марийже ватыжын үпышкө*

кыртма (Ö.Б.). *Тумна йолжо дене кандыраш кыртма, кержалтеш унчыли* (Ö.Б.). *Вожлаже дене кыртмыш кедр мланде оҥыш* (В.К.).

КЫРТМЕН старательно, усердно, прилежно. *Кыртмен тунемаш. Кыртмен пашам ышташ. Маска пүнчыуыйыш кыртмен күза* (Ö.Б.). *Кыртмен шуншеш имне терым* (Ö.Б.).

КЫЧАЛЗЕ истец. *Судья кычалзын йодмашыже дене палдара.*

КЫЧАЛТЫК придирка, прицепка. *Кычалтыкым кычал коштеш тижедылаш.*

КЫЧАЛТЫШ повод, причина, предлог. *А тый кученат? Алетиде чылажат тыйын кычалтышет веле* (Л.Я.).

КЫЧАЛЧЫК иск; исковый. *Судыш кычалчыкым колташ. Кычалчык йодмашым возаш.*

КЫЧКАҢАШ семениться. *Маке кычкаңын. Шөршудо кычкаңын. Коршанге кычкаңын.*

КЫЧКАТА огрубелый, жестковатый (о волосах). *Кычкатата пондашан марий капка ончык толын шозале* (С.-Эрг.).

КЫЧКЕМ упряжь (предметы для запряжки). *Марий йылымысе кычком термин-влак моткоч шкешотан улыт. Омыта, орынчак, мүйшкырийымал, шылжвал, пүгө, шормыч – чыла тиде кычком тарман улыт.*

КЫЧКЫРТЫШ переключка. *Таче классыште кө уке, айста кычкыртышым ыштена.*

КЫЧКЫШ запряжка. *Улазын могай улмыжо кычкышыже гычак коеш. Кечывал деч вара эше ик кычкышым ыштышна. Ончал, кычкышыже могай чатка.*

КЫЧЫКА грубый, капризный, неотесанный (о человеке), липкий, клейкий (о снеге). *Кычыка ел. Кычыка койышан. Кычыка лум. Телым корно пеш кычыка (Ө.Б.).*

КЫЧЫКАНАШ становиться липучим, клейким. *Йүштө лум кычыканеш.*

КЫЧЫКЕМАШ стать капризным, придирчивым. *Лида йөршеш кычыкемын, пүкенет доктылеш улмаш айдемьм.*

КЫЧЫКЕМДАШ делать капризным, придирчивым, грубым. *Волойын ойжо Семоньм кычыкемдыш веле (Онч.).*

КЫШАЗЕ последователь. *Аристэн кышазыже-влак Марий Элыште шукын улыт.*

КЫШАЛАШ следовать, идти за кем-л. *Янлыкым кышалат. Сонарзе пийже почеш кышала. Кышалзе* толоконщик. *Ожно эсогыл кышалзе профессият лийын (МЭ).*

КЫШАЛЫЗЕ следопыт. *Самырык кышалызе-влак сарыште вуйым пыштыше-влакын шўгарыштым кычалыт.*

КЫШКАР цилиндр (мат.).

КЫШКАРЛАШ 1) формировать, сформировать. *Шоныкым кышкарлаш. Ыным кышкарлаш;* 2) ограничить что-л. чем-л. *Шке пашатым тунык-*

тыммо дене гына ит кышкарле, кумданрак ончал.

КЫШКАРЛЕ цилиндрический. *Муза кышкарле настам да тышке шындыза.*

КЫШТАКЫН плавно, мягко. *Ачаж кўдынъ эрге кыштакын зал мучко эртат йолшўма (В.А.).*

Л

ЛАВАЛА пожитки. *Лавалажым погалтыш да лектын кайыш.*

ЛАВЫРТЫШ ненастье, ненастная погода. *Мура телефонштыр модын. Ала тиде лавыртышлан? (В.К.)*

ЛАДЫК впечатление (ММ). *Тудо сай ладыкым кодыш.*

ЛАЗЫРТАШ размягчать, сделать скользким.

ЛАЗЫРТЫШЕ прич. от **лазырташ**. *А поэме мучаште геройын койыш-шоктышыжым лазыртыше юарлыме шинчавўд палынак шижалтеш (В.К.).*

ЛАЙ сливки. *Кофеш лайым пышташ. Лайым погаш шөрўмбач. Тг. шөрўмбал.*

ЛАЙЫК гибкий, упругий, эластичный. *Лайык кид. Лайык имне. Лайык воштыр. Лайык лўшке. (Миша) тамле омым лайык кидше дене туржеш (М.К.). Тг. лывырге.*

ЛАКЕМАШ 1) селиться, поселиться, осесть, оседать, обособиться. *Марий-влак кызтысе верешышт шукертак лакемы-*

ЛАК

*ныт. Мемнан кугезына-влак Ушўт энер мучаште лакемыныт. Шошгылыкеш энертыш лияш манын, изи эргыжат лакеме, лакеме кугу олаш вўдйымак пуренгайыше кўла (В.К.); 2) застрять, застревать. Пушенге руымо годым вес пушенгеш лакеме. Кожым руышым, кожем ыш йорл, лакемын шогаде. Урым лўйышым, кольыш, ўлык ыш воло, кожвует лакеме (Ў.Б.). Тг. **пйжаш**.*

ЛАКЕМШЕ оседлый. *Марий-влак ожнысек лакемше калык семын илат.*

ЛАНДРИН конфеты. *Сакрыатыш чевер тўсан ландриным тичак оптымо (Ф.М.).*

ЛАНГАЗЕ дряблый, вялый (о человеке). Тг. **йочыла**.

ЛАНГЫЗЕ притворщик.

ЛАП: *лап тўчаиш, лап пыштаиш (омсам, окнам) прикрыть. Омсажым лап тўчын кодо.*

ЛАПВЕР измененность. *Руш лапвер. Касвел Сибирь лапвер. Тургай лапвер.*

ЛАПЕМ низина. *Энер воктенысе лапемыште мланде эше кошкен огыл.*

ЛАПЕМАШ осесть (опуститься). *Курык лапемын. Пўрт лапемын. Тиде верыште мланде лапемын.*

ЛАПЕШТАШ пригннуть, поникнуть; склониться. *Корно воктен уржа лапештын. Шўдырпеледыш мардеж йымалне ок лапешт (В.И.).*

ЛАПКА-ЛОПКА плоский. *Лапка-лопка петыртышан*

вочко. Камбала – лапка-лопка кол.

ЛАПКАНДАШ унижать, унижать. *Ефым лапкандаш. Мыйымат шуко гана лапкандаш толашеныт.*

ЛАПКАНДЫШЕ унижительный. *Лапкандыше тыныс. Семоным лапкандыше положенийыш шындаш тўчышт.*

ЛАПТЫК 1) пластинка. *Кўртньо лаптык. Той лаптык;* 2) плоскость (мат.). *Тиде лаптык гоч кок вияшым колтаи лиеи.*

ЛАПТЫРА плоский. *Лаптыра йолан мераи.*

ЛАСКА покой. *Онар-влак савырналтышт, карныштальыч ласкаит дене... (В.К.)*

ЛАСКАНЫН успокаивающе. *Шукертсек тыйым ужын омыл, ласкан вўдылалтын огыл шўмем лыпландарыше юзо виет дене (Пўр.).*

ЛАТИНЛАШ латинизировать (алфавит). *Марий йылмым латинлаш кўлмо нерген мут ик гана веле огыл лектеден (Куг.).*

ЛАТЛЫК порядочность. *Тый латлыкым чон кугыжашке шынде (В.К.).*

ЛАЧЕШТАРАШ попасть в цель, угодить. *(Врач) коршышо пўй вожышкак вишыкдым шыжыкта да туге лачештара – тыглай вўдат шўм вошт керме имыла витара (В.К.).*

ЛАЧКА слащавый, приторный. *Олмаже лачка. Пўрет лачкарак. Мутеште лачка, да ўшанаш неле.*

ЛЕВАШЫЙМАЛ сарай (открытый, под навесом). *Пүчкеден-шелышт ямдылыме пум левашиймаке артанашке оптен шындышна. Но левашиймалне янда шорген да шортмо йүк шоктен* (В.К.).

ЛЕВЕШТЫШ оттепель. *Арня мучаште левештыш толеш, маньт.*

ЛЕКТЫК 1) выход (из помещения). *Шапаш лектык запасной выход. Тыште нимогай лектыкат уке;* 2) результат (выход). *Пашажым кугум ыштен, да лектыкше пеш изи.*

ЛЕПЕНЕ I мотылек. *Лепене чонештен толын. Ик пеледыш гыч весыш лепеньыла чонештылеш.*

ЛЕПЕНЕ II лепесток (биол.). *Ик лепеньыже, кумытлан шелалтын, үлык кечалтеш* (МЭ).

ЛЕПШ колыбель, место возникновения чего-л. *Петроград – революцийын лепшыже. Марийын лепшыже – чодыра.*

ЛИДА ложбина. *Энер лида. Ужар лида. Ошкуэр кундемыште чыла вере лида-влак кият.*

ЛИЙДЫМЕ неосуществимое. *Лийдымым калык лийшашым ышта* (В.К.).

ЛИЙМЫК происхождение. *Саде үзгар лиймыкше дене моткоч оҥай, палынет – каласем.*

ЛИЙТЫШ происшествие (МРС). *Тиде арняште республикысе корнылаште кум лийтыш лийын. Вучыдымо*

лийтыш чрезвычайное происшествие. *Корнысо лийтыш* дорожное происшествие.

ЛИЙШАШЛЫК положительный (ожидаемый, правильный). *Лийшашлык пунчал. Лийшашлык вашмут. Лийшашлык аклыммут.*

ЛИТЕРАТУР ШЫРЧЫК литературный скворец. *Тыге литератур шырчык шочеш: шўшпыккла шўшкалта, имньыла шинчалеш, шогертенла кутыралтен колта да тумнала шинчын шортеш* (В.К.).

ЛИШЫЛ ЙОТЭЛ ближнее зарубежье. *Марий-влак лишыл йотэллаштак илат.*

ЛИШЫЛШИНЧАН близорукый. *Тыге шонымо тунам политике шотышто лишылшинчан улмым ончыктен.*

ЛО положение обстоятельства; местонахождение. *Тугай лошко верештым, весылан Юмо ынже пўрö. Кок пöрт лошто куэ кушкын шогалын.*

ЛОВО волна, вал. *Вүд лово. Теныз лово. Индешымше лово.*

ЛОВЫКТАЛТАШ колыхаться, волноваться. *Уржа мардеж дене ловыкталтеш.*

ЛОВЫКТАЛТМАШ колыхание, волнение. *Сöрале шурно пасун ловыкталтмыжым ончаш.*

ЛОДЕМ лад (муз.). *Баянист лодемым налын ок мошто, кидше пуалын* (Онч.).

ЛОЖЕМ долина, дол. *Вүтла энерын ложемлаштыже нугыдо шудо нöллалт шогалын.*

ЛОК

Курык ложем йўд тымыкыште шыл нера.

ЛОКАМА роза. Локама пеледыш. Ал локама.

ЛОКТЫЗО колдун. Локтызо ожно кажне ялыше лийын.

ЛОКТЫШ порча. Тиде кува ўмыржō мучко локтыш дене пōрдын.

ЛОМЫЖАТЕ пепельница. Элеонора велыш ломыжатыжым шўкал шында (В.Д.-О.).

ЛОНЧАНАШ слоиться, рас-слоиться. Мланде лончаҥын. Пырдыж лончаҥын.

ЛОНЧЕМ I пункт, параграф. Тидын нерген кумшо лончемыште ончыктым.

ЛОНЧЕМ II разбор, анализ. Таче урок лончем лиеш, каен ида колто.

ЛОНЧЕМЙОГЫН ход, этап работы (исследований, изысканий, т.д.). Вуйышто эркын-эркын план гае чумыргаш тўнале, пашан лончемйогынжо рашеме.

ЛОНЧЕШТАРАШ прогнозировать, предсказать. Нунын (философ-влакын) полшымышт дене айдемыдукымын ончыкылыкшым лончештараш лиеш (Ф.М.).

ЛОНЧЕШТАШ расслоиться, раслаиваться. Илыш лончештеш. Пырня лончештеш. Мемнан элыште мер калык пытармыш жапыште чот лончештеш.

ЛОНЧЕШТМАШ расслоение. Мерсото лончештмаш.

ЛОНЧЫК 1) деталь, подробности (РМС). Планын лончык-

шо-влакым варарак каҥашена; 2) состав. Мутын лончыкшо. Вўдын лончыкшо.

ЛОНЧЫКЫН детально, в подробностях (РМС). Лончыкын каҥашаш. Лончыкын ончен лекташ.

ЛОНЧЫШ статья, пункт. Марий Эл Республик Конституцийын ик лончыштыжо каласыме: марий ыльме кундемшытына кугыжаныш ыльме улеш.

ЛОНАШ раскачивать; подбрасывать. Мардеж куэ вуйым чарныде лонеш. Тўтан чот лонҥын, шўраш гай лумым шўргышкō кышкен (В.К.). Уржам тагына дене лонаш.

ЛОНГО стихия, окружающая среда. Юж лонго. Пўртўс лонго. Пашазе лонго. Мемнан вуйлатышына шкена лонго гычак лектын.

ЛОП низина с невысыхающей водой. Пасу покшелне лоп уло, сандене тудым трактор дене куралаш ок лий.

ЛОПАР неуклюжий, неловкий. Мый ом лўмдыл эн лопар еҥымат (В.К.).

ЛОПАШ лобинка, низинка. Лопашыште шокишо кеҥеж мучко вўд шинча ыле (Онч.).

ЛОПКЫТ широта (геогр.). Йошкар-Ола йўдвел лопкытын 57 градусшо тураштырак верланен.

ЛОПЛОПЛАШ хлопать (крыльями). Вашеш пуа йўкым, шижын тумам: «Авырен кыре-е-ем!» — лоплопла агытан» (В.К.).

ЛОПТЫРА широкий. *Лоптыра лышташ. Лоптыра пушенге (күчык-күжгү, күчык шала укшеран). Лоптыра лышташан ковышта. Лоптыра йыдал. Лоптыра кем. Лопшудын лышташыже лоптыра. Лоптыра ўдырамаш (лопка могоыран, күчык капан). Лоптыра лум лумеш (Ө.Б.).*

ЛОШ вслух. *Лош лудаш.*

ЛОЧЕШТАРАШ размочить. *Пурсам лочештараш пыштышым.*

ЛОЧО набухший, налитой. *Лочо пурса. Лочо модо.*

ЛУВУЙ староста; подрядчик. *Ял лувуй. Класс лувуй. Пөртым чоңымаште лувуйжо семын мемнан ял рвезе лийын.*

ЛУГЫЧЛАШ прервать, прерывать. *Тўналмым лугычлаш. Ойлышо-влакым погынымашым вуйлатыше эре лугычлен шинчыш.*

ЛУГЫЧЛЫМАШ прерывание. *Мўшкырашмым лугычлымаш.*

ЛУДШЫЕН читатель. *Шонаш таратыше произведений ушан лудшыенҗым моткоч куандара (Онч.). Лудшыенҗым уш-акылже чот кушкын, литератур ден поэзий декат йодмашыже кугурак лийын (В.К.).*

ЛУДЫШ проза. *«Ончыко» журналыште лудыш шуко савыкталтеш (Куг.).*

ЛУЖАВУЙ предводитель. *Мемнан тукымын лужавуйжо, очыңи, Курсик лийын.*

ЛУЙЫК тонко, мелко, тщатель-но (тоloch, месить и т.д.). *Кы-*

нем луйык шурышым (Ө.Б.). Тарым луйык шурем шўрашлан (Ө.Б.).

ЛУКТЫШ издание, выпуск. *Поэтын возымыжым посна луктыш дене савыктеныт. Майоров-Шкетанын возымыжо кок луктыш дене лектын.*
ЛУМАЛТАШ очароваться. *Шинча лумалтын вўдыш ончетат, шонет: лиеш тўня вошт лекташ (В.К.).*

ЛУМАШ 1) очаровать, зачаровать, оборочить. *Шошо пўртўс шинчам лума. Ўдырын өрза шинча рвезе кумылым лума. Канде кава самырык еҗым лума. Ах, могай ташлама! Ялт лумен шинчам! (В.К.); 2) зачароваться, очароваться, очаровываться. Жап деч ончыч тоштын омыл шинчавашын ончалаш, а молан дыр пеле почын луменам занҗар кавам (Ф.И.).*

ЛУМВУРГЫЖ сугроб, снежный занос. *Ялвуйышто, пасугапка воктене, тений моткоч кугу лумвургыж нолталт шинчын.*

ЛУМВЎД вода талая. *Тайыл почеш лумвўд, пасу рокеш варналт румбыкаҗын, кугу йогыныш ушна (Ар.Ф.).*

ЛУМЕШКЕ очаровательный, оборочительный. *Лумешке шырҗыжалтыш. Лумешке рвезе. Ўдырын лумешке ончалтышыже рвезе кумылым нале.*

ЛУМНАЛБЫК лавина снежная. *Корным лумнальык петырен. Курыклаште чўчкыдынак лумнальык лиеда.*

ЛУМ

ЛУМШҰДЫР снежинка. *Лумшұдыр-влак планет-шамыч денат кылым кучат, садлан тўрлў форман лияш мланде да моло планет-шамычат полшат* (Куг.).

ЛУНЧЫРГО бессильный, обессиленный, ослабленный. *Пашадыме кид лиеш лунчырго, яллан тугай уто, палем* (В.К.).

ЛУНЧЫРТАШ расшатать, подорвать, обессилить. *Американ-влак Российым курымышт мучко лунчырташ шонен шлат.*

ЛУНЧЫРТЫШ упадок, развал. *Вуйлатыше-влак поян элнам лунчыртыш марте шуктеныт. Савырголтыш деч вара ялыште лунчыртыш тўнале.*

ЛУПСШУДО росянка (бот.). *Теве тыгай улмыжлан лупсшудо «опкын шудо» лўмым сулен* (Ар.Ф.).

ЛУПШАЛТЫШ залог (линг.) (В.В.). *Лупшалтыш лиеш вияш, савыралтыше, ыштыктыше, ышталтыше.*

ЛУЭШ НАЛАШ взять на поруки. *Тунамат изиш веле торьмаш шынден ышт колто, йўра эше пашаште луэш налын кодышт* (Онч.).

ЛҰДЫК страх, испуг. *Лўдык уке. Лўдыкым шижмаш уке.*

ЛҰДЫКШ пугало. *Мо лўдыкш гай чиен коштат?*

ЛҰДЫКШО опасность. *Лўдыкшыш логалаш. Корнысо лўдыкшо. Тиде лўдыкшо огыл.*

ЛҰДЫКШЫДЫМЫЛЫК безопасность. *Кугыжаныш лўдыкшыдымылык.*

ЛҰЕШТАШ постреливать. *Пуштмаште иктым йўра-тен – коклан лўештын кайык-вусым* (В.К.).

ЛҰМАЛГЕ 1) популярный. *Лўмалге композитор;* 2) знатного происхождения. *Профессор И. Н. Смирнов лўмалге тукым гыч улеш.*

ЛҰМАЛЧЕ знатный, признанный. *Лўмалче туньктышо. Кў таче мемнан лўмалче, пагалыме?* (А.И.)

ЛҰМАН именитый. *Лўман еш. Лўман вуйлатыше. Мемнан районым лўман шкевелчына-влак чапдандарат.*

ЛҰМВАЙРЕМ юбилей, юбилейные торжества. *Кызытат могай гына мероприятий але творческий еш-влакын лўмвайремышт лиеда – Йыван тўвыра полатыште...* (В.А.).

ЛҰМВЕР должность. *Тудо директор лўмверыште шуко ий тыршен.*

ЛҰМГАГАЗ документ. *Ончыза тыште лўмгагазым, чыла значокдам, Йўшкар шўдырнам* (А.Арс.).

ЛҰМГЕЧЕ юбилей. *С. Чавайнын лўмгечыжым кугу пайрем семын палемдышт* (Онч.).

ЛҰМГЕЧЫЗЕ юбиляр. *Правительствын кўштымыжў почеш лўмгечызым саламлаш Москваш миен коштым* (Куг.).

ЛҰМДАМГА память (поэт.). *Альберт Степановын сылынмут саскажым да мурыжым чумьрен лукмаш чапле лўмдамга лиеш ыле* (В.Р.-Г.).

ЛҮМДЕРГЫШ перекличка. *Эрдене классыште лүмдергышым эртарышт.*

ЛҮМЕР список, перечень. *Студент-влак лүмер. Мутерыш пуртымо лүмер.*

ЛҮМЕШКЕ знаменитый. *Лүмешке мари́й-влак нерген книгаг лукташ кўлешак. Валентин Колумб мари́й коклаште веде огыл лүмешке лийын.*

ЛҮМЕШЛҮМ собственное имя существительное (линг.) (В.В.).

ЛҮМЛАШ посвятить. *Но ветиктат лүмленже огыл чевер пушенгым мыланем (Ф.И.). Шукертак кочай шынден, маньят (кожым), ачай ден авайлан лүмлен (Ф.И.).*

ЛҮМЛЕН поимённо. *Кажне емыжын тушманже уло, пуйто Юмо лүмлен пайлен: нарелгын – шуки, эныжын – шуки, пўкишын – шуки (В.К.). Сеңымаш кечын ылышыштым элна верч пуышо-влакым кажныштым лүмлен шарнена.*

ЛҮМЛЕШТАРАШ возвеличить, возвеличивать. *Шуко мари́й еҥ чапле пашаже дене шке кадыкшым лүмлештарен.*

ЛҮМЛӨ известный. *Мари́й коклаште лүмлө еҥ шуко уло.*

ЛҮМЛЫМӨ посвященный. *Рвезе калык лүмлымө пушенгын кодыжымат пуш савыра (Ф.И.).*

ЛҮМОКСА подать, ясак. *Ожно кресаньык-влак деч лүмоксам кўрыныт.*

ЛҮМӨ клей. *Обойым лүмө дене пижыктышт.*

ЛҮМЫК клейковина.

ЛҮМЫЛАШ клеить, заклеить. *Серышым лүмылаш. Увертарымашым лүмылаш пырдыж воктеке.*

ЛҮМЫНЪЕН посланник; нарочный. *Эстонийыште Российын лүмынъенже Президент дене вашилийын (Куг.). Почтым лүмынъен дене колтымо.*

ЛҮНГАЛТМАШ колебание (физ.). *Юж лүнгалтмаш. Толкын лүнгалтмаш.*

ЛҮНТЕ 1) качка, болтанка. *Мардеж тарваныш, карапыште лүнге тўндале, тыгайым шукышт чытен огыт керт. Южгунам самолётат лүнгеиш логалеш; 2) плавный, плавно качающийся, пружинистый. *Но трук ужар да неле шонымаш тўриштен шинчеш лоптокак увавала вўршудо лышташ гай лүнге конаш (В.К.).**

ЛҮНТЕМ зыбкий. *Пўрт шындаш верем – лүнгем купет, пўрт леведышем – куптўр кияк (В.К.).*

ЛҮНГЕШТАРАШ пружинить.

ЛҮНГЫШ качание, колебание. *Куп лүнгыш лүнга, шўйшө лўкө кўрлеш (В.К.). Х-х-ха-ха! – тўра чытыра лүнгыш гае (В.К.).*

ЛҮПКО 1) плотный, густой. *Эр мардеж пуале, кондыш лўпкө пылым (А.А.); 2) душный; душно. Тўно лўпкө. Пўртыштө лўпкө.*

ЛҮПЛАНАШ становится облучным. *Кече лўпланыш (пыл налын шындыш, йўр лийнеже) (Ө.Б.).*

ЛҮР

ЛҮРҮПКО пасмурный, сумрачный (Сл.Е.). *Лүрүпкө кече.*

ЛҮЧ самострел.

ЛҮШКЕ 1) качалка. *Азам лүшкеш пыштем (Ө.Б.). Лүшкеште дүнген шинчем;* 2) рессора, амортизатор. *Тарантас лүшке. Машина лүшке. Кызытсе машиналашке пеш лывырге лүшкем шындат.*

ЛҮШКЕВАРА очип; амортизационные шесты тарантаса. *Лүшкевараш шепкам сакат. Тарантасын лүшкеваражым нөргө пушепге дене ытеныт.*

ЛЫВЫРГЕМДАШ совершенствовать, шлифовать (язык). *Литератур йылмым лывыргемден пойдарымаште М. Шкетанын суапше тюрлө могорым палдырна (МЛП).*

ЛЫВЫШТАРАШ сделать безвольным, послушным. *Колызет шунен лывыштарыш купеч (В.К.).*

ЛЫВЫШТАШ смягчить в воде. *Выныкым лывышташ. Нийым лывышташ. Күрым лывышташ. Понгым лывыштен шинчалташ.*

ЛЫДЫРГАШ прогнуться. *Кычкыже дене ломбо укиш лыдырген.*

ЛЫДЫРГЫН пластично, плавно. *Лывырге кидше кайык шулдырла лыдыргын лүнгалтеш (Пүр.).*

ЛЫЖГАЛЫК нежность, умиленность. *Сар деч вара поэзийлан лыжгалык күлын (В.К.).*

ЛЫЗЕ лоза, молодая ветка. *Руш товар марий лызым вож гыч руа (В.К.).*

ЛЫЙГАЛАШ порхать, виться; колыхаться. *Костёр үмбалне йөрышо сескем лыйгала (В.К.).*

ЛЫМ покой, успокоение, спокойствие. *Моло пашаен-влак канат, тудын нимо лымжат уке (ММ). Шинчым, да кечыгут лымышт уке (Ю.Г.).*

ЛЫМДЕ непрерывно, не переставая. *Лымде пашам ышташ (В.К.).*

ЛЫМДЫМЕ беспокойный, неугомонный. *Ну, ситыш! – лымдыме айдеме пашам ужеш усталькеш (В.К.).*

ЛЫМЛЕ уравновешенный, сдержанный, выдержанный. *Математикым тунуктышо моткоч лымле айдеме ыле, ни гунамат ниго денат соредылын огыл (Онч.).*

ЛЫЧЛОЧЛАШ трещать. *Тул шыман лычлочлен (В.К.).*

ЛЫШТАШ созидать. *У илышым лышташ.*

ЛЫШТАШАНАШ покрыться листьями, зарастать листьями. *Ковышта озым лышташанааш тунгалын. Кеңеж шокшо годым лышташанеш чодыра (Н.М.).*

ЛЮВЫРА жижа. *Йымачышт лювыра кынеш, а лишнак, а лишнак мланде (В.К.).*

ЛЯПКАШ трепать языком. *Мом эре ляпкен коштат?*

М

МАГНИТАНГАШ намагничиваться. *Кўртньо моклака магнит пелен лиеш гын, шежат магнитангеш.*

МАГНИТАНДАШ намагнитить. *Тиде настам айда магнитанден ончена, мо лиеш тудын дене?*

МАКО тёмно-красный, цвета мака. *Мако тўсет рвезе чоным йўлатара.*

МАЛ 1) собственность. *Кугыжаныш мал* государственная собственность. *Шкен мал* частная собственность; 2) состояние, имущество. *Нужнаште незер йомдарен погым – малым* (В.К.).

МАЛВОГО имущество. *Шке малвогыжым пошкудына чыла йўын пытарыш.*

МАЛЫМВЕР спальня. *Малымвер йонгыдо, волгыдо.*

МАМЫКАНДАШ покрыть пухом, распушить; сделать мягким. *Лум мландым мамыканден.*

МАМЫРЛЕ роскошный. *Мамырле илыш.*

МАМЫРЛЫК роскошь. *Мамырлыкыште илен (поян верыште)* (Ө.Б.).

МАНГАШТАШ гнусавить. *Йўшты вўдышты йўштылмем дене нерем мангаште* (МЭ).

МАРГАН меткий; метко. *Кидше марган.* (Ө.Б.). *Марган лўй-калыше. Марган логалтыше.*

МАРДАШ равнодушный, безразличный. *Мардаш айдеме. Мардаш койышан ел.*

МАРДЕЖОН парус. *Эре лийман кузу пуш гай лўман: лиеш гын мардежон, тўман вошт лекшашлык* (В.К.). *Мардежонгыштышт могай тамга коеш, сотский умылаш тырша* (В.П.).

МАРИЕН марнец, человек марийской национальности. *Вуй-ушеш чонымо мариел образем тудо моткоч ушештарен* (Пўр.).

МАРИЛИЙШЕ сожигатель. *Чылам вурса – пальмыжым, родотукымжым, марилийшыжым, врач-влакым...* (Куг.)

МАРИЯНГАШ омаризироваться, превращаться в мариийца.

МАРИЯНМЕ прич. от **марьян-гаш**. *Тудо пўсб ушан, шонен моштышо шымылызе ыле, но вот революций деч вара марьянме кумылым умылен моштен огыл.*

МАРЛАЗЕ умеющий разговаривать на марийском языке. *Йошкар-Оласе марий-влак чылан гаяк марлазе улыт.*

МАРЛАНГАШ омаризироваться, становиться мариийцем, превращаться в мариийский народ.

МАРЛАНДАШ перевести на марийский язык. «Евгений Онегиным» поэт В. Регеж-Горохов *устан марланден* (Куг.).

МАРЛАНМЕ прич. от **марлан-гаш**. *Курыкмарий-влак марланме процесс деч торлышт* (Пўр.).

МАРЛАЧЕ сторонник, приверженец марийских обычаев. *Эрвел-марий-влак пеш марлаче улыт.*

МАРТАРАШ презирать, отно-

МАС

ситься высокомерно. *Йудымö ен ййшö еным пеш мартара* (ММ). **МАСАК** чудо, диво. *Шнуйоза калык ончылно шуко... масакым ончыктен* (БЛ.). *Лаксак еда масак* (КМ). *Тиде вара масак огыл мо – марий ен кызыт тўня мучко шарлен. Тыгай масакым мый эше ужын омыл ыле.*

МАСТАРГУДО мастерская. *Тевыс Семон тулар краплям ышта мастаргудыштыжо* (Ю.Г.).

МАСТАРЛАНАШ трудиться. *Тушто мемнан ял гычак Николай Романов мастарлана* (МЭ).

МАСТАРЛАШ смастерить. *Ончен öрат: кертман вет тыгайым мастарлен* (Ю.Г.).

МАСТАРЛЫМЕ кустарный. *Кугу лўман кугу Водырлан лачгына мастарлыме балалайкыжым нумалын* (Ю.Г.).

МАСТАРЪЕН умелец. – *Туге лийже, ончыкылык мастаръен!* – шыр-р шыргыжале веселанше Валентин (Онч.).

МАТЕРИЙ материал (ткань). *Кум метр материйым кевытыште налын тольым.*

МАТРУШКА зверобой (бот). Тг. *вўршудо.*

МАШАНАШ предполагать, допускать. *Тудо таче толеш маньын машанен омыл.*

МАШИНАВЕЧЕ машинопарк, гараж. *Бригадыла гычын техникым озанлыкын рўдö машинавечышкыже кондат* (МЭ).

МАШИНАНДАШ механизиро-
вать. *Ялозанлыкым машинанлдаш. Олаште лум эрыктыме пашам машинандыме.*

МАЯДУЛ огонёк, домашний очаг, средоточие чего-л. *Таче маядул воктене эстон театр. Театр – тўвыра маядул.*

МЕДЫКТАРАШ изнурить, ослабить, истощить (ММ). *Чер айдемым ялт медыктарен.*

МЕЛАНАШ пристраститься, привязаться, увлечься. *Ужалышет, тудо спортлан мелафын* (МК).

МЕЛЫН МОГЫР лицевая сторона чего-л. *Медальын мелын мogyрыштыжо Й. Кырлан сўретше* (МЭ).

МЕНДУК медлительный, нерасторопный. *Мендук пашам олян ышта* (ММ).

МЕРЙЫЖЫН сословие. *Кочаже дворян мерйыжын гыч улмаш.*

МЕРСОТО 1) общественность (свет). *Марий мерсото. Калык илышыште мерсото кугу верым налеш. Марий мерсотын пытартыш жапыште шинчаже почылташ тўналын; 2) подразделение чего-л. «Марий ушемын» мерсотыжо кажне районышто лийшаш* (МЭ).

МЕРУШЕМ общественная организация. *«Марий туныктышо» мерушем.*

МЕРЧЕ убогий, скудный. *Мерче илыш. Мерче уш-акылан. Озым мерче.*

МЕРЧЫК недуг, хворь; болезненный. *Мерчык пызыра. Мер-*

чык толаштара. Мерчык чурьян.

МЕРЧЫКЛЫК убогость, убожество, скудость. *Шемерым мерчыклык пызыра. Уш мерчыклык.*

МЕРЧЫКЧЕР туберкулез.

МЕРЪЕН общественный деятель, общественник. *Владимир Мухин тале марий меръен лийын.*

МЕТАФОРАНДАШ метафоризировать. *Ўмбала-ўмбала образ дене тўргоч метафорандаш толашыме (Ю.Г.).*

МЕШАКЧЕ мешочник, спекулянт. *Куш ит ончал – мешакче, илышлан тунем шуын (В.Д.-О.).*

МЕШАНЧЫК помеха, преграда. *Вет йылме теней – эн мешанчык границе: суткаште весэлыш миен лозалат, а поро йолташ ден... ак-мук лийын, кок-кум мутеш шогалат (В.К.).*

МИЛЛИОНЛО миллионный. *О элем! Миллионло шочшетын рвезынекак чалемше ава! (В.К.).*

МЛАНДАНДАШ заземлить. *Антенным мландандаш кўлеш.*

МЛАНДОЗА землевладелец. *Ялыште ынде чыланат мландоза лийыныт.*

МЛАНДЎЙ нефть. *Российын мландўй шапашыже пеш кугу.*

МЛАНДЫВАШАЕН земледелец. *Мландывашаеи-влак пашаштым пытареныт.*

МЛАНДЫВЕЧЕ обрабатываемая земля; земельные угодья.

Тиде мемнан ялын мландывече-же, тудо Элет марте шуйна.

МЛАНДЫВОМЫШ недра. *Мландывомыш поянлыкым моштен кучылтман.*

МЛАНДЫГАЗНА полезное ископаемое. *Российын мландыгазнаже поян.*

МЛАНДЫГУРАЛ сельскохозяйственный инвентарь. *Имнышит шудым тўя кумда олыкышто, мландыгуралышит кия ала лукышто (В.К.).*

МЛАНДЫГЫДАЛ перешеек. *Карел мландыгыдалыште мемнан тукымна, финн-влак, илат.*

МЛАНДЫДАР земельная рента. *Саднакчалан мландыдарым тўлыман.*

МЛАНДЫДЫРТЫШ земной шар. *Кече тачеш ырыкташ тўча гынат, мландыдыртыш вуеш огеш нал (В.К.).*

МЛАНДЫСЕРЫШ летопись земли, топонимика. *Топонимикым марлаже эше мландысерыш маныт (Онч.).*

МЛАНДЫШАР земной шар. *Тўнямбалне – южышт мландышар маныт – кажне шоchio айдеме илышаш (Ю.А.).*

МОДМО ФИЛЬМ художественный фильм. *Икымше йўкан модмо фильмыште марий артист Йыван Кырла чапланен.*

МОДЫН-ВОЛГАЛТ переливчато (сверкать). *Мўндыр кечыйол модын-волгалт вўд ўмбалне йодга.*

МОДЫН-ЙОНГАЛТ переливчато (звенеть). *Гармонь йўк*

МОД

*шыман модын-йонгалт ял му-
чашке шарла.*

МОДЫШВУЙ затейник. *Модышвуй куштен колен, кандаш вате ажгынен* (И.С.).

МОКАНШЕ замшелый. *Моканше куп. Моканше пундыш.*

МОКТАЛЕ хвастливый. *Лудшо пала: Ю. Галютин – моктале писатель огыл* (А.Арс.). *Чурийвылышыже пеш моктале огыл* (А.Арс.). Тг. **моктаньшан**.

МОКТАЛТШАН хваленый. *Тыште эре мокталтшан паша-зе лиеш* (Онч.).

МОКТАНЧЕ хвастун. *Мемелан марлан пуэныйт аяр чонан Упалчым – ачаж дене моктанчым* (И.С.).

МОКТАНЧЫК бахвальство, хвастовство. *Моктанчыкет шукта осалшы, чомам кеч нал, имнян лият* (К.К.).

МОКТЕМГАГАЗ похвальная грамота. *Сай тунеммыжлан моктемгагазым пуышт.*

МОКТЕММУР ода. *Марий сылымутышто моктеммур шагал.*

МОКТЕММУРЛО восторженный. *Моктеммурло ойым ом йод йоршынат* (А.Г.).

МОКТЕММУТ похвала; похвальное слово. *Моктеммутым ойлышт. Тыгай моктеммутым ни ача-ава деч, ни йолташ удьржэ Майра деч колын огыл* (Онч.). *Геройлан моктеммутым каваште вошт лиеш колаш* (В.К.).

МОКТЫЗО хвалящий. *Моктызо – локтызо.*

МОНДЫКАЛАШ отвыкать. *Паша деч мондыкаленам.*

МОНЧАЗЕ 1) банщик. *Мончазе шокишым пуыш;* 2) любитель попариться. *Мыйын йолташем аяр мончазе.*

МОНЧАЛАНАШ париться в бане. *Кокымшо гана мончалем гын, шкеже пешак яндар улам* (Ю.А.).

МОНЧАОНЧЫЛ предбанник. *Тыгак мончаончылно, тюрлым курежын... тыят шинченат дыр, можым-кузежым пошкудо-влакет ден торлен путьрак* (В.К.).

МОТОРАНДАШ совершенствовать. *Кеч-могай калыкат шке культуржым моторанда* (М.Ш.).

МОТОРЛАНАШ красоваться. *Тиде удыр моторланен кош-таш пеш йората. Но ош туня, йошкар шовычым пидын, ынде пел курым моторлана* (В.К.).

МОТОРЛАНДАРАШ украсить, разукрасить. *Солер воктенысе шугарла ош куэрлан уэш ужар шовыржым чиктен моторландарыш* (И.К.).

МОТОРЛО превосходный; добротный. *Мый тыйын «Эм гаяк моторло! Ах, чесле!» (куэвуд нерген. – Авт.) манмым шарналтен ойлем: «Ужат, могае донор шке вуржым мыланна колтен»* (В.К.).

МОШОНАШ подразумевать. *Ойлем иктым, мошонем вессым.*

МОШТЫДЫМЫК неумение. *Мемнан паша лектышнам моштыдымык волта.*

МОШТЫК навык. *Пашаште моштыкышт але уке.*

МОШТЫМАШ умение. *Шке пашам сайын шукташ мошты-маш гына ок сите, эше моштык күдеи.*

МӨНГЕШТАЛТАШ понижать-ся, падать (об уровне чего-л.). *Вүд мөнгешталтеш. Илыш мөнгешталтеш.*

МӨНГЕШТАРАЛТАШ отражаться, сказываться. *Тачысе пагытын нелылыкше ылышыштыңнат мөнгештаралтеш.*

МӨНГЕШТАРАЛТМАШ отражение, выражение. *Осал койышым ончыктымаш – тачысе ылышын мөнгештаралтмашыже.*

МӨНГЕШТАРАШ отражать, выражать. *Койыш саманым мөнгештара. Эрге ачажым мөнгештара. Кече йолжым мөнештара. Воштончыш чурийым мөнгештара.*

МӨНГЕШТАРЫМАШ отражение, выражение. *Кече мөнгештарымаш. Сымыктыш – ылышым мөнгештарымаш.*

МӨНГЕШТАШ 1) уменьшаться, убывать. *Марий калык мөнгештеш. Кече кужыт мөнгештеш.* Тг. **шагалемаш**; 2) уменьшаться, приходиться в упадок. *Тазалык мөнгештеш. Илыш мөнгештеш*; 3) отражаться. *Йүк мөнгештеш чодыра воктеч. Черкыууй гыч кечыйол мөнгештеш.*

МӨНГЕШТДЫМЕ неистощимый, неиссякаемый. *Мөнгештдыме көргүвий. Мөнгештдыме мут шапаш. Мөнгештдыме уш-акыл поянлык. Лач тыште Маяковскийын низунам мөнгештдыме куатше да мондаш лийдыме сылнылыкше (В.К.).*

МӨНГЫК сдача. *Мөнгыкым пуаш. Мөнгыкым налаш.*

МӨНГЫЛЫК 1) беда, несчастье, конец (смерть). *Мом төрштылат, мөнгылыкетым шижынат мо? (Ө.Б.) Мөнгылык толеш*; 2) алчность, ненасытность; алчный. *Мөнгылык-ла толаша, тудлан эре шагал (Ө.Б.). Мөнгылык ен шуко кочкеш, пашам ышта чот, йүд-кече (Ө.Б.).*

МӨРТНЯНДАШ оплодотворить. *Колым мөртняндаш. Шонымашым мөртняндаш.*

МӨЧМӨЧЛО тучный, ожиревший, опывшийся. *Ужат, могой лөза, мөчмөчлө: түкалте – шүргыжө шелеш (В.К.).*

МРЕКЛАШ пицать (по-заячьи). *Мераһ мрекла: «Азап чакемын?» (В.К.)*

МУГЫЛЬО выступ, нарост на стволе дерева. *Йюлышт дене пушенге вож мугылеш энертыл, пыкше серыш күзен шуыч (Ю.Г.). Аза вуй гай мугылян ваштар – тудым кужун кычалеш мастар (В.К.).*

МУДРЕЧЛЕ премудрый. *Мудречле шүман ного.*

МУЖО заболевание, недуг. *Неле мужо дене йөсланаш. Спид – лүдыкыио мужо.*

МУЖ

МУЖЫРАҢАШ сочетаться, соединиться в пару. *Ойго ден шўлдык мужыраҥеш* (В.К.).

МУЖЫРАҢДАШ сочетать. *Тыге тудо школ пашам творчестве дене мужыраҥда* (Онч.).

МУЖЫРАҢМАШ бракосочетание. *Мужыраҥмаш полат. Мужыраҥмаш тат.*

МУЖЫРТАШ 1) спаривать, соединять. *Койдымо кыл ўдыр ден рвезым мужырта;* 2) слушать. *Вольыкым мужырташ.*

МУЖЫРЪЕН 1) двойник. *Вашлиймашке ике толын огыл, мужырѣҥжым колтен;* 2) партнёр. *Йылме – вашкыл кучымо йон, кылым кучаш мужырѣҥ, партнёр кўлеш* (Онч.).

МУЗЫКАҢДЫМАШ озвучивание, мелодизирование. *Мутын вийже тудым кудыртылмаште огыл, а образым сылнештарымаште, тудым поэтически шулдыраҥдымаште, музыкандымаште* (В.К.).

МУНЛО мудрый. *Мунло айдеме. Мунло каҥаш.*

МУНЛЫЕН мудрец. *Ялысе мунлыеҥ-влак пўрт ончылан погынен шинчыныт.*

МУНЛЫЗО мыслитель. *Карл Маркс алте мунлызо лийын.*

МУНЛЫК мудрость. *Ильиш мунлык. Мунлыкетым ончыкто.*

МУНЛЫЛАНАШ мудрствовать. *Мом мунлыланет, ойло вигак. Чоян мунлыланыде каласем.*

МУНЛЫН мудро, умно. *Мый тунам мунлынрак умылем ильиш шошым* (В.К.).

МУНОПТЕМ гены, гонофонд. *Ну кертеш – кушан тыгайже шочын? Эх, таза вет калык муноптем!* (В.Д.-О.)

МУНОШЫК белок яйца. *Мун-ошык – пайдале кочкыш.*

МУНЧАЛТЫШ каток. *Таче айда мунчалтышыш каена.*

МУНЧАЛТЫШЕ скользящий. *Мунчалтыше каньшкече. Мунчалтыше график почеш пашам ыштена.*

МУНЫДУВЫРТЫШ ячница (ММ). *Эргочкышлан муныдувыртышым ямдылет – йўра.*

МУР песнь; стих. *Икымше мур. С. Ройтманын «Шольым» поэмыке латкок мур гыч шога* (В.К.).

МУРВАША поэзия; муза. *Мурваша шельк йўрна коло наре уна погыныш* (В.К.). *Вот садланак, шольым, сугынем колын, мурвашаланат тый эре ямде лий* (В.К.).

МУРГАВА поэтический олимп. *Ашнем нуным (почеламут-влакым) шум дене вийыш вочмешкышт. Пўрен южыштан ўстелешак колаш: ато начар муру тўняшке лектеш гын, лўен огеш лий мургава гыч волташ* (В.К.).

МУРГАЙЫК певец, поэт. *Юрий Чавайн – марий пўртўсын мургайыкше.*

МУРГОРНО строка стихотворная. – *Мом? – Толи низаштат мургорным ок му* (Н.А.). *(Поэт) шере мургорнышто ок тодыл йорге... чап парчам* (В.К.).

МУРГУДО дом музыки. *Книгам пашаш, омашым райыш, тўням мургудыш савыраш поэт мынар тунемын сайын, тунар суапле ўдырамаш* (В.К.).

МУРГУТ такт стихотворный (литер). *Кажне мургутым ўдыр угыч тўналеши. Ик кутышым шуктымек, Уनावий вуйжым савалтыш* (Онч.).

МУРДАҢАС состязание певцов. *Таче тыш унала толын иза-шольо мурдаҗас* (В.К.).

МУРЕН ШОРТАШ причитывать. *Шонго коваштым шочшышт-влак мурен шортын тойышт.*

МУРЕН ШОРТМАШ плач, причитание.

МУРЛЕКТЫШ творчество музыкальное, поэтическое, художественное. *Тишин ырдыжтў илен гынат, тудын мурлектышыжым критик-влак эскерен шогеныт* (Онч.).

МУРОҢАРТЫШ песнопение. *Мурсийымат ок лий мондаш. Вет муроҗартыш – вуйовартыш* (В.К.).

МУРПОГО эпос.

МУРСАВЫРТЫШ музыкальный пассаж, колено в музыкальном произведении. *Ямле сем, мурсавыртыш эсен, ўян-мўян*. (Онч.).

МУРСИЙ песнопиветствие. *Унам шке пўртыш ўжаши ой лекме деч ондак шонат: шын-даш могае йўрым? Мурсийымат ок лий мондаш* (В.К.).

МУРТ способный, толковый. *Тудо пеш мурт еҢ* (ММ).

МУРЧОНАН поэтичный, лиричный. *Йолташем эше тыглай «мурызо» огыл, а мурчонан, йырвел тўня ылышым шўмчон дене ужын моштышо еҢ* (Пўр.).

МУТВУНДО лексика, словарный состав. *Марий йылмын мутвундыжо кужу жапыште чумырген. Мутвундо – йылмын ик ужашыже.*

МУТВУЯНЧЕ злопыхатель; злопыхательство, злословие, злоречие. *Мутвуйанче манметек йўҗга тораши* (А.Г.).

МУТЎОГЫН поток речи, разговор. *Тыланда порым ышташ тўчыма гыч лектын мутўогын* (МЭ).

МУТКАДЫРТЫШ поговорка. *Мый Метривате веле улам – тыгай муткадыртыш уло марий коклаште.*

МУТКУЧЫШО ответственный. *Коммунист дене пырля эре латкандаш ияш комсомолец, чыла вере муткучышо витле ияш комсомол* (В.К.).

МУТЛАНЧЫК устный. *Мутланчык вашмут. Мутланчык экзамен.*

МУТЛОНЧО слог. *Марий йылмыште мутлончо кок соҗўйк дене тўналын ок керт.*

МУТМОДЫШ игра слов. *Арий шижнежат: ты мутмодыш – мут оптыш* (В.К.).

МУТОРГАЖ сумбур. *Лектор муторгажым веле йоктара.*

МУТПАТЫР языкотворец. *Мом возен, ыштен кодымыжым шарналтет да пешак кугу мут-*

МУТ

патырым шкеат сүрөтлет (Ю.Г.).

МУТПИДЫШ заключение. *Тиде умылаш лийдыме мутпидыш* (Г.З.).

МУТПӨЛЕК приветственное слово, приветствие. *Палыме елдан пайрем мутпөлек* (МЭ).

МУТСАВЫРТЫШ фразеологизм.

МУТСАСКА творение (писательское). *Мутсаска корно творческий путь. «Шошо пөлек», «Илыш шырка» мутсаскаже-шамыч ош туньям ужыч* (Ю.Г.).

МУТСҮРЕТЧЕ сочинитель, художник слова. *Тений марий калкын мутсүрөтчөже Я. Элексейнлан 110 ий темеш* (МЭ).

МУТТОЛМАШЕШ кстати, к слову. *Муттолмашеш, мьяят тудым паленам.*

МУТЧО словесник. *Марий мутчо. Тиде аудиторийыш мутчо-влак погыненыт.*

МУТШОН пустословие, пустозвонство. *Мутшонгым колтымешке, лучо пашаш пелдше вьет* (Э.А.).

МУТЬЮЗО чародей, кудесник, волшебник слова. *А мутьюзо, үстел деч коранде, йокрокшо дене сола семын лупшалеш, сенаш лийдыме шулык толеш* (Ю.Г.).

МУТЪЯРЫМ поток речи. *Кышкарыште корным шүртө музи, мутъярымыште ой шке вержым музи.*

МУТЫНЧЫК муторный, путанный, сложный, хитроумный.

Чын художник... литератур шырчык деч чын пеледыш кагаз пеледыш деч ойыртемалтме семынак ойыртемалтеш. Но пеледыш-влакын пүрмыштым талырак первый йўрак рашемда гын, литературрышто тиде утларак мутынчык да чоярак паша (В.К.).

МУТЫШТЫЗЕ словотворец. *Валентин Колумб тале мутыштызе лийын.*

МУТЫШТЫК словотворчество. *Марий мутвундым вяндымаште мутыштык тачат чот полшен кертеш.*

МУТЫШТЫМЕ словотворческий, словообразовательный. *Мутыштыме йон. Мутыштыме сомыллан марий-влак 20-шо ийлаште поснак кумылан лийыныт.*

МУТЫШТЫШ словообразовательный, словотворческий. *Мутыштыш суффикс. Шарналтыза теве мутвундо пойдарыме шотышто В. Колумбын мутыштыш суапшым* (МЛП).

МУЧАШ полюс (физ., геогр.). *Улло мучаш (+). Укелле мучаш (-). Магнит мучаш. Йўдвел мучаш. Кечывалвел мучаш.*

МУЧАШДЫМЫЛЫК бесконечность. *Туньян мучашдымылыкше ырыктарыде ок керт.*

МУЧАШМУТ заключительное слово, заключение. *Тыгай уверым чоныштем ом ашине, мучашмутеш чынжым каласем* (Ф.И.).

МУЧЫК пытка, истязание. *Рвезыенгым түрлө мучык дене толаштарен йодыштыч.*

МУЧЫКЛАНДАРАШ пытать, мучить. *Южо вере петыры-маште кызытат мучыкландарат, маныт.*

МУШКЫЛТЫШ помои, нечистоты. *Азан! Энерла мушкылтыш йога!* (В.К.)

МУШЛАШ конопатить. (Сл.Е.). *Пырдыжым мушлаш. Йыдалым мушлаш.*

МУЫК находка. *Тиде мыйын муыкем.*

МУДАШ покрыть. *Вүд вочко пундашым мүдыш. Снеге дене ате пундаше мүдышым. Рас-тратым мүдаш покрыть рас-трату.*

МУЙДУЛЕЖ медогонка. *Кызыт мыйым мүйдулеж дене күзат.*

МУКШОЗА пасечник. *Мүкш-оза кече велыш вуйым савал-тен шыргыжале.*

МУМ чин (ММ). *Кугыжаныш мүм.*

МУМЛАШ расставить по чину.

МУМЛЫМО прич. от **мүм-лаш**. *Тыгодым чыла енат төр шотлатеш, мүмлымө чот уке (ММ).*

МУМЬЕН чиновник. *Кугы-жаныш мүмзен.*

МУНДЫРЙҮК телефон сото-вый. *Мүндырйүкет дене йын-гырте.*

МУНДЫРКУЖШО далеко-видный. *Ленин мүндыркужиш вуйлатыше лийын.*

МУНДЫРЛАЛТАШ отдалять-ся. *Йүк, курык гоч лупшалтын, мүндырлалтеш (Куг.). Тн. тор-лаш.*

МУНДЫРЛУК периферия. *Кызыт мүндырлукысо школ-лаштат сай шинчымашым пуат.*

МУНДЫРТ даль, дальность. *Мучашдыме мүндырт. Самолё-тын чонештен кертме мүн-дыртыш кум түжем мейге.*

МУШКЫРАНВАТЕ беремен-ная женщина. *Эрта мүшкыран-вате, түлө жапын моторжо (В.К.).*

МУШКЫРАНДАШ оплодот-ворить. *Рвезе үдырым мүшкы-ранден.*

МУШКЫРАНДЫМЕ опло-дотворение. *1999 ийыште пörр-ен-влаккан мүшкырандыме деч йоным шонен луктыныт (МЭ).*

МУШКЫРАНМАШ зачатие. *Мүшкыранмаш гыч у илыш тү-налеш.*

МУШЫЛ 1) провал, котлован. *Пазар ял покшельсе мүшыл воктен погынен (МЭ); 2) про-вальное озеро. (Кол) вүдшор деч кодеш авырнен мүшылеш, ойганын модеш, кече деч шы-леш (В.К.). Мүшылыш йүш-тылаш каем (О.Б.).*

МУЯН сладостный. *Мүян пуш. Мүян илыш.*

МЫЖЫК нерасторопный, мед-лительный. *Пүртүс кумылзак да поэт дечын мыжык, товаң-ше пашажым шуэн веле шереш (В.К.).*

МЫЗМЫЗ медлительный, не-расторопный. *Тиде рвезе неш мызмыз.*

МЫЗ

МЫЗМЫЗЛАНАШ медлить, мешкать, тянуть. *Мом тынар мызмызланада?*

МЫСКАРАЛАНАШ шутить. «Моско төра» огына лий гын, таче эңер гоч вонченат она керт ыле манын мыскараланыш (Пүр.).

МЫСКАРАЛАНЫМАШ забава, потеха; паясничание. *Сандене нуно тўшкан муралтышит, так айда-йөра мыскараланы- маш огыл* (А.Арс.).

МЫСКАРАЛЕ шуточный, шуточный, юморный, юморной. *Мыскарале почеламут. Мыскарале муру.*

МЫСКЫНЬ жалкий, невзрачный. *Мыскынь ең. Мыскынь үдүр. Мыскынь арвер.*

МЫСКЫНЬЛЕ несчастный, горемычный. *Кугу Ош Поро Юмо... мемнан ик мыскынье чоннажым ия кидеш ит кодыл- дал* (Онч.).

МЫСТЫК апатичный, безразличный. *Мыстык айдеме. Мыс- тыккан нимоат ок кўл.*

Н

НАДЫР вклад, взнос. *Нады- рым пышташ. Надырым тў- лаш. Сылнымутышто тудын надырже серыпле.*

НАДЫРЗЕ вкладчик. *Банкын надырзыже.*

НАЛЫКТАРАШ выводить (старательно мелодию). (*Голубев*) *тенор йўкшө дене налыктара гын, воктен колышт от керт, пылышчоратым туга* (Ю.Г.).

НАЛЫН-УЖАЛКАЛЫМАШ перепродажа. *Российыште по- ян кресаньык-влак налын- ужалкалымыш дене толашен иленят.*

НАЛЬЫК скопление чего-л., заносы. *Ошма нальык.*

НАМЫР древний; долголет- ний. *Намыр годсо орава, ача- мат ок шарне* (Ө.Б.). *Намыр ылышым пу!* (*шuko ий мартен илаш*) (Ө.Б.).

НАМЫСЛАНАШ смущать- ся, приходиться в смятение. *Пиал толеш – ит намысла- не, вожағын кертеш шўме- шет* (Онч.).

НАМЫСЛАШ стыдить, шель- мовать, пятнать. *Пошкудо-влак пелештенат ышт мошто: мо- гай айдемым намылышт арам* (В.К.).

НАМЫСЛЕ стыдливый, стес- нительный. – *Мом кўшкө шы- ндеда? – Ушан улмым, намысле улмым, шке лўмнерым кўшнө кучымым?* (Куг.) *Кодын лўм- жат – намысле кузык олмеш тудо йөрыш* (В.К.).

НАР личинка (биол.).

НАРАШТА девственный. *Службыш кайымешке, Сану Начийым нарашта үдүрлан шотлен* (М.Ш.).

НАРАШТАЛЫК девствен- ность; стройность, молодость.

НАРКОСОМЫЛ наркобиз- нес. *Наркосомыл дене кылдалт- ше-влакым... руалтен кучаш план ышталтын* (МЭ).

НАСТА вещество (хим.). *Пы- чалдар – химийесе наста.*

НАСТАЛЫК ЫҢ вещественное значение.

НАСТАНДАШ овеществить. *Тиде шонымашым настандаш кўлеш (ильшыш пурташ).*

НАСТАРКА крошка (ребёнок). *Вет тудо ынде – эше ик чонан настаркан озаже да онжо, шочмо ачаже, лиеш манаш (В.К.).*

НАСЫК жертва. *Тушманын вийжым палыде, тудын дене вашпижмаш – это насык. Сар тудо это насык (Онч.). Маска – шке насыкше почеш (МЭ).*

НАСЫЛ наследие. *Культур насыл. Совет насыл. Историй насыл.*

НЕКРУТ призывник.

НЕЛМАШ провал, исчезновение (реки). *Лач каргыме Вончо йога йомын-нълтын нелмаш гыч нелмашыш (В.К.).*

НЕНЧЕ глина. *Ненче дене ийштыкым ыштан. Уремыште шун ненчым теңгече нӧштылым (В.К.).*

НЕРВЫРЧЕ первосортное зерно. *Нервырче пуалтыме годым ончык йога.*

НЕРГЕ I содержание (суть изложения). *Книган нергеже. Кинон нергеже. Садлан символ гоч ончыкталтышыла келге нергеан лийшаш (Онч.).*

НЕРГЕ II эпидемия, поветрие, простудная болезнь, ОРВИ. *Эх, вет пижын нерге куэ-влаклан! (В.К.)*

НЕРГЕ III разряд, категория, класс. *Тудо кумшо нерге специалит. Кўшыль нергеан пилот.*

НЕРГЕЛЫК система (в распо-

ложении чего-л.). *Йылмыште йўк нергелык уло. Сайлымаш нергелык. Чылажат нергелык почеш лиеш.*

НЕРГЕЛЫМАШ систематизация, классификация. *Кушкыл-влакым нергелымаш.*

НЕРДАШ 1) предсказать, предрекать. *Ватем мыйын черланен... Кузеракын тӧрлышаш, нерден пу-ян таче раш (Г.К.); 2) дать обет, обещать, посулить. Юмылан чомам кумалаш нердат (Ӗ.Б.). Миколо юмылан оксам нердат (ММ).*

НЕРЕШКЕ сыщик, ищейка, шпи́к. *Теве полицийын нерешкыже-влак коштыт.*

НЕРКА взгорье, возвышение, бугорок. *Неркаште шкет пушенге шога.*

НЕРЛЫК намордник. *Оласе-влак пийыштым нерлыкым чиктен коштыктат.*

НЕРЎПШ обоняние. *Пийын нерўпшыжӧ пеш пўсӧ. (Лев) вик нерўпилан ўшанен, шеҥын, кухньышко пурен (В.К.).*

НЕРШОВЫЧ платок (носовой). *Нершовычым луктын, нольшо нержым ўштылал.*

НЕРШУ переносица. *Нершужо воктен перен пуыш.*

НЕФТЬПУЧ нефтепровод. *Марий Эл гоч кок кугу нефтьпуч эрта.*

НЕЧКЫЛЫК слабость, слабость, мягкотелость. *Осал еҥлан нечкылыкетым нигунам ит ончыкто (МЭ).*

НЕЧКЫШАШ изнежиться. *Шинчат. Пырт йокрок. Пуй-*

НЕЧ

то трук нечышнененыт. Шомак дечын раш палдара келге шўлыш (В.К.). Ну, ом ойло тополь, писте – нуно нечышнен пытенныт (В.К.).

НЕЧКЫШТАРАШ баловать, изнежить. *Ах, кузе тудым нечыштареныт! (В.К.)*

НИГӨН ничья (спорт.). *Футбол дене модмаш нигөн дене пытен.*

НИМЫНЯРЫМШЕ некоторый. *Чыла верчын муткучышо витле ияш комсомол! Нимынярымше орден тудын оңышто пытартыш огыл (В.К.).*

НОДАШ изнашивать, протирать, приводить в негодность. *Кемым, ушыым нодаш (вашке пытараш). Сай вургемым чиен коштеш, нодеш, ок переге. Терым, орвам нодаш. Тержым нодын коштеш, сомылжат уке вет (Ө.Б.). Тылзылан ик-кок гана кумыл деч посна модылдалын, тōшакыштым нодыныт гын, Зоялан йōрен (Г.А.).*

НОЛО слизь (мед.). *Рвезын шинчаштыже ноло налын.*

НОЛО ПАГЫТ время сокодвижения. *Ялгалык ноло пагытыште теле мучкылан нийым ямдыла (МЭ).*

НОМЕРАНДАШ нумеровать. *Старший тияк мыланем «Дело» возыман кагаз тўшкам пуыш да кажне лаштыкым номерандаш ончыктыш (Онч.).*

НОСИЛКАВАРА носилки. *Колхоз вуйлатыше йоча-влак почеш носилкавара дене куржаталыштеш.*

НОЧКАЛГЕ сыроватый, влажный, отсыревший. *Ночкалге лум. Ночкалге мланде. Пырчыже але ночкалге.*

НӨЛӨ стрела; наконечник стрелы (арх.); стрелка (часов). *Сонарзын нōлыжō ур шинчашке вереште (Онч.). Тушто «сухо», «переменно», «дождь» манын возымо мут лийшаеш. Нōлын возымашкыла ончыктымышко гаяк кече вашталташ лиеш (МК).*

НӨЛТЫШ I рост, возрастные. *Озанлыкыште нōлтыш уке. Ак нōлтыш чот шижалтеш. Шудо нōлтыш але ок кой. Озым нōлтышат начар.*

НӨЛТЫШ II 1) подъем, взлет; подъёмный. *Тиде самолётын нōлтыш вийже пеш кузгу; 2) прилив сил, энтузиазм. Кумыл нōлтыш. Чонышто тугай нōлтышым шижам, кеч-кушкат каяш ямде улам.*

НӨНЧӨ липкий, клейкий. *Руаш гай нōнчō лавыраш шуйналт возатат, кидет пижеш (Онч.).*

НӨРГА сметана. *Шопо нōрга. Нōрга шопо шōр ўмбалне лиеш.*

НӨРГАШ неокрепший, несформировавшийся. *Нōргаеш ўдыр. Нōргаеш рвезе. Тыште нōргаеш писте-влак шогат. Нōргаеш аза. Нōргаеш лу (Ө.Б.). Нийлан чодыра гыч нōргаеш нымыштым руэн кондыш.*

НӨРЫК промозглый, слякотный, отсырелый. *Нōрык кече, телым ночко лум лумеш, лум изиш шула (Ө.Б.).*

НУЖНАШТАШ обеднеть, обнищать, оскудеть. *Но ме пытармыш шырпе йотке нужнаштынна, ужынна, иленна* (В.К.).

НУЛЫЗО подлиза. *Мемнан коклаштат ик нулызо уло, ужынат от шукто – начальным шке велкыже савырен налеш.*

НУМАЛТЫШ кладь, поклажа, багаж. *Кидыштыже нимогай нумалтышат уке. Кужу корныш нумалтыш деч посна тарваныш.*

НУРВЕЧЕ нива. *Шыштанше нурвече мардеж дене ловыкталт кия.*

НУРГУДО полевой стан. *Тургым годым ожно пасушто нургудымат ыштылыныт.*

НУРШЕР 1) пастбище, выгон. *Нуршерыш вольк ончаш коштым* (О.Б.); 2) поле, сфера, область деятельности чего-л. *Революций деч вара кундемысе вуйлатыше орган-влак марий йылмын нуршержым чот кумданненыт.*

НЎЖВАЛ послед. *Ава, азан нўжвалжым эрыктен, кидышкыже нале да шўмжў пелен ондаде* (Онч.).

НЎЛАШ выхлопать (постель, одежду), отхлестать (бить). *Вургемым нўлаш кўлеш, пуракан. Кемургызо, тоявондым налын, волымыжо годым тупшо гыч нўлеш* (О.Б.).

НЎШКЕМДАШ ослаблять (остроту), притуплять. *Но тыгай кочо шарнымашат, шўмеш логалше нимогай сусырат поэтын*

мастарлыкшым ок нўшкемде (В.К.).

НЫЖЫЛТАРАШ пригласить, приветить. *Саскавий ондак ормалгыш, чынак лўдын пелешташ, вараже ныжылтарыш: «Теве ко улат улмаш?»* (И.С.)

НЫЛЫТЛАШ 1) четвертовать. *Ожно годым ефым нылытлен пуштеденыт; 2) петь четвертинками, по четыре части (поэт.). А пулдырчо муралта гын слынысемжым нылытлен – те палыза, ик гектар гыч нылле пудым кўйктен* (Ф.И.).

НЫМЫЖ нежный; эластичный (ММ). *Нарынче шўртет, нымыжет, шушылатат, шуйнаlesh* (Муро).

НЫРГЫЖШОЛО двенадцатипёрстная кишка. *Рис пучымыш, пагарыште шулдыде, писын ныргыжиолыш логалеш* (МЭ).

О

ОВЫЛ очарование, пленительность. *Волышым пеледышан олыкыш, авалтыш чонем пўттынек овыл.*

ОВЫЛАЛТАШ зачароваться, очароваться, заморозиться. *Илья Васильевын «Изи куэ» ойлымышыже дене овылалтын... шке кўкшытем куэм... Сарсакдыш нумал толым* (С.Н.).

ОВЫЛАШ 1) заколдовать. *Имным, айдемым овылаш. Ен овыла мыйын имным, имне йолдымо лиш, каен ок керт*

ОВЫ

(Ö.Б.). *Алем ялт пытен, капемат тарватен ом керт, пуйто овьлен шынденыт* (Онч.). Тг. **локташ**, **пошараш**; 2) зачаровать, очаровать, заворожить. *Тысе пүртүс мыйым овьлен, шинчамат коранден ом керт. Сьлне шыже, шинчам овьлен чатка пүртүс*. Тг. **лумаш**.

ОВЫЛЗО чародей. *Тый ялт овьлзо улат, савырет шке веткет еңым*.

ОВЫЛЛЫК обаятельность. *Тудо еңын кумылжым шке овьллыкшо дене налеш*.

ОВЫРАШ влиять (РМС). *Ревзын койыш-шоктышыжлан чүчүжө чот овьрен*.

ОВЫРЫМАШ влияние (РМС). *Туньктышо ачажын овьрымашыже үдырым школыш конден. Мемнан тукумлан айдеме семын кушкаш ял илышын овьрымашыже шуко шотышто полшен*.

ОВЫШКА вдовец. Тг. **ватыголышо**.

ОГЫЛЛО отрицательный. *Огылло полюс массе дене ушалтеш*.

ОДАРГЕ развесистый, ветвистый. *Одарге кож – чүчкыдө укшеран, йыр укшан* (Ö.Б.). *Одарге шүлбө – парчаже йыр кеча, оранек* (Ö.Б.).

ОДАРЛЕ раскидистый. *Одарле пушенге. Пасу покшелне шкетын одарле пүнчө шып nera. Одарле пушенге гай патыр элнаже* (В.К.).

ОЕШТАРАШ предлагать, предложить. – *А тый бензопилат*

ужале, – кўжгў тўрван шем ўдырамаш оештара (Куг.).

ОЖАК холостой. *Мыйын изам эше ожак*.

ОЖАКМАРИЙ вдовец. *Ватыже колымо деч вара тудо кок ий наре ожакмарий семын кошто*.

ОЖЕШНАШ ржать, шалить, вести себя ошалело. *Ожо гане ожешна. Ожо ожешна. Вате ожешна, пеш воштылеш, тижедьлеш, модеш, пөрьен дене лийнеже* (Ö.Б.).

ОЖСЕК издревле. *Марий ең ожсек чодыраште илен тунемын*.

ОЖСЫМУТ историзм (линг.). *Ожсымут-влак дене поснак К. Васин, В. Колумб, Д. Орай, Я. Алексеин, Л. Яндаков да молат пайдаланеныт* (Онч.). Тг. **тоштымут**, **архаизм**.

ОЗАВУЙ шеф, руководитель, глава чего-л. *Полиций озавуй. Пөлжа озавуй. Мемнан озавуйна пеш поро ең*.

ОЗАЕН владелец, владетель; обладатель. *Нине пөрт-влакын озаеныт комыт улут? Машина озаен-влак ик лукыш чумьргеныт. Шөртньо медальын озаенже мемнан кундем гыч*.

ОЗАКУВА хозяйка. *Койдарчык чыве але агытан ондалкалат озакувам – азап!* (В.К.) Тг. **озавате**.

ОЗАЛАНАШ господствовать, хозяйничать, царствовать. *Мемнан элыште таче оксан-влак озаланат. Пошкудо ялыште починга-влак озаланат. Волгалтиаш лишан эр тымык оза-*

ланыме годым чодыраште илыш помыжалтеш.

ОЗАҰДЫР девушка-хозяйка. *Ик йўштõ кастене озаўдыр Вадимлан пõртыш пураш темлыш* (Ф.М.).

ОЗЫРКА жестокий, суровый. *Озырка курым. Озырка йўла. Озырка жапыште илена.*

ОЗЫРКАН шторм; штормовой. *Теҥызыште озыркан тарвана. Кас велеш озырканым вучат. Озыркан мардеж толеш.*

ОЙ речь (вид общения) (линг.). *Марий ой. Сылнымут ой. Каласыме ой. Возымо ой. Йылме да ой. Ойым кучылт моштыман.*

ОЙВИДЫШ договор. *Келышмаш ойвидыш. Тыныс ойвидыш. Йўдвел-Атлантик ойвидыш. Паша ойвидыш.*

ОЙВОЗЫШ протокол. *Погынымашын ойвозышыжым серышаш. Тõртыкым пудыртыме нерген ойвозышым возаш.*

ОЙГАНАШ огорчаться, расстраиваться; унывать, грустить; кручиниться. *Чеверын, таза лей, Оля, ит ойгане* (В.К.). *Сардеч варасе поэзийлан лыжгалык кўлын, тыге салтак шочмо суртын шокшыж верч, йõратыме шўм-чонын ласкалыкше верч ойганен* (В.К.).

ОЙГАНЛЕ печальный, скорбный. *(Шиялтышын) лекте семже, шинчавўд гаяк ойганле* (В.К.).

ОЙГАНЫМАШ прискорбие (В.К.). *Ойганымашым кала-*

сац. Ойганымашым ончыкташ. ОЙГАНШЫН опечаленно. *Раика ойганшын пõртемеш кодемеш* (Ю.Г.).

ОЙГАТА невеселый, нерадостный, горестный, безрадостный. *Ойгата йўк. Ойгата ончалтыш.*

ОЙГАТАН грустно, скорбно. *Ойгатан ончалаш. Ойгатан недешташ.*

ОЙГАТАШ печалить, огорчать. *Таче от тол гын, тый мыйым ойгатеш. Ача-аватым ит ойгате.*

ОЙГОНДЫШО пророк. *Ион – Тошто Сугынъысо ойгондышо-влак гыч иктыже* (ЛПУ).

ОЙЗО советчик. *Ойзыжо шуко, подышышо уке.*

ОЙЙОГЫН речь, поток речи. *Тунеммыже уке дене иктак, улыжат кок классым веле пытарен, но могай ыле оййогынжо!* (Пўр.)

ОЙЛАСЫМАШ общение. *Мый тудын дене ойласымаш уке. Йылме – калыкын ойласымаш йõнжõ.*

ОЙЛЕКТЫШ вывод, заключение. *Тышеч тыгай ойлектыш лицеш: тиде йõн мыланна ок йõрõ.*

ОЙЛУКТЫШ умозаключение, суждение. *Марий калык тўвыран философийже нерген ойлымо годым ик ойлуқтышым поснак палемдыман: мемнан йылмыштына «сарзе чон» маңме уке* (Г.Ш.).

ОЙМУТ речь, выступление. *Таче газет президенттын оймутшым савыктен. Мыйын*

ОЙӦ

оймутем кўчык – пашам шот дене ышташман.

ОЙӦРӦ запрет. *Тошто марий ойӦрӦ-влак.*

ОЙСАВЫШ оборот речи, выражение. *«Йошкар-Ола ойма!» Шымле ий ынде тиде ойсавыш ила (Г.С.).*

ОЙШОНЫШ мнение, суждение, соображение. *Тыгай ойшоньш уло: тиде вариант мыланна ок келше.*

ОЙЫП I изображение; печать. *Документыште раш темдалме кандалге ойып палдырна. Батальонлан знамям ош вынер дене ышташ... покшелныже Шоктешўдыр – шым шўдыр ойыпым ышташ (Куг.).*

ОЙЫП II герб, символ. *Кугыжаныш ойып. Марий Элын ойыпшо. Олан ойыпшо.*

ОЙЫПАН гербовый. *Ойыпан кагаз. Ойыпан окса. Ойыпан теҥген ойыпшо улына (Муро).*

ОЙЫПАНДАШ изображать, запечатлеть. *Лаштык мучаште урым ойыпандаш лиеш. Тидым мый кагазеш ойыпанден кодем.*

ОЙЫПЛАЛТАШ искриться; воодушевиться, вдохновиться, зажечься чем-л. *Кўртным пўчмӧ годым сескем ойыплалтеш. У шонымаш дене ойыплалтын, рвезе сород гына куржын лекте.*

ОЙЫПЛАНАШ изображаться, рисоваться, представляться. *Конгат, тушто йўлышӧ тулшолат уке, лач шонымаште веле ойыпланат нуно (Ю.Г.).*

ОЙЫПЛАНАРАШ зажечь, возжечь. *Лекте ончыкына по-*

эт шомакше дене ойыпландараши шўннам.

ОЙЫПЛАШ 1) описать (рассказать о чем-л. в письменной или устной форме). *Диалектым ойыплаш. Тошто йўлам ойыплен ончыкташ;* 2) очертить, обвести (линию вокруг чего-л. на бумаге, на земле, т.д.). *Картыште тиде верым ойыплен налаш кўлеш. Шке мландетым ойыплен кодо.*

ОЙЫПЛО 1) блистательный. *Ойыпло шомакым каласаш;* 2) чёткий, точный, конкретный. *Ойыпло ой. Ойыпло мут. Вот тунам лиеш ыле сай репертуар: нелым-йӧсым кешылыше, ойыпло тунар (В.К.).*

ОЙЫПТЎС изображение. *Пырдыж воктене маскан, урым, моло янлык-влакын ойыптусышт коеш.*

ОЙЫПТЫШ чертеж (РМС). *Пӧртым чоҥаш тўналме деч ончыч ойыптышым сўретлат.*

ОЙЫРТАШ I разлучить. *Вучыдымо азап аваже ден эргыжым ойыртен.*

ОЙЫРТАШ II подчеркивать, выделять. *Ойлончышто ик мутым ойыртен пуымо. Мый поснак ойыртен каласынем: кодышо ийын ме пашам тыршен ыштенна, лектышнат уло.*

ОЙЫРТЕМДЕН с учётом специфики, особенностей. *Кажне калыкым ойыртемден от тунькто гын, шот ок лек (М.Ш.).*

ОЙЫРТЕМЛЕ специфический, своеобразный. *Онйже книган кӧргыж – содержанияш, сюжет*

ден фабулыжо, герой-влакын койшы-шоктышышт ден ойыртемлe характерышт (МЭ).

ОЙЫРТЫШ расхождение, несоответствие. Мемнан шонымашыштына ойыртиш уло. Тудын ойлымыжо да пашаже коклаште кугу ойыртиш шижалтеш.

ОЙЫРЧЫК 1) разделитель. Тиде корем мемнан коклаше ойырчык семын тек лийже. Саде корно мемнан коклаше ойырчык улмаш; 2) корешок квитанции (ММ). Теве тиде квитанцийын ойырчыкшым конторыш намыен пу.

ОЙЫРЫШТЕН выделяя. Газет, марий калыкыште мо слыныже, мо моторжо уло, тудым, ойырыштен, күйшкө нолтыжо (М.Ш.).

ОЙЫШЛИЙДЫМАШ несуразность, бессмыслица (ММ). Кай, ойышлийдымашым ит ойлывит.

ОЙЫШО прич. от ояш I. Ойышо имным чараш лиеш (Ö.Б.).

ОККҮЛ 1) ненужность, нендобность, бесполезность. Варарак 20–30-шо ийласе йылме шотышто ыштыме кугу пашам оккүйыш лукмо (МЛИ); 2) вздор, ерунда, чепуха, глупость. Оккүлым ойлышит ит шинче. Тг. күлдымаш.

ОКМАКЛЫК глупость. Окмаклыкым ойлышташ. Окмаклыкым ыштылаш.

ОКНАВАЯ наличник окна. Канде окнавая мундыркө волгалтеш.

ОКНАКҮПЧЫК подушка окна.

Ончал, окнакүйчык вудым ок колто мо? (Ф.И.)

ОКНАШИНЧА оконница, оконное звено. Окнаште ик окнашинча печкалтын.

ОКСАВАШ за наличные деньги. Тиде сатум оксаваш веле налаш лиеш.

ОКСАВИКТЫШ бюджет (РМС). У ийлан оксавиктышым але ямдылыме огыл.

ОКСАВОЛЫШ пособие (денежное). Йочам ыштымылан оксаволышым пуат.

ОКСАВУНДО капитал. Илыме пörтым бизнесеннын оксавундыжо күйшеш чонымо. Калыкын шинчымашыжым нолталаш верч тужем дене колталтеш оксавундо.

ОКСАДАР премия, денежное вознаграждение. Сай пашамым оксадар дене палемдышт.

ОКСАЛЕКТЫК выручка. Кевыт кугу оксалеқтыкымак ок пу.

ОКСАЛЕКТЫШ доход. Идалыкаш оксалеқтыш. Оксалеқтыш кугу огыл.

ОКСАСАВЫРТЫШ денежный оборот. Мемнан ыштыкверын оксасавыртышыже тениш палынак кугемен.

ОКСИТЕ недостача, нехватка, дефицит. Мемнан олаште чыла сатуланарт оксите шижалтеш.

ОЛАВУЙ городской глава; воєвода. Йошкар-Олаште Чарлан икымше олавуйжылан шарныктышым шынденит.

ОЛАГОРГӨ городской, общегородской. Олагоргө погын.

ОЛА

Олагӧргӧ автобус. Кеч-мо гынат, ме чыланат олагӧргӧ калык лийынна (Куг.).

ОЛАЕН горожанин, житель города. *Тыгак кушкынна меат, тачысе олаеи-влак.*

ОЛАИЛЕМ населенный пункт городского типа.

ОЛАНМАШ урбанизация. *Пытартыш жапыште МЭР-ыште оланмаш процесс чот виян шога.*

ОЛАЧА полосатый, в полоску. *Олача тувырым чиен. Олача вынер. Олача менгет вес велне йотэл мландым оролен, тошкыштеш куэ воктене тудын гаяк рвезыен (В.К.).*

ОЛАЧАЛАНАШ пестреть. *Шошым пасу олачаланаш тунгалеш. Пырдыж обойжо дене олачаланаш.*

ОЛМАСАСКА фрукты. Олмасаскам ужальме кевыт.

ОЛМЕДАЛТАШ расселиться. *Марий-влак шукерте ожнак Вуйтла кундемыште олмедалтынтыт. Акрет марий-влак энер воктелан олмедалтынтыт. Тыште олмедалтам, ыштем пӧртым, илаш тунгалам (Ӗ.Б.).*

ОЛМЕДАШ 1) заселять. *Мерян тукумшуйышышт-влак, Юл гоч вончен, Вуйтла кундемым олмедаш тунгалынтыт;* 2) планировать. *Пӧрт-влакым кушко да кузе шындылаш, олмедаш кӱлеш.*

ОЛМЕДЫМАШ заселение.

ОЛМЕДЫШ планировка. *Тиде сай олмедыш, келшен толеш.*

ОЛПОТ господин, властелин, владыка; угнетатель, притеснитель. – *Чыланат ик шотак улыда, олпот кашак, – Эрпатыр шыдын ике семынже каласыш (К.В.). Мочол пытен еи, шулен умыр лугычын, тамык времаште олпот кормыжеш (М.К.).*

ОЛПОТЛО страшный, ужасный, жуткий. *Российын пел уремыш фашист кашакын шуын шем таул – пычкемыш деч пычкемыш, тул деч тӱжем пачаш олпотло тул! (В.К.)*

ОЛТАЛЧЕ мошенник. *Кызыт элыштына олталче-влак тич пошеныт.*

ОЛТАЛЧЫК мошенничество. *Пытартыш жапыште мемнан кундемыштат олталчык шарлен толеш.*

ОЛТЕМ топливо. *Вишкыде олтем. Газ олтем. Пешкыде олтем.*

ОЛТЫШ топка. *Пу ик олтышлан ситыше веле кодын.*

ОЛЫКАШ лужайка. *Ош вис-вис-влак ужар олыкашыш куржын лектынтыт мыйын тура (Ю.Ч.). Пурлаш налеш гын, нӧргӧ олыкашым, шурнан пасум йукта ыле теммеш (В.К.).* Тн. **изолык.**

ОЛЫКЛАП луговина. *Олык-лапыште шудым солат.*

ОЛЫМАЛ подлавок. *Товаржым олымак пыштыш.*

ОМАШАЛТАШ покрыться сенью. *Чодыра лышташ дене омашалтын.*

ОМСАДӰКӧ шеколда. *Омсадӱкым пыште. Тиде садлан*

огул, а көргө чонетлан кылдыш (Ю.Г.).

ОМСАРУАЛТЫШ крючок на двери. *Йүдлан омсаруалтышым пыште.* Тг. **чынгыр.**

ОМЫГУСАРТЫШ сонник. *Мыскара, омыгусартыш, калыкмут да туштылан пөлек-лалтише книга лектын* (Онч.).

ОМЫДЫМЫЛЫК бессонница. *Чыла сай, но шоңгемаш тўналме велеш омыдымылык толаштара.*

ОМЫЛЧА цикорий. *Омылча июнь гыч сентябрь марте пеледеш* (МК).

ОМЫНУЖЫК сновидение. *Омынужык – пўртўсын туштан кончышыжо.*

ОМЫШУМО дремота, дрёма. *Театрым почыныт кугум да сылным, но тудо вигак йомдарен ике сынжым: кеч драматический лўман, но тушко омышумьлан мийыман* (В.К.).

ОМЫШУР угри. *Рвезын шўргыжым омышур налын.*

ОМЫЮАН сонный, сонливый. *Кечын омыюан ончалтыш* (В.К.).

ОН 1) князь. *Илен ожно марий он Полтыш. Он айдеме улмылан ужар ото воктелан кум омашымак тўнденыт* (И.С.). *Но усталык деч кўкишын кугезе он-влак сарзе чолгадыкым аклат улмашын* (В.К.); 2) вождь. *Ленин он мыланна корнынам волгалтен* (И.О.). *Магнито-строй, Сибирьстрой, цех-влак рапортым пуат оныштан* (С.Ч.).

ОНАВУЙ владыка. *Оनावуй шууй лўман лийшаш* (Куг.).

ОНАЕН священник, священно-служитель. *Кай да шкендым онаенлан ончыкто* (ЛПУ). *Козвай, векат, онаен улмаш* (ЯЛ).

ОНАПУ священное дерево. *Эркын вуйыштым савенит, юмылтен онапулан* (И.С.).

ОНАР великан; богатырь. *Но мочоло огыт сите тудлан мардеж дечын авырыше, чаткан шогаш туньктышо кугезе онар-влак, ойного онар-влак* (В.К.). *Иленыт онар-влак мемнан вельштат* (В.К.).

ОНАРЛЕ могучий, могущественный; богатырский, все-ильный. *Онарле эл. Онарле кучем. Онарле патыр. Онарле тазалык. Уш-акылын вийже онарле кунар!*

ОНАРЛЫН мужественно, отважно, бесстрашно. *Но пөрвеи-влак сонарыш каеныт онарлын* (В.К.).

ОНДАЛЧЕ обманщик, плут. *Ондалче мочол мастаррак, тунаре пиетым савыра, юла, ўжеш* (В.К.).

ОНДАЛЧЫК ловушка, западня. *Тышан маскалан ондалчыкым ыштена. Ондалчыкышкет ике логалыч* (В.К.).

ОНЛАНАШ главенствовать. *Кызыт тыште Ёртмө онлана.*

ОНОМАРИЙ князь. *Кажне марий тукымышто кугуракше – ономарий. Верысе руш-влак нуным князь манын лўмденыт* (ЯЛ).

ОНЧ

ОНЧАЛТЫК точка зрения. *Мыйын ончалтыкем дене тиде келшен ок тол.*

ОНЧЕР выставка. *Сүрет ончер. Пеледыш ончер. Книга ончерым почаш.*

ОНЧЫГАР предмет (В.В.). *Ўс-тембалне тўрлō ончыгар кия.*

ОНЧЫКЕМАШ наступать, двигаться вперед. *Полк эркын ончыкемеш.*

ОНЧЫКЕМАШ наступление. *Эрвелеш ончыкемаш тўнал.*

ОНЧЫКЛАШ планировать. *Вес ийлан ончыкло – тунемаш пурет.*

ОНЧЫКУЖМО предвидение. *Ончыкужмо шижтара: мемнан ылышат тўрлана.*

ОНЧЫКУЖШО провидец. *Ончыкужшо тыге лийшашым ончылгоч шижтарен ыле.*

ОНЧЫКШОНЫШ мечта. *Ончыкшонышем кызит икте веле – университетым пытараш.*

ОНЧЫКЫЛЫКДЫМО бесперспективный. *Тоштыйўла муро ончыкылыкдымо (Куг.). У мут-влакым огына ыштыл гын, марий йылме сынжым йомдара, ончыкылыкдымо лиеш (МЭ).*

ОНЧЫЛВЕЧ перед, накануне. *Шошым мланде пашам тўналме ончылвеч кугурак-влак нъл-ле эркылмым шымлаш тыршат (МЭ).*

ОНЧЫЛВОЗЫШ предисловие. *Книгаште ончылвозыш уке.*

ОНЧЫЛДИЧМАШ жертвенные приношения (Юмылан

сōрымō, пуымо сий). Юмо, ончылдичмашым йōратен нал.

ОНЧЫЛЗО передний, впереди находящийся. *Ончылзо-влак мемнан вельш тарванышт.*

ОНЧЫЛМУТ предисловие, вступительное слово.

ОНЧЫЛОРВА передок телеги. *Ончылорва верже гыч тōрштен.*

ОНЧЫЛТЕН КАЛАСАШ предсказать. *Умбакыже мо лийшашым ончылтен каласаш йōсō.*

ОНЧЫЛТЕН ШИЖАШ предчувствовать. *Ончылтен шижам: таче йўр лийшаш.*

ОНЧЫЛШИЖМЫК предчувствие. *Ончылшижмыкем шижтара: ала-мо лийшаш.*

ОНЧЫЛЪЕН передовик. *Нуно да моло ончылъенат Йошкар-Олашке погыненыт (Куг.).*

ОНЧЫШКУМДЫК пространство. *Ончылнем мучашдыме ончышкумдык.*

ОНЬЫЖА глава, вождь, владыка. *Вуеш пыштен оньыжа гай лудын шинчышаш перкем пу, манын йодына (Кум.м.).*

ОНЬЫШ небылица. *Ковам тўрлō оньышым каласкала, мурым муралта (Онч.).*

ОНЬЫШВИТЫМАШ чудо, невидаль, диво, диво-дивное. *Могай вара оньышвитымаш лийын каен тиде рвезе еҥын ылышыштыже? (Ю.Г.)*

ОНЬЫШЛИЙДЫМАШ небылица, небывальщина. *Пўртўсын оньышлийдымашыже уке-уке да вашлиялтеш. Мемнан кована тўрлō йомакым,*

оңышлыйдымашым каласкала (Ю.Г.).

ОҢЫШНАШ передвигаться, перемещаться, двигаться.

ОҢАЙЛАЛТАШ интересоваться, заинтересоваться. *Шукышит тиде кугу да пайдале паша дене оңайлалтыныт* (В.К.). *Молан нуным кугуенат уло кумылын оңайлалтын лудеш?* (В.К.) *Уна-влак поснак оңайлалтыныт марий калыкын культуужо, сьдыммутишо дене* (В.К.).

ОҢАЙЛАНАШ потешаться. *Но низаитат иканаште умылаш ок лий: ала игылтат, ала оңайланет* (Г.А.).

ОҢАЙСЫР необычность, странность. *Америкыште лийше оңайсыр* (В.К.). *Мый Москваште лийше ик оңайсыр нерген каласкалышыым* (В.Р.-Г.). *Но мурешак шўртныиш йылме, мыскарат оңайсыр лекте* (В.К.).

ОҢАЙСЫРЫН необычно, странно. *Чот ишыме тўрвыштыиш кодын тачат оңайсырын шоктышо ныжылге муро* (В.К.).

ОҢАЙТАРАШ заинтересовать, заинтриговать. *Оңайтарен во-заш. Оңайтарен каласкалымаш. Оңайтарен кельштарымаш. Тыште йытыра шыри-вури образ, оңайтарен танастарымаш уке* (В.К.). «Ледовитый океаныш Обьышто йыдал иеш» – моткоч мастарын да оңайтарен возымо (В.К.).

ОҢАЙТАРЧЫК случай забавный, интересный, занимательный.

Тыгай оңайтарчык-влак илышыште вараракат лиеденыт.

ОҢАЙТАРЫМЕ занимательный, занятный, интересный, привлекающий внимание. *Оңайтарыме образ. Оңайтарыме танастарымаш.*

ОҢАРАШ I произносить (звук). «А» йўкым оңараиш.

ОҢАРАШ II настроить (музыкальный инструмент). *Кўслем оңараиш.*

ОҢАРАШ III подражать. *Кайыкклан оңараиш. Туныктышылан оңараиш. Тудо весылан оңарен ок мошто.*

ОҢАРАШ IV ехидничать, насмешничать, передразнивать, подтрунивать. *Тудо мыйым эре оңараш тўча. Кўшыш кайыше коракше йылмым луктын оңара* (Муро).

ОҢАРКАЛАШ разгребать. *Аваже ден ўдыржылан тулотым оңаркалаш шўден* (А.Арс.).

ОҢАРТАШ настроить. *Пианиным оңарташ кўлеш.*

ОҢАРТЫШ I насмешка, передразнивание, издёвка. *Тудын оңартышыжым ончен шерем темын.*

ОҢАРТЫШ II подражание. *Тиде муро огыл, ала-могай оңартыш.*

ОҢАРЧЫК пародия. *Йолташыжын почеламутишылан тудо оңарчыкым возен.*

ОҢАРЫМАШ 1) подражание. *Кайык мурымым оңарымаш. 2)* произношение. *Йонйўкым оңарымаш. 3)* настраивание. *Семўзарым оңарымаш.*

ОНА

ОНАШ раздвигать. *Нерже дене вўдўмбалым кок могырыш оҕын, пуш эркын ончыко иеш. Поран, тўрген, ош талгыдыла оҕын, тавен, шинчалын, шортын да шўшкен* (В.К.).

ОНВАЛЕ нагрудный знак. *Пинчакыштыже гаишникын онвалыже пижыктым.*

ОНВАШ грудью (встать, выйти, встретиться, т.д.). *Шкенжым арален кодышаш верж начальник лоҕгаште онваш шогаш мастарлыкше уке* (Ю.Г.).

ОНВЕТЫРТЫШ бюстгальтер. *Шокшышто тудо узш узьмакым налын шинча ыле – онветыртышан, плавкан Зина пурен шогаlesh* (Ю.Г.).

ОНГАЛТАШ 1) колыхаться. *Мардежлан вуй савырнен пўгырна, онгалтеш той уржа кашынкашын* (В.К.); 2) быть окруженным. (*Харьков тураште*) *мемнан кугу тўшка онгалте* (В.Д.-О.); 3) кружить, описывать круги. *Шышталген онгалтеш пасу колхозын* (В.К.).

ОНГАЛТШЕ прич. от **онгалташ**. *Йбратем мый вулнын онгалтше Юл вўдўм* (В.К.). *Кўсото йыр онгалтше корно дене эше пел курым коштыктыш вўден* (Онч.).

ОНГЕШЛАШ взять в кольцо, закольцевать. *Кайыкым онгешлаш. Турарак шогышо ваге мушашым ондакак онгешла, рўдў вожым руа.*

ОНГЕШТАРАШ выполнить что-л. в виде колец, круга. *Шўртышым онгештараш (онган-онга-*

ным ышташ). Пырням онгештарен кылдем (Ө.Б.). *Кандырам онгештарен кылдем* (Ө.Б.). *Мераш кышажым онгештарен кудалеш, кышажым йомдара* (Ө.Б.).

ОНГЫРЛАШ соединить колокольчиками. *Йошкар-Ола онгырлен калыклан ик пўгым, тойший йўкшым шўмешна руда* (Ф.И.).

ОНЛАПЧЫК галстук. *Тувыр шўша йыр кылдыме онлапчыкше мом шога* (МЭ).

ОНЧЕТЛЫК грудная клетка (биол.). *Но, чоньшт ончетлык гыч лектын кайымеш, тушман йол йымак ок воч мланде туан!* (В.К.)

ОНШУПШЫЛТЫШ супонь. *Оншупшылтышжым сайын кылде, рудалт ынже кай.*

ОПИША обоюполюый. *Мемнан ялыште ик опиша ыле.*

ОПКЫН хищник. *Опкын янлык. Опкын кайык. Опкын класс.*

ОПКЫНЛО алчный, ненасытный. *Нарынче тўсан шинчаштыже опкынло тул ылыж кайыш* (В.П.).

ОПКЫНЛЫК ненасытность, алчность.

ОР твердыня, крепость; башня; крепостной, относящийся к крепости. *Пырыс вуйлык тўрза. Кок рат пырдыж. Лыл ор. А кў курыксаҕаште эн кўшыл орыш нигё керылт ок керт. Тушто уке орол* (В.К.). *Ор курык ўмбалне коеш кидйымач ор оралте* (В.К.).

ОРА масса. *Калык ора. Пурак ора.*

ОРАЛЕ объёмистый (РМС). *Орале книга. Орале кидвозыш. Орале тетрадь.*

ОРАЛТЕ имение, поместье, вотчина, усадьба. *Поян оралте. Помещик оралте. Кугу оралте.*

ОРАНСУРТ замок (ММ). *Курьк ѳмбалне акрет годсо орансурт шинча.*

ОРВАГЫЛЫМДЕ сердечник. *Орвагылымдыже лектын каен, сандене орвадалаже шинчен кодын.*

ОРВАДАЛА кузов телеги. *Тойдемар орвадала ѳмбалне мален колта (Куг.).*

ОРВАЛАКЕ колея. *Орвалакыште вѳд шинча.*

ОРВАСАЛМА приспособление для соединения передка с телегой. *Имне мыняр чот кудаляш, тунар орвасалмаш, кырат-кырат, шенгел кок йолжо эмгана (В.К.).*

ОРВАТЕ молодушка. *Орвате орѳен мелнам кѳзштеш.*

ОРГАЖ сухие ветви. *Оргагыш тудым пышташ.*

ОРГАПКА крепостные ворота. *Оргапкаш имнешкын кем таган кроп-кроп! (В.К.)*

ОРЖАҢАШ горбиться, бугриться, взъерошиться. *Шошым вѳд, оржаґын, коремыште шурген йога. Поран деч вара пакушто лум оржаґын.*

ОРИЛЕМ городище (археол.). *Юл воктене ожно марий-влакын орилемышт лийын.*

ОРМЫЖ 1) болезненный, хворый, дохлый. *Ормыж рвезе (изи, пеш канга). Ормыж еґ (кидше таза огыл, йолжо пашам ыш-*

тен ок керт, шкежат таза огыл). Ормыж пача. Ормыж чыве, лудо. Ормыж пушенге (ок куш, зре икгай шинча) (ѳ.Б.); 2) неистовый, буйный, дикий, необузданный. Ормыж айдеме. Ормыж корно. Сой тургым се-мын чучын ормыж кас (В.К.). Ормыж корно дене таче йѳдыланен коштым (йоґылыш корно дене каен, вара корныжо пытен) (ѳ.Б.); 3) урод. Аза ормыж шочын (кок вуян, ний вуян); 4) негодный, лишний. Ормыж паша. Ормыж каче. Ормыж ний (йѳдал кутаным савырыме годым утен кодшо ний; йѳдал кавалыште кок могьреш кодемш кок ний мучаш, савыралаш вер уке, тудым пѳчкын шуат) (ѳ.Б.).

ОРМЫЖВУЙ буйный, мятежный, мятущийся (о человеке). *Ну мо, Москва, саламле ормыж-вуйым ловыраґше илышетым пудыраташ (В.К.).*

ОРМЫЖЛАНАШ неистовствовать, буйствовать, бушевать, бесноваться. *А сар кѳдырчан йѳр тугак ормыжланен (Г.П.).*

ОРМЫЖЛО буйный, неукротимый. *Те ужында икоян ормыжло тройкым? (В.К.)*

ОРМЫЖЫН бешено, бурно, неистово. *(Йоґын) шыжалтыл, кагыргыл шуґалтын, ормыжын шоґештын, шаулен (В.К.).*

ОРО оружие (Сл.Д.). *Ожно марийын тѳґ оржо пикш лийын.*

ОРОЛГУДО сторожка. *Тудо пачержым оролгудыш савырен (МЭ).*

ОРП

ОРПУЙ зуб мудрости. *Тудын орпуйжѳ лектын.*

ОРБЕН невеста. *Мый улам Юмын марлан налшаш ѳдыр, Юмын орбенлык вет маным мемнам (В.К.).*

ОРЫШТАРАШ воспитывать. *Но кузе-гынат ончыкташ кѳлеш, кузе тудым орышто орыштареныт (В.К.).*

ОРЫШТАШ воспитывать. *Йочам орышташ. Тунемше-влакым орышташ. Калыкым орышташ. Орыштво пашам саемдаш.*

ОРЫШТМАШ воспитание. *Мемнан дене йылме шотышто орыштомашын ситыдымашыжым, манмыла, шке коваштем денак шижаш тѳнгалынам (Пѳр.).*

ОСАЛЛАНАШ злодействовать, злобствовать. *Лектеш уремыш кийылт коштшо гына. Да осаллана тѳтан пѳтыремыш (В.К.). Пожалтын йогын... Чыла чаракым мушкын кышкен воштыл, шуѳгалтын курык гыч, осалланен (В.К.).*

ОСАЛЛАНЫМАШ злодейство, злодеяние, черное дело. *Ялыште паша укеат, самырык-влак осалланымашке шушылалтыт.*

ОСАЛЛЫК преступление. *Осаллыкым ышташ. Осаллык накатмалде кошаш огыл. Пытартыш жапыште элыштына осаллык кушкеш. Пуйто пий сѳанлан угыч ямде, кѳргешна йымен возын осаллык (В.К.).*

ОСАЛЧЕ преступник. *Осал-*

чым кученыт. Осалче полиций кидыш логалын. Осалче-влак шукемыныт.

ОСАЛ-ЧОЯЛАНЫМАШ коварность. *Чыла тиде шоя пропаганде, осал-чояланымаш, политике (Пѳр.).*

ОСАЛ-ЧОЯЛЫК коварство. *Марий театрыште Шиллерын «Йоратымаш да осал-чоялык» пьесыжым шынденыт ыле.*

ОСАЛЧЫК злодеяние, злодейство. *Совет кучем годым элыштына осалчык шагал лийын. Элыштына осалчыкым пытарман.*

ОСАЛШОНЫЧЫК недоброжелатель. *Аркадий Петрович осалшонычык айдеме лийын огыл (Онч.).*

ОСАЛЫШТЫК преступность. *Осалыштык шагалемеш. Осалыштыкым вожге кулкен лукташ кѳлеш.*

ОСЛАШ сложить (в определенном порядке, перегибая). *Вургемым ослен опташ. Кагаз лаштыкым ослен пышташ.*

ОСО сектор, часть. *Шкен осо. Йѳнозанлык осо. Сарзе осо. Тунемме осо. Шанче осо.*

ОСЫЛЕШТАШ расчлениться, распасться на части, разделиться. *Колхозын кумда пасужо савырголтын жапыште осылешталт возо.*

ОТЕР перелесок. *Корнымбалне верын-верын отер-влак койын колтат.*

ОТРО остров; островной. *Ужар отро. Юлысо отро. Отро шудо нугыдо.*

ОТЫЗАНАШ пойти в стручок. *Пурса отызанаш тўнгалын. Акаций отызанеш.*

ОЧЫНИЭШ напрасно. *Очынйш ит вурсо. Очынйш ойлышт ит кошт. Очынйшак мийышым мўндыркө, ярнен коштым (Ө.Б.). Очынйшак кайышым чодыраш пулан (Ө.Б.).*

ОШАК беловатый, светловатый. *Вынер, имне, ушкал ошак (изии ошырак) (Ө.Б.).*

ОШЕМДАШ 1) отбеливать. *Шошым лум ўмбалан вынерым ошемдат; 2) заправить суп сметаной. Шўрым ошемдаш ўмбал дене. Тамлырак лийже манын, шўрым шөрўмбал дене ошемдыш (МЭ).*

ОШЕМДЫШ I белила. *Ошемдышда пенгыдемже да ынже печкалт манын, известкан шөрйш синтетикан чиям ешарыза (МЭ).*

ОШЕМДЫШ II заправка для супа (сметана). *Шўрышкө ошемдышым пыште (А.Арс.).*

ОШЕШ беловик; набело. *Ошеш возаш.*

ОШКЫЛАШ шагать, переступать. *Кўзальым ошкылен сар аркашке сар порсын гай киндыжым ончалаш (Ф.И.).*

ОШЛАГАЙЫК орел. *Кок тумо коклаште кок ошлагайык (Ө.Б.).*

ОШЛОМЫЖ светло-пепельный (о цвете). *Ошломыж ўпан ўдыр. Ошломыж пуна алаша.*

ОШМАГҮ плитняк, песчаник. *Мемнан ял воктене ошмагўм луктыт.*

ОШМАЙОЛ отмель. *Кок вўд коклаште вўд ошмай кышкен, тудым «ошмайол» маньт. Вўд покшелан ошмайол лиеш, ошмай кышкалтеш (Ө.Б.).*

ОШМАНЕР песчаная коса. *Юл серысе ошманер ошын койын шуйналт возын.*

ОШЫК белок. *Муно ошык. Ошык шылыште шуко уло.*

ОЯ дикий, пугливый. *Оя имне. Оя пырыс. Оя пий. Оя ең.*

ОЯРЛЕ яркий, ослепительный; погожий. *Оярле тымык кечывал (А.Арс.).*

ОЯШ I напугаться. *Имне оя, пеш кудаделш, чараш ок лий, лўдеш пий деч, кайык деч. Имне оен кудаделш. Имне орва деч ок ойо.*

ОЯШ II соблюдать, блюсти. *Кугарням, рушарням, ўярням, Кугечым, Шортйолым оем, ом ровытае, юмылташ каем (Ө.Б.). Ялыште улышжо, те чодыраште улыда манын, пўтым ояш огыт вашке (М.Ш.).*

Ө

ӨЗЫРКА здоровенный. *Тыгай өзырка капетше дене эфырвоштырым нумал кошташ кузе от вожыл? (Онч.)*

ӨКЫМДҮЛЫШ алименты. *Шке йочатлан өкымдўлышым тўлыман.*

ӨКЫМДЫШ понуждение, припуждение (ММ). *Өкымдыш дене мыйым от ыштыкте.*

ӨКЫМЛЫК покорность, подчинённость. *Кузе кок ең дене*

ӨКЫ

кредалаш? Көм кемлаш? Өкымлыкыш налаш? (В.К.) Өкымлык ок лий, ок воч вожылаш (В.К.).

ӨКЫН раскаяние. *Өкыным шижын, сулыкем касараш толынам. Умылыдымо өкын те мын мыйын шўмыш шкемын ыдышемлан (В.К.).*

ӨКЫНЫС сожаление. *Шодын-толын өкыныс (Сем.Н.).*

ӨЛТАЛТЫШ охапка. *Өлталтыш шудо. Өлталтыш пу. Ик өлталтыш пум пуртышым.*

ӨЛТӨ объятие. *Удыр рвезын пейгыде өлтышкыжө шуңгалте.*

ӨНДАЛТЫШ охват. *Кок ен өндалтыш кўжгытан тумо. Йолташын өндалтышыш перчыше гай айдеме (В.К.).*

ӨР плоскогорье (ММ). *Чодыра воктене изирак өр нөлталтын.*

ӨРДЫЖЛАНАШ чуждаться, устраняться. *Тый эре паша деч өрдыжланаш төчет.*

ӨРДЫЖМЛАНДЕ колония. *Английын ондак өрдыжмландыже шуко улмаш.*

ӨРДЫЖМУТ цитата. *Шке возымашкыже тудо шуко өрдыжмутым пуртылын.*

ӨРДЫЖЪЕН посторонний, чужак. *Удыр-рвезе кашак тунамак өрдыжъёным авырен шогальыч (Л.Я.).*

ӨРЗА лазоревый, лазурный (о цвете). *Өрза шинча. Өрза пеледыш. Өрза кава. Өрза теһыз сер.*

ӨРКӨ день. *Өркө пызыра. Тўгө лекташ өркө.*

ӨРМА смятение. *Рвезым өрма толаштарен. Өрма пашалан ок подшо.*

ӨРМӨ удивительный, изумительный. *Өрмө паша (Ө.Б.).*

ӨРӨ 1) паз. *Пырняште өрөм корем, өрөм локшинчам (Ө.Б.);* 2) скважина (в дверях, замке). *Көгөнысө өрө. Омсасе өрө.*

ӨРӨЖА зарница. *Мўндыр өрөжа волгалтеш.*

ӨРӨЛАШ делать паз. *Пырням йымал могырым өрөлем.*

ӨРТКАШ испугаться, бояться. *Но... мый искусствым йөратем, садлан ит өрткө, колтенат кертам (В.К.). Талгыде шинчале ўмыран аркаште. Эй, оза, ит өрткө, сорлыкым пу-ян (В.К.).*

ӨРТКЫНАШ 1) растеряться, оторопеть, опешить, обомлеть, ступеваться. *Пагул пөрт гыч лекмыжымат ок шарне, тунар өрткынен (М.Ш.). Тыгай кугу ен ончылно мый өрткынен шогальым;* 2) паниковать, перепугаться.

ӨРТКЫНЫШӨ прич. от **өрткынаш**. *Пожар годым өрткынышө калык колхозник-влак ўмбаке керылте (М.Ш.).*

ӨРТКЫШ 1) страх, опасение. *А кечын өрткыш: тованын, почеш покта, сөрвала (В.К.);* 2) паника. *Тушман-влак коклаште өрткыш тўнале.*

ӨРТКЫШӨ перепуганный, встревоженный. *Өрткышө ўдырамач-влак волен шинчыч. Илем гыч илемыш сар кўдырчыла – өрткышө тўмыр-влак*

мүндүрчынак: – Кынел шогал-за! Саргуралым погалза! (В.К.)
ӨРТЛАНАШ I робеть, трепетать. *Өртланен ит шого, чолганрак тарваныл.*

ӨРТЛАНАШ II поправиться, округлиться, раздобреть. *Ревезе кушмо семын өртлана, сай лиеш, коя огыл утыжо, вийже веле пураш туйгалын (Ө.Б.). Ең өртлана – саемеш, коянеш, кўжгемеш (Ө.Б.).*

ӨРТЛӨ удивительный. *Өртлө пўртлўс. Өртлө ўдыр. Өртлө муру.*

ӨРТНЬӨРЙОЛ стремя. *Өртньөрйолышко йолым чыкем (Ө.Б.).*

ӨРЫК изумление. *Тудым ужымат, өрык авалтыш.*

ӨРЫКТАРЧЕ дивный. *Ўдыр өрыктарче йўкшө дене муралтен колтыш.*

ӨРЫКТАРЧЫК диво. *Кузе уржо модеш – өрыктарчык!*

ӨРЫКЧӨ изумительный. *Өрыкчө игече шога.*

ӨРЫШАНАШ становится усатым. *Ревезе өрышаньын.*

ӨТЫК уютю. *Кевытыште у өтыкым нальым.*

ӨТЫКЛАШ гладить уютюгом, уютожить. *Брюкым өтык дене өтыклем.*

П

ПАВА 1) красивый, хороший (о вещах). *Аваже эргыжлан пава тувырым чиктен (Ө.Б.). ПAVA няням пуэм кочкашыже*

(Ө.Б.); 2) молодец (употребляется при выражении похвалы, одобрения). *Тый пава улат, ит шорт (Ө.Б.). Пава, пава Валерик, кузе модеш! (С.Н.)*

ПАГАЛЫДЫМАШ неуважение, непочтительность. *Шке историйым пагалыдымаш... тўсым йомдарымашке налгая (Онч.).*

ПАДЫРА сочный; зернистый, рассыпчатый (о меде, т.д.). *Падыра ушмен, кешыр, реве. Падыра мўй (падырашан) (Ө.Б.).*

ПАЗАРЛЕ рыночный. *Пазарле илыш. Пазарле кыл. Пазарле жапыште илена.*

ПАЙ мясо жареное. *Мый пайым йөратем.*

ПАЙРЕМВУЙ тамада. *Пайремвуй совым перыш: «Тўналза, ўжына!» (В.К.) Вуйым окшупш пайремвуй Йогор, чукыр тичак арака – лор-лор (В.К.).*

ПАЙРЕМЛАНАШ торжествовать, праздновать. *Таче марий калык пайремлана, лўмгечыжым палемда.*

ПАЙРЕМЛЕ праздничный, торжественный. *Пайремле кас. Пайремде сомылка. Пайремле кумыл.*

ПАЙЫЛ I участь, доля, удел. *Кочо пайыл. Ўдырамаш пайыл. Пайылым пайлаш.*

ПАЙЫЛ II надел. *Кугыжаныш ончылно суатым ыштымыжлан ожно кресаньыкклан пайылым пўчкын пуэныт.*

ПАЙЫЛЛАШ участвовать, принять участие. *Ты кугу кредалмаште мемнан ял марият пайыллен.*

ПАЙ

ПАЙЫЛЧЕ участник. *Тиде ең мемнан акцияны пайылчыже, тудым өрдүш ида шүкал.*

ПАКАЛДЕ омут.

ПАКЕЛЛАНЫМАШ прощение (процесс).

ПАКЕЛ ЛИЯШ быть довольным, удовлетворённым. *Тышке толмем дене мый пеш пакел улам. Ең колаш тўналмыже деч ончыч «пакел лий» манеш (Ө.Б.).*

ПАКЕЛЛЫК прощение; благоговение, помилование. *Пакеллыкым пуа (Ө.Б.). Судитлыме еңлан юзгунам пакеллыкым пуат. Мый дечем ала күлеш пакеллык, да садлан пөрдеш вудыматен (А.Сел.).*

ПАКЧАВАША овощеводство. *Мемнан кундемысе марий-влак пытартыш жапыште пакчаваша дене пөрдаш тўналыныт.*

ПАКЧАВЕЧЕ огород. *Мотор тўсет, ой, таңем, пакчавече маке гай (Ш.О.).*

ПАКЧАГӨРГӨ овощи. *Мунай изиж годым пакчагөргым шолышт куржталын (Д.О.).*

ПАКЧАДАР мак. *Чевер пакчадар. Пакчадарым кызыт ўдаш ок лий.*

ПАКЧАЛҮДЫКТЫШ чучело. *Тидыже мылам... чевер пеледышан йыранвуйышто шогышо пакчалүдыктышла чучеш (МЭ).*

ПАЛДАРТЫШ знамение, предзнаменование. *Игече вашталтшашын палдартышыже шижалтеш.*

ПАЛДЫР показатель (данные). *Пашан палдырже ок кой. Паша палдырда пеш изи.*

ПАЛДЫРТЫШ сигнал (условный знак). *Палдыртышым пуаш. Окнаште пеледыш шинча – тиде мылам палдыртыш.*
ПАЛЛАШ приметить, пометить, заметить, обратить внимание. *Мый тудым вигак паллышым. Тиде верым паллен кодыман. Тиде еңым палленыт.*

ПАЛЛЕ замечательный; примечательный. *Палле шанчызе. Палле композитор. Палле кончыш.*

ПАЛЛЫМЕ примеченный, замеченный. *Паллыме айдеме.*

ПАЛТЫШ метка, мета, помета. *Петр Ильич Метрийлан кажне капка воктене палтышым кода (Онч.). Кенета солжемшыште палтыкшым ужо (Онч.).*

ПАЛШ пирог с мясом.

ПАЛЫДЫМБЕН незнакомец. *Кудвечышкына ала-могай палыдымбен пурен шогаде.*

ПАЛЫДЫМЫЛЫК незнание, неосведомлённость, незнакомство. *Тыйын саде мутым палыдымылыкет йылмыште тудын укелыкше нерген эше ок ойло.*

ПАЛЫК I признак. *Йылме – калыкын тўн палыкше. Литератур йылмын шкенжын палыкше-влак улыт.*

ПАЛЫК II знамя (арх.). Тг. **тисте.**

ПАЛЫМАШ познание (процесс). *Пүртүс төртыкым палымаш.*

ПАЛЫМЕ известный. *Иван Ямбердов – палыме сўретче.*

ПАЛЫМЪЕН знакомый, знакомец. *Палымъен деч посна илаш йўсо.*

ПАЛЫШ грамота (архивный документ). *Архивлаште марла возымо палыш-влакат улыт.*

ПАНЕ ложечка чайная. *Чайышкыже кум пане сакырым пыштыш.*

ПАП 1) мясо нежирное. *Мыйын изи шольым патым веле кочкеш.*
2) плоть. *Айдемын папше.*

ПАПУТ глупый. *Мом ойлыштат папутла?*

ПАРЕМДАЛТДЫМЕ неизлечимый. *Паремдалтдыме чер.*

ПАРЕМДАШ исцелить. *Иисус... черланен орланыше еным паремден (ЛПУ).*

ПАРЕМДЫЗЕ исцелитель. *Чон паремдызе.*

ПАРЕМДЫМАШ излечение. *Черым паремдымаш. Еным паремдымаш.*

ПАРЕМДЫШ исцеление. *Чон паремдыш семын шотлышна ты семым, куштылгырак лие корнышкат ончаш (В.К.).*

ПАРЕШКЕ запрятка в две лошади. *Капка ончыко парешке толын шогале. Корно дене ик парешке кудалеш (Ө.Б.).*

ПАРНЯВУЙ кончик пальца. *Уке, руэн огыл ни тумым, ни вуйым, уке, нортен огыл вўреш парнявуйжым, но ужын моштен шанже келышыше-влакым (В.К.).*

ПАРНЯДИЯК писарь сельский. *Старостын пеленже –*

йозак возкалыше парнядияк (Я.Э.).

ПАРНЯШАНВИЖ перчатки. *Кидышкыже шўштō парняшанвижым чиен.*

ПАРОМЧО паромщик. *Паромчо деке мийышыमत, манам: «Ме киностудий гыч улына!» (Пўр.)*

ПАРЫМАНЗЕ должник. *Банкын шуко парыманзыже погына.*

ПАРЫМГАГАЗ вексель (РМС).

ПАРЫМЛАШ позаимствовать, занять. *А кекеж, пўртўсын улшо алжым парымлен, саршыжым вашиеш (Ф.И.).*

ПАРЫШЛАЛТАШ увеличиться (о прибыли). *Ик компанийын ОСАГО кўшеш погымо оксаже тўлымō деч кум пачаш шукрык парышлалтын кодын (МЭ).*

ПАРЫШЛАШ приумножить, наращивать. *Тудо тений шке поянлыкшым парышлен.*

ПАРЫШЛЕ доходный, прибыльный. *Парышле бизнес. Парышле тўналтыш. Парышле вер.*

ПАРЫШЛЫК доходность, прибыльность. *Тиде пашан ни могай парышлыкше уке.*

ПАСЕ отлогий, пологий. *Пасе тайыл. Пасе сер. Пасе йолгорно, кадыргылын, вўд деке вола.*

ПАСЕМДАШ сделать отлогим. *Энер деке волымо корным пасемдыме.*

ПАСТЫРАШ преследовать. *Южо элыште вес семын шонышо-влакым закон почеш пастырат.*

ПАС

ПАСТЫРАЛТАШ преследоваться законом. *Оксам шкегыч ыштымаш торткык почеш пастыралтеш.*

ПАСУГАПКА полевые ворота. *Ожно марий яллаште кажне урем мучаште пасугапка лийын.*

ПАСУГОРНО просёлочная дорога. *Ушем дене, руль воктеке пызнен шинчын, шышталге уржа пасугорно дене машина дене кудалыштынам (Пур.).*

ПАСУСАВЫРТЫШ севооборот. *Ожно кум анан пасусавыртмыш лийын.*

ПАСЫМЛАШ перебивать говяжью (МРС). *Эре пасымлен шинчет, ойлашат эрыкым от пу.*

ПАТЫРЛАНАШ воевать, сражаться. *Кугу Ачамланде сарыште марий-влакат моло дене тёр тушман ваштареш патырланенят.*

ПАТЫРЛАСАШ побороться, потягаться. *Айда, манеш, патырласен ончена (Куг.).*

ПАТЫРЛАШ бороться. *Патырлаш эрласе кечым ойырен налыншт (МЭ). Икте-вешыштым руалтышт, патырлаш нижыч (А.Арс.).*

ПАЧАҢАШ оягниться. *Шорык-шамыч пачаҥыныт (МЭ).*

ПАЧАШЛАШ сложить слоями, стопками. *Вургемым пачашлен опташ. Кок пачаш пачашлаш.*

ПАЧАШТАРАШ повторить. *Ен ойым пачаштараш. Урокым пачаштараш. Эше ик гана пачаштараш.*

ПАЧАШТАРЫМАШ повторение. *Пачаштарымаш тунем-маште моткоч кӱлешан.*

ПАЧЕ 1) сочный, свежий. *Паче паренге. Кешырже пеш паче;* 2) проворный, расторопный, шустрый. *Майра ошо, Тайра шеме, а Натале – косатале, тале, паче Тачана (С.Ч.). Нылле ийым шуктен огыл, шкенжым шоҥгылан шотла. Але удыр гай паче улат (Ф.М.);* 3) отчаянный, удалой. *А каче-влак – паче-влак. Сын йытыра (В.К.).*

Шуэш кожмаклын керек – кутко изи, но паче кутко (В.К.).

ПАЧЕРЗЕ квартирант, жилец. *Пачерзе-влак чылан кайышт. Тудо мемнан дене пачерзе семын ила.*

ПАЧЕРЛАНАШ квартировать. *Шке аваже марийже дене Ремзаводышто ныл пачашан пӱртыштӧ пачерлана (МЭ).*

ПАЧЕШ забавный, интересный (ММ). *Пачеш икшыве. Пачеш модыш.*

ПАЧИЯ сажа (на челе печки). *Конгасангаште пачия погынен, эрыкташ кӱлеш.*

ПАЧКАТА карапуз. *Ой, изи пачкатаэм, молан шортат? Ава йочажым пеш пукиш, мом йодмыжым чыла тушка. Кузе от тушко – йората. Вет ик йоча, ик пачката (В.К.).*

ПАШААВАЛТЫШ трудовое вдохновение, порыв, энтузиазм. *Туштат тыгай пашаавалтыш палдырна (Ю.Г.).*

ПАШАВЕР рабочее место. *Айдеме пашавершытыже уке.*

Мер-политике рўдериште самырык-влаклан пашавер ярмиҥга лиыш (Куг.).

ПАШАВЕРАН имеющий рабочее место. *(Марина) пашаверан лиеш, пазарыште ужалаш тўналеш* (Куг.).

ПАШАВИКТЕР аппарат (руководящий) (РМС). *Тудо ялозанлык министерствын пашавиктерыштыже тырша.*

ПАШАГЕЧЕ 1) рабочий день. *Мыйын пашагечем вич шагат марте шуйна;* 2) трудовой (арх.). *Колхозникин пашажым ожно пашагече дене акленыт.*

ПАШАГИД рабочие руки. *А мынар мемнан артык пашагид?* (Чол.).

ПАШАГОРНО трудовой путь. *Шурген, пашагорным тўнлалаш самырык еҥлан сорап огыл* (Пўр.).

ПАШАГЫЛ производственные отношения (экон.). *Совет кучем жап дене таҥастарымаште Российыште пашагыл йоршеш вапталтын.*

ПАШАДАН коллега. *Пашадан-влак дене ме келшен илена.*

ПАШАЛАНАШ трудиться. *Ўмырем мучко ик верыште пашаланенам.* (Илыч) *онча, кузе пашалана мастар* (С.Ч.). **ПАШАЛЕКТЫШ** производительность труда. *Тиде заводышто пашалектыш кугу.*

ПАШАЛЫК рабочий, необходимый для работы. *Пашалык вер. Пашалык ўнарат шокишо салмаш пыштыме ушкалўйла шула* (В.Сем).

ПАШАНЧЫК деятельный, предприимчивый, энергичный. *Пашанчык вуйлатыше. Пашанчык улмыжлан тудым чылан пагалат.*

ПАШАҢДАРАШ обеспечить работой, устроить на работу. *Тукым шольмым заводыш пашаҥдарышым. Кыдалаш школым пытарыше-влакым чылаштым пашаҥдарышым.*

ПАШАРАТ расписание, график работы, распорядок дня. *Ме кызыт кенже пашарат дене ыштена.*

ПАШАЧЕ трудолюбивый, работающий. *Пашаче айдеме. Ану пеш пашаче ўдыр.*

ПАШКАР карлик, коротышка. *Ончо, пашкар-влак кузе тўрштылыт. Тыйже, пашкар, шып лий.*

ПАШТЕНГЕ 1) следующий. *Кў паштенге? Паштенге пуржо!* 2) вследствие. *Тудым (пушеҥгым) Потий оза кумыл паштенге рўдў тура – ынже шел – руалеш* (В.К.).

ПАШТЕНГЕШ наконец; напоследок. *Паштенгеш ыштен шуктышым. Паштенгеш толын шуыч.*

ПАШТЕНЧЕ последователь. *Саде рвезым ике паштенчемлан шотлем ыле, а тудо мыйым ужалыч.*

ПАШЫМЛАШ 1) перебивать, прерывать, обрывать (речь). *Тый колышт, ит пашымле!* (М.Ш.) – *Эх, тый, – пашымла Натале, – Йўштў кугызам ойла* (В.К.). *Но компаний ти-*

ПАЯ

дым шижын ыш шукто, икте-весым пашымлен, шке шонымыжым каласап тырша (Онч.); 2) перекликаться. *Кажнылан ший памаш пашымлен* (В.К.). *Олык мучко... олгыр ден колдырма йук пашымлат* (С.Ч.).

ПАЯРЛАНАШ барствовать, высокомерничать. «*Кап*» торта коклаште, а «*вуйжо*» каретыште паярлана, шайтан (В.К.).

ПАЯРЛЕ барский. *Почешышт ончен кодын, кеч коране: паярле илыш, шўлыш арурак* (В.К.).

ПЕДАЗЕ симулянт. *Но шупшеш туге огыл, кузе педазе ен йыныса* (В.К.). А симулянттым Морко вельште педазе маныт (В.К.).

ПЕКЕТ страж. *Ен шке малжылан шке пекет лиеш* (ММ).

ПЕЛАШ 1) сходный, подобный. *Ўдыр пелаш. Пёрёен пелаш.* – Тый йоршеш рвезе пелаш улат, – Сима ўдыр йолташыжлан ойла; 2) копия. *Дипломын пелашыже. Пашаш налме годым дипломын пелашыжым йодыт.*

ПЕЛАШАНАШ стать супругами, пожениться. «*Тыге пелашаным*» маналтеш вет почеламутио (Ю.Г.).

ПЕЛВЕЛАН односторонний. *Пелвелан урем. Пелвелан движений. Чылт анырген шогалам, тунар кышкалалтеш, лупшалтеш, серым кыра пелвелан йоратымашемын Шем теңызше* (Ю.Г.).

ПЕЛГАЧЕ подросток (мальчик). *Пелгаче лу, латкок, латкум иаш лиеш* (Ө.Б.).

ПЕЛДЫРКА бутылка поллитровая. *Кумытлан тўналтышлан кум пелдырка сита* (В.К.).

ПЕЛДЫРТЫШ полукруг. *Книгаште пелдыртышым сўретлыме.*

ПЕЛЕ неполный, наполненный наполовину. *Пеле темен шындыме ведра.*

ПЕЛЕВЫЧКЕМЫШ полутёмный. *Пелевычкемыш пёрт.*

ПЕЛЕГОЛЫШ полуживой. *Пелеголышо гай лийын, тунар ноен.*

ПЕЛЕГЎШӨ несварившийся; всмятку; полужелтый. *Пелегўшо муно. Пелегўшо паренге. Пелегўшо снеге. Пелегўшо олма.*

ПЕЛЕДУЛЫК полусирота. *Пеледулык икшыве.*

ПЕЛЕДЫШЫЛМЕ лепесток (бот.).

ПЕЛЕДЫШЫРАН клумба. *Школ кудывечысе йыргешке пеледышыйран покшеке гераньым шындаш кўлеш ыле* (А.Ю.).

ПЕЛЕДЫШКОРКА чашечка (у цветка), венчик (бот.).

ПЕЛЕДЫШКУДО бутон (бот.).

ПЕЛЕДЫШЛАШ сплетать венок. *Олык пеледыш дене аршашым пеледышлем.*

ПЕЛЕЙЎКЫН вполголоса. *Тудо пелейўкын каласын. Клубышто пелейўкын кутырымо шокта* (В.Д.-О.). *Рвезе-влакнан пашаштышт ала-могай*

аптыранымаш, чоным тарватыше... теме нерген пелейүкын... ойлымо койыш кодын (В.К.).

ПЕЛЕНЛАШ приложить, прилагать что-л. к чему-л. *Ужалыме сату пелен инструкцииым пеленлыме.*

ПЕЛЕНЛЫК приложение. *Дисертаций пелен кугу пеленлык уло.*

ПЕЛЕРҮМБЫК полумрак, сумерки. *Пелерүмбыкышто тораи ок кой.*

ПЕЛЕСОКЫР полуслепой. *Пелесокыр шинчаже дене ужын ыи шукто.*

ПЕЛЕШҮЙШӨ полугнилой. *Пелешүйшө паренге. Пелешүйшө олма.*

ПЕЛИЙ полугодие. *Тиде пелийыште факултетна пальнак ончыко тошкале. Вес пелийыште ме кастене тунемаш тўналдына.*

ПЕЛКЕШНАШ уклоняться (РМС). *Тый пелкешнаш төчен коштат.*

ПЕЛМОГЫРАН односторонний, однобокий. *Пелмогыран ял. Пелмогыран коваште.*

ПЕЛОНГО скобки. *Тиде мутым пелонгыш налаш күлеш.*

ПЕЛОТРО полуостров. *Крым пелотро. Тамань пелотро.*

ПЕЛТАШ плавить, растопить. *Үйым пелташ. Коям пелташ. Металлым пелташ. Таче завод койга пелгыде вурсым пелта (С.Ч.).*

ПЕЛТЫК 1) за счет кого-чего-л. *Шольыжо пелтык ила.*

Кожла пелтык ила. Марием пелтык илем, шке нимом ыштен ом керт (Ө.Б.); 2) из-за, по причине, вследствие. Кинде пелтык ыштем (Ө.Б.). Тидын пелтык тыгай тумам тарваташ күлеш мо? (ММ)

ПЕЛТЫМҮЙ масло топленое. *Паренгым пелтымүй дене кочкым.*

ПЕЛҮДЫР девочка-подросток. *Пелүдыр – кушкын шуэи ганьок, латкок ияш наре лиеи (Ө.Б.).*

ПЕЛЧАНАШ поседеть, состариться. *Йот велне нуно (рвезе-влак) мужырангыч, пелчангыч, пеледаш монден (Ф.И.).*

ПЕМБАЛТАШ петь (о пении зяблика). *Пембе толын пембалта, шүйшык толын шүйшкалта (Муро).*

ПЕНҮЙ пружина.

ПЕРАЛТМАШ столкновение, удар. *Аварий годым пералтмаш тугай лийын, машина деч күртнө ора веле кодын.*

ПЕРГЕ пыльца. *Ояр кече годым мүйи пеледыш гыч пергем пога (МК).*

ПЕРЕ сила внутренняя, биоэнергетика, карма (ММ). *Шүведышын пүйжө йога гын, перыже пыта. Перем куатле, имнем иктат пужен ок керт (ММ).*

ПЕРКАН изобильный, обильный; благодатный, благополучный. *Перкан илыш. Перкан кинде. Перкан лектыш. Перкан шурно. Перкан лийже приятного аппетита. Шыже пылет ка-*

ПЕР

ялеш, чодыра вуеш тижедыл, кўкш курык тайылеш перкан йўржым шўведыл.

ПЕРКЕ благополучие; изобилие. *Ош Кугу Юмо деч перкем йодына. Кинде перкем, мўкш перкем, вольык перкем пу. Мыйын кочмо-йўмў олмеш Юмо перкем пуыжо. Мыняр тыршет, тунар перке лиеш (М.К.).*

ПЕРКЕЛЕ экономный, экономичный; сытный. *Перкеле ылыш. Перкеле йон. Перкеле кочкыш.*

ПЕРКЕЛЫН экономно, бережливо. *Перкелын илаш.*

ПЕРСОНЛО персональный. *Сўретчын персонал выставка, сўрет дене калык шўм (В.А.).*

ПЕРТНЕ липовый цвет. *Писте пертне. Пертне пистыште лиеш, шырча гане чумырга, изи пырче-шамыч (Ў.Б.).*

ПЕРЫЛТЫШ столкновение, удар. *Перылтыш тугай виян ыле, мый нимомат ом шарне.*

ПЕЧЕ пристяжка; пристяжной. *Печеш кычкем имным. Ончыл пече. Ўрдыж пече (Ў.Б.). Пече имне.*

ПЕЧЕИМНЕ пристяжная лошадь (Ў.Б.). *Печеимныже ўрдыш шушеш.*

ПЕЧЕЛАШ пристегнуть (лошадь к кореннику). *Печелыме имне. Имным торта воктек ончыч печелем (Ў.Б.).*

ПЕЧКАШ расколоть, дать трещину; распатать (общество, обстановку, время). *Ссылкыш! Татакым кугун огыт терге:*

муро кертеш саманым печкен (В.К.). Пырт почылтшо омса гычын йўк шоктыш, чонем печкен (В.К.).

ПЕЧКЕ станок точильный. (TschW). *Печке кў. Товарым печкеш кучен толам. Савам печкеш кученам.*

ПЕЧКЕЗЕ бондарь. *Печкезе печкем ышта.*

ПЕЧКЕЛАШ точить на точиле. *Ачам товарым эре печкеш печкела ыле.*

ПЕЧКЕШЎДЫШ обруч бочки. *Печкешўдышым кўртнў дене ыштыме.*

ПЕЧЫМЕНТЕ столб, колышек ограды. *Печыменгыже чыла шўйын пытен. Печыменгылан ожно тумым кучылтынымт.*

ПИАЛАН счастливый; благодатный, благополучный. *Пиалан ылыш. Пиалан билет. Пиалан жап. Пиалан корно.*

ПИАЛВУНДО благо, благосостояние, материальный достаток. *Калыкын пиалвундыжо пытартыш жапыштыже кушкаш тўналмыла коеш.*

ПИАЛЧЕ счастливый, везучий, удачливый (о человеке). *Йолташем лотерей дене машинам модын налын – пиалче! Кугарня уло арнялан эн пиалче, маньт (В.Ю.).*

ПИВЫШКЕМ мёртвый узел (обратный узел, завязанный наоборот). *Кылденжат от мошто, тивышкем дене веле кылденат.*

ПИЖЕДЫЛАШ связываться (приставать). *Тудо кажне деке тижедылеш.*

ПИЖИМЕ крючок для вязания. *Ковам пижым пидын шинча, пижиме кидыштыже модеш веле.*

ПИЖЫК клейкость; клейкий. *«Момент» клейын пижыкше пеш кугу. Тиде пижык наста чот пижыкта.*

ПИЙЛАНАШ 1) браниться, злостновать, ссориться. *Нуньн дене пашаштышт эре пийланен кият; 2) жадничать, скарелничать; зариться. Но шўмбелем оксалан ок пийлане, тудлан ок кўл ока тўран вургем (В.К.).*

ПИЙЛЫК собачий (очень плохой). *Пийлык ылыш. Пийлык йўштō. Йолым шогалтенак камвозым пийлык йолгорныштыда (МЭ).*

ПИКТЕЖ I протока, узкое, мелкое место в реке; пролив. *Гибралтар пиктеж. Беринг пиктеж. Эңерыште шуко келге агур уло, икте-весьшит дене нуно пиктежла дене ушалтыныт.*

ПИКТЕЖ II 1) сжатие, комок в горле. *Логарым пиктеж ишыш, шўлалтенат ом керт; 2) затруднительное положение. Пиктежыш логалаш.*

ПИКТЕЖГАШ сжиматься. *Шўм пиктежгыш. Вуешушо ўдырыштымен ылышыже эшеат куштылеме, Эчुकын – пиктежгыш (Ю.Г.).*

ПИЛАСТАН пилорама. *Пу пўчмō пиластанет монь уло мо? (А.Арс.)*

ПИЛАШЎК опилки. *Кўртньō пилашўк. Йымалне шогышыжын ўмбакише пилашўк йога,*

ўншат, вургемжат ошо лийыт (Ю.Г.).

ПИСМАЗЕ письмоносец. – *Лўмнеретым удырал, – őрын шогышо Мичуклан темла писмазе, оксам шотлен кучыкта (А.Арс.).*

ПИСЫЛУДЫШ скороговорка. *Туныктышо йоча-влаклан писылудышым ямдылыш.*

ПИСЫЛЫК скорость. *Мардежын писылыкше. Машина шўдō менге писылык дене кудалеш.*

ПИСЫТ резвость, стремительность. *Тудын писытше уло. Увер волгенче писыт дене шарлыш.*

ПИСЫТЛЫК быстрота. *Тиде эңер йогымо писытлыкше дене ойыртемалтеш.*

ПИЧКАЯШ захлебнуться. *Луншен пулемёт, пичкаен тототлен, шўтлен пуйто тамык ан (В.К.).*

ПИЧКОЛТЫШО душливый. *Пичколтышо газ. Кызыт сарыште пичколтышо газым кучылташ чарыме.*

ПИЯМБАРЛЕ пророческий. *Тек тидым ушышкыжо пышта самырык тукым да эре шарна марий чодыран мурызыжо В. Колумбын пиямбарле тыланамашыжым (Ю.Г.).*

ПОГАРНЯ вече. *Погарныште марий-влак ойым кученыт, калыкын пўрымашыжым, ылышыжым кузе виктарен колташ, канашеныт.*

ПОГОЗА собственник, владелец собственности. *Тышке погоза-влак чумыргеныт.*

ПОГ

ПОГЫЗО собиратель, коллекционер. *Сўрет погызо. Тоштарвер погызо.*

ПОГЫК 1) накопление. *Тудын изирак окса погыкшо уло;* 2) собрание сочинений. *В. Колумбын ушаска погыкшо вич том дене савыкталт лектын;* 3) свод (законов). *Тортък погык.*

ПОГЫМДАР пошлина. *Кугыжаньш погымдар. Налог погымдар. Кызыт кеч-мом ышташат эре погымдарым кўчат.*

ПОГЫН псевд. *Марий калык погын. Туныктышо погын.*

ПОДЫЛВУЯ в пьяном виде, выпивши. *Корно азапыш тудо подылвужа логалын.*

ПОЖАЛТЫК будильник; побудка. *Мемнан пожалтыкна – агытан.*

ПОКТЫШ стимул, толчок, импульс. *Сатира – тудо, ылыш поктыш, сатира, мом ойлаш, кўлеш (В.К.);* 2) гонение, погоня. *Лыплане, лакем тышан, иле – поктыш ок лий.*

ПОКШЫМАНШЕ заиндевелый. *Покшыманше мланде.*

ПОКЫР неумейка. *Покыр вате. Покыр ўдыр. Орол умылыш: ончылныжо покыр ен шога (Онч.).*

ПОЛГАН 1) невежливый; невежа. *Полган ен;* 2) невежественный, невежда. *Полган полганьмак ойлыштеш, мом эше?* 3) идол. *Ожно марий-влакын ала-могай полганьшт лийын, тудлан кумалынт (МК).*

ПОЛДАЛГЕ ненормальный, уродливый (о человеке); извра-

щенный (о мыслях, рассуждениях, действиях и т.д.). *Полдалге ойлышташ. Полдалге шанчызе. Полдалге айдеме.*

ПОЛДАЛГЫМАШ ненормальность, уродство, извращенность. *Лач тыште воспитанийын укелькше. Укелькше огыл, а вуйдорыкын лугалт полдалгымыже, вуйушын шонаш чарнымыже (МЭ).*

ПОЛИТУЖАШ политичать. *Терентьев рото командирын политужаш дене алмаштышыже лийын (МЭ).*

ПОЛКО племя (этно.); ватага. *Мерян полко. Сакар полко Ышўт дене кўзен. Чарнур полко толеш.*

ПОЛМАН болван, глупец. *Полман рвезе кўм кышкылтеш да мо да, чарет – ок кольышт (Ө.Б.).*

ПОЛМЕЗЕ смелый, решительный. *Полмезырак лям гын, ылышемат куштылгырак лиеш ыле дыр (ММ).*

ПОЛМЕЗЕМАШ 1) расхрабриться, осмелеть. *Рвезе полмеземеш – пўсемеш, кугурак лиеш, лўдаш ок тўнал (Ө.Б.);* 2) становиться ловким, шустрым. *Ватым шельын пуэм гын, полмеземеш – пеш тисемеш, пеш ышташ тўналеш сомылым (Ө.Б.).*

ПОЛМЕЗЫЛАНАШ озорничать, шалить, проказничать. *Кугу паша нерген кутырьмо годым авторын йылмыже вестўрлемеш... лыве гай чувар шомак-влак йомыт, ой-влак серыш*

вочшо көргө виан йогынла ласкан, утыждене шаулыде, полмезыланые йогат (В.К.).

ПОЛМЕЗЫЛЫК решительность, смелость. *Улыжат кандаш корно веле, но могай чатка да кошартыме шонымаш, чолга веселалык да рвезе полмезылык (В.К.).*

ПОЛМЕЗЫН смело, дерзновенно. *Йоратем шонаш полмезын (В.К.).*

ПОЛШЫК 1) поддержка, содействие. *Полшыкым пуаш. Самырык-влаклан полшык лийшаш;* 2) справочник. *Марла возышылан полшык. Чын возымо шотышто полшык.*

ПОМЫЖЫК просыпание, пробуждение. *Йудвошт помыжык дене толашыш, сайын мален ыш керт.*

ПОМЫШТАН полюбовник. *Машина улмаште имнет керек, ит код помыштан деч нерен (В.К.).*

ПОНЬЫЖАЛТШЕ опалённый. *Ошеммешке поньыжалтше ке-неж кечыжат туйо шинчажым чотрак веле каралта (И.К.).*

ПОНГЫЗО грибник. *Понгызо-влак чодырам теменят.*

ПОНГЫЙӦР дождь грибной. *Адакат понгыйӧр выжгыкта (Онч.).*

ПОРВОЛЫМАШ провал (процесс). *Шукерте ожно тиде вerryште мланде порволымаш лийын.*

ПОРГЕМ пропасть. *Мемнан ден тендан коклаште пеш кугу поргем шуйнен возын (ЛПУ).*

ПОРСЫНГУДО кокон. *Мый ужынам: шке аваштын ончыкылык тукымжо, мунчымо муно, тыгак личинке ден порсынгудо верч нуно (кутко-влак) моткоч тыршат (МЭ).*

ПОРСЫНЛАШ ублажать. *Мурызын йӱкшӧ ок сугыре, пылышчорам ок кушкед, а кумылым веле порсынла (Ф.И.).*

ПОРТЫШАНАШ стать войлочным. *Шийын шуктыдымо кылта-шамыч портышагыныт, локтылалт пытенят (Г.П.).*

ПОРУВЕР Евангелие. *Лука поруверже. Юмын эрге Иисус Христос нерген порувер тыге тӱнгалеш (ЛПУ).*

ПОРӦШАНЛЕ благонадёжный. *Порӧшанле сомылым тӱнгалаш.*

ПОРЫГОЙЫШАН благонаправленный. *Порыгойышан рвезе.*

ПОРЫГУМЫЛАН благожелательный, доброжелательный. *Порыгумылан айдеме.*

ПОРЫЛИЙ пожалуйста. *Порылий, мылам полшалте!*

ПОРЫС обязанность, долг. *Элым аралаш – кажне енын порысио.*

ПОРЫСЛАНДАРАШ обязать. *Студент-влакым порысландараш.*

ПОРЫЧОНАН добродушный. *Порычонан туныктышо. Порычонан йолташ.*

ПОРЫШОНЫМАШАН благонамеренный. *Порышонымашан нашам тӱнгалын.*

ПОРЫШОНЫШ благоразумие. *Пашат дене порышоныштым ончыкто.*

ПОР

ПОРЫШОНЫШАН благоразумный. *Порышонышан улмашын мыйын пошкудем.*

ПОРЫШТЫШ благодеяние. *Тудын порыштышыжо калык кумылым савырыш.*

ПОРЫШТЫШЕ благодетель. *Тый мылам порыштыше лийыч, мый илышлан ұшанышым.*

ПОСНАЛАЛТАШ отделиться. *Эргына ешыже дене мемнан деч посналалтын.*

ПОСНАЛАШ обособить, изолировать. *Нуным посналаш кўлеш, уке гын чыла пашам локтылыт.*

ПОСНАЛТАШ обособиться, изолироваться. *Мемнан пошкудына ұмыржō мучко моло деч посналтын илыш.*

ПОСНАЛТЫШ обособленность, изолированность.

ПОСНАНДАШ отделить, обособить, изолировать. *Нуно марий-влакым, моло деч ойырен, поснандаш шоненят. Пошкудына эргыжым поснанден – ынде тудо ешыж дене вес вере ила. Южо марий шанчызе-влак тачат ойлыштыт, пуйто 20–30 ийлазе марий йылмызе-влак националист лийыныт, марий йылмым, моло деч ойырен, поснандаш шоненят.*

ПОСНАНДЫШ исключение (ММ). *Кажне правылыште поснандыш лийын кертеш.*

ПОСНАСАВЫК оттиск. *Статьямын поснасавыкшым нальым.*

ПОСТОЛАЛТАШ зазеленеть. *Олык ужар шудо дене постолалтын.*

ПОСТОЛАНАШ зеленеть. *Пасу мучко озым постоланен шарлен возын.*

ПОТА пояс (геогр.). *Элнан йўдвел ужашыжым пўтынек гаяк тундр пота айла. Россий мучко кандаш шагат пота шуйналт возын. Ончыкыжым элыштына шагат пота-влакым шагалемдынешт ала-мо?*

ПОЧ зерно второго сорта, отходы. *Поч уржа. Поч пырче. Поч уржаже волыклан йора.*

ПОЧАНВИКШ стрела с оперением. *Волгенчыла кўшнō почанвики йўла (В.К.).*

ПОЧАНШЎДЫР метеорит. *Эре ум кычалше уш-акыл... илыш ден историй атмосферыш логалын, йўдкавезе почаншўдырла волгыдын йўлен кая (В.К.).*

ПОЧЕДЫШ открывалка, ключ к чему-л. *Казна капка почедыш (Тушто. – Ур).*

ПОЧЕЛАЛЫК последовательность. *Тиде пашан почелалыкше тыгай.*

ПОЧЕЛАМУТЧО стихотворец, стихоплёт. *Нимо укеланак почеламутчылан калык лўмым пуымо (Куг.).*

ПОЧЕШЛАШ 1) преследовать. *Тушманым почешлаш. Янлыкым почешлаш; 2) последовать, продолжить. Мый тыйын тўналметым почешлем. Кызыт тудо ынде туныктышыжын кышажым почешла.*

ПОЧЕШЛЫЗЕ последователь. *Аристэн почешлызыже-влак мемнан дене шукын улыт.*

ПОЧЕШЛЫК очередность, порядок, последовательность чего-л.; следствие. *Тиде сомылкан почешлыкшым шарне. Черланен кийымыжын почешлыкше – ик ий гыч чолак лие.*
ПОЧЕШЛЫМАШ заключение. *Комиссийын почешлымашже: диссертацийым аралаш налаш темлаш.*

ПОЧЕШТАШ следовать (за кем-чем-л.). *Событий-влак икте-весым почештат.*

ПОЧЕШТЫК влияние. *Марий йылмылан руш йылмын почештыкше шуко шотышто шижалтеш.*

ПОЧЕШЪЕН 1) замыкающий (о человеке). *Стройышто тудо изи капышлан көра зре почешъен семын коштын;* 2) последователь, сторонник, адепт. *М. П. Чхаидзе Н. Я. Маррын ушанле почешъенже лийын, шке жапыштыже кумшо марий йылмым ыштынеже улмаш (Пур.).*

ПОЧИНГА переселенец, приехавший жить из другой местности. *Сапан Васлий мемнан ялыште починга ыле, сандене тудым вес семырак онченыт. Миклай ты кундемыш почингалан ала-кушеч Торъял мозырым тодын улмаш.*

ПОЧРҮДӦ крестец. *Почрүдыжӧ эмганен.*

ПОЧТЫЗО почтовик, почтарь. – *Ик номерлан шуын огыл, – мане почтызо енет (Куг.).*

ПОЧЫЛТАРАШ образумить, открыть глаза кому-л. *Марий*

калыкын шинчажым почылтараш кӱлеш. Ватыжын шинчажым почылтарен, туныктен, кузе ышташ (Ӗ.Б.).

ПОЧЫЛТЫШ I порыв. *Чон почылтыш. Шӱмдул почылтыш.*

ПОЧЫЛТЫШ II механизм для открывания. *Капка почылтыш. Омса почылтыш. Ты арверын почылтышыжо уке.*

ПОШ мех (нагнетатель воздуха). *Апишат пош. Гармонь пош. Мӱй кӱзымӧ пош.*

ПОШАШ нагнетать (воздух). *Пошым пошаш. Кем дене самоварыш южым пошаш. Мӱй кӱзымӧ годым шикшым пошат. Изи годым апишкудыш пошым пошаш лӱмын коштына ыле.*

ПОШМАЛАШ сжимать. *Парням пошмален, кидышым вуй йымак чыкыш, шушылыо (В.К.).*

ПОШТЕК согласно чему-л. *Правил поштек. Вуйлатышын кӱштымыжӧ поштек мый тышке тольым.*

ПОШТЕКВОЗЫШ постскриптум (PS).

ПОШТЕКМУТ послесловие.

ПОШТЕКЧЕ последователь. *Ты студентым поштекчем семын ямдылаш шоненам ыле, да ыш лек. Чхаидзе Маррын ушанле поштекчыже лийын.*

ПОЭНТУР нива поэзии, поэтическая нива. *А кӧ поэтнурышто устан пашам ышта гын... ме нуным пагалена (В.К.).*

ПОЯНДӦРА олигарх. *Кызыт кучем адакат пояндӧра-влакын кидышкышт куснен.*

ПОЯ

ПОЯНЛЕ изобильный. *Но руш кумылан поянле сийым теркышке шўвалын огыт суло (В.К.).*

ПӨЗ газ (ММ). *Пөзым лукташ. Пөз вашталтмаш.*

ПӨЛАШ расчленишь. *Удам вучо: пөлен кө пыштен? Ну, а сайже уже лиеш пөлек (В.Д.-О.).*

ПӨЛЕ пол; половой. *Пөле ден тўле орган-влакым тиде кечын эмлаш огыт темле (МЭ).*

ПӨЛЕЖ 1) раздел. *Книгаште кум пөлеж уло. Планиметрий – геометрийын пөлежше; 2) отсек, отделение (помещение). Ты левашыймалне кок пөлеж уло, иктыже тыйын лиеш, машина-тым туш шынде; 3) делёж. Мом пөлеж дене толашен киеда, чыла шкенан.*

ПӨЛЕ НАСТА половой член. *Аракалан көра пөрвеи артам йомеш – пөле наста лывызга (МЭ).*

ПӨРДЕМ I отточенный. *Пөрдём капкылан ўдыр (Онч.).*

ПӨРДЕМ II круговерть; вихрь. *Чылашт нергенат радамлэн кошштнем, а тиде преданийлан – сценын пөрдём (Онч.). Осал пөрдём-влак пөрдьт вуйўмбалне.*

ПӨРДШЫМАРДЕЖ вихрь. *Ала-кушеч пөрдшымардеж толын лекте, чумырен шындыме олымнам чыла шалатен пытарыш.*

ПӨРДЫЖ оборот (в движении). *Орава кум пөрдыжым ыштыш.*

ПӨРЕМГОРНО шрам. *Чурий-*

же мучко ошалге пөремгорно шушылтеш (В.П.).

ПӨРТКОКЛА чердак дома. *Пөрткоклаште көгөрчен-влак илат. Ялт шўдө таргылтыш күзен пөрткоклашкет (В.К.).*

ПӨРТКӨРГӨ помещение. *Тугак пөрткөргө шыт, тёрзам лупша йўр, ок лий лып (Онч.). Пөрткөргыштө Микий тыштуш коштеда (Онч.).*

ПӨРТӨНЧЫЛДЫМӨ без крыльца (о доме). *Пөртөнчылдымө кугу пөртыштына эреак тўрлө еш илен (Онч.).*

ПӨРТПУРГЫЖ утеплитель на чердаке дома (земля, керамзит). *Пөртпургыжым изишак ешарыде ок лий – тельм йўштө пура.*

ПӨРТСИЙ новоселье. *Пөртсийым ышташ. Пошкудына-влак таче пөртсийыштым эртарат.*

ПӨРТЫЛТАРЫМАШ восстановление. *Сар деч вара калык озанлыкым пөртылтарымаш чот тўнале.*

ПӨРЪЕНЛЫК мужество. *Сөйыштө пөрвеиҥлыкым ончыкташ.*

ПӨРЫК назад, вспять. *Но илыше вўд кертын огыл шке южым пөрык савырен: осалым ыштыктымышты верчын шөрен куатшым, йомдарен (В.К.).*

ПӨРЫКЧӨ оборотень. *Нуно пөрыкчынат шўмжө уло манын шоненыт (В.К.).*

ПӨТРЕЧ поршень (ММ). *Тулеште пөтрече пудырген.*

ПРАМАЙ 1) откровенно, искренне. *Прамай ойлаш. Прамай*

каласе, тидым тый ыштенат? Тоштымарий, видне, прамайка каласен (МК); 2) справедливый. Прамай пунчалым луктыныт.

ПРАМАЙЛЫК справедливость. Илышыште нимогай прамайлык уке, ынде тыге велешонаш тўналдынам.

ПРАШКА упряжка. Прашка имне. Вот кузе улмаш! Еш лўман прашкаш тыге кычкалт, ўмыр терым шўдыраш тўчат (В.К.).

ПРЕЗЕШТАШ отелиться. Уш-кал презештын. Пўчў презештын.

ПРОСТАҢДАШ упростить. Правилым простандаш. Пашам простандаш.

ПРОСТАҢДЫМАШ упрощение. Возымым простандымаш.

ПРОСТАҢДЫМЕ упрощенный. Простандыме машина. Простандыме схеме.

ПРУЖИНИТЛАЛТАШ пружиниться. Тарантас лывыргын пружинитлалт кудалеш.

ПРУЖИНИТЛАШ пружинить. Рессор пружинитла.

ПУАЛТЫШ 1) дуновение; явление. Мардеж пуалтыш. Юж пуалтыш. Кызыт тугай пуалтыш лектын: ватак-марияк-влак пелашыштым вапталтылыт (В.Д.-О.); 2) звук трубы, сигнал. Машина пуалтыш. Пучын пуалтыш йўкшў шергылте.

ПУАШ-НАЛАШ поддерживать отношения. Мый тый денет пуаш-налаш шонымаш уке.

ПУДЕШТМАШ взрыв, разрыв. Газ пудештмаш. Гранат пудештмаш. Коваште пудештмаш. Ий пудештмаш.

ПУДЕШТМЕ взрывной. Пудештме толкын. Пудештме йўк. Пудештме куат.

ПУДЕШТЫК взрывчатка, взрывчатое вещество. Тар – пудештык, тудым эскерен кучылтман.

ПУДЫРАЛТЫШ меситель; мешалка. Бетон пудыралтыш пўрдаш тўнале.

ПУДЫРАНЧЕ мятежный, бунтарский. Тудо, пудыранче, тўтаным вуча, пуйто тўтан ласкалыкым конда.

ПУДЫРАНЧЫК волнение, смутное время. Шагал тугайже, кў пудыранчыкеш шўм-чон сўсаныедак шогыш (В.К.). Погынышо-влак коклаште пудыранчык тарваныш.

ПУДЫРАНЫШ смута, смутное время. XVI курым мучаш да XVII курым тўналтыш жапым Россияштыште эше пудыраныш пагыт маньт.

ПУДЫРТЫШ 1) лом (разбитые части чего-л.). Кўртньў пудыртыш. Янда пудыртыш. Кўршўк пудыртыш-влак йырваш кийылтыт; 2) поломка. Машина ок заводитлалт, аламогай пудыртыш уло моторыштыжо.

ПУЖАШ спутать, перепутать. Марий рвезе, чурийжат мариынак, моло калык дене от пужо (В.И.).

ПУЖЫЗО 1) наводящий порчу, колдун. Еным пужызо-влак

ПУЖ

ялан-яллаште верештынак шогат; 2) разрушитель. *Тыныс илышым пужызо. Ен илышым пужызо. Пóртым пужызо-влак канаш шинчыч.*

ПУЖЫК порча, сглаз. *Кайыже, пóртылжó пужык озаже деке* (Онч.).

ПУЙОЛ протез ноги (деревянный). *Ок лыдырге, ок руит пуйол* (В.К.).

ПУКШ довольствие. *Салтак-влакым пукушым шогалташ. Пукш гыч корандаш.*

ПУЛ 1) тело (анат). *Ир ўшкыжын пулжо пеш тóпката*; 2) тело (физ.). *Кавасе пул. Пешкыде пул.*

ПУЛАМЫК баланда. *Кастене, йолжым шўдырен, лагерыш пóртылеш, вишкыде пуламыкым нелеш да нарышкыже кўзен возеш* (Ю.Г.).

ПУЛАМЫР смута; тревога, смятение. *1937–38 ийласе пуламыр деч вара марий мерсотын 20-шо ийласе чолгалыкше йомын. Чонышто – ала-могай пуламыр.*

ПУЛАМЫРЛАНАШ волноваться, бурлить (о народе, обществе). *Ял калык тарваныш, пуламырланен кайыш* (В.Сем.).

ПУЛДЫРЧЫК беспорядок, неурядица, неразбериха, сумятица. *Оскармытлан тыгай пулдырчыкышто могай закон? Нимогай законат* (Ю.Г.).

ПУЛЧАШ сжимать, зажимать, сдавливать (о горе, несчастье, беде и т.д.). *(Калыкын) ўшанже пучен, ойго пулчен – кидышке калык пычалым кучен* (В.К.).

ПУЛЫКЛАШ испортить, искомкалить, сгубить. *Мыйын илыш корнем Букетов пулыклыш* (Ю.Г.).

ПУНАНШУКШ гусеница (берёзовой бабочки). *Кава ден степь ушнымаште ала-могай состав пунаншукила нушкаш толаша.*

ПУНВУЗЫК с богатым волосяным покровом. *Пунвузык онжым орай колтен, ала-мом кычкыраде.*

ПУНВУСТЫК волосатый. *Пунвустык чуриян саде елет Светан кавалерже улмаш* (Онч.).

ПУНЕШКЕ 1) волосатый, мохнатый. *Пунешке йолан. Пунешке онан*; 2) мышинового цвета, серый. *Мемнан пунешке пырысна ыле*; 3) масть животных. *Корак пунешке. Ош пунешке. Шем пунешке. Чома аваже пунешке шочын* (Ö.Б.).

ПУНЕШТАШ I виться, извиваться. *Вўд пунештын йога. Йўр пунешт йўреш.*

ПУНЕШТАШ II обрастать волосами; опериться. *Онжо пунештын. Чывиге пунештын.*

ПУНЖЫК воронка. *Вўдым пунжык дене темат.*

ПУНЙЎР изморось, мелкий дождь. *Чевеер кеҗеж жап эртен кайыш, пеш чўчкыдын пунйўр йўреш* (Ю.Ч.).

ПУНУШШ шапка меховая, шапка-ушанка. *Метрий кугыза кеҗежымат пунушышым ушпал коштеш ыле.*

ПУНЧАЛАШ скрутить (руки). *Шоңгың кок кидым пунчалыыч шейгак. – Тиде чал йосым мешакыш да – вўдыш! – кўштыш мурза* (В.К.).

ПУНЧАЛМУТ резолюция. *Погынын пунчалмутшо. Марий калык погын кўлешан пунчалмутым луктын.*

ПУНЧАЛОЙ вердикт. *Присяжный суд тудым титакдымылан шотлаш пунчалойым луктын.*

ПУНЧАЛТЫШ приговор. *Суд пунчалтыш почеш тудым кучен найгайышт.*

ПУНЧЕШТАРАШ скрючить, сводить корчами. *Пўртышто кеңежем пунчештарен когартыше шокио деч аралалташ лиеш* (М.И.).

ПУНЧЫК 1) свиток, свёрток. *Пўлем тич эре оҥа шўрлык, кажныштыже кагаз пунчык кия* (К.В.); 2) строптивый, упрямый. *Мый пунчык омыл! Мый поэт улам! Иктаж-могай Демьян дене ит шўяшле!* (В.К.)

ПУРАШ-ЛЕКТАШ посещать, навещать, наведываться.

ПУРГАШ клубиться. *Лум пурга.*

ПУРЛАШ закусить; перекусить. *Изишак подыльыч, кияр дене пурлыш. Мый кафеште пурлын лектым.*

ПУРЛЕДЫШ закуска. *Ўстембалне тўрлў пурледыш тич, шўвылвўдет толеш.*

ПУРЛЫК I жертва при молении. *Юмылан пуышаш вольыкым але кайыкым пурлык маньт* (Онч.).

ПУРЛЫК II достояние. *Чодыра – Марий Элын пурлыкшо. Мландыгазна – чумыр элын пурлыкшо.*

ПҮРТЕНГОЛТАШ уронить. *Коркам пуртенголташ. Кидгыч пуртенголташ. Йоңылыш пуртенголташ.*

ПҮРТЫК I 1) доступ. *Ты заводыш чылалан пуртык уке;* 2) пропуск. *Тушко логалаш пуртыкым налаш кўлеш.*

ПҮРТЫК II ввод. *Электровоштыр пуртык тыште.*

ПҮРТЫМДАР пошлина. *Йотэл гыч сатум кондымо годым пуртымдарым налыт.*

ПҮРЫК вход. *Тыште пурык уке. Пурык воктен орол шога. Шейгел пурык.*

ПҮРЫЛТЫШ закуска. *Ўрмаш гынат, ялт шым рушт, пашаже, очыни, пурылтышышто улмаш.*

ПҮРЫМАН вместимостью. *Кум литр пурыман банке.*

ПҮРЫМВЕР туалет. *Пурымвер тўнў.*

ПҮРЫШО-ЛЕКШЕ посетитель. *Кевытыште пурышолекше-влак уке улыт ыле.*

ПУСОРЫМ плаха. *Южгунам шўлашат неле, кеч пусорымым сакалте* (Онч.).

ПУСТАЛЫК пустота. *Кумыл вольыш, нимучашдымын йокрокын чучын колтыш, чоным пусталык авалтыш* (МЭ). *Еным ок пўрдў пусталык* (Г.Г.).

ПУТАНДАШ морочить. *Мом еным путанден коштат, шотет уке гын?*

ПУЧ

ПУЧАҢАШ образовать стебель. *Пучаң шудеак, шурно ка-выскен* (МК).

ПУЧАҢШЕ выросший (образовавший стебель). *Пучаңше шурным келын коштат, тодылатеш, мӧйгеш ок нӧлталт* (Ю.Г.).

ПУЧВУРГАН стебельковый (о растении). *Пучвурган кушкыл-влакын спискыштым икымше гана 1929 ийыште ончыктым* (МЭ).

ПУЧЕШТАРАШ убавлять, уменьшить. *Замор тӱналме годым, арыкым почын, ерыште вӱдым пучештарем* (Онч.).

ПУЧЕШТАШ пойти в стебель.

Кушкыл пучешташ тӱҥалын.
ПУЧЫК убывать, убыток, ущерб. *Пучыкыш логалаш. Пӱртӱс азап теній кундемналан ятыр миллион тенге пучыкым конден.*

ПУЧЫШТАШ зудеть. *Могыр пучышта. Шуко мартен мончаш от пуро гын, могыр пучышта* (Ӗ.Б.).

ПУШЕШКЕ лодочник. *Пушешке-шамыч эртен кайышт Какшаң воктене, киндым волтат* (Ӗ.Б.).

ПУШКАТА мягкий, нежный, бархатный. *Пушката коваште. Пушката кид. Пушката могыран.*

ПУШНАШ преставиться. *Ачаже ӱмыр шуде пушныш.*

ПУШНЫШО усопший, покойник. *Пушнышо-влакым шарныме кече. Пушнышо илыше гаяк койын кия.*

ПУШОР зимний дождь. *Телым лум валан йӱр йӱреш гын, пушор манят тудым.*

ПУШПОЧ корма. *Кӱсменым налын, йолташем пушпочыш шинче.*

ПУШТЕДЫЛАШ убивать, умерщвлять.

ПУШТЫК насыпь (ММ). *Корнылан пуштыкым оптеныт.*

ПУШТЫЛАНДАРАШ будоражить. *Молан шкендым тынар пуштыландарет?* (И.К.)

ПУШТЫЛАШ бередить. *Кызыт чыла умылышым: мый арам чонем пуштылынам улмаш* (Онч.). *Ала тыгак кӱлеи: латшым ийын (ӱдыр) шӱмым таклан шагал пуштылеш* (В.К.).

ПУШТЫЛЫШО волнующий, приводящий в волнение. *Тудо – мыйын пуштылышо айдеме, тудо – мыйын поро авием* (В.К.).

ПУШТЫМАЛТАШ бормотать. *Шонго кугыза кудывечыште ике семынже пуштымалтен коштеш.*

ПУЫДЫМАШ недопущение, неповоление. *Саша Белый ала Сергей Есенин ӱмбақ ончалын, ӱдыр-влак йӧратыме артистыштан эртен каяш эрыкым пуыдымыштым вигак умылат* (МЭ).

ПУЫДЫМО nepозволигельный, недопустимый; невыданный. *Пуыдымо эрык. Пуыдымо поянлык. Пуыдымо пашадар.*

ПУЫМАШ-НАЛМАШ взаимный расчет. *Пуымаш-налмашым ике тӧрлена.*

ПУЭР сухостой, сгоревший лес. *Кожа йўла, пушенге кошка, тудым пуэр маньт. Тыште эртак пуэр веле, чодыра пулан веле йбра (О.Б.).*

ПҮГАЛТАШ изогнуться, стать дугообразным. *Воштыр пўгалт кеча. Шонанпыл ял ўмбалне пўгалт шогалын.*

ПҮГАШ гнуть, сгибать. *Тушто чашкер огеи ужарге, йўксё шўжым ок пўгё уржа (В.К.).*

ПҮГЫРТАШ покорить, подчинить. *Колтеныт «маскам» су-сырташ-сисырташ, вара ўнар пытышым пўгырташ (В.К.).*

ПҮГЫРЪЯНДА, ПҮГЫРЪЯНДАУ линза, лупа. *Уш-акыл же ок мале! Луктеи кўсен гыч пўгырьяндаум да, когартен ... тугай сўретым сўретла асум! (В.К.).*

ПҮДҮН пах. *Пўдўныштыжё пўшыр лектын.*

ПҮЛА множество, много; множество (мат.). *Ей-влак пўла дене погынат улмаш. Математикыште пўла теорий умылы-маш уло.*

ПҮЛНАШ обанкротиться, разориться. *Фирме пўлнен. Тений йондартыш дене толашыме годым пеш вашке пўлнаш лшеи.*

ПҮЛӨ зародыш, плод. *Авагудышто иланьше пўлө (Онч.).*

ПҮРАШ судья. *Канашышт, пунчалыч: «Пўраш кава лий-же» (В.К.).*

ПҮРТҮС АЗАП стихийное бедствие. *Пўртўс азап деч аралал-таш лўмын командым ышты-ме (Куг.).*

ПҮРТҮСАНАШ статья частью природы. *Пўртўсанше чонан улыт дыр эн ончычак ялысе рвезе-влак.*

ПҮРТҮСАНДАШ привести в естественный вид, сделать естественным. *Пўртўсандыме мутсавыртыш (Г.С.). Ялым пўртўсандаш кўлеш.*

ПҮРТҮС ЙЫРВЕЛ окружающая среда. *Марий кунде-мыште пўртўс йырвелым аралымашлан кугу тўткышым ойырат (Куг.).*

ПҮРТҮСЛӨ натуральный, природный (РМС). *Пўртўслө продукт. Пўртўслө порсын.*

ПҮРТҮСТАР дар, дарование. *Рвезын музыклан пўртўстар-же уло.*

ПҮРТҮСШЫМЛЫК ШАНЧЕ естественные науки. *Пўртўс-шымлык шанчыш шымлымаш-лан мемнан элыште эре кугу тўткыш лийын.*

ПҮРШЫК пророчество. *Пўр-шыкым сөремылан тудо пешы-же огеи ўшане гынат, ялт шў-калмашыжат уке.*

ПҮРЫКШӨ создатель, все-вышний. *Юмо пўрыкшө, серлагышым пу!*

ПҮРЫМГОРНО естественное развитие, эволюция. *Кушкын толош тукумлан палыман, кōмыт... пўрымгорныйи тореш тоям кышкеныт (Пўр.).*

ПҮРЫМНАСТА материя. *Ай-демын шамешыже савыкталт-ше йырвел тўням пўрымнаста маньт.*

ПҮРЫМӨ реальный.

ПҮР

ПҮРЫМЫК реальность. *Момман йыр таче уло, тиде пұрымык, тудын деч нигуш от кай.*

ПҮРЫШ рок. *Осал пұрыш ву-чең тудым.*

ПҮРЫШӨ пророк. *Пұрышем мылам мом пұрен, ала?*

ПҮРЫШСЫНАН судьбоносный. *Вес ийыште мемнам пұрышсынан сомылка вуча. ХХ курымын пытартыш чырыкше марий мерсотылан пұрышсынан лийын.*

ПҮСЫЛЫК острота, накал, напряженность. *М. Казаковын произведенийже-влак кеч-куна-мат политике пұсылык да граждан чолгалык дене ойырте-малтыныт (В.К.).*

ПҮТЫРЕМ вихрь; вихревой. *Лум пұтырем. Пурак пұтырем. Коктын, ваш ондалалтын, танце пұтыремыш ушнышт (Ф.М.). Тўтан пұтыремеш каен йомшылан суап (В.К.). Пұтырем мардеж.*

ПҮЧКЕДАШ кроить. *Тувырым пўкедаш. Ужгам пўкедаш.*

ПҮЧКЕДЫМЕ ЧОДЫРА пиломатериал. *Тиде фирме пўкедыме чодырам ужалкала.*

ПҮЧКЫШ отрезок. *Шыл пўчкыш. Сокта пўчкыш. Куэм пўчкыш. Линий пўчкыш. Она пўчкыш.*

ПҮЧМЫШУДО тысячелистник (бот.). *Черлылан пўчмышудо да почкалтыш чай пеш сай (МЭ).*

ПҮЧЫЗӨ оленевод. *Ямал-Не-нец автоном округышто пў-*

чызө-влакын пайремышт ли-йын (МЭ).

ПҮШКЫЛТАРАШ размять. *Могырым, кидым, йолым пўшкылтарем (Ө.Б.).*

ПҮШКЫЛТАШ размяться. *Пашам ыштен, могыр пўшкылтеш (Ө.Б.). Могыр коршта, коште-дем пўрт мучко, лектам тўгө, коштам – коштын пўшкылтеш, корштымым царна (Ө.Б.).*

ПЫДЫКСИЙ хилый, щуплый, тщедушный. *Пыдыксий айдеме. Пыдыксий пөрвен. Яллан кула-пан пыдыксий пий веле кодын (В.К.).*

ПЫЖАШ пыхтеть. *Эрта кор-но ден обоз, тулла пыжа паро-воз (С.Ч.).*

ПЫЖАШЛАНАШ занять свое место, устроиться, закрепиться, упрочиться. *Кунам кўсенет рожын, чонетат ок йўклане, чолгалыкат пеш огеш пыжаш-лане (Онч.).*

ПЫЗЕ мясо вареное. *Ушкар пызе. Чыве пызе.*

ПЫЗЫРНЫЫК изнурительный, утомительный. *Пызырныык паша.*

ПЫЗЫРТЫШ тяжесть, груз (для сдавливания чего-л.). *Вўдыш чыкыме кыне кылтат-ше ўмбак, ынже кўзө манын, иктаж-могай пызыртышым пыште. Тиде кўм вочко петыр-тыш ўмбаке пызыртыш семын пыште.*

ПЫЗЫРЧЫК гнёт, иго. *Та-тар-монгол пызырчык. Марий калык илым-курымыштыжо мыняр пызырчыкым чытен.*

ПЫКНАШ покрыться плесенью, плесневеть. *Ала курыкпомыш шортньо гане шўм-чонет тўж-вак лекде пыкна?* (В.К.)

ПЫЛАВЫРТЫШ зонг. *Кушеч пылавыртыш деч посна... ке-неж мучко ковашитет вашал-тын* (Ю.Г.).

ПЫЛАШ опускаться, падать (морально, нравственно) (ММ). *Айдеме шинчаорак пыла.*

ПЫЛВОМЫШ небосвод. *Се-налтмекыже, тудын шўдыржō пылвомыш гыч йўлен волен кер-теш* (В.П.). *Йōратымаш – йўран пылвомыш, каваш чы-малтше вараксим* (В.К.).

ПЫЛГОКЛА заоблачность. *Самолёт пылгоклаште чонеш-та.*

ПЫЛГОКЛАСЕ заоблачный. *Пылгокласе мўндырт.*

ПЫЛЕМДАШ покрыться облаками. *Тельм пылемда гын, кече лывырге лиеш* (КП).

ПЫЛНАШ охладеть, остыть (душевно), разлюбить, потерять интерес. *Возымо паша деч йōр-шеш пылнен. Пашаш толме-мат ок шу, ала-можо чон пыл-нен.*

ПЫЛНЕР тучка. *Таче кечет очен огыл, ик пылнерет меша-ен* (Муро).

ПЫЛОРА кучевое облако. *Шонан пураже шолын, ялт лай пылора* (А.К.).

ПЫЛШОВЫЧ косынка. *Ўды-рын канде пылшовычшо шин-чажлан келшен толеш. Йошкар пылшовычан ўдыр-влак сценыш лектын шогалъыч.*

ПЫЛЫШСОВЛА ушная рако-вина (*анат.*).

ПЫЛЫШШЎМ слух (ММ). *Пылышшўмжō начарештын.*

ПЫЛЬДЫРИЙЛАНАШ же-манничать, кривляться, ломать-ся, манерничать. *Мылам тугай ен-влак келшат, кō шкенжым шот дене, койышланьде, пыль-дырийланьде куча* (Пўр.).

ПЫЛЬТЫК всякая подвиж-ная часть чего-л. *Кōгōн пыль-тык. Прежа пыльтык. Омса пыльтык.*

ПЫРДЎН бойница. *Пырдўн-ла гыч колтымo кў-влак шой-ге шўшкат* (В.П.).

ПЫРДЫЖВУЙ башня. *Тудо йырже кў саварым чонен да оролаш пырдыжвуйым ыштен* (Онч.).

ПЫРДЫЖУВЕР афиша (PMS). *Лўмлō артистын тол-мыжо нерген пырдыжувер кеча.*

ПЫРЖАЛТАШ 1) отскакивать, отлетать. *Мече капка каш-ташке миен перныш да узш полешке пыржалте* (В.Кос.). *Мелнам верын-верын когарген, конгадулжо пыржалт-пыр-жалт йўла;* 2) убежать, удрать. *Поген налме деч лўдмыжō дене тудо йотэлыш пыржалтын.*

ПЫРЛЯЗЕ сообщник, соучаст-ник, сотрудник. *Пырлязем Эчанлан нимом шым каласе, йыштак лектын кайышым. Шольыштшым шкенжымат, пырлязе-влакшымат кученыт.* **ПЫРЛЯНДЫШ** совместный падеж. *Пырляндыш вочмык-ге суффикс дене лиеш.*

ПЫР

ПЫРЛЯШТАРАЛТАШ объединиться, скооперироваться, выступать вместе. *Кресаньык-влаклан пырляштаралташ кўлеш.*

ПЫРЛЯШТАРАЛТМАШ сочетание, совмещение; объединение. *Йўк-влакын пырляштаралтмышт. Мут-влакын пырляштаралтмышт. Пырляштаралтмаш ялгалыклан кугу пайдам пуэн.*

ПЫРЛЯШТАРАШ обобществить, коллективизировать, объединить вместе. *Озанлык-влакым пырляштараш. Погым пырляштараш. Вийым пырляштараш.*

ПЫРЛЯШТАШ 1) соединить, сгруппировать; слить. *Нине кок шонымашым пырляшташ кўлеш;* 2) оказаться вместе, в одной группе. *Ме чодыра пожарым йортмыō годым пырляштна.*

ПЫРСАК обет, завет. *Пырсакым кочкам, тидым мый ыштен омыл.*

ПЫРТ малость. *Пырт вучалтат. Пырт чыталте.*

ПЫРЧАЛГЕ зернистый. *Пырчалге лум. Пырчалге мортныō.*

ПЫРЧАН КУЛЬТУР зерновое. *Пырчан культурым ўден пытарыме.*

ПЫРЧАНАШ налиться (о зёрнах). *Шўльō пырчанеш. Уржа пырчанеш.*

ПЫРЧЫВУНДО зерновой фонд, зерновой запас. *Ий гыч ийыш ешаралтеш ялыште... поян пырчывундо (В.К.).*

ПЫРЧЫК частица, частичка, единичка. *Ўп пырчык. Лум пырчык. Ошма пырчык. Умшашкем ик пырчыкымат налын омыл.*

ПЫРЧЫК-ПАРЧЫК разрозненный, редкий, одиночный. *Пырчык-парчык пыл кокла гыч тылзе эркинрак иеш (В.В.).*

ПЫСМАН рубеж, межа, край чего-л. *Эл пысман. Кундем пысман. Курык пысманыште пушенге шога.*

ПЫСМАНЛАШ провести границу, межу; очертить. *Мландым пысманлаш. Чодырам пысманлаш.*

ПЫСТЫЛАЛТАШ опериться. **ПЫСТЫЛАНАШ** опериться (повзрослеть).

ПЫСТЫЛАНМЕ прич. от **пыстыланаш**. *Ялысе рвезылан пўртўс – шочмо сурт, пыстыланме пыжаш, йырвел илыш, юзо тўня.*

ПЫТАРЧЫК I потребитель. *Пытарчыкше шуко, ямдылыше шагал (ММ).*

ПЫТАРЧЫК II погибель. *Тый мыйын пытарчыкем улат, кай вашкерак тышеч.*

ПЫТАРЫШЕ 1) губитель; 2) погибель. *Книга, саде манмыла, – авторын пытарышыже да утарышыже (В.К.).*

ПЫТЛАЧ выключатель. *Микале вўта ома ўмбалан перыме свет пытлачым темдале (А.Арс.).*

ПЫЧАЛПУ приклад ружья. *Пычалпум вачышыкыже элертмыш. Шелеш пычалпу, пичкая шыкна, шўй йыр шорга кишке семын шўшка (В.К.).*

ПЫЧАЛДАР боеприпасы. *Пычалдар пытен, кредалаш нимо дене.*

ПЫЧАЛДОШ приклад. *Трон да пычалдош – ук тумо кашка (В.К.).*

ПЫЧАЛСОГА курок. *Пычалсогажым темдале.*

ПЫШКЕМ узел. *Кыл пышкем. Йомартле муро – чоньн ший кўслеже, ты вий дене ок шич логарапеш туржалтше келыш-машын шекш пышкемже, сўрет коман айдеме чарапеш (В.К.). Шоналташ гын, мыняр пышкемым иканаште руден колта ыле тыгай вапталтыш. (В.К.).*

ПЫШКЕМАЛТАШ 1) испытывать сильное волнение от чего-л. *Йылме пышкемалтеш. Логар пышкемалтеш;* 2) прерываться, захлёбываться. *Шўлыш пышкемалтеш. Но сойышкў ўжшў той пучышн йўк ыш пышкемалт ук ганат (В.К.).*

ПЫШКЕМАШ застревать, увязнуть (комом в горле). *Мый кодым шенгелан, «йолем йычкештын», комыляла еп пилал пышкеме логареш (В.К.).*

ПЫШКЕМДАШ 1) завязать в два узла. *Кандыражым пышкемден кылде, рудалт ынже кай;* 2) притеснять, связывать, не давать развернуться. *Начальникше тудым ала-молан эре пышкемдылаш тўча, шулдыржым шаралташ ок пу.*

ПЫШТЫК I прокладка. *Тиде кок наста коклаште пыштык лийшаи.*

ПЫШТЫК II 1) порция, определённое количество чего-л. *Шуретым эше ук пыштыкым пу-ян, пеш тамле, эре кошмет веле шуэш;* 2) положенное что-л. куда-л. *Тыште ала-могай пыштык кия.*

Р

РАДАМДАШ упорядочить; отрегулировать, наладить. *Пашам радамдаш. Прибором радамдаш. Машинашкет тул ылыжмым радамдаш кўлеш – кўрылтын.*

РАДАМЛЕ системный. *Радамле шонымаш. Радамле статьялык шонымаш (В.К.).*

РАДАМЛЫК система, определённый порядок. *Йылмысе радамлык. Туныктымо радамлык. Сайлыме радамлык. Йўлам шуктымо радамлык.*

РАДАМЧЕ очередник. *Вес радамче кў?*

РАДЕР подлесок, мелкий лес. *Тиде верым «Пайкин радер» маныныт (Онч.). Радер – тиде тыгыде арама, кожер, нулго, каяшат огеш лий, пеш чўчкыдў (Ў.Б.).*

РАДИОПУЧ репродуктор. *Менге вуйысо радиопуч гыч марий муро йонгалтеш.*

РАДИОУВЕРТЫШ радиопередача. *Марла радиоувертышым 30-шо ийлаште колташ тўпалме.*

РАДЫНА полотно (произведения искусства). *Ончерыште*

РАЖ

И. Ямбердовын радынаже ойырте малтеш.

РАЖГА, РАЖГАТА кисло-сладкий. *Ражга пүрө. Ражгата пура йүаш сай. Ражгата эфыжвүд. Ражга олма.*

РАЖГЕР чащоба. *Мераң ражгерыш кудал пурыш.*

РАЙРҮДӨ райцентр. *Комак Игорь корно пашаже гыч райрүдыштө адакат йолташыже-шамыч деч оптал толын (Ю.Г.).*

РАКАТ наслаждение, удовольствие, блаженство. *Ракатын акше шерге (Куг.). Неле паша ракатым ок пу.*

РАКАТЛАНАШ наслаждаться, блаженствовать, получать удовольствие. *Илыш дене ракатланаш. Мурым колыштын ракатланем.*

РАКАТЛАНДАРАШ ублажить. *Вынык дене кырымаш тиде гана капкылжым чотак ракатландарыш (Онч.).*

РАКАТЛЫН блаженно, с удовольствием. *Да уныкатлан ту пагытыште эрык да ласка, чоклыметым колыштеш ракатлын (Онч.).*

РАКЫВОТШЕР жемчуг. *Ракывотшер шүшер. Пүйжө ракывотшер гай волгалтеш.*

РАТ I: *рат лияш* быть довольным. *Рат улам* я доволен.

РАТ II: *рат дене* строю. *Рат дене кошташ* ходить строю. *Рат дене кияш* лежать рядами.

РАТЛАШ анализировать, разбираться, смыслить. *Тидым (йот-*

элыш пурымым) Чачавий ок ратле, шүмлан лүдыкшын чучеш (МЭ).

РАТЛЕ I толковый, дельный. *Ратле ой. Ратле ыштшы.*

РАТЛЕ II ратный, боевой. *Ратле паша. Ратле чап. Ратле сейымаш. Ратле корно.*

РАТЛЕ III стройный, складный, логичный. *Ратле ой. Ратле шонкалымаш. Ратле доклад.*

РАТТЕН по-порядку, рядами. *Пырня-влак раттен кият. Пугомыля-влакым раттен оптен шындышт. Раттен шинчаш. Раттен пураш.*

РАШЕМДЫДЫМЕ невыясненный, непроясненный. *Рашемдыдыме йодыш кодын озыл.*

РАШЕМДЫШАШ требующий выяснения. *Рашемдышаш йодыш уке.*

РАШЕМЕШТАШ проступать, проявляться, вырисовываться. *Кумда олык эркын рашемешташ тўнале. Проблема эркын рашемештеш.*

РАШЕМШЕ прояснившийся. *Рашемше кава. Рашемше корно. Ончылно рашемше чодыра нолталт шогаде. Вудакан койшылан рашемшыш савырныш (Ю.Г.).*

РАШЕШТАШ проясняться, проясниться, стать четким. *Ончылно, ял мучаш капка вес велне ик кугу куэ рашештеш (Онч.). Умбакыже кузе лийман, вашке рашештеш.*

РАШКА, РАШКАТА четкий, отчетливый, внятный. *Рашката йўкан.*

РАШКАТАН чётко, внятно, отчетливо. *Рашкатан оила* (Ө.Б.). *Рашкатан умылтараш.*

РАШКЕ непогода; ненастный. *Рашке шыжым-шошым лиеш, лум ден йӱр йӱреш.* Шыжым-шошым рашкеш вольык явыга (Ө.Б.). *Рашке кече.*

РАШЛАНДАРЫДЫМЕ неопределенный (МРС). *Рашландарыдыме вашмут.* *Рашландарыдыме тӱс.* *Рашландарыдыме формо.*

РАШЛАШ выяснять, расследовать. *Кӱчык-кужум... ваш полшен тӱрлат, рашлат* (МЯ).

РАШОГЫЛЛЫК неясность, нечеткость. *Марла возымаште эшчык, рашогыллык лиеденит* (Куг.).

РАШЧЫН аксиома (МРС).

РВЕЗАШ подросток. *13–14 ийыш шумышт годым йоча-влак вес илыш йыжыгыш вончат – рвезаш лийыт.* *Тыгай годым нунылан посна тӱткыш лийшаш.*

РВЕЗЫДУКЫМ молодёжь. *Рвезыдукым тачысе илышым шке семынже умыла.*

РВЕЗЫЕН молодой человек, парень. *Ик рвезыен йӱр шокте вошт шем пычкемыш йӱдышко пурен йомеш* (В.К.). *Рвезыен мӱкшомартала лӱжыкыш ола гыч ялыш каналташ толеш* (В.К.). *Искусство нерген тыгай ӱчашымышым рвезыен шулен кольшетеш* (В.К.).

РВЕЗЫЛАНАШ пытаться казаться молодым, молодиться (TschW). *Рвезыланен ит кошт.*

РВЕЗЫН молодо, молодцевато, браво. *Ошкыл колтем гын рвезын, шонгын ончен ида код* (В.К.).

РЕЗА 1) благословенный, благодушный. *Мый куанем: реза времаштына мыят моштем чуваш-рушла ойлалын иктӱр ешыштына* (В.К.). – *Рыскалаҥе ӱмырет, реза лие кумылет? – манеш колызо куважлан* (Г.Э.); 2) согласный. *Тый полшет. А мольшт? Мольшт ӱмбакем кум пуд нельтан кумат кудалташ реза улыт* (Е.Г.).

РЕЗИНГЫЛАШ затянуть резиной. *Чулкам резингылаш.* *Шокшым резингылаш.* *Юбкым резингылаш.*

РЕЦЕНЗЫЛЫМАШ рецензирование. *Школ программым рецензылымыже годым П. Карпов чылт сындыме пашам ыштен* (МЭ).

РЕШОТКАЛАШ зарешетить. *Окнаже уло гынат, решоткалыме* (Ю.Г.).

РОДАҢАШ породниться. *Пошкудо-влак родаҥыч.* *Шижам кумло шошо ялемын чон шокшым, родаҥым кеч мый ола ден* (Э.А.).

РОДО-ШОЧШО родня, клан. *Паймыр родо-шочшо таче пӱттынек иктыш чумырген.*

РОДЫВУЙ родоначальник. *Марий сълнымутын родывуйжо – Сергей Чавайн.*

РОДЫДУКЫМВОЖ родословная. *Мемнан родыдукым-вожна мӱндыркӱ шупшылтеш.*

РОД

РОДЫЛЫК родство; родственный. *Родылыкна тидын дене* (В.К.). *Мемнан коклаште родылык кыл уке.*

РОКАЛГЕ землястый. *Рокалге тўсан рвезе-влак.*

РОКОЛМА клубень. *Мланде йымалне пурса гайрак йыргешке роколма* (МЭ).

РОКПОРТ землянка. *Рокпорттыштō салтак-влак погыненыт.*

РОНЧЫЛТЫШ роспуск. *Шўртō рончылтыш. Вынер рончылтыш. Ўн рончылтыш.*

РОНЧЫМАН разборный. *Рончыман шкаф. Рончыман ўстел.*

РОНЧЫШ размотка. *А мўндыр учёный тиде неле рончышым рончен* (ЯЛ).

РОНГАШ колотить, стучать. *Омсам роңгаш. Ит шинче роңгыгла роңгед* (В.К.). *Орва роңга лакылан корнышто* (Ө.Б.).

РОНГЕДАШ изрыгать.

РОНГЕДЫШ изрыгание. *30-шо ийла мучашысе пуламырын кочо роңгедышыже марий культур илышыште уке-уке да кызьтат шижалтеш.*

РОНГЫЖ седина; седой. *Роңгыж вуян. Роңгыж пондашан. Роңгыж ўп.*

РОНГЫЖЕМАШ поседеть. *Кочам роңгыжемывн* (TschW).

РОПКАШ пожирать, поглощать. *Тул пōртым ропка.*

РОТКЫЛГАШ преть, тлеть. *Пырня роткылген. Шўртō роткылген. Вынер роткылген. Олым шўйын роткылген* (Ө.Б.).

РОТКЫЛГЫШО прелый. *Шонымыжо роткылгышо шўртыла кўрльō* (Онч.).

РОШКО роща, перелесок. *Йыр чодыра пытен, рошко веле кодын. Тудо жапыште рошкышто куралме чара вер-влак лийыныт* (Онч.).

РОШТКАШ маршировать. *Салтак-влак рошт-рошт рошткат.*

РУАЛАШ закинуть. *Пўгым руалаш. Вынерым руалаш. Пўгым руалам, имне вуй гоч лупшалтарем* (Ө.Б.).

РУАЛТЫШ 1) крючок. *Омса руалтыш. Капка руалтыш. Шōрмыч руалтыш. Сап руалтыш. Руалтышым шўлыкын почо илалше, ладыра ўдырамыш* (В.К.); 2) застёжка. *Мыжер руалтыш. Тувыр руалтыш. Узо руалтыш. Ава руалтыш* (Ө.Б.).

РУДАЛТШАН развязанный, свободный. *Тушто илышыжат шкенжын ен шинча деч лўддымырак, йылмыжат рудалтшанрак* (В.К.).

РУДАЛТЫШ развязка. *Мешак рудалтыш. Кандыра рудалтыш.*

РУДЫГАШ прогнить, разложиться. *Пōртвуй она чыла рудыген, мланде воктен улышыжат шўйыныт, балконат шолдырген* (Онч.).

РУНДЫК перила. *Кўвар рундык ўмбак энертен, румбыкан шошо вўдым ончен шогыш* (В.Ю.).

РУТИЯШ разлагаться.

РУШАНДАШ обрусить. *Черке тыгыде калык-влакым рушандаш пижын.*

РУШВАТЕ русская женщина. *У-у, тыгай рушватыже кушан шочын? (Онч.)*

РУШЛАНДАШ перевести на русский язык. *Шуко марий сьлнымутчо-влакын возымыштым рушландаш кӱлеш.*

РУШМАРЬЯ русская женщина. **РУШТЫК** опьянение, хмель. *Вуйышто руштык нимынярат уке.*

РУШТЫКАН хмельной, опьяняющий, с градусом. *Руштыкан йӱыш. Тиде арака руштыкан.*

РУШТЫКТАРЫШЕ хмельной, пьянящий. *Руштыктарыше пӱрӱ. Руштыктарыше юж.*

РУЭМ вырубка. *Эрдене кумытынат руэмьш толъыч (Онч.). Руэмьш эрыктен, киндым ӱдем (Ӧ.Б.).*

РУЭМВУШ ботник (выдолбленная лодка). *Ожно марий-влак руэмвуш дене энэрла мучко коштыныт.*

РӰДАЛТЫШ завязка (верёвочка, резинка, вдеваемая во что-л.). *Мешак рӱдалтыш. Шоки рӱдалтыш. Энӱраш рӱдалтыш.*

РӰДАЛТЫШАН с завязкой. *Рӱдалтышан мешак. Школышко мый рӱдалтышан сумка дене коштынам.*

РӰДЕЖ радиус. *Тышеч кок рӱдежым колтыман.*

РӰДЕР центр, очаг, средоточие. *Тӱвыра рӱдер. Район рӱдер. Мер-политике рӱдер.*

РӰДЕШТАРАШ централизовать. *Пытармыш ийлаште вуйлатыме пашам мемнан дене палынак рӱдештарен толыт.*

РӰДЕШТАРЫМЕ централизованный. *Рӱдештарыме виктер. Рӱдештарыме кугыжаныш.*

РӰДЫВИКТЕР центральное правительство. *Израиль калыкын тунам рӱдывиктерже лийын огыл (Б.Л.).*

РӰМБЫК мгла. *Поран рӱмбык кавам петьра.*

РӰПШЕМ убаюкивание, укачивание. *Омо рӱпшем. Мура рӱпшем. Поезд рӱпшем ӱудошт рӱпшыш гынат, эр марте ыш помыжалт (Ф.М.).*

РӰШКӱ курчавый. *Рӱшкӱ вуян ел. Рӱшкӱ ӱпан айдеме (Ӧ.Б.).*

РЫВЫЖЛАНАШ лукавствовать, ловчить, лавировать. *Ел рывыжланаш пеш кертеш.*

РЫВЫЖЛАНЫМЕ прич. от **рывыжланаш**. *Мом ойлаш... ончыкылык литератор-профессионал ефын рывыжланыме... койышыжым чытен кертын огыл (Г.П.).*

РЫВЫЖЛАШ лукавить, хитрить. *Тый ит рывыжле, ыште, кузе кӱлеш.*

РЫЖ I румянец. *Шӱргӱ рыжше ӱри онла веле коеш.*

РЫЖ II созревший, поспевший. *Пура, пӱрӱ рыж манеш, шуын пеш сайын, ӱйаш сай (Ӧ.Б.).*

РЫЖДЫМЕ некрасивый, неприглядный. *Рыждыме манаш иктат ок тошт (М.У.).*

РЫЖ

РЫЖЛЕ миловидный, благовидный, привлекательный, приятный. *Рыжле ўдыр. Рыжле ен. Рыжле пёрт. Теве пёртем, рыжле ончалашат* (Ө.Б.). *Рыжле улмем сайынак коеш* (М.У.).

РЫЙЫКТАРАШ оживлять. *Тунамак ўдырым волгенче шельын шуэн. Верешыжак лийын. Мландыш урен да монь рыйыктараш тўчышт гынат, арам* (Ю.Г.).

РЫН смирно. *Рын шинчаш! Рын шогаш! Салтак рын шога.*

РЫЯШ I уменьшаться, убавляться. *Пуалше шўргў рья (пуча). Азам ыштымеке, ўдырамашын мўшкыржў рья* (Ө.Б.). *Таче мўшкырем рьен пытыш (шужыш, вичкыжеме, кўргыш пурыш). Ен-шамычын мўшкырышт рьен пытыш, обедым вашке нангайаш кўлеш* (Ө.Б.). Тн. **пучаш, шупшы-лалташ.**

РЫЯШ II зарубцеваться, затянуться, заживать. *Пуалме веремат рыйыш* (Онч.). *Лўмў рьен. Сусыр рьен.*

С

САВАГОРНО покосный ряд. *Эр юалге дене лу наре савагорным солен шуктыш.*

САВАГУЧЕМ рукоятка косы.
САВАРЛАШ соорудить забор, загородить. *Вўд гоч мый саварым савырлышым* (МК).

САВАШ бросать, оставлять. *Изи пылже модын эртыш, изи ўмылым савен* (И.С.).

САВАШЎРГЎ лезвие косы. *Савашўргыжў йылгыжеш веле* (Ө.Б.).

САВОРА хворост, ветки. *Де-лянке покшелне йўла савора* (В.К.).

САВУШ дружинник. *Эн виян калык вуйлатышылан савуш-влак полшен шогеныт* (Онч.).

САВЫК печать; публикация. *Кольмыш ийлаште литератур йылмым вияндымаште марий савыкын надырже серыпле* (Онч.). *Шанчызын кумшўдў утла савыкше уло.*

САВЫККУДО типография. *Савыккудышто марла газет, книга-влакым савыкчат.*

САВЫКТЫК издание, выпуск. *Поэтын возымыжо кокымишо савыктык дене лектын.*

САВЫР воспитанный, благоденственный; благоденственный; благоденственный (ММ). *Ойлем кызытат таумутым, чонлан керек савыр улам* (Сем.Н.). *Савыр рвезе, тудо моло коклаште поснак ойырте-малтеш. Тудын савыр манмыже ок сите.*

САВЫРАШ трансформировать, преобразовать во что-л. *Токым паша ыштыме вийыш савыраш. Уш вийым кидвийыш савыраш.*

САВЫРГОЛТАШ сослать, выслать, отправлять в ссылку. *Ты-гайже коклаштына шукертак уке: кулак лўмым тушкалтен, нуным война деч ондакак са-*

вырголтен пытарен улыт (Ю.А.). Самойлов Потыр Нердашыште ик еңымат савыр-голташ ыш пу (Ю.А.).

САВЫРГОЛТЫШ переворот; перестройка. *Индешлымше ий-ласе савырголтыш деч вара ялысе илыш пужлыш.*

САВЫРЛЕ скромный, воспитанный, благовоспитанный. *Савырле ең. Савырле айдемым мўндырчынак палаш лиеш.*

САВЫРЛЫЛЫК скромность, воспитанность; благообразие. *Мемнан тукым калык ике савырлылыкше дене ойырте малтеш.*

САВЫРНЫК обращение. *Эл вуйлатыше калык деке савырнык дене лекте. Газетеш партияын савырныкшым савыктым. Ойлончышто савырнык запятой дене ойыралтеш.*

САВЫРТАШ перевернуть, перевертывать. *Тувырым савырташ. Ужгам савырташ. Луй коваштым йытыраен-нўжын савыртыш (Онч.).*

САВЫРТЕМ поворот; перелом. *Тура савыртем. 1943 ий Кугу Ачамланде сарыште алте савыртем ий лийын. Специальностьым ум налме шумлык пўртылеш Каменское олашке. Молан тыгай савыртемже? (М.К.).*

САВЫРТЫЛМАШ преобразование. *Пўртўсым савыртылмаш. Мерсотым савыртылмаш.*

САВЫРТЫШ поворот; загиб. *Корно савыртыш гыч чодыра*

виш койылалтыш. Теве урем лукышто савыртыш (М.П.). Тура савыртыш.

САВЫРТЫШАН переломный, поворотный. *Савыртышан ий. Савыртышан тат. Тура савыртышан жапыште иленат. Тиде шотышто 1921 ий поснак онай, тудым тура савыртышан жап семын шотлыман (МЭ).*

САВЫРЧОНГЫШ перестройка. *XX курым мучаште мемнан элыште ала-могай савырчонгыш тарваныш.*

САВЫРЫМАШ преобразование. *Пўртўсым савырымаш. Илышым савырымаш.*

САВЫШ I отражение, зеркало. *Сылнымут – илыш савыш.*

САВЫШ II удар. *Юж савыш. Шокшо савыш. Мардеж савыш. Коңгасаңга шокшо савыш дене ош тўсым йомдарен (Ф.М.).*

САВЫШ III издание. *Книга кокышшо савыш дене лектын.*

САГУС руководитель церемонии, постановщик, режиссер. *Пайрем касын сагушо семын лўмлў артист лие.*

САГЫЛЯ крюк (приспособление для поднятия груза). *Кран, сагыляшкыже сакен, кўжгў пучым нўлта.*

САДВЕЧЕ сад, огород. *(Мўки-влак) садвечыш пылла толыт, гўжла олмануат (В.К.).*

САДЕР зеленые насаждения. *Садер, мутат уке, суртпечылан сылнылык тўсым пуа (М.К.).*

САД

САДЕРАН зеленый, с зелеными насаждениями, имеющий много деревьев. *Садеран ял. Садеран урем. Садеран Йошкар-Ола.*

САДЕРЛАНАШ зеленеть, разрастаться. *Пакчаште кумло сотык олману гына рўжген, садерланен шоген (Ю.Г.).*

САДКОРНО аллея (Ö.Б.). *Садкорно дене мөңгеш-оньыш йўдыр-рвезе-влак коштыт.*

САД-ПАКЧА приусадебный участок со всеми насаждениями. *Сад-пакчашкем куку толын мурыш. Тг. садвече.*

САД-ПАКЧАЗЕ огородник. *Шошо еда сад-пакчазе-влак шке пакчашкышт шуңгалтыт.*

САДЧЕ садовник, садовод. *Садче-влак садышкышт тарваненыт.*

САЕМДЫЛАШ налаживать, улаживать. *Илышым саемдылаш. Корным саемдылаш. Кылым саемдылаш.*

САЕМДЫШ улучшение. *Аламомат шонкален толашат, тўрлө закон-влакым луктедат, саемдышыже гына нимынярат ок кой.*

САЙЛАНАШ поправиться, оправиться от болезни. *Кыралтше суас-шамыч сайланат, сайын шогалын, адак марий ўмбакаят (С.Ч.). Сайланышым, тўрланышым изи чапем шултарен (В.К.).*

САЙЛАШ отобрать, облюбовать. *Шуко тўрлө книга гыч тудо мутерым сайлен нале.*

САЙЛЕ положительный (утвердительный, правильный, нуж-

ный). *Сайле вашмут. Сайле кончыш. Сайле герой. Сайле ончалтыш. Сайле аклыммут. Мыйын йодмемлан тудо сайле вашмутым колтыш.*

САЙЛЫК благо, благополучие, преуспевание. *Шке калыкетлан сайдыкым пу (Онч.).*

САЙМУТ похвала, похвальное слово; хвала, хвалебная речь.

САЙЫЛ мораль (РМС). *Мемнан сайыл тыгай: шочмо элым, вес калыкым пагален илаш, тўнъямбалне тыныс илышым арадаш.*

САЙЫЛДЫМЕ безнравственный, аморальный. *Тиде айдеме сайылдыме койыш-шоктыш дене ила. Шым тогдае: муретше лач сай, койышетше сайылдыме тыйын (А.Бук.).*

САЙЫЛТАШ благословить. *Кугу пашалан сайылтыш эргыжым ача. Сайылте мыйым мўндыр корныш. Ачай, сайылте мыйым у пашаш.*

САКЧЕ хранитель. *Тошто илыш-йўлан сакчыже. Тоштерын сакчыже.*

САКЫЙ разный, всякий. *Уна, шонго-шамычат сакый таргылтыш да ия нерген йомакым колтымым чарнышт (Ю.А.).*

САКЫМЛЇМ вывеска с названием учреждения, предприятия, магазина и т.д. *Мемнан республикыште сакымлўмым рушла да марла возат.*

САКЫРАТЕ сахарница. *Сакыратыш падыштыме сакыр ден чевер тўсан ландриным тичак оптымо (Ф.М.).*

САКЫРВҮД напиток. *Сусыртен куэм руалын, сакырвүдшым йўынам* (Онч.).

САЛМАВУШ яство. *Эрлашыжым Майра салмавушым ышташ пиже, а мый черкыш ошкылым* (М.К.).

САЛМАМУНО омлет. *Уян эгерчым шынден, салмамуным шынден, ош туара дене леведна* (Муро).

САЛТАКВАТЕ солдатка, солдатская жена. *Миллионло самырык ўдырамаш салтаквателийын кодо* (Ф.М.). *Салтаквателїм узи чоныштым пуштылын* (В.К.).

САЛЫМ пламя, пламень. *Тул салым. Чоным йоратымаш салым когарта.*

САЛЫМЛЕ пламенный, страстный. *Салымле мут. Салымле шомакше дене калыкым савырыш.*

САМАН эпоха, эра; обстоятельство. *Тошто саман, у саман. Империализм саман жапысе мариї литератур* (Ш.О.). *Саман огыл, ылыш неле* (С.Ч.).

САНДАЛЫКБЕНГ космический пришелец, инопланетянин. *Корно деч тораште огыл сандалыкбенгым ужыныт.*

САНДЕНЛЫК следствие, последствие (результат чего-л). *Шке жапыштыже тудо аракам чот йўо, тамакым шушшо, тидын санденлыкше – шоңго велеш тазалыкше ялт лунчыргыш.*

САНГАЙЫМАЧ исподлобья. *Сангайымач кўтышў шоңго*

тайгаште эше койыт самырыкын (В.К.).

САНГАЛУ лобная кость (анат.). *Кўгомыля... Голиафын сангалужым шўтен, вуйышкыжо пурен шинчеш* (Ф.М.).

САНЛАШ почитать. *Кугурак еным санлаш кўлеш, вурсаш огеш кўл, кыраш ок кўл, мутшым колышташ кўлеш* (Ў.Б.).

САПЕШКЕ 1) возница, извозчик. – *Ну, – сапшым лупшале сапешке, да имне писын верже гыч йорталтыш* (В.К.); 2) предводитель; направляющий. *Кечмогай тўшканат шке сапешкыже лийман.*

САПНЫМАШ столкновение. *Кок туравеллыкын сапнымашыже. Тўрлў ончалтыш сапнымаш.*

САРАН скряга, скаредный. *Саран ен. Саран торговой. Саран енлан оксам огеш пу, еным огеш йўктў, сай вургемым огеш нал* (Ў.Б.).

САРАРВЕР боевое снаряжение. *Сарарверым тўрыснек конден шуктыш.*

САРВИЙ вооруженные силы. *Российын сарвийже. Учасымашан йодышым рашемдыме годым сарвийым кучылтыт.*

САРВЎРДЕМ вихри войны. *Сарвўрдем Европо ўмбалне кумий пўрдў, шотлен пытарыдыме ял ден олам шалатыш* (Ф.М.).

САРГАЛЫК войско. *Мариїын ожно саргалыкше шуко лийын.*

САРГОКЛА военное дело. *Саргоклам тунемына. Шкенжым саргоклаште ончыктен.*

САР

САРГУРАЛ вооружение. *Саргуралым ямдылаш. Саргуралым шагалемдаш. Эртыше акций жапыште эн ончычак саргурал аралат кертме верлам шерын лекме (МЭ). Почын ок керт карманын капкам саргурал (В.К.).*

САРГУЧЫШ военный. *Саргучыш завод. Елисейын Йыванже Ижевскысе саргучыш заводыш логалын (С.-Эрг.).*

САРДАРМАНАН вооружённый. *Сардарманан калыкым йўдланат монгышкышт ышт колто (Онч.).*

САРЗАНТЕ воинственный. *Сарзанте калык. Сарзанте тукым. Ожно марий-влак пеш сарзанте лиыныт.*

САРЗЕ 1) воин, ратник, боец. *Совет сарзе. Руш сарзе. Российын сарзыже; 2) военный, воинский. Сарзе комиссариат. Сарзе часть. Сарзе чап.*

САРЗЫВУЙ военачальник, воёвода, предводитель. *Давидын сарзывуйжо... тудын шўмышкыжō кум умдым колтен (БЛ). Онар, тылат теҥгечысе сарзывуй чот сырен (Л.Я.).*

САРЗЫЕН военнотружакций. *Сарзыен-влакын илышыштым саемденят.*

САРЛАНАШ воевать, сражаться. *Марий калыклан илым-курмыштыжо тўрлō тушманла дене сарланаш верештын. Тушман дене сарланен коштмаште шагалжак огыл ужын (Ю.Г.).*

САРЛАНЫМЕ прич. от **сарланаш**. *Сарланые вер. Тушто сарланые вер гыч толошо*

шоҥго руш йўдырамаш ала-мом амалкала (Ф.М.).

САРЛЫМАШ противоборство. *Марий ден руш коклаште сарлымаш ылыжын (Ф.М.).*

САРЎЗГАР боеприпасы. *Сарўзгарым аныклаш. Сарўзгар ямдылаш. Сарўзгар пытен.*

САР-ЮЖ ВИЙ военно-воздушные силы. *Российын сарюж вийже кугу.*

САСКАВЎД сок. *Саскавўдын тамже умшаште, тыге ойлен кертеш С. И. Некрасов (МС).*

САСКАГЫЛДЫШ завязь (биол.) (ММ).

САСКАЛ женское украшение. *Кужу ўптуемыште коварчыш шушо саскал (Онч). Тг. туптенте.*

САСКАЛАНАШ плодоносить. *Олмапуна эше саскаланаш тўнгалын огыл, изирак.*

САСКАЛАНЫМАШ плодоношение. *Садерыштына саскаланымаш тўнгалын.*

САСКАЛАНЫШЕ плодоносный. *Нине олмапу-влак чыланат саскаланыше улыт.*

САСКАЛЕКТЫШ плодоносность. *Тиде урлык олмапун саскалектышыже кугу.*

САСКАЛЫК пестик (у цветка) (бот.). *Пеледышын саскалыкше лектын.*

САСКАНАШ стать плодом, превратиться в плод, стать результатом труда. *Шошымсо пеледыш кенез рўдыштō саскангын – чевер олмаш савырнен. Амалкалче-влакын тыршымышт шинча ончылнак сасканеш.*

САСКАНДАШ сделать плодотворным. *Тўналме пашанам сасканден шукташ кўлеш.*

САСКАНДЫМАШ претворение в жизнь. *Шонымашым саскандымаш.*

САСКАНШЕ полный плодами. *Мый йоратем родной ялемым, сасканше садшым, нуржымат (В.Э.).*

САСКАШОЧЫКТЫШ плодородие. *Саскашочыктыш тиде мландыште сай.*

САСКАШОЧЫКТЫШАН плодородный. *Саскашочыктышан мланде.*

САТАРТЛАШ промотать, рас-транжирить (деньги). *Йўын, оксам сатартлен толмыжо годым вик каргааш тўнгалын (А.В.). Тудын уке шенгеч Ондре ош мыжерым сакладыш пыштен, сатартлен (А.В.).*

САТУДАР пошлина. *Кугыжан чек гоч сатум вончыктарымылан сатударым налыт.*

САТУЛАНАШ торговать, заниматься торговлей. *Сатуланен ила. Сатуланен, оксам лук-теш.*

САТУСАВЫРТЫШ товарооборот. *Сатусавыртыш иземян – кризис.*

СЕЛТ I лукавый. *Селт ен. Селт койышыжым ончыктыш. Селт рвезе олтала рвезе-шамычым (Ө.Б.).*

СЕЛТ II чуткий. *Селт пылышан (Ө.Б.). Селт ен пеш шеклана, колеш. Селт пий ен толмым шижеш йўдым.*

СЕЛТЫЛАНАШ лукавить.

Иван Иванович тунам селтыланыш.

СЕЛТЫН лукаво. *Шкеже Борис ден Вероника ўмбаке селтын ончале (Г.П.).*

СЕЛУГА козлы, подставка (для пилки дров). *Сорымжым селугаш пыштен, пум йыга.*

СЕМ образ, характер (жизни, поступков, действий, т.д.). *Ильш сем. Паша сем. Айдемын илыш семже тыгай гын, мом ыштит. Тошто сем денак ила.*

СЕМАШ закрыть, сомкнуть (глаза). *Чотрак ондалын, шинчажым сема гын, шудышырчык йўкат мондалтеш (Ф.И.).*

СЕМЕШКЕ подобный, наподобие, наподобный что-л., нечто похожее. *Эргыже ачаке семешке. Коча, шинчыш-шинчышат, ала-мом муро семешкым шуй-дарен колтыш. Ўмбалныже офицер семешке вургем йылгыжеш (Д.О.).*

СЕМЙОГЫН напев. *Мурыжо... мужырын кушташ ўжиш семйогынын ушна (ММ).*

СЕМЛАШ выводить мелодию, напевать. – *Благодарен я тебе премного! – таум ыштен семлен старшина (В.Д.-О.).*

СЕМЛЕ певучий, напевный. *Семле ой. Семле кутыртыш. Семле йўк.*

СЕММАСТАР музыкант. *Семмастар-влакым ышит кумылан-де (МЭ).*

СЕМОНАРТЫШ запев.

СЕНГЫШ 1) успех. *Сеңышым тыланаш; 2)* победа. *Тунам эмганыште пасушто ялт сеңыш*

СЕН

кўкшакала кушко салтак шўгар, ал шўдыран (В.К.).

СЕНЬШОЯН влиятельный (ММ). *Сеньшоаян айдеме. Сеньшоаян амалкалче.*

СЕРАЛТЫШ запись, записка. *Сералтышым возен коден* (Ө.Б.).

СЕРАШ чертить. *Мландым серен налаш.*

СЕРДҰРЫСӨ прибрежный. *Сердұрысө олык. Сердұрысө йолгорно. Сердұрысө ошма.*

СЕРКАЛЫЗЕ сочинитель. *Серкалызе-влак кызыт шукын ульт, серышыже шагал.*

СЕРКАЛЫШЕ секретарь, писарь, писец. *Погынымашын серкалышыже. Ялсовет серкалыше. Черкысе серкалыше-влак.*

СЕРЛАГАШ I помиловать; простить. *Преступникым серлагаш. Господин губернатор, мый серлагаш йодам* (А.Ю.).

СЕРЛАГАШ II спасти, уберечь; спастись, уберечься. *Рвезым серлаген марий вўдыш пуренгайыме деч* (Ө.Б.). *Мый шке серлагышым колымо дечын. Марий йўлымө деч серлаген. Кож тызырыме деч серлагышым* (Ө.Б.).

СЕРЛАГЫМАШ помилование. *Серлагышым пуаш. Серлагышым увертараш. Серлагышашыи верешташ.*

СЕРЛАГЫШ милосердие, милость, сострадание. *Юмо, серлагышым пу.*

СЕРЛАГЫШКОЙЫШ святость. *Шочмо шўдыр серлагыш-*

койышнам, сомылнам палемдыш (Ю.Р.).

СЕРНЕР мыс. *Энер сернер. Тура сернер. Ошман сернер.*

СЕРТЫШ участок (земли), надел. *Кок сертышым кок мозгырышто курал пытарышым. Везыжым серен веле коденам* (Ө.Б.).

СЕРЫЗЕ сочинитель; писатель. *Курыкмарий кокла гычын серызе-влак газетыште савыкталтыныт* (Куг.). *Ме, марий серызе-влак, у ий гычак... конгресслан ямдылалтме пашам тўналиаш улына* (А.И.).

СЕРЫМАШ письмо (сочинение, творение). *Кид дене серымаш. Шанче серымаш. Сылнымут серымаш. Серымаш позык.*

СЕРЫМГНИЖКА записная книжка. *Садлан пеленже зре серымгнижкам коштыктен* (С.Ч.).

СЕРЫП 1) вес, значимость, существенность. *Газет лукмаште тудын серыпше изи огыл;* 2) сочный. *Серып реве. Серып салтакушмен. Серып олма.*

СЕРЫПЛАНАШ отяжелеть.

СЕРЫПЛАНЫШЕ прич. от **серыпланаш**. *Йōратыме тале-мын нугыдо шинчапунжо йымач серыпланыше тыгай ончалтышым шукертсек ужын омыл ыле* (Онч.).

СЕРЫПЛЕ полновесный, увесистый; весомый. *Серыпле шурно. Серыпле уржавуй. Серыпле пырче. Серыпле надыр. Марий сотемдарче-влак марла возыктышым вияндымашке*

серыпле надырым пыштеныт (Онч.).

СЕРЫШОЗА автор. *Южо серышоза ойлымаш почеш ойлымашым пелта* (Ю.Г.).

СЕСКЕМ ЛЫЙГА искорка. *Костёр үмбалне йорышо сескем лыйгала толеш рожан теңге – пудештише шүм пурак* (В.К.).

СИЙВУЭДЫШЕ официант. *Логар кошкымым шижын, Кобра сийвуэдышым үжылдале* (Ю.Г.).

СИЙГУДО ресторан. *Але сийгудо гыч кочкын веле лектым* (Онч.).

СИЙЛАНАШ угощаться. *Сийланашыже тидым-тудым намайышым больничыш* (Онч.).

СИЛОСЛАШ силосовать. *Тений мемнан фермыште шүдö тонн кургым силосленыт.*

СИМСЕ голубой. *Симсе теһыз. Симсе платье.*

СИП нетронутый; тёмный, дремучий. *Сип лум. Сип чодыра. Сип уржам, сип шудым келын кайышым. Сип чодыраште аһыргышым, ом му лекташ корным* (Ö.Б.). *Сип лум южгунам пел ий киен кертеш.*

СИПЕШТАШ становиться дремучим, непроходимым. *Чодыра сипеשתеш.*

СИПЛЕ первозданный, девственный. *Сипле чодыра. Сипле пүртүс.*

СИПЛЫН сиплым голосом. *Микал сиплын кокъяралтыш* (Ф.М.).

СИРА сера спички. *Спичке сира. Сирам удыралаш. Сар*

түһалме деч ончыч онай спичкым ужалат ыле, кеч-могай пейгыдеш удырал – ылыжеш, сираже тыгай лийын (Онч.).

СИРАШ делать надрез (на коже), очертить (землю, участок), разрывать (берег, почву водой). *Шорык коваштым ньыктме деч ончыч сирен каят. Пасушто аһам сирен нальым. Вынем түрысö мландым сирен, кул-шамыч үмбаке лавыран вүд йога* (Л.Я.). *Вүдшор серым мушкеш, сира, лоп верлашке йошкыным шында* (А.Ф.).

СИРЛАШ обрушиться, провалиться. *Намысышт дене кержалтыч сырен, пуйто лавыра пүя кайыш сирлен.* (В.К.). *Күнчымö рожет сирлен ынже кай манын, тудым пура дене комыжлыман* (Онч.). *Пуйто сирлыш дамбе* (А.Бук.).

СИРЛЕМ обрыв. *Манмыла, айдемын чоныштыжо изи печкалтыш кугу сирлемыш савырна* (В.К.). *Омыж дене порвола сирлемыш* (В.К.).

СИРЫП обильный. *Памаш сирып вүдан.*

СИТАЛЕ обеспеченный, достаточный. *Ситале илыш. Кеч тудо шинель тошто да рожшат ситале* (З.К.). *Фермыже изи огыл, пашаеһыштат ситале* (А.Арс.).

СИТАЛЫК обеспеченность, достаточность (ММ). *Пу ситалык. Кинде ситалык. Вольык ситалык. Курго ситалык теһий уло* (Ö.Б.).

СИТ

СИТЫДЫМАШЛЫК недостаточность, нехватка, скудость. *Южгунам ойлыштыт, пуйто марла возаш мут ок сите. Но амалже мут ситыдымашлык огыл, а тудым палыдымашлык.*

СИТЫДЫМЫЛЫК 1) дефицит, нехватка. *Кочкышсату ситыдымылык калыкым шыдештарен;* 2) недостаточность. *Мутын ситыдымылыкше шоньмашым раш каласен пуаш мешая.*

СИТЫК достаток, благосостояние. *Ситыкыште илаш.*

СИТЫКТАРАШ обеспечивать, снабжать. *Сатум ситыктараш. Армиьлан саргууралым ситыктараш. Калыкым кинде дене ситыктараш.*

СИТЫКТАРЫМАШ обеспечение, снабжение. *Ялзандыклан урлыкашым ситыктарымаш – кўлешан паша.*

СИТЫШ потребность, запросы; обеспеченность чем-л. *Тудлан эре ок сите, ситышыже нигунамат ок пыте. Ситышыже пеш кугу. Курго ситышыже уло, телыгочлан ситышаш. Ситышыже тудын лектынак шога.*

СКЛАДВУЙ кладовщик, завскладом. *Терентей складвуйлан пашам ыштен (МЭ).*

СКРИПКАЗЕ скрипач. *Огеш йыгалте нигунамат йоньжым скрипказе-шудышырчык веселан (А.Г.).*

СЛУЖАШ служить, состоять на службе. *Калыклан служаш. Черкыште литургийым слу-*

жаш. Министерствыште служаш.

СЛУЖЫМО служебный, что-то связанное со службой. *Служымо вер. Служымо порыс. Служымо положенийжым кучылтын. Тудын служымо верже шужен шинчаш пуэн огыл (МЭ).*

СЛУЖЫШО служащий. *Ачаже служышо ешеш шочын. Кугыжаньш служышо. Кугу служышо темлыме серышым возен пуйш да юватылде ончык каяш кўштыш (Онч.).*

СО постоянно, всё время. *Ик рвезе урокышто со шурген шинчыш. Коракам кō ок пале – сотара, корак идальк мучко со кара (В.Д.-О.).*

СОГА меховой воротник. *Эх, тыгай коваште дене ватылан согам ыштен пуаш ыле (М.П.).*

СОГЫШ мятеж. *Ош согыш. Кулак согыш. Согышым темдалаш.*

СОГЫШО мятежник. *Согышовакым пошкудо ялысе кулак вуйлатен.*

СОДОРЕШТАШ заспешить, заторопиться. – Тьфу, – ала сырэн, ала тамак пудыргым шўвалын, Ванюшка чыаш содореште (МЭ). *Александр Сергеевич тушто ик омсам шупшылнеже ыле, Гена содореште (МЭ).*

СОДОРЛАНЫДЕ неторопливо, не спеша. *Кабинетыш оперативник-влак содорланыде пурат (МЭ).*

СОКМАК тропа звериная. *Сокмакыште тий огеш кўл. Ик*

сокмакым терген кошташ кок кече кая (МЭ).

СОКНАШ дряхлеть, ветшать. *Ковам сокнен пытен (ММ). Имне сокнен пытыш. Шонго ел сокнен коштеи, ушыжо уке, куатше уке. Суртжо сокнен пытен, шүкшемьн (Ө.Б.).*

СОЛА населенный пункт. *Ты кундемьште лу сола уло, нунын кокла гыч кугуракше – райрүдö.*

СОЛАЛТАШ схватить (своровать). *Тыманй умылыш: тудын пöрт гыч у үзгарым шинчаорак солалтышт (В.Б.).*

СОЛАЛТЫШ взмах; размах. *Кид солалтыш. Кок солалтыш. Шулдыр солалтышыже кок метр лиеи.*

СОЛКАЛАШ махать, размахивать чем-л. *Кид дене солкалаш. Воштыр дене солкала. Козыра шугыньо дене солкален... түйвыргö национальный литературым ышташ йöсö (В.Ю.).*

СОЛКЕМ жердь короткая. *Солкем – күчык кутышан вара. Товар дене куз солкем гыч ечым ыштен (МЭ).*

СОЛНАШ повернуться (принять иное направление). *Уржа ик мөгырышко солнен шога. Шанге мардеж кечывалйымач пуале, ынде йүдиймак солнен (Ө.Б.).*

СОЛНЫШЙҮК отзвук, эхо. *Солнышйүк чодыра деч мөңгеш пöртыльö.*

СОЛО маховой. *Нимо уда огеш лий, почеламутышто йöратымашын философийже, сылнылыкше, рвезе кумыл шулдырын*

виянше соло пыстылже улмо почылтеш гын (В.К.).

СОМЫЛЗО старательный. *Тудо пеш сомылзо үдыр кушкеи.*

СОМЫЛКА мероприятие. *Шанче сомылка. Түйка сомылка. Мер сомылка. Таче университетыште шочмо йылме кече лүмеш кугу сомылка лиеи. Тунам мыйым самырык автор-влак дене пашам ыштыме советын сомылкажым виктараи шогалтеныт ыле (Сем.Н.).*

СОМЫЛКАЛЫЗЕ чиновник. *Виктер сомылкалызе. Верысе сомылкалызе.*

СОМЫЛКАЧЕ 1) прислуга. *Мöңгысö сомылкам шкет ыштен ом шукто, сомылкачым налаш верештеи. Сомылкаче таче кана; 2) чиновник. Мемнан шенгелне мемнан мер йүдам сомылкаче-шамыч кузе вуйлатыл илат, чылажым она шинче (МЭ).*

СОМЫЛЛАНАШ заниматься чем-л., трудиться. *Но куштылгын сомылланаиш тунемшылан ик кугу таулак чыла илшышым тодышт кертеи (Сем.Н.).*

СОМЫЛЛО трудоемкий. *Тиде пеш сомылло паша.*

СОМЫЛЧО деятельный, предприимчивый. *Микал – пеш сомылчо айдеме.*

СОМЫЛШУКТЫЗО исполнительный. *Сомылшуктызо директор. Сомылшуктызо секретарь.*

СОМЫЛЪЕН 1) порученец. *Тудын изаже генералын посна күштымыжым шуктышо со-*

СОМ

мылбен лийын; 2) должностное лицо. Тудо виктерын сомыль-еиже улеш.

СОМЫЛЫЗО полольщик. *Сомылызо-влак кешырым сомылат.*

СОМЫНЬ ложный, искаженный. *Сомынь сведенийым пуаш.*

СОНАРДАВЫШ добыча, трофей (охотничий). *Ну, вот, тугеже йолташ лият, сонардавышым пырла ыштена (МК). Шыже сонардавыш кычал лектын каена (КМ).*

СОНАРЛАНАШ ходить на охоту. *Икте нурым куралеш, весе тегытым шолтымаште шогытеш, кумшо сонарлана (МЭ). Ожно марий-влак сонарланен иленют.*

СОНАРЛАНЫМАШ занятие охотой.

СОНАРЛЫМАШ охота. *Сонарлымаште шурма гаяк улмыштым эскерен шуктеным (В.Д.-О.).*

СОНАРЛЫМЕ охотничий. *Сонарлыме жап. Сонарлыме ўзгар. Эрлашыжым эрдене Петр Ильич сонарлыме ўзгарым ямдыкалаш тже (МЭ).*

СОНБУКВА согласная буква (линг.). *Марий алфавитыште 21 сонбуква уло.*

СОНГА безрассудный. *Тудо пеш сонга, сыра гын, мо логалеш, тудын дене пера (ММ).*

СОНТЫРГАШ постареть, состариться, одряхлеть. *Кочам пытартыш жапыште ялт сонгыгыш. Но лудшо енын тый шинчажым мут пурак дене ит*

левед, эртак йўк ден тудын пылышым сонгыргынеш ит кушкед (Ш.О.).

СОНТЫРТАТАШ поплестись, побрести. – *Йбра тугеже, – мане коча да монгыжō вельш сонгыртатыш. Тн. сонтырта-таш.*

СОНЙЎК согласный звук (линг.). *Марий литератур йылмыште 23 сонйўк уло.*

СОПСЫРЕНГЕ козодой (биол.). *Кугытшо дене кōгōрчен деч изирак. Почшо ден шулдыржо кужу. Тиде сопсыренге, вес семынже йўдвараш. Тудо кўреналге-сур тўсан, ошалге да шемалге тамгалан (ЯЛ).*

СОПТЫРИЙ невзрачный. *Соптырий ен.*

СОПТЫРТАТАШ пошагать, потопать, поплестись. *Авалийшыже кудвечыште изиш шогышат, эркын орѐн почеш идым шенгеке соптыртатыш (А.В.). Тн. сонтырташ.*

СОПТЫРТАШ ухудшать, портить (красоту). *Надян лапкатарак-лопкатарак нерже веле шўргыжым изиш соптырта (МЭ).*

СОРВЫКАНШЕ истрепаный, измочаленный. *Ял воктене ик куэн лывырге укшыштыжо сорвыканше мече гай йыргешке наста кечылтеш (Куг.).*

СОРЕДАЛАШ ссориться, ругаться, переругиваться. *А-а, адакат соредалаш верештеш аман? (Г.А.)*

СОРЛАЗЕ труженик поля. *Сорлазе-влак пашаштым пытареным (МЭ).*

СОРЛЫК болячки на уголках губ. *Умшаштыже сорлык налын. Умшатуҗ пужла гын, «сорлык лийын» маныт (ММ).*

СОРЛЫКЛАШ обуздать, усмирить, укротить. *Пүртүсүм сорлыклаш. Осаллыкым сорлыклаш. – Мом вара сорлыклен йүштө түрвыжб? – пүрымашын эн шуцкыжым шкетын пален – йүкшб ылыш деч ончыгын күрүлтын (В.И.). Илышым кумданрак ужын мошташ, келгынрак, сайынрак улылен мошташ тунемме гына кугурак жанрымат сорлыклаш полша (В.К.).*

СОРЛЫКЛЫДЫМО необузданный. *Жапыштыже сорлыклыдымо осал варажым эшеат чот осалештеш (М.И.).*

СОРЛЫКЛЫШО сдерживающий. *Мые сорлыклышо вийым шижым, маньым Лениным тунам: шкенан! (В.К.)*

СОРЛЫКПАРНЯ крючок для надевания удил. *Сорлыкпарня – имне түрвылан орлык (В.К.). Тг. январня.*

СОРОМ благодравие (РМС).

СОРОМЛО благодравный, благочестивый.

СОРТА свеча (тех.). *Машинаште ик сортаже ок ыште.*

СОРТАВУНДАШ огарок свечи. *Мынар икшывет шүгар түр сортавундаш семын урылтын? (В.К.) А тудлан поп деч эзогыл огеш код сортавундаш (В.К.).*

СОРТАВҮКЕН подсвечник. *Сортавүкен пундаш сорта дене шукак волгыдым от ыште (ММ). Тг. соргайол.*

СОРТАЙОЛ подсвечник.

СОРТАРҮДӨ сердцевина свечи. *Шкат йүлена сортарүдыла (В.К.).*

СОРЫМЛАШ сложить в ряд (плахи). *Отпеныр пырням, шинчырлен, прицепыш, иктөр сорымлен (Онч.).*

СОТАР, СОТАРМУТ сатира. *Ме тыйым кызытсе сотармутна дене угыч ынена кынетле – юмаралыже туддеч (Ю.Г.). Икымше книгаже публицистике сынан, весыже мыскара ден сотарлан, кумышжо лирикылан пөлеклалтын (Онч.).*

СОТАРАШ поддразнивать. *Латшымше ий Октябрь! Пыжашым опышым одар укше-решет да молылак сотарышым у семым, тымартеат мурен ок тем шерем (В.К.).*

СОТАРЗЕ сатирик. *Сотарзе сотара чылаштым – йүшым, йогым, молымат (Пач.).*

СОТЕМДАРАШ просвещать, просветить. *Калыкым сотемдараш.*

СОТЕМДАРЧЕ просветитель. *Г. Яковлев революций деч ончыгчо сотемдарче-влак кокла гыч иктыже лийын.*

СОТЕМДАРЫМАШ просвещение. *Шочмо калыкым сотемдарымаште тунгалтыш ошкылым марий черкызе-влак ыштеныт (Онч.).*

СОТЕМДАРЫШ просветительство; просветительский. *Марий калыкым сотемдарыш пашам черкызе-влак эше XVIII курымаштак тунгалыныт.*

СОТ

СОТО I 1) светлый (радостный). *Сото ончыкылык. Сото шарнымаш. Сото шижмаш. Ынде тудо уке. Суртшо – ик тымык лук. Тиде ўмыл кош-теш, сотым кўрыштын* (В.И.); 2) светский. *Сото туньктыш. Сото тўшкер. Сото школ. Сото илыш дене илаш.*

СОТО II подразделение, часть. *Сарзе сото. Кафедре – университетын ик сотыко.*

СОТОРЛАШ приговаривать, причитание. *Йўралт вочшо аважлан, ой манын йонҗен кийыше ачажлан шке келесыр чонжо ден туге тудо соторлен* (И.С.).

СОТОРЛЫМАШ причитание (литер.).

СОТЫЙОЛ луч света. *Пычкемыш кугыжанысе сотыйол. Йўд пычкемышым сотыйол пўчкеш.*

СОТЫН светло, ярко, в радости. *Сад ужаргыже манын, сора-лын, сотын илыже манын кажне пўрт, эрге-влакын ачашт лийже манын, ачат сар гычын пўртыл ыш керт* (В.А.).

СОЙ I восстание. *Петербургышто сой нўлталтын. Пугачевын сойжў. Тулан сой вооруженное восстание; 2) бой. Сой деч вара салтак пура пеле шаланыше землянкыш* (В.К.). *Йўдым пытармыш сой таче лиеш* (В.К.).

СОЙЗЉ восставший, повстанец, бунтовщик. *Сойзў-влак Юл серыш толын лектыныт.*

СОЙЛАНАШ восставать, бунтовать. *Шыгыремдылме вашта-*

реш марий-влак Пугачев дене пырлят сойланеныт. Халиф тудым чытен оҗеш керт гынат, Сиволот дене сойланаш йўсў (Онч.).

СОЙЛАСАШ воевать, браниться. *Шкемын экшык дене кредалын, шкеак сойласем кок веч* (В.К.). *Сойласаш тўнгалеш тудо коклазе «ола мучко шыде мутым кышкалие вате» але тыглай обыватель ваштареш* (В.К.).

СОЛАШ шуметь, галдеть, громко кричать. *Эрдене Павлуш, сумкам сакен, школыш каяш лектеш, уремыште школыш сойлен куржишо йолташыжешамычым вашлиеш* (Ш.О.).
Тн. **лўшкаш.**

СОРАЛ красивый, интересный; красиво, интересно. *Сўрал книга. Сўрал кино. Сўрал урем. Куэ лўнҗа, куэ лўнҗа, куэ лўнҗа гын, сўрал* (Муро). *Лўмжў неш сўрал.*

СОРАЛҒЕ дивный, чудный, восхитительный. *Сўралге пўртўс. Сўралге кундем. Шочмо вер, кеч-мом ман, шочмо верак, шуп-шеш тудо шкеж деке курымешлан шўмеш вочшо сўралге пўртўсшў дене. Тиде йўдыр сўралге чурийже дене кеч-кўнат кумылжым савыра.*

СОРАЛҒЕШТАРАШ делать привлекательным, притягательным. *Пытармыш жапыште чоңымо шўртнўб вуян черке-влак оланам сўралгештареныт.*
СОРАЛҒЕШТАШ стать красивее, привлекательнее. *Олана кажне ийын сўралгештитеш.*

СӖРАЛГЫЛЫК достопримечательность. *Йошкар-Оланат шке сӖралгылыкше шагал огыл. Петербург шке сӖралгылыкше дене уло тӱнямбалнат ойырте малтеш.*

СӖРАЛЛНАШ красоваться, щеголять. *Тиде тыглай мутгына огыл, сӖралланаш тӧчымӧ огыл (Пӱр.).*

СӖРАЛЛЫК красота. *Пӱртӱс сӖраллык. Чон сӖраллык. Кечыйол рӱзен сӖраллык порым да авамла шокийн ужатен ончен (Ю.Р.). Шыжат шкешотан сӖраллыкше дене чоным тарватенак тарвата (МЭ).*

СӖРАЛОГЫЛ неприлично, некрасиво; неприличный, некрасивый. *Еным шенгеч орлен кошташ – сӖралогыл койыш. Тый сӖралогыл пашам тӱнӱлӱнат.*

СӖРАЛТАРАШ разукрасить. *Пӧлемжым ӱдыр туге сӖралтарең шынден, ончен куанет.*

СӖРАС перемирие. *СӖрасым пидаш. Кредалше-влак жаплан сӖрасым ышташ келшышт.*

СӖРАСАШ I заключить мир; примириться. *Ваштареш шогышо-влак сӖрасеныт. Тенгече веле нуно тий ден тырысла шогышт, а таче, коеш, сӖрасеныт.*

СӖРАСАШ II подходить (об одежде, обуви, украшениях). *Капешыже вургем ок сӖрасе. Вате лиймыже мӧнгӧ сӖрасен (сӖрале лийын) (Ӗ.Б.).*

СӖРАСТАРЕН-ПЕЛЕНЛЫМЕ СЫМЫКТЫШ декоративно-прикладное искусство. *Марий Элыште ынде сӖраста-*

рен-пелендыме сымыктышат виялаш тӱнӱлӱн.

СӖРАСТАРЧЫК украшение (изделие). *Марий ӱдырамашын найрем вургемыштыже мыняр сӖрастарчык уло!*

СӖРАСТАРЫМЕ СЫМЫКТЫШ декоративно-прикладное искусство. *Йошкар-Олаште сӖрастарыме сымыктыш тоштер почылтын.*

СӖРАСТАРЫШ ӰЗГАР художественные изделия, декоративные изделия. *СӖрастарыш ӱзгар кончер почылтын.*

СӖРЕМАН МЛАНДЕ целина, целинные земли. *Студент годым ме сӖреман мландыш коштынна.*

СӖРЕМЙӰЫШ помолвка. *Тенгече сӖремйӱышым эртарышт.*

СӖРМА ливер. *СӖрма когыльо. СӖРЫК обязательство. *СӖрыкым налаш. СӖрыкым шукташ.**

СӖРЫКТАШ обязать. *Пашам тачак ыштен пытараш сӖрыкташ. СӖрыкташ: заводым кок ийыште чоҥен шукташ.*

СӖРЫМАШ обещание, обязательство (официальное). *Пайремле сӖрымаш торжественное обещание.*

СӖРЫММУТ клятва, присяга. *СӖрыммутым пуаш. СӖрыммутым ойлаш.*

СӖРЫМӖ обещанное. *СӖрыммым шуктыман.*

СӖРЫШ обещание, слово (личное). *Мый тылат нимогой сӖрышышат пуэн омыл.*

СӨС

СӨСНА пучок мха. *Моко сөсна. Кок сөсна регенчым погышым. Ожно марий куд метрат пеле лопкытан да тыгак кужытан пөртым чоҥаш кудло сөсна деч шазал огыл регенчым поген* (МК).

СӨСНАГУРЕЗЕ свинушка (бот.). *Сөснагурезе лекташ туйгалын.*

СӨСНАЛЫК свинство. *Сөсна сөсналыкшым сөсналак почо – тошкен, пургед пытарыме йырап* (В.К.).

СПАЙ прекрасный. *Спай пөрт. Спай вургем. Спай ұдыр. Удырын капкылже спай* (Ө.Б.). *Кочмо-йүмө сийже, сай ильме пөрт дийже спай* (С.Ч.).

СПАЙЛЕ превосходный. *Пеледыш пайрем – калыкнан эн спайле пайремже* (Ю.А.).

СРАВОЧ ключ (тех.). *Луан сравоch. Латкокытан сравоch. Сравоch дене гайкым пүтырат.*

СТЕП кругом, везде. *Ял лишне сово кумдык ото, чодыра – степ тумыш-тумышан* (В.К.).

СТЕРИЛИЗОВАТЛАШ стерилизовать (обеззараживать). *Стерилизоватлен шуктымеке, банкым сайын гына петырен шындаш кўлеш* (МЭ).

СТЕРИЛИЗОВАТЛЫМЕ стерилизованный. *Банкым угыч стерилизоватлыме огыл* (МЭ).

СТРЬЛОК лесник (арх.). – *Ончалза-ян, икшыве-влакем, могой стрьлок толын лектын эше тышке, – мане урава* (МЭ).

СУАП 1) услуга. *Туныктымаште суапшылан тудлан*

сулло лўмым пуэныт. Суап покшелне сулык лук – тый тидым тыгерак луд (В.Из.). *Но ме умылена суапым тўрлын* (В.К.); 2) услуга, одолжение. *Пырдыж воктене увертары-маш кеча: тыште тыгай суапым налаш лиш – ұным тўредыкташ, вургемым ургыкташ, йолчиемым олмыкташ. Тый мылам ик суапым ыште-ян: эрла марте тўжем теiге оксам кўсын пу; 3) великодушие. Тушман-влак шыде лияш туныктат мемнажым, а коммунизм суаплан туныкта* (В.К.).

СУАПАН заслуженный. *Кугу суапан айдеме.*

СУАПАНДАШ благоволить. *Тулык икшыве-влаклан полшымо поро пашаш ушнаш тудым верысе якын суапанден* (Онч.)

СУАПКУДО дом быта. *Суапкудыш ұп тўредыкташ мийышым.*

СУАПЛАНДАРАШ I награждать. *Орден дене суапландараш. Чапкагаз дене суапландараш. Тудым Эстон виктер ике орденже дене суапландарен.*

СУАПЛАНДАРАШ II благословить. *Кугу пашалан суапландараш. Кугу кредалмашке лекташ нуным тысе епископ суапландарыш. Юмо нуным суапландарен каласен* (БЛ).

СУАПЛАНДАРЫМЕ благословенный. *Суапландарыме кундем. Суапландарыме паша. Суапландырыме мут.*

СУАПЛАШ обслуживать. *Са-ту налше-влакым ты кевытыште сайын суаплат.*

СУАПЛЕ благородный, возвышенный. *Суапле паша. Суапле шонымаш. Суапле ошкыл. Суапле тўналтыш.*

СУАПЛЫК I благородство. *Теве кушто йомакысе келишмаш вийын да илыше вўдын чыныш савырныше суаплыкше (В.К.).*

СУАПЛЫК II услуга. *Торгайыме суаплык. Илыш-касыш суаплык.*

СУАПЛЫМАШ обслуживание. *Тиде кевытыште суаплымаш пеш сай.*

СУАПОКСА премия. *Сай пашажлан суапоксам пуэзыт.*

СУАПТАР награда. *Тудын суаптарже шуко уло: орден, медаль-влак, чапкагаз, т.м.*

СУАПТАР ПЌЛКА наградной отдел.

СУАПТўЛЫШ I 1) гонорар, вознаграждение. *У книгатлан мынар суаптўлышым налыч вара? 2) пошлина. Кугыжаныш суаптўлыш. Машинам вес элгыч кондыш, кугу суаптўлышым тўлашыже вереште. Паспортым налме годымат суаптўлышым тўлыман.*

СУАТ I праведность, благочестие. *Суат илыш дене илаш. Суат айдеме. Суат намаш.*

СУАТ II святыня. *Калык суат. Религийын суатше. Чумбылат кў – марий калыкын суатше.*

СУАТВЕР святилище.

СУАТЛАНДАРАШ освятить. *Черкым суатландараш. Шарныктышым суатландараш. Пўртым суатландараш.*

СУАТЛЕ священный. *Суатле вер. Суатле кўсото. Эльм аралаш – кажне еҥын суатле порышо.*

СУТЫНЬ завет, заповедь. *Тошто сугынь. У сугынь. Библийын лу сугыньжо.*

СУТЫНЬЛО напутственный. *Сугыньло шомак.*

СУТЫНЬО благословение. *Тидлан тудо сугыньым кочаже деч налын.*

СУТЫНЬШОМАК завещание. *Сугыньшомакым тудо эргыжлан возыктен.*

СУДИТЛАШ судить, осудить. *Осаланен коштымжлан тудым кум ийлан судитленят.*

СУДИТЛЫМАШ осуждение. *Судитлымаш деч тудо садак утлең ыш керт.*

СУДЙЌНДАРТЫШ судопроизводство. *Судйўндартышым мемнан дене рушла наҥгаят.*

СУДКОКЛА судопроизводство, судебное дело. *Судкоклам пала, кузе кўлеш судышто кутыраш. Судкоклам кошташ (Ќ.Б.).*

СУДКОРНО преступный, уголовный, криминальный. *Судкорным кошташ. Судкорным логалаш. Судкорным тошкаш.*

СУДПАША уголовное дело. *Тиде осаллык шотышто судпашам тарватыме.*

СУЙЫНДО студень. *Тўтыражым суйындо семен торилкаш пыштен кочкаш ямдылалтат (Ю.Г.).*

СУК I порука, ручательство, гарантия. *Сукым пуаш. Сукыш налаш иктаж-кўм. Оргмак*

СУК

*тыйын сукет лиеш (Онч.).
Кумалыт, мелна перым налыт,
вара тудым тулышко кудал-
тат: сук лайже, маныт (О.Б.);
2) обет, зарок. Куштырам үш-
тын лук: тушманлан шукертак
уло вет тыйын сук (С.Ч.).*

СУКАРМУТ штамп, шаблон.
*Шарнеда Вера Бояриновам,
тудынат сълнымут мастар-
лыкше сукармут деч ойырлен
(Ю.Г.).*

СУКСО 1) ангел. *Кажне енын
шкенжын суксыжо уло, маныт;
2) святой (о человеке, характе-
ре). Суксо илыш. Суксо айде-
ме. Суксо кумыл. Тый суксо
улат, суксо чонан. Тудо суксо
дене иктак.*

СУКЧО священный. *Сукчо
сар. Сукчо паша. Сукчо куан.
Элым аралымаш – сукчо порыс.
СУЛАЛТШЕ* заслуженный, до-
стойный; компенсированный,
возмещённый. *Шочмо мланды-
лан, йӧратыме Герой-Авалан
тиде лиеш эн суапле да су-
лалтше пӧлек (В.К.).*

СУЛАШ откупить, компенсиро-
вать. *Мыйын машинаэм шукер-
так шкенжым сулен. Ен кӱшеш
ынем иле, шкемым шке сулынем
(МЭ).*

СУЛЛО заслуженный. *Сулло
пашаен. Сулло артист. Сулло
сӱретче. Нигунам, сӧрвален, сул-
ло лӱмым йодын омыл (Куг.).*

СУЛЫКАНАШ впасть в грех.
*Ала куку муралта, сулыканын
сӧрен шӱдӧ ийым: ку-ку? (В.К.)
СУЛЫШ* выкуп; откуп. *Аныра
улат тый, чылт дурак, су-*

*лышым налын моштен отыл
(С.Ч.).*

СУРАДЫМЕ незапирающийся.
Сурадыме шондык.

СУРАЛТЫШ замок, молния,
застежка. *Тудыжо (Александр
Сергеевич) у кемын суралты-
шыжым луштараш полшыш
(В.Б.).*

СУРАЛЫМАШ запираение, по-
мещение под замок. *Суралы-
машке логалаш. Суралымаш
деч утлаш. Суралымаште шин-
чаш. Магазин кечывалым ке-
чыгут суралымаште шинча
(Онч.).*

СУРАН хром. *Суран кем. Су-
ран пальто. Суран пальтоэ-
ше улыс, эше мо кӱлеш (МЭ).*

СУРАНШЕ седой, поседевший.
*Илалше, суранше вуян ӱдыра-
маш омсам комдык почо (В.Б.).*

СУРГУЧЛАШ печатать. *Се-
рышым сургучлаш. Пӧлемым
сургучлаш.*

СУРЛЫКТАРАШ удовлетвори-
ть (потребности), доставить
удовольствие. *Выньык дене мо-
гырым сурлыктараш. Муру дене
чоным сурлыктараш. Ойлымет
дене мыйым йӧршеш сурлык-
тарышыч.*

СУРРОК подзолистая почва.
*Мемнан кундемшыте утларак-
ше суррок, сандене кинде начар
шочеш.*

СУРТАН бог языческий (с.-з.).
*Суртанлан суат Юмылан ку-
малын сӧрымӧ семынак кума-
лыт.*

СУРТВОДЫЖ домовой. *Тар-
гылтыш, суртводыж, ия монь*

уке, манын туныктат (Ю.А.).
*Суртводьж шинчеш үстелтөр-
рыш* (В.Из.).

СУРТВОЛЬЫК домашние жи-
вотные. *Суртвольыкым ашнаш.*

СУРТВУЙ завхоз. *Мемнан ин-
ститутышто суртвуй – үды-
рамаш.*

СУРТКАЙЫК домашняя птица.
*Портанур да Ермучаш ялна
воктене лишыл жапыште сурт-
кайыкым ашныме фабрике-влак
кушкын цогалят* (МЭ).

СУРТКӨРГӨ домоводство.
Сурткөргө сомыллан тунемына.

СУРТОЗА домохозяин. *Сурт-
оза колымеке, тудым ватыже
алмаштен* (МК).

СУРТОЛМО место исчезнув-
шего дома. *Эре-үдыр, монден
ялысе аваштым, огыт тол гын
кеч суртолмым ончалаш* (МЯ).
Суртолмо пыдалеш осал дечын
(Ө.Б.).

СУРТӨРА хозяин дома. *Чын-
жымак, мыйын ватем – сурт-
төра* (В.К.).

СУРТҮЗГАР утварь. *Тоште-
рыште түрлө суртүзгарым по-
гымо.*

СУРТШЫРЧЫК сверчок.
*Суртшырчык-влакат тиде
тымыкым кўрлаш тоштын
огытыл* (Г.А.).

СУСУ отрада. *Эргым, мыйын
сусуэм!*

СУСЫН жажда (ММ). *Сусы-
ным кандараш утолять жажду.
Книга памаш гай: памаш кузе
логар кошкышо ефын сусынжым
кандара, книгат тугак ушлан
акылым пуа* (Куг.).

СУСЫНЛАШ жажда, испыты-
вать жажду. *Вўдым... вўдым...
сусынлен иўла уло коргем...*
(В.К.).

СУСЫРГЫШО раненый. *Ян-
лыкым налын кертат гын веле
лўй. Сусыргышо янык кая,
арамеш йомеш, пыта* (МК).

СУСЫРНАШ страдать. *Черно-
быль: чон сусырна* (М.К.).

СУТЛАШ захватывать, прихва-
тывать. *Мер кайашым погеным
водно. Мландым сутлат яриш-
ка тўшка* (В.К.).

СУТЛЫК алчность. *Ий еда
тыш конден капырым сутлык*
(В.К.).

СЎАНМАРИЙ поезжанин,
участник свадьбы. *Сўанмарий-
влак латкандаш имне дене то-
лыныт.*

СЎГӨ червоточина. *Тудын чо-
ныштыжо сўгө йымен.*

СЎТЫГОЛ стерлядь. *Сўгыгол
лемлан, чынак, нимо ок шу*
(В.П.).

СЎРЕТАНДАШ 1) расписать,
разрисовать; иллюстрировать
рисунками. *Клубым сўретан-
даш. Черкым сўретандаш. Кни-
гам лўмлө сўретче сўретанден;*
2) изображать (литер.). *Поснак
чўчкыдын тидым сылнымутчын
шўмсем чакналтышлаштыже,
пўртўс сўретым сўретайды-
маштыже ужаш лиеш* (МЛИ).

СЎРЕТКЕ ненастный, непо-
гожий, серый (о погоде). *Таче
кече сўретке, пылан, кече огеи
кой, йўр йўрнеже* (Ө.Б.).

СЎРЕТЛЕ образный, колорит-
ный. *Сўретле каласкалымаш.*

СӰР

СӰРЕТЛЕН образно. *Сӱрет-лең каласкалаш.*

СӰРЕТЛЫК образность. *Тудын серымашыштыже сӱретлык ок сите.*

СӰРЕТОЙЫП изображение. *Иисусын сӱретойыпшо. Омын сӱретойыпшо.*

СӰРЕТТӰС образ. *Тӱн геро-йын сӱреттӱсшӱ романыште моштен сӱретлыме.*

СӰРЕТЧЕ художник. *Марий сӱретче К. Егоров кужу ӱмырым илен шуктен огыл (Куг.).*

СӰРЗАЛАНАШ вести себя нагло, бесцеремонно, нахальничать. *Руштыо ен сӱрзалана (ММ). Пожалтын йогын, кӱ гыч кӱыш тӱрштыл, монден тӱняжым, сӱрзаланен (В.К.).*

СӰРЗАЛЫК бесцеремонность, дерзость, беспардонность. *Тудо шке сӱрзалыкше дене пашаен-влакым шке кидйымакше налаш тӱчыш, но ыш лек, шкенжымак корандышт (Онч.). Илен огытыл нуно тудын нар коктынат, а сӱрзалыкышт дене кок пачаш моктанат (В.К.).*

СӰРЗАШТАШ стать заносчивым, нахальным, бесцеремонным, обнаглеть. *Эркын энер помыжалтын. Чучын, тептерже пытен. Но эр велеш сӱрзаштын (В.К.).*

СӰС сосулька. *Кылмен кержалтыше куэвӱд сӱсым шиштивлак... чӱнгат (Онч.).*

СӰСАН озноб. *Могырым сӱсан авалтыш. Вероника Александровна... сӱсаным шижын, шок-*

шо коңга пелен энбертен шога-ле (Куг.).

СӰСАНДАРЫШЕ студёный, промозглый. *Эше мыланем келша шыже, юарлыме шыже, шӱртнян, киндан, кунам сӱсандарыше йӱр ок шыже, могайым йӱратен, ӱшане, Левитан (В.К.).*

СӰСЫР страшный, кошмарный. *Шучко, шалавуян ӱдырамаш шинчаштем модеш, ала-куш ӱжеш... Кызытат монден ом керт тиде сӱсыр йӱдым (А.Ф.).*

СЫЛНЕШ отличный, превосходный, первоклассный (о чём-л. стоящем внимания, подходящем для чего-л.). *Пеш сылнеш материалым конде-нат – савыктена. «Лада» – сылнеш ӱзгар, налын кертат, ӱрын ит шога.*

СЫЛНЕШКЕ прелестный, очаровательный. *Сылнешке пӱртӱс. Сылнешке ӱдырбең.*

СЫЛНЫК художественность, живописность, красота. *Романын сылныкше пӱртӱсым сӱретлымаште.*

СЫЛНЫКВЕР достопримечательность. *Саде пӱнчӱ воктен эше ик сылныквер уло – тиде тӱр верыште нӱлталт шичше йытыра чоңга (Пӱр.).*

СЫЛНЫКЙӱН художественный метод. *Модернизм – ХХ курымын вес пельштыже шочшо сылныкйӱн тенденций.*

СЫЛНЫКПОГО художественная самодеятельность. *Мемнан ялыште сылныкпого концерт лийын. Тудын ӱдыржӱ сылныкпогыш коштеиш.*

СЫЛНЫКТЫШ художественность. *Кўкиш сьлныктыш шижалтеш тиде возымаште.*

СЫЛНЫЛЫК изящество, прелесть, красота. *Сўретын сьлнылыкше. Пўртўсын сьлнылыкше. Мутын сьлнылыкше.*

СЫЛНЫМУТШАНЧЕ литературоведение. **СЫЛНЫСАВЫШ** искусство, художественное творчество. *Валентин сьлнымут ден сьлнысавышлан моткоч шўман ыле, нуным йўратен да сайын пален (Пўр.).*

СЫЛНЫСЕМ музыкальное искусство. *Теве кузе лиеш улмаш шижаш сьлнысемын чоналдарыше вийжым (Пўр.).*

СЫЛНЫСЎРЕТ изобразительное искусство. *Сьлнысўрет тоштер. Сьлнысўрет мемнан дене чот виянын каен. Журналыште мыскара ден йоча произведенийлан, сьлнысўрет ден у мурылан шагал вер ойыралтеш.*

СЫЛНЫСЎРЕТ ТЎСВОЗЫШ художественный образ (литер.).

СЫЛНЫСЎРЕТЧЕ живописец. *Марий сьлнысўретче-влакын пашаштым ончерыш чумыреныт.*

СЫМЫКТЫШ искусство. *Театр сьмыктыш. Калык сьмыктыш. Калык ыштыш-кучыш сьмыктыш народно-прикладное искусство.*

СЫМЫКТЫШШАНЧЕ искусствование. *Сьмыктышшанче доктор. Сьмыктышшанче кафедр.*

СЫМЫСТАРЫШАН притягательный, привлекательный, соблазнительный. *Сьмыстарышан ончалтыш. Сьмыстарышан шыргыжал колтымьжо рвезын кумылжым савырыш.*

СЫНАНАШ приобретать вид, форму, формироваться. *Тудын сўретше сынанеш. Ушыштем героем сынанаш тўнале.*

СЫНАШ 1) изучать. *Калык йўлам сынаш кўлеш. Тидым чылажымат ужна, ойлымышт йўрдымў улмым сынен палышна (МК). Имным кычкен ончышаш, ала кая, ала уке, сьнышаш верчын (О.Б.);* 2) исследовать, расследовать (вести следствие). *Прокуратурышто еным пушмо нерген пашам сынаш тўналыныт.*

СЫНДЫМЕ невзрачный. *Сындыме ен. Сындыме сўрет. Сындыме пўрт.*

СЫНЛЕ миловидный, пригожий. *Сынле чурий. Сынле йдыр.*

СЫНЫЗЕ следователь. *Полицийыш самырык сынызе толын. МУР-ысо ик вўдышб отделин сынызыже-влак, ятыр арня лиеш, тўрлў уверым погеныт (МЭ).*

СЫНЫМАШ следствие. *Кевытым толым шотышто сынамашым самырык сынызылан ўшанен пуэныт.*

СЫНЫСА кризис. *Америкым сыныса кыра (О.И.). Россиям сыныса лунчырта.*

СЫНЫСАЛЫК опасность (стихийная). *Коштво корныш-*

СЫР

тыжо сыңысалыкым ит ыште (Кум.м.).

СЫРАГУДО пивная. *Сырагудышко калык тич темын.*

СЫРАРУ дрожжи пивные. *Кевыттыште сырарум нальым, сырам шолтынем.*

СЫРЕШТАШ гневаться. *Пашаште юзгунам сырешташат верештеш.*

СЫРТЫК гнев (ММ). *Сыртыкше дене ала-мом ыштен кудалташ ямде.*

СЫРЫШЫН сердито. – *Ида орадылане! – сырышын ойлен тудо* (Куг.).

Т

ТАВАДАНГЛЫК преимущество. *Мыйын дене таңастарымаште тудын нимогай таваданглыкшат уке.*

ТАВЕ рычаг, дубина. *Таве дене клатым, пёртым, кўм нёлталыт* (Ө.Б.).

ТАВЫЛ незаконнорожденный. *Ача деч посна шошко рвезым тавыл маньт* (Ө.Б.).

ТАВЫЛАШ приподнять рычагом, поддеть. *Пёртым тавылем пырня дене* (Ө.Б.).

ТАВЫЛДЫК подкидьш (Х.П.).

ТАВЫШ 1) прибыль. *Тавыш уло гын веле ужалет. Муным ужалышым, тавышыже шуко кодо* (Ө.Б.); 2) трофей. *Сонар тавыш. Кредалмаште мемнан-влак шуко тавышым руалтен налынйт.*

ТАГАНЛАЛТАШ подковаться,

научиться. Эртыше илиш у тукым дене таганлалташ (Онч.).

ТАГАШЫЛ баранина. *Тагашыл укеште – мераншыл шопшар* (В.К.).

ТАГЫЛГАШ загрязниться, испачкаться. *Вургем тагылген. Кид тагылген* (Ө.Б.).

ТАГЫНАВУШ плоскодонка (лодка). *Вўдышын келгыжым шинчем ыле гын, тагыनावушешет ом шич ыле* (КМ).

ТАЗАЛЫКАРАЛЫМАШ здравоохранение. *Тазалыкаралымаш министерстве. Тазалыкаралымаш пытартыш жапыште элыштына саемын.*

ТАЗЫЛГЕ сомнительный, скользкий (о деле, поступке). *Тудо тазылге корныш шогалын. Тудо ала-могай тазылге паша дене пёрдеш.*

ТАКМАКЛАШ распевать частушки. *Чын такмакше мом такмакла гын?* (МЭ)

ТАЛА кузов. *Орва тала. Машина тала. Еñ-влак машина тала гыч волен шогалыч* (МЭ). *Я мыйын туп-вачылык огыл талам лывырталше воз?* (В.К.).

ТАЛВАШ покатый. *Талваш мланде. Талваш корно.*

ТАЛВЕ 1) чресла; пояс (талня). *Ожно кажне марий ўдырамашын талвыштыже кўзё кечен. Тушманын вий тале – куралышт талве кадыр керде, пугыр йонез, пуйто кишке лонеш* (В.К.); 2) ножна для топора, ножа. *Талвыш товарым чыкен, чодыраш каен.*

ТАЛВИЙ стойкость, непоколебимость. *Сар годым марий-влакше талвийштым ончыктеныт. Таче «Талвий» лаштыкын унаже журналист М. Матвеев* (Куг.).

ТАЛГЕШТАШ раззадорить, распалить. *Марийже ватыжлан ойла, таче мый тыйым талгештем, манеш, вара шелын пуа – ватыже талгыжеш, туманлаш тале лиеш* (Ө.Б.).

ТАЛГЫЖАШ I 1) парить, рвать. *Вараш талгыжеш, йыр пӧрдеш, чывым ванла* (Ө.Б.); 2) плавно плыть, скользить по воде. *Комбо талгыж коштеш вӱд ӱмбалне* (Ө.Б.). *Пырня талгыжын йоген кая вӱд ӱмба-чын, огеш пӧрд* (Ө.Б.).

ТАЛГЫЖАШ II раззадориться, распалиться. *Вате талгыжеш (неш тале лийын, йылмыже ок логал, тунар туманла). Талгыжеш веле, еӊ дечат вожылмо тептерже уке. Уремыш лектын шогалешат, талгыжын ойлен шога, талын ойла, эркын ок ойло* (Ө.Б.). Тн. **талешнаш**.

ТАЛЕ поляна. *Ой, луй модеш, луй модеш кугу чодыра талыштет* (П.Л.).

ТАЛЕШНАШ усилиться, убыстриться. *Мардеж талешна. Йӱр талешна. Корштымо талешна. Шыде талешна.*

ТАЛЕШТАРАШ активизировать, усилить, сделать быстрым. *Пашам талештараш кӱлеш. Мый тыйым вашке талештаре, моткоч тале, писе лият.*

ТАЛКА неглубокий, мелкий. *Талка нӧрӧп. Талка упи. Талка вӱдеш пуи шинчеш* (Ө.Б.).

ТАЛКАВЕР мель, отмель. *Йоча-влак талкаверыште ӱжштылыт.*

ТАЛКАЙОГЫН пережат. *Талкайогын ӱмбалне тӱтыра нал.*

ТАЛПЫН плеск (ММ). *Вӱд талпын. Теӱыз талпын.*

ТАЛПЫНАЛТАШ плескаться. *Онӱгемыш, вӱд толкыналтеш, тура сереш талпыналтеш* (В.Д.-О.).

ТАЛПЫНАЛТМАШ плескание. *Теӱыз талпыналтмаш чонным ласканда.*

ТАЛУКАШ годовой, годичный. *Таче ачамын талукаш кечыже. Пушенӱгын ийготшым талукаш онго-влак дене палат.*

ТАЛЫШЖАП разгар. *Тудо наша талышжапыште толын пурый* (РМС).

ТАЛЫШНЫКТАШ ускорить, убыстрить. *Терыс шурныгушым талышныкта* (ММ).

ТАМАКПУНДЫШ окуроч. *Уло взвод когарта тамакпундыш ден тӱрвем* (В.К.).

ТАМГАЛАШ помечать, отмечать, делать отметку. *Айдемыш поро чоныш точкым ир шӱлыш тамгален коден* (Онч.).

ТАМЛӰПШЫК благоухание. *Пӧлем духин тамлӱпшыкшо дене авалтын. Олык мучко пеледыш тамлӱпшык нерым чыгылта.*

ТАМЧУЧЫК сладострастие. *Тамчучык – моткоч кугу шиж-маш, тудым эре кучаш ок лий.*

ТАМ

ТАМШИЖМЫК вкус. *Тиде сўретче моткоч шкешотан тамшижмыкше дене ойырте-малтеш. Дегустаторын тамшижмыкше моткоч пўсб ула-ми.*

ТАНЫК свидетельство (показание, подтверждение факта). *Тидын нерген пошкудына гына таныкым пуэн кертеш.*

ТАНЫККАГАЗ свидетельство (документ). *Мужырапме нерген таныккагаз. Мужырапмым шорымб нерген таныккагаз. Шочмо нерген таныккагаз. Кольмо нерген таныккагаз.*

ТАНЫКЛАНДАРАШ освидетельствовать. *Мом ужмем таныкландарен кертам.*

ТАНЫКЛАНДАРЫМАШ освидетельствование.

ТАНЫКЛЫМАШ свидетельство (процесс). *Судышто таныклымаш.*

ТАНЫКЪЕН свидетель. *Судышко тудо таныкъен се-мын толын ыле.*

ТАНАС состязание, соперничество. *Учаш пайрем але каче танас.*

ТАНАСЛАШ соперничать. *Танаслаш лектын апшатем пазарыш (В.К.).*

ТАНАСТАРТЫШ пропорция (PMS). *Геометрий танастартыш. Арифметике танастартыш. Эмым тыгай танастартыш дене ыштыза: ик ужашыже шудо, кок ужашыже вўд лийшаш. Вияш танастартышан прямо пропорциональный. Мўнгешла*

танастартышан обратно пропорциональный.

ТАНАСТАРЫМАШЛЫК относительность. *Танастары-машлык теорий* теория относительности.

ТАНАСТАРЫМЕ относительный. *Южын танастарыме вўдыжгылыкшб.*

ТАНАСЫШ состязание. *Кидвийым тергыме танасыш дене пижын ончышна.*

ТАНВАТЕ 1) жена сотоварища по молению. *Юмынтайлан кумалтыш вургем се-мын солыкым сакеныт, танватылан – шовычым (MЭ); 2) подружка, приятельница. Танватыжлан Окси тичкаен каласкален, кб тугай Макси.*

ТАНГЫЛЕ тугой, упругий. – *А тидыже мо? – Тангыле изи чумыркажым (чызыкым. – авт.) – руалткала (Онч.).*

ТАНДЫШ степень (PMS). *Кўшыл тандыш. Танастарыме тандыш. Кумшо тандыш орден.*

ТАНЛАЛТАШ совмещаться, сочетаться, совокупляться, связаться узами. *Илышын сылылыкше шонымашын поянлыкше дене танлалтеш (В.К.).*

ТАНЛАЛТМАШ узы (родственные и т.д.). *Келшен танлалт-маш. Йбратен танлалтмаш. Иза-шольыла танлалтмаш.*

ТАНЛАНАШ сдружиться, подружиться. *Ик Шуарнур мари... моткочак мый денем танланыш (Ю.Г.). Вара се-мын йўаш йбратыше мари-влак танланыш (MЭ).*

ТАНЛАШ выбирать; сопоставлять. *Конганурын качыже шемыжым-ошыжым таңлалеш* (Муро). *Шилай-милай сар шуйшыкшю куэрла вуйым таңлалеш* (Муро). *Шанчызым тунемдыме дене таңлаш ок лий. Йыдалым таңла спутникнан макет дене* (В.К.). *Ме, марий поэт-влак, ятыр шотышто творческий ошкылнам тудын* (М. Казаковын) *ошкылжо дене таңлена* (В.К.). *Нуно кузурак тукым-влакын вўршерышт дене шке вўршерыштым таңлат* (В.К.).

ТАНЛЕ дружеский, дружественный, приятельский. *Кажне айдеме муро дене лишыл да таңле кылым куча* (Онч.). *Пеш таңле мемнан еш, ик сай ойым кычалеж* (С.Ч.).

ТАНМАРИЙ приятель. «Кол» манын шуктышым веле, Валерий таңмарийже-влаклан йынгыртышат (МЭ). *Кушкыжыктен колтем «таңмариемым» – тўргыжў, кў дечын шочмым монден!* (В.К.)

ТАНОГЫЛАЛТАШ раздружиться; сбиться с такта. *Ме тудын дене ўмаштак таңогылалтна. Баян дене шоктыммыжо годым тудо кенета таңогылатт кайыш.*

ТАН-ТАНАС дружелюбно. *Кас кечышке шўкалыт аван еш шочшышт гай илаш лач таңтанас* (А.Арс.).

ТАНЎДЫР приятельница. *Орина таңўдыржым вучен шуктыш.*

ТАПНАШ 1) намереваться на что-л. (ММ) *Имне налаш тапна* (Ў.Б.). *Рвезе ўдыр налаш тапна* (Ў.Б.). *Мый Тендан деке ик тыгай йодыш дене савырнаш тапнынем*; 2) явиться, оказаться. *Мыят тудо верыш миен тапнышым.*

ТАР плата. *Паша ыштыме таржым тўлен огыл. Паша ыштыме тарым мыняр пуа?* (Ў.Б.) *Тиде пашамлан могай тарым пыштеда?*

ТАРАЖА 1) бревно, жердь (перекинутые через речку, овраг и т.д.); 2) опасность. *Вўд гоч ик ломашым веле пыштеныт, ломаш лўнгалтеш веле вончымо годым; тиде таража вачын вўдыш пуренгаем, манам, каяш ок лий. Таража валне шогем, шкат пуренгдем ала-мо?* (Ў.Б.)

ТАРАЙЛАНАШ рдеть, пламенеть. *Каваште шикш гай вичкыж пыл шуйнылын тарайлана* (М.Ш.).

ТАРАН настроение, настрой, душевное состояние. *Пашалан таран уке.*

ТАРАНАШ настроиться, загореться желанием; возбудиться. *Ўдыр марлан каяш таранен. Рвезе кем налаш таранен. Кинде мотор шочеш, чон тарана* (йывырта) (Ў.Б.). *Шалавуи йолташыштым койдараи таранышт ўдыр-влак* (Онч.). *Но «физик-лирик» формулым шуктен, возаи таранышым почеламутым* (В.К.). **Тн. кумылагаш.**

ТАР

ТАРАНЫШ усердие, прилежание. *Эргым тунеммаште таранышым ончыктыш.*

ТАРАТАШ настроить на что-л. *Йўаш тараташ. Калык ваш-тареш тараташ.*

ТАРАТЫМАШ настраивание на что-л. *Шке шочмо йылмыже ўмбаке вес семын ончалаш таратымаш марий мерсотын таче ик эн кугу азапше лийиаш (Куг.).*

ТАРВАТЫК двигатель. *Машина тарватыкше. Мотоцикл тарватык. Ракете тарватык.*

ТАРВАШ стружка. *Онѧм пу-жарыме годым тарваш лектеш.*

ТАРГАШ страдать, мучаться; нуждаться. *Кинде деч посна таргем. Шемыште таргем, шўр уке, ушкал лийын огыл. Тарген илем, кочкашат уке, оксат уке (Ў.Б.).*

ТАРЕШ за счет. *Мыняр енын илыш тареш ўмыретше куже-мын? (В.К.)*

ТАРЕШКЕ наемник; наемный. *Кадарым тарешке африкан-влак аралат. Тудын изаже тарешке армийыште кредалын.*

ТАРЕШЛАНАШ 1) нести службу, служить. *(Анна) юмынпўрт деч кораньын огыл, йўдиш-кечыже кумалын да, пўтым кучен, Юмылан тарешланен (ЛПУ);* 2) служить (в наемных войсках). *США-н армийыштыже мыйын ик палымеат тарешланен.*

ТАРЗЫЛАНАШ батрачить.

Изаже ала-кушто тарзыланен коштеш.

ТАРЗЫЛЫК батрачество. *Тул-лык рвезак эрла, пидын йыдал-жым, ял поянлан кая тарзы-лыкеш (В.К.).*

ТАРКАТА короткий; малень-кий. *Тарката пырня. Тарката мыжер. Тарката пуч. Тарката ведра.*

ТАРОКСА оклад, ставка. *Мы-йын тарокса кугу огыл.*

ТАРШЎРАШ пшено. *Ик кило таршўрашым налым.*

ТАТ момент, миг, мгновение. *Ик татыште. Ала-могай та-тыште лектынат шуктыш. Татым налаш прийти в себя. Татым налымч? Йўра тугеже (Онч.).*

ТАТУЛЫК единодушие, со-гласие, солидарность. *Татулык уло гын калык коклаште, илыш ворана. Татулык виктарыже тўням.*

ТАТЫР известь (ММ). *Шу-лыктарыме татыр гашеная известь.*

ТАУШТЫМЕ благодарственный. *Тауыштыме серыш.*

ТАЧЫГОДСО сегодняшний, ны-нешний. *Мый тачыгодсо марий-влак нерген мутым лукнем ыле.*

ТАЧЫЛЫК актуальность, со-временность; актуальный. *Па-шан тачылыкше лўмжў гычак коеш. Тачылык йодыш. Тачы-лык паша.*

ТАЧЫСЫЛЫК актуальный, со-временный, сегодняшний. *Тиде теме пеш тачысылык. Тачы-сылык илыш дене илаш.*

ТЕВЫК образец. *Тиде тыландатевык лиеш. Книга мучаште тевыкым пуымо.*

ТЕГЫТЛАШ смолить. *Пырнямтегытлаш. Пóртвуйымтегытлаш. Óрдыжшат (ташлан) тул-дүл – тегытлыме гай (В.К.).*

ТЕКШЫРАШ испытать (проявить). *У машинам текшыраш. Техникым текшыраш. Самолетым текшыраш. У пашаеңым текшыраш.*

ТЕЛЕОНЧЫКТЫШ телепередача. *Йошкар-Олаште телеончыктышым 1961 ийыште колташ тўнмалыныт.*

ТЕЛЕСЕРГА телеантенна. *Оласе пóртвуйлаште телесерга-влак нóлталт шогалыныт.*

ТЕМДАЛТЫШ след, отпечаток; оттиск. *Шола вуйвичкыжыште – парня темдалтыш гай пуля сусыр (Ф.М.). Статьян темдалтышыжым налым.*

ТЕМДЕН-ТЕМДЫМАШ не-объективность, тенденциозность, предвзятость. *Докладчикын ойлымыштыже ала-могай темден-темдымаш шижалте (Онч.).*

ТЕМДЫМАШ давление. *Вўр темдымаш. Юж темдымаш. Йыръюж темдымаш.*

ТЕМДЫМЫЛЫК ненасытность, алчность. *Тудо темдымылыкшылан кóрак ылышыжым кошартыш.*

ТЕМЛЫМГАГАЗ рекомендация. *Темлымгагазым Совмин пуэн (Онч.).*

ТЕМШАН питательный, сытный. *Темшан кочкыш.*

ТЕМЫШ чувство достаточности, сытости. *Тудын темышыже уке.*

ТЕНГЕЧЫСЫЛЫК прошлое, минувшее. *Тый тенгечысылык йодышыым нóлталынат. Тенгечысылык ылыш дене илаш оклий таче.*

ТЕНГЫЗЙОЛ пролив. *Азий дец Америкым Беринг тенгызйол ойыра.*

ТЕНГЫЗЛАНАШ колыхаться, волноваться; обволакивать. *Шурно насу тенгызлана. Пыл тенгызланен кўза. Йўр тенгызлана. Юмо тенгызланен пура, тунам вара кечак-пелак йўр йўреш (Ó.Б.).*

ТЕНГЫЗОН прибор. *Тенгызон кўан серым лупша.*

ТЕНГЫЗОРЖА коса морская (ММ). *Кури тенгызоржа сер воктене ятыр меңгышке шуина. Кум пычалзе кая тенгызоржашке (ММ).*

ТЕНГЫЗЧЕ моряк. *Мыйым изам тенгызче. Тенгызче-влак чолга айдеме улыт.*

ТЕПТЕНГЫЗ океан (ММ). *Атлантик тептенгыз. Росийын флотши тўнъямбал тептенгызш лектын.*

ТЕПТЕРЛАШ упорядочить. *Вуйлатыме пашам озанлыкыштына тептерлаш кўлеш.*

ТЕПТЕРЛЕ толковый, дельный, деловой. *Тептерле мутланымаш лие. Тептерле ойым пуаш.*

ТЕПТЕРЛЫК способность; сообразительность, сметливость. *Диссертацийым возаш тудын тептерлыкше ок сите. Вў-*

ТЕП

дышто ияш шагал тептерлыкем (В.Д.-О.).

ТЕПТЕРЛЫН разумно, рассудительно, трезво. *Тептерлын мутланаш. Тептерлын ончаш ылышым. Илыман тептерлын мӧнгыштӧ* (Онч.).

ТЕРГЕР инспекция (РМС). *Корно тергер. Кол тергер.*

ТЕРГОРНО зимник. *Ял деч умбакыла тергорно пейгыде* (А.Ф.). *Пакча воктенак чодыра участкыш тергорно пура* (Ф.М.).

ТЕРГЫЗЕ инспектор. *Корно тергызе.*

ТЕРГЫШ 1) контроль. *Тергыш комиссий. Кугыжаныш тергыш;* 2) испытание. *Илыш тергышым сенаш тыгай-влакын вийышт ок сите.*

ТЕРДЫВЕР 1) шалун, проказник, озорник. *Мемнан кумшо участкыште эн тердывер айдеме Букетов Филипп* (Ю.Г.); 2) изумление. *Шем ячокын Ивачокын мурен шогымо вер. Тушто мо? Ужат мо? Могай вет тердывер* (С.Ч.).

ТИТАК 1) преступление (ММ). *Ала йоньлыш паша лийын, ала титак паша лийын, вӱчкен-товылен нал* (Кум.м.). Тг. **осалчык**; 2) проступок, провинность. *Мый таче титакым ыштышым: кӧршоком пудыртенам* (Ӧ.Б.).

ТИТАКАН обвиняемый, подсудимый. *Суд залыш полиций кидкепшылан титаканым вӱден пуртыш.*

ТИТАКЛЫММУТ приговор. *Судья титаклыммутым шагат утла лудо.*

ТИТАКМУТ обвинение. *Шинчалан титакмут да шере-шоно манеш-манеш пӱтырен гын, вольнан сӱретлен пуаш мут ок сите* (Ю.Г.).

ТИЧВӰДАН полноводный. *Энер, тичвӱдан, пельж наре пуча* (В.К.). *Йол йымалне, кечыйол дене шийын-шӧртньын модын, тичвӱдан Юл куатле вӱд оражым ласкан волта.*

ТИЧМАШАНДАШ возместить, возполнить. *Йӱлен кайыме дене энгекрыш логалмым кугыжаныш тичмашандышаш. Савырголтыш годым энгекрыш логалмым кугыжаныш мынарже тичмашандыш.*

ТИЧМАШАРАШ возполнять. *Илышем паша тичмаштара. Уржа пасу гына чоным тичмаштара* (М.Ш.).

ТИШТАЛТАШ отпечататься. *Тудын кем кышаже ошман сереш пеш раш тишталт кодын.*

ТИШТАШ пометить, ставить знаки. *Таза, шорык шуреш, имне эрдеш тиштым тиштем.*

ТИШТЕ знак, символ, тамга. *Пушенгеш тиштым ыштат палаш корным* (Ӧ.Б.). *Товар дене кожейш тиштым лодкала* (Ӧ.Б.). *Марий-влак ожно тиште дене возенят* (Онч.).

ТИШТЫЛАШ запечатлеть, зафиксировать. *Тиде татым тиштылен нал. Мемнан тачысе ылышым тиштылен кодаш кӱлеш.*

ТИЯК грамотный. *Марий коклаште ожно тияк шагал лийын.*

ТОВАНДАШ запутать; усложнять. *Тиде поэмым южышт куштылго йылме дене, сайын, утыждене товандыде возымо произведенийлан шотленыт* (В.К.).

ТОВАНШЕ запутанный, сложный. *Садланак тиде проблеме тыгай келге да тованше вожан* (В.К.).

ТОВАРЗЕ плотник; рубщик. *Товарзе пörтым руа.*

ТОВАТМУТ клятва, обещание. *Он Лениным ужын, аклен да тунемын, пуэн товатмутым илаш тудын семын* (В.К.).

ТОВО путаница; путаный; путаник. *Тово шонымашан. Тый, тово, кугыжам ит тижö* (К.В.).

ТОВЫК: кынер товык локоть (анат.); пулвуй товык коленая чаша (анат.).

ТОВЫЛ милость. *Кугу Юмо, товыл ыште.*

ТОВЫЛАШ миловать. *Калыкым товылен илыза.*

ТОВЫЛГО милостивый, благосклонный. *Товылго ончалтыш.*

ТОВЫРА состояние (богатство). *Савырголтыш жапыште южышт кугу товврам поген ситарышт.*

ТОВЫЧА средства (денежные, материальные). *Суртым угыч погаш кушто тудын товычаже?* (А.Арс.)

ТОГЕДАШ толковать. *Омым тогедаш. Мутым тогедаш.*

ТОГЕДЫМАШ толкование. *Мутым тогедымаш.*

ТОГЕДЫМЕ МУТЕР толковый словарь.

ТОГЫМ обод. *Орава тогым.*
ТОГЫМАН имеющий обод, с ободом. *Күртнö тогыман орава.*

ТОДМО плетённый. *Олымбал, үстел, тодмо пүкен коеш* (Онч.). *Тыгыде ний дене тодмо йыдалже сöралын койын кеча.*

ТОДЫЛАЛТЫШ преломление. *Волгыдыйол тодылалтыш.*

ТОДЫЛТЫШ перелом. *Кидлу тодылтыш кушкын ок керт. Курым тодылтышышто марий ылышыште шуко вашталтыш лийын.*

ТОДЫШТАЛТШЕ исковерканный, поломанный. *Кужу үмыр разым тодыла тодышталтыше лекте* (Онч.).

ТОЖАЛЕ разумный, рассудительный (ММ). *Тожале еñ.*

ТОЖАЛЫК благоразумие, рассудительность. *Ты йодышым решатлыме годым тудо шке тожалыкшым ончыктыш.*

ТОЗАН мираж. *Ото – тўсдымö тозан, огеш колто пушым* (В.И.).

ТОЙЛАНАШ блестять (бронзой), становиться золотисто-коричневым. *Ир мардеж... поген тойланыше лышташ-влакым* (А.Г.).

ТОЙЛАШ бронзировать, сделать бронзовым. *Самоварым тойлымо. Кече нунын йүштылмö энэрыцтым тойлен* (В.К.).
ТОЙЫМЙУЛА ритуал погребения. *Тойымйўла кевыт. Тойымйўла суан ритуальные услуги.*

ТОК

ТОК полновесный. *Ток пырчыже кумлукан* (В.К.).

ТОКМАК 1) изуродованный. *Кидше токмак. Токмак пушенге. Токмак парня*; 2) тупой (*мат.*). *Токмак лук*; 3) бесталаный. *Токмак поэт. Токмак ең, кутыраш ок мошто* (Ө.Б.).

ТОЛАШТАРАШ муштровать. *Армийыште салтак-влакым чот толаштарат.*

ТОЛДАШ шествовать. *Ешым шырге чумырен, демонстрацийышке толдышна.*

ТОЛДЫМАШ невозвратимое, безвозвратное (о месте). *Палтын мо, тек лийже тудо. Ом лүд мый каяш толдымашке* (А.В.).

ТОЛКЫНАНДАШ 1) волновать (воду). *Мардеж теңызым толкынанда*; 2) завивать (волосы). *Упыштым кузе йылгыжтарен, овартен, толкынанден шындыме* (Ю.Г.).

ТОЛКЫНДАРАШ 1) волновать (воду). *Мардеж теңызым толкындара*; 2) рассказывать без умолку. *Такмак ден йомакым Сөleş энэрла толкындара* (И.К.).

ТОЛКЫНЛАНАШ волноваться, колыхаться. *Теңыз толкынлана. Уржа толкынлана.* Тг. **толкыналташ**.

ТОЛКЫНЛАШ волновать, колыхать, збыться. *Мардеж толкынла теңызым, уржам. Вүд толкынла.*

ТОЛТАШ снабжать (ММ).

ТОЛТЫЗО снабженец. *Толтызо-влак пашам начар ышташ тўналыныт.*

ТОЛТЫМО прич. от **толташ**. *Ял калыкым сату дене толтымым саемдаш күлеш.*

ТОЛШО-КАЙЫШЕ пассажир. *Вокзал тич толшо-кайыше-влак позыненыт.*

ТОЛЫЗО грабитель. *Колызо – энэрым, ерым толызо* (В.Д.-О.).

ТОЛЫМАШ разорение, опустошение. *(Толеш) капыр тўча! Ток ылышым толымаш вуча* (В.К.).

ТОМ 1) ядро, семя плода (*биол.*). *Кечшудын томжо. Пўкшын томжо*; 2) ядро (*физ.*). *Мландын томжо. Атомын томжо. А физик-влак ваянче атом толым томлат, Степанов Альберт манмыла* (В.К.).

ТОМАМ средний (среднего размера). *Томам пушенге. Томам пўрт. Томам имне, кугуат огыл, изиат огыл* (Ө.Б.); 2) подходящий, годный. *Томам кем: огеш пызыре, огеш ише, кугу огыл, изи огыл* (Ө.Б.). *Томам вургем, капешыже пижын веле* (Ө.Б.). Тг. **лач, лачак веле**.

ТОМАМЭШТАШ ухудшиться, испортиться. *Георгий Иванович, паша томамеште вет* (Ю.Г.).

ТОМДЫМО пустой (о семени). *Озажын нўлтишў вуйжо – томдымо парча, шинчаитыже ок кой шоныш, албаста* (В.К.).

ТОМЛАШ отвергать, браковать; отклонять. *Томлен-томлен, кугу тумнажымак нале* (Ю.Г.). *Сар пашам тетлашым томло* (Ю.Г.). *Ала мы-*

йын ямдылымем (кочкышым) томледа? (М.Р.)

ТОМСЫК удовольствие, желание (сильное), наслаждение, услада. *Шылым томсыклан веле кочкеш. Томсыклан кая кожлашке. Томсыкеш ужмыла толым родо-шамычым (Ö.Б.). Шыл укеште шодат томсык (КМ). Но ушкалым, вийдыме вўдым да тамдыме шудым томсык шылыш да ўйыш савырыше поро юзым, вашталташ огеш лий нимо ден нигунам (В.К.).*

ТОМСЫКЛАШ делать радостным, приятным; услаждать. *Томсыкла корнынам нужнарак корно курго (В.К.).*

ТОМЫР неповоротливый, неуклюжий. *Томыр рвезе. Миклай томыррак Сапашым чактара веле (В.Л.).*

ТОНАШ отказываться, отрицать. *Вате тона. Тонен шогет, тыяк шолыштынат (Ö.Б.).*

ТОНГАК обрубок, кулетья. *Пушенге тонгак. Кидше уке, тонгакше дене веле кучаш толаша.*

ТОНГАТА затверделый, жесткий. *Тонгата эгерче. Тонгата корно, пеш рўчкала (Ö.Б.).*

ТОП 1) мяч; 2) снаряд артиллерийский. *Ужат, пушко гыч лўйымб топ толын возын пудештын, тулжо кузе шыжа (Я.Э.).*

ТОПКАТАНАШ плотнеть. *(Юрка) ынде авам ден Валентин семынак кечын топкатанеш (Г.П.).*

ТОПНАШ попасться, влипнуть.

Кудал эрташ кўлеш, топнаш гына огыл (Онч.).

ТОР I гнедой (о масти лошади). *Тор алаша. Тор имне, йошкаргат огыл, шемат огыл (Ö.Б.).*

ТОР II пуца. *Беловеж тор. Торышто коштам (Ö.Б.). Йўлыки тор гарь. Йўлыки торышто эңыж шоцеш (Ö.Б.).*

ТОРАЛЫК расстояние, удалённость, отдалённость. *Колышташ лўдиш-влакым эңгек, корным пўчкын торалык шенгек (В.К.). Торалык мыланна чарак огыл, каена (Онч.). Олан торалыкше ылышым изишак нелемда (Онч.).*

ТОРАМДЫЛАШ раздвигать, разбединять. *Пўкен-влакым торамдылаш.*

ТОРАН скверный, паршивый, никудышный. *Корно торан, тўрлө вере тўрлын кадыргылеш (Онч.).*

ТОРАНАШ отходить, отдаляться, удаляться. *Чот куанем, эмжым тўрвэштем шижам гын, кас вашешат тораңеш кавадўр (Ф.И.). Йоча ачаж деч, аваж деч тораңеш (Ö.Б.). Ең-шамыч тораңынт, кок мogyрьш каят, койын веле тораңыт (Ö.Б.).*

ТОРАТ дальность, расстояние. *Пычал менге торатыш лўен кертеш. Гылзан йўдым пел менге торатыш раш коеш.*

ТОРЕШЛАЛТШЕ перекрёщённый. *Торешлалтше тоя. Торешлалтше корно. Торешлалтше линий.*

ТОРЕШЛЫК поперечность, поперечник. *Онан торешлык-*

ТОР

ше 20 см. Ёстелын торешлыкше ик метр лиеи. Вынерын торешлыкше. Тг. лопкыт.

ТОРЕШМУТ возражение; протест. *Тимош ик торешмутымат ыш пелеште (В.Л.). Прокурорлан торешмутым возаш. ТОРЕШУРЕМ* переулоч. *Изаммыт торешуремыште илат.*

ТОРЖАНДАШ 1) ожесточить, делать грубым, суровым. *Илыш чоным торжаида (Г.Г.); 2) насушить, нахмуриться. Пунчо кўшыч ўлык ончале, шинчавунжым торжандыш кожат (В.К.).*

ТОРЖАШТАШ огрубеть, зачерстветь. *Мемнан дене лирике торжаштын, өреш Чалай Васлий шекежыт (В.К.).*

ТОРЙОЛ вестовой, курьер, голец. *Купринын «Поединок» повестыштыже тўн геройын торйолжо марий лийын. Аваже редакцийыште торйоллан ыштен. Кевытыш торйолым куржыктыза-ян.*

ТОРЛАНАШ 1) путаться, мешаться. *Ит торлане йол йымалне (Ө.Б.); 2) беспокоиться, хлопотать. Ушанен пуэм. Вес редактор нерген да монь торланышаш уке (В.К.).*

ТОРМЫЛАН с искривлёнными ветвями. *Тормылан-тормылан куэтым шындышна, тормылажым тёрлатен толашышна (Муро).*

ТОРТА бестолочь, дурак, глупый. *Ен торта коклаш келша торта гына ше имныжым кычкаш (В.К.).*

ТОРТАШ разобщать, разлу-

чать. *Илыш тошто йолташ-влакым тортен. Электровоштырым торташ.*

ТОРТЕН КОШТАШ (ММ) избегать. *Тый мый дечем молан тортен коштам?*

ТОРТЫК промежуточ. *Кок порт коклаште изирак тортык уло.*

ТОРЧАК костыль. *Эрта, торчакыш элertалын, пелйолан салтак (В.Р-Г.). Кўртньыгорным корнышко лукмеке, ўшанат эн сай пашазылан ший торчакым пералтен шындаш (В.К.).*

ТОШКАЛТЫШ ступень, период, фаза. *Револуций деч варасе марий литератур йылмын виянме корныштыжо кум тошкалтышым ончыктат.*

ТОШКАЛТЫШМУЧАШ крыльцо. *Чон луштарыме амал дене (Янык) тошкалтышмучашке лектын шинчеш (Онч.).*

ТОШКЕМДАШ освоить (место), обжить. *Сөреман мландым тошкемдаш. Тошто годсо маска верым тошкемденет шемер-влак (ЙК).*

ТОШКЫМОРВА велосипед. *Мый воктечше умбакыла ошкылам, я тошкыморва дене кудадам (Ю.Г.).*

ТОШТАЛГЕ обветшалый, ветхий. *Тошталге порт. Тошталге пальто.*

ТОШТЕММУТ притча. *Давид илымыже годым ятыр... тоштеммутым коден (Ф.М.).*

ТОШТЕР музей. *Калыкле тоштер* национальный музей.

ТОШТЕРЗЕ музейный работник. *Лишкыже миен ончечат, шиждегече эрдым перен колтем: тоштерзын чурийже – марий чурий* (МК).

ТОШТОЙ предание. *Юмын-ўдыр нерген тоштой. Акпатыр нерген тоштой.*

ТОШТШО смелый, бесстрашный. *Тоштшо тушманым тошка.*

ТОШТЫГОДСО первобытный. *Тоштыгодсо айдеме. Тоштыгодсо кашаклык.*

ТОШТЫЕН предок, пращур. *Тоштыен йўлам шукташ. Тоштыеным кычыраш. Тоштыен ой.*

ТОШТЫЕНОЙ сказание (литер.).

ТОШТЫЖАП старина, древность, далекое прошлое. *Эше тоштыжап годымак марий-влак серкален мошненыт.*

ТОШТЫЙЎЛА ИЛЫШЫЖЫН первобытное общество. *Тоштыийўла илышыйжын годсо айдеме пўртўс лонгаште илен.*

ТОШТЫК смелость, бесстрашие. *Йўдым шкет чодыраш каш шудын тоштыкшо ок сите. Рвезе моткоч мызырий, нимозай тоштыкшо уке.*

ТОШТЫМАРИЙ прамариец. *Тоштымарий-влак Юл вес велне иленыт. Изизем годым кугу ийготан ен-влакын тоштымарий нерген тўрлын кутырымыштан нимынярат ўшанен омыл* (Куг.).

ТОШТЫН ОНЧАШ осмелиться, дерзнуть. *Мый Тендан деке*

вуйым савыралаш тоштын ончем. Мом шонымем луктын каласаш тоштын ончем.

ТОШТЫШОЯ легенда. *Чумбылат нерген тоштышоя.*

ТОШТЭНЕР старица. *Юлышто шуко вере тоштэнер уло.*

ТОВА возвышенность (геогр.) *Валдай төва. Виче төва.*

ТОВАКА возвышение, возвышенное место. *Товака вер. Товака пасу. Товакаште кинде сайын ок шоч.*

ТӨЖАШ приводить в порядок; украшать, наряжать. *Ўным төжаш. Корным төжаш. Вургемым төжаш. Ўдыр төжа шкенжым шке* (Ө.Б.). Тг. **сөрасгарылаш, төрлаш.**

ТӨЖЕН изысканно, изыщно. *Рвезе шкенжым төжен куча. Төжен кутыра. Төжен чиен коштеш.*

ТӨЖЫК изыщный, изысканный, аристократический (ММ). *Төжык платье. Төжык ўдыр. Төжык койыш-шоктышан айдеме.*

ТӨКА неповоротливый, неуклюжий, медлительный. *Төка ўдырамаш. Төка марий нимом ыштен ок мошто. Төка ўдыр тўрым тўрлен ок мошто* (Ө.Б.).

ТӨНЕЖ учреждение. *Шанче төнеж. Кугыжаныш төнеж. Йоча төнеж.*

ТӨНЕЖВУЙ руководитель учреждения. *Төнежвуйлан мемнан ял марий ышта.*

ТӨНЕЖЛАШ учредить. *«Марий чан» газетым Марий ушем төнежлен.*

ТӨН

ТӨНЕЖЧЕ учредитель. *Газет төнежчы – редакцийын пашаеҥже-влак.*

ТӨНГА негибкий, негнушдийся. *Төҥга ече. Лүшкевара төҥга. Төҥга кид-йолан. Төҥга могыран еҥ (Ө.Б.). Төҥга имне төҥган ашен кая, кушкыжын кайыме годым көргым сургалтара, рүчкала (Ө.Б.).*

ТӨРА властелин, правитель. *Төра лийнем теҥызлан. Марий төра лиеш гын, туняжым монда. Киямат төра властелин подземного мира.*

ТӨРАКАН равноценный, эквивалентный (РМС). *Нуно коктын төракан пашаеҥ улыт.*

ТӨРАЛАНАШ начальствовать, властвовать. *Иван Тарасовиче геройжым туге келыштарен, пуйто тудо шкежат үмыржө мучко төраланен илен (Онч.).*

ТӨРАЛАНЫМЕ прич. от **төралана**. *Төраланыме койышым ужын омыл нунын деч (Пүр.).*

ТӨРВЕЛАН равносторонний (мат.) (РМС). *Төрвелан кумдукаш.*

ТӨРВЕР равнина. *Руш төрвер.*

ТӨРВЕРАН равнинный. *Ме төрверан кундемыште илена.*

ТӨРВИСЫК баланс (РМС). *Идалыкаш төрвисык. Төрвисыкым шотлаш.*

ТӨРГЫШТАШ скакать. *Имне огыл, кресаньык төргыштын, тудын пелен йолышталт үмыреш (В.К.).*

ТӨРЕМ плоскость, ровное место; плоский. *Шөрын төрем.*

Төрем мланде. Толашен-толашен, нушкын, куркы төремыш күзен шуым (Онч.).

ТӨРЕШТАЛТАШ выравняться, упорядочиться. *Варавара веле чылажат үрлана, төрешталтеш (А.Арс.).*

ТӨРЛАТЫМВЕР исправительный лагерь. *Йүшывуя орадыланен коштымжлан Андрий кок ийым төрлатымверыште шинчен лекте (Онч.).*

ТӨРЛАТЫШ поправка, корректив; правка. *Жап эртыме семын төрлатышым илыш ышта (Ф.М.). – Шемгорак толмек, лум эше кум тылзе наре кия, – кумшо монах төрлатышым ышта (Ф.М.). Тиде статьяшке төрлатышым нурташ күлеи.*

ТӨРЛАШ судить. *Еҥым төрлаш. Тый еҥым төрлен ит кошт (Ө.Б.).*

ТӨРЛЫЗӨ 1) корректор. *Йоңылышым төрлызө; 2) ремонтник. Корно төрлызө. Машина төрлызө.*

ТӨРЛЫК равенство, равноправие. *Калык кокласе төрлык мемнан элыште уло. Илышыште эреж годым төрлыкым от му. Модай төрлык ынде төрлата когаргалше шүмеш кодыш палым? (Онч.).*

ТӨРӨРДЫЖАН равнобедренный (мат.).

ТӨРПРАВАН равноправный. *Мый Москваште каем, төрправан марий еҥ (М.К.).*

ТӨРСЫР кряж, хребет, горная цепь (геогр.). *Саян төрсыр гоч күртньыгорнына возын (В.К.).*

ТӨРСЫРЛЫК неравенство; неровность. *Ей класе төрсырлык. Илышкыл төрсырлык. Корно төрсырлык писын кудалаш ок пу.*

ТӨРТКЫЛ квадрат; четырехугольный (*мат.*) (ММ). *Төрткыл алашна шүлүм үдүшүна (ММ).*

ТӨРТЫК закон. *Йылме нерген төртык. Төртыкым лукташ.*

ТӨРТЫКЛАШ узаконить. *Кутырен келшымынам төртык-лаш күлеш.*

ТӨРТЫКЛУКШО законодательный. *Мемнан элыште төртык-лукшо орган Думо улеш.*

ТӨРТЫКМУТ декрет. *Марий автономийым ыштыме нерген төртыкмутеш Ленин кидшым ыштен.*

ТӨРТЫКРАДАМ закономерность. *Йолташ манмаштат ты төртыкрадам шкенжым палдара. Тн. төртыкшот.*

ТӨРТЫКШОТ закономерность. *Пүртүсын шке төртыкшотшо уло. Илышат шке төртыкшотшо дене виянеш.*

Тн. **төртыкрадам.**

ТӨРШТЫК скачок, прыжок. *Марий ылыш революций деч вара кугу төрштыкым ыштен.*

ТӨРШЫЛ пересеченная местность (Ö.Б.). *Төршылшыте куржталаш. Мемнан ял ырысе вер пеш төршыл.*

ТӨРЪЕН праведник. *Төръен шоякым ок ыште, ефым ок ондале, осалым ок ыште (Ö.Б.).*

ТӨРЫНАН равнозначный. (*линг.*). *Төрынан мут-влак.*

ТӨТЫРЕТ сигнал (звуковой). *Төтыретым пуаш.*

ТӨТЫРЕТЛЫКТАШ сигнализировать. *Корак уверзе төтыретшыым төтыретлыктыш (Ю.Г.).*

ТӨЧЫК попытка. *Төчык – му-чык огыл.*

ТӨШАКВАЛ простыня. *Ош төшаквал. Төшаквалым арня гыч вашталтат.*

ТУ I железа (*анат.*). *Кап көргышто түрлө ту пеш шуко уло (ММ). Шүвөл ту. Пагарйымал ту.*

ТУ II стяг. *Виктер порт үмбалне ту лойгалтеш.*

ТУАТ угол (*мат.*) (ММ). *Кошар туат. Виш туат.*

ТУВЫРТЫШ творение. *Валентин Колумбын возымыжым угыч ончен лектым – алте мастарын тувыртышыжо.*

ТУГЕГЫН тогда, в таком случае. *Тугегын вес кече колмен ончышаш (Ö.Б.). Тугегын тый мыланна родо лият. Тн. ту-геже.*

ТУГШО сломанный. *Тугшо йол-жо вашке паремын ыш керт.*

ТУГЫЛТЫШ перелом. *Кидысе тугылтышыжо нигузе кушкын ок керт. Витле ийышке лишеммыже годым ылышыштыже тугылтыш лие.*

ТУЖАШ ругаться; горланить, галдеть. *Эре тужын шинчет, ойдыштат тембак-умбак (Ö.Б.). Йүшө ен урем воктен тужен кая. Рвезе-шамыч тужыт, малаш эрыкым огыт пу (мурат, куштат, магырат, кыч-*

ТУЖ

кырат) (Ө.Б.). *Марийже ваткыжым тужеш (вурса)* (Ө.Б.).

ТУЖВУЙ непоседа. *Адак тужвуйын сабантуй, калым гыч пörтылын тужвуй* (Онч.).

ТУЙО тщедушный, хилый, слабосильный. *Пуйто ош тўняшке толынам мый лўмын пагытнан чер дене туйо кумылан* (В.К.).

ТУКЫМ род, родословие. *Ме Сакар тукум гыч улына. Мемнан тукумна Мамич-Бердей деч тўналеш* (К.В.).

ТУКЫМВАЙ наследство. *Ачам тиде пörтым кочам деч налме тукумвай кўшеш чоҗен улмаш.*

ТУКЫМВЕР поместье, вотчина; исконная земля. *Нунын кокла гыч 3600 ял – тукумверыште* (МЭ). *Села помещикын тукумверышкыже пурен.*

ТУКЫМВОЖ I поколение. *Курым дене шуен тукумвожым, кўш нōлтеш марий гай чодыра* (Онч.).

ТУКЫМВОЖ II родословная. *Мемнан тукумвож XVI курым гычак тўналеш. – Уке, – мане тунам Колла, – но тукумвожам Прибалтыкыш шупшылтеш* (Пўр.).

ТУКЫМВОЖ КУТЕЗЕ перво-предок.

ТУКЫМВУЙ 1) глава рода. *Тукымвуй лиеш, воктенже тыйым шогалта* (Л.Я.); 2) основатель рода. *Мемнан кашакын тукумвуйжо Курсик лўман марий лийын.*

ТУКЫМЙЎЛА традиция. *Марийын тошто тукумйўла-*

же таче мартеат аралалт кодын.

ТУКЫМЛО благородного происхождения. *Тудын кочаже тукумло еш гыч лийын.*

ТУКЫМЧО сородич. *Нунат мемнан тукумчак улыт, тидым мондаш ок лий. Юмо пуэн гын тылат усталыкым, пайле тудым тукумчет-влак дене, куандаре нуным* (Пўр.).

ТУКЫМШОЛЬО племянник. *Мыйын тукумшолъым олаште тунемеш.*

ТУКЫМШУЕМ потомство. *Сакар тукумшум ок пьте, шарла веле.*

ТУКЫМШУЙЫШ 1) традиция, устои; связанный с традициями, устоями. *Пўртўслан кумалмаш – марий калыкын тукумшуйыш вераже;* 2) поколение. *Нине туньктышо-влак у саман тўналме пагытыште шанчызе-влакын кокымшо тукумшуйышыштым ямдыленят.*

ТУКЫМШЎЖАР племянница. *Мыйын кок тукумшўжарем уло.*

ТУКЫМШЫВЕ потомство. *Ковам кугу тукумшывым коден, тудын латик шочшыжо лийын.*

ТУЛАЗАП пожар. *Кодшо келеежым пошкудо ялыште кугу тулазап лийын кайыш.*

ТУЛАНГАШ загореться, возгореться. *Сай шоньмаш дене тулаҗын, у нашам тўналын* (МЭ).

ТУЛАНДАШ воспламенить, возжечь; вдохновить, зажечь. *Тулотым туландаш. Изике*

*кудым тулаңда. Ныжылге му-
ро ўдыр чоным тулаңда.*

ТУЛВЕР кострище. *Лачак
тудын годым институтын
тулверже утларак сескемал-
тын йўлен (Онч.).*

ТУЛВУШ пароход. *Юлышто
тулвуш-влак коштыт. Кузе
мастарлыкше шарлен, келге-
мын, тулвуш коштман кугу
эфер гай лач (А.М.). Шинчат-
ланат тугае почылтеш тунам,
могайым тенызыште тулву-
шат ок висе (В.К.).*

ТУЛВЎД I нефть. *Марий
элыште ни шортнѳб, ни тулен
лукмо тулвўд але газ уке улыт,
манаш лиеш (Онч.).*

ТУЛВЎД II спирт. *А наркомын
сийже – кок ужаш: капым, чо-
нымат тулвўд уэмдыш – кап
огеш керт, чон ўжеш куржаш
(В.Д.-О.).*

ТУЛГА оранжевый (о цвете).
*Тулга пеледыш. Тулга лыш-
таш. Тулга тўс.*

ТУЛГАЙЫК жар-птица. *Рево-
люций – курымнан тулгайык-
ше – шулдыржым шаралтыш
кумдан (В.К.).*

ТУЛГОРНО освет; луч света.
*Орол вышке гыч пычкемышым
корен волгалтарыше тулгорно
пече ўмбак возеш (Онч.).*

ТУЛДАШ 1) наставлять, по-
учать, вразумлять. *Ормыж йо-
гын, пўртўсын чоя ўдыржѳ,
тулда шерге пѳлекым кышкаш
(В.К.); 2) оговаривать, возво-
дить напраслину. Сырымыже
дене йолташыжымат тул-
ден.*

ТУЛДЎР зорька. *Игорьым
тулдўр денак кынетмышт
(Онч.). Кас рўмбалге чодырам
писын айлыш, тулдўр гына
изиш волгалтеш (Онч.).*

ТУЛЕ насос. *Бензин туле. Ке-
росиным туле дене тулен яс-
тарышт.*

ТУЛЕМАРДЕЖ ураган.
*Ўмаште мемнан кундемыште
кугу тулемардеж лийын, орал-
те-влакым шалатыл коден.*

ТУЛЕШКЕ огненно-рыжий
(о цвете). *Кавадўрышто ту-
лешке чамыра койо.*

ТУЛЕШТАРАШ разжечь; уси-
лить. *Тулотым тулештараш.
Шыдым тулештараш. Тнұ.
ылыкташ.*

ТУЛЗО поджигатель. *Пуре де-
ке кудаал толыт, куткыла кап
йырже шолыт омыдымо, ома-
нет, эн – чу! – сак ден тулзо-
шамыч (Онч.).*

ТУЛИГЕ розжиг. *Колгаш ол-
таш теве тулигым ямдылен
пыштенам.*

ТУЛЙОЛ луч света. *Мый эк-
раныште цельым ончыктышо
тулйол куснымым эскеренам да
тидын годым шем тамгалам
шотыш налын омыл (МЭ).*

ТУЛЙОРА сыпь красная; ал-
лергические высыпания на ко-
же (мед.). *Тулйора лиеш ки-
йыме мѳнұгѳ кидыште, могы-
рышто, лўгышташ тўналеш
(Ў.Б.).*

ТУЛ-ЙОШКАРГЕ огненно-
красный (о цвете). *Вондер кок-
лаште тул-йошкарге рывыж
койылалтыш.*

ТУЛ

ТУЛКА втулка. *Орва тулка. Орва тулкажым күртнӧ дене ыштыме.*

ТУЛМЕНГЕ огненный столб. *Вот волгенчын тулменге энерым луга (В.К.).*

ТУЛО валежник, участок с поваленными деревьями. *Мардеж тулым ыштен, чыла кожлам йӧрен. Йӧрымӧ кожлажым туло маньт. Тулышто энжж шочеш (Ӗ.Б.).*

ТУЛОЛМО I очаг, костер (на мольбище). *Кӱсотышто чылаже индеш тулолмым ылыжтеныт (МЭ). Кай теве тудо тулолмо деке, Ошкече Юмылан тушто пуат (Д.О.).*

ТУЛОЛМО II кострище, пепелище. *Археолог акрет годсо тулолмым муын. Лач муын тулолмышто шӱч моклакам (В.К.).*

ТУЛОПТЫШ светоловушка. *Йӱд эше волгыдо, сандене тулоптыш лывым шке велкыже пешыжак ок савыре (МЭ).*

ТУЛОРВА тепловоз. *Тулорва, вагон-влакым иган комбыла вӱдалтен, станций гыч лекте.*

ТУЛОРГАЖ пламя. *Тулоргажыш йӱшӧ вӱдым оптале, укшер орам кок веке тайыш (Онч.).*

ТУЛРЫВЫЖ красная лисица. *Тулрвыж марий деке толеш, пеш волгалтын (Ӗ.Б.).*

ТУЛСАВЫШ отблеск, зарево. *Пычкемыш кавадӱрышто тулсавыш койын-койын колта. Йылт да йолт пера тулсавыш, пуйто, волгалтен, чурийжым кычалеи*

(В.К.). Ӱмырашлык да волгенчыла йымыктарен йӧрышӧ тулсавыш (В.К.).

ТУЛСАЛЫМ пламя. *Немыч штаб-осалым авалтен тулсалым (В.К.).*

ТУЛУРГЫШ сварка. *Пидалт шуэш кӱварын вурс прошмаже, тулургыш күртнӧ лостыкым урга (В.К.).*

ТУЛЫКВАТЕ вдова. *Тулывате ниӱм ок кольыт, тулыквате чытен мошта (В.К.).*

ТУЛЭНЕР электричество, свет. *Шонымем яндар ыле – ялышкеш тулэнерым кондаш (Э.А.). Изи ял воктене тулэнер менге-влакым вурс патырла кодыт шогалтыл (В.К.).*

ТУМА скандал, дебош. *Кушто Тума, тушто тума. Миклай пурен шогалынат ыш шу, тумам тарватыш.*

ТУМАМАРДЕЖ буря. *Тумамардеж тарвана. Тумамардеж толеш, пычкемыш, пуракан, южгата лиеш (Ӗ.Б.).*

ТУМИГЕ саженец дуба. *Тумиге шочеш тумо вож воктене, изи тумо (Ӗ.Б.).*

ТУНЕММЫК привычка. *Тамак шушпаш тунеммыкем уке.*

ТУНЕММЫРАТ расписание занятий. *У семестрлан тунеммыратым шуекертак сакыме.*

ТУНЕМШЕ образованный. *Тунемше ел. Кугун тунемше высокообразованный. Тунемше ел-влак мыланна кызыт пснак кӱлыт.*

ТУНЫК навык. *Пашам ышташ туныкем уло. Лудмо ту-*

нык. *Машинам виктарыме тунык. Вес йылме дене возымо диссертацийым аклаш рецензийым возен моштымо тунык деч посна эше лингвистике эрудаций лийман* (Пур.).

ТУНЫКТЕММУТ нравоучение, поучение, назидание. *Мемнан ик туныктышына туныктеммутым ойлаш пеш йората ыле. Туныктеммутым колышташ кӧ йората?*

ТУНЫКТЫМОЙ наставление. *Тунемаш кайыдем деч ончыч ачам мылам чапле гына туныктымойым ойлен колтыш.*

ТУНЫКТЫШ 1) образование (совокупность знаний). *Туныктыш министрстве. Калык туныктыш. Кужыл туныктыш. Мыйын изам кыдалаш туныктышым веле налын керттын;* 2) мораль, назидание. *Муचाидыме туныктышыж дене йыгыжтарен пытарен.*

ТУПЕ вспять, назад. *Полмезе тушманым тупе покто* (Кум.м.).

ТУПЕЛАНАШ противиться, упорствовать, делать что-л. наоборот. *Мом тупеланет, ыште тудым, мом кужатат. Тудо эре тупелана, ойым ялт огеш колышт.*

ТУПЕЛАНАШ складываться наоборот, шиворот-навыворот. *Иктын ылышшот тор кая, везын тупеланеш* (МЭ).

ТУПЕШОНЫШ абсурд. *Тый ала-мо тупешонышым веле куктышташ туньальыч.*

ТУПКОРЕМ ложбинка на спи-

не. *А тупкоремыште пужвуд утыр ташла* (И.К.).

ТУПМЕШАК рюкзак. *Чемоданжым шынден, тупмешакшым волтыш* (А.Арс.).

ТУПЫНЬЛАШ перевернуть, повернуть противоположной стороной, поставить спиной. *Ом тупыньло кужзем он вием улмо годым, ом кӧгонло мыят чон капкам* (Ф.И.).

ТУР тишина. *Йывраш тур, ик йужат нигушто ок шокто.*

ТУРАВЕЛЛЫК направление, направленность. *Туравеллык мемнан икте – шочмо йылмын яндарлыкше верч кучедалаш. Марий йылмым шымлымаште у туравеллык лектын.*

ТУРАГЕЧЫВАЛ полдень. *Лач турагечывалым мый чодыра турмыш толын шуым.*

ТУРАГОРНО путь прямой. *Тый, турагорным муын, пшал деке толын лектам, шонышыч* (Ф.М.).

ТУРАЛЫК прямота, прямолинейность. *Тудын тыматле койышыжым, туралыкшым моктат* (Онч.).

ТУРАМДАШ выпрямить. *Вудшат тугак ик сер гыч весыш ловыкталтеш – йогынжым нимынярат турамден огыл* (А.Ф.).

ТУРАШТАРАШ I целиться, попасть в цель. *Пычалемым мишеньыш тураштарышым. Луен колтышыमत, иканаште лuanыш тураштарышым.*

ТУРАШТАРАШ II заставить. *Изамым мӧнгыштыжӧ тураштараш йӧсӧ.*

ТУР

ТУРГЫЖ беспокойство, тревога; беспокойный, тревожный; хлопоты. *Тургыж паша. Тургыж чонан ен. Шўмыштем ала-могай тургыжым шижам. Тачысе кече пўтынек тургыжеш эртыш. Сўан годым неш тургыж (Ў.Б.).*

ТУРЖАШ массировать. *Тупым туржаши. Йолым туржаши.*

ТУРЖЫК массаж. *Шылыжем коршта, туржыкым ыштыкташ верештеш.*

ТУРЖЫКТАШ быть массажируемым кем-л. *Тупетым туржыкташ кўлеш, уке гын корштымым ок чарне.*

ТУРЛАШ успокоиться. *Валерий, пўртылын, паркеш турлыш, теңгылыш шинче (М.К.). Ронго школым пўтарышымат, турлышым (Ю.Г.).*

ТУРЛЫК успокоение, спокойствие. *Кумалтыш калык коклаште татулыкым, турлыкым, чон тыныслыкым шараши полша (Онч.).*

ТУРТЫК сокращение, уменьшение. *Корно туртыклан муросай.*

ТУРТЫКТАШ сжимать, сокращать. *Жапым туртыкташи. Числам туртыкташи. Корным муросене туртыкташи (Ш.О.).*

ТУРТЫНАЛТАШ сократиться, сжаться. *Муш кандыра туртыналтын. Вургем туртыналтын. Кумыж туртыналтын (Ў.Б.).*

ТУРШАШ тлеть. *Конгаште кок комыла иканаште шагалже годым йўлен пыта: вияш лончанже ондакрак тулшолыш*

савырна, а укшанже, кодашат, туршыш кия (Ф.М.).

ТУСАРАШ I направить (ММ). *Шинчам тусараши. Ончалтышым тусараши. Ойым тусараши. Тг. савыралаш.*

ТУСАРАШ II определить, распознать (ММ); расследовать, выяснить. *Олыкысо имньым тусарен ончем: ала тыйын, ала огыл. Ты пашам тусарен налаш кўлеш, тушто ала-можо тузе огыл.*

ТУСЛО тусклый. *Мален помыжалтыше ял тусло тулан, кылмыше окнашинчаже дене пелесокрыла уремым онча (Ф.М.).*

ТУТАНАШ зреть, созревать (об урожае, мыслях, желаниии т.д.). *Шурно тутанаши тўналыш. Шонымашем тутаншушын.*

ТУТАШ бормотать про себя, бубнить. *Шонго кугыза пакчаштыже тутен коштеш.*

ТУТО тучный, полновесный, полноценный. *Тутос пырче. Тутос шонымаш. Тутос надыр. Тутос аргумент.*

ТУТЫЛЕКТЫШАН плодотворный, эффективный, результативный. *Тутылектышан паша. Тенийысе ий тудлан неш тутылектышан лие: кок книгам да коло наре статьям савыктен дукто.*

ТУТЫЛЫК полновесность. *Пырчын тутылыкшо. Шурнын тутылыкшо.*

ТУТЫСАСКАН плодovitый. *Тутысаскан пушенге. Тутысаскан урлык олману.*

ТУТЫШ постоянно, беспрестанно; постоянный. *Тутыш кочкеш. Тутыш кутыра. Тутыш комиссий. Тутыш пашаште улам.*

ТУТЫШЛЫК постоянство. *Айдемын тутышлыкшо уке гын, мом ыштет.*

ТУЧАШ целиться. *Чын сонарзе урын шинчашкыжак туча.*

ТУШ 1) зёрнышко, ядрышко. *Шүлбө туш. Шүлбө кожымеке, тушыжо кодем. Изиде, да туш, кугу, да шу* (КМ); 2) суть, главная мысль, стержень чего-л. *Ойлымышын тушыжо уке ыле, тудым умылаш ыш лий.*

ТУША надел. *Кум еҗлан ик туша мландына уло. Тн. едок.*

ТУШАҢАШ наливатся (о зёрнах). *Кеҗеж рүдышто уржа тушаҗаш тўҗалеш. Уржа кок арня тушаҗеш* (Г.К.).

ТУШКАШ приписывать, навязывать. *Шке шоньметым мылам ит тушко. Ик еҗын титакшым весылан тушкышаш уке.*

ТУШМАН зло; злой. *Еҗлан тушманым шонет гын, шкаланет лиеш* (Ө.Б.). *Тушман еҗ шона эре еҗым локтылаш, йомдараш* (Ө.Б.).

ТУШМАНЛАНАШ враждовать. *Нуно җмырышт мучко тушманланен иленет.*

ТУШМАНЛАШ 1) вредить. *У ылышым чоҗымо годым поян-влак чот тушманленят;* 2) обвинять в враждебных действиях. *Кумлымшо ийлаште шуко еҗым арам тушманленят.*

ТУШМАНЛЕ враждебный.

Тушманле паша. Тушманле койыш. Тушманле шонымаш. Векат, пеш чыгылтеш иктаж-көн йылме: «Тушманле огыл тўҗвожет?» – йодаш (В.К.).

ТУШМАНЛЫК враждебность, неприязненность. *Тудо еҗ-влак-лан эре тушманлыкым веле ончыктен.*

ТУШМАНЛЫН враждебно. *Марийын лўмым нолтышо марийым тушман тушманлын тушманла* (В.К.).

ТУШТАШ намекать. *Тудо мылам, таче нимат ок лий манын, тушталтыш. Туштен шижтарымыже гыч умылышым: копашкыже пышташ күлеш* (Онч.).

ТУШТЕММУТ намек. *Да эше Логин Толян туштеммутшым ушышто кученам* (Онч.).

ТҮ 1) окружающий мир, внешняя среда, космический простор. *Сандалык тў;* 2) пространство вне дома, помещения. *Тўно* на просторе, на воле. *Тўго* на просторе, на волю. *Тўан* на просторе, на воле. *Тўгыч* с простора, с воли.

ТҮВА число четное. *Тўва числа кокытлан шелалтеш. «Уто-тўва?» – манеш. Весыже ойла: «Тўва». Лу пурса пырче улмышын кидыштыже* (Ө.Б.).

ТҮВЕМ множество, тьма. *Тўвем дене тушман-влак толыт. Кум йыр савырнен, тўвем пырчым кудалтена* (КМ).

ТҮВЫЛО бережливый, экономный. *Тўвыло еҗ оксам, кин-*

ТҮВ

дыжым оккүлеш шалатен ок пытаре (Ө.Б.).

ТҮВЫР творение. *Йомак* – калыкын *түвыржө*. «Элнет» – С. Чавайнын *түвыржө*. *Түвыр пагызт*.

ТҮВЫРА культура. *Марий калыкын түвыраже курымла дене кадылпалтын*.

ТҮВЫРАН культурный. *Түвыран ен*. *Кугу түвыран калык*.

ТҮВЫРАНАШ становится культурным, окультурируется. *Марий калык эре утларак түвыран толеш*.

ТҮВЫРАНДАШ делать более культурным, окультурировать. *Марий мерсотым умбакыжат түвырандаш күлеш*. *Кузе товленыт, жапленыт, пойдареныт, түвыранденыт улмаш марий-влак 20–30-шо ийлаште шке шоочмо йылмыштым*.

ТҮВЫРЛӨ культурный, высококультурный, интеллигентный. *Түвырлө айдеме*. *Түвырлө мерсото*.

ТҮВЫРТАШ творить. *Революций деч вара марий-влак у илышым түвыртен колтеныт*.

ТҮВЫТЛЫН основательно (РМС). *Тиде йодышым түвытлын шымлен налаш күлеш*.

ТҮГАНЫДЫМЕ неиссякаемый. *Түганыдыме илышым тыланаш*. *Түганыдыме көргывиян айдеме*.

ТҮЕ, ТҮЭ верблюд; верблюжий. *Түе – кечывалвелысе кугу янлык*. *Йоан түэ меж дене ыштыме вургемым чен* (ЛПУ).

ТҮЕЧ 1) тяпка (для рубки чего-л.). *Түеч дене ковыштам руат*; 2) мясорубка. *Түеч дене шылым түйат*.

ТҮЕЧВОЛ корыто для рубки. *Ожнысо түечволым кызыт тоштерлаште веле ужат*.

ТҮЕЧОНА доска разделочная. *Түечонаш йорым падырештат, шоганым түйат* (Ө.Б.).

ТҮЖАНДАШ оплодотворить; опылитель. (*Мүжи-влак*) *пуат озаштлан мүйым, садерым түжаңдат* (В.К.).

ТҮЖВАЛЛҮМ вывеска. *Марий Элыште түжваллүм марлат возыман*.

ТҮЖЕМАШ умножаться, увеличиваться. *Окса түжемеш*. *Пого түжемеш* (Ө.Б.). Тг. **шукемаш**.

ТҮЖЕМИЙ тысячелетие. *Икымше түжемий мучаштырак марий-влак Юл гоч вончаш туйгалыныт*.

ТҮЖЕМЛЕ тысячный. *Түжемле енан марий полко-влак тунан чодыра мучко коштыныт* (Онч.).

ТҮЖАНДЫМЕ образный, экспрессивный, выразительный, красочный. *Пытартыш романжым сылнымутчо моткоч түжаңдыме йылме дене возен*.

ТҮЗАТЫМЕ благоустроенный, комфортабельный. *Түзатыме пачер*.

ТҮЗО нарядный, разодетый, разукрашенный. *Түзö вургеман үдыр*. *Түзö порт*. *Түзö пöлем*.

ТҮЗЫК 1) комфорт, удобства. *Түзыкышто илаш*. *Пашалан*

тўзыкым ышташ кўлеш; 2) с удобствами, благоустроенный, обустроенный; исправный. *Фронт ылышлан вурскорно – тўн вўргорно: эреак ямде, тўзык, сай лийшаиш* (В.Д.-О.).

ТҮЗЫКАН благоустроенный, комфортабельный. *Тўзыкан па-чер. Тўзыкан вер.*

ТҮКӨ I задвижка, запор, щеколда. *Капка тўкө. Омса тўкө. Тўкым ышташ.*

ТҮКӨ II цветной, разноцветный. *Тўкө шўртө. Тўкө шовгы. Тўкө телевизор. Тўкө фото.*

ТҮКЫДЫМӨ девственный, нетронутый. *Тўкыдымө пўртўс. Тўкыдымө чодыра.*

ТҮЛ I мгла предрастветная. *Чыла ямде лиймеке, эрдене тўл денак лектыч* (МК).

ТҮЛ II ощущение горения, жжения на лице, теле. *Ен деч во-жылъымат, шўргем тўл йош-карген. Ен совен колтыш, шўргем тўл веле чучо* (Ө.Б.).

ТҮЛАН I усердие, прилежание. *Тўлан дене тунемаш. Рвезын тўланже уло.*

ТҮЛАН II плодородный. *Тўлан мланде.*

ТҮЛНАШ I беспокоиться, заботиться о чем-л. (*Вөдыр*) *ўмыржө мучко логар ден чийыме вургем верч тўланен ила* (Ф.М.). *Шошым-шыжым пасушто, кеңеж рўдын олыкышто тўланенът* (Ф.М.). **Тн. тыршаш.**

ТҮЛНАШ II размножаться, плодиться. *Тений мерант чот тўланен. Нуж тўланен шога-*

лын. Но садак чыла ылыше илана, тўзлана, тўлана (В.К.).

ТҮЛАШ размножаться, расплодиться. *Калык тўла. Вольык тўла. Кожлаиш маска пеш тўлен. Парейге тўлен.* (Ө.Б.).

ТҮЛДЫК недоимка. *Тўлдыкем шуко уло, кузе сенъшаиш, ала.*

ТҮЛЕ выводок. *Шорык тўле. Ик тўле комбо коштеш. Мўки тўле лектын кайыш* (Ө.Б.).

ТҮЛЕАН плодовиый. *Тиде урлык ушакл тўлеан огыл.*

ТҮЛЕВЕРКЕ плодородие. *Мемнан ял йырысе мланде пеш тўлеверкеан. Мемнан кундемысе мландын тўлеверкеже пытартыш жапыште палынак кугемаш тўналъын.*

ТҮЛЕВУЯН плодовиый, урожайный. *Тўлевуян ўдырамаш. Тўлевуян сөсна. Тўлевуян шорык* (Ө.Б.). *Тиде тўлевуян урлык парейге.*

ТҮЛЕДАРМАН орган размножения. *Чонанын веле огыл, кушкыл-влакынат шке тўле-дарманышт уло.*

ТҮЛЕЛЫК плодовиость. *Тений вольык тўлелык изи.*

ТҮЛЕТ приплод. *Тений чодыраште мерант тўлет кугу огыл.*

ТҮЛЕЧ 1) платеж. *Фирмым кучымылан тўлеч кызыт моткоч кугу*; 2) вознаграждение. *Пашам тыршен ыштымылан окса дене тўлечым ешарышт.*

ТҮЛӨ 1) способность к деторождению, плодородность. *Ватын тўлыжө уло гын, азам ышта. Марийжын тўлыжө уло гын, вате азам ышта. Вўльын тў-*

ТҮЛ

лыжө пытен, чомам ок ыште (Ө.Б.). *Эрта мўшкыранвате, тўлө жапын моторжо!* (В.К.); 2) плодоносный, плодородный. *Тўлө олману. Тўлө чиевондо. Лум кайыш. Тўлө мланде лөчыш* (В.К.); 3) приплод. *Вольык тўлө ий еда кушкын толеш.*

ТҮЛЫЖГАШ обессилеть, изнемогать. *Айдеме тўлыжген. Имне тўлыжген. Чыве тўлыжген* (Ө.Б.).

ТҮЛЫЖТАШ изнурить. *Тек нуным тўлыжтат верешышт, пеледыш семын тўлыжтат* (В.К.).

ТҮЛЫК расплата. *Осал пашалан тўлык садак шуэш. Тўлык жап толын шуын.*

ТҮЛЫЛЕМ сперма (биол.). *Тиде ушкалым кугу урлык ўшкыжын тўлылемже дене тўжанденет.*

ТҮЛЫШ плата, оплата. *Самырык годсо языкшылан тўлыш таче пёртылын.*

ТҮНАШ I нуждаться, испытывать нужду. *Киндылан тўне нам кызыт. Оксалан тўне нам, окса уке ик кумырат.* – *Мыйын окса уке, манеш, пеш тўне нам мый.* – *Пеш тўненат гын, нуэм, манеш, иктаж кок теңгем.* *Терлан тўне нам, пазарыш каяш күлеш, тер уке* (Ө.Б.).

ТҮНАШ II растеряться, опешить, оторопеть, находиться в замешательстве. *Ен нигуш пураш тўнен, ниго ок пурто. Мый йыр тўне нам, кылта пурташ күлеш, ен уке; куралаш күлеш, ала-кудыжым ышташ* (Ө.Б.).

ТҮНЧЫК беспросветный, крошечный, адский. *Тўнчык поран. Тўнчык тўтан. Тиде тўнчыкышто ялын ўмылжат ок кой* (А.Арс.).

ТҮНЧЫКТАРЫМЕ истерзанный, замученный. *А чын, тўнчыктарыме чын угыч ылыжын* (В.К.).

ТҮНЧЫКТАРЫШЕ удушливый (РМС). *Тўнчыктарыше газ.*

ТҮНЧЫКТАШ замучить, истерзать. *Нуным верешыштак тўнчыктат.*

ТҮНЫК нужда, необходимость, надобность; потребность. *Кызыт мый тўныкым шижмаш уке. Машиналан тўнык уке. Оксалан тўнык уке.*

ТҮНЯВЕЛ часть света (геогр.). *Азий – тўнямбалне эн кугу тўнявел.*

ТҮНЯВОЛГАЛТЫШ светило. *Кече ден йўдым икте-вешышт деч ойыраш манын, тек каваште тўняволгалтыш-влак лийт* (БЛ).

ТҮНЯЙОНГЫТ мировое пространство (форма существования материи). *Тўняйонгыт ылышын законжым пален шогыде, нуно тиде мландыште иден озыт керт ыле* (ЯЛ).

ТҮНЯЛЕ объективный. *Тўняле ылыш объективная действительность. Тўняле кере объективная истина.*

ТҮНЯОНЧАЛТЫШ мировоззрение. *Кумалтышмутышто калыкын тўняончалтышыже палдырна* (Онч.).

ТҮНЯРҮДӨ центр мира. *Ха-ха! Шинчел тўнярүдө семын! Тўня пөрдөш, мыйын йыр пөрдөш!* (В.К.)

ТҮНЯУЖМАШ мировосприятие. *Йўла мурышто пеш ныжылге тўняужмашын кышаже кодын* (Онч.).

ТҮНЯУМЫЛЫМАШ миропонимание. *Марий-влакын тўняумылымашышт чимарий йўла дене кылдалтын* (МК).

ТҮНЯЧОНАЛТЫШ мироздание. *Тўнячоналтышын кузе ышталтмыжым лўмын шанче шымла.*

ТҮНЯШУПШЫК ВИЙ всемирное тяготение (физ.).

ТҮН: *тўн* калык коренной народ, туземец; *тўн чодыра* девственный лес; *тўн поян* потомственный богач; *тўн сокыр* слепой от рождения; *тўн пушеҥге* священное дерево; *тўн онаеҥ* первосвященник. *Кумалмаште тўн онаеҥ шке лийын.*

ТҮНАШ 1) изогнуться. *Пурышо еҥ, пўгө семын тўнын, пөрт озам саламлыш;* 2) надуться (от обиды). *Оляна куван межнеч эргыже кенета тўнын* (Ш.О.).

ТҮНВУЙ 1) первое лицо (в государстве, городе, селе и т.д.); 2) генеральный. *Тудо, ынде кок ий лиеш, кугу ыштыкверын тўнвуй директоржо улеш.*

ТҮНГОДСО старинный, стародавний, старосветский. *Тўнгодсо пушеҥге. Тўнгодсо йомак. Тўнгодсо коча-шамыч* (Ө.Б.).

ТҮНГЫЛ недвижимость. *Мы-*

йын нимогой тўнгылемат уке: ни пөртеҥ, ни клатем.

ТҮНГЫЛГАШ застыть, окоченеть, одеревенеть, затвердеть; замереть, окаменеть, остолбенеть, оцепенеть. *Мланде тўнгылген. Рвезе, йўштыштө коштын, ялт тўнгылген. Кольшын капше тўнгылген. Кидше мастарын ок тўнгылгө, ок шўртнө, лачак пашажым гына шинча* (В.К.). *Тудо ончале да тўнгылген шогале: кок икшыве коклаште тудын Лукияже модын куржталеш* (Онч.).

ТҮНДАШ 1) изогнуть. *Тугым тўндаш. Пўгым тўндаш. Воштырым тўндаш;* 2) свести, стянуть (судорогой) руки, ноги). *Йолым тўнден шынден, тарватенат ом керт, кеч коло.*

ТҮНЙОГЫН русло. *Юлын тўнйогынжо тыште туран кечывалшельшыла савырна.*

ТҮНЛАШ мотивировать, доказывать. *Шке шонымашем мый тыге тўнлем. Теоремым тўнлаш.*

ТҮНЛӨ кардинальный, стержневой. *Тўнлө йодыш. Тўнлө шонымаш.*

ТҮНЛЫК суть, сущность. *Тиде кончышын тўнлыкшө – тудо пеш кужушкен илен кертеш.*

ТҮНОГЫЛ второстепенный. *Тўногыл йодыш.*

ТҮНОН великий князь (истор.). *Моско княжествын тўнонжо.*

ТҮНРОДО кровный родственник, близкий родственник. *Семон мыйын тўнродем улеш.*

ТҮН

ТҮН-ТҮНГАЛТЫШ 1) начало начал, первооснова (ММ). *Материй – чыла ылышын тўн-тўналтышыже*; 2) первобытный. *Тўн-тўналтыш айдеме* (Ө.Б.).

ТҮНҮМЫЛЛЫК суть. *Шанчыште ылымн тўнүмыллыкшо нерген тўрлө шонымаш уло.*

ТҮНШОНЫШ резюме. *Статьян тўншонышыжым рушла пуымо.*

ТҮНШӨ закорстенелый. *Эн тўнжө – поэтын мастарлыкше тўншө* (В.К.).

ТҮНЪЕН глава, руководитель, начальник, главный. *Партийын тўнъенже. Пөлкасе тўнъен.*

ТҮНЭНЕР река главная. *Кужу-кужу тўнэнерет пурлашкыла дўнгалтмыла коеш* (Онч.).

ТҮП коренной, местный. *Тўп калык. Чыла калык кокла гыч пельже утла тўп улыт* (Куг.). *Тўп ичце* коренник.

ТҮПЮР мясо жертвенное (сердце и печень).

ТҮПКАЛЫК коренной народ, абориген. *Статистике почеш округышто тўпкалык-влакын... 30150 еҥышт илат* (МЭ).

ТҮПКИНДЕ хлеб жертвенный.

ТҮПЛАНАШ исчезать, перестать существовать. *Пўжалтын мланде, оварен лавыра. Тўпланыш йогын...* (В.К.).

ТҮР повод, предлог. *Мемнан куатым шыде дене от висте – тушманлан куанаш огеш лек тўр* (В.К.).

ТҮРВАН губной, лабиальный (звук, фонема) (линг.). *Тўрван йонйўк лабиальный гласный* (звук).

ТҮРВАНАШ огубляться, лабиализоваться (линг.). *Марий ылымште пералтыш тўрван йонйўк ўмбақ возеш гын, мут мучашысе йонйўк тўрванеш.*

ТҮРВӨ ГАРМОНИЙ лабиальная гармония (линг.). *Марий ылымште тўрвө гармоний уло.*

ТҮРВЫДЫМӨ неогубленный, нелабиализованный (линг.). *Тўрвыдымө йонйўк.*

ТҮРГАЛТАШ клубиться. *Корнышто пурак тўргалтеш. Лум тўргалтеш. Шики тўргалтеш. Шоктмо годым ложаи тўргалтеш. Тўргалте пўтыралтын, лум кычеле менгыла* (В.К.).

ТҮРГОЧЛАНАШ негодовать, возмущаться. *Ты еҥын чукрырийланен коштымжым тўргочланыде ончен ом керт.*

ТҮРГОЧЛАНЫМАШ негодование, возмущение. *Тошто ылыш радамым шалатыл пытарышт, мер ылыш лунчыргыш, тидлан көра калык коклаште тўргочланымаш тўнәле.*

ТҮРГОЧТАРАШ перегибать, перебарщивать. *Паша шотышытыжо тый тўргочтарышыч.*

ТҮРДЫМӨ-МУЧАШДЫМЕ безграничный, безбрежный. *Тўрдымө-мучашдыме теныз. Тўрдымө-мучашдыме степь.*

ТҮРЗӨ вышивальщица. *Марий тўрзө-влак тўнямбалнат чаным налыныт.*

ТҮРКА лохматый, мохнатый; взлохмаченный, взерошенный, растрёпаный (о волосах). *Тўрка пунап янлык. Тудын оҥыштыжо тўрка пун кушкеш.*

Комбайнеркан тўрка ош ўн-шыш ужам эрдене пасу пашаш (В.Э.).

ТҮРКАНАШ взлохматиться, взвихриться. *Кудыр пылын чал оржа мардеж почеш тўркаҥын код (В.К.). Да кынел кайыше тўжем самолёт йымач тўргалт лекмыла лум тўркаҥеш (В.К.).*

ТҮРЛАШ украшать. *Пөлемым тўрлаш. Йлыме верым тўр-лаш. Пөрбеиҥ ик кремьм веле пала, да тудыжат катам йы-гаш – шкенам тегак ме она тўрлө (В.К.).*

ТҮРЛЕМ орнамент, узор. *Ма-рий тўрлем. Руш тўрлем.*

ТҮРЛЕШТАРАШ разнообразить. *Илышым тўрлештараш. Пашам тўрлештараш. Тунык-тым пашам тўрлештараш.*

ТҮРЛЕШТАШ разнообразиться. *20-шо ийлаште марий йылмын стильже тўрлештын. Илыш тўрлешеш.*

ТҮРЛЫЧА разнообразный; разноликий. *Кельштарен тўр-лыча жап дене, илыш корным луктеш ава вий (Ф.И.).*

ТҮРЛЫШӨРЫНАН много-сторонний, многогранный. *Ту-дын тўрлышөрынан шанче па-шажым кўкшын аклыме.*

ТҮРМЛАНДЕ окраина. *Йош-кар-Олан тўрмландыштыже у посёлко шочо. Российын тўр-мландылаштыже илыш алят воранен ок шу.*

ТҮРЫСАКАН полноценный. *Тўрысакан паша. Тўрысакан айдеме.*

ТҮРЫСПРАВАН полноправ-ный. *Ты марте тудо кафедра вуйлатышын сомылжым веле шуктен, ынде ректор тудым тўрысправан вуйлатышылан шозалтен.*

ТҮСАКА образный, вырази-тельный, колоритный. *Тўсака ойсавыртыш. Тўсака сўрет. Романым пеш тўсака йылме дене возымо. Олык Ипайын йылмыже пеш тўсака. Тўсака пўртўс.*

ТҮСАНАШ робеть, тушеваться, смущаться. *Еҥ ончык лектын кутыраш кызытат тўсанем (Пўр.).*

ТҮСАНДАШ изображать. *Ро-маныште тўҥ геройым мош-тен тўсандыме. Сўретыште толкыналтыше теҥызым тў-сандыме.*

ТҮСАНДЫМАШ изображение (процесс). *Имньым тўсанды-маш – тиде сўретчын тўҥ те-мыже.*

ТҮСЛАЛТАШ сосредоточить-ся. *Тиде шонымашеш тўслал-таш кўлеш.*

ТҮСЛАШ рассматривать, вгля-дываться, изучать. *Мый тудым шаҥгысек тўслем. Рвезе ўды-рым туге тўсла, шонет, чечас нелын колта (Г.Ч.).*

ТҮСЛЕН сосредоточенно, при-стально. *Арсений Романович Чачукым тўслен онча (А.Ф.). Тўслен шонен шинча. Тўслен лу-даш. Тўрым тўслен ышта, шин-чаже таза огыл ала-мо? Вынер пырчыжым тўсла, кушко пўшкы-лаш манын. Мый тўслышым,*

ТҮС

тудо енак ыле, весе огыл ыле, рашак пальшым (Ө.Б.).

ТҮСЛӨ красочный, живописный. *Пушеңге-влак түслө шовырым чиен шогалыныт* (МЭ).

ТҮССАВЫШ отображение, изображение. *Тиде роман чынже денак тачысе ылышын түссавышыже.*

ТҮССЕРЫШ живопись. *Түссерыш – сымктышын ик ужашыже, тудо образым чия дене почын ончыкта.*

ТҮССҮРЕТ образ. *Чачин түссүретше. Сылнымут түссүрет. Мемнан саманысе айдемын түссүретше.*

ТҮССЫМЫКТЫШ изобразительное искусство. *Пытартыш жапыште түссымыктыш марий культур ылышыште кугу верым налын.*

ТҮСЫК образ, облик, лик. *Айдеме түсыкым йомдарыман огыл. Юмонгаште Христосын түсыкшö тўн верыште улеш.*

ТҮСЫШ выносливость. *Марий еңын түсышыжö чылаланат сита.*

ТҮСЫШАН выносливый; терпеливый. *Түсышан айдеме. Мемнан шўмна гае түсышан... ал тистына Совет элнан (ЙК).*

ТҮТАНЛЕ ураганный, штормовой, сокрушительный. *Лийже тұтанле пудыранчык!* (В.К.)

ТҮТКАНДАРАШ обратить внимание, привлечь внимание. *Мый тендам тебе молан тұткандарынем: тиде тыглай кончыш огыл.*

ТҮТКАШ взирать. *Кавам тұткем. Пўртўсым тұткем.*

ТҮТКӨ I внимание; внимательный. *Тўткө лийза! Тиде рвезын тұткыжо нимынярат уке. Изи веле, а эн кугу ийготан качымарий деч тұткө* (МЭ).

ТҮТКӨ II пустой, безлюдный. *Тўткө пөрт. Кожла гоч кайышым, тұткө ыле* (Ө.Б.).

ТҮТКЫЛЫК внимательность. *Самырык-влакын шонго деке тұткылыкышт ок сите. Машина виктарышын тұткылыкшö пўсö лийшаиш.*

ТҮТКЫН внимательно, сосредоточенно. *Тўткын колышташ. Тўткын лудын лекташ. Тўткын эскераиш.*

ТҮТКЫНЛАНАШ сосредоточиться на чем-л. *Рвезе йыгыжше настаэш тұткынланыш.*

ТҮТКЫНЛАШ разглядывать. *Изи йоча палдыме еңым тұткынлаш тұңале. Шинчаже дене погынышо-влакым тұткынла.*

ТҮТКЫШ внимание, внимательность. *Йоча-влакын тұткышышт ок сите. Тўткышым вияндаш күлеш.*

ТҮТҮТ сигнал (звуковой). *Машина тұтүтым пуа. Паровозын чарга тұтүтшö эр олам помыжалтарыш. Тўтүтшым веле шоктен тунемше шофёр манеиш: «Вот тиде вий!»* (В.К.)

ТҮТЫРАВЫЛ туманность (астр.). *Андромедын тұтыравыл. Кававундаш мучко тұтыравыл пеш шуко, шўдö тұжем утла* (ММ).

ТҮТЫРАЛГЕ неясный, мглистый, затянутый мглой. *Түтыралге ик эрдене толын лектым эйер сер дек.*

ТҮТЫРАЛТАШ покрыться туманом (становиться неясным, нечетким). *Шинча түтыралтеш. Уш түтыралтеш. Кас велеш кече түтыралташ түнале.*

ТҮТЫРАҢАШ затуманиться; помутнеть (в глазах, голове). *Кече шыле курык шейгеке, энер үмбал түтыраңа. Уш түтыраңа. Шинчаште түтыраңа.*

ТҮТЫРАШ очистить огнем что-л. от наговоров, заклинаний, т.д.; окурить. *Лүмегож дене түтырен луктам пөрт гыч осалжым. Йүлүшө лүмегож дене түтырен каем пөрт йыр. Ладын дене түтыраш. Нөрөпым түтыраш кола дечын. Мүй күзүмө годым мүкшым түтырем шики дене (Ө.Б.).*

ТҮЧА 1) полчище. *Тушман түча. Шурнышырчык түча. Шына-влак түча дене чоҥештылыт;* 2) тип (биол.). *Тупрүдан-влак түча. Янлык түняште шымлызе-влак 16 түчам ончыктат.*

ТҮЧЫК I щелчок. *Саңгатлан кок түчыкым пуэм теве. Түчык йүк шоктымо деч вара омса почылтиаш.*

ТҮЧЫК II закрытый. *Түчык окна вошт ош вуй коеш. Түчык погынымаш. Түчык кевыт.*

ТҮЧЫЛТШӨ закрытый (линг.). *Түчылтшө слог. Түчылтшө рифме.*

ТҮШКА общий. *Түшка погынымаш. Түшка озанлык. Түшка йылмышанче. Түшка правилукте: мемнан түшкерыш пурнет гын, изирак надырым пыштыман.*

ТҮШКАГУДО общежитие. *Түшкагудыш вашкат студент-влак. Түшкагудо – студентын илемже.*

ТҮШКАГЫЛ ЙӨН средство массовой информации. *Мемнан саманыште түшкагыл йөн-влак илышыште кугу верым налыт.*

ТҮШКАЛАЛТАШ группироваться, объединяться. *Йүдвел Донецк гыч салтак-влак лектыч түшкалалт (В.Д.-О.). Ен-влак ике интересышт дене түшкалалтыт.*

ТҮШКАЛАШ группировать, объединять. *Нине книга-влакым тыге түшкалаш лиеш. Ойлончо-влакым лиймышт шот дене түшкалыза.*

ТҮШКАЛЕ 1) всеобщий, относящийся ко всем. *Түшкале права. Түшкале туныктымаш. Пүртүсын түшкале торткыш; 2) общий, коллективный, совместный. Түшкале пунчал. Түшкале шонымаш. Түшкале ойвидыш.*

ТҮШКАСОМЫЛ мероприятие массовое. *Таче мемнан факультетыште түшкасомыл лийшаш – йотэлысе уна-влак дене вашлиймаш.*

ТҮШКЕР 1) общество (люди, объединенные общностью интересов, положения, взглядов, т.д.). *Кользо түшкер. Сонарзе түшкер. Шанче түшкер.*

ТҮЭ

Шочмо йылме түйшер. Финн-угор түйшер; 2) заросль кустов. Лүмегож түйшер веле кодын.

ТҮЭМ учебное заведение (ММ). *Түэмыш догалаш экзаменым кучен сенаш күлеш.*

ТЫВЫРДЫК дробь (в пляске). *Тывырдыкым кушташ.*

ТЫГЛАЙ обыкновенный, обычный. *Тиде тыглай тергымаш огыл, тиде кугыжаныш тергымаш. Тыглай сомылым шукташ. Тыглай кончыш.*

ТЫГЛАЙЛЫК простота, незамысловатость, неприязательность, обыденность. *Мастарлык – произведенийын тыглайлыкше, сълнылыкше (В.К.). Тыглайлык – вот С. Маршакын түй тыршымашыже (В.К.).*

ТЫГЛАЙЫН обыкновенно, обычно. *Варажым нуно мыланна тыглайынак чучаш тўналыныт (М.Ш.).*

ТЫГЫДЕМДЫМАШ измельчение, дробление. *Озанлыкым тыгыдемдымаш. Рокым тыгыдемдымаш. Йодышым тыгыдемдымаш.*

ТЫГЫДЕР поросль, чащоба. *Пундыш түйшка коклаште тыгыдер кушкеш (М.Ш.). Шошым шўшпык шўшка тыгыдер лонгаште (Ө.Б.).*

ТЫГЫДИК мелкота, мелочность. *Тыгыдик йодыш. Тыгай тыгыдикше дене кызт толашышаш уке.*

ТЫГЫДЫШЕР капилляр (анат.). *Айдеме капыште моткоч шучо тыгыдышер уло.*

ТЫКЫМ подробность. *Тыкымжым кызт ойлаш ом тўнал.*

ТЫКЫМЛАШ растолковать, разъяснить. *Тый тидым чыла тыкымлен пу. Тахшым Петр Ильич айдемыже ўшанле гай коеш, илыш нергенат тыкымлен огеш йодышт (Онч.).*

ТЫКЫМЛЕ подробный. *Тыкымле ойлымаш.*

ТЫКЫМЛЕН подробно. *Тыкымлен каласкалаш. Савлий кугыза тыкымленак йодышташ тўнале (Онч.).*

ТЫЛАН пожелание. *Мыйын тыланем: вашкерак тунем пытаре.*

ТЫЛАНАШ желать, хотеть. *Мый тыланет кужу ўмырым тыланем. Мом тыланет, тугай кочкышым пукшем. Мом чияш тыланем, тугай вургемем уло (Ө.Б.).*

ТЫЛАНЛЕ доброжелательный, благожелательный; желанный. *Тыланле сугынь. Тыланле серыш. Тыланле вашкыл. Тыланле пөлек.*

ТЫЛАНМУТ пожелание. *Тыйын тыланмутышке тмыят ушнем.*

ТЫЛЗАШ менструация. *Тылзаш годым неле пашам ышташ ок йөрө.*

ТЫЛЗЫВОЛГЫДАН с лунным светом, светлый. *Шўшпык йўкан, тылзыволгыдан вучымо кас лишеме (Л.Я.).*

ТЫЛЗЫДЫМЕ безлунный. *Тылзыдыме йўдым шўдымем ўмбач лектын огыл ўдыр (В.К.).*

ТЫМАЛГЕ умиротворенный, безмятежный, тихий. *Тымалге жап. Тымалге илыш. Тымалге*

кастене вашлийым мый тудым (Онч.).

ТЫМАТ бесстрашие. *Пашам тыматын шукташ.*

ТЫМАТЛЕ обходительный, учтивый. *Тыматле ел. Тыматле койыш.*

ТЫМЫКЕМАШ успокоиться, угомониться. *Раш волгалтмеке гына, пöрткöргö пустайын тымыкеме* (А.Арс.).

ТЫМЫКЕМШЕ уравновешенный, сдержанный, спокойный. *Тудын озаже тымыкемше койыш-шоктышан афганец-узбек ыле* (Онч.).

ТЫМЫЛГЕ умиротворённо, безмятежно. *Ончалат семалышын, тымылге йырваш* (Онч.).

ТЫНДАШ обыскивать. *Алексей Петровичым посна пöлемыште тындышт, кўзанўшт-тыжым руден налыч* (Онч.).

ТЫНЫСЛЕ мирный. *Тынысле жап. Тынысле илыш. Ышт тол, тынысле илыш куралым налын, ышт лек мемнан ден пырля* (В.К.).

ТЫНЫСЛЫН мирно, безмятежно. *Ош лумым шöртнöб кече модыктыш ший-чинчын, воштончыш гай каваште тыныслын иеш* (В.К.).

ТЫНЫСТАРЫШЕ миротворческий. *Тыныстарыше миссий.*

ТЫНЫСЫР неспокойный, беспокойный. *Тынысыр илыш. Тынысыр жап.*

ТЫНГА шершень. *Кеңежым тыпкыкым тынга орландара.*

ТЫП уравновешенный, спокойный, ровный (о характере).

Мемнан пошкудына пеш тып ел, куш ок кўл, нержым шўш-маш уке.

ТЫПКЕМАШ утихать, утихомириться. *Мардеж тыпкемеш. Йўд тыпкемеш. Ел-шамыг тыпкемын улыт, йўк ок шокто куньшто* (Ö.Б.).

ТЫПЛАНДАРАШ укрощать. *Янлыкым тыпландараш. Йўшым тыпландараш.*

ТЫРАН плохой, скверный, паршивый, дрянной. *Тыран корно. Тыран кумыл. Молан тыран шонымаш ушышко тольо?* (Л.Я.) *Сынже чевер, да чонжо тыран* (КМ). *Кажне калыкын мурызыжо уло, но лийын кертеш паша пешак тыран, кунам южо мурызо лўмжым ок суло* (В.К.).

ТЫРАНАШ стать плохим, паршивым, скверным. *Военный вургемым чийыше йўдырамаш... ала-молан Настялан иканаште тыраныш* (Онч.).

ТЫРАНЫН плохо, скверно, паршиво. *Ме вет пеш тыранын илен улына, пеле шужен* (Онч.).

ТЫРГЫКТАШ катить, катиться. *Тыртыка тыргыкта. Икана, тылзан йўдрўдын, каче тыртыктен чодыраш* (В.К.).

ТЫРЕ живой, подвижный, шустрый. *Резвын тыре улмыжым ужын, орол-влак тудлан кинде шултышым кудалтат* (К.В.). *«Шöртнöб кид» пашаште кузе тале, йылмыжат тугаяк тыре* (И.К.). Тн. *писе, чұлым.*

ТЫРЛЫК существо, тварь, создание. *Тудым (ужавам) пешак*

ТЫР

пагалыме, օрыктарыше вяян тырлыклан шотленть (Онч.). Ужаван, кишкын телым мален эртарымышт айдемьм пешак օрыктареньт, да, нуно юмын тырлык улыт маньн, шонаш таратеньт (Онч.).

ТЫРМА тюрьма. Тудым лу ийлан тырмаш шындышт.

ТЫРТЕШКЕ круглый; шарообразный. Тьртешке чуриян. Тьртешке кече. Тьртешке мече. Тьртешке чамыра.

ТЫРТЫКА круг, колёсико. Йошкар тыртыка. Тьртыка дене модаш.

ТЫРТЫКТАШ катить (колесо, круг, бочку, т.д.). Шўдышым тыртыкташ. Мечым тыртыкташ. Вочкым тыртыкташ (Ө.Б.).

ТЫРТЫШ 1) колесо. Орва тыртыш; 2) диск. Кече тыртыш. Тьлзе тыртыш; 3) округность. Лакын тыртышыже лу метрыш шуйна.

ТЫРТЫШТАШ округлить, округлять. Тўрвым тыртышташ. Пырням тыртышташ.

ТЫРШЫК усердие. Тунемаште тыршыкым ончыктымьжлан шольымлан чапкагазым кучыктышт.

У

УАШ I заботиться, опекать (ММ). Уэн ашнен ашныгычет маньн, օтыннен кумальна (Кум.м).

УАШ II грести (руками, веслом). Кид дене уэн, ийын кая. Пуш-

кольмо дене вўдым уаш. Йўштыльмօ годьм кид дене уаш тунельна (ЯЛ).

УВАТЕ молодуха. Увате пօртым йытыраен шындыш.

УВАШ 1) жадничать. Ен эре ува, тудлан эре шуко кўлеш. Увен кочкаш. Увен, ағам налам; 2) делать что-л. быстро. Увен, сомылым ыштем (Ө.Б.).

УВЕР-АҢАР информация. Мом ыштышаш нерген уверағарым конторышто налыда.

УВЕРГАЙЫК вестница (птица, приносящая весть – голубь). Лыйга пыстылла увергайык вола, эн шоғго кўслезын кўслешке шинчеш (В.К.).

УВЕРГОНДЫШО апостол. (Иисус) шкеж деч ончыч увергондышым колтен (ЛПУ).

УВЕРЗЕ 1) вестник (о журнале). Университет уверзе. «Йошкар кече» газетым... калык уверзыш савыраш тыршыман (М.Ш.); 2) вестник (о человеке). О, уверзе (почтальон). – Шўмна юарла! (В.К.).

УВЕРТАРЧЫК 1) весть. Ынде мыңар ий лиеш, эргым деч нимогай увертарчык уке. Пошкудо ял гыч нимогай увертарчык толын огыл; 2) известие. Йолташем каласыш: илен-толын, ала мемнан денат иктаж-могай «шанче увертарчыкым» лукташ тўнгалыт.

УВЕРТЫМАШ извещение. Погынымашыш мияш ялсовет гыч увертымашым конденыт.

УВЕРТЫШ I передача (по ра-

дио). *Тидын дене музык увертышнам чарнена* (С.Ч.).

УВЕРТЫШ II сообщение. *Пытартыш увертыш тыгай: уна-влак эрла толшаш улыт. ТАСС-ын увертышыже.*

УВЕРЪЕН вестовой. *Пошкудо полж гыч уверъен тольо.*

УВЕРЫН вестью. *Чеверын... огыл, шем уверын, мортанше эл, туйн калыкна* (А.Арс.).

УТИНДЕ новина. *Угинде пайрек Праздник нового урожая.*

УТЫКЛАШ выть (о сове). *Чодыраште орт луктын угыклыш тумна* (В.К.).

УТЫЧЛАШ обновить. *Айда теңгече туйналме пашанам угычлена.*

УТЫЧТАРАШ воспроизвести, воссоздать. *Тошто йулам угычтараи. Шукерте лудмым угычтараи. Тошто шинчымашым угычтараи.*

УТЫЧТАРЫМАШ воспроизведение, воссоздание. *Шинчымашым угычтарымаи. Ожнысо илышым угычтарымаи.*

УДЫЛАШ бормотать. *Вате шыдешка дык, удыл коштеи, удылеш семынже, вурсаи ок тошт чот* (Ö.Б.). *Попла удыл коштаи* (Ö.Б.).

УДЫЛЗЕ новолуние. *Кас кече почеш кудале Вашпатыр, удылзе лекмашке вашкыи Машпатыр* (В.К.).

УЖАВАИГЕ лягушонок. *Нине йшувйла гыч вара ужаваиге-влак лийыт.*

УЖАВАШЫЛ лягушатина, лягушачье. – *Ужавашылым*

кочкын ончымыда ок шу? – йодеш Габор (Пур.).

УЖАЛКАЛАШ заниматься торговлей. *Тыгыде сатум ужалкалаи.*

УЖАЛКАЛЫШЕ торговый. *Ужалкалыше палатке.*

УЖАЛЧЕ торговец, продавец. *Ужалче-влак, икте-весым сенаш точен, шке сатуштым темлат.*

УЖАЛЧЫК предатель, изменник. *Ужалчыкым нигуштат айдемылан огыт шотло.*

УЖАРАЗА новорожденный. *Палатыште ужаразан магырыме йукиш шокта.*

УЖАРВУЙ необученный, неопытный, незрелый. *Тиде полкаште ужарвуй-влак гына тыршат. Уждымо-лай колдымо йот элышкыжат мом шоненет миялеш ужарвуй?* (ММ)

УЖАРГЫЛЫК зелень (растительность). *(Пушеңге-влак) ала лумын шындыме улыт, ала ялым почмо годым, кукльде, ужаргылыкеш коденыт* (Онч.).

УЖАРЪЕН подросток. (ММ). *Ужаръен-влак туткарыш чуккыдын верешедат* (Куг.).

УЖАТКАС вечер прощальный. *Эрла ужаткасым ыштем. Тыйымат ужам* (Онч.).

УЖАТМУТ напутствие. *Мундыр корныи лекмыже деч ончы ача эргыжлан ужатмутым каласыи. Н. С. Дедушкинлан ужатмут олмеш (почеламут)* (В.К.).

УЖАТЬЕН проводник, стюардесса. *Вагонышто ужатьен билет. Вагоныште погаш туйнале.*

УЖА

Ужатъен самолётын кушко да кузе чоёштымыжым раш умылтарыш.

УЖАШЛАШ классифицировать; распределять. *Нине мут-влакым тыге ужашлаш лиеш.*

УЖЕДАШ ненавидеть. *Молан тый тудым тынар ужедат?*

УЖМЫШУДЫМАШ ненависть. *Огеш лук тыйым ордыж веке чойн паровозым ужмышудымаш (В.К.).*

УЖМЫШУМО желанный, вожделенный. *Пеш йоратыме ужмышумо ешем, тыланда ужмышумо шокшо салам (Куг.).*

УЖШЫГОЛШО ясновидящий. *Ужшыголшо мылам кужу ймырым сөрөн.*

УЖЫК зрение. *Резын ужыкшо саяк, шинчаже локтылалтын огыл.*

УЗИВИЙ кобель. *Тиде узывий пошым ынде ишен (Онч.).*

УЗЫЛАНАШ развратничать. *Узыланен коштеш ола мучко.*

УЗЫПКА чествование новорожденного, обряд «на зубок». *Тенгече изи Мичулан улыпкам конденыт ыле.*

УКЕ нехватка, недостаток; отсутствие (кого-чего-л.). *Курымжо мучко укеште илен. Мут укеште у мутым шкегыч ыштман. Укем годым ит кошт.*

УКЕГЫН в противном случае. *Тачак тидым ыште, укегын вараш кодат.*

УКЕДЕН ИКТАК почти что нет. *Мыйын оксам укеден иктак. Ялыште кызит паша укеден иктак.*

УКЕЛЛЕ отрицательный (мат., физ. «-»). *Укелле числа. Укелле заряд. Укелле тулэнер.*

УКЕЛЫК отсутствие (чего-л.). *Мутын укелыкше. Книга укелык. Шинчымаш укелык.*

УКЕМАШ пропадать, исчезать из виду. *Ен шинча ончылнемак укеме. Тўтыра лонгаште машина укеме. Семон йўд еда мўлгыжў гыч укемеш, ала-кушко коштеш. Тг. йомаш.*

УКЕМДАШ отрицать, отвергать. *Тый шке титакетым укемдаш тўчен ит кошт.*

УКЕМДЫМЕ отрицательный. *Укемдыме аклымут. Укемдыме пале. Укемдыме полюс. Укемдыме койыш. Тидлан укемдыме вашмут лийын ок керт.*

УКЕМУТ отказ. *Мыйын оемлан укемут тольо.*

УКЕНЛЫК необеспеченность, нужда. *Нигбат такше тыге ышташ туныктен огыл, а незер ылышлан кўра укенлыкшак шижтарен докан (А.Арс.).*

УКЕУЛМО отсутствие. *Оксат укеулмо тыйым налог деч ок утаре. Лекцийыште укеулметым туныктышо возен нале.*

УКЕШТАРАШ аннулировать, отменить. *Договорым укештараш. Приговорым укештараш.*

УКЕШТАРЫМАШ аннулирование. *Ойпидышым укештарыме.*

УКЕШТАШ исчезать. *Сату укештеш кевытлаште. Кушкыл укештеш. Ялык укештеш. Тг. пыташ.*

УКРА чеснок. *Украм шындаш. Поңгым шинчалтыме годым тушко украм пышатат.*

УЛАНДАШ обогатить.

УЛАНДЫМЕ прич. от **уландаш**. *Уке, мый уландыме лончышто шым көнө почаньын мерчаш (Ю.Ч.).*

УЛДЫШМУТ молитва (православная). *Улдышмут-шамычым ушеш кужун лудын, яндар ош чурьян... чүчүватым... Чорак Эчей вудьш шурале (Ю.Г.).*

УЛЕМАШ приумножаться, наращиваться; становиться лучше, зажиточнее (о жизни). *Кинде улемеш. Вольык улемеш. Илыш улемеш (Ө.Б.).*

УЛЕМДАШ приумножать, наращивать, восполнять. *Оралтым улемдаш. Вургемым улемдаш. Вольыкым улемдаш. Оксам улемдаш (Ө.Б.). Тн. шукемдаш.*

УЛЕМДЫМЕ положительный. *Улемдыме вашмут. Улемдыме аклыммут. Улемдыме полюс. Улемдыме койыш.*

УЛЛО положительный (физ., мат. «+»). *Улло числа. Улло полюс. Улло заряд. Улло тул-эфер.*

УЛМАШ присутствие, нахождение. *Пашаште улмаш эше пашам ыштыме нерген ок ойло. Йора, йора... Мыйын улмаште мардеж огеш тўкө уста мариетым (В.К.).*

УЛМО присутствие, наличие. *Чаплүмет улмо тылат эше айдемыдымылык койышым кояш правам ок ну. Мөңгыштө*

улмет тыйым утарыш. Улемем годым тол.

УЛО-УКЕ наличие, существование чего-л. *Тудын оксаже уло-укем пален налан күлеш. Уло-уке оксажымат кучылт ок мошто.*

УЛШЫК наличный. *Улшык окса. Улшык суммо. Пашадарым улшык дене тўлаш. Налме сатулан улшык окса дене тўлышым.*

УЛЫК новшество. *Кызыт илышыш ятыр улык пура.*

УЛЫЛЫК собственность, достояние. *Уш-акыл поянлык – элнан улылыкшо.*

УЛЫМ действительность. *Йырвел улым. Кызытсе улым.*

УМАҢАШ преуспеть, добиться успеха. *Пашаштыже тудо уманьын, шоньмашкыже шуын.*

УМАШ разрастаться, расти буйно. *Шурно умен кушкеш. Арбуз – тушкалте күзынерым, мурен шелеш – тунар умен (В.К.). Тўредме годым тўтыра лиеш гын, поңго ума. У ий годым кугу мардеж лиеш гын, олма ума (КП).*

УМБАЛЕ ненормальный, противоестественный, нездоровый (взгляд, поведение, поступок и т.д.). *Умбале ончалтыш. Умбале койышым кояш. Умбале шоньмашым ойлышташ.*

УМБАЛЫЛА ненормально, противоестественно. *Умбалыла шокта гынат, тыге манаш тоштам: шочмо йылмым йораташ мый Эстонийыште тунемынам (Пүр.).*

УМД

УМДАРТЫШ плодородие. *Мемнан кундемысе мландын умдартышжым нӧлмалаш шуко вийым пыштыман.*

УМДАРТЫШАН плодоносный. *Умдартышан нур. Умдартышан мланде. Шемрокан мланде умдартышан.*

УМДО стрелка. *Шагат умдо. Сӱретлыме умдо корным ялышкына ончыкта.*

УМДЫЛАШ уколоть; сделать укол. *Врач йочам ала-могай корштыктарыйым чарыме эм дене умдылыш.*

УМЛО понятливый, деловой, путный. *Умло еп. Умло вуйлатыше. Умло мутланымаш.*

УМУТ неологизм (линг.). *20–30-шо ийлаште марий йылмыште шуко умутым ыштыме.*

УМШАВОМЫШ ротовая полость (анат.). *Яндар йонийк лийме годым юж умшавомыш гоч лектеш. Тг. умшагӧргӧ.*

УМШАГӧРГӧ ротовая полость. *Ломыж йолым да умшагӧргым когарта, санден янлык-влак вес велыш куснен каят (Куг.). Тг. умшавомыш.*

УМШАДАМ аппетит. *Кочмо ялт ок шу, умшадам уке.*

УМЫЛ понятие, смысл. *Ты енын нимогай умылжо уке. Мутын умылжо. Ты терминьн умылжо изиш весырак. Тг. умылымаш.*

УМЫЛЛО понятный, доступный. *Книгам умылло йылме дене возымо.*

УМЫЛТАРЧЫК толкование; пояснение, разъяснение, инструк-

ция. *Умылтарчык мутер. Тиде ӱзгарлан нимогай умылтарчыкымат возымо огыл. Пашам тӱналме деч ончык вуйлатыше умылтарчыкым эртарыш.*

УМЫЛТАРЫМГАГАЗ объяснительная записка. *Умылтарымгагазым возо, кызытак (Ю.Г.).*

УМЫЛЫДЫМАШ непонимание, отсутствие понимания. *Литератур йылмын мутвундыжым пойдарыме шотышто умылыдымаш марий мерсо тышто але мартеат коदेश.*

УМЫР I благоприятный, подходящий. *Умыр жап. Умыр илыш-касыш. Умыр игече. Кеч-ава, кечыгӧрж, кечыгорно, мар-дежава, улыр кечетым ончыкто (Кум.м.).*

УМЫР II умеренный (средний между крайностями). *Умыр либерал. Умыр политик. Умыр йодмаш. Умыр ончалтыш.*

УМЫРЛАНАШ становиться умеренным, утихомириться; нормализоваться. *Кече таче изиш умырланаш тӱнгалын (Ӗ.Б.). Илыш умырлана.*

УМЫР-ЛЕВЕ умеренный. *Умыр-леве игече. Умыр-леве лончо.*

УМЫШ I урожайность, урожай. *Тений шыдап сай умышым пуышаш. Умыш ок вел эрлат кава гычын, керек киндым кушта лева йӱр (Ф.И.). Тг. шурнылектыш.*

УМЫШ II успех, везение. *Тунеммаштет умыш уло? Илыштытет, пашаштет умыш лийже!*

УНАГИНДЕ гостинец (ММ). *Унагинде үстембал тич.* Тг. **йокма.**

УНАГУДО гостиница. *Толшо-влакым «Йошкар-Ола» унагудеш верлатышт.*

УНАЕН приглашенный, визи-тёр. *Унаен-влак йыргешке үстел йыр погынен шинчыныт.*

УНАЛАНАШ пребывать с ви-зитом. *Тиде кечылаште Рос-сий Президент Германияыште уналаныш (Куг.).*

УНАЛАШ гостить, находиться в гостях. *Шукерте огыл мемнан дене Финляндий гыч делегаций уналыш.*

УНАЛТАШ нанести визит, по-сетить. *Марий Элым Финлян-дийын алчыже уналтен.*

УНАЛЧЕ гостеприимный, ра-душный. *Уналче озавате тол-шо-влакым кумылын вашлие. Кыналче – уналче, Шымалче – ышталче (В.Д.-О.).*

УНДАШ густеть, затвердеть. *Лавыра ундын. Руаш ундеш. Шўр ундын. Кышал ундеш (Ө.Б.).*

УНЧЕЖ своеобразный, ненор-мальный, чудаковатый. *Тиде еш пеш унчеж. Унчеж-влак шанчызе коклаштак верештедат.*

УНЧО хорунжий (истор.). *Ал-диар ожно Стенька Разинын унчыжо лийын (А.В.).*

УНЧЫЛТАШ перевернуть, опрокинуть. *Шочмэл ойгеш ко-дын, ала шугынь мландым ун-чылтен? (Ф.И.)*

УН рассудок, рассудительность. *Унжым але йомдарен огыл, шо-*

выч шейгелныже ужынжо шук-тенат? (Ю.Г.)

УНЛО понятливый, разумный. *Ну и шотан, ну и унло (Ю.Г.).*

УНЛЫК способность. *Им-ныжлан онвийым пуэн, шкан-же унлыкым пуэн (КМ).*

УРА беспокойный, неравнодуш-ный; неугомонный. *Ура тук-кым. Ура пашазе еш. Ура чо-нан айдеме. О поро юзо тукым, ура пашазе еш, чолгалыкдаже шуко, мастарлык – утымеш! (В.К.)*

УРАЛАНАШ горячиться, пси-ховать. *Ураланен кутырыш. Ураланен кольшташ. Урала-нен илаш.*

УРАТ приличие, благопристой-ность, порядочность. *Тиде ешын-нимо уратше уке.*

УРАТДЫМЕ непорядочный. *Уратдыме еш. Уратдыме ко-йышым ончыкташ.*

УРАШ рушиться, разрушаться, разваливаться. *Шошо еда тыш-те мланде уреш. Вакшпїя шо-шым урын каен. Илыш уреш тений. Шошым корем уреш (Ө.Б.). Тг. урылташ.*

УРГЕЖ нашивка. *Шокшысо ургежше ончыкта: воктенем шогышо еш ала-могай начальник.*

УРДАШ содержать. *Вольыкым урдаш. Ешым урдаш. Пóртым арушто урдаш. Тг. ончаш, кучаш.*

УРДО бережливость, эконом-ность. *Тачысе самырык-влак урдо нерген ялт огыт шоно. Могай урдо – тугай вурдо (КМ).*

УРД

УРДЫК иждивение. *Мыйын урдыкыштем вич ең уло. Вачий шкежат урдыкышто ила. Ең урдыкышто илаш йӧсӧ.*

УРДЫН-УРДЫН бережливо, экономно. *Киндым, паренгым кузе урдын-урдын кочкын гынат, паренге пытен, кинде пел сукур веле кодын (Онч.).*

УРДЫШ иждивение. *Тудо ача-аважын урдышыштыжо ила. Тый кугыжаныш урдыштышто улат, мо эше кӱлеш тылат?*

УРЕМВОЖ перекрёсток. *Уремвожышто то ужар, то йошкар тул чӱкталтеш.*

УРЖАВЕЧЕ ржаное поле. *Кечыйол ырыкта уржавечым, эр турийым шӱшкаш тарата (Ф.И.). Тн. шурньвече.*

УРЗАШ взять в пригоршню.

УРЛЕМ балка, сухой овраг. *Шошым урлемлаште кугу вӱд погына. Тенийысе шошо вӱд шуко вере урлемым ыштен кодыш.*

УРЛЫК сорт, порода. *Кондыжо у саскам: вий саскам, уш саскам, усталык саскам, кондыжо у илыш урлыкым (В.К.).*

УРМАН I обычай, традиция, привычка. *Марий калык шке урманже дене ила. Шкежат тиде урманым шукташ шонен гын, удыр-шамыч... мӱгырыктышт веле (МЭ).*

УРМАН II устав. «Марий ушем» урманже. *Школьн урманже почеш, тыште чыла предметым йочан шоцмо йылмыже дене туныктат.*

УРМАНЛЕ добропорядочный, почтительный, уважительный. *Тудын кочаже пеш урманле ең улмаш.*

УРМАНЧЕ уставник, придерживающийся принятых порядков; педант.

УРМЫЖМО вой, завывание. *Ял мучаште пий урмыжмо шокта. Мардеж урмыжмо солна.*

УРНАШ покрыться, заполниться, зарыгаться, быть зарытым. *Каскава волгыдо шӱдырла дене урнен. Шӱргӧ куптырла дене урнен пытен. Ой, нимом ыштен ом шукто, лавыраш урне нам (Ю.Г.). Латшымыше ий Октябрь, мый ыжге кечын урнем ыле, векат, лышташ ораш, вале наек коштыш колымашем дечын от тол ыле гын мыйым утараш (В.К.).*

УРУШ новый русский. *Виян лийже 1 Май – кукуш курикам нултышо шемерынат, шийвундыжым нигуш чыкаш ӧршӧ урушынат шошо пагытлан йывырттыме кече (Куг.).*

УРШИНЧА глазок (в дверях). *Уршинчаш ончалын, омсам почеш (В.Д.-О.).*

УРЫЛТАШ рушиться, разрушаться (о плотине, дамбе, земле). *Умаште гына нӧлтен шындыме дамбе кугу йӱр деч вара урылто. Тений шошым вӱд чот ташлен ыле, садлан вакшӱя, арыкшым почмо ыле гынат, урылт кайыш. Тн. ураш.*

УРЫЛТЫШ 1) прорыв в чем-л. *Немыч фронттышто мемнан*

танк-вак урылтышым ыштыт. Урылтыш корем, а корем серыште кок порт кугытан кў, шелшыжат уке (Ю.Г.). Курык гыч урылтышыш – нушкыт, нушкыт, нушкыт (В.К.); 2) лавина. Лум урылтыш. Кап шуңгалтышым онжо дене шейын, кут у урылтышым уждымын вўльб чыма (В.К.).

УСТАЛЧЕ творец, создатель. Сылнымут усталче. Калык усталче. Вот и йомыт марий кокла гыч усталче-вак – жапыштыже виктарен колтен она мошто.

УСТАЛЫК творчество (создание культурных и материальных ценностей). Усталыкым вияндаш. Калык усталык. Усталык порт.

УСЬКЫКТАШ науськивать, натравливать.

УСЬКЫКТЫМО прич. от **уськыкташ**. Ала латик ий жап кул шотышто кучымышт, яндыкла эре уськыктымо шижмаш дене ыльмаш көргыштө сераш таратыме тулым ылыжтен (М.И.).

УТАРТЫШ освобождение, избавление, спасение. Шемер калыклан утартышым большевик партий гына конда. Пычкемыш илиш деч марийлан утартышым совет кучем веле пуэн кертын.

УТАРЫШЕ спаситель. Книга, саде манмыла, – авторын пытарышыже да утарышыже (В.К.).

УТАШ отмечать, праздновать;

ознаменовать. Пайремым, рушарням, Ёярням, Кугечым утена (ММ). Пайрем кечым салот дене утеныт.

УТЕНГАЙЫМАШ истерика. Утенгайымаш чот воштылмо дене, чот шортмо дене лиеш (ММ).

УТКЫН препятствие, помеха (ММ). Ончык кайыме корныштына але шуко уткыным вашлияш верештеш. Марий колаштан ала иктаж уткын уло (ММ).

УТО нечетное число. Уто кокытлан ок шелалт. Тудын кидыштыже коло ик пурса уло, тудо пален утым (О.Б.).

УТРАК стелька. Кем пундашке көргышкыжө утракым пыштена (ММ).

УТЫГОЧ чересчур, чрезмерно, непомерно. Көргыштыжө азаже кушмо семын утларак шыдешкаш тўналын, утыгочак Эчейланат пижедылын (М.Ш.). Тн. **утыждене**.

УТЫК I повод, потачка. Утыкым пуымо ок кўл, вара шорын ончаш огыт тўнал. Утыкым пуэн коштеш, сыраш кычалеи (ММ).

УТЫК II излишек, избыток; лишний, избыточный. Утыкышым ужалаш луктына. Утык шурно. Утык окса. Тўй мылам утык пашам ыштыктет.

УТЫК III преимущество. Мемнан дене таңастарымаште, эстон-вакын ик утыкышт лийын: нуно йот ыльме-вакым сайын паленит.

УТЫ

УТЫКНЕЛЫТ перегрузка. *Космонавт-влаклан сандалыкыш нӧлатмьышт годым кугу утыкнелытым чыташышт верештеш.*

УТЫКТАРАШ сократить. *Паша гыч утыктараш. План гыч утыктараш. Тудым паша гыч лӱмынак утыктарен луктеве.*

УТЫМ пращур, родоначальник. *Утымлан шурнан пасуэш чоклат (ММ). Марий-влакын утымышт акрет мера улыт.*

УТЫРГАШ 1) раздражаться. *Тудын ойлыштымжлан пӧрӱен утырга веле; 2) усилиться. Мардеж утырга. Поран утырга. Йӱр утырга.*

УТЫРТАШ раздражать. *Саде еҥын койышыжо мыйым утырта. Утыртен ит шого еҥым (ММ). Марий пийым утырта (ММ).*

УЧО советник (помощник руководителя). *Сергей – алчын учыжо.*

УЧЫК толчок (импульс, побуждение). *XVIII курымысо кидвозыш материал марла возыктышлан шочашыже учык семын лийын. Лӱнгалтыме годым учыкым пуат.*

УЧЫЛАШ уличить, разоблачить. *Шого-ян, тудым мый учылыде ом код (ММ). Шпионым учылаш. Тушманым учылаш. Осал пашам учылаш. Раз мылам осал пашалан чыгытатше кидан-шамыч учылаш ушанат гын, бӱрн-лӱдын шогымаш уке (Г.П.).*

УШ-АҚЫЛ разум. *Визак кош: тудо кугу уш-акылан еҥ. Айдеме уш-акыл дене кылдалтше мут тачысе марий йылмыште але пеш шукужак огыл.*

УШАКЫЛ ПАША умственный труд. *Тудо умыржӧ мучко ушакыл паша дене пӧрдын.*

УШАКЫЛ ПОЯНЛЫК интеллектуальное богатство. *Калык ушакыл поянлыкым мемнан дене кугыжаныш арала.*

УШАНАШ скучать, тосковать. *Ачамым кум ий годсек ужын омыл, пеш ушанышым. Мый икшывем-влаклан ушаненам. Вате марийжылан ушана (Ӗ.Б.).*

УШАНДЫМЫЛЫК бездарность. *Южо еҥ-влак, ушандымылыкыштым ялт шотыш пыштыде, эре кӱшкӧ, тӧр-влак коклашке, шӱжкылташ толашат.*

УШАНЛАНАШ умничать. *Ушанланаш тӧчен ит шинчылт, ыште, мом ойлат.*

УШАНЛАНЫМАШ умничание. *Ушанланымаш айдемым ок сӧрастаре.*

УШАНЛЕ одаренный, даровитый. *Ушанле рвезе. Ушанле шанчызе. Ушанле сӱретче.*

УШАНЛЫК 1) способность, даровитость, одарённость. *Тиде рвезе моло дец ушанлыкше дене ойыртемалтеш; 2) премудрость. Кужу курымым илен эртарыше коча ушанлыкше дене ойыртемалтеш.*

УШАНЛЫН мудро, умно. *Кугезе-влакын кумыл шапым шке*

кумылем дене таҥленам. Да тугак вуйдымын, ушанлын мый иленам ик пагытлан (В.К.).

УШАНЧЕ 1) умник, умница. *Ушанче рвезе. Ушанче ўдыр;* 2) премудрый. *Ушанче юрдий. Ушанче шонгыен.*

УШАН-ШОТАН порядочный, честный. *Тудын кочаже пеш ушан-шотан марий лийын.*

УШАҢАШ умнеть, поумнеть. *Икшывем-влак ий еда ушаҥыт.*

УШАҢДАРАШ надоумить; научить, вымуштровать, выдрессировать. *Тышке толаш мыйым йолташем ушаҥдарыш. Тиде мемнан гай провинциал-влакым ушаҥдарыме, аспирант-влакым воспитатлыме урок лийын (Пўр.).*

УШАТАШ походить, быть похожим. *Эрге шукыж годым ачажлан, ўдыр аважлан ушата (ММ).*

УШВИЙ интеллект, умственные способности; духовность. *Тиде рвезын ушвийже пеш уло. Серге – кугу ушвиан рвезе.*

УШВОЛГАЛТЫШ вдохновение, творческий порыв (РМС). *Поэтым ушволгалтыш авалтыш.*

УШГЫЧ наизусть. *Почеламутым ушгыч каласкалаш.*

УШЕМ 1) союз. *Совет Ушем. Европо Ушем. Эрыкан Элмыт Ушем (СНГ). Йўдвел-Атлантик ушем;* 2) общество (организация). *Шанчызе ушем. Мер ушем. Садче ушем. Колызо ушем. Спорт ушем. Композитор ушем. Писатель ушем;*

3) объединение. *Коммерсант ушем. Акционер ушем. Йондартыш ушем.*

УШЕМДЫЛАШ комбинировать, соединять. *Нине наста-влакым тўрло семын ушемдылаш лиеш.*

УШЕМЛАШ сочетать, совмещать. *Теорий ден практикым ушемлаш. Марий йылмыште шуко йонйўк пырля ушемлалт огыт керт.*

УШЕМЧЕ союзник; союзный. *Кокымо тўнѳмбал сар годым Америке СССР-ын ушемчыже лийын. Ушемче кугыжаныш союзное государство.*

УШЕШ в уме; наизусть, устно. *Ушеш шарнаш. Ушеш шотлаш. Шукемдыме таблицым кажне еҥ ушеш палышаш. Правильым ушеш палыман. Ушеш кончас представляться, представляться. Ончыкылык илышашем ушешем кончыш. Ушеш ужаш представить, представлять. Шинчамым кумышымат, идалык ончыч лийшым ушеш ужым.*

УШКАЙЫШЕ умалишенный. *Ушкайыше-влакым эмылыме пўрт. Ўдыр ушкайышыла воштылаш туҥале.*

УШКАЛШЫЛ говядина. *Кевытыште ушкалшылым нальым.*

УШКОЛТЫШО умопомрачительный. *Тыгай мутерым ямдылаш да лукташ – ушколтышо паша (Пўр.).*

УШКОНЧЫШ воображение. *Йўратен модмо сўретым ончыктымо дене ушкончышым*

УШК

шокшемдаш манын возымо почеламут поэзийым ұлыкӧ веле шында (Г.С.).

УШКҰРЫЛТШӖ сумасшедший. *Мом ушкұрылтишӖ сеьын ойлышт шинчылтат?*

УШЛАНАШ умничать, мудрствовать. *Мемнан дене ик шанчызе уло, эре ушланаш тӧчен коштеш.*

УШЛАНЫМАШ умничание, мудрствование.

УШЛУГЫШ головоломка. *Ушлугышым кычал шинчем.*

УШНЫК место соединения, соединение, стык. *Корно ушнык. Энер ушнык. Рельс ушныкышто вагон орава шолткыктымо йӱк шокта.*

УШОЧЫШ новорожденный. *Ушочыш аза. Ушочыш-влакым посна палатеш вераӳдышт.*

УШПОГО замысел, задумка. *Ушпого лыӳ, возаш веле ит ӧркане* (МЭ). *Ялеш лӧзаньын лыӳ ушпого* (МЭ).

УШПУДЫРАНЫМАШ умопомрачение. *Мемнан ик шымлызына ушпудыранымаш дене йӧслана.*

УШПУНЧАЛ умозаключение. *Ойлымашыже гыч коеш: тыгай ушпунчал дене келшаш лиеш.*

УШСАСКА творение, творчество, продукт творчества. *Композиторын ушсаскаже тудын мурылаштыже кодын* (Онч.).

УШТАРАЛТМАШ воссоединение с кем-чем-л. *Марий кундемын Россия дене уштаралтмыже. Уштаралтмаште – калыкын вийже.*

УШТАРАШ развивать, умножать, двигать вперед. *Пел ұшан дене, пел кумыл дене, пеле шинчымаш дене пашам уштараш йӧсӧ* (В.К.).

УШТАРТЫШ дополнение; дополнительный. – *Кушан тудым ужынат? – лие уштартыш йодыш* (Ф.М.).

УШТЕПТЕР рассудок. *Уштептерым йомдараш. Уштептерже пытац тунгалын.*

УШТЫМВУЙ бестолочь; бестолковый. *Тый мо, уштымвуй улат аман?*

УШТЫШ расстояние. *Кок ял коклаште вич меӳге уштыш.*

УШЫК 1) слагаемое (мат.). *Ушыкым вашталтен шындыме дене суммо ок вашталт;* 2) соединение (хим.). *Химийысе ушык-влак.*

УШЫМ НАЛАШ прийти в сознание, прийти в себя. *Олымбалне кийыше еӳ ушым нале.*

УЭМДАРАШ обновить, усовершенствовать. *Репертуарым уэмдараш. Чиемым уэмдараш.*

УЭМДЫЗЕ новатор, реформатор, преобразователь. *В. Колумб сьлнымут историеш марий поэзийын уэмдызыже сеьын кодын. Калык йылмым кучылтмаште М. Шкетаным таклан огыл уэмдызылан шотлат* (МЛИ).

УЭМДЫК новаторство. *Тунныктымо пашаш пытартыш жапыште шагал огыл уэмдык пурен.*

УЭМДЫШ новизна. *Самырык тунныктышо йылмым туннык-*

тымашке уэмдышым пуртен.
УЭШТАРАШ возродить, обновить. *Илышым уэштараш. Ялым уэштараш. Марий йўлам уэштараш.*

Ў

ЎДЕМ посев, посевная площадь. ...*Ял калык пашам времаштыже чыкландара: жаплан тўред налме уржам... пурса ўдемант чара (В.К.).*

ЎДЫРАМАШАҢАШ становиться женственным. *Кызыт йылмышанче, сылнымут ўдырамашанғеш (Пўр.).*

ЎДЫРВЕЛ падчирица. *Извате кугыватын ўдырым «ўдырвелем» манеш (ММ). Ўдырвел – марий дене, вате дене толишо ўдыр (Ў.Б.).*

ЎДЫРГАЧЕ молодёжь. *Ўдыргаче-влак клубыш погыненыт (МК).*

ЎДЫРДАН подруга. *Нина ўдырданже дене пырля найрем касыш тарваныш.*

ЎДЫРЛЫК девственность. *Окси ўдырлыкшым Макси дене ушнымышт деч ончычак йомдарен.*

ЎДЫРЪЕН девушка, девица, барышня. *Сакалтен йожек мешакым, тын-дын! лийын чытырен, шочмо кечыжым карген коштеш тулык ўдырған (И.С.).*

ЎДЫШ посев. *Шыжымсе ўдыш сайын умен.*

ЎЕ масло (тех.) *Машинаште ўем вашталташ кўлеш. – Чу!*

Трактор ўжеш: – Имне, полшо! Ўем огыт шукто конден (В.К.).

ЎЕДАШ лстыть. *Уке, чўчка шинчаже огыл, а почшым лугкала ўедын! (В.К.) Лодыш лектын ўедын модмаш гыч (В.К.).*

ЎЕДЧЕ лстец, угодник, низкопоклонник. *Мемнан коклаште икте моткоч ўедче ыле.*

ЎЕДЫК лесть. *Тудо айдемыжак тыгай, ўедык деч посна илен ок керт.*

ЎЕДЫМАШ льщение, угодничество, прислужничество, подбострастие. *Партийлан ўедымаш огыл, а чынлык кўлеш, партийлан сылнымут кышалым шолтышо-влак огыл, а чын верч крдалше шомакын салтакше-влак кўлыт (В.К.).*

ЎЕДЫШ подхалимаж. *Ўедышыже денак тудо кўшкө кўзыш, начальник шот лие, но пўрдын вольш.*

ЎЖАКА силуэт, очертание. *Пўртын ўжакаже веле коеш. – Нелеш ида нал, кочай... Мый ўжакатым, ту мўндыр жапысым, пеш сай ужам (Гер.П.).*

ЎЖАРАЙОЛ луч зорьки. *Курык ўмбака ўжарайол возо (М.А.).*

ЎЖАРАКА зарево. *Кавадўрым кас ўжарака сўрастара.*

ЎЖАРАШЎДЫР Венера. *Ўдырын йыргешке канде шинчажым Ўжарашўдыр дене таңастара (Д.О.).*

ЎЖВАТА вещь, предмет. *Пўртўс ден ылыш. Тиде – пеш пенгыдын, ойыраш лийдымын кылдалтише ўжвата ярым (Онч.).*

ЎЖД

ЎЖДЫРАШ пожурить. *Ача эргыжым ўждырен нале, но шкеж нерген ыш шоналте, коеш (Ф.М.).*

ЎЖМАШ приглашение; призыв. *Ўжмаш деч посна мый тушко ом кай. Коммунист партия кугу пайремла еда калык деке ўжмаш дене лектеда ыле.*

ЎЖМЫЕН приглашенный. *Ўжмыен-влак погынаш тўнальыч. Президент шке пелашыже дене кид кучен кажне ўжмыеным вашлийын (Пўр.).*

ЎЖЫК 1) зов. *Шўм ўжык;* 2) пригласительный билет. *Пайрем касыш мияш ўжыкым пуыт.*

ЎЖЫКТЫШ повестка. *Салтакыш каяш ўжыктышым нальым. Судыш мияш ўжыктыш тольо.*

ЎЗГАРАНДАШ оборудовать, оснащать. *Цехым у технике дене ўзгарандыме.*

ЎЗГАРАНДЫШ оборудование, оснащение. *Заводыш у ўзгарандыш-влак толедаш тўнальыч.*

ЎЗГАРВУНДО товары широкого потребления. *Тунамсе талукаш сату ден ўзгарвундо ышталт лектеш ик кечат пельште (В.К.).*

ЎЗГАРЛЕ предметный. *Коклаштына ўзгарле мутланымаш лие.*

ЎЙВОЧКО бочонок с маслом. *Тўсет жап тўтанеш пуракайше, шинчат – ўйвочкым палыше коля (В.К.).*

ЎЙЛАНАШ льстить, подольщаться. *(Поэт) сырен-сырен,*

ўйланен-ўйланен, адакат шыдешкен, адакат сўрасен (Ю.Г.).

ЎЙЛАШ 1) смазывать маслом. *Леве шўшмўм пыстыл дене шўрен, тудым (ташламам) ўйлат, вўд шупшмашым шўрен;* 2) льстить, подмазать. *От пале мо, тений тўрам ўйлыде нимом ыцтацц ок лий.*

ЎЙШЎРЫШ горюче-смазочный материал (ГСМ). *Колхозын ўйшўрышыжў укеден иктак. Ўйшўрыш деч посна машина коштын ок керт.*

ЎЛЫКШ 1) низкий, невысокий (по уровню). *Ўлыкш пашадаp. Ўлыкш шинчымаш. Ўлыкш ушан. Ўлыкш умыльмашан. Тг. изи;* 2) низкий, низменный (по высоте). *Ўлыкш вер. Ўлыкш пўрт. Ўлыкш окна. Ўлыкш пыл. Ўлыкш пушенге. Тг. лапка.*

ЎЛЫКШЕМДАШ понизить, умалить. *Должностышто ўлыкшемдаш. Еным ўлыкшемдаш. Андрей изажат Ростов ден Суздалым ўлыкшемден, княжествым вуйжыге тышке, Владимирыш, кусарен (Онч.). Тг. лапкандаш, волташ.*

ЎЛЫКШЫН пренебрежительно, снисходительно. *Шке йылмыштым молын деч ўлыкшын ончат (ММ). Тудо ен ўмбак ўлыкшын онча.*

ЎМА губы; поцелуй. *Ўмам налаш. Ўмам пуаш. Но садак, садак тылзе вочмо верыш ўмаж дене пызнен шупшеи, шупшеи (В.К.).*

ЎМАЛАШ поцеловать, облобызывать. *Чеверын, кажным ўмалаш,*

*тендан дене келишме жап год-
тым шарнаш пайремла тў-
ғалам (В.К.).*

ЎМАЛЕ симпатичный, привле-
кательный, милый. *Эн поро
тап – мемнан илыш. Жапле,
ўмале – йонгыдырак лиеш илыш
мланде ўмбалне (В.К.).*

ЎМАНДАШ подсластить.
Ўдыржат оила: – Ўмандена-а!

ЎМА-ЎМА нежно, любовно,
умильно. *А кайык-влакын тиде
годым йоратыме времашт ли-
шемын: ўма-ўма шинченыт
пырня ўмбалне тулык семын
(В.К.).*

ЎМБАЛЛАШ обшить; обить
досками, жестью. *Кўрыкым
ўмбаллат посто дене, вынер
дене (Ө.Б.). Кудугылан пёрт-
шым оила дене ўмбаллыме.*

ЎМБАЛПРОК почва. *Мландын
эн кўшыл ужашыже ўмбалрок
маналтеш.*

ЎМБАЧ НАЛАШ братъ, взять
сдачу (о деньгах). *Марийже пуа
оксам нылле теңгем, ўмбачын
лу теңгем налеш (Ө.Б.).*

ЎМБАЧ ПУАШ сдать, дать
сдачу (о деньгах). *Кевытчылан
мый шўдў теңгем пуышым, тудо
мылам лу теңгем ўмбач пуыш.*

ЎМЫЛАНАШ 1) затениться,
покрыться тенью. *Уржа пасу
ўмыланеш. Кава ўмыланеш;*
2) помрачнеть, омрачиться. *Он-
чыланнак когынынштын тў-
сышт ўмыланеш (Ю.Г.).*

ЎМЫЛГАШ помрачнеть, угрю-
меть. *Олик воштылнеже ыле,
воштылмыжо олмеш чурийже
ўмылга (М.Ш.).*

ЎМЫЛЕШ, ЎМЫЛ ДЕНЕ за
счет кого-л. (жить, существо-
вать). *Ватет ўмыл дене веле
илет (ватыже поян гыч). Ачан
ўмыл дене илем (ачан пого шу-
ко кодын). Ен ўмыл дене ила
(ен полша илашыже, оксам да
мо да пуа) (Ө.Б.).*

ЎМЫЛКА призрак, приви-
дение. *Ўмылка-влак тольыч,
ўмылкалак лектын кудалыч
(В.К.). Европышто ўмылка
коштеш – коммунизмын ўмыл-
каже.*

ЎМЫЛТЫШ сень, укрытие
от солнца. *Йырваш нимогай
ўмылтышат уке, шўлаш йоны-
сыр (В.Ю.).*

ЎМЫЛЧЫК 1) тенистое мес-
то; тенистость. *Мемнан пёртна
ўмылчыкышто шинча. Пыкше-
пыкше ўмылчыкым кычал му-
на, ынде изиш каналташат
лиеш;* 2) тeneвой. *Пёртын
ўмылчык мogyржо нигузе кош-
кен ок керт. Мемнан пёртна
уремын ўмылчык мogyрышты-
жо верланен.*

ЎМЫРГОРНО судьба, судь-
бина. *Ўмыргорнем куштылго
лийын огыл. Ечыгорно нунын
ўмыргорныштым ушен (МЭ).*

ЎМЫРДЫМЎ нежизнеспособный. *Азат ўмырдымў,
шуко огеш иле, кола (Ө.Б.).*

ЎМЫТ чаяние. *Вет илышын
уло тўн ўрлыкшў, ту ўрлыкеш
ўмыт вашталтеш (Ф.И.).*

ЎНАР энергия (свойство мате-
рии, способность производить
работу). *Атом ўнар атомная
энергия. Олтымо ўнар тепло-*

ЎНА

вая энергия. *Тулэнфер ўнар* электрическая энергия.

ЎНАРДЫМЕ слабый. *Почеламут-влак чылтак ўнардыме да куаки содержаниян лийыт гын, тыгайыштым сборник гыч лукташ кўлешак* (В.К.).

ЎНАРЛЫК 1) мощь, могущество. *Россий кугыжанышын ўнарлыкышым нолталаш кўлеш*; 2) мочь (сила, способность что-л. делать). *Но туштыжо (редакцияштыште) ойлат: тыгай черетыш шенҫын пураш – тыҫын ўнарлык озыл* (В.К.).

ЎНАРТАШ дать силу, оздоровить. *Ик пашазе-кресаньык вийым ўнарта ыле лукмо киндет* (В.К.).

ЎНГЫШТУВЫР рубашка смирительная. *Ўнгыштувыр чыладан сита* (В.Д.-О.).

ЎНГЫШЫЛЫК робость, боязливость, несмелость. *Тиде мыйым психике шотышто темден, аламогай ўнгышылыкым луктын.*

ЎНГЫШЫН спокойно, сдержанно, смиренно. *Лач айдемым пуштишо веле шкенжым ўнгышын куча* (В.К.).

ЎПКОРНО пробор. *Шурнывечиш эрдене лектат гын, ўпкорнет гай йолгорно лям* (В.К.).

ЎППЫРЧЕ волосинка. *Ўппырчымат парня дене тўкыде, но ўмыр-вожышым вошт кўрлын коден* (В.К.).

ЎПШЫНЧЫК нюх, обоняние. *Пўсё ўпшынчыкан ел. Рвезын ўпшынчыкшо йоршеш уке.*

ЎРЛАНАШ собраться в одном месте, сходиться, сойтись. *Те*

тыште ўрланыза, модса. Вара-вара веле чылажат ўрлана, тўрешталтеш (А.Арс.).

ЎРЛАШ шуметь, гудеть.

ЎРЛЫК перекладаина. *Пу кўварын вичкыж гын ўрлыкшо, лывырга дыр тошкалме олат* (Ф.И.). Тн. **кашта**.

ЎРЛЫМӦ прич. от *ўрлаш*. *Садлан калык ўрлымӧ йўк ик татланат огеи кўрылт* (Онч.).

ЎСМӦРТ серьёзный, вдумчивый. *Ўсмӧрт ел чот шоналтен веле пелешта* (ММ).

ЎСТЕЛВУЙ 1) тамада. *Пӧтыр ўстелвуй сомылжым сайын шукта* (Г.А.); 2) глава семьи. *Ўстелвуй шотеш ондак ачаже, Микывор, шеке лийын* (Онч.); 3) столоначальник. *Ўстелвуй вуйжымат ок нолтал, ала-мом пеш лудеш.*

ЎСТЕЛЪЕН чиновник. *Тений вуйлатыме верлаште ўстелъен-влак пошеныт.*

ЎСТЕМБАЛШОВЫЧ ска-терть. *Пӧрт покшелне – ош ўстембалшовычыш шарыман ўстел.*

ЎЧАШ соперничество. *Коклаштышт йолташле ўчаш шочеш.*

ЎЧАШМУТ дискуссия (ММ). *90-ше ийлаште марий йылме нерген кугу ўчашмут тарванен ыле.*

ЎЧАШТАН соперник, конкурент. *Тудо мылам эре ўчаштан семын шоген.*

ЎЧӦ I вред, пакость; месть. *Ўчыш шукташ. Ўчыш савыраш отомстить. Ўчыш ышташ вредить, пакостить, пакостничать.*

ЎЧӖ II помощник языческого жреца. *Тўн картын ўчыжӖ кӖрага гыч шӖрваш ташлама коркам пыштен нале* (Онч.).

ЎЧШУКТЫШ месть, мщение. *Ўчшуктыш тушманым садак поктен шуын.*

ЎЧЫЗӖ пакостник, вредный. *Тиде рвезе моткоч ўчызӖ, енлан эртак ўчым ыштыл ила.*

ЎЧЫЗЫЛАНАШ зловредничать, пакостничать. *Тый эртак ўчызыланен коштат.*

ЎЧЫК упрямый, настойчивый, упорный. *Семон – пеш ўчык рвезе.*

ЎЧЫЛАШ вредить, пакостничать. *Тудо ўчылаш веле пала, молым ок мошто. Ўчылен толашенак ўмыржым илен эрта-рыш.*

ЎЧЫЛЫК отмщение. *А кайык сулык дечат ошо, ўчылыкеш пытартышлан нӖлталтын кече дек воштак* (В.К.).

ЎШАНГУДО представительство. *Марий Элын ўшангудыжо Москваште уло.*

ЎШАНДАРГАГАЗ верительная грамота. *Венгрийын алчыже президентлан ўшандаргагазшым кучыктыш* (МЭ).

ЎШАНДАРЕН убедительно. *Йодмем шукташ ўшандарен йодам.*

ЎШАНДАРЗЕ убеждающий (о человеке). *Банкир-влак коклаште ўшандарзе шуко уло, да шке мутыштым кучышыжо шагал* (Куг.).

ЎШАНДАРТЫШ доверенность. *Пашадар налаш мый*

ўшандартышым возен кодышым.

ЎШАНДАРЫМАШ доказательство, свидетельство. *Азап кузе лиймым рашемдаш нимогай ўшандарымаш уке. Лач тыгак лийын манын, мый ўшандарымаш уке.*

ЎШАНЛЫК уверенность. *Тидым ыштен шукташ нимогай ўшанлык уке.*

ЎШАНЧЫК полномочие. *Мылам тыгай ўшанчыкым ниго пуэн огыл.*

ЎШАНЪЕН I доверенное лицо; порученец. *Йодмашым Нижний Тагил ола гыч огыл, а Москва гыч ўшанъен дене пырля колтеныт* (Куг.).

ЎШАНЪЕН II посланник. *Российын ўшанъеиҗе Парижыш каен.*

ЎШАР непроизводительный труд (ММ). *Мемнан эльште ўшар паша дене пӖрдшыжӖ утларак улыт ала-мо? Ўшар паша дене оксам кугунак ыштен от нал.*

ЎШКЫЖЛАНАШ упрямиться, артачиться. *Семёнов Йогорет кузе, тугак ўшкыжлана мо?* (Ю.Г.)

ЎШТАЛТЫШ 1) поясок. *Тудын кўзанўштыжӖ уке ыле, садлан кандыра дене ўшталтышым ыштыш;* 2) связка (небольших сборников, изданных под общим названием). *Йоча поэт-влаклан ўшталтышым ыштеда, уке? Мо шокта тидын шотышто?* (Ю.Г.)

ЎШТШӖ-МУШШӖ уборщица, техслужащая. *Тўн врач ўшт-*

ЎШТ

шө-мушишо йотке йол ўмбақ шоғалтен ыле ғынат, мо толқшо? (МЭ)

ЎШТЫШ тряпка (для стирания с доски). *Уштышым нортен тол.*

ЎШЫК тишь, безмятежность. *Мый кодъшыым ялын ўшыкым, шым савырне – йөсө ужаи (В.К.).*

ЎШЫКЛАШ заслонить, закрыть. *Кечыйюлым сур пыл ўшыкла ғын, сар ўпетше садак йылгыжеш (Ф.И.).*

ЎЯК-МҮЯК 1) радушный, счастливый, в согласии. *Ўяк-мүяк ылыш; 2) дружеский, сердечный. Эше ик гана шоқшо, ўяк-мүяк салам дене (В.К.).*

ЎЯНМУНО яичница. *Төр ра-даман ошо-ошо пүйжым койык-тен, тамлын шыргыжеш, пуй-то ўянмуным кочкың (Ю.Г.).*

ЎЯНГЕ тальник. *Ўянге вўд воктен шочеш.*

ЎЯНДЫШАН плодородный, тучный. *Пушкыдо мландыште ўяндышаныште, тортам кер-ралат, да тарантас шочеш (Ю.Г.).*

ЎЯНДЫШАҢАШ обзавестить удобрениями. *Шошо велеш ме-ат тұрыснек ўяндышаңна.*

ЎЯРНЯВАРА масленичный ка-ток. *Ах, ылыш ўярнявараште шочшемлан веле эңертенам (А.И.).*

Ф

ФЕЛЬЕТОНЧО фельетонист. *Фельетончо Степан Булыгин манмыла (Ю.Г.).*

ФЕРМЫВУЙ заведующий фер-мой. *Кушеч, мом да могай па-шам воранґдараи, фермывуй чыла ончыкта (Онч.).*

ФИЗМАТЧЕ физматовец. *У мо-дышым физматче-влак тўнла-лыныт.*

ФИНН-УГОР ЙЫЛМЫШАН-ЧЕ финно-угорское языкозна-ние.

ФОНЕМВУНДО фонемный состав (линг.). *Руш ден марий йылмын фонемвундыит чот ойыртемалтыт.*

ФОНЕТИКАҢДАШ фонети-зировать (линг.). *Чумыр калык интересым шотыш налаш ку-мыл лийме годым тышечын-жат, тушечынжат утыждене фонетикаңдаи төчымо деч ко-раґлаш лиеи (МЛИ).*

ФОТООҢЧАЛТЫШ фото-снимок, фотография. *Фотооң-чалтыш: тельлан келшышын чиенам (Куг.).*

ФОТОСҮРЕТ фотоснимок. *Фотосүретыште палымем шинча.*

ФОТОСҮРЕТЧЕ фотохудож-ник. *Фотосүретче шарныма-шым арала (МЭ).*

Ч

ЧАГЫР камень (в органах че-ловека и животных). *Моқшы-со чагыр. Шондо шўвyroґыш-то чагыр налын. Вольыкын моқшыштыжо чагыр налын (Ө.Б.).*

ЧАГЫРЕМ налёт на чем-л.

Алюминий *атыш чагырем на-
леш. Күртнөм чагырем налеш.*
Тн. **вуляш.**

ЧАГЫРЕМАШ покрыться на-
лётот. *Кү, рокышто кийымек,
чагыремеш (шемет шинчеш,
шагал рок пижеш). Подкута-
неш шүч чагыремеш (Ө.Б.).*

ЧАДЫРТАН I ветки пихтовые
сухие. *Кызытак куэ кумыжым
ямдылышт, чадыртаным по-
гышт, тулым ылыжтышт*
(Л.Я.).

ЧАДЫРТАН II вспыльчивый
(о человеке). *Тудо пеш чадыр-
тан ет: вигак ылыжеш.*

ЧАЗА дар, приношение, пожерт-
вование. *Суан годым чазам
пышат. Амакалче тўвырам
вияндаш чазам пуэн.*

ЧАЗАГОРКА посуда для по-
жертвований невесте. *Чаз-
горкаш тўжем теңгем пыш-
тыш.*

ЧАЙСОВЛА ложка чайная.
*Тудо шере чайым йөрата: ста-
канышкыже кум-ныл чайсовла
сакырым пышта.*

ЧАКА сырой (о хлебе, земле,
песке, т.д.). *Чака кинде, кўйын
огыл көргыжө. Чака рок. Нур
куралаш чака. Шудо чака,
каваныш кышкаш ок йөрө*
(Ө.Б.).

ЧАКАН палица. *Арын паты-
рым... пеш чот гына кү дене,
чакан дене кыренит* (Ю.Г.).

ЧАКЛАНАШ приближаться,
надвигаться. *Микита колаш
чакланен* (Онч.). *Умыр кас чак-
лана* (Сем.Н.). *Чаклана пиа-
лан, кужун вучымо жап* (В.К.).

ЧАКЛЫК плотность. *Южын
чаклыкше. Вўдын чаклыкше.*
Танастарыме чаклык относительная плотность.

ЧАКНАЛТЫШ абзац, отступ.
*Тиде текстым чакналтыш де-
не савыкташ тўңалаш күлеш.*

ЧАКНЕМ отклонение. *Тиде
чакнем огыл, а шонен ыштыме
паша.*

ЧАКНЕММУТ отступление (в
тексте). *Шўмсем чакнеммут
лирическое отступление. Теве
тыгай чакнеммутым... окен
налашат перныш* (Ю.Г.).

ЧАКНЫЗЕ отступник. *Тудо
чакнызе огыл, шке мушто дец
ок коран.*

ЧАКНЫМАШ отступление.
*Чакнымаш арня утларак шуй-
ныш. Рвезе чакнымаш уке,
шкенжынымак тўя.*

ЧАКНЫШ отступление, отход.
*Сар тўңалтыште мемнан ар-
мий моткоч неле чакнышыш
вучыдымын верештын. Шоны-
машетым негызлымаште чак-
ныш лийшаш огыл, шарне ти-
дым.*

ЧАКТАРТЫШ отпор. *Тудо
эше чактартышым пуэн кер-
теш.*

ЧАЛЕМАНШЕ поседевший.
*Ректорна чалеманше ўпан, тў-
выргө капкылан пөръен ыле.*

ЧАМАН 1) сострадание, жалость.
*Но шўгар ўмбалне чаман пе-
ледыш огыл пеледеш* (В.К.);
2) жалкий, несчастный. *Тый ча-
ман улат, орланен коштат,
ачат-ават колөн пытенит, чик-
тыше уке, ончышо уке* (Ө.Б.).

ЧАМ

ЧАМАНЫМАШ соболезнование, сочувствие. *Заводын пашаче ешыже йолташыштын ўмыржō лугыч лиймылан кōра шке чаманымашыжым каласа (МЭ). Министр эмганышевлакын ешышлан шке чаманымашыжым каласен (МЭ).*

ЧАМЫРА шар, шарик; шаровой. *Юж чамыра. Йочавлак пу чамыра дене модыт. Мемнан мландына чамыра гай йыргешке, сандене тудым эше мланде чамыра маныт. Чамыра волгенче.*

ЧАНГА чашечка (анат.). *Кынервуй чанга. Пулвуй чанга. Шўргō чанга (О.Б.).*

ЧАНГАТА косогор. *Курык чангаташте тыгыде куэр кушкеш. Корем чангата (О.Б.).*

ЧАПАҢДЫМАН привилегированный. *Чапандыман ен-влак. Чапандыман мерсото.*

ЧАПАҢДЫШ привилегия. *Эл аралышылан кеч-могай кугыжанышат шагал огыл чапандышым пуа.*

ЧАПЙОРАТЫШЕ тщеславный. *Мемнан вуйлатышына пеш чапйоратыше, тидым ит мондо.*

ЧАПКАГАЗ почётная грамота. *Пашаштыже кузу суапым ыштымылан тудлан виктерын чапкагазышым пуэныт.*

ЧАПКЎ монумент, памятник. *Сарыште вуйыштым пыштыше-влаклан ола покшелне чапкўм шогалтеныт.*

ЧАПЛАНЫШЕ прославленный, увенчанный славой. *Тений марий калыкын чапланыше эр-*

гыже Валентин Колумбын ийже лийын.

ЧАПЛАШ прославлять, воспевать, восславлять. *Шке элым чаплаш. Марий калыкым чаплаш. Илышым чаплаш.*

ЧАПЛАШКЕ тубетейка. *Йочавлак чаплашке дене коштыт.*
ЧАПЛЕМАШ улучшаться, становиться лучше. *Илыш эркын чаплемеш ала мо? Игече чап-лемын. Корно чап-лемын.*

ЧАПЛЕММАШ улучшение. *Илыш чап-лемаш. Университетыште специалистым ямдылыме чап-лемаш палынак шижалташ тўнгалын.*

ЧАПЛЕШТАРАШ облагораживать. *Марий лўмым чап-лештараш. Сад-пакчам чап-лештараш. Илыме верым чап-лештараш.*

ЧАПЛЎМ звание (почетное). *Тудлан Марий Эл Республикын сулло шанчыенже чаплўмым пуэныт. Ячен-яченак, чаплўмым нале – «Йыр кудывечын поэт» (В.Д.-О.).*

ЧАПЧАРАҢАШ обнажиться, оголиться, лишиться покрова. *Вара «куван кенешат» чапчараҥе (Онч.).*

ЧАР плёнка. *Полиэтилен чар. Шаге ўмбаке вошткойшо чарым шушмо. Марий сўаным чарыш возен налме.*

ЧАРА открытый, голый. *Чара пасу. Чара вер. Чара мозыр. Чара коваште. Чара сусыр.*
ЧАРАЙОЛАН босоногий. *Кунам лийын мондалтдыме, весела, чарайолан пагызт? (Пўр.)*

ЧАРАМОГЫРА гольшом, нагой. *Чарамогыра лектын шогалын монча гыч (Ö.Б.).*

ЧАРА ТУГЫЛТЫШ открытый перелом (мед.). *Врач мане: «Чара тугылтыш, тудым паремдаш шуко жап күлеш».*

ЧАРГА звонкий. *Чарга йўкан. Ала-кушто улат тый, шошо годсо чарга шўшпыкем (В.К.).*

ЧАРГАЙЎКАН голосистый, звонкоголосый. *Эр тымыкым чаргайўкан кайык-влак шергылтарат.*

ЧАРЕМАШ оголиться, становиться голым. *Кожла кенета чаремеш (М.Е.).*

ЧАРКАЗЕ выпивоха, пьянчуга, любитель выпить. *Тудын йыр поч нулышо чарказе-шамыч... удам ышташ шоненыт гын... ончылгоч шижтарен шоген (Ю.Г.).*

ЧАРКАМУТ тост, здравица. *Йўыт да йўыт, моло чаркамутым огытат шинче дыр (Г.А.).*

ЧАРНАЛТЫШ пауза, перерыв. *Изирак чарналтыш деч вара витнызые мутшым умбакыже шуйыш. Кум шагат чарналтыш деч посна лекцийым колыштна.*

ЧАРНАЛТЫШ ПАЛЕ знак препинания (линг.). *Диктантым возымо годом рвезе чарналтыш палым ончыктымаште шуко йонгылышым ыштен.*

ЧАРНЫК остановка (транспорт). *Автобус чарнык. Тыште автобус чарнык уке.*

ЧАРНЫШ остановка (механизма, двигателя и т.д.), прекра-

щение (процесса, работы, т.д.). *Мотор вич шагат почела чарнышде мўгырен шинчыш. Чарнышыже уке, эре пашам ышта (С.Ч.). Вакшын чарнышыжат уке, йўдиш-кечыже йонгышта.*

ЧАРЫШ тормоз; запрет. *Машинан чарышыже пудырген. Тудо нимогай чарышым ок ончо, чыла ыштен кертеш. Тышке толаш чарыш уке.*

ЧАТКАЛЫК аккуратность, тщательность, филигранность. *Почеламут моткоч лушкыдо, чаткалык уке (В.К.).*

ЧАТКАТАЭМАШ стать аккуратным, опрятным. *Сидыр кува ялт вашталтын: чаткатаэмын, порештын (МК).*

ЧАТЛАМА 1) стужа, трескучий мороз. *Чатлама шокшым ок ончо (Ю.Г.). Чатлама йўштат мыланна тунемаш мешаен огыл; 2) несчастье, бедствие, невзгоды. *Могай чатламам чытен лекшаш айдемын чонжо, брам (Ю.Г.). Но ушештарыде ок лий, пеш тугай чатламаш толын лекме (Онч.). Пўтынь тўнян чатлама саржым туркен лекше... черкым кошартышт (Ю.Г.).**

ЧАЧА игрушка; игрушечный. *Изи йоча чача дене модын шинча. Чача пўртым ыштат (Ö.Б.).*

ЧАЧАК веночек. *Вуйыштыжо эре саска гыч пидме чачакым ушлаш коштеш (Онч.). Тн. вуйшўдыш.*

ЧАШМА палисадник. *Ошын койын, полан пеледалтын ок-*

ЧАЯ

на ончыл чашма кӱргыштем (И.О.).

ЧАЯ чуткий; отзывчивый (ММ). *Чая янлык. Чая пылыш. Чая прибор. Пий пеш чая, еңым мўндырчынак шижеш.*

ЧЕВЕРЕМАШ хорошеть, расцветать, становиться красивым. *Удыр чеверемеш кузурак лийме семьи. Ей кушкын чеверемеш. Кече чеверемын, йўр эртен кене, пыл лонга гыч кече ончалын (Ӗ.Б.).*

ЧЕВЕРЛАНАШ красоваться. *Пасу чеверлана. Энер воктене олык чеверланен возын (Ӗ.Б.).*

ЧЕВЕРЛАНДАРАШ украсить, разукрасить (одежду, жилище, местность, т.д.), придать красивый вид. *Пӱртым чеверландараш. Вургемым чеверландараш. Удырым чеверландараш (Ӗ.Б.).*

ЧЕВЕРЛЕ прелестный, очаровательный. *Чеверле пўртўс. Чеверле ўдыр. Чеверле чурий. Чеверле тўс. Чеверле шошо кас.*

ЧЕВЕРЛЫК прелесть, очарование. *Илышын чеверлыкше. Пўртўсын чеверлыкше.*

ЧЕК граница, рубеж. *Куанен, комсомол вием дене Совет чекым саклаш мый каем (О.И.).*

ЧЕКЛАНАШ граничить. *Марий Эл Татарстан дене чеклана.*

ЧЕКЛАШ проводить границу, межу. *Чодырам чеклаш. Мландым чеклаш. Кошартыме кужу пырня-влакым мландыш урен, ик кугу чекым чеклыме (Онч.).*

ЧЕКТАР пошлина (таможенная). *Чек гоч сатум вончыктарымылан чектарым погат.*

ЧЕКЫЛАШ оградить, отграничить. *Тиде верым, вольык ынже пуро манын, чекылен налаш кўлеш.*

ЧЕП молния (замок). *Курткемын чепше пудырген.*

ЧЕРАНАШ приобрести болезнь, заболеть. *Калык пьтар тыш жапыште шодычер дене черанаш тўйгалын.*

ЧЕРАНДАШ заразить болезнью. *Шуко еңым ала-могай чер дене лўмынак чераньденет.*

ЧЕРДАК балкон. *Пӱртвугеш ыштат чердакым, леведыш кокла гычын ыштат олсам (Ӗ.Б.).*

ЧЕРЕТАН очередной. *Черетан погынымаш. Черетан пленум.*

ЧЕРЕТЛЫК очередность. *Пачерым черетлык шот дене пуэдаш тўйгалыт. А журналнан черетлыкше тугаяк, латкандаш ий ончычсо семьянак, кок тылзылан ик номер гына (В.К.).*

ЧЕРЕТЧЕ очередник. *Пачерлан черетче-влак списке кушкеш. Черетче-влак лўшкаш тўйгалычы.*

ЧЕРКЫВУЙ купол церковный, глава, маковка. *Шӱртняндыме черкывуй мўндыркӱ волгалтеш. Ава черкывуй лапкарак, чаңже уке. Узо черкывуй кўкшырак, чаңже уло (Ӗ.Б.). (Попын) ушыжо йьргешке, черкывуй гаяк да покшелныже ырес (Ю.Г.).*

ЧЕРКЫЗЕ церковник, священнослужитель. *Черкызе-влакын*

*тыршымыштан көра эше ре-
волюций деч ончычак марла
возыктыш шочын.*

ЧЕРКЫМУРО церковное пес-
нопение. *Давид ильмыже годым
ятыр псалом ден черкымурым
коден. Ты черкымуро тымарте
але йонгалтын огыл (Ф.М.).*

ЧЕРЛАНДАРАШ приводит
в болезненное состояние. *Ара-
ка еным черландара. «Шем»
магийым кучышо ен-влак,
мөн-гешла, аклан верч калыкым
черландарат (Куг.).*

ЧЕРЛЫЕН больной, пациент.
*Изизи лиймеке, черлыеным
«Вашкеполыш» пыштен нан-
гаен (МЭ). Ик черлыенын па-
гарыштыже «Макдональдс»
гыч налын кондымо паренге
кагаз пакетым муыныт (МЭ).*

ЧЕРЧУР хворь, немочь (разные
болезни). *Черчур пурен. Чер-
чур дене толаша. Черчур гы-
чын арален шого, пыдалын шого
(Кум.м.). Шошым шуэш гын,
черчур коштеш (Ө.Б.).*

ЧЕСЛАНАШ пыхатъ здоровь-
ем. *Шошым йосланет, шыжым
чесланет (В.Д.-О.).*

ЧЕСЛАШ осыпать ругательства-
ми, честить, костить, поносить.
*Вурседылышым, йушыым тугак
капкаштак Проным ужым. Ен-
влакым чесла пешак (В.К.).*

ЧЕСЛЕ 1) ядрёный, здоровен-
ный; крепкий, пышущий здо-
ровьем. *Чесле марий. Чесле
арака. Южшо пеш Chesle. Шү-
жарет пеш Chesle ыле (Онч.);*
2) добротный. *Ава да тунук-
тышо – кок шомакым тачат*

*йөршеш ом төчө ойыраш: су-
леным коктынат эн Chesle
акым, мылам ик кечыла йолгат
тораш (А.М.).*

ЧЕТЛЫК 1) клетка (коробка
из прутьев). *Четлыкыш кайы-
кым петырат. Еным полици-
йыште четлыкыш шындынт;*
2) рамка (прямоугольное обрам-
ление текста, рисунка и т.д.).
*Кольшо авторын лумжым чет-
лыкыш налыныт.*

ЧЕТЫН упорный, настойчи-
вый. *Нержым сай пашаш ок-
мак шушкеш, а вара лиеш пе-
шак четын, корным, польшым
йодеш (В.К.). Тыште автор
марий калыкын эртыше ойго
ден четын жапышым поэтын уло
йүкшө дене карга (В.К.).*

ЧЕЧЕН милый, пригожий, при-
ятный. *Чечен удыр. Чечен му-
ро. Чечен кумыл. Чечен пүр-
түс. Чечен илыш. Ордыктө
ильмем годым шинча ончылнем
эре чечен марий кундемем ли-
йын.*

ЧЕЧЕНЛЕ прекрасный, пре-
лестный. *Пырла веле илыш –
чеченле вий шулыш (А.Т.).*

ЧЕЧЕНЛЫК привлекатель-
ность, притягательность. *Йүлен
шинчаштыже чеченлык, чүк-
тен у кечым шүмыштем (В.К.).*

ЧИЕМ одяение, облачение, на-
ряд. *Сын йытыра. Чием кап-
лан шыгыр, йыдалышт мура
(В.К.).*

ЧИЙ порок, недостаток, дефект.
*Ен имнымок мокташ ок йөрө –
чийжым тыланет пуэн кода
(КМ). Йорлылык – чий огыл*

ЧИЙ

(КМ). *Ўдырын чийже уло: парняже тормак, тўрлен ок мошто* (Ӗ.Б.).

ЧИЙВЕРА язычество. *Моисей чийверан уке улмыжым пейгыдемда, Христос Иудей веран чын огыл улмыжым ончыкта* (МЭ).

ЧИЙЎЛА языческое верование; языческие обычаи. *Умбақыже йотпей-влак тўрлб чийўлам рашемден серат* (МЭ). *Тудо (аватмут) ритуальный магический сынан лийын да чийўла культ дене кылдалтын* (МЭ).

ЧИЙЫМАРВЕР обмундирование. *Салтак-влаклан у чийымарверым пуышт.*

ЧИКТАЛАШ гневаться. *Шамрай, портфельым кушкедам гынат, ит чиктал* (М.Ш.).

ЧИКТАШ облачить.

ЧИНЧАНАШ становиться блестящим. *Келшен тумна йўкан чытамсыр йўдшб, тылзеш чинчаише пыл келшен мылам* (В.К.).

ЧИНЧЕ-ВУНЧО блёстки. *Теле, теле! Чинче-вунчо ондалчык!* (В.К.)

ЧИНЧЕШТАШ поблёскивать, переливаться. *Йўла ўжара эрвелне, чинчештын* (В.К.).

ЧИНЧЫЛАЛТАШ искриться, сверкать. *Эн пейгыде шуартыш, вурс чинчылалт йолген – эн первый сорт* (В.К.).

ЧИНЧЫЛАШ украсить блёстками. *Кас кече, вўд ўмбалне чинчылен, эркын ўлыкб вола* (А.Э.).

ЧИНЧЫЛГАШ заблестеть как блёстки. *Пыл кокла гыч тылзе ончале – лум дене леведалтше пасу тўжемле чинчын чинчылгыш* (Онч.).

ЧИП изумруд (СМЯ). *Ой чип чевер, чип чевер, чип дечын кече чевер* (Муро).

ЧИЧЕ пигмент.

ЧИЯЗЕ красильщик, маляр. *Шольыжо чиязылан ышта.*

ЧИЯЛГЕ цветной (о фото, кино, картине). *Чиялге телевизор. Чиялге фильм. Чиялге снимке.*

ЧИЯЛТЫМЕ: чиялтыме карандаш цветные карандаши.

ЧИЯСАВЫШ репродукция с картины. *Сўретче И. Ямбердовын сўретше гыч чиясавыш* (Онч.).

ЧОГА крепкий (о дереве), жесткий (о мясе), плотный (о ткани). *Чога пушенге, шелаш ок лий, руаш ок лий, пешкыде* (Ӗ.Б.). *Пызет пеш чога, пешкыде шылан, кочкаш ок лий. Чога шылым пўчкын пу* (Ӗ.Б.). *Тиде вынер пеш чога, чоткыдо, тўр куымо* (Ӗ.Б.).

ЧОГАШЫЛ мышца, мускул (анат.). *Кидысе чогашылже пейгыде, модеш веле. Ойлымыжо годым чурийыштыже ик чогашылат ыш тарване* (Онч.). **ЧОГЫШ** донос. *Тудо йолташыже ўмбак чогышым возен пуэн.*

ЧОДЫРАВЕЧЕ лесные уголья. *Ялнан чодыравечыжат ситышын уло.*

ЧОДЫРАВОДЫЖ лесной дух, леший. *Изи аланыш миен лек-*

тым гын – чодыраводыж шин-чылтеш (Куг.).

ЧОДЫРАВОЗ лесовоз. *Тый эше, чодыравоз деч лүдын-аптыранен, корным пу ыле, шкеже керек, суас чодыравоз кайыже (Онч.).*

ЧОДЫРАДҮР опушка. *Ты гана Чочой Онарм чодырадүр марте ужатыш (Л.Я.).*

ЧОДЫРАЗЕ лесник. *Тиде школышто чодыразе-влакым туныктат. Билет деч посна руышо-влакым чодыразе Миклай кучыш (Онч.).*

ЧОДЫРАНЕР опушка, выступ. *(Трактор) Памашлук чодыранерым пучко, ломберым варыш рок йымак (В.К.). Лекте Потий, унаж дене чодыранерым – уждымым ужо (В.К.).*

ЧОДЫРАНАШ обрасти лесом. *Кызыт мари мланде угыч чодыранеш, шурным үден-куштымо пасуна угыч чодыранеш шинчеш.*

ЧОДЫРАОРОЛ лесник.

ЧОЖГЫКТАШ дзинькать. *Пила-влак чожгыктат, товар-влак йонгыктат (В.К.).*

ЧОК I достаточно. *Вургем чок уло. Вольык чок уло. Чок кинде шочын тенйи. Чодырам чокак руэнам. Ты шошым ложашым чокак йонгыштен пытышым, адакат ваш марте ок сите ала мо? (Ө.Б.) Тг. снтышын.*

ЧОК II жертва, жертвоприношение. *Чокым чокылем. Чокым ыштенам, Юмым кумалынам вольык дене (Ө.Б.). Юмылан чок семын имным пуэныт.*

ЧОКА густой; ветвистый. *Чока шудо. Чока озым. Чока ұпан. Чока лум. Чока шөрүмбал. Чока пыл. Чока меж. Чока нулго йымалне... рывыж чылт колышыла койын кия (ЯЛ).*

ЧОКАН содержательно, насыщено, веско, убедительно. *Эн күлешынже да чокан умылтарен пуэн кертеш ыле кугу йолташыже В. М. Васильев (Ю.Г.). «Мыйын литературым, йылмым да историйым чот йоратымашем точный наукам да математикым ужмышудымышке савырен». Чокан каласыме (МЭ).*

ЧОКАНАШ 1) густеть, сгущаться. *Олыкышто шудо чоканаш тўнгалын. Киш там чоканеш кожла вечын, уэм ужарга нулго тўс (А.Г.). Касвелым пыл чоканеш кўза; 2) приумножаться, увеличиваться, расти. Окса чоканеш. Поянлык чоканеш. Тг. шукемаш.*

ЧОКАНДАШ усилить, усугубить (мысль, содержание и т.д.).

ЧОКАНДЫМЕ прич. от **чокандаш**. *Тидын деч утлаш маннн, романлык шонымашым чокандыме (Онч.).*

ЧОКАТА мясистый, тучный. *Чоката шыл. Чоката шўрган ен. Чоката шылан ушкал (Ө.Б.). Сай пукушмо сўсна чоката лиеш (ММ).*

ЧОКЛАМА атласный. *Икмынар кече гыч Егорий Водырлан чапле кагаз гыч ыштыме чоклама карт колодым пўлеклыш (Ф.М.).*

ЧОК

ЧОКРАК равнодушный, холодный, бесчувственный. (*Пыл чыла дек шўмдымб, чокрак, мардеж гаяк шала лўмнерже* (В.К.).

ЧОКЫМ невпопад, наугад, неведомо; случайно; случайный. *Чокым ойлышташ. Чокым ошкылаш. Чокым налаш. Тиде пўртыш чокым пурышым. Тый тыште чокым айдеме улат. Чокым тогдаен налам дожашым, киндым, олымым, шудым* (О.Б.). *Мый почтыш ончалыым чокым, налде ыш чыте чонем* (В.К.).

ЧОКЫМДАРЕН приблизительно. *Но чокымдаренрак каласен кертам: мыйын шонымаште, марий чодыраште кумло утла пушенге кушкеш* (Онч.).

ЧОЛАК инвалид. *Диспетчер – чолак пўрбей, каталже дене веле коштеш* (МЭ).

ЧОЛГАЕН активист. *1917-ше ийыште марий калыкын чолгаенже-влак культурный автономийым ышташ кўлмб нерген ойлымо дене гына серлагеныт гын, ынде территориально-политический автономий нерген шонымаш шочын* (Онч.).

ЧОЛГАЛАНАШ резвиться, озорничать, шалить. *Шўмчонжо мунчалташ, чолгаланаш ўжеш, но окымсыр ок пошт, огеш* (В.К.).

ЧОЛГАЛЫК доблесть. *Сарзе чолгалыкым ончыкташ. Пашазе чолгалык. Тудат (гусар) чолгалык ден ушен мошта йоратымаш чеверым* (В.К.).

ЧОЛГАНАШ стать смелым,

решительным; оживиться. *Сўйыштб, от шоно гынат, чолганат. Тыгай мутым колын, калык чолгаибе, тўшка тарваналтыш* (Онч.).

ЧОЛГАНДАШ сделать более смелым, резвым, расторопным. *Олаште илыдем мыйым изиш чолгандыш. Тайылыште шкенам чолгандена* (Ю.Г.). *Ачан сугыньжо чолганде* (МЭ).

ЧОЛГАШТАШ осмелеть, расхрабриться; решиться на что-л. *А чолгаштын шумешке, шыдына пўсеммешке, пўйна шуалген пыта, кўлеш олмыкташат* (В.К.). *Тыгай тумасаште мыят чолгаштым: ўчашымашке ушнышым.*

ЧОЛКА ярко-красный (о цвете). *Чолка пота. Чолка тасма. Чолка пеледыш.*

ЧОМБАК лужа. *Корнышто вўд чомбак-влак улыт. Чомбакыште вўд шинча. Шошым вўд йога, чомбакым кўнчен* (О.Б.).

ЧОНАН I животное. *Ир чонан-влак. Чонан-влак тўрлб верелат: чодыраште, вўдыштб, ошмаште, мандыште.*

ЧОНАН II 1) живой; имеющий душу. *Поро чонан. Осал чонан. Яндар чонан. Чонан тўйна. Пият чонан, тудымат чаманьман. Чондымо чонаным шортара* (Тушто. – Шоган); 2) одушевлённый (линг.). *Чонан наста. Чонан лўм мут.*

ЧОНАНДАРАШ одухотворить. *Юзо ел кўмат чонандара.*

ЧОНАНДАРЫШЕ одухотворяющий. *Сылнысемын чонандарыше вийже вольшо кумылем туге нӧлтал колтыш, тӱняштыжат чыла мондышы.*

ЧОНАНШЕ оживший. *Мый садлан чонакше мутым шӱмкылеш таче лӱнгыктен... ойдем (Ф.И.).*

ЧОНАРУЛЫК нравственность. *Ожно марий-влакын чонарулыкышт моткоч кӱшно лийын.*

ЧОНВАШ задушевный, искренний; задушевно, искренне. *Чонваш мутланымаш. Вӧдыр чыла тидым шижын, но чонваш лишемаш нигузе тоштын огыл (Г.А.).*

ЧОНВИТЫШ досаждение, расстраивание; огорчение. *Чонвитышышт дене ынде кошартат. Мылам тудо чонвитыш деч молым нимомат конден огыл.*

ЧОНВОРЫЛЫК благородство. *Пашаште тудо шке чонворылыкшым ончыктен.*

ЧОНВОЧАШ признаться (в чем-л.), быть откровенным. *Чонвоचाш вием ок сите.*

ЧОНВОЧЫК откровенность. *Чонвочыклан чонвочын каласем.*

ЧОНВОЧЫН откровенно, чистосердечно. *Чонвочын ойлем: тудын йыжоп койышыжо мылам ок келше.*

ЧОНВОЯНЛЫК духовность; духовная ценность. *Чонвоянлыкшым вонандарыде, калык*

йол ӱмбак пенгыдын шогал ок керт. Чонвоянлык культура духовная культура.

ЧОНВУРГЫЖТАРЫШЕ эмоциональный. *Шабдарын чумыр возымыжо чонвургыжтарыше сылнымут аршаш дене турлалтын (М.ЛИ).*

ЧОНГАНДАРЫШЕ упоительный. *Чонгандарыше тымык. Тыйын чонгандарыше йӱкетым эре колыштмем веле шуэш.*

ЧОНГӦНЕН с удовлетворением. *Чонгӧнен каласаш кӱлеш весымат: поэтна-влак утларак чолган нӧлталыт у темым, утларак чолган сорлык-лаш тыршат кугурак жанрым (В.К.).*

ЧОНГӦРГӦ духовный. *Чонгӧргӧ поянлык. Калык ойтого – марийын чонгӧргӧ поянлыкше. Тидыже (мутвундо) – шӱмчон поянлыкнас, чонгӧргӧ вундынас, калык ушакыл савышнас (Онч.).*

ЧОНГУАН упоение, услада. *Артистын чонгуан дене муремыжо чонешемак логале. Шке пашаштем мый чонгуаным шижам.*

ЧОНГУАНДАРЫШЕ услаждающий, изумительный. *Чонгуандарыше усталык. Чонгуандарыше муро. Чонгуандарыше шошо пӱртӱс.*

ЧОНГУЧЫМЫЛЫК бездушие, бессердечие; бездушность, бессердечность. *Мозай кагыреш имнын тенйи́се лӱмнер-чап пайыш варныш чонгу́чымылык, когарешт? (В.К.)*

ЧОН

ЧОНДЫМЫЛЫК бездушность, безжалостность, жестокосердие. *Иктат да нимоат тыгай чондымылык вашеш ок каласе мо вара?* (Ю.Г.)

ЧОНЕШКЕ привлекательный, притягательный, располагающий к себе. *Чонешке койыш. Чонешке ончалтыш. Чонешке кумылжо шкеж деке савыра.*

ЧОНЙОДМО вождеделение, страсть. (*Ольга Ласточкина*) *нимогай ойгыланат, азапланат вуйвуыдымо, вустыквуй – колаила, но шке чонйодмыжо деч огеш чакне* (Ю.Г.). *Пүртүс йодмыжо эн ончык лектеш, чыла-чыла чонйодмыжо дене левед шында* (Ю.Г.).

ЧОНЙҮЛЫМӨ эмоция; переживание.

ЧОНЙЫВЫРТЕН с удовольствием. *Тыйын йодметым мый чонйывыртен шуктем.*

ЧОНЛАШ вдохотворить. *Алалге эрвел кечыйолым мынярий шкетын погем, чолгаже керек шүмеш кодын – шүдыржым мый ом керт чонлен* (Ф.И.).

ЧОНЛО задушевный, сокровенный. *Марий калыкын ук эн акретсе, эн чонло семүзгарже үмбак – шүвыр үмбак – пүсө товарым нөлталыныт* (Ф.И.).

ЧОНЛЫК душевный, милый сердцу. *Ото йүкын мура, чонлык семым шара* (Ф.Мс.).

ЧОНОЙГО тоска, печаль, скорбь. *Шүмем чонойго иша... тумасалан иктаж кугурак амал я йөн лекмеке, чонойго чоражак пуйто кушкедлен каен* (Г.А.).

ЧОНПОГО дух, духовная сила; духовное богатство. *Ончылно чатлама йүштө, шучко жап, шужымо пагыт – чонпогыдам чумырыза, ынже кылме, ынже пыкне* (В.П.).

ЧОНСАВАШ откликаться, реагировать. *Чон дене – чон, понак мемнан гай чыла кочо, шере юаплан тыманмеш чонсавен моштышылан юашие вик логалеш* (А.Арс.).

ЧОНСАВЫРЫШЕ привлекательный, симпатичный. *Чонсавырыше чуриян. Чонсавырыше үдыр. Чонсавырыше ел.*

ЧОНСАВЫШ отклик, реакция (*на что-л.*). *Почеламутетлан лудшо-влакын чонсавышышт шуко толын.*

ЧОНСУСЫР боль душевная. *Чонсусырым күлеш паремдаш, но мо дене?*

ЧОНСЫМЫСТАРЫШЕ пленительный, обворожительный. *Чонсымыстарыше моторлык. Чонсымыстарыше чурийвылыш. Чонсымыстарыше пүртүс.*

ЧОНҮЖШӨ манящий, притягательный. *Ончылно теңызын чонүжшө канде түйсшө койылаттыш. Курыкын шкенжын ала-могай чонүжшө вийже уло.*

ЧОНШИЖМАШ ощущение. *Тыгай ойыртемжылан да чоншижмашыжлан көра... калык сенаш лийдымын кучедал кертшыш... савырна* (Онч.). *Ок ондале чоншижмаш: тыште мо-гынат лийшаш* (И.С.).

ЧОНШИЖМЫК предчувствие. *Чоншижмыкем шижтарыш: таче тыйым садак ужам.*

ЧОНШУПШМАШ интерес. *Тунемме деке тудо чоншупшмашыжым йӱршеш йомдарен.*

ЧОНШУШЫК интерес, влечение. *Пӱртӱс деке мый поснак кугу чоншупшыкым шижам.*

ЧОНШӰМА сладострастно, чувственно. *Ача кӱдӱнь эрге чонштыкын зал мучко эртат чоншӱма* (В.А.).

ЧОНЬЮЗО чародей. *Шке пашаштыже тудо – чоньюзо.*

ЧОНЫРЫКТЫШЕ обжигающий. *Йоллан куштылгын, шокшын чучеш – капет мучко чонырыктыше шокио шыратен шарла* (Пӱр.).

ЧОНГА курган. *Акрет марий-влакын шӱгар чоҥашт Юл вес велне чӱчкыдын верештедат.*

ЧОНЕЖ строительство. *Йошкар-Олаште кугу чонез пашам тӱналме. Тудын ачаже ӱмыржӧ мучко Совет ушемласе кугу чонезлаште тыршен коштын.*

ЧОНЕШТАРАШ унести (ветром, потоком воздуха). *Ала-кушеч толын лекше ура мардеж ӱдырын шовычшым чонештарен нангайыи.*

ЧОНЕШТЫШ парение, полёт. *Ончо, могай сӱралын коеш кававундаште куткыжын чонештышыже.*

ЧОНЫШ строение, постройка; построение, структура. *Пӱрт чоҥыш. Вӱта чоҥыш. Ойлончышын чоҥыш радамже. Шымлыме пашан чоҥышыжо.*

ЧОНЫШО строитель, творец, создатель. *Чоҥышо-влак пӱртым нӱлтат. У илышым чоҥышо-влак эртыше жапым вес семынрак ончат. Историйым чоҥышо – калык.*

ЧОТ количество. *Мемнан-влак чотышт дене огыл, моштымашышт дене сеҥеныт. Шучо чот* множественное число. *Шкет чот* единственное число. *Лӱм мутын чот* категорийже уло.

ЧОТДЫМО неисчислимый, бесчисленный (много). *Чотдымо лӱм мут. Кас кавам чотдымо шӱдыр-влак шӱткалат.*

ЧОТЕМАШ сплотиться, консолидироваться. *Калык чотемеш. Мерсото чотемеш. Илыш чотемеш.*

ЧОТКЫДЕМДАШ укрепить, упрочить. *Оралтым чоткыдемдаш. Капка менгым чоткыдемдаш. Ӱштым чоткыдемдаш. Орва чажым чоткыдемдаш. Кандырам чоткыдемдаш* (Ӧ.Б.).

ЧОТЛЫК количество, численность. *Калык чотлык кугемын. XXI курым тӱнгалтыште марийын чотшо палынак иземын.*

ЧОТЫК число, цифра. *Доскашке туньктышо кокытан чотыкым возен ончыктыш.*

ЧОТЫР брютет (ММ). *Чотыр рвезе. Кугу шем шинчан чотыр ӱдыр ончыко лектын шога.*

ЧОЯЛГЕ плутоватый, с хитринкой. *Мо чуриет рож коля гай чоялге, доллар аяр шинчам шылтыше сэр?* (В.К.)

ЧУ

ЧУ, ЧУЗА погоди, погодите, подожди, подождите. *Чу, пырт чыталте. Чуза, шыт лийза. Но але чуза, ондак йѳаш пѳурым* (В.К.).

ЧУВАР серый, невыразительный, неяркий. *Тиде книгаште Якимовын гай шинчалан койшо сѳуретым, пеледышан олык гай чувар образ-влакым от му* (В.К.).

ЧУЖИК опрыскиватель; шприц. *Чужик дене олмапум шыжыктыл налым. Ондак йоча-влак чужик дене вѳудым шыжыктылын модыт ыле.*

ЧУЖИКЛАШ опрыскивать, брызгать. *Чужик дене вѳудым чужиклат.*

ЧУКА тяжкий, трудный, тяжѳелый. *Чука корно. Чука лум. Чука ошма. Чука рок. Чука илыш.*

ЧУКАЙ малыш. *Эх, чукаем, помыжалтынатат мо?*

ЧУКАНАШ становиться тяжѳелым. *Илыш чуканеш. Рок чуканеш. Корно чуканеш, лум лумеш* (О.Б.).

ЧУКАНДАШ отяжелять, отягощать. *Таче кечылан марий калык наций кумдыкан литератур йылмым але чумырен шуктен огыл. Тиде могырыш виктарыме корныжым кумтат чуканда: ик литератур йылме укедык, туныктыш йылмыш савырнен шудымыжо, кугыжаныш сомылым шуктымо деч брдыжеш кодмыжо* (МЛИ).

ЧУКАРАЙ подросток (СМЯ). *Чукарай-влак энѳер воктене*

юарлен толашат. Чукарай пагытым пырля эртареныт (А.Ю.).

ЧУКМАТА тугодум. *Чунгыла гай вуйжат чукмата гына, кушеч тушто тынар осал шонныш* (В.К.).

ЧУКЧУК свинья, чушка. *А качышт чулымештыныт, эсогыл политикым рѳудат. А ик чукчук тарайла пылыш йотке черверген* (В.К.). *Чукчук савар воктен пѳрдалеш* (В.К.).

ЧУЛИЙ тусклый. *Эр велеш кававомышто чулий гына шѳдыр йышт койжо* (В.К.). *Ик суртышто веле йѳла чулий тул* (В.К.).

ЧУЛЫМ расторопный, хваткий. *Чулым резе. Чулым пашазе.*

ЧУЛЫМДАРАШ активизировать. *Салтакым чулымдараш. Пашам чулымдараш.*

ЧУЛЫМЗО активист. *«Марий ушемын» чулымзыжо-влак погыныш толыныт.*

ЧУЛЫМСЫР нерасторопный, неловкий; пассивный. *Пашаште чулымсыр лият гын, нѳлталт от керт, тидым шарне. Тиде групышто студент-влак пеш чулымсыр улыт.*

ЧУМЫРНАШ сосредоточиться, сконцентрироваться. *Тый пѳутынек ыштышаш пашашет чумырно.*

ЧУМЫРТАШ сосредоточить, сконцентрировать. *Тѳткышдам чумыртыза да тѳнгалза веле.*

ЧУМЫРТЫШ собирательный (ММ) (линг.). *Чумыртыш чот мут.*

ЧУРИЙ лицо, лик. *Шем кур-ныжлан... вилям тўнян чурий гыч эрыкташ* (В.К.).

ЧУЯКА ВУЙВЕМ продолговатый мозг (*анат.*) (ММ).

ЧҰДЫЛАНАШ испытывать недостаток, нехватку. *Жаплан чўдыланен, марий-влак йўд-кече индыралт иленыт* (М.К.). *Оксалан чўдыланен илем.*

ЧҰЧАШТАРАШ 1) взвести, напружинить, настроить. *Курокым чўчаштараш. Лодым чўчаштарен шындаш. Капканым чўчаштараш.* – *А точкым мый шындем, – мане шеф. Кы-нездеак, ондакак чўчаштарен ямдылыме пистолетным луктын лўен колтым* (Ю.Г.); 2) напругать, натянуть. *Кандырам чўчаштараш. Воштырым чўчаштараш. Чогашылым чўчаштараш. Отар йыр вичкыж кандырам шупшынам, йўдлан чымен чўчаштарем* (МЭ). *Чоңештен кўзышашлык полосашке луктешат (самолётым), моторетым тудат тыге чўчаштарен шында да чот-чот мўгырыкта* (МЭ).

ЧЫВЫЛАНАШ выхваляться, куражиться, выпендриваться. *Шапшак орам корак чўңгымыла цивилизацияжат тўкен веле ты айдемем, а тудо кугешна, чывылана – чынак шапшак ора йпшалтме семян* (В.К.).

ЧЫВЫЛГАШ ополаскиваться, омываться, окунаться, окатиться. *Леве вўд дене чывылген лектам. Эрлупсан шудышто, ночко уржаште чывылгышым* (Ө.Б.).

ЧЫВЫЛГЕ тёпленький, мягкий (о воде). *Вўдшо могай чывылге, айда чывылген лектына.*

ЧЫВЫЛТАШ ополаскивать, омывать, окунуть, окатить (водой). *Йўрвўд шошо пеледышым чывылта. Ава азажым чывылта. Йолем йўшто вўдеш чывылтен луктым.*

ЧЫВЫЛҰДЫКТЫШ чучело огородное, пугало. *Тўням воштылта чывылўдыктыш* (В.К.).

ЧЫВЫНЕР курок. *Чотрак чывынерым темдал* (В.К.).

ЧЫВЫСАР возня, интрига. *Тунныктышо-влак коклаште чывысар тарваныш. Ойым шотыш налын, чывысарым утларак ылыжташ вереште, туддеч вара кок вариант шочо* (Ю.Г.).

ЧЫВЫТАН пинцет. *Чывытан дене шыртым луктам* (Ө.Б.). *Чывытан дене шинчапуным кўрйт.*

ЧЫВЫШИНЧА куриная слепога. *Чывышинча лийме годым пычкемышыште нимомат от уж. Чывышинча лиеш гын, колўйым йўаш кўлеш, маныт* (Ө.Б.).

ЧЫВЫШТАЛАШ прицепить. *Чыла документым скрепке дене чывышталыч* (А.Ф.).

ЧЫВЫШУДО мокрица (*бот.*). *Паренге алаш чывышудо пошен.*

ЧЫВЫШЫЛ курятина. *Жарыме чывышыл – моткоч тутло кочкыш.*

ЧЫГЫЛТАРАШ щекотать, возбуждать, заинтересовать, трогать. *Тудын ойлымыжо нервы-*

ЧЫГ

мат чыгылтара. Пеледыш ўши нерым чыгылтара. Семонын ойлымыжо мыйын чонемат чыгылтариш, тудын ойыштыжо ала-можо уло. Мыйым гын пўртўс кеч-кунамат эре чыгылтара.

ЧЫГЫН сопротивление (физ.). *Металлын чыгынже. Кажне металлын чыгынже тўрлў лиеш.*

ЧЫГЫНДАРАШ сдерживать, удерживать (от каких-л. действий). (*Тунемаш кайыме деч*) *ала-можо чыгындарен ашныш але марте Валентин Исенековым (В.К.). Имным сорлык дене чыгындарат.*

ЧЫГЫНЕСТАШ затормозиться, застопориться. *Сўй мойн огыл, пасушто паша чыгынештын (В.К.).*

ЧЫГЫНЛАНАШ сопротивляться, не поддаваться. *Иўшў пўрўеным, кок кидше гыч кучен, пеш шушыт, напгайынешт, тудыжо чыгынлана, ынеж кае (Онч.).*

ЧЫГЫНЛЫК сопротивляемость. *Чер чыгынлык. Кажне енын чер ваитареш шке чыгынлыкше уло.*

ЧЫГЫР блок (тех.). *Чыгыр дене пўрткоклаш рокым кўзьк-тат, кожвуйыш омартам нўлтат (Ў.Б.).*

ЧЫГЫШ колики, колотьё (мед.). *Нигунам нимогай ок нал чыгыш, лият самырык шўдў ияш (монча деч вара) (В.К.).*

Тг. **чыкш**.

ЧЫЖДЫРАШ палить, жечь. *Кече чыждыра. Конга гыч тул чыждыра. Шокио чыждыра.*

ЧЫК 1) плотно, вплотную, поближе друг к другу. *Чыкыраш шичса. Омсам чык чўсча. Ожно, мыйын шарнымаште, оралте-влак чык-чык шинченыт (МЭ). Ўштым чык ўштал шындыш. Пинчакше ўмбалныже чык шинча; 2) плотность. Вўдын чыкше. Газын чыкше. Электролитын чыкше иземын.*

ЧЫКЕДЫЛАШ обкрадывать, запускать руку, заниматься воровством. *Тудлан ўшанаш ок лий, шонем, кидыш еп погышко чыкедылеш. Коштшылаже, эре енын чыкедыл коштеи: ушкалым шолышетеи, вургемым, оксам (Ў.Б.). Енын арверым ит чыкедыл! (Ў.Б.)*

ЧЫКЛАНДАРАШ уплотнить, сделать более плотным. *Пачерым чыкландараш. Паша радамым чыкландараш. А суртышто ыштышаш кугу паша ок кой, Виталий эргым чыкландарен шога (Ю.Г.). Садлан дыр ял калык пашам времаштыже чыкландара (В.К.).*

ЧЫКМАЛАШ городить, загородить плетнем. *Чыкмам чык-малаш. Мом чыкмала, нимомат умылаш ок лий.*

ЧЫКНАШ сжаться, сжиматься, прижиматься. *Рвезылыкем, тый декет шўм чыкна (В.К.). Шошымсо кугу вўд кефежым ала-кушко йоген кая, чыкна (Ў.Б.). Вўдонго кузе чыкнен шинчеш, тудат (шурно) тыгак чыкнен толын шичше (Кум.м.).*

ЧЫКШ колики, колотьё (мед.).

Чыкш шура. Чыкш дене толашем (О.Б.). Купсоло рвезым чыкш перыш (Ю.Г.). Тг. керш, чыгыш.

ЧЫКЫРНЫШЕ набитый битком, наполненный до отказа. *Вера... кочкыш да түрлө арвер дене чыкырныше чемоданже үмбаке кырт шинче (Г.П.).*

ЧЫЛГЫЖАШ блестеть, сверкать. *Чинче чылгыжеш. Окна янда чылгыжеш. Еңын шинчаже чылгыжеш, кунам сыра (О.Б.).*

ЧЫЛДАР резьба. *Тиде болт шола чылдаран.*

ЧЫЛДАРЛЫМЕ тиснёный. *Марий Эл нерген пеш чапле книгам лукмо, комжым шөртнёо дене чылдарлыме.*

ЧЫЛДЫР ажур. *Пушенгеш йүштө чинче чылдырым пидын (Онч.).*

ЧЫЛДЫРИЙЛАНАШ выхваляться, куражиться; рисоваться, красоваться. *Таче тый йонгата кавашке чонештен күзенат, шулдырым шаралтен чылдырийланет, ең үмбаке күшычын оккылен ончет, а эрла шулдырет кенета күрлын каен кертеш... (Пүр.)*

ЧЫЛДЫРИЙЛАНЫШЕ красующийся. *Тудо вүден конда шкеж семынак чылдырийланыше... чевер полдыш мүйшкыран Семон Венюкым (Ю.Г.).*

ЧЫЛДЫРЛАШ сделать что-л. ажурно, тонко, ювелирно. *Апшатче күртнёо печым туге чылдырлен шындыш, ончен брат. Коча коңгашке пум чылдырлыш (Онч.).*

ЧЫЛДЫРЛЕ ажурный. *Чылдырле башне. Чылдырле чулка. Чылдырле пидыш. Пагалыме писательын шүгаржым чылдырле күртнёо пече дене авырен нальыч.*

ЧЫМАЛТАРАШ напрягать, напружинивать, натянуть. *Вот лач тиде посна теме семын кызыт вуйышто иланен, мыйым чымалтарен коштеш (Ю.Г.).*

ЧЫМАЛТЫШ I пружинка, пружина. *Ты машинкын көргыштыжө чымалтыш уло (МК).*

ЧЫМАЛТЫШ II напряжение, натянутость, напряженность. *Пашаче ешышкына ала-могай чымалтыш пурыш.*

ЧЫМЕШТАЛАШ напружиниться, натянуться, напрягаться. *Пружин чымышталтын. Коваштыже чымышталтын. Йүк чымышталт лектеш.*

ЧЫМЕШТАШ напружинить, натянуть, напрячь. *Йонезым чымышташ. Чымышеш меран коваштым чымыштен шындаш. Воштырым чымышташ.*

ЧЫМЫЛГАШ 1) съёжиться, скорчиться, скрючиться. *Ең кылма да чымылген шинчеш. Мераҕизе чымылген шинчын йыран корнеш (О.Б.); 2) угрождать, вести себя заискивающе, угодливо. *Палыме рвезем начальникше ончылно туге чымылген шогале, мый ялт брын кудалтышым.**

ЧЫМЫТКЕ холодный, морозный. – *Ончыкто-ян, – Яшмет кугыза, шошымсо чымытке*

ЧЫМ

эрым шарналтен, уныкажлан күйтөш (Онч.).

ЧЫМЫШ рама для натягивания шкурки. *Ньыктын налме меран коваштыжым ачам чымшыш чымен шындыш.*

ЧЫНАМАЛ право, законное основание. *Сергейын тўрыс чынамалже уло ты сеңымаш пайремлан ямдылалташ* (В.Д.-О.).

ЧЫНАНДАШ превратить в действительность; восстановить истину. *Мом ойлыметым чынандаш кўлеш.*

ЧЫНАНДЫМАШ доказательство. *Теоремым чынандымаш. Тутаклыме ваштареш икендын чынандымашетым возен пу.*

ЧЫНДЫМЫЛЫК недействительность. *Но вет йочан илышым умылен моштыдымыжым... низузетат чындымылклан, осал койышлан шотлаш ок лий* (В.К.).

ЧЫНДЫШ довод. *Ойжым пенгыдемдаш манын, докладчик ик чындышым кондыш, но тудо колышшо-влакым ыш йшандаре.*

ЧЫНЕСТАРАШ оправдать. *Суд арам тутаклыме еңым чынештарен.*

ЧЫНЕСТАШ подтвердить. *Ту пале икте деч весылан каласен кодымо дене... тунемме дене вара сеын ялт чынештен палемдыме гаяк лийын* (МК). *Тугай палым иктаж кече ончыч йоршаным гына чынештен каласаш лиеш* (МК).

ЧЫНЛАНДАРАШ 1) доказать, аргументировать. *Теоремым чын-*

ландараш. Мом ойлыметшым чынландараш кўлеш; 2) восстановить истину, превратить в действительность.

ЧЫНЛАШ доказать, подтвердить; рецензировать. *Чынлен возаш. Теве тыгай палым чынленак сайлан шотлаш кўлеш, тудым мондаш огеш кўл* (МК). *Кушта тылзе Инак вўд ўмбалне, лудо-влак чынлен маныт: да-да!* (В.К.) *А толын улмаш диссертаций чынлаш* (В.К.). *Но тидым чынлен возаш итак чамане кидым* (В.К.).

ЧЫНЛЕ 1) правдивый; действительный. *Тиде тачысе илыш нерген чынле ойлымаш. Мыйын йолташем Гуманитарий Академийын чынле йыжыңгөпжылан сайдалтын;* 2) справедливый. *Йытыра отыл, отыл чынле! – Кунавийым ида шудал* (В.К.). *Кугешнымем ом шыльте, сулен ты лўмем чынле намысем* (В.К.). *Лу пачаш чынле, суапле колаш: окжымлык ок лий, ок воч вожылаш* (В.К.).

ЧЫНЛИЙШЕ действительный, истинный, истый. – *Мый тыланда чынлийше ик онайым каласкален пуэм, – тўндале коча. Романын негызылан илышыште чынлийше событийым налме.*

ЧЫНЛЫК 1) правда, правота, правдивость; истина. *Илыш чынлык. Чынлык верч кучедалаш. Тудын чынлык – костенеч, тудын чынлык лўм – паяр* (В.К.); 2) справедливость. *Чынлыкым кычалаш. Чынлык верч шогаш. Правлений член-*

влакат тудлан полшаш пижыч: чыплык садак Ведасий могыршито (Онч.).

ЧЫНОГЫЛЕМДАШ искажать. *Илышым чыногылемден ончыктымаш. Мыйын ойлымем тый чыногылемдаш төчен ит кошт.*

ЧЫНУЛШО действительный, подлинный, реальный, невыдуманный. *Тыште чынулшо факт-влакым гына ончыктым. Тудо Пүртүшанче Академийын чынулшо йыжылъеҥже.*

ЧЫН I обездоленный, убогий, неимуший. *Йорло еҥ ынде чыҥ огеш лий ик ганат, советат, Союзат йорлылан чот полшат (С.Ч.).*

ЧЫН II крепко, прочно, туго, густо; основательно, капитально (делать что-л.). *Мешакым чынак опышым. Потам чыҥ ушталым. Чыҥ чийышым ужгам. Агуным чыҥ шындышым (Ө.Б.).*

ЧЫПТАЛАШ бранить, отчитывать, распекать. *Арий Йогорет пошкудо марийым чыпталаш ниже (Онч.).*

ЧЫПЧАШ капать. *Вүд чыпча. Йүр чыпча.*

ЧЫР шустрый, расторопный, прыткий, бойкий. *Чыр имне. Чыр аза. Чыр үдырамаш чыла пашам ыштен шукта (Ө.Б.). Чыр еҥ весе деч ок лүд, ок вожыл, йылмылан кертеш (Ө.Б.).*

ЧЫРАДУЛ свет от лучины. *Ожно годым еҥ-влак кеч-могай пашамат чырадул волгыдеш ыштеныт.*

ЧЫРАНЕР огарок. *Чырам чүктат, чыра йўла, шўйжō лиеш иктаж парня кутыш, тудо пурейгая, тиде лиеш чыранер (Ө.Б.).*

ЧЫРГЕ I медленно, не спеша, неторопливо. *Волакыште вўд чырге йога. Арака чырге йога аракавуч гыч (Ө.Б.). Лампыдул чырге йўла (Ө.Б.). Шинчавўд чырге йога.*

ЧЫРГЕ II пристально, напряженно. *Изи-влак ачаштым чырге кўтен шинчат (ММ). Ужар шинчаже ўмбакем чырге онча (Кут.).*

ЧЫРГЫЖАШ чирикать, стрекотать. *Шудышырчык чыргыжеш. Коҥга шейгелне шудышырчык чыргыжеш (Ө.Б.).*

ЧЫРИЙ 1) румянец. *Киндыже чырийым налын. Чырий налшан эгерчым локтыл коден карме (В.К.). Шылиопшарын... чырийже пура (В.К.); 2) окраска, цвет, колорит. Олма чыриян. Тыште чыриян. Тг. тўс.*

ЧЫРИКЛАШ чирикать, стрекотать. *Шудышырчык лым лийде чырикла: чык-чырик, чык-чырик... (А.Ф.)*

ЧЫРЧЫР детская игрушка (железный обруч или колесо, подталкиваемое специально сделанной проволокой). *Йоча годым мемнан эн йоратыме модышна чырчыр лийын. Ынде тудо Базаровыс, ынде чырчыр оравам йыҥгыртылын (Ю.Г.). Ме вет тый денет чырчыр оравам изи-нек черет дене шўкен коштына (МЭ).*

ЧЫР

ЧЫРЫК квартал (четвертая часть года). *Кумшо чырыкын планже теней шукталтде кодо.*

ЧЫРЫКАШ кварталный. *Чырыкаш план шукталтын.*

ЧЫТАНЛЕ выносливый (ММ). *Сосна моло вольк деч утларак чытанле (ММ).*

ЧЫТЫМАН терпеливый. *Чытыман ел чыла чыта: йүштымат, шокиымат, шужымымат, шомакымат, ойгымат (Ö.Б.). Тиде чытыман ел, ефын шомакшым чыта, ик мутымат ваитареш огеш пелеште (Ö.Б.).*

ЧЫТЫР I трепет, чувство взволнованности. *Чодыраш пурымо годым мый кажне гана ала-могай чытыр шижмаш дене авалтам.*

ЧЫТЫР II хворост, сушняк. *Кукшо уки-влак, тыгыде пушенге-влак. Чытырым чумырен, йўлатем (Ö.Б.).*

ЧЫТЫРАЛТМАШ сотрясение. *Вуйвем чытыралтмаш. Юж чытыралтмаш.*

ЧЫТЫРАШ трепетать. *Лызга мардеж дене лышташ чытыра. Лўдем дене чытырашат тўналым. Тыгай сай уверым колмеке, шўм чытыра.*

ЧЫТЫРНЫШЕ трепетный, трепещущий. *Чытырныше йўк. Чытырныше тул. Чытырныше шижмаш.*

ЧЫТЫРТЫШ дрожь; тряска. *Уло капем йўшитō чытыртыш авалтыш. Йўдовоит чытыртыш дене толашен кийышым, чытыртышлан кōра йўдовоит чыр омымат ыштен шым керт.*

ЧЫТЫРЫМАШ дрожание. *Кид чытырымаш. Вуй чытырымаш.*

ЧЫТЫШАН 1) крепкий, прочный, годный для использования в течение продолжительного времени. *Чытышан керем, чоткыдо. Тиде пōрт чытышан, тошто чодыра дене ыштыме, эртак кўжгō пўнчō дене ыштыме, шўйын огыл эше (Ö.Б.);* 2) сдержанный. *Тудо чытышан айдеме, утым ок ыштыл.*

ЧЫТЫШВИЙ самообладание, хладнокровие, присутствие духа, сдержанность. *Тиде ефын чытышвийжым öрын ончем да куанем.*

ЧЫТЫШЕ потерпевший, пострадавший. *Суд залеш... чытыше Маяк гына шинчен кодо (Онч.).*

ЧЫШНЕР чаща, мелкий густой лес, чащоба. *Чышнер – тыгыде кожла, куэра, шыгыр, чўчкыдō, пурашат ок лий (Ö.Б.).*

ЧЫШТЫРАШ торопить, требовать, приставать с просьбой, тормошить. *Ваню эре мыйым чыштыра ыле: «Ачай, пычалым налын пу!» (М.Ш.) Тургым жап годым мом ыштыме нерген ялсоветыш кече еда сводкым чыштыреныт (МК).*

Ш

ШАВАЛКА отвал у плуга. *Шавалка пушкыдо рокым савырал оптен кода.*

ШАВАШ 1) лить, сыпать, испускать (не сильно, слегка). *Йўр*

шава эргодсек. Лум шава. Тылзе волгыдыжым шава. Тул шокишжым шава; 2) тратить (о деньгах). Оксам шаваш.

ШАГАТПИКШ стрелка часов. *Шагатпикш латкоқытан цифр деке толын шуо* (Онч.).

ШАГЕ I 1) трибуна; кафедра (приспособление для выступления). *Шагыште марий чуриян ел койылаптыш* (Д.О.); 2) рассадник (скопление, средоточие, распространитель чего-то нехорошего). *Пазар ожнысек жулик-влакым куштышо шаге семын лийын. Арулык ситыдымаш – тижедыше черым шаркалыше шаге дене иктак.*

ШАГЕ II леса (строительные). *Чоңышо-влак пörтым шаге дене шагылен шынденыт.*

ШАГЫЛАШ соорудить что-л. (памятник, рассадник, сооружение, т.д.). *Шагым шагылаш. Пörтым шагылаш. Кумалтыш шагым шагылаш. Паркыште Кугу Ачамланде сар гыч пörтылдымö-влаккан шарныктышым шагылен шогалтыме.*

ШАДЫРА пупыршки, следы оспы; шероховатость. *Шадыра чуриян. Шадыра шуман пушенге. Калошын шадыраже пытен.*

ШАДЫРАҢАШ становится пупырчатым. *Коваште шадыраңеш. Ййштылмыжö! Чўчыдынак... чыве коваштыла шадыраң пытымеш почаналтын* (Онч.).

ШАДЫРГЕ терпкий, кислый. *Шадырге олма. Шадырге по-*

лан. Шадырге шинчаланшудо. Шадырге ковышта. Шадырге торык.

ШАДЫРЫК кислота (ММ). *Азот шадырык. Сера шадырык. Укус шадырык.*

ШАИТЛАШ резвиться, веселиться, предаваться веселью, дурачиться. *Кеңеж кастене удыр-рвезе-влак пелйöд марте шаитлен толашат.*

ШАЙ шина (мед.). *Шайым пидаш кўлеш, кушишо йолжо. Кид кўрлеш гын, доктор шайым пыштен пидеш, вара, шай пыштымеке, ок тарваныл* (Ö.Б.). *Пудыргышо йолеш шайым шынден пидыт* (ММ).

ШАКЛЯКА ненастье, ненастная погода. *Шакляка кече – мотор кече огыл, ночко, лум лумеш, йўр йўреш, лавыран* (Ö.Б.).

ШАКТИ много, полно, изрядно. *Шемгурезе кожер коклаште шакти погынен* (Л.Я.). *Умылтарем: доходит кугу гын, налогетат шакти лиеш* (Ю.Г.).

ШАКШЫЛАНАШ пакостничать, вредить. *Артамышт ок сите шкеныштым специалист семын ончыкташ, вот и толашат тўрлö семын шакшыланен кўшкö нöлталташ* (Пўр.).

ШАКШЫЛАШ гадить, вредить, пакостить. *Тудо ўмыржö мучко пошкудыжлан шакшылен илен.*

ШАЛАВУЙ несерьёзный, легкомысленный, беспечный. *Уна, нине шалавуй-влакым Ози Кузин олыкышкыжо шудо удыраш нангаем* (С.Н.).

ШАЛ

ШАЛА-ВУЛА беспорядочно, как поало, вразброс. *Арверышит пӧлем муко шала-вула кият. Южышт шала-вула ойлыштмышт денак утлаш тӧчат.*

ШАЛАВУЯН растрепанный, косматый, лохматый. *Шалавуянак коштеш, үпшымат чумыртен ок керт (Ӗ.Б.).*

ШАЛАЕН бомж; бобыль. *Шалаен чыла вере илен коштеш, суртолмычо уке (Ӗ.Б.).*

ШАЛАНЧЕ сыпучий. *Шаланче ошма. Шаланче ложа. Шаланче наста.*

ШАЛАНЧЫК вещество (хим.). *Аяран шаланчык. Пудешт кертше шаланчык взрывоопасно вещество. Атом шаланчык. Тиде эмыш тӱрлӧ шаланчыкым опненыт.*

ШАЛАУМША сплетник, болтун. *Шалаумша тушманлан полиша. Шалаумша еӄ колмо мутшым шалатен коштеш (Ӗ.Б.).*

ШАЛГАТА 1) редкий, негустой, жидкий. *Шалгата вынер. Шалгата шокте. Шалгата уржа. Озымжо пеш шалгата (Ӗ.Б.);* 2) редкостный, редко встречающийся. *Шалгата металл. Шалгата үзгар. Археолог-влак шалгата настам кӱнчен луктыншт. Икымше марий грамматике кызьт шалгата арверыш савырнен.*

ШАЛЫКШ зной. *Кеҗеж шалыкш. Тура кечывалым шалыкш пелта. Шалыкшан годым шӱлашат неле.*

ШАМ сознание. *Шамым йом-*

дара. Шамыш пураш. Йыр-ильи еӄын шамжым весемда.
ШАМДЫМЕ бессознательный, бесчувственный. *Айдеме шамдыме кия эмлымверыште.*

ШАМЛЕ сознательный, осмысленный, разумный. *Уло шамле ыльшем мый ялыште илен эртарышым.*

ШАНЧЕ наука; научный. *Шанчым шылаш. Шанче пашам возаш. Шанче сомыл дене пӧрдаш.*

ШАНЧОНЧАЛТЫШ научный взгляд. *Нуно шке шанчончалтышышт дене шуко шотышто ойыртемалтыт.*

ШАНЧУМЫЛЫМАШ научное понятие. *Тудын шанчумылымышже йӧршеи весе.*

ШАНЧЫВОЗЫШ научное сочинение, научный труд. *Тунемме книга, шанчывозыш, тӱрлӧ полшык-влак тунам лийын огытыл дене иктак. Марий йылме нерген шанчывозыш икымше гана XIX курымшыто савыкталтын.*

ШАНЧЫГОРНО научный путь. *Англичан йылмым палыме дене кумда шанчыгорныш лекташ йӧн утларак почылтын.*

ШАНЧЫГУДО храм науки. *Институтыш пуретат, шанчыгудыш верештметла веле чучеш.*

ШАНЧЫЕН учёный, научный работник. *Марий Элын сулло шанчыенҗе.*

ШАНЧЫЗЕ учёный, исследователь, специалист по науке. *Марий кокла гыч революций деч вара кудшӱдӧ утлаш шанчызе лектын (Онч.).*

ШАНЧЫЛҰМ научное звание. *П. П. Глезденёвын профессор шанчылұмжō лийын.*

ШАП зарубка (на дереве). *Пушеҥге күлеш сеьын йōрлжō маньын, йōрлмō велешыже шапым руэн ыштат.*

ШАПАЛҖЕ блёкльый. *Шапалге пеледыш. Шапалге чия. Шапалге кава.*

ШАПАШ запас. *Окса шапашем савырголтыш кочкын колтыш. Шапаш ужаш запчасть.*

ШАПЕ гнусный, подлый, скверный. *Шапе койыш. Шапе ой. Шапе паша. Шапе еҥ. Шапе шомак. Кужу жап шужышо айдеме вольык дечат шапе лиеш, маньыт. Изиш тыпрак лий, манеш аваже, пеш шапын коят (ō.б.).*

ШАПКА бледный, бесцветный. *Шапка чуриян еҥ. Ұдырамаш тувьрмел шапка лийын (ō.б.).*

ШАПКАЛҖЕ бледноватый, выцветший. *Шапкалге чия. Шапкалге тјр (ō.б.).*

ШАПШАКЛАШ осквернять. *Ошма тјтан деч коч эсогыл Юлым ме шапшаклена – кычал, кōм совкалаш (в.к.).*

ШАР земля, край, страна. *Ұдырем мјндыр шарыш марлан кайыш. Авам шона дыр: эргым вес кугыжан шарыште коштеш маньын (ō.б.).*

ШАРА I светлый. *Шара шинчан. Шара тјнан. Шара йолан, шара неран имне. Шара неран шорык.*

ШАРА II обширный, широкий, размашистый. *Шара пасу.*

Шара алан. Шара буква дене возымо текст. Шара шинчы-машан еҥ. Шара кидпалжыме пел лаштыкым айлен (ō.б.).

ШАРАВУЯН светловолосый, русский. *Шаравуян рвезе шиялтышым шушка.*

ШАРАЛТАШ раскинуть, распростереть (руки, крылья). *Кидым шаралташ. Шулдырым шаралташ. Йолым шаралташ. Ұдыр таҥжым кид шаралтен вашлие. Куэран, ломберан ялыштем, шулдыржым шаралтен, куку мура (Муро).*

ШАРАЧА длинношерстый, лохматый, косматый. *Шарача оржан имне (йошкарге, шемалге, ошо).*

ШАРВАК раскидистый, развесистый. *Тыйын кийыме веретым шарвак тумо орола (н.м.).*

ШАРГАТА ручеек мелкий с гальками на дне. *Шаргата вјд куакиш, кјэран. Вјд шаргатаҥ йога (ō.б.). Шаргата вјд шурген йога.*

ШАРГҰР силок для ловли птиц. *Шаргұрыш кисалан нōшым пыштышым.*

ШАРГЫЖАШ визжать, орать, громко кричать. *Ял воктеш шаргыжме йјк шокта. Ұдыр-влак шаргыжыт, воштылыт.*

ШАРЕМ I простор, пространство. *Ончылнем кавадұрыш шумеш шуйналт вочшо тōр шарем. Мъняр азапым шылтен ашна мучаидыме теҥыз шарем йјдшō-кечыже мјгырен шинчыше куатле толкынлаже йы-*

ШАР

малне. Пычкемыш шыже йўдым кавашаремыште спутник-влакын йолген эртымшытым эскераш онай; 2) площадь (часть города). Йошкар шарем. Театр шарем. Ленин шарем.

ШАРЕМ-КУМДЫК пространство (филос.). *Шарем-кумдык да жап философиын ик эн туйл умылымашышт улыт. Юждымо шарем-кумдыкышто илаш ок лий.*

ШАРЛАКА широкий (о листе, доске, полосе и т.д.). *Шарлака она. Шарлака лышташан кечшудо.*

ШАРНЫК 1) память (способность сохранять и воспроизводить что-л.). *Шарныкем эше сай. Шарнык лухкыдемын. Шарнык пыташ туйлалын; 2) напоминание. Налог полка гыч налогым тўлаш кўлмө нерген шарныкым колтеныт.*

ШАРНЫКТЫШ памятник. *Оланан эн чапле бульварыштыже С. Чавайнлан шарныктышым шогалтеныт. Марла возымо икымше шарныктыш-влак XVIII курымышто лектныт.*

ШАРНЫМАШ воспоминание (записки или рассказы о прошлом, связанные с воспоминанием чего-л.). *Шарнымаш книга. Шарнымашым возен кодаш. Шонкален, шарнымашым возен пытарыш да савыктен лукто.*

ШАРНЫШ воспоминание (мысленное воспроизведение чего-л. прошлого). *Сар годсо жап ынде шарнышеге вел кодын. Эрты-*

ше жап чуриеш тамгалалтеш, шарнышеш кодаш (Д.О.).

ШАРНЫШСҮРЕТ образ мысленный. *Шинча ончылнем кызытат йочагодсо тыгай шарнышсүрет сүретлалтеш: кавадўр марте теңызла ловыкталт кийыше уржа пасу, пулдырчо пулдыртымо, турий мурымо йўк...*

ШАРТЫК покрывало; простыня. *Диваныш шартыкым пышташ. Одеялым шартык дене левед шындаш. Вакишышыште шартыкым вашталтат, яндарым шартат. Почаш ямдыльме кў шарныктыш йўмбач шартыкым корандышт.*

ШАРТЫШ 1) подстилка, настил. *Олым шартыш. Йоча-влакклан шокишырак лийже манын, кўварвак шартышым пыштышна. Ушкал вўташке шартышым оптышт. Пырыс пушкыдо шартыш йўмбалне нерен кия; 2) покрытие, верхний слой дороги. Кў шартышан корно. Асфальт шартыш. Шаргў шартышан корно. Тений мемнан ялыш пенгыде шартышан корным ыштен шуктат.*

ШАРУПШ сетка (шапка пчеловода). *Кочам шарупшыжым чийыш да мўкишомарта мogyрышкыла тарваныш.*

ШАРШУДАНАШ зарастать травой. *Мустай ялын шаршудаңаш туйлалше уремыштыже иган комбо-влак коштылдат (МЭ).*

ШАРШУДО мурава. *Пушкыдо шаршудо. Ужар шаршудыш*

лектын возын, турий мурым колышт кием.

ШАРШУКШ волосатик (биол.). *Кеңежым олыкысо вўдлакы-лаште шаршукш погына.*

ШАРЫН резерв, ресурс. – *Шарынет уло мо? – пошкудыжо деч аракам йодеш. Мемнан эл-нан пўртўс шарынже моткоч куатле.*

ШАРЫШ постель. *Малаш шарышым ямдылышым. Шарыш арверым кондышым. Шарыш гыч кыцеле.*

ШАУЛА отблеск, отражение. *Тулын шаулаже вўд ўмбак возеш (А.Э.).*

ШАЯР сатира. *Марий сылнымушыто шаяр але кўлеш нуре вияғын шуын оғыл. Шаяр ден мыскара лукым газетыште почыным.*

ШАЯРАШ шутить, балагурить. *Ўдырлан шаярен ойлем, таче тыйым ик марий шольшт нан-гаяш толеш, манам (Ө.Б.).*

ШАЯРЧЕ сатирик. *Тачысе илышын ситыдымашыжым сылнымутчо шаярче семын ончыктен пуэн.*

ШЕК 1) подозрение, сомнение. *Тудын шотышто мыйын нимогай шек уке. Аважын йотбен дене мутланен шогымышт ўдыр чоныш кугу шекым пуртыш (У вий); 2) надзор, слежка; наблюдение. Прокурор шек. Санитар шек. Тиде еным шекыш налде ок лий. Тўжвал шек наружное наблюдение; 3) вина, провинность, прегрешение. Шекше улат ты еғын, мўн-*

дырч коран кая (Ө.Б.). Мемнан илышнаже сайжак лийын оғыл гын, шкемын шек лийын дыр (Онч.); 4) осторожный. Мемнан пошкудына пеш шек айдеме, тудын деке пешыже от пуру. Шек лийза, тыште кугу лаке уло.

ШЕКЛАНАЛТАШ наблюдаться. *Уремыште машина куда-лыштмаш автомат дене шекланалтеш. Кевыт шекланьме арвер дене шекланалтеш.*

ШЕКЛАНАШ 1) быть осторожным, осторожничать. *Кўлеш деч посна уремышке ит кошт, шеклане, азапыш логал кертат; 2) наблюдать, следить. Ворым кучен улат, мыйым шогалтат шекланаш (Ө.Б.). Мыйым пеш чот шекланат, уэш пуртен шындынешт (Н.Л.). Шекланьде кайышым, шым шеклане, шым ончо, кў уло, кў уке (Ө.Б.).*

ШЕКЛАНДАРЫШЕ предостерегающий. *Тудлан шекландарыше кагазым колтым.*

ШЕКНАЛТАШ наблюдаться. *Тиде объект тўжвачын шекналтеш.*

ШЕКШКАЛТА желчный пузырь (анат.).

ШЕКШОТАН поднадзорный. *Поэт колтымаште шекшотан семын ятыр ий илен толашен.*

ШЕЛ жир. *Комбо шел. Шорык шел. Сўсна шел. Ушкалын ко-яжым пелтат, кўршўкышкў йоктарат, вара маныт: шел (Ө.Б.).*

ШЕЛ

ШЕЛСОРТА свеча сальная. *Волгыдырак лийге манын, үстембаке шелсортам конден шындышт.*

ШЕЛТЕМ I 1) прорезь. *Пипон ватын шинчаже ондак шелтем гай, вараже лашка гайыш савырна (И.С.); 2) расщелина, щель; разлом. Күсө шелтемыште куэ кушкеш. Курык шелтем гыч вүд шоргыктен йога. Асфальтысе шелтем гоч ужар шудо лышташыжым лукташ төча.*

ШЕЛТЕМ II развилина (разветвлённая палочка). *Шелтем дене жаритлыме шыл падырашым налым. Шелтем дене пызлыгычкым погена.*

ШЕЛТЕМЛОНЧО расщелина (узкое ущелье). *Тыге шелтемлончыш кишке пура.*

ШЕЛТЫК 1) трещина. *Окна яндаште шелтык уло. Кленчаште шелтык палдырна. Рентген лушто шелтык улмым ончыкта; 2) разлом. Мланде шелтык. Мланде чытырналтме годым мландывалне кугу шелтык-влак шочыт.*

ШЕЛҮЙ жир топлёный. *Коям подеш пелтат, вара левышыжым көршөкыш поген налын кылмыктат – шелүй лиеш (Ө.Б.).*

ШЕЛШЕ щель. *Тумо тўншыштө кугу шелше коеш. Пырняште шелше уло. Окна янакыште шелше шуйна. Мландым келге шелше-влак коркален пытареныт. Тн. лончо.*

ШЕЛЫК молельный; мольби-

ще; божница. *Шелык ото. Шелык олмо. Шелык сорта. Шелыкын покшел тураштыже йытыра тулым олтышт (Онч.). Шелыкыште сорта-влак йўлат.*

ШЕМАЛГЕ-ЧАЛ РЫВЫЖ лисица черно-бурая. *Самырык ўдырамаш шемалге-чал рывыж шўшан пальтом чиен.*

ШЕМЕР трудящийся, трудовой народ; черносошный крестьянин (истор.). *Шемер еп. Шемер калык. Юмыўдыр волымо годым шемер калык юмылан кумалеш (Муро). Ондакысе шемер-влак XVIII курымышто кугыжаныш кресанькыш савырненыт. Шемер калыкыште, кычалат гын, ача-авамат муат, маньт (Ө.Б.).*

ШЕМЕРГАЛЫК люд, мир людской. *Шемергалыкыште чыла уло: саят, осалат, нужнат, поянат, сокырат, киддымат.*

ШЕМЕЧ чернявый, брюнет, черноволосый. – *Теве тиде шемеч, – тудо шем ўпан рвезе ўмбак ончыктыш, – тыйым кычалеш.*

ШЕМЕШ вчерне, начерно. *Сочиненийым ончыч шемеш возышым.*

ШЕМЕШКЕ черновик. *Шемешкеш возымыдажымат ида йомдаре, кўлеш лиеш.*

ШЕМЕСТАШ почернеть, чернеть. *Ший шемештеш. Монча шемештеш (шикш дене). Пёрт шемештеш жап эртыме семын. Нур покшелне ала-мо шемештеш.*

ШЕМЫК темень, мгла, тьма, темь. *Йүд шемыкыште курык шып нера. Ош куэрэм водо шемык авалтыш.*

ШЕНГАШ прополис (ММ). *Шенгашым түрлө черым эмлыме годым кучылтыт.*

ШЕР выгон. *Шошым вольыкым шерышке луктын колтат.*

ШЕРАШ I пастись. *Ушкалым, шорыкым эр луктын колтена, шерен коштыт нурышто. Кас шушаш годым ушкалем шерен пörтыльб.*

ШЕРАШ II 1) прочёсывать (местность), шарить, обшаривать. *Мыйын арверыштем мом шерат? Куэрэм шерын лекташ. Олыкым шерын лекте. Мом тыште шерын кошат?* 2) расчёсывать. *Удырамаш-влак межым шерыт. Муш күнчылам шерыт кид дене (Ö.Б.). Каваным шерыт крапля дене (Ö.Б.).*

ШЕРГАЛТАШ завязать узлом. *Шүртым шергалтен кылдаш.*

ШЕРГАШ перематывать; перелистывать; перебирать. *Шүртым шергаш. Мундырам шергаш. Вургемым шергем. Олымым шергем, йомдаренам шерашым. Уржам шерген каем кок векыла. Комбо вүдым шерген иеш (Ö.Б.). Книгадам шерген шинча.*

ШЕРГАШВУЙ ромашка желтая (бот.). *Шергашвуйым ужармужым эмлыме годым кучылтыт.*

ШЕРГАШЛАШ кольцевать. *Кайыкым шергашлаш. Каче ден үдырым шергашлаш. Удырчыла парняж-влакым шергашлен пытарен.*

ШЕРГЕМДАШ удорожать. *Мүндырч кондымаш сатун акшым шергемда.*

ШЕРГЫЛТЫШ 1) звон, трезвон. *Чап шергылтыш. Калыкым чап шергылтыш кынеттыш. Телефон шергылтыш уремышкат шокта; 2) озноб. Могыр шергылтыш. Кап шергылтыш.*

ШЕРЕВА весть, сообщение. *Шерева – оҥаш, кумыжеш удыркален возымо увер. Чыла вере шеревам колтена: ик илмыштат тудым илаш ынышт нурто (Л.Я.).*

ШЕРЕВАДОЯ палочка с зарубками различных сведений. *Ял еда сурт озан кунар пörбен чон уло, тудым шеревадоях лоденыт (С.-Эрг.). Тудын кидыштыже пүтын Морко велысе ялла гыч шеревадоях-шамыч кылтан-кылтан вүдылка дене кienыт (С.-Эрг.).*

ШЕРЕМ 1) пастбище, выгон. *Ушкар-влакым йүдлан шеремыш луктыт; 2) место обитания. Слон-влакын илыме шеремыш Африкысе саванне.*

ШЕРЕМДЫШ нектар. *(Мүки-влак) пеледыш еда шолыт, шеремдышым погат (В.К.).*

ШЕРПАК зазубрина, шербина. *Товар шерпак. Күзö шерпак. Пүй шерпак.*

ШЕРШОТ счеты (устройство для счета). *Шершот дене шотлаш. Шершот паига. Паша энаште кушкын чап шершотлан, парняштын пысылыкым ончыктыт тышан (В.К.).*

ШЕР

ШЕРЫВҮД напиток. *Тамле шерывүдүм подыл ончышым. Шерывүдүм йуын, йүмө шумым от пытаре.*

ШЕРЫМА прическа. *Вуйыштыжо сайын ыштыме шерыма.* (В.Д.-О.).

ШИДАШ чеканить. *Оксам шидаш. Шергашым шидаш.*

ШИЖМАШ ощущение. *Осаллыкым шижмаш. Кочмышумо шижмаш ласкан шинчаи ок пу. Музыка шижмашым изинек виайдаш күлеш.*

ШИЖМЕ-ЧУЧМО чувствовать, чувственное восприятие. *Ме, шымлызе-влак, шижме-чучмынам, ужмо-колмынам утларакшым шүм-чон вошт огыл, а вуйуш гоч воштараш төчена* (Онч.).

ШИЖМЫК чувство. *Йōратымаш шижмык авалтыш рвезе чоным. Ты еңын мутым кучаш күлмō шижмыкше ялт уке. Поро шижмыкым поэт поро мутшо дене тарватен.*

ШИЖТАРЧЫК знамение; предзнаменование. *Ойлат, Кугу Ачамланде сар деч ончыч тудын лийшашиже нерген каваште шижтарчык лийын улмаш.*

ШИЖЫК впечатление. *Спектакль ончаш толош-влак чонеш сай шижыкым кодыш. Студент Финляндийыште налме шижыкше нерген кугу куан дене каласкалыш.*

ШИЙ годичные кольца. *Пушенге ший пеш чүчкыдō гын, тудо чоткыдо, пушенге ший шузрак гын, тудо пеш пушкы-*

до (Ö.Б.). *Пушенгын ийготшым шийже дене палат.*

ШИЙВУНДО состояние, богатство, капитал. *Савырголтыш жапыште тудо кугу шийвундым чумырыш, поян лие.*

ШИЙЛАШ серебрить, оковать в серебро.

ШИЙЛЕ серебристый. *Шийле эйер кечыйолеш йолгалт йога. Шийле самолёт лыдыргын аэродромыш волен шинче.*

ШИЙЛЫМЕ прич. от **шийлаш**. *Шийвүд дене шийлыме совла. Устембаке шийлыме саварыш конден шындыш.*

ШИЙ-ЧИНЧЕ сверкающий, искрящийся. *Ярак пасуш шийчинче ий вургемым, луман ужгам эше чикта вара* (А.Арс.).

ШИКШАЛГЕ дымчатый; пепельно-серый, цвета дыма. *Шикшалге янда. Шикшалге тўтыра. Чодыра кас велеш шикшалге тўсым налеш.*

ШИКШАЛГЕ-СИМСЕ сизоголубой (о цвете). *Чодыра шикшалге-симсе вудакаште шып йўштылеш* (Онч.).

ШИКШАН дымовой. *Йылметлан кукуш кошарге, шинчатлан шикшан тўтыра* (КМ).

ШИКШЕМАЛТАШ заполниться дымом, задымиться, закоптиться. *Осал тул шарлен, илемна шикшемалтын, арале мемнам, вўдавал!* (И.С.)

ШИКШ-ЙОЗАК подворная подать (истор.). *Ожно суас маришлан шикш-йозакым тўлыктен илен* (ММ).

ШИКШЫМАЛ: *шикийымал айдеме* землепашец. *Шикиый-мал айдеме улына, кинде үден ылыше, мланде, шем пашам ыштыше* (Ө.Б.).

ШИКШ-ПУРАК ретиво, рьяно. *Шикиш-пурак веле пашам ыштит.*

ШИКШЫН-ПУШЫН вкусно, аппетитно, смачно. *Ўстембалне сийже шикшын-пушын ұшалт шинча. Кўсотышто кумалтыш годым шикшын-пушын веле коеш, шикшыже коеш, пушыжо пура, сае* (Ө.Б.).

ШИЛАЙ сияющий, блистающий, сверкающий. (*Сергейым*) *шарнен ... шилай вўдан энерже йога* (Д.О.). *Нур покшелне, ял мушко шилай вўдан энер йога* (Д.О.). *Шилай-шилаи ший шергашем парням йыжын коклаште* (Мурро).

ШИНДЫРЛАШ чеканить монеты (ММ). *Оксам шиндырлаш.*

ШИНЧАВАШЫН с глаза на глаз, наедине. *Жап деч ончыч тоштын омыл шинчавашын ончалаш, а молан дыр неле кечын луменам зангар кавам* (Онч.).

ШИНЧАВОЗЫШ сглаз, порча. *Изи азалан шинчавозыш верештын.*

ШИНЧАВОЧМО сглаз. *Ен шинчавочмым селаш неле* (Онч.).

ШИНЧАВЫЛЫШ лазутчик, разведчик, шпион; осведомитель. – *Мыйын сай озыл шижмаш уло, – Улкет пелашыжлан ойла, – айда шинчавылышым колтена* (Л.Я.). *Теве шинча-*

вылышлан Чапай кугызам конденам (Л.Я.). *Шке жапыштыже кажне паша верыште КГБ-н шинчавылышыже лийын.*

ШИНЧАДАРВЎД раствор медного купороса. *Шинчадарвўдым тўрвеш шўрат, тўрвў дўманын* (Ө.Б.).

ШИНЧАЙОГЫН пристальный взгляд, пристальность. *Мыйым изим-изим ышта пўито ончалтышыж денак, вуйым капышкем шындынем тиде шыде шинчайогынжо деч* (Ю.Г.).

ШИНЧАЛТАРАШ терзать, досаждать. «*Эше от каваре, мемнам шуко шинчалтараш тўналат*», – *ача семынже шоналта* (Ф.М.). *Ныл ий жапыште Тимош мьяр гана (Сакарым) шинчалтарен?* (В.Л.)

ШИНЧАЛУМАЛТШЕ очарованный, заколдованный. *А ўдыр-влак вес вўрым ужмо язык дечын шинчалумалтышлы ончат аваит шейгечын* (В.К.). **ШИНЧАЛУМЕШКЕ** очаровательный, обворожительный. *Шинчалумешке ўдыр. Шинчалумешке пўртўс. Шинчалумешке йыралтышыже дене ўдыр рвезым шке велкыже савырале.*

ШИНЧАМ ЛУМАШ очаровать, околдовать, обворожить. *Чыган шинчам лума, маньт* (ММ). *Юзо кува шинчам лумыш: ужам – шанчаш шанчаш ўмбак тўрштылеш.*

ШИНЧАН зрячий, видящий. *Шинчанлан корно, сокырлан курго* (КМ).

ШИН

ШИНЧАНУЖШО ясновидец; очевидец. *Шинчанужшылан ұшаньмылат ок чуч* (МЭ). *Тиде азапын шинчанужшыжо ик ел гына лийын.*

ШИНЧАНҒАШ становится видящим, глазастым. *Эркын-эркын ұдыр шинчаңе, йырысе ылышым умылаш тўңале. Соқыр пинеге кок арня гыч шинчаңе. Паїрем кечын окшак йолағеш, соқыр шинчағеш* (Ф.М.).

ШИНЧАШАРЕМ поле зрения (ММ). *Тиде ел полицийын шичашаремышкыже шукертак верештын.*

ШИНЧАШКОЙШО призрак. *Нуно кудывечыш лектыныт, да ик верыште шинчашкойшо йомын* (Куг.).

ШИНЧЕМ сидение. *Машинан шинчемже пеш пушкыдо. Пушкыдырак лийже манын, шинчемышкыже кўпчыкым пыштен. Ораончыл шинчемыште, сапым шупшкедыл, ұдырамаш шинча* (М.А.).

ШИНЧЫЗЕ I арестант, узник. *Шинчызе-влакым прогулкыш луктыныт.*

ШИНЧЫЗЕ II знаток. *Тиде паша историйым шинчызе-влаклан.*

ШИНЧЫРҒАШ окисляться. *Ший шинчырга. Вўргене шинчырга. Йўмекыда, кружкам кермыч ложаш дене эрыктыза, ынже шинчырге, ынже ужарге* (С.Ч.). *Ончалза тўслен: ўмылеш йымен шинчын, шинчашт йўла шинчыргыше ужар чинчын* (В.К.).

ШИНЧЫРЛАЛТАШ заковать-ся, быть закованным. *Вўйге-йолге шинчырлалтам* (Ю.Г.).

ШИНЧЫРЛАЛТШЕ прич. от шинчырлалташ. *Мый улам шинчырлалтше тарзе гай* (В.К.).

ШИНЧЫРЛАШ заковать в цепь. *Ме шкенан пеледше ұдыр-влакым она ашне пийла шинчырлен* (В.К.).

ШИЯЛҒАШ становится серебристым, серебриться. *Шиялгыш эр покшым дене мланде, турня-влак эртат кычкырен* (Ю.Ч.).

ШИЯЛТАРАШ 1) продувать. *Мардежлан лийышт рож ден шелше, шиялтарашак ямде кечкушан* (В.К.); 2) заливаться (о пении). *Кечан каваште турий шурно мурыжым шиялтара* (В.К.).

ШИЯН нежирный, постный (о мясе). *Мый шиян шылым веле йўратем.*

ШИЯҒАШ серебриться.

ШИЯҒШЕ прил. от шияҒаш. *А сын чуриет тугаяк шўмлў, шияҒше ўп толкын пелен* (А.Арс.). *Ачан шем ўпшытў шияҒше пырче ярым* (В.К.).

ШИЯШ дуть, веять. *Омса шиеш. Окна шиеш. Мардеж шиеш. Поран шиеш. Но конга лишне веле шокишо, пырдыж воктен мардеж шиеш* (В.И.).

ШКЕАК себестоимость. *Машинан шкеакше. Пашан шкеакше пальнак нўлталтын.*

ШКЕАРАЛТЫШ самооборона. *Тушман деч мемнан ялна тунам шкеаралтыш дене гына утлыш.*

ШКЕВЕЛЧЕ земляк. *Тенгече ола уремыште мый кенета шкевелчем Семоным вашилийым.*

ШКЕВИКТЕМ самоуправление. *Кызыт мемнан дене шуко пашажым верысе шкевиктем виктарен шога.*

ШКЕВОДА самостоятельный, автономный; самостоятельно, автономно. (ММ). *Шкевода илыш. Шкевода айдеме. Шкевода илаш. Марий калык 1920 ий гыч шкевода илаш туналы.*

ШКЕВОЗЫК автобиография. *Шкевозыкшо гыч ме палена: сълнымут паша дене пѳрдаш ондакшым тудо шоналтенат огыл.*

ШКЕВОЗЫШ сочинение. В. Колумбын шкевозышыжым вич книгаш чумырен лукмо.

ШКЕВОЛЯ добровольно. *Шкеволя сарыш каен. Мый шкеволя тышке возалтынам.*

ШКЕВОЛЯЗЕ доброволец. *Тышке шкеволязе-влак гына погыненыт.*

ШКЕВУЯ 1) самостоятельный, суверенный; самостоятельно. *Шкевужа паша. Шкевужа илыш. Шкевужа кужыжаныш. Тиде пашам тудо шкевужа ыштен;* 2) самовольный, самовольно. *Частьным салтак шкевужа коден каен. Занятий гыч студент шкевужа каен.*

ШКЕГИДА собственноручно. *Ончылныжо шкегида пуштмо икымше шурманше кия (Онч.).*

ШКЕГОЙЫШАН своенрав-

ный. *Тигр – шкегойышан янлык.*

ШКЕГУГЫТ сильный. *Кечмо гынат, но сеиыше корныш шкегугыт кертме надыржым пыштен (В.Д.-О.).*

ШКЕГЫЧ сам, самостоятельно, своими руками, по своей инициативе. *Оза лияш манын, шкегыч пѳртым чонышым (МЭ). Тиде шкегыч возымо книга.*

ШКЕДАНАШ ровесник, сверстник, одноклассник. *Эргыже шкеданашыже-влак дене вашиляш лектын кайыш.*

ШКЕЖАК подлинник. *Дупломым шкежакым кондыман. Тиде таныккагаз шкежак, а коный огыл.*

ШКЕИЛЫШ личная жизнь. *Тый мыйын шкеильшышкем ит шижыкыт. Мыйынат шкеильшем лийшаш огыл мо?*

ШКЕЛАНАШ своевольничать. *Тудо шке пашажым шот дене ок ыште, шкелана, кужытым ок шукто.*

ШКЕЛИЙШЕ самодеятельный (об артисте, художнике, композиторе, т.д.). *Таче мемнан деке Пысманьялын шкелийше артистше-влак толыншт (В.Д.-О.).*

ШКЕЛЎМ самоназвание; собственное имя. *Ожно марийын эсогыл шкелѳмжымат луктын кудалташ пѳченят. Мыйын кугезе кочадын шкелѳмжѳ Одош улмаш.*

ШКЕЛЫК 1) самостоятельность, независимость. *Кодишо курым мучаште Эстоний шкелькым налын керттен;* 2) личность (как

ШКЕ

носитель определённых свойств). *Закон почеш, айдемын шкелькышым догалаш ок лий.*

ШКЕМДАШ освоить, обжить. *У йбным шкемдаш. У верым шкемдаш. XVIII курумышто Россий у мланде-влакым шкемдаш чот пижын.*

ШКЕМДЫМАШ освоение. *Сореман мландым шкемдымаште мылашат лияш догалын.*

ШКЕМОРЛЫМАШ самобичевание. *Чарне, шкеморлымаш дене толашен ит кий.*

ШКЕМШЕРМАШ самоанализ; самобичевание. *Шкемшермаш – уда койышак огыл, шонем, тидат южгунам чын корным муаш полиш.*

ШКЕМШИЖМАШ чувство собственного достоинства. *Тудын мо улыжым чыла кўрышт луктыныт, лач шкемшижмашыже дене веле нимомат ыштен кертын огытыл.*

ШКЕН частный. *Шкен илыш. Шкен ыштыквер. Семонын чўчўжў шкен пўртыштў ила.*

ШКЕНЛАНДАРАШ присвоить себе, превратить в свою собственность, приватизировать. *Тый библиотекеын книгажым шкенландаренат. Пачерым шкенландараш. Енын оксажым шкенландараш. Казна оксам тудо шагал огыл шкенландарен.*

ШКЕНЛАНДАРЫМАШ присвоение чего-л., приватизация. *Калык коклаште кугыжаныш погым шкенландарымаш чот шарлен.*

ШКЕНЛЕ 1) собственный. *Шкенле лўм; 2) своеобразный, оригинальный. Тиде артист моткоч шкенле усталыкше дене ойыртемалтеш.*

ШКЕНЛЫК 1) собственность. *Пўрт мыйын огыл, ачамын шкенлыкше. Тудын нимогай шкенлыкшат ыш код, чыла поген налыыч; 2) своеобразие, оригинальность. И. Ямбердовын сўретлаштыже моло деч ойыртемалтше шкенлык вигак шинчаш перна, тудым весе дене ниго денат от луго; 3) притязательность (линг.). *Марий йылмыште шкенлык категорий уло.**

ШКЕНПОГО частная собственность. *Мемнан элыштат ынде шкенпогылан тўткышым ойыраш тўпалыныт.*

ШКЕНЧЕ личность (как носитель определённых свойств). *Акпарс историйысе шкенчелийын. Валентин Колумбым алте шкенчылан шотлыман: марий калыкын культур илыштыже тудо моткоч келге кышам коден. Тыгай саманыште посна шкенче-влакын сугышты тўвырген овараш тўпалеш.*

ШКЕОРА спонтанно. *Тиде шонымаш ала-кузе шкеора, ялт вучыдымын лекте.*

ШКЕПОГО личное имущество. *Тиде тудын шкепогыжо – уда лозал. Шкепогыжым тудо страховатлен улмаш. Шкепого мемнан элыште ынде закон почеш аралалтеш.*

ШКЕПРАВА личное право. *Тунемаш але уке – тиде кажнын шкеправаже.*

ШКЕСЕМЕШКЕ единомышленник, приверженец, сторонник. *Тыгайым колаш поснак кочо ыле тугай ең деч, көм йолташетлан, шкесемешкетлан шотленат (Пүр.).*

ШКЕСЕМЕШКЕ СЫМЫК-ТЫШ самодеятельное искусство.

ШКЕСЕМЕШКЕ ТҮВЫРА художественная самодеятельность. *Ончыкылык артист усталык корныжым шкесемешке түвюра гыч тўналын.*

ШКЕСЕМЫНЛАНАШ своевольничать, делать что-л. по своему. *Пашаштыже тудо шкесемынлана, южгунамже тўргочат колта.*

ШКЕСЕМЫНЛЕ самодеятельный. *Шкесемынле артист. Шкесемынле оркестр.*

ШКЕСУАПЛАЛТМАШ самообслуживание. *Кызытсе кугу кевытлаште чыла вере шкесуаплалтмашым пуртымо.*

ШКЕСУД самосуд. *Ну, ончыктем саде еңлан, шкесудым ышташ верештеш (Онч.).*

ШКЕТ одинокий. *Шкет пөръең. Шкет ўдырамаш. Шкет пушеңгым мардеж пўгырта.*

ШКЕТАН одинокий; любитель одиночества, отшельник. *Тудо кылыкше дене шкетан улмаш, утларакшым шкетын лияш йоратен.*

ШКЕТВУЯ одинолично; одиноличный. *Чыла йодышым тудо*

шкетвужа решатлен. Шкетвужа кресаньык-влакым колхозыш чумырен (М.Ш.).

ШКЕТКУЧЕМ самодержавие, самовластие. *Кугыжан шкеткучемым 1917 ийыште сўмырал шуэныт.*

ШКЕТЛАШ индивидуализировать. *Пашам кажне тунемше дене шкетлен эртарет гын, лектыш йоршеш весе лиеш.*

ШКЕТЛЫК 1) одинокость, одиночество. *Шкетлык чонным иша; 2) единственный. Ит өр: лач тыйым, шкетлык элым, йомак тўняшке ужалем (Ю.Гр.).*

ШКЕТЛЫКТАШ выбирать (из ряда других). *Шкетлыктен каласыме пале-влак тыгай улыт (М.Кал.).*

ШКЕТОЗА самодержец. *Российысе шкетоза. Чумыр Российын шкетозаже кугыжалыйын.*

ШКЕТОЙ монолог. *Чацкийын шкетойжо. Ой кок тўрлө лиеш: шкетой да вашой.*

ШКЕТУНЕММЕ самоучитель. *Немыч йылмым мый шкетунемме книга почеш тунемынам.*

ШКЕЧАП достоинство. *Айдеме улмо шкечапемым мый ни гōланат тошкаш ом пу. Южо еңын шкечап шижмашыже ялт уке.*

ШКЕШАМ самосознание. *Тачысе марий-влаклан шкешамым вашталташ күлеш.*

ШКЕШИЖМАШ самочувствие. *Шкешижмашет таче могайрак?*

ШКЕ

ШКЕШОЛТЫМО самогон. *Ййван шкешолтымым темен конда* (Онч.).

ШКЕШОТА произвольный; произвольно. *Тиде задачым шкешота ыште. Вашмут тидлан шкешота лийын кертеш.*

ШКЕШОТАН самобытный, своеобразный. *Пўртўслан кумалме шкешотан тошто йўлаже марийын таче мартеат аралат кодын.*

ШКЕШОТАНДАРАШ делать своеобразным, самобытным. *Чыла тиде (тўрлө сълнештарыме йонным кучылтмаш) сълнымутчын йылмыжым шкешотандарен* (МЛИ).

ШКЕШУМО менструация (ММ). *Шкешумо годым ўдырамашлан неле пашам ышташ ок йорб.*

ШКЕЭЛ страна родная. *Амалкалче-влак шкеэлын але йотэлын озанлыкышкыже оксавундым кужу жаплан пыштат.*

ШКОЛЧО школьник. *Ынде мый школчо улам, модын куржталаш жап шагал кодеш.*

ШЛАМ подросток. *Йоча деч кугурак, но качымарийыш шудымо айдеме.*

ШЛАМГАЧЕ несовершеннолетний, подросток. *Шламгачыже-влак молан тышке толынты?*

ШЛАМШОРЫК первоярка (биол.).

ШНУЙ святитель, святой, праведный. *Шнуй вер. Шнуй ото. Шнуй шўлыш. Шнуй йўла. Шнуй памаш. Шнуй он вер-*

ховный жрец. Шнуй возымаш. Шнуй Гурий. Шнуй тпал дене Юмо ий мучашым шуя (ММ). *Но, кеч толшо монь омыл, шнуй улам, манаш ом тошт* (В.К.).

ШНУЙЛО священный; святой. *Шнуило сар. Элым аралымаш – кажне ефын шнуило порышо. Нуным курымешлан шарнен ылыме шнуило йўла институтышто кызытат аралалтын кодын* (Н.А.).

ШНУРКЫЛАШ шнуровать. *Коремыште муын чийыме бутинкыжым шнуркылен, тўгө лекте* (Я.Е.).

ШНУЯНГАШ стать святым, освятиться. *Кумалын, кумалын, тудо йорреш шнуяфын.*

ШНУЯНДАШ освятить. *Укумалгудым шнуянденыт* (БЛ). *Епископ Иоан у черкым шнуянден* (МЭ).

ШНУАНДЫМЕ освященный. *Чоньымо у черкым шнуяндыме.*

ШОВЫНЛАШ намылить. *Кидым шовынлаш. Шўргым шовынлаш. Пондашым, шовынлыде, нўжен налаш ок лий.*

ШОВЫЧО простыня, кусок белой материи, покрывало. *Тўшакым шарыш, ўмбачие ош шовычо дене леведе. Ёстембалым ош шовычо дене сорастарен шындыш. Шарныктыш ўмбач шовычым корандышт. Кидшым кукишо шовычо дене йштыльб* (Ю.А.).

ШОГАНВУЙ луковица, головка лука. *Шоганвуйжо пеш кугу, йыргешке.*

ШОГАНШУДО стрелки лука. *Ужар шоганшудышто витамин пеш шуко уло. Шоганшудо тўзланен кушкеш.*

ШОГЕДАШ заикаться. *Мыйын ўдырем уло, ойлаш сайын ок мошто, сочынак шогедеш (Ў.Б.).*

ШОГО заика. *Шого йылман. Шого шогедеш. Ен ойлен ок керт, тудым шого маньт (Ў.Б.).*

ШОДЫГАЛТАШ галдеть, громыхать. *Колам, немьч-влак шодыгалтат: ала-кѳм вурсат, шўрдылыт (Ф.М.).*

ШОДЫРКАМА хриплый. *Шодыркама йўк дене ойлаш тѳча (Онч.).*

ШОЙГЫКТАШ свистеть, шуметь, шуршать. *Мардеж шойгыкта. Шкет шогем чара пасу покшелне, турня-влак шойгыктат мардеж почеш (В.К.).*

ШОКТЕ сетка. *Бритвын шоктеже пудырген, весым налаш кўлеш.*

ШОКТЕК сетчатка (В.В.). *Шинча шоктек вудакан кертеш.*

ШОКТЕШЎДЫР созвездие Плеяды. *Шоктешўдыр – шым шўдыр, йыл-йыл койын волгалтеш (ММ).*

ШОКТЫЗО игрец. *Шиялтыш дене шоктызо ик татлан чарналтыш, вара угыч ныжыл семже йончаш тўѓале, ындыжым марла (Онч.).*

ШОКТЫМО игра (на музыкальном инструменте), манера игры. *Шокто, шокто гармоне-*

тым, шоктыметым йѳратем, шоктыметым веле огул, шкендымат йѳратем (Муро).

ШОКТЫШ отруби. *Сѳсналан пукшаш ик мешак шоктышым нальым. Шоктыш – шокте пундашеш кодишо ложкаш (ММ).*

ШОКШЕШЛАНАШ горячиться, говорить возбуждённо. *Мом тынар шокшешланет?*

ШОКШЕШНАШ разгорячиться, возбудиться, распалиться. *Ойлен-ойлен, тудо ялт шокшешныш. Шыдыж дене йолташешат шокшешнен кайыш.*

ШОКШЫВЕЛ тёплые края. *Кайык-влак телылан шокшывелыш чоѓештат.*

ШОКШЫЙОЛ тепловые лучи. *Тулото воктен шинчем, шокшыйол ласкан ырыкта, йочагот пагытыш наѓгая.*

ШОКШЫЛАШ утеплять. *Пѳртым шокшылаш. Омсам шокшылаш.*

ШОКШЫМУЖО горячка (мед.). *Изи азалан шокшымужо возын. Тиде кредалмаште мыйым чывышинча ден шокшымужо пўтырал пыштышт (Ф.М.).*

ШОЛАГАЙ левша. *Аваже шолагай улмаш гынат, пашалан пеш чулым лийын.*

ШОЛАШ бурлить, кипеть (проявляться в сильной степени, с силой – о работе, жизни, море и т.д.). *Илыш шолеш. Паша шолеш. Шыде шолеш. Шем тењыз шолеш, йўдымат ок мале (М.К.). (Шошым) вўд... шкаланже корным мумешке, шот*

ШОЛ

деч посна шонешталт шолеш (М.Ш.).

ШОЛВИК откровенный, прямой; откровенно, прямо. *Мый ейже шолвик улам, шоньмем вигак каласем* (ММ). *Мый тылат шолвик каласем: тидым ышташ ом тўнал.*

ШОЛДЫРМАН пустословие, пустозвонство, словоблудие. *Пашаш ушна патетикын яра шолдырманже* (В.К.).

ШОЛКЫН марь, марево. *Шысталгыше уржа пасу ўмбалне шолкын иеш.*

ШОЛО I секрет, тайна; секретный, тайный. *Мый тылат ик шолым каласем: мемнан декат тергыше толеш. Тудо ала-могай шоло паша дене пўрдеи.*

ШОЛО II вор, воришка. *Шоло шолым шолыштын. Шолым кучаш огеш кўл, шкеак верештеш* (КМ).

ШОЛОРА кишечник (анат.). *Шолораже пўтыралтын.*

ШОЛТАРАШ вспенивать. *Пушна, вўдым шолтарен, Таур ер дене ончыко чыма* (А.Ф.).

ШОЛТЕМ 1) варево, похлёбка. *Оза тарзыже-влакым ала-могай шолтем дене пукиен колтыш; 2) перегон (самогон). Озавате ўстембаке черпыт шолтемем луктын шындыш.*

ШОЛТЫМВЎД кипяток. *Тиде настам шолтымвўдеи шуалтарыман.*

ШОЛЫЗО плотовщик. *Умыр кастене Юл ўмбалне шолызо-влакын шўльыкан мурышт шергылт йонга. Марий шолызо-*

влак рекордым шынденыт (МЭ).

ШОЛЫК I прохлада; прохладный. *Таче кече шолык: юалге, йўштырак, пылан, мардежан* (Ў.Б.). *Энер воктене кас велеш шолык шарла.*

ШОЛЫК II долг. *Йозакет, шолыкет погынен ўмашсек* (С.Ч.).

ШОЛЫКАН прохладный. *Шолыкан кеңеж. Шолыкан кече. Таче шолыкан кече, ўвыра уке, карме уке, имньылан сай* (Ў.Б.).

ШОЛЫПДЫМО несекретный. *Шолыпдымо тўнежыш пурымо годымат паспортм йодын кертыт* (МЭ).

ШОЛЫПЛАНАШ скрытничать, таиться. *Кышаче семын шекланен, шолыпланен ошкылат гын, чодыра тыйым кайык ден ялык-влакын койышышт дене келгынак палдара* (МЭ).

ШОЛЫПЛО тайный. *Шолыпло паша. Шолыпло шоньмаш. Шолыпло илыш.*

ШОЛЫПНАЛТЫШ взятка. *Тунемашыжат тудо шолыпналтыш дене пурен. Умыржў мучко шолыпналтышым налын илен.*

ШОЛЫШТКАЛАШ покрадывать, заниматься воровством. *Тудо изиж годсекак шолышткала.*

ШОМА сухой овраг. *Корем шома верын-верын шўчаңмыла палдырна, шем шўнер гай ончыкта* (И.С.). Тг. **корем-йол.**

ШОМАК 1) речь. *Шомакым ойлаш. Шомакым пелешташ. Марий погынышто дүмлө писательна кугу шомакым ойлыш;* 2) толки, пересуды, разговоры; злословие. *Шомак лектеш. Шомак коштеш. Шомак шарла. Тудын шомакшылан ит үшане, тудо шоякла* (Ö.Б.). *Ачаже рвезым вурса, тый, манеш, орадым ыштенат, шомакым кондет* (Ö.Б.).

ШОМАКАН невоздержанный на язык, сварливый, любитель ругаться. *Тудо айдемыже шомакан, кутырэн, шотым от му. Коцшаи киндем шинчалан, ылышаи суртем шомакан* (Муро). **ШОМАКВАШТАЛТЫШ** переговоры. *США ден Россияын вуйлатышышт шомаквашталтышым эртареныт.*

ШОМАКДЫМЕ сдержанный, невозмутимый; послушный, кроткий, безропотный. *Ведатым ялыште шомакдыме, үңышö еңлан шотлат.*

ШОМАКЛАНАШ разговаривать, беседовать. *Удыр ден рвезе теңгылыште шомаккланен шинчат.*

ШОМАКЛАШ выступить с речью. *Митинг тўңале, аламогай подполковник лучко минут наре шомаклыш* (Э.А.).

ШОМАКТÖР творческая гостиная, застолье. *Мемнан шомактөрна, тушко таче витляиш толшо-влакым шын-дена* (Онч.). «Шомактөр», «Кончершомак» рубрикыласе унана-влакат ожнысо семьянак

журнал көргым пойдарат (Онч.).

ШОМАКЧЕ говорун; разговорчивый, словоохотливый. *Тиде рвезе пеш шомакче.*

ШОМАКЧЫЛАНАШ трепать языком, болтать. – *Вашке уремыште кудалыштиме правилым тунемаш тўңалына, – Ваший шомакчылана* (О.-Я.).

ШОМБА ботало. *Колым атамашке шомба дене поктыл пуртат.*

ШОНДЫГАЛТА мочево́й пузырь (анат.). *Уке тушто ни шўм, ни мокш-шодо, ни шондыгалта* (Онч.).

ШОНЕМЙОГЫН течение, школа (научная). *У шонемйогынлан поснак тореш шогалыныт илалшырак шымлызе-влак* (Онч.).

ШОНЕНЛУКМО вымысел. *Сылнымутышто шоненлукмо ден чынлийше варналт пуалтыт.*

ШОНЕНМОШТЫШО рассудительный. *Тенийысе йоча-влак шоненмоштышо кушкыт.*

ШОНКАЛЫМАШ размышление, раздумье. *Марий йылмын ончыкылыкшо нерген шонкалы-маш мыйым ты книгалан пижаш таратен* (Пўр.).

ШОНКАЛЫЧЕ мыслитель, философ. *Леонардо да Винчи алте шонкалыче лийын.*

ШОНЫЗО разумный; мыслящий, думающий (о человеке). *Шонызо-влак вес планетлашат улыт, маныт. Шонызо ешт дене паша ышташ куштылго.*

ШОН

ШОНЫК разум. *Кочам тўжвал тўшо дене шоҥгеммыла коеш гынат, шоныкшым нимынярат йомдарен огыл, шоныкшо дене ожнысыжо гаяк.*

ШОНЫМАШ мысль, мнение, соображение. *Мурышто кажне ой авторын шонымашыжым раш почын пуышаш (В.Ч.). Тыгай шонымаш уло: тудым мемнан ушемьш пурташ.*

ШОНЫМО желание, хотение, мечта. *Шонымем мый садак шуктем. Директор шонымыжым ылышыш пурташ уже тўналын. Шонымем икте веле: институтым тунем пытараш.*

ШОНЫШ мысль, идея. *Тудын лекцийжым колыштмеке, мыйын тыгай шоныш шочо: ты еҥым мемнан деке пашаш налаш кўлеш. Вуйлатышынан шонышыжо оҥай, но кертына мо ме тудым таче ылышыш пуртен? Шукертак шуын мўнгышкў чон налше шоныш (В.К.).*

ШОНЫШАҢАШ призадуматься, погрузиться в мысль. *Материалым ончен лектымат, шонышаным: тидым тыге кодаш ок лий, мом-гынат ыштыман.*

ШОНЫШКЫЛДЫШ умозаключение. *Чыла фактым танастарен налмеке, шанчызе шонышкылдышым ыштыш: шонымаш оҥай, тудым ылышыш шындараш кўлеш.*

ШОНЫШО мыслящий, думающий (о человеке). *Шонышо шанчызе. Шонышо студент.*

ШОҢАЛАШ 1) окутать. *Азажым шовычо дене шоҥале. Кавам вулно гай шем пыл шоҥалын (Онч.). Йочам шокшыракын шоҥалаш кўлеш (Онч.); 2) накинуть на плечи. *Ошкылам, пальтом шоҥалын, лўдиш еҥым воштылам (А.Н.).**

ШОҢАЛТАРАШ образовать пену, вспенить. *Имньым шоҥалтараш.*

ШОҢАЛЫШ тент; накидка. *Машинажым брезент шоҥалыш дене петырен шындыш. Йўр тўналят, полиэтилен шоҥалышым вачўмбакыже пыштыш.*

ШОҢАНДАШ вспенивать, образовать пузыри. *Вара оравашт вўдым шоҥанден пўрдаш тўнале (Ф.М.).*

ШОНТЫГАЧЕ старый холостяк. *Тудо веле (Вадим)... пошкудо ўдырамашын ойлымыжла, шоҥгыгаче корным тошка (Ф.М.).*

ШОНТЫПЎРТ дом престарелых. *Аважым Зина, ўрмаш гынат, шоҥыпўртыш колтыш (Онч.).*

ШОНШИГЕ ежонок. *А марий кундемьште шочшо шоҥшигевлакше яндар чонан еҥым имышт дене шуралташ ваҥенак коштыныт (Н.А.).*

ШОҢЫШ вместо, взамен. *Тудын шоҥыш вестўняште тендам сай ылыш вуча (ММ). Поп йўын шында визьт шоҥыш – важык ок кай шинчажат (В.К.).*

ШОҢЫШЛАЛТАШ компен-

сироваться. *Нунын пашашт вашила шоньшлалтмт.*

ШОПЕШТАШ прокисать, скисаться. *Руаш шопештын. Шүр шопештын. Ковышта шопештын.*

ШОПКАНАШ 1) состариться, одряхлеть, увянуть. *Ковамын чурыйже ялт шопкаң пытен, а ожно могай чевер үдыр ыле* (Ö.Б.); 2) выцвести, выгореть. *Порсын шовыч шопкаңын кечеш* (Ö.Б.).

ШОПТЫРШИНЧАН кареглазый. *Пөтыр – йытыра рвезе, кудыррак үпан, шоптыршинчан* (Я.Э.).

ШОПЫК кислота (хим.). *Азотан шопык. Серан шопык. Серандыме шопык.*

ШОРВА сладкий напиток. *Мүй шорва. Пайрем шорва.*

ШОРГЕМ ливень. *Кечывал тураште шоргем шорген кайыш.*

ШОРДЫШҮДЫР Полярная звезда. *Шордышүдырым ончен, ялышкем туран толын лектым.*

ШОРЕДАШ дотянуться, достать до чего-л. – *Муныжымат шоремде, – манеш озавате. Мый пызлыгычкым шоремдынем, варам шум* (Ö.Б.).

ШОТАН порядочный, воспитанный. *Шотан ең. Шотан айдеме ең пачерыш пурымо годым эн ончычак саламлалтеш* (В.И.).

ШОТАНДАРАШ организовать, направлять. *Йылме – ең-влак кокласе кылгучем йөн гына*

огыл, тудо эше калык илышым шотандарыше куатле вий (Пур.).

ШОТЕШТАРАШ уладить, наладить. *Илышым шотештараши. Шке шотештарем, Семон изай, тый улазе веле лият* (С.Ч.).

ШОТЕШ ТОЛШЫЛАН ШОТЛАШ признать удовлетворительным.

ШОТЛАНДАРАШ нормализовать, утрясти. *Мо күлешыжым шке коклаштыда шке шотландарыза. Кай конторышко, йодышетым шотландарен тол.*

ШОТЛЕММУТ считалка. *Йоча-влак шотлеммутым шке шонен муыныт. Йочам годым мемнан дене түрлө шотлеммутым кучылтмт ыле.*

ШОТЛЫЗО 1) счетовод. *Шотлызо улам, бухгалтерийыште ыштем;* 2) счётчик (о человеке). *Погынымаште йүжкым шотлаш шотлызо-влакым ойырышт.*

ШОТЛЫК 1) смета, расчет. *Книгам лукташ шотлыкым ышташ күлеш. Экспедицийыш каяш шотлыкым ямдыле;* 2) счет. *Пайремым эртараш түрлө сатум наледышым, тева шотлыкшо, ончал. Амалкалчын оксаже пеш шуко, ынде шотлыкшымат йомдарен. Ато от му мучашым, шотлык шотым* (Онч.).

ШОТЛЫШО счетный. *Шотлышо комиссий. Шотлышо машина. Шотлышо ең.*

ШОТЫН толком, путём. *Тудо айдеме шотын иленжат ок мошто.*

ШОЧ

ШОЧМЫВАЛЕ родинка, родимое пятно. *Чон рѳмбалгыште арам волгалтын, шочмывальшке лавырам тушкат* (А.И.).

ШОЧМЫВЕЛ сторона родная. *Чонлан пеш лишыл, пугтырак палыме да шерге шочмывел сѳрет-влак кончат* (И.К.).

ШОЧМЫК происхождение. *Шочмыкшо дене тиде рвезе мемнан тукым гыч огыл.*

ШОЧМЭЛ родина. *Марий Эл – мемнан шочмэл.*

ШОЧШО-КУШШО родня, кровный родственник. *Ме тудын дене ик шочшо-кушишо улына. Шочшо-кушишет уло-уке? Ик эргым ден ик ѳдырем уло, кок пачката* (Ѳ.Б.).

ШОЧШЫЕН рождѳнный. *Николай Островскийын «Тѳтанеш шочшыен-влак» романжым эше ѳоча годымак марла лудынам ыле. Мѳкши дене ызгыше ладыра ломбыжым у шочшыенла ѳывыртен... ончал колта* (Онч.).

ШОЧЫКТАШ порождать, производить, взрастить. *Поро порым шочыкта. Мура пашам кумыландышаш, а паша мурым шочыктышаш* (В.К.). *Тенийысе шокшо игече туто шурным шочыкта. Ю. Галютин у книгам икте почеш весым шочыкта.*

ШОЧЫКТЫШ творение. *Пѳртѳсын шочыктышыжо.*

ШОЧЫНАВА Мать-Богородица, ангел-хранительница человека. *Рвезем Шочынаваже ара-ла. Шочынават тыйым тѳрлѳ осал деч аралыже.*

ШОЧЫНВАЛЕ родинка.

ШОЧЫНЛЫК происхождение. (РМС). *Шочынлыкшо дене поян еш гыч улмаш.*

ШОЧЫШ потомок, отпрыск. *Нуно Акпатырын шочышышт улыт.*

ШОШЫМВѳД вода талая. *Акацийже, сиреньже, шошымвѳдым ѳѳын темын, поче-поче пеледыч* (Ю.Г.).

ШОЯ рассказ устный. *ѳдырамаш ике ылышыже нерген кас мучко шоям каласкален шинчыш.*

ШОЯКЛАНАШ привирать, плутовать, лукавствовать. *Рвезе-влак шоякланен шинчылтыт. Пошкудо вате шояклана, чыным ынеж каласе.*

ШОЯКЧЕ плут, мошенник. *Тый шоякче улат* (Ѳ.Б.). *Савырголтыш жапыште мынярен шоякче-влакын опышышкышт верештыныт.*

ШОЯЧЫЛЫК неискренность, лицемерие, фальш, двуличие. *Шоячылык эн чот шѳмым корш-тара, але мартеат.*

ШѳРАЗА ребѳнок грудной. *Тиде модышым эше шѳраза улмет годымак налынам ыле* (Онч.).

ШѳРАЛТАШ стереться, исчезнуть, развестись, изгладиться. *А шѳмыштем, палем, ок керт шѳралтын туныктышемын кодымо кыша* (А.М.).

ШѳРАЛТДЫМЕ неизгладимый. *Гарту университетыште тунемме чонешем шѳралтдыме кышам коден.*

ШѳРАШ I избавить что-л. от нынешнего вида, привести в

прежнее состояние. *Йоңылышым шӖраш (резинке дене йӗшташ). Кӗртнӗм вӗдеш чыкен шӖраш (йӗкшикыктараш). Локтымым шӖраш. Вуйым шӖраш. Шыдым шӖраш. Винтым шӖраш (рончаш). Йӗд пычкемышым пасушто тылзе волгыдо шӖра (Ю.А.).*

ШӖРАШ II отрицать, отвергать. *Сандалык шаремьште ала-могай ювий улмым шӖраш ок лий. Тидым мый ыштенам, шӖраш тӗчымаш уке.*

ШӖРАШ III отговорить; отчуждать. *Тудо мыйым осал пашаш лозалме деч шӖрыш. Мичум Олюк деч таки шӖрышт.*

ШӖРВАЛ сливки. *ШӖрвалан кофе м йӗын ончышым, пеш тутло.*

ШӖРВАЛЛАНЫШЕ пышпащий обильными яствами. *Кувавайын кере Ches дене шӖрвалланыше ӱстембалже шинчаistem койын кодо (Ю.Г.).*

ШӖРВАР продукты молочные. *Кевыт гыч тӗрлӗ шӖрварым налын тольым. ШӖрвар кочкыш тазалыклан пеш пайдале. Тн. шӖр-торык.*

ШӖРГАШЛАШ оцепить, опоясать. *Кумалме верым (кандыра дене) йыр шӖргашлышт (Онч.). Полиций пашаен ӱ-влак плоцадьым шӖргашлен налыч.*

ШӖРЛАШ I 1) пройти (исчезнуть). *Пуалме шӖрла. Пыл шӖрла (шаланен пыта). Тутыра шӖрла. Мардеж шӖрла (чарна) (Ӗ.Б.); 2) смягчиться. Товар шокшеш шӖрла, огеш*

пӗч, пушкыдемеш. Кӗзӗ шӖрла (пӗшкемеш) (Ӗ.Б.).

ШӖРЛАШ II 1) отказаться. *Мый ике мутем деч шӖрлаш шонымаш уке. Кӗшитӗмӧ деч шӖрлен от керт. Каче ӱдыржӧ деч шӖрлен; 2) отречься. Николай II кугыжанвӗкенже деч ике шӖрлен.*

ШӖРЛЫМАШ отказ, отречение от чего-л. *Тамак деч шӖрлымаш. Виеш ыштыктымаш уке, нал кагазым да возо шӖрлымышым.*

ШӖРМЫЧЛАШ обуздать. *Имнӗм шӖрмычлаш. Тореш руышо-влакым шӖрмычлаш кӗлеш. Йӗшӧ, кредал кошшо-влакым шӖрмычлыман.*

ШӖРТНӒЫВОЖ жилка золотая; выгодное дело (Ӗ.Б.). *Мемнан ик коллегына ике шӖртнӒывожшым муын – йӧра ма, уке, йолташыже-влакым лымлийде почка, лӗмым ышта лиеш.*

ШӖРТНӒЫЗӖ ювелир. *Шергакан кӗ-влакын чын акыштым шӖртнӒызӖ-влак веле палат.*

ШӖРЫМАШ 1) отрицание. *ШӖрымаш шӖрымаш. ШӖрымаш кеч-могай йылымыштат уло; 2) опровержение. ТАСС-ын шӖрымашыже. Тиде аляк ваштареш шӖрымашым возаш кӗлеш.*

ШӖРЫМӖ I ластик, резинка для стирания. *Йоңылышыжым шӖрымӧ дене шӖрыш.*

ШӖРЫМӖ II отрицательный. *ШӖрымӧ формо. ШӖрымӧ ужаш. ШӖрымӧ частице. ШӖрымӧ вашмут. Глаголын шӖ-*

ШӖР

рымӧ формыжо. Марий йылмыште шӧрымӧ ужаш эре пералтышан лиеш.

ШӖРЫН бок, сторона, грань. *Устелым пурла шӧрынжӧ дене шынде. Машина шола мозыр шӧрынжӧ дене меҥгыш миен тӱкныш. Троллейбусын шӧрынжым чыла сӱртен пытарыме.*

ШӖРЫШ I отказ (действие). *Мом мый ойлем, тиде шӧрыш огыл, тиде – шижтарымаш, па-лен шого (МК).*

ШӖРЫШ II отрицательный заряд. *Келыш ден шӧрыш эре ваштарешла лийыт (РМС).*

ШУАЛГАШ растворяться, разлагаться; рыхлеть. *Йӱшӧ вӱдеш сакыр ок шуалге. Эре йӱр да йӱр, ынде мландыжат шуалга ала мо? Йӱр логалме верыште эре киеп, кермычетше шуалгаш тӱҥалыныс. Шокшо кӱм вӱдыш кудалтет гын, шуалга (Ӧ.Б.).*

ШУАЛГЕ тающий; рыхлый. *Шуалге лум. Шуалге ий. Шуалге корно. Шуалге рок. Шуалге кермыч. Шуалге лумыш йол вола (М.Е.).*

ШУАЛГЫШ раствор. *Цемент шуалгыш. Спирт шуалгыш.*

ШУАЛТАРАШ растворять, разводить. *Кече лумым шуалтара. Порошокым вӱдеш шуалтараш. Чиям леве вӱдеш шуалтарат.*

ШУАЛТАРЫШ растворитель. *Чия нугыдо, шуалтарышым ешараш кӱлеш.*

ШУАНШЕРТНЕ облепиха. *Шуаншертне тений чот пеле-*

далтын ыле, саскаже лын лийшаш (Куг.).

ШУАРТЫШ закалка. *Кап шуартыш. Кочам – тошто шуартышан еҥ, тудым пешыже от лӱдыктӧ. Шонго еҥлан капыште вийым кучаш рвезе годсо налме шуартышыже шуко шотышто полша. А шолын вурс – эн пейгыде шуартыш (В.К.).*

ШУАРЫМАШ закаливание; каление. *Капым йӱшӧ вӱд дене шуарымаш. Кермычым шуарымаш. Кӱртньым шуарымаш.*

ШУАШ I поспеть, созреть. *Олма шуын. Уржа шуын, тӱредаш лиеш. Паренге кочкаш шуын. Луй коваште шуын, шыжым шеме лиеш (Ӧ.Б.).*

ШУАШ II точить, острить, править. *Карандашым шуаш. Чырам шуаш. Савам шуаш. Бритвым шуаш.*

ШУВЫН рычаг, вага. *Шувын дене пырням иралаш. Орзам, шувын дене нӧлталын, шӱрен шындыш.*

ШУГЫНЬЛАШ колотить, колошматить, дубасить. *Шугыньо мут дене шугыньлат мольмат (Ю.Г.).*

ШУГЫНЬО дубина. *Урем мучко пӧрвей-влак шугыньо дене куржталыштат.*

ШУДАҢАЛТАШ зарости травой. *Вуеш ит нал, авай, шуэракын толам, шудаҥалтын воленыс шӱгар пӧртетат (Онч.).*

ШУДЕР травостой, дуг с густой травой (Ӧ.Б.). *Энер воктен шудер шарлен возын.*

ШУДОЛЫК луговина. *Шуд-олюкышто тыршыше-влакым кажне кечын колхоз пукиа* (Онч.).

ШУДЫГАШТА полоса скошенного сена (Ö.Б.). *Кызыт гына солен пыштыме шудыгашта-влак шуйналт возыныт.*

ШУДЫКШ проклинание. *Мыяк веле улам манын, ала-момат ок ыште, лавыран шудыкш вынемеш еҥын чонжым йўкшыкта* (И.С.).

ШУДЫШ проклатие. *Шорык шудыш пирылан ок шу* (КМ). *Тошто шудыш тоштыланак шуыс* (В.К.).

ШУДЫШОГАН лук дикий. *Лум кайымеке, олыкышто шудышоган ужаргаш тўналеш.*

ШУЕМ продолжатель, преемник. *Шуемже уке, шочшыжо уке.*

ШУЖ гниль, труха; трухлявый. *Йошкар, пушкыдо корган пушенгым маныт шуж* (Ö.Б.). *Шуж кож, кошкен коргыжō, шў-яш тўнгалын* (Ö.Б.).

ШУЖА твёрдый, прочный. *Эн шўштыра тумо, эн шужа тумо руш кугыжан шелыклан руымо* (В.К.).

ШУЖАН 1) пористый, губчатый, с порами. *Шужан пушенге. Шужан сақыр. Шужан кинде. Кинде нончык шужан* (Ö.Б.); 2) вяжущий, нескользкий, сдерживающий скольжение. *Шужан корно, терлан яклака огыл, терым кучен кая* (Ö.Б.). *Шужан лум. Шужан тердаван. Тг. кычыка.*

ШУЖАҢАШ становиться твёрдым, затверделым, жестким. *Лум шужаҥеш (пешкыдемеш кылмен, тошкен), йол ок воло* (Ö.Б.). *Корно шужаҥын, пешкыдемын кылмен, имнълан неле шупшаш* (Ö.Б.); 2) налипнуть (о снеге, льде). *Пырня лумеш шужаҥ шинчын. Телым йўр йўреш гын, пырня пелен лум шужаҥеш, нижын шинчеш* (Ö.Б.).

ШУЖГАШ шуметь, шелестеть. *Икте деч веле эре лўдам – йўр деч: пылыш шужгаш тўналеш* (Онч.). *Йол йымалне велше лышташ шужга.*

ШУЖЕНИЙ голодный год. *1920-шо ийлаште лийше шужений годым марий-влакат чот йўсланеныт.*

ШУЙНЫК слизь. *Умшаж гыч шуйнык лектеш.*

ШУЙНЫШ продолжительность. *Кок кече шуйнышан экскурсийыш коштым.*

ШУЙЫМАШ прививка (дерева). *Тиде олманум шуйымаш йон дене куштенам, ужат, могай қушкын шогалын.*

ШУЙЫШ продолжение, развитие (дальнейшее). *Тиде историйың онай шуйышыжо уло.*

ШУЙЫШКУТ поколение. *Тиде жапыште керемет, шуйышкут аралыше, лачак шоген ойгырен* (И.С.).

ШУКИЯШ многолетний. *Шукияш культур. Шукияш паша.*
ШУКТЫКЛЫК исполнительность. *Пашаште тудын шуктыклыкшо ялт уке.*

ШУК

ШУКТЫМАШ исполнение; выполнение. *Директор сомылым шуктымаш. Планым шуктымаш.*

ШУКУЖАШАН сложный (хим.). *Шукужашан наста.*

ШУКЫВАЧАШАН многоэтажный. *Шукывачашан пöрт.*

ШУКЫГАЛЫКАН многонациональный. *Шукыгалыкан эл.*

ШУКЫГЕЧАШ многодневный. *Шукыгечаш паша.*

ШУКЫГУРЫМАН многовековой. *Марий-влакынат шукыгурыман тошто йўлашт уло. Оңай улмаш шукыгурыман финн-угор эртыше жап* (Пўр.).

ШУКЫДОЧКО многоточие.

ШУКЫЕНАН многолюдный; многочисленный. *Шукыенан ола. Шукыенан калык.*

ШУКЫЙОЧАН многодетный. *Шукыйочан ава.*

ШУКЫЙЖЫҢАН многоступенчатый; многочленный. *Шукыйжыҗан ракете. Шукыйжыҗан уравнений.*

ШУКЫЛО полно, не счесть, много. *Тудын гай тўняште шукыло. Москошто калык пеш шукыло.*

ШУКЫЛУКАН многоугольный. *Шукылукан фигур.*

ШУКЫМУТАН многословный. *Шукымутан айдема.*

ШУКЫҢАН многозначный (линг.). *Шукыҗан мут.*

ШУКЫЦИФРАН многозначный (о числе). *Шукыцифран числа.*

ШУКЫЧОТ множественное число (линг.).

ШУКЫЧЫТЫШАН много-страдальный. *Шукычытышан калык.*

ШУКЫШÖРЫНАН много-сторонний. *Шукышöрынан паша. Шукышöрынан полшы.*

ШУЛАНТЕ шипы. *Телым машинаш шуланган оравам шыдат.*

ШУЛАТА тальй. *Шулата вўд корным мушкеш. Шошым шулата вўд, корем лакыш йоген волен, кугу лум пургыжыш миен элёрта...* (М.Ш.)

ШУЛДЫР 1) крыльчатка, лопасть. *Ваки шулдыр. Машинан шулдыржо сайын пöрдеш, вўдым йўкшыктара;* 2) крыло (здания). *Мемнан факультетна пöртын шола шулдырешыже верланен;* 3) отвал (у плуга). *Ик шулдыран, кок шулдыран плугым... шўдырен, имне-шамыч... пасугапкаш пурат* (Ю.Г.).

ШУЛДЫРАНДАШ вдохновлять. *Ала калыкемьн кумылжо уэмын, шулдыранда чоным тыныс илыш ям* (В.К.).

ШУЛДЫРАНДЫМАШ вдохновение, окрыление. *Мутым моштен кучылтса, тудын вийже... тудым поэтически шулдырандымаште* (В.К.).

ШУЛДЫРЛАШ окрылять, при-делывать «крылья», присоединить части чего-л. в виде крыльев. *Тыгела первый ийлаште шулдырленят у олам* (Ф.И.).

ШУЛТАШ прощать, отпускать грехи. *Мыйын сулыкем турко, шулто* (ММ).

ШУЛТЫШ шуга, талая вода со льдинками. *Лум шултыш.*

Энерыште чыла вере шултыш налын, вончаш ок лий.

ШУЛЫК благодать; здравие. *Юмо деч шулыкым йодаш. Чодырасе ер воктене шошым мозай шулыкым шижат!*

ШУЛЫКАН благодатный, благословенный; здравый. *Шулыкан вер. Шулыкан илыш. Ачаже сугыньла, шулыкан лий, кугу лий, манеш (Ö.Б.).*

ШУЛЫКТЕМ раствор. *Известка шулыктем. Салицил кислота шулыктем.*

ШУМАТЛЫК субботник. *Толын тўняшке ленинский, коммунистический шуматлык. Кремльыште Ленин арулыкым тўрлен, капкылым тодыштын шуматлыкеш (В.К.).*

ШУМЛЫК цель. *Тудо Йошкар-Олаш шукертак толын, шумлыкшо икте лийын: тунемаш пураш. Шымлымашын шумлыкшо. Йолташем ончыланже раш шумлыкым шынден: теней диссертацийым аралаш.*

ШУМЫСЕНЫШ достижение, успех. *Шумысенышна дене ме кугешенат кертына. Марий литератур йылмын революций деч вара шумысенышыже моткоч серыпле лийын.*

ШУНАЛГЕ коричневатый (о цвете). *Книжкамын шуналгырак чурийышкыже ончем, да шерем ок тем (И.К.).*

ШУНДАШ оседать. *Ошма шунда. Йошкын шунда. Шундык шунда. Румбыкан вўд шунда. Кышал шунда.*

ШУНДЫК осадок (на дне), отстой. *Шундыкышым корандаш кўлеш, пеш шуко погынен.*

ШУНЛАШ замазать глиной. *Подым, шулен, тул ўмбаке сакалтат (В.К.).*

ШУНГАЛТЫШ 1) падение (быстрое, стремительное чего-л. – воды, камня, человека, т.д.), прыжок в воду. *Шунгалтыш тураште кугу лаке лийын шинчын (А.Ф.). Тудын шольжо вўд шуналтыш спорт дене мастер улеш. Кап шуналтышым онжо дене шефын... ушдымын вўдў чыма (В.К.);* 2) раскаты (зимой на дорогах). *Курык перна ма, шуналтышеш тер пижеш ма – Кори кычкыралеш веле (Н.Л.).*

ШУНГО I бугор, холм. *Кожла шулго. Нур шулго. Шулго вер мыняр кўкшытан, кагазеш ончыкталтеш (М.Ш.). Шулгеш кинде шагал шочеш, терыс лукде (Ö.Б.).*

ШУНГО II лес дремучий. *Шулго ото. Шулгышко пурем, пеш кугу ото (Ö.Б.).*

ШУПШАЛТЫШ поцелуй. – *Мом вучышаш улам мый тидлан? – Шупшалтышым шўргыш.*

ШУПШАШ манить. *Марий чодыра шкеж чыташ лийдымын шушшеш. Поэтын чонжым мўндыр шўдыр шушшеш шкеж дек.*

ШУПШВИЙ сила притяжения (физ.). *Кечын шупшвийже моткоч кугу, тудо шке йырже индеш планетым пўрдыкта.*

ШУП

Кажне планетын шкенжын шупшивийже уло.

ШУПШМАШ притягательность.

ШУПШЫК притяжение (физ.). *Мландын шупшыкшо. Сандалыкысе кажне капоран иже шупшыкшо уло.*

ШУПШЫЛТЫШ затяжка (дыма сигареты). *Пу-ян тамакетым, кеч ик шупшылтышым ыштем, шупшмем пеш шуэи.*

ШУРАЛТЫШ укол. *Онгыштем ала-могай шуралтышым шижым. Шуралтыш дене эмлат.*

ШУРКА хохол (у птиц). *Шурка вуян чыве. Шурка вуян кўсебык, вуйыштыжо кошарген шога шуркаже (Ў.Б.).*

ШУРКАНАШ испытывать удовольствие, наслаждаться, упиваться. *Тарантасыште шурканен шинчын кайышым. Кочдымо кочкышым шурканен кочкым. Мончаш шурканен пурышым (Ў.Б.).*

ШУРМАНАШ маскироваться. *Ындыжым «маскироваться» мутым марлаш кусараш лиеш: шурманаш, шурман шинчаш (В.Д.-О.).*

ШУРНАНАШ становиться хлебным, зарастать хлебами, стать урожайным. *Степь шурналын, дунгалтеи той океанла (М.К.).*

ШУРНАНДАШ засеять хлебом. *Пасум шурнандаш.*

ШУРНЫВЕЧЕ нива. *Йырым-йыр – кумда шурнывече (А.Ю.). Шергытальн шурнывечым, пасунам, турый мурен (В.К.).*

ШУРНЫВОЧ овсянка (биол.). *Шурнывоч – нарынче олан кайык, тельым тер почеш погынен чоҥештылыт.*

ШУРНЫЗО зерновод. *Марий шурнызо-влак тений кугу шурным налын кертын огытыл: йўр лийын огыл.*

ШУРНЫЛЕКТЫШ урожай. *Мемнан кундемыште тений шурнылектыш изирак лийын.*

ШУРНЫСАВЫШ зарница. *Шурнысавыш шушо киндым саламлен волгалтара (Онч.).*

ШУРНЫСИЙ праздник урожая. *Авам ойла ыле, ожно шурнысийым ыштат улмаш (Ў.Б.).*

ШУРНЫСОМЫЛ зерноводство. *Шурнысомыл пытартыш жапыште марий коклаште чот шарлен.*

ШУРНЫШЫРЧЫК саранча (биол.). *Тудо шурнышырчыкын да ирмўкышын мўйжым кочкын илен (МПУ).*

ШУРЧАШ просачиваться. *Вўд шурча.*

ШУРЫМАШ набить оскоми-ну. *Шоптырым шуко кочкат гын, пўй шурымеш.*

ШУТЫЛАНАШ I позариться, хотеть, мечтать. *Лишыл еҥетын пўртишылан ит шутылане (БЛ). Ачий ден авийын кум волость дене шутыланен шогымо ўдырышты лийынам (ММ). «Йылмылан» мийышна... Йо-мо... Теве могай йылмылан шутыланен улмаш генерал (Онч.). Пыкше кынелын ўжара, тўлыжгў, чевер-ува – вуверкува*

тудымат шутыланен тўнчыктараш (В.К.).

ШУТЫЛАНАШ II шутить. *Сапан шутыланаи пеш тале ыле.*

ШУТЫР беспокойство, хлопоты. *Тыгай шутыр лийшаашым шижам ыле гын, документтым ом пу ыле шол* (М.Ш.).

ШУШКО сачок. *Шушко дене лывым кучат. Колым шушко дене авырен луктым.*

ШУШЫЛ отруби. *Шулдын логалын кагаз шушыл куголят* (В.К.).

ШУЫШТАШ подрезывать. *Чыра кошаргым шуышташ. Тоям шуышташ. Сорла дене уржам шуышташ. Коваштым шуышташ* (Ө.Б.). Тг. **пўчкедаш**.

ШУЭ: *вўд шуэ* птичий грипп. *Вўд шуэ чер, комбигылан, лудигылан верештеш дык, чыла кола, юм ыштен от поснее дык* (Ө.Б.).

ШУЭМДАШ ошкуривать бревна полосками. *Пырням шуэмдаш.*

ШУЭШТАРАШ разредить. *Чодырам шуэштараиш. Озымым шуэштараиш.*

ШУЭШТЫШ резьба художественная, украшение. *Ожнысо марий сымыктышыште изи огыл верым шуэштын налын. Шуэштын – шуэштын ыштыме сорастарыме ўзгар.*

ШУЯЛАНАШ вытягиваться, расти вверх. *Чўчкыдын ўдымылан кўра помидор озымлан тушто шыгыр – шуяланат* (А.Ф.).

ШУЯЛАНЫШЕ долговязый.

Тумышан вургеман, шуяланыше рвезе, чулым огыл ончалтыш, ун – портыш помыла (В.К.).

ШУЯЛГЕ продолговатый. *Шуялге неран. Шуялге чуриян. Шуялге ер.*

ШЎАЛТЫШ ополоски. *Аваже чылажымат содывўд дене мушкын шындыш да шўалтышыжым тўгў луктын кышкале* (Оңч.).

ШЎАРАШ выживать. *Тудым паша гыч шўарен лукташ толашат. Марий-влакым шке мландышт гыч шўаренит.*

ШЎВЕДЫМАШ заговаривание, заклинание. *Ожнысо марий-влак шўведымашлан чот ўшанен иленит.*

ШЎВЕДЫШЕ знахарь. *Ожно годым марий-влак шўведыше дене эмлалтынит.*

ШЎВЎ насадка, приманка. *Шўвў – ош кол, изи пардаш, нужнўрыш керит.*

ШЎВЫЛ слюна. *Энўрыш керме шукушыжым шўвылет дене нўртў.*

ШЎВЫЛТАРАШ намочить слюной, слюнявить. *Копажым шўвылтарен, рвезе пашалан ниже. Андале улат, умшатшым чыла шўвылтарен пытаренат.*

ШЎВЫЛТЫШ плевок. *Чышт шоктен, шыде шўвылтышыже лум ўбак умшаже гыч чоңештыш.*

ШЎВЫРЛЎ одаренный, даровитый. *Марий веле пуйто шўвырлў ен-влаккан ожсек нужна улмаш, манаи тўчат* (В.К.).

ШҮВ

ШҮВЫРОҢАШ набухать, вздуться. *Ты ганат тыгай койыш шүвыроңаш тўнале.*

ШҮВЫРОҢЕШТАШ пузыряться. *Вўд йўр годым шүвыроңештеи. Шошым вўд шүвыроңештын веле кая (Ө.Б.).*

Тг. **ковылешташ.**

ШҮҒАРВЕЧЕ погост, кладбище. *Шўғарвечын кушто улмыжым заключённый оғеш пале (Ф.М.).*

ШҮҒАРТ могильник (археол.). *Археолог-влак акрет годсо шўғартым муыныт.*

ШҮҒО 1) короед (биол.). *Шўғо пушенгым кочкеш, пырням, пугомылям шўткала, рожым ыштлеш (Ө.Б.);* 2) червоточина (изъяс, отверстие). *Шўғо кочмо пушенге оңалан ок йөрө (ММ).*

ШҮДАШ приказывать. *Командир шўдыш: тиде селам таче налман.*

ШҮДИЙ столетие. *Марий калык у шўдийыш кугу ўшан дене вончыш. А мурыжо данле Мефодийым тек куржталыкта шўдий тўня йр (Ф.М.).*

ШҮДЫВУЙ сотник. *Акпарс марий-влакын шўдывуйышт лийын. Ынде молыжат Владимирын дружиныже гыч шўдывуйым пален шуктышт (В.П.).*

ШҮДЫК приказ. *Ректорын шўдыкшө дене келшышын, университетыште каныш кечым вес арняш кусарышт.*

ШҮДЫРАҢАШ I 1) озариться (о мысли). *Яндар шонымашем эре ужат – волгалт кая*

эн поро ылышна. Тунам шўдыраңаш уш-акылат, пеледалтеи чотрак кумда тўня (Т.П.); 2) зажечься звездами. *Кече шинче, шыже кава шўдыраңаш.*

ШҮДЫРАҢАШ II стать звездой, знаменитостью. *Мемнан классыште пырля тунемше йолташна шўдыранынат шуын.*

ШҮДЫРВОЧМО паралич. *Ынде тудым шўдырвочмо чер перымылан ятыр ий шуэи, кидшыMAT тарватен ок керт (МЭ).*

ШҮДЫРГУГЫТ звёздная величина (астр.). *Шўдыр-влак коклаште Шордышўдыр кокымшо шўдыргугытан шўдыр.*

ШҮДЫРЙОЛ луч звезды, свет звезды. *Шелше рожыш шўдырйол гай пурем (А.И.).*

ШҮДЫРМУЖАН звездочёт. *Шўдырмужан кузе шўдыр почеш мўндыр каваште шўдырым почеш (В.К.). Шўдырым ончен, талнам пальше шўдырмужан улмемла веле чучеш (В.К.).*

ШҮДЫРПЕЛЕДЫШ астра (бот.). *Шўдырпеледыш мардеж йымалне ок ланешт (В.Из.).*

ШҮДЫРТАШ пятнать, позорить; влачить. *Эй, тый, студент лўмым ит шўдырто, арамак ит тырше шўкташ (А.С.). Илышем шўдыртен илем.*

ШҮДЫРЧҮЧКЫШ мерцание звёзд. *Мый шўдырчүчкышым ончаш пеш йоратем, тидат шкешотан музык, симфоний.*

ШҮДЫШ обод, кольцо. *Орава шўдыш. Печке шўдыш.*

ШҰДЫШАН с ободком, стянутый ободком. *Тау веле, критик-влакын кид чыгылтмашеш «Резе йўк» шўдышан куд книга лекте* (В.К.).

ШҰДЫШЛАШ оковать. *Орва тыртышым шўдышлаш. Печкем кўртнў шўдыш дене шўдышлаш.*

ШҰЕЖ углерод (хим.) (В.В.).

ШҰЕШПИДЫШ подвеска (женское украшение) (Онч.).

ШҰЖМАНДАШ утрамбовать, утоптать. *Лумым келын, корным ямдыленыт, ончыч имне дене, вара тер дене шўжман-деныт* (Онч.). *Эрлалан пум кондаш корным шўжмандена.*

ШҰЙЛОДЫШ шейный отдел позвоночника (анат.).

ШҰЙҰШТО ошейник. *Ик кечын... тий шўйўштыж деч утлен кудалеш* (А.М.).

ШҰЙШҰДЫШ гривна (украшение).

ШҰЙШЫРОК перегной. Тг. **пургыж.**

ШҰЙЫЗЉ угольщик, шахтёр. *Шўйызо-влак забастовкым тўғалыныт* (Куг.).

ШҰКЕМОРВА тачка. *Кури Микалын шўкеморвашкыже кок корзинґгам пыште* (М.Ш.).

ШҰКЛАШ сорить, мусорить. *Садпакча воктенысе чодырам чыда шўклен пытареныт.*

ШҰКПУЧ мусоропровод (В.В.). *Кызыт шўкым тўго нумалме ок кўл, кажне пўртышто шўкпуч уло.*

ШҰКШАКСШҰДЫВУНДО бурьян, заросль сорной травы.

Кудына шенґелне прогалыште... коршалґе, арымшудо, коншудо, эше ала-могай шўкшакшудывундо... чот гына пелед шогалын (Ю.Г.).

ШҰЛЬШКОРНО дыхательный путь, дыхание. *Водырын шўльшкорныжо ишалтме гае лие* (Ф.М.). *Ах, аччи! Тўрвычшаш, шўльшкорным почшаш!* (Онч.)

ШҰЛЫШЫН: у шўлышын с новой силой. *(Сем) шўртыла, ылыш ўмырла кўрылт кая, но у шўлышын вянеш* (Онч.). *Ик шўлышын одним дыханием. Пашам ик шўлышын ыштен кудалтышым.*

ШҰМ чувство осязания, ощущения. *Парням йўшто налеш гын, шўмжў пыта. Шўмжў уке, нимат ок шиж корштымым* (Љ.Б.).

ШҰМАН 1) дружелюбный, доброжелательный. *Тиде ен мый декем шўман улмыжым ончыктыш. Ватыже ден марийже шўман илат, огыт вурседал, огыт кредал* (Љ.Б.). *Тиде резылан шўман омыл, ом йўрате* (Љ.Б.); 2) охочий (любитель чего-л.). *Тудо аракалан неш шўман. Книгалан шўман.*

ШҰМАҢАШ I привязаться, привыкать. *Резе ачаж пелен шўманґе, ачажым ужде ок турко* (Љ.Б.). *Мыят нине резве-влак деке шўманґым.*

ШҰМАҢАШ II покрываться корой, шелухой. *Парелґе шўманґе. Пушенґе шўманеш.*

ШҰМАНДАШ приохотить, приобщить. *Йочам шочмо йўлме*

ШҮМ

деке изинек шўмандаш кўлеш. Йоча годсо йолташем школышто ышта, йоча-влакым шиңчымаш деке шўманда.

ШҮМВУРГЫЖТАРЫШЕ волнующий, вызывающий волнение. *Институтын шўмвургыжтарыше оралтышкыже пурем гын, кызтат шўмем пырткаш тўналеш.*

ШҮМВУРГЫЖТАРЫШЕ-АЙО торжественно-эмоциональный. *О. Шабдарын шўмсем чакналтышыже-влак эсогыл марий сылнымутын посна шўмвургыжтарыше-айо стильшыкыже савырненыт, манашат лиеш (МЛИ).*

ШҮМДУЛ страсть; страстный. *Шўмдул йўратымаш авалтен рвезым. Шўмдул почылтыш страстный порыв.*

ШҮМДЫМӦ 1) сердечник (больной). *Шўмдымӧ лийын, нимо пашамат ыштен ок керт (Ӧ.Б.); 2) бесчувственный. Шўмдымӧ ен. Парня шўмдымӧ лийын, нимом ок шиж (Ӧ.Б.).*

ШҮМДЫМЫЛЫК бессердечность, чѣрствость. *Коваштылан верч тыгай шўмдымылыкым ончыктымылан ӧрат веле (МЭ).*

ШҮМДЫМЫН бессердечно, бездушно. *Пала шоляшем: кунам шўмдымын, йўштын налеш йўр пытартыш сўретшым нулалын, тунам тудо илышыमत шуа ўштын (В.К.).*

ШҮМЕШКАШ полюбить, возлюбить, влюбиться, воспылать любовью. *Книга деке шўмешкаш.*

Ен деке шўмешкаш. Ўдыр деке шўмешкаш. Арня коклаште Акнай ден Окавий шўмешкат.

ШҮМЕШКЕ привлекательный, располагающий к себе. *Шўмешке айдеме. Шўмешке паша. Шўмешке чурян.*

ШҮМЕШТАРАШ пристрастить к чему-л., увлечь чем-л. *Спорт деке шўмештараш. Музыка деке шўмештараш. Книга деке шўмештараш.*

ШҮМЕШТАРЫШЕ увлекательный, завлекательный. *Шўмештарыше книга. Шўмештарыше сўрет. Артистын шўмештарыше койышыжо калыкым шке велкыже савырале.*

ШҮМЕШТАШ привязаться, увлечься, привыкать. *Ўдыр ден каче икте-весьшт деке шўмештыныт. У паша деке шўмешташ. Оласе илыш деке шўмешташ. Сылнымут деке шўмешташ.*

ШҮМИГЕ чадо. *Но эрге, эрге лўдын куржын, аваж деч шылын шўмигет (В.К.). Авам воза: толшаш нерген шонал. Тол, шўмигем, лышташпайрем времаште (В.К.).*

ШҮМ-КЫЛ внутренний мир, внутреннее чутьѣ, внутреннее состояние (человека). *Авам оила ыле: толметым шўм-кылем денак шижам. Мутет дене уло шўм-кылем кўрышт пытарышыч. Шўм-кыл таза гын, тиде патыр ен, таза (Ӧ.Б.).*

ШҮМЛО милый сердцу, желанный; притягательный, привлека-

тельный. *Йоратымаш – тиде яндар па маш... тудын вүдшө юзо вийым уло капкыллан пуа. Тунам тўня эшеат сылне, шўмлө да эн тўнжө – яндар лиеш (Онч.). Тудын вет чурий-жат пеш шўмлө, ала-можо дене тыгаят пөрбөт кумылым шкеж деке шуптеш (А.-Арс.). А сын чурьет тугаяк шўмлө, шиялше үп толкын пелен (МЭ).*

ШҮМ-МОКШ ливер, внутренности (животных). *Шўм-моки дене шўрым шолташ. Волькын шўм-моки: шўм, шодо, моки (О.Б.).*

ШҮМСЕМ лирика, поэзия; лирический. *Чонем шўмсем авалтен. Шўмсем пөлекым колтем.*

ШҮМСЕМ ЧАКНАЛТЫШ лирическое отступление (*литер.*). *О. Шабдарын «Ўдыра маш корно» романыштыже шўмсем чакналтыш ятыр уло (МЛИ).*

ШҮМСЕСКЕМ порыв душевный, душевный подъём. *Моцартын музыкашым колышмо гөдым тугай шўмсескем ылыжеш, кеч кавашке чөфештен күзө, но ок дий – шулдыр уке.*

ШҮМСУСЫР печаль, горесть, скорбь. *Шўмсусыр темда рвезым. Шўмсусыржо деч рвезе тацат торланен ок керт.*

ШҮМ-ЧОН вдохновение, искренность. *Шўм-чоным пуэн пашам ышташ. Шўм-чоным почын кутыраш. Шўм-чон пөлек.*

ШҮМШЕР сердечный ритм, ритм сердца (*мед.*). *Но вет*

кўдырчын ритм уке? Шўмшера т шўртнен кертеш (В.К.).

ШҮМШИЖМАШ предчувствие. *Ынде арня лиеш, тудо куан шўмшижмаш дене ила. Тг. чоншижмаш.*

ШҮНЕР огарок. *Корем шом а верын-верын шўчанмыла палдырна, шем шўнер гай ончыкта (И.С.).*

ШҮРАЛТАШ подмазать, дать взятку. *Шўралташ вереште, уке гын нимомат налын ом керт ыле. Кеч-куш миен ит энерте – чыла вере шўралтыман.*

ШҮРАЛТЫШ подмазка, взятка. *Тугай жап толын шуын – шўралтыш деч посна нимом ышташ ок лий. Шўралтыш кеч-кушкат омсам почеш.*

ШҮРАНҢЫШТАШ примазываться, подлаживаться.

ШҮРАНҢЫШТШЕ прич. от *шўрангышташ*. *Самырык-влак коклаште шўрангыштыше-влак кужун илат, тўналше поэт лўмым йонлыш нумалыт (В.К.).*

ШҮРАШЫН вдребезги, на мелкие куски. *Шўрашын шалана ш. Кўм тўя шўрашын чал теңыз келгыт (В.К.).*

ШҮРГЕР лес лиственный. *Эстон шўргер ош шовырым чиен (Пўр.).*

ШҮРГӨ лес смешанный. *Мемнан кундемыште утларакше шўргө чодыра кушкеш.*

ШҮРГЫДҮС облик. *Совет айдемын шўргыдүшө шке яндарлыкше дене ойырте малтын.*

ШҮР

Тудо айдеме шүргыдүсшым ялт йомдарен.

ШҮРГЫШОВЫЧ полотенце. *Пушкыдо шүргышовыч дене сайгажым үштылят, адак кучедалаш пиже.*

ШҮРЕ фильтр, очиститель. *Юж шүре воздухоочиститель. А тамык шүреште... ормаш деч ормаш (В.К.). Тыгай, ужат, тиде тамык шүре? (В.К.) Шем тамык шүреште чон-влак вученыт (В.К.).*

ШҮРЛЕМ похлёбка. *Сита киндат да подылаш шүрлем (И.К.).*

ШҮРТНЫМАШ спотыкание. *Виян лийже, кӧ шүртнымым камвочмашеш ужаш ок вашке! (В.К.).*

ШҮРЧӦ 1) придиричивый, вредный, введливый (о человеке). *Ик шүрчӧ тергызе чыла пашам локтыл кодыш. Мо пеш шүрчӧ еҥ улат, укеланак пижынат? (ММ); 2) заковыристый, каверзный, щепетильный (о вопросе, деле, т.д.). Тиде пеш шүрчӧ да йӧсӧ йодыш (Г.С.).*

ШҮРЫШ 1) мазь. *Сусырышкыжо медшүржар ала-могай шүрышым йыген шындыш; 2) смазка. Ожно кужу корныш тарваныме годым пеленышт эре орава шүрышым налыт улмаш.*

ШҮШКЫШ дудка; свисток. *Шүшкыш дене шокташ. Шүшкышым ышташ. Полиций пашаен, шүшкышыжым луктын, кужун шүшкалтен колтыш.*

ШҮШТЫРА рыхлый (слабый).

Тидлан кӧрак сборник тыгай шүштыра, түрлӧ шотан лийын (В.К.).

ШҮҮЯШ I ошейник. *Шүяш начарлан кӧра пий пикталташ туйналын (МЭ).*

ШҮҮЯШ II пара чего-л. *Лу шүяш кынем уло. Латкок шүяш выньыкым нальым (Ӗ.Б.).*

ШҮҮЯШЛАЛТАШ 1) спеться, найти общий язык, быть связанным общими делами с кем-л. *Шке шакше пашаит дене нуно шукертак шүяшлалтынтыт; 2) сочетаться. Тудын койыш-шоктышыштыжо поро ден осаллык умылдымын шүяшлалт илат. Илышончалтыш шотышто нуно коктын нигузеат шүяшлалт огым керт; 3) связаться с чем-л. Тудо йылмым але сылнымутым шымлыме паша дене шүяшлалташ шонен огыл (Онч.).*

ШҮҮЯШЛАШ 1) связывать. *Тудын пашажым мый денем шүяшлаш ида толаше; 2) связать попарно, спарить. Выньыкым шүяшлаш. Кылтам шүяшлаш. Кыне кормыжым ваш шүяшлем (Ӗ.Б.).*

ШЫВАШ моросить; струиться. *Йүр шыва, тыгыде йүр йүреш, олян йога. Вүд түрволак гыч шыва (Ӗ.Б.).*

ШЫВЕ потомок, отпрыск. *Ме чыланат Онарын шывыже улына. Марий йылмым шывына-влаккан арален кодышаш улына.*

ШЫВЫДУКЫМ потомство, потомки. *Ме сай шывыдуку-*

мым куштенна. Тудын шы-
выдукумжо гыч нигō кодын
огыл.

ШЫВЫЛАНАШ шуршать.
Шопкен йошкар чиян лыбе-лыбе
лышташ тўрвыжō шыман шы-
вылана (Онч.).

ШЫВЫЛАНЫМЕ прич. от
шывыланаш. Эсогыл вўдтол-
кын шывыланымат пылышыш-
ке икшырымын гўжлымыла чу-
чеш (Онч.).

ШЫГА 1) скоба. Пырням шыга
дене ушым; 2) скобки. Му-
тым шыгаиш налаш. Тидым шы-
га дене возыман. ЫҢжым шы-
гаиш умылтарыме.

ШЫГАЛАШ ремонтировать,
чинить. Пōртым шыгалаш.
Ужам шыгалаш. Вургемым
шыгалаш.

ШЫГАЛЫМЕ прич. от **шыга-
лаш**. Мый корно деч шола ве-
лыште монча гай изи, тошто,
шыгалыме леваиш гайиш миен
пурышым (С.-Эрг.).

ШЫГЫРЕШТЫН стеснённо.
Молан шыгырештын илаш
йōра, вет тудын пиялже – те-
ныз модмаште! (В.К.)

ШЫГЫРЛАНАШ 1) каприз-
ничать, проявлять недоволь-
ство. Теве Настасийымак нал,
мом тудо шыгырлана кызыт?
(А.Арс.); 2) беспокоиться, печь-
ся. Но марий айдеме тугай: зре
вожылеш, мыйын верчын весе
ынже шыгырлане, шона (МЭ).

ШЫГЫРНАЛТАШ тесниться,
жаться, ютиться. Оргаж саво-
ра гай лулеге ора гыч кушкеш
изи кож, шыгырналтын гына

(В.К.). Курык воктеке изирак
ял шыгырналт шинчын.

ШЫГЫРНАШ тесниться,
сжаться, толочься. Калык ом-
садўрыштō шыгырнен шога
(Онч.). Пружин шыгырныш.
Строй шыгырныш. Пасу гочын
шыгыр да келге йолгорно, эсо-
гыл коштыт таҢ-влак шыгыр-
нен (В.К.).

ШЫГЫРТАРАШ ограничить в
действиях. Ала саеш толшаш-
лан, ала удалан, но жапышты-
же тōрлатен шым шукто:
лач диплом пашалан шыгы-
рештарен, почем тошкальыч
(В.К.).

ШЫГЫРТАШ стеснить, делать
тесным, оттирать. Коклазе, йы-
гыштыш. Илат, тўням шоа
ден шыгыртен (В.К.).

ШЫГЫРТЫШ теснота; скучен-
ность; тесный. Шыгыртышыш-
те илен тунемалтын. Пазар –
шыгыртыш вер.

ШЫГЫРЧЫК кляузник; не-
уживчивый. Тиде ўдырамаиш
моткоч шыгырчык айдеме.

ШЫДЕП бес, дьявол, злой дух.
Ынде тольо эрык илыш мылан-
нат, тушманна, шыдепна –
чыла йомын пытат (С.Ч.).

ШЫЖА сеть (рыболовная).
Шыжа дене колым кучат.

ШЫЖАКА морозящий. Шы-
жака йўр йўреш шыжым, шо-
шым, лум йōрышан тыгыде йўр
(ō.Б.).

ШЫЖАКАН туманно, мут-
но. Шинчалан шыжакан ко-
еш (шики гане, тўтыра гане)
(ō.Б.).

ШЫЖ

ШЫЖАКАҢАШ помутнеть, затуманиться (о глазах), нечётко видеть. *Мыйын шинчам шыжакаңағын, ала тыге коеш веле, ала чынже денак аланыште илем* (Онч.).

ШЫЖГАТА прохладный. *Шыжгата кече. Шыжгата йӱд. Шыжгата мардеж.*

ШЫЛГОЧШО хищный (о животном); хищник. *Куткыж – шылгочшо кайык.*

ШЫЛДУЙЫМО мясорубка. *Шылдуйымым налын, ынде подкогыльым ышташ тӱналеш.*

ШЫЛТАЛАШ 1) критиковать. *Сылнымутчын у романжым чыла могырымат шылтален пытарышт; 2) порицать. Туньктышыын тыгай койышыжым шылталыман.*

ШЫЛТАЛМУТ выговор. *Илым-курымыштыжо тудо ятыр шылталмутым поген ситарен – пашаже тугай ыле.*

ШЫЛТАЛЫМАШ порицание. *Мемнан вуйлатышына тугай, шылталымаш деч посна ик кечат ок эрте.*

ШЫЛТЫК укор, укоризна; упрёк, претензия. *Мый тидым тылат шылтык дене ойлы-маш уке. Пашам шот дене ыштыме, шылтык уке.*

ШЫЛТЫКМУТ замечание (критическое). *Саде кидвозыш шотышто шагал огыл шылтыкмут лекте.*

ШЫЛШОПШАР шашлык. *Шылшопшарым поньыжаш. Шылшопшар кочкаш каена. Шылшопшарет тамле пушым*

шара, чожгаш тӱналеш, чурийже пура (В.К.).

ШЫЛШӰР суп мясной. *Пура, сыра воктенышт шофешта-лыштыт, шылшӱр шолеш* (Л.Я.). *Но тудым эше весе ӧрыктарыш: шылшӱр, салат, шылан паренге ончылыжо пушланат* (Онч.).

ШЫЛШЫРПЕ заусеница. *Парняш шылшырпе шогалын.*

ШЫМАЛАНАШ обволакиваться, застилаться. *Пыл шымаланен кӱза. Кава шымалана, тыгеже йӱр кужушкен шуйна. Чыла кундем шымалана, шокшыжо шымата эсогыл* (А.Арс.).

ШЫМАЛЫК вежливость. *Чиктем шинчаш логалие йӱдыр гай, шымалык нерген ойлыманат огыл* (В.К.).

ШЫМАРТАШ полировать, шлифовать. *Ончам шымарташ. Ончо, машинажым кузе шымартен шынден. Кӱртньӧ листам шымартет гын, эше кучылташ лиеш.*

ШЫМАТЫМАШ ухаживание. *Йодын огыл ончыкылык пагалымышым, ни шыматымышым, ни лӱмем* (В.К.).

ШЫМЛЕН-КӰТАШ созерцать. *Пӱртӱсым шымлен-кӱтен, аламо семын келанет* (Пӱр.).

ШЫМЛЫМГУАТ творческая энергия, активность, вдохновение. *Моло калык-влакын историйышт дене палыме лиймат шуко шотышто шымлымгуаттым ешараш полшыш.*

ШЫНАЛЧЕ чудотворец; знахарь. *Шыналче – мужедше ең,*

арвер йомеш гын, ужеш, пала (Ө.Б.).

ШЫНАМАТ 1) пример, образец. *Пошкудыжат пуралеш, Якай ватым мокталеш: ушакылжат, пашажат, чылаж денат шынамат (ММ). Тудо молыланат шынамат лийын (Й.К.); 2) случай, факт. Энержүмбал Шальышкем Роңго гоч кайышым. Тушто, шынаматлан пурен, туныктышылан верым йодым (Онч.). Тиде шынамат лийме деч вара мыйын кумылем ватем деке пörтыльö (Онч.). Тöчышым водно налаш шынаматыш: ук велшы кайышна – ызгышт пик-влак. Туштыла корно (В.К.).*

ШЫНАШ испытывать (подвергать испытанию). *У эмым шынаш. Самолётым шынаш. Тазалыкым шынаш капым лум дене туржыт (Сем.Н.). Мый шынаем: тиде ең сай, весьлан осалым ок шоно (Ө.Б.).*

ШЫНДЕР 1) посадка. *Пүнчö шындерыште тений поңго пеш шуко шочын ыле; 2) парк, сад. Ола шындерыште кас еда калык лүшка (Д.О.).*

ШЫНДЫК 1) посадка (место, насаждение). *Ожно тыште чара вер ыле, кызыт шындык гүжлен шога. Пүнчер шындыкыште поңго чот шочеш; 2) ставки (денежная сумма в играх). Айда модын ончена, тиде имнылан тыйын шындыкет мыняре лиеш? Карт дене модмаште тудын шындыкше зре кугу.*

ШЫНЫЗЕ испытатель. *Шынызе-влак у техникым шынат.*

ШЫНЫК 1) опыт, эксперимент. *Тиде настан койышыжым шыныкым шынден веле пален налаш лиеш. Мыйын паша шыныкем ынде изиак огыл; 2) практика. Шыныкыш каяш. Шыныкым эрташ. Эрла Чавайнын лүмгечыже лүмеш шанче-шынык конференций лиеш.*

ШЫНЫКЛАЛТАШ практиковаться. *Студент-влак школышто шыныклаттыт.*

ШЫНЫКЛАШ практиковать. *Тыгайым мемнан дене огыт шыныкле.*

ШЫНЫМАШ испытание, опробование. *Полигонышто аламогай у техникым шынымаш тўнгалын. Чыте, братан, Юмо еҥлан чытен кертдыме шынымашым ок колто (Онч.).*

ШЫҢ плотно, сплошь, весь. *Шыҥ опташ. Шыҥ шындылаш. Мешакыш ложашым шыҥ оптен шындышым (Ө.Б.). Пörткörгышкө ең-влак шыҥ темыныт (Ө.Б.). Сарайышке комдо-влакым шыҥ шындыл кодшышым. Шокишо чайым йўмат, шўмлан шыҥ лие.*

ШЫҢАЛТАШ вместиться, втиснуться, впитаться. *Калык коклаш шыҥалтынак пурыш. Тынар арвер тиде пöлемыш ок шыҥалт. Вўр тунамак кукишо рокыш шыҥалтын йомо (В.Из.).*

ШЫҢАШУКШ мотыль (биол.). *Кевытыште шыҥашукшым нальым, эрла кол кучаш каена.*

ШЫҢ

ШЫҢДАРАШ претворять в жизнь, внедрять во что-л. *Илышыш шындараш. У йўлам шындараш. Пашашке у йоным шындараш.*

ШЫҢДАРТЫШ вместимость. *Тиде печкен шындартышыже 200 литр.*

ШЫҢЛАНАШ вместиться, уместиться; наполниться. *Тынар арвер ик пөлемеш ок шығлане. Тичак темын склад, шығланен элеватор (МК).*

ШЫПКЕ тихо, мирно, умиротворённо. *Тыге Йыландан шыпке, сайын шке илемыштыже илымыже годым Озағыште тыгай паша лийын, Йыландан пеш сайымак каласен оғыл (С.Ч.). Шыпке ошыклам шкетын (Ө.Б.).*

ШЫПКЫҢ сурепка (бот).

ШЫР I манера, повадки, характер. *Ўдырым налаш налынам, да шыржым ом шинче. Имньын шырже сай, чыгын оғыл. Ватыже марийжын шыржым пала, огеш лўд, марийын мутым ок колышт. (Ө.Б.). Имне ынде шырым налын, икгай кая куралын (Ө.Б.). Пуш шке шырже дене вўд почеш кая (Д.О.).*

ШЫР II мера, критерий. *Кечмом ыштыме годымат шыр лийман. Логар шыржым ок шинче (ММ). Ойлаш мом ок лий, йылме лудымо... Шырым шинчыман (А.Б.). Тиде ўдырамаш чыла шыржым йомдарен.*

ШЫР III мило, приветливо. *Марина... шыр воштылалеш*

(Ш.О.). *Йўр эртыш, да кече адакат шыр ончале (Онч.).*

ШЫРАН наслаждение, нега, блаженство, кайф. *Пўртўс коклаш лектын, кажне гана могай шыраным шижам. Йўштө теле кечын шокшо мончаште лөкавалне куэ выньык дене могырым ракатланен перкален шинчаш – могай шыран, каласенат мошташ ок лий! Саунышто могай шыраным налат кажне гана!*

ШЫРАНАШ наслаждаться, нежиться, блаженствовать, кайфовать. *Ужар шаршудыш комдык шарлен возын да кечеш шыранен кия (Ө.Б.). Мончаште лапкавалне шыранен кием шокшышто (Ө.Б.).*

ШЫРАНДАРАШ 1) греть, пригревать. *Кече шырандарен онча. Коҗа тул шырандарен йўла; 2) доводить до иступления. Ныл ий годым Орина, каче-влак ваштареш тул ойыпан канде пеледыш гай шинчажым кумалтен, вуйжым важык ыштен, нуным шырандарен (М.Ш.).*

ШЫРАШ I раздвигать. *Рожым шыраш. Мланде шелын, тудо рожым тоя дене шырем (Ө.Б.). Мемнан коклаш шыренак пурен шинче. Омсаш шырен пурышым. Калык коклаш кидше дене шырен пурыйш.*

ШЫРАШ II скалить зубы (смеяться). *Пўйым шыраш. Ен имне пўйым шыра (Ө.Б.). А мастерем шырен: «Чодыра маскат кертеш тыге шроплен. Уш лың ок кўлыс» (В.К.).*

ШЫРГАШ струиться.

ШЫРГЫКТАШ журчать. *Чодырасе изэңер келгеж гоч шыр-гыктен шинчыш, шыже велеш вийже пытыш – кылмыш.*

ШЫРГЫШЕ прич. от **шыр-гаш**. *Энерыш шыргыше намаш вүд семын турий муро мылам шокта* (Онч.).

ШЫРДАН мясо сушёное. – *Мотиде? – Коштымо шыл. Шыр-дан маныт* (В.К.). *А шырдан шыл – марийын корно шапаш: куштылго, тутло, ок шоно шопаш* (В.К.).

ШЫРИЙ ухмылка, усмешка. *Валя гына шүргө лукысо шыр-рийжым шылтен шуктыш* (Ю.Г.).

ШЫРКАҢАШ опылиться. *Уржа шырканаш тўналме годым нур ўмбалне нурак гай веле нёлталтеш.*

ШЫРКАҢДАШ опылять. *Чыла мўйшудым ике шыркан-денам, теней майданжым пырт кугемденам* (Онч.). *Мўкиш-влак пеледыш гыч пеледышыш чоңештылыт, нуным шыркан-дат.*

ШЫРКАҢДЫМАШ опыле-ние. *Киярым шыркандымаш. Помидорым шыркандымаш.*

ШЫРКАҢШЕ опылённый. *Шуэныт шырканше пеледы-шым тодыл да маныныт: «Он-чыза, ок лий саскаже»* (В.К.).

ШЫРПАТЕ коробок спичеч-ный. *Тыйын ончылнет кийы-ше шырпате озем возен кер-теш, манат?* (А.Арс.)

ШЫРПЕШТАЛТАШ рас-

щепляться, раздробляться, рас-членяться, разделяться. *Посна-посна илен толашен, чумыш марийын калык вийже шыр-пешталтеш* (МЧ).

ШЫРПЕШТАРАШ расщеп-лять, раздробить. *Атомым шырпештараш. Вүдым арулык чўчалтыш атомлан шырпеш-тарем* (В.К.). *Тыге, икте-весе деч ойырлен илаш тўналдыда гын, тендам вашке шырпешта-рен пытарат* (Пўр.).

ШЫРТ I лемех. *Агавуыйн кўртнў кўзыжым шырт ма-ныт. Плугын шыртише, рок дене йылгыжын, ший гай веле коеш.*

ШЫРТ II злой дух. *Шырт ия гане, курыкышто, чодыраште, намаш воктене ила, еңым чер-ландара* (Ө.Б.).

ШЫРТАН колбаса (ММ). *Ка-ваш оптат шылым, шинчалтен, вара, салмаш пыштен, коңгаш шындат, тушто кўэш – шыр-тан лиеш* (Ө.Б.).

ШЫРТЫШ образ. *Нуно (миф, кўкшў ой, философий), тиде шыртышыш пурен, могай-гы-нат кугу вийым погат да куат дене тўзланат* (МЭ).

ШЫРЧА 1) капелька. *Йўр шырча. Йўр йўрын кайыш, ко-жышто шырча веле кеча* (Ө.Б.); 2) жемчуг.

ШЫРЧЫНАШ покрыться кап-лями, отмокнуть, конденсиро-ваться. *Йўшто пырдыж нўра пўжалтын. Кў шырчына. Вүд-шырча йога* (В.К.).

ШЫР-ШОР резко, грубо; но-ровисто. *Шыр-шор тарванен*

ШЫР

кая. Шыр-шор пöрт мучко куржталыштеш. Шыр-шор коеш.

ШЫРЫК ровно, дружно, сплошь. Чывиге шырык лектын, муныжо шүктемьш каен огыл, чыла игаһын (Ö.Б.). Озым шырыкак лектын, иктөр (Ö.Б.).

ШЫРЫМ скорость, темп. Тиде шырым дене илаш лиеш, пеш нужнан огыл, пеш поян огыл, кыдал шот дене (Ö.Б.). Мый шке шырымем дене эркын ошкылам. Мыйын йолташамын паша шырымже пеш писе. Моткоч вольнаш каен улына, тиде сайыш ок шукто. Шырымна яттак пытен (Ю.Г.).

ШЫТЫШ озимь, росток. Шыже шытышлан куанаш ок лий: лум йымалнат пунышкен кертеш але йүштө кылмыктен доктылеш (Ф.М.).

ШЫШТЕ-САРЕ буланый (о масти лошади) (ММ). Шыште-саре имне.

ШЫШТЕШКЕ желтоватый, восковитый (о цвете) (ММ). Шыштешке уржа. Шыштешке тўсан.

ШЫШТЫЛАНАШ дойти до восковой спелости. Уржа пасу шыштыланен шога (М.Ш.).

Ы

ЫЛЫЖТАРАШ оживить, воскресить. Юмо Исусым ылыжтарен (БЛ). Тошто марий йўлам ылыжтараш.

ЫЛЫЖТЫЗЕ поджигатель. Сар ылыжтызе. Пöртым ылыжтызым кученыт да тулыш шкенжымак кудалтеныт.

ЫЛЫЖТЫШ 1) растопка. Коңгаш олтыммо годым ожно ылыжтыш семын чырам кучылтаныт. Ылыжтышлан кукушу нулго оргаж сай; 2) зажигание (тех.). Машинан ылыжтыш системьже пудырген.

ЫЛЫЖЧЕ пылкий, горячий (о человеке). Ылыжче кавказче сценыш лекте. Мыйын йолташем моткоч ылыжче айдеме – шижынат от шукто: ылыжкая.

ЫЛЫЖЧЫК легковоспламеняющийся. Кукушу шудо, кошкышо оргаж – ылыжчык вер, тул вашке налын кертеш.

ЫНДЫРГАШ мучиться, страдать. Арам те шонедат тыге, вурсен гусарым – чапын шочышым: сөйлаште коштын, ындырген, ок пале шўм пашаште шотшым (В.К.).

ЫН 1) значение, смысл. Мутын ынже. Тиде ойлыметын нимогай ынжат уке. Алфавитым вашталтымашын ынже моткоч кугу лийын. Икте-весышт нергеште чоя ыңым кучат гынат, тудым тўжваке огыт лук (Онч.); 2) идея, замысел. Поэмьын ынже. Романын ынже. Мыйын ушыштем кенета тыгай ың шочо – лектын куржаш, да вашкерак. 1938 ийысе йылме реформын тўн ынже – марла возымашым руш орфографийлан кельштараш.

БҢАН значимый, имеющий значение. *Суффикс – мутын ыҢан ужашыже.*

БҢВЕСЕМДЫШ изменение значения (результат). *БҢвесе-семдыш мутым йөршеш вашталтен кертеш.*

БҢВЕСЕМАШ изменение значения (процесс). *БҢвесе-маш тўрлө семын эртен кертеш.*

БҢГАЙ 1) толк; толковый, разумный. *Мый тудым ик ганат ужын омыл гынат, неш ыҢгай-лан шотлем (Онч.). Пашам ыҢгайже дене ышетет гын, отнойо (ММ); 2) сознательно, разумно. *Вот садлан, йолташ-влак, тиде шарнымашым корно курго семын налза те ыҢгай (В.К.).**

БҢДЫК способность (ММ). *Студентын тунемаш ыҢдыкше ялт уке (ММ).*

БҢДЫКАН способный, даровитый. *БҢндыкан рвезе семын тудым тунемаш вес элыш колтеныт. БҢндыкан шахматче.*

БҢДЫКДЫМЕ неспособный. *Тунемаш ыҢдыкдыме рвезе. БҢндыкдыме шымлызе.*

БҢЛАШ усвоить. *Лекцийыште пумыо материалым ыҢлышаш улыт. Тиде темым вигак ыҢлаш куштылго огыл, тудым эше шкевезя пурын лекде ок лий.*

БҢЛЕ разумный, рассудительный, понимающий. *БҢле айдеме. БҢле ошкылым ышташ.*

БҢЛЫК рассудительность, разумность. *БҢлыкше дене ты*

ўдыр нешыжак огеш ойырте-малт гынат, тудын койыш-шыштыжо ала-мо тугай уло, мо весым ўмбақыже ончалаш тарата.

БҢРЕС крест, крестик. *Йошкар ырес. Ший ырес. Шўйысо ырес. Черкывуйысо ырес.*

БҢРЕСКЫЛ цепочка для крестика. *Шўйыштыжō шōртньō ырескыл кечеш волгалт-волгалт колта.*

БҢРЕСЛА крест-накрест, крестообразно. *Онам ыресла пшытыш. Шўрттым ыресла пўшкылым. Турым ыресла тўрлаш. БҢресла тўран тувырым чиен.*

БҢРЕСЛА-КУТЛА беспорядочно, хаотично, как попало. *Чодыраште йōрлийō пушенге-влак ыресла-кутла кият.*

БҢРЕСЛАЛТАШ перекреститься, скреститься, пересечься (о путях, жизни, судьбе). *Ечет ыреслалтын шогальыч, шогальым ечем ыреслалтын (В.К.).*

БҢРШИЙ мелочь, мелкая монета, разменная монета. *Кондуктор ыш шукто вик налын – камво-зо ырший муралтен (А.С.).*

БҢРЫМ примета. *Калык ырым. Рушыш мурыжо ок пыте, марийын ырымже ок пыте (ММ). БҢрым почеш, тений теле луман лийшаш (Онч.).*

БҢРЫМАН суверенный. *БҢрыман ен, кастене миен йодат оксам, ок пу, шуко марий кастене ок пу нимомат (ō.Б.).*

БҢРЫШТАРАШ раздражать (ММ). *Тый мыйым ырыштарет. Туныктышыш тунемше-влак*

ЫРЫ

деке нимо укелан тижедылмыже ынде мыйымат ырыштараш тўналын.

ЫРЫШТЫШ раздражитель (ММ). *Ваштареш толшо машинан кечыйолым мўнҕештарымыже – мылам шыдым лукшо ырыштыш, тудым чытенак ом керт.*

ЫТЫНЕН ЙОДАШ убедительно просить. *Ытынен йодам: ыштен пу тидым мылам!*

ЫШНА 1) вотчина (ММ). *Русьышто XVIII курым марте ышна лийын, кучен ылыме мланде, тудо эргыжлан ачаже деч логалын; 2) владения земельные. Кугу ышнан оза. Колониал ышна. Англий ожно кугу колониал ышнан эл лийын.*

ЫШТЕНДЫШ изделие. *Пу ыштендыш. Шўртнўб ыштендыш. Кўртнўб ыштендыш скобяные изделия.*

ЫШТЫДЫМАШ 1) неделание, ничегонеделание; бездеятельность, бездействие. *Пашам ыштыдымаш. Корным ыштыдымаш. Нимом ыштыдымаш еным локтылеш; 2) невозможное, несуществующее. Южгунам ыштыдымашым ыштет. Тиде сомыл ыштыдымаш гынат, ышташ логалеш, ынем ыште гынат, верештеш (О.Б.).*

ЫШТЫЗЕ создатель, творец. *Калык – чонвоянлыкым ыштызе. Тўня сълнылыкым ыштызе – пўртўс.*

ЫШТЫК 1) поступок. *Йолташеш еным колымаш деч утарен, тыгай чапле ыштыкшы-*

лан тудлан шергакан пўлекым пуэныт; 2) действие. Кум ыштыкан задаче. Тиде ыштык кодшо курымышто лийын. Тудын ыштыкше мылам ок келше.

ЫШТЫКВЕР предприятие. *Савырголтыш жапыште ятыр ыштыквер петыралте, пашазе-влак паша деч посна кодыч.*

ЫШТЫМАШ деятельность, работа. *Вуйлатыме пашаште ыштымашыже дене судо шке калыкшылан кугу суапым ыштен.*

ЫШТЫНЕН ЙОДАШ убедительно просить.

ЫШТЫРАШ сукно домашнее. *Ыштырашым куаш. Ыштыраш мыжер. Шем ыштыраш. Ыштыраш дене ургымо айзамым чиен. Ожно тыгай годым ялыште ыштырашым куэныт (И.О.).*

ЫШТЫР-ЙЫДАЛ обувка. *Руден оптымo ыштыр-йыдалым портышкеман йолжо дене олымбал йымаке шўкале (Ф.М.). Нўрышў ыштыр-йыдалжым рвезе кошташ коңгамбак пыштыш.*

ЫШТЫЧЕ трудолюбивый, работающий, деятельный; трудяга. *Эчан – ыштыче марий, тудлан кеч-момат тўшанаш лиеш.*

ЫШТЫШ дело, изделие; деяние, осуществление. *Ўдырамаш шондык гыч тўрлеман тошто марий тувырым лукто, тиде авамын ыштышыже, мане. Мый мардежвакшым изи годсек ўрын-куанен онченам, но тунам*

ушышкемат толын пурен кертын огул, а, ончет гын, вет тиде кугезе марий-влакын моткоч алте ыштышышт улмаш.

ЫШТЫШВИЙ производительная сила. *Пытартыш жапыште элнан ыштышвийже кугемаш туйлалын.*

ЫШТЫШЙОН способ производства. *Ыштышйон элыштына йоршеш вайшталтын.*

ЫШТЫШЙУЛА обряд. *Кушкын шогышо тукмылан мемнан илышнам, илыш законнам да у ыштышйула радамым ончыктышо почеламут-влак кўлыт (В.К.).*

ЫШТЫШ-КУЧЫШ манера исполнения, стиль. *Вигак коеш: тиде – марий ўдырамашын ыштыш-кучышыжо. Тудын ыштыш-кучышыжо чатка, ару. Иктын ыштыш-кучышыжым ончен шерет ок тем, весыным – пий ок коч. Марий ел шке ыштыш-кучышыжо дене ойыртемалтеш: кеч-момат тудо чон пыштен ышта.*

ЫШТЫШ-КУЧЫШ КУЛЬТУР материальная культура. *Марий-влакын ыштыш-кучыш культурыштым кызыт туйн шотышто шымлен налме.*

Э

ЭВЕТЛЕ разборчивый, прихотливый. *Эветле ел. Кочкаш эветле. Пашалан эветле. Черле ел эветле догаран, васартыше лиеш (ММ).*

ЭЗЫЛАШ разлагаться, истлевать, гнить. *Пу шйын эзыла, рок гане лиеш (Ў.Б.). Конгадул йўден эзыла, ломыжшо веле кодеш (Ў.Б.).*

ЭКСАШ 1) уменьшаться, убывать, иссякать. *Кевытыште калык ок эксе (Онч.). Онтон подылаш йўрата, Пагулын арака ок эксе; 2) перестать. – Арам тылзе ок кой, – ок эксе Вашпатыр (В.К.).*

ЭКСЫК I несчастье, бедствие, беда. *Ел экссыкыш логалын, киндыже кочкаш уке, оксаже уке (Ў.Б.). Марий-влакын экссыкышт – иктўрлў возыктышышт уке (Онч.). Ушкалым налын ыле, арняште колен, экссык лийын (Ў.Б.).*

ЭКСЫК II убыль, ущерб, убыток, урон. *Илыкш уржам налат, коштет, пуд пудлан ок лек, ик лу кремга экссык лиеш (Ў.Б.). Вакишы каен толаш имнетым пу, имнет экссык ок лий (Ў.Б.).*

ЭКШ неточность, погрешность (ММ). *Марла возымаште таче мартеат ятыр эки верштеда. Саде проектыш икмьяр эки пурен.*

ЭКШЫК-СИТЫК порок, слабость. *Мыйынат тендан семьянак сай-осалжат, экшык-ситыкшат уло.*

ЭЛВУЙ глава государства. *Вашлиймашке Европын элвуйжо-влак погыненыт.*

ЭЛГОКЛА общегосударственный, межгосударственный. *Элгокла пашам виктараш шотан*

ЭЛГ

еңым шогалташ кўлеш. Революций деч ончыч, мариш йылме ни шанче пашам возаш, ни элгокла сомылым виктараш ок йөрө, шоненыт (Онч.).

ЭЛГӨРГӨ внутренний. *Элгөргө политике. Элгөргө паша министерстве.*

ЭЛГӨРГЫСӨ внутригосударственный; всероссийский. *Элгөргысө торткык. Мемнан-влакат элгөргысө сомылым шуктымаште шкеныштым сай могырым ончыктеныт.*

ЭЛДАН патриот. *Марий элдан эре ешаралт шогыжо (Онч.).*

ЭЛЕКТРОВАКШ электромельница. *Электровакш ынде ок пөрд, физкабинетыйш мыланна токым ок пу (Онч.).*

ЭЛЕКТРОЙОЛКЫН электрический импульс. *Мыняр шўдыр тора-тора электройолкынжым мемнан деке колта (Ю.Г.).* *Экраныште электройолкын волгалт-волгалт колта.*

ЭЛЕКТРОСАВЫШ электроосвещение, электросвет. *Тидлан мо шем маска пусакуш совет саманын патырла пурен книга, электросавыш, чолга кугорно ден пырля (В.К.).*

ЭЛНАШ изнуриться, изнеможь. *Шокшо мончаш элнышым (Ө.Б.).* *Имне элнен, пеш шуко пашам ыштен, ноен (Ө.Б.).* *Паша гыч элнен толеш (Ө.Б.).*

ЭЛӨРДЫЖ внешний. *Элөрдых политике. Элөрдых кыл. Элөрдых разведке. Элөрдых кыл шотышто министерстве.*

ЭЛТӨР трон, престол, кормило

власти, бразды правления. *Элтөрышто шинчаш. Элтөрым кучаш. Кө серен приказым, тудо шын элтөрышто нера (Г.Г.).*

ЭЛШАРЕМ территория страны, владения государства. *Россий элшарем мучко торткык чыла вере ик семен кучылталтшаи.*

ЭМГАК инвалид; нетрудоспособный. *Тудо энгек деч вара эмгак лие.*

ЭМГУДО аптека. *Кызыт, куш от ончал, чыла вере эмгудовлак гына, шинчат шалана.*

ЭМЕН материя; вещество (ММ). *Эменын ваиш-ваиш шупишо пырчылаже ок лий гын, ни могай капорат ок лий ыле (ММ).* *Эмен – тўняулмыкым ончыкташ кучылтмо философий категорий, тудо айдеме деч посна илана да тудын шамешыже мөңгеитаралтеш.*

ЭМЛЕ лечебный, целебный, целительный. *Еш ниал улмаш эн эмле сий (Онч.).* *Чодыран тўн сийже – эмле юж (Онч.).*

ЭМЛЕР курорт; курортный. *Ме эмлер верыште илена. Кечывалвел эмлерыш коштым.*

ЭМЛЫЗЕ целитель; лечащий. *Калык эмлызе. Мемнан ялыште ик эмлызе уло, тудо еңым тўрлө шудо дене эмла. Мыйын шкемын эмлызе врачом уло.*

ЭМЛЫК лекарственный. *Эмлык шудо.*

ЭМЛЫМВЕР больница. *Республикысе эмлымвер. Оласе эмлымвер. Авам эмлымверыш логалын.*

ЭМРАТАШ утешать. *Йочам эмраташ. Мыйым икте эмрата – тудын дене тетла вашлийме ок күл.*

ЭМРАТЫШ утешение. *Эмратыш огыл, польш күлеш тудлан.*

ЭНВУЙ глава, руководитель, лидер (партии, организации, общественного движения), шеф. *Коммунист-влакын энвуйышт. Партийын энвуйжо. Марий чийверан энвуйжо. Мусульман-влакын энвуйышт. Полицийын энвуйжо. Патриот-влакын энвуйышт.*

ЭНДЫКТАРАШ томить, мучить. *Шужыктен эндыктараш. Неле пашаште эндыктараш. Петырымаште эндыктараш.*

ЭНГЕКЛЕ вредный, вредоносный; убыточный, ущербный. *Тудо энгекле верыште пашам ыштен. У кучем ялгалыклан моткоч энгекле пашам ыштыш: чыла пашаверым пытарыш.*

ЭНЕЖ малиновый (о цвете). *Энеж тўрвет семала. Энеж чуриян ўдыр.*

ЭНЭРАН речной. *Мый энэран кундем гычын улам (В.К.).*

ЭНЕРВОЖ исток реки. *Энервож чодыра коргышто верланен.*

ЭНЕРГОКЛА междуречье. *Мемнан ялна ўшўт ден Немда энгергоклаше кундемаште верланен.*

ЭНЕРЙОЛ рукав реки. *Юлын аҥысыр верыштыже, кушто отро-влак вўдын корныжым икмыяр энерйолан пайленят,*

ончылгочак пўя-шамычым ыштенят (Куг.).

ЭНЕРТЫК поддержка. *Коммунист партийын энертыкше – шемер калык. Погынышовлак ончыко лектын шогалын, депутатыш кандидат мане: «Те мыйын тўн энертыкем улыда, ўшан тыланда гына».*

ЭНГЫЖДОР малинник. *Садыште энгыждорым уэмдаш күлеш.*

ЭНГЫРАЛАШ прихватить, завладеть, присвоить что-л. себе. *Селт, шонго какыремыш: телефон трупкам налеш – ок күл эныр-эныремыш, мом шона, эныралеш (В.К.). Савырголтыш жапыште южо опкынланыше-влакше ятыр кугыжан погым эныралыч.*

ЭНГЫРЕМЫШВОТ интернет. **ЭНГЫРИМЕ** крючок (рыболовный). *Энгыримышке йылым чыкат вет, вот meat тыгак ыштена (Г.А.).*

ЭНГЫРЧЫК зануда, нытик; занудливый. *Тылат эре ала-мо ок йорў, моткоч энгырчык улат. Энгырчык йоча. Энгырчык ўдырамаш.*

ЭНГЫРШўРТў леска. *Йолтке йолгыжалтыше кол энгыршўртыге шенгек чонештыш (Онч.).*

ЭПЕРЕН голословно (МРС). *Тудо ала-момат ойлышт пытарыш, но чыла эперен, ик фактымат ыш кондо, чылажат мурторгаж веле ыле.*

ЭПЛЕ 1) удобный, комфортабельный; удобно, комфортабельно. *Эпле пачер. Тиде пушенгыш*

ЭРВ

кѳѳаш эпле (Х.П.); 2) вежливый, смиренный. *Эпле еп. Эпле рвезе.*

ЭРВИЙ молодость, молодое племя. *Марий калыкын эрвийже кушкын толеш.*

ЭРВОДО полумрак. *Пычкемыш, кечывал, эрводо – тый еп шинчаш тазан ончал* (Онч.).

ЭРВОЛГЫЖ рассвет. *Эрволгыж кояш тѳѳале. Эрволгыж нѳлтын толеш. Эрволгыж денак кычелаш кѳлеш* (Ӗ.Б.).

ЭРГАЛТЫШ завеса. *Трук шатѳр эргалтыш почылт кайыш, да коргышкѳ тургыж чуриян Братла пурен шогале* (Л.Я.).

ЭРГЕЧЕ 1) восток, восход; восточный. *Эргечыште веле кожла* (Ӗ.Б.). *Эргече мардеж пуа;* 2) начало, исток. *ХХ курым тѳѳалтыш марий тѳѳыран эргечыже лийын.*

ЭРГОЧКЫШ завтрак. *Эргочкышлан пучымышым веле пуышт.*

ЭРГЫЛМЕ утренние заморозки. *Эргылме дене каяш сай, йол ок нѳрѳ, тунаре лумым от кел* (Ӗ.Б.). *Лум кайыме деч вара нылле ик эргылме лиеш, маныт.*

ЭРЕЖА марево, дымка. *Шышталге пасу ѳмбалне эрежа иеш.*

ЭРЕЛЫК постоянство. *Ты айдемын нимогай эрелькише ок кой. Эрелык – Эчанын ылышыштыже тѳѳ койыш.*

ЭРЕМДАШ очищать (воду, воздух, т.д.). *Вѳдѳым эремдаш. Спиртым эремдаш. Южым эремдаш.*

ЭРЗЫЛАНАШ загнивать, разлагаться, истлевать; растворять-

ся. Пушенге шѳѳын эрзылана. Айдеме шѳѳын эрзылана. Шыл подем эрзылана. Сакыр умшаш эрзылана. Кинде вѳдеш эрзылана (Ӗ.Б.).

ЭРЙѳД предрассветное время. *Эрйѳд юмо волгалтме деч ончыч лиеш* (Ӗ.Б.). *Ватыже эрйѳдымак толын пурыш* (Ӗ.Б.).

ЭР-ЙѳДВЕЛ северо-восток. *Мардеж эр-йѳделым пуа.*

ЭР-КАС непрерывно, непрерыванно, постоянно. *Келкежым идымыште эр-кас эре калык. ѳдырем эр-кас эре книгам лудын шинча.*

ЭРКЕ покой, спокойствие. *Нине икшыве-влак дене нимогай эрке уке, со шаулен толашат. Кеч шѳлалташ эркым пуыза. Эрке пытыш ынде – ачаже пѳртылын...*

ЭР-КЕЧЫВАЛВЕЛ юго-восток. *Эр-кечывалвелым Чолгашѳдыр койычалтыш.*

ЭРКЫШ ослабление, уменьшение, притупление. *Пенеш кид, уке эркыш* (В.К.). *Вуй чарныде коршта, нимогай эркыш уке.*

ЭРМА чрезвычайный (ММ). *Эрма положений. Эрма комиссий. Эрма алче.*

ЭРМАК удовольствие, наслаждение (ММ). *Сулыкай мотор огеш лий гын, мыланна эрмак кушто ыле? (ММ) Саде книгам лудын, тугай эрмакым нальым, каласенат ом мошто.*

ЭРТ полынья. *Тельым вѳд коклан-кокклан кылма. Кылмыдым-жым эрт маныт* (Ӗ.Б.). Тн. *вѳдѳнер.*

ЭРТЫК история, прошлое. *«Марий сандалык» журналыште «Эртык» лук пеш онлай. Тыге ойла, тыге ончыкта марий ылыш эртык (Онч.).*

ЭРТЫМГОРНО история. *Марий калыкын эртымгорныжо кужу да поян.*

ЭРТЫНЧЫК событие, случай. *Калыкнан ылышыштыже теней ик кузу эртынчык лие: кундемна автономийым налме найрежым палемдыш. Школышто тунем-ме жап гыч ала-молан кок-кум эртынчык веле шӱмеш кодын.*

ЭРТЫШ история, пройденный путь. *Тыге ойла, тыге ончыкта марий ылыш эртыш (Онч.).*

ЭРӰЖАРА зорька. *ЭрӰжара нӱлталтме годым колым зӱвраш кайышым.*

ЭРӰЮ утренняя прохлада, свежесть. *ЭрӰю дене помыжалтше мланде шӱла.*

ЭРЫКАН АК свободная цена. *Книга эрыкан ак дене ужалалтеш (МЭ).*

ЭРЫКАНАШ освободиться, стать свободным, обрести свободу. *Курж мемнан дене пырля, эрыканын, модмашке (В.К.).*

ЭСАП намерение, замысел, план. *Тушманын шонымашыжым, эсапшым лончылен, ужын моштыман (Онч.). Шонымыжо се-мын таче каслан чодыра пункт-ыш миен шуын озгыл, эсапше кӱрылтын (Онч.).*

ЭСЕН благо. *(Марий-влак) ятырын-ятырын вуйым пыштеныт, но шочмо элан эсеным ыштеныт (В.К.).*

ЭСЕНЛАШ 1) благословить. *У пашам тӱҥалаш мемнам Юмо эсенлен. Ныжыл йылмыже дене ойлен эсенлыш шӱртньӧ чашкерла (В.К.); 2) одобрить. Автономийым пурмо нерген декретым Ленин ик кечыште эсенлен (В.К.). Ю. Соловьёвын у книгажым эсенленыт (МЭ).*

ЭСЕНЛЫК благополучие. *Ош Кузу Юмо, эсенлыкым пу! (Кум.м.) Илышыштет пиалым, эсенлыкым пыланем.*

ЭСЕНЛЫМАШ презентация. *Тенгече Ю. Галютинын эше ик у книгажым эсенлымаш эртен (МЭ).*

ЭСЕНЛЫН доброжелательно, дружелюбно, дружественно. *Эсенлын ойырлымек, пелештена – вашлийына адак (В.К.).*

ЭСКЕРЛЕ бдительный, настороженный. *Эскерле еӱ. Эскерле улмыжо тудлан осал пашам корандаш полшен.*

ЭСКЕРЛЫК бдительность, настороженность. *Эскерлыкым йомдараш ок лий: тушман-влак тидымак веле вучен коштыт.*

ЭСКЕРЧЕ тайный агент, секретный сотрудник, фискал. *Микалын эскерче улмыжым мемнан группышто пеш вашке пален нальыч.*

ЭСКЕРЧЫК ищейка, легавый. *Эскерчык пий. Пазарыште эскерчык-влак шолыт веле.*

ЭСКЕРЫЗЕ наблюдатель; надсмотрщик, надзиратель. *Пӱртӱс эскерызе-влак сай ичгерым сӱрат. Тюрмаште эскерызылан*

ЭСК

ыштымыже годом тудо шуко ужып.

ЭСКЕРЫК осторожность, осмотрительность. *Тиде рвезын эскерык манмыже ялт уке. Тыгай пашаште кугу эскерык лийман.*

ЭСМАСА лучше. *Модмо йолташем таче ыш тол, каем эсмаса, ом вучо (Ө.Б.). Чайым от йў гын, йўкшымекеже, шке йўам эсмаса (Ө.Б.).*

Ю

Ю магия, волшебство, таинство. *Юмын ю. Омо ю. Илышын южо. Пўртўс ю. Юмо деч ю патыр.*

ЮАП 1) прохлада, свежесть. *Эр юап. Кас юап. Шыже юап. Чодыра юап шўргым ниялтыш; 2) проблеск, искорка чего-л., струя. Окна гыч волгыдо юап пура (Ю.Г.). Шинчаштыже шыде юап койын колтыш (Онч.). Конга гыч шокшо юап перыш. Але келже юап йўршеш шулен огыл (М.Е.). Шем пычкемыш, ош лум юап (В.К.).*

ЮАРЛЕ звонкий, залиvistый, крикливый. *Йоча-влакын юарле йўкышт мўндыркў шергылтеш. Шўшпыкын юарле мурыжо рвезе шўмым авалта. Кайыккомбо-влакын юарле йўкышт шыже лишеммым шижтара.*

ЮВАНАШ медлить, мешкаться, задержаться. *Пошкудышто юванышым. Вате вўдлан каен*

ыле, ала-мо шуко юваныш пашаш тўреш (Ө.Б.). Пазарыште коштын, шуко юванышым. Корнывожеш вучалтет гын, ала мяят юванем (Ф.И.).

ЮВИЙ энергия (биологическая, космическая). *Мландывалысе чыла чонан, кушкыл-влак сандалык гыч ювийым налыт.*

ЮВЫЛТАШ упорхнуть. *Эйя чодыра коргыш пурыш, луйыш савырныш да пушенге гыч пушенгыш ювылтыш (Л.Я.).*

ЮГО наследник. *Тыйын поянылкет тудлан ок код, а шке эргыч тыланет юго лиш (БЛ).*

ЮГЫЛЫК наследственность. *Вўргорно чер тудын деке югылык семын логалын.*

ЮГЫНЛАШ унаследовать (РМС). *Ачамын чыла погжым мый югынленам.*

ЮГЫНЛЫК наследственность. *Югынлык шот дене пўрт мылам логалын.*

ЮГЫНПОГО наследство. *Юмо нунылан уло мландым югынпого семын пуа (БЛ).*

ЮЖАНДАШ накачать (воздух). *Камерым южандаш. Шарым южандаш. Пўлемым южандаш кўлеш, пеш пич.*

ЮЖВАШТАРЕШЛЕ противоздушный. *Южваштарешле аралтыш.*

ЮЖВИСЫК барометр. *Южвисык эрла йўр лийшашым ончыкта.*

ЮЖВЎД осадки (атмосферные). *Синоптик-влакын увертарымышт почеш, таче южвўд лийшаш огыл.*

ЮЖГАТА холодок, прохладность, равнодушие. *Коклашкына южгата пурен кайыш* (Онч.).

ЮЖГАТАН свежо, пронизывающе. *Мардеж южгатан пуалеш* (Ө.Б.).

ЮЖДЕМДЫШ атмосферное давление. *Юждемдыш таче 740 мм лийшаи.*

ЮЖДОЛКЫН воздушная волна. *Неле юждолкын пералтыш – камерым пуыш перен* (В.К.).

ЮЖО-КУШТО местами, кое-где. *Тошто корно гыч южо-кушто веле пале кодын, үштын шынден* (Ю.Г.).

ЮЖТАРАШ проветривать. *Пөлемым южтарыза, пеш пич, шўлашат юж уке. Нөрөпым ик-кок сутка петырен шинчыктат, вара почыт да сайын южтарат* (МЭ). *Серан шикши дене тўтырыктымó деч вара пөлемым үзш южтарыза* (МЭ).

ЮЖТАШ 1) выюжить, мести, пуржить. *Мардеж южта. Поран южта. Пóрт ончыко лумым южтен шынден мардеж* (Ө.Б.). *Мардеж тулым пуал южтыш. Мардеж йўштó, имне талын кудалмыже дене южта. Упш дене шўргыжым южта;* 2) опануть, обдать струей воздуха. *Кем шулыш дене самоварым южта.* (Ө.Б.).

ЮЖТЫШ сквозняк. *Омсам тўчса, южтыш ынже пуал. Южтышыште шинчен, вашке черланаш лие.*

ЮЖЭРЫКТЫШ вентилятор. *Кабинетышкыже южэрыктышым шындыктыш.*

ЮЗЫВИЙ магическая сила, чудо. *Когыньышт коклаште юзвивий шоочын пуйто* (Ю.Г.). *Айдемын ылышыжым ала-могай юзвивий виктара* (Пўр.).

ЮЛАЛТШЕ замороженный, заколдованный. *Сыльне пўртүс дене юлалтше шўм лыпланен ок керт.*

ЮЛАНАШ отсыреть, отмокнуть. *Кастене уржа аңавалне юлана, нөрө лиеш, пушкыдо, тўредаш сай* (Ө.Б.). *Мланде йўдым юлана, йўр дене* (Ө.Б.).

ЮЛАНДАШ освежать, навевать прохладу. *Тидыже куандара: коклан вўд мучко изи мардеж пуалын эрта да кеңеж гоч пучыдымо Шарэңер вўд юланда* (Д.О.).

ЮЛГО сырой, влажный (о месте). *Уржа юлана, шуко кия гын юлго верыште* (Ө.Б.). *Пеш шокошо, юлгышко каналташ возаш кўлеш* (Ө.Б.).

ЮЛГУНДЕМ Поволжье; приволжский. *Юлгундем Федерал округ Приволжский Федеральный округ.*

ЮЛГЫЖ смелый, бесстрашный. *(Рвезе ден йўдыр-влак) пырля кайымышт шуэш гын... кеңежым Эңсул ер воктенысе олыкыш каят, а южышт, чот юлгыжышт, – Усола ял могырышко* (А.Ф.).

ЮЛГЫЖАШ пылать, пылывать. *Тул юлгыжеш, виян йўла* (Ө.Б.). *Качын чоңжо йўдыр верч юлгыжеш* (Ө.Б.). *Конгаште тул юлгыж йўла* (Ө.Б.).

ЮЛГ

ЮЛГЫЖТАРАШ прельщать.

ЮЛҮМБАЛ: *юлүмбал калык* волжане; *юлүмбал марий-влак* приволжские марийцы.

ЮЛЫЗО волгарь. *Юлызо-влак кол кучаши лектыныт.*

ЮЛЫШО маг, волшебник, кудесник. *Чыла велымат лум дене авырлат шичше кресаньык сандене шке сурт-кугыжаны-шыштыже юмо, ия... юлышо, юлалтше... да, кө эше пала, могай ролым модеш (Ю.Г.).*

ЮМАНДАШ 1) обожествлять, боготворить. *Йоратыме артистшым тудо шукертак юманден;* 2) освятить, сделать священным. *Вакшэфер ял гыч бачышка юмылан келшыше сомылым шонен муын – Рамачисе керемет илем деке калыкым поген напгаен... мландым юманден (МЭ).*

ЮМАРАЛЕ боже упаси! *Шкежат ынде орын шинча: чыла тугакак, юмарале! (МЭ)*

ЮМЕШТАРАШ обожествлять. *Олюкетшым тый ынде йөршеш юмештаренат (Онч.).*

ЮМЕШТАРЫМЕ обожествлённый. *Тыште чылажымат юмештарыме.*

ЮМО I природа, окружающая среда. *Таче юмо пылан. Юмо волгалтеш. Юмо йүкшемден (Ө.Б.).*

ЮМО II Бог. *Ош Кугу Юмо. Юмылан кумалаш. Мый Юмо деч сөрвален йодам: «Пу, – манам, – таза ылышым» (Ө.Б.).*

ЮМЫДЫМЫЛЫК безбожность, безбожие. *Кызыт калык*

юмыдымылык деч кораңаш тўналын.

ЮМЫЖА небесный свод. *Мый шонышым, юмыжа волен үлыкө (Ө.Б.).*

ЮМЫК пересоленный. *Шүржө юмык.*

ЮМЫЛТАШ освятить. *Иоан ача у черкым юмылташ.*

ЮМЫЛУК красный угол. *Ольга лавыравузык эргыжым ош шовычан ару үстембак юмылук ваштареш лопток гына шындыш (Ю.Г.).*

ЮМЫНАВА Матерь Божья. *Вүд йога Юмынава шинча гыч – пуйто тыйым онча чаманен (В.К.).*

ЮМЫНАНДАШ освятить. *Иоан ача Йошкар-Олаште у черкым юмынандыш.*

ЮМЫНВУНДАШ поднебесье. *Юмынвундаште турий мура.*

ЮМЫНВҮД святая вода. *Черкыште юсорта ден юмынвүдым ужалат (Ф.М.). Поп тўналеш юмынвүдым шыжыкташ (Ө.Б.).*

ЮМЫНВҮРЫМӨ объективная реальность.

ЮМЫНГАЙЫК жаворонок. *Пакча ден вўтамбал канде южышто чарныде юмынгайык йўклана. Тн. турий.*

ЮМЫНГЕЧЕ божий день, новый день. *Гарнизоньшто молгунамсе гаяк, распорядке дене келшышын, юмынгече тўнале (Ф.М.).*

ЮМЫНГҮ метеоритные осколки. *Юмынгү – Юмын перен колтымо күжө мланде ймаке*

пуренга, кум ий гыч вара мланде ўмбаке лектеш, йораши шўрат, вара паремеш (Ө.Б.). Юмынгум муым таче нурышто (Ө.Б.).

ЮМЫНДАН товарищ по молению. *Пайрем ушкалўй да тудын дене ыштыме кочкыш, родо-тукым, кумалтыш, юмындай-шамыч дене кылдалтын (МЭ).*

ЮМЫНДАР талант, дарование, дар божий. *Мураш-кушташ мыйын юмындарем уке, садлан мый тушко шўжкылтмаш уке. Койдарчык койышым кояш – тиде тудын юмындарже.*

ЮМЫНПОРТ храм. *Иерусалимыш кайымекыже, Иисус юмынпортыш пурен (МПУ).*

ЮМЫНСАР небесное свечение (северное сияние). *Пытартыш кугу сар тўналме деч ончык йўдвел каваште юмынсар кончен, тудо йошкарге лийын да касвелышкыла сенен каен, маныт.*

ЮМЫНЎДЫР богиня; красивая женщина. *Юмынўдыр гай поян лийза (В.К.). Юмынўдыр, юмынўдыр, ош кава гыч воланат, пиалемлан, орлыкемлан мыланем тый конченат (А.И.). Юмынўдыр, Юмынўдыр, ах, кузе тый шыргыжат! (А.И.) Ах, юмынўдыр, кузерак лўмда? (В.К.)*

ЮМЫНШОМАК молитва. *Тудын ойлымо юмыншомакше ваштареш тыгак епископ Иоан шке шомакшым ойлен (Куг.).*

ЮМЫНШЎЛЫШ святой дух. *Мланде верч ынде Иисус Христос мутым куча аваже ден юмыншўлыш полшымо дене (Ю.Г.).*

ЮМЫНЪЕН священник, священнослужитель. *Лужавуй ден юмынъен шўко кутырен шинчышт (Онч.).*

ЮМЫНДАРЫМЕ священный. *Юмындарыме ото. Юмындарыме порыс.*

ЮНГАШ болеть (пульсирующей болью). *Пуалше парня юнген коршита. Мый парням пеш чот тўкен колтышым, пеш парням юнга (Ө.Б.). Уши логалын, вуй юнга, вуй керме гай чучеш (Ө.Б.). Пёрт пушан годым вуй аңырга гын, пылыш юнга (Ө.Б.).*

ЮНГО рана, нарыв. *Юнго возын парнявуеш, кўчеш, пеш коршита, парня тўналеш шўяш, кўч, шемемын, лектын возеш (Ө.Б.).*

ЮТАШ есть с наслаждением, со вкусом. *Презе аважын чызыжым ютен шупшеш. Чома нечке нержым водарыш тушкалтыш – юта веле, шупшеш (В.К.).*

ЮТКО тенистое прохладное место, холодок. *Юткеш возам. Юткышто кием (Ө.Б.).*

ЮТО домашняя птица. *Ютылан шўльым пышташ кўлеи коркашкыже (Ө.Б.).*

ЮТЫЗО птичница. *Марий ютызо-влак ончыл верыш лектын кертыныт.*

ЮЧЫЛИЙ долговязый, длинный и тонкий. *Ючылий рвезе.*

ЮШТ

Ючылий парня. Раткылген шичше пундыш йыр ючылий воштыр-влак шуйнен шогалыныт (Онч.). Ючылий, пел аршын кутыш лу парняже кечылтеш (В.К.).

ЮШТЫРГАШ рыхлеть, растворяться. *Ий юштырга. Кылме рок юштырга. Лум юштырга. Сакыр вӱдеш юштырга. Ий шошым кечеш юштырга, каткалалтеш, сереш шинчын ко деш, вара, кече дене левен, юштырген шалана (Ӗ.Б.).*

Я

ЯГЫЛ скользкий. *Курыкву-йыш куржеш тӱжем ягыл тош-калтыш (В.К.). Изи лум йы-малне – ий. Неле, ягыл, каяш ок лий (В.К.).*

ЯГЫЛЕМАШ сглаживаться. *Йогылык – котыр, йогылык – рӱдагыш. Пашаите веле тудо ягылемеш (В.К.).*

ЯЖАР 1) распутный, развратный. *Яжар ӱдырамаш. Яжар пӱрӱен. Яжар койыш. Яжар яжарым ок йӱрате (ММ); 2) ядовитый. Яжар кутко. Яжар нуж. Яжар кутко йолеш шалеш гын, йол ора, лӱманеш (Ӗ.Б.).*

ЯЖГА мягкий, пушистый. *Яжга муш. Вичкыж пушкыдо шудым яжга маныт (ММ); 2) редкий, жидкий (о растениях, волосах). Яжга ӱпан. Яжга пондаш. Яжга почан имне (Ӗ.Б.).*

ЯЖО прекрасный, прелестный.

Яжо илыш. Яжо ӱдыр. Яжо пеледыш. Яжо пачер.

ЯЖОН прелестно. *Муралтат йӱксӧ гай Йоласал ӱдыр-влак, кӱсле кылым шыман да яжон пералталын (МЯ).*

ЯЖУ стройный, складный (о человеке). *Тудо яжу капан ӱдыр лийшаш (ММ).*

ЯЖУР красавец. *Вӱта шейгел яжуржо кугыжан салтаклан йӱрыш (Муро).*

ЯЗА юный (ММ). *Яза рвезе. Яза ӱдыр. Пиалан яза пагыт.*

ЯЗАГОТ юношество. *Мыйын язаготем сар жаплан верештын.*

ЯЗЫКЛАНАШ греховодничать, совершать грехи. – *Эх-х-ма-а! Языккланаш язык ма?*

ЯКЛАШ восхвалять, славословить. *Азаныт ит ятле, порым якле (Онч.).*

ЯКЛЕШТМАШ ошибка, промах, оплошность, просчёт. *Илы-маш кужу корнышто лийын кертеш южгунам яклештмаш (М.К.).*

ЯКТЕ стройный, прямой (о дереве). *Якте пушейге. Якте пӱнчӧ. Кызыт ожнысо гае якте пушейгым чодыраште от му (ММ). Якте кож гыч кӱслем ыштем – куку тудым ойырен (Муро).*

ЯЛГЕНЧЕ 1) любопытный. *(Лизук) У Торгьял пазарыш Чӱксола шейгеч кошташ мот-коч ялгенче – яламыж улеш (Г.П.); 2) острый на язык. Ял-генче куван ойлымыжо чоныш-кыжак шыгыш (МЭ).*

ЯЛГОРНО просёлочная дорога. «Неперспективный» руш ой дене поранле ялгорным ұштылычы ялт, пұрден (Онч.).

ЯЛИЛЕМ сельское поселение.

ЯЛНЫКТАРАШ заставить умолять. Аксый пакчам ынеж курал, йўклана, шургымашым нўлта, ялныктарынеже: сўрвалет тый тудым (Онч.).

ЯЛЧАК прислужник, холоп. Ватыже нўлтале вигак чыгымчоным: ялчак улат (В.К.).

ЯЛЧЕ 1) слуга. Мый ожно ылышым ялчыште, олаште, кучырышто (О.Б.). Таче – тўра, эрла – ялче (В.С.). Депутат – калык ялче; 2) селянин, житель села. Вот ялче-влак эре йодыт: «Ончышым кузе лийман?» (Г.Ч.)

ЯМ 1) прелесть, привлекательность. Илышын ямже. Пўртўсын ямже. Рвезе жапын ямжым нимогой сўрал шомак денат сълнештарен мошташ ок лий (Г.Ч.); 2) уют. Мушкын-эрыктен шындымеке, пўртыш ямпура.

ЯМАГАТ 1) община; род. Ял ямагат. Мер ямагат. Кугу Юмо, ял ямагатлан тазалыкым пу (Кум.м.). Ямагатыште ылышым пырля викарентыт. Акрет годым марий-влак ямагат дене иленыт; 2) семейство (биол.). Тупрўдан ямагат. Нушкын коштышо ямагат. Вўдмландывал ямагат.

ЯМАГАТЛЫК семейный круг, домоладцы. – Мўнгыштем Немда энҗерште улмемла веле чу-

чеш, – мане Настя. – Ямагатлыкешет йокрокланет? (Онч.)

ЯМДАРАШ украсить, превратить что-л. в красивое. Пўртым ямдараш. Илышым ямдараш.

ЯМЛАШ услаждаться, упиваться чем-л. (Мичуш) чыжоп шоктыктен, сакырым ямла (М.Ш.). Юл серыш лектын шогалын, шошо южым ласкан ямлем.

ЯМЛЕ прелестный, пленительный, обворожительный. Ямле жап. Ямле кеҗеж. Ямле муру. Ямле пўртўс.

ЯМЛЫК красота. Пўртўсын ямлыкше. Самырык каче ден ўдырлан кельшыше порылык, ямлык тачат кожганат (В.К.).

ЯНАШ точить косу.

ЯНДАВА хрусталь. Яндава чарка.

ЯНДАГУДО теплица (В.В.).

ЯНДАГУ алмаз. Ида таҗле мыйым яндагў денат... яндагўмат ончыч вет шкенжым шумат (Г.Г.).

ЯНДАЗЕ стекольщик. Яндазе окнашинчам шынден кодыш.

ЯНДАРДЕГЫТ смола. А йолысо кем яндардегыт пушан (В.К.).

ЯНДАРЛЕ кристалльный, кристально чистый. Яндарле кумыл. Уло партийын эргыже: писе, памаш вўд деч яндарле оян (А.С.). Тўнфалтыш гычын ўмырым возаш кўлеш. А возышаш яндарле тетрадеш (В.К.).

ЯНДАР-ТЎКЌ ярко-жёлтый (о цвете). Оҗыштыжо яндартўкў шарф, йым-йым шем галстук (А.Арс.).

ЯНЛ

ЯНЛЫКЕШТАШ озвереть. *Тыгай ылышыште, от шоно гынат, янлыкештат.*

ЯНЛЫКЛАНАШ зверствовать. **ЯНЛЫКЛАНЫМЕ** прич. от **янлыкланаш**. *Кишлаклаште янлыкланаме койыш озаланен (Онч.).*

ЯНЛЫКЛЕ зверский, чудовищный, зловещий. *(Тул) айдемыдукымын ылыме годсек эн янлыкле тушманын пурла кидше (В.К.).*

ЯНГАР нечистый, запачканный. *Огеш кўл ош шовыр, янгар деч ом вожыл, садиктак толметым вучем (Ф.И.).*

ЯПТЫРТАШ препятствовать (В.Т.).

ЯР образ. *Юмынўдырын ярже калыкын шўм-чонышкыжо келгын шыҗен.*

ЯРАГОТ досуг. *Ярагот жапыште кроссворд дене шинчылтам. Яраготым пайдалын эртараш кўлеш.*

ЯРАГУМДЫК пустошь. *Клат ден вўта кокласе ярагумдыкышто нуж кушкын шогалын.*

ЯРАДАР дармовые деньги, халава. *Тудо «позт», гонорарым йодеш да льготым, ярадарым чыштыра (МЭ).*

ЯРАЙОГО бездельник. *Тышке ярайого-влак погыненыт, ужат?*

ЯРАЛЫК пустота, вакуум, незаполненность. *Шўлаш юж подытмыш ок сите, яралык шодым когарта (А.И.).*

ЯРАНАШ освободиться, опорожниться. *Клат яранын.*

Мизыта яранын, ынде каенат кертына.

ЯРАНДАШ опорожнить, опростать. *Кленчам ярандаш. Печкем ярандаш. Атым яранден, ночно тўрвыжым тувыр шокшыж дене ўшытылў (Онч.).*

ЯРАШ застать. *Мый изам деке мийышым, да шым яре. Пошкудым вакшеш ярышым. Рвезым книгам лудын шинчымыже годым ярышым.*

ЯРГАК голяк, голодранец, оборванец. *Яргак кашак! Валя – эн кугу яргакше. Тўня яргак (Ю.Г.).*

ЯРГАТА яркий. *Яргата шўдыр. Яргата тулсавыш.*

ЯРИШКА неимуший, бездомный, голодранец. *Мемнан дене суртдымо-печыдыме, шкетвуя ўмыр эртарышым яришка маныт (Онч.). Ирыза нўрўн: таче яришка – тўра! (Онч.)*

ЯРПЫК жилка. *Ала-кушто шўм-чон пундаште туныктышо шўн ярпык улмылат чучын (Пўр.).*

ЯРЫМ 1) стадия, фаза. *Илыш ярым. Марий сълнымутын вияҗме тиде ярымыштыже моткоч кугу вашталтыш лийын;* 2) клочок, прядь, пучок чего-л. *Ўп ярым. Олым ярым. Лазер ярым. Волгыдо ярым;* 3) волокно. *Муш ярым. Меж ярым. Порсын ярым. Нерве ярым;* 4) мера длины, равная примерно семи аршинам. *Ик ярым вынер дене ик тувыр лектеш (ММ).*
ЯРЫМЛАЛТАШ расчлениваться, расслаиваться. *Илыш корнем*

ЯЧА

тыгерак ярымлалтеш. Уржа пасу ярымлалт кия. Упишӧ ярымлалт кеча, тованалтше огыл. Пыл ярымлалт кӱза. Йӱр ярымлалт йӱреш (Ӗ.Б.).

ЯРЬЮЖ озон. «Йолан-влак», вагон гыч лектын... ярьюжым он тич шӱлалтат (В.Д.-О.).

ЯТЫК виновность. Ятыкшым эше доказатлаш кӱлеш.

ЯЧАНГШ отсыреть, отмокнуть, пропитаться влагой. Пырче ячангыш. Шудо ячангыш. Тамак ячангыш.

ЯЧАНДАШ увлажнить, вымочить, промочить водой. А йӱшӧ намаш вӱд кылталык пидышым ячандараш кӱлеш (Онч.).

ЯЧАШ см. ячангаш.

РУШ ЙЫЛМЫШ КУСАРЫДЕ КОДЫМО МУТ-ВЛАК

ВҮЛ ? Шонанпыл гай тўр-
лалме марий шўргысолык, шо-
вын катыш да вўл – сай чыла
(В.К.).

ВЫЖЫРЕНЕН ? Индыралтын,
выжырнен пашам ыштен огыл
(А.Арс.).

КАЙЫРАТ ? Мланде ўмбалне
чыла илыш да пўртўс кайы-
рат иктыш ушна (Онч.).

КАЛА ? Пасу покшелне уло
кала гыч армейский формым
чийыше ел лектын шогале
(Ф.М.).

ЛУЙЛАШ ? Сар ўпетым луй-
лен, мый кечын лай пырчыкшым
тўрвышкем налам (Ф.И.).

ОПАРАШ ? Ынде ме, айдеме...
пўртўсым рожгаи, чылажымат
шкаланна опараш пижна
(А.Арс.). Сай марий огыл, эре
шкаланже веле опараш тола-
ша (А.Арс.).

СИТНАШ ? Нурсола воктене
Ошкуэр отышто индеш ял по-
гынен ыле, шагe дене Ион Свеч-
ников да тудын тапже-влак
кўсo кумалтышым ситнышт
(МЭ).

ТАВЛЕ ? Имне ўмбалне пикш-

умдо шу, авыртыш тавле –
керде ок шул (В.К.). Тушма-
нын вий тале – куралышт тав-
ле кадыр керде – тулын эрге,
пўгыр йонез, пуйто кишке, ло-
неш (В.К.).

ЧОНДО ? Эре мура, шокта,
ўдыр кушта – мо эше тылеч
чондыжо лийын кертеш?
(А.Арс.)

ШИЛТЫК ? Кугу шилтыкан
ўшкыжым кондена (Д.О.).

ШҮДЫЛАШ ? Доктор кечеш
сусыр шинчаным шўдылен онча
(Т.К.).

ШЫМИЙ ? (Микале) мogyр-
жым ниялтен колта – шымий-
же палынак погынаш тўналын
(А.Арс.).

ЭЛТЕАН ? Изи гына стакан,
вич мogyрышто лупшалтише
элтеан сирень (Ю.Г.).

ЯЛАМЫЖ ? Тудын койы-
шыжлан брат. Ялт аваже
гаяк яламыж да ел ямде дене
илаш йоратыше (Г.П.). Яла-
мыж койышан Изи Олика деке
уналыкеш пурымыжо деч вара
Леонид Казанцев паша кулыш
савырнен (Онч.).

РУШЛА-МАРЛА

А

АБЗАЦ чакналтыш.
АБОРИГЕН тўпкалык.
АБСУРД куктежмут, тупешо-
ныш.
АВТОБИОГРАФИЯ шкевозык.
АВТОВАДЕЛЕЦ автооза.
АВТОДОРОГА автокорно.
АВТОНОМНО шкевода.
АВТОНОМНЫЙ шкевода.
АВТОР серышоза.
АД кишпод.
АДЕПТ почешъен.
АДМИНИСТРАТОР вуйоза,
вуйадызе.
АДМИНИСТРАЦИЯ вуйгудо.
АДСКИЙ тўнчык.
АЖУР чылдыр.
АЖУРНЫЙ чылдырле.
АЗАРТ кўргыдул.
АЗАРТНАЯ ИГРА алгаштары-
ше модмаш.
АЗАРТНЫЙ аяр.
АИР вўдлокама.
АККУРАТНОСТЬ чаткалык.
АКСАКАЛ арвуй.
АКСИОМА рашчын.
АКТИВИЗИРОВАТЬ чулымда-
раш, талештараш.
АКТИВИСТ кожмакче, чолгаен,
чулымзо.
АКТИВНОСТЬ шымлымгуат.
АКТУАЛЬНОСТЬ тачылык.

АКТУАЛЬНЫЙ тачылык, тачы-
сылык.
АЛЕТЬ вўрланаш.
АЛИМЕНТЫ ўкымдўлыш.
АЛЛЕРГИЧЕСКИЕ ВЫСЫПА-
НИЯ туљйора.
АЛЛЕЯ садкорно.
АЛМАЗ яндагў.
АЛЧНОСТЬ мўнтылык, опкын-
лык, сутлык, темдымылык.
АЛЧНЫЙ опкынло.
АЛЫМ ЦВЕТОМ алалгын.
АМОРАЛЬНОСТЬ ардымы-
лык.
АМОРАЛЬНЫЙ ардыме, сайыл-
дыме.
АМОРТИЗАТОР лўшке.
АМОРТИЗАЦИОННЫЕ ШЕС-
ТЫ ТАРАНТАСА лўшкевара.
АНАЛИЗ лончем.
АНАЛИЗИРОВАТЬ ратлаш.
АНГЕЛ суксо.
АНГЕЛ-ХРАНИТЕЛЬ Шочын-
ава.
АНКЕТА йодкагаз.
АННУЛИРОВАНИЕ укештары-
маш.
АННУЛИРОВАТЬ укештараш.
АНТАГОНИЗМ ваштарешлык,
вашшогыш.
АНТИПОД ваштарешлык.
АНТИЧНЫЙ акретле.
АПАТИЧНЫЙ кўжгычонан,
мыстык.

АПЛ

АПЛОДИСМЕНТЫ кидсовыш.
АПОСТОЛ увергондышо.
АППАРАТ РУКОВОДЯЩИЙ пашавиктер.
АППЕТИТ карм, кочмышумо, умшадам.
АППЕТИТНО шикшын-пушын.
АПТЕКА эмгудо.
АРГУМЕНТ инангыш.
АРГУМЕНТИРОВАТЬ чынландараш.
АРЕСТ кучык.
АРЕСТАНТ шинчызе.
АРИСТОКРАТИЧЕСКИЙ төжык.
АРТАЧИТЬСЯ ўшкыжланаш.
АРТЕЛЬ кортак.
АРТЕРИЯ йошкаршер.
АРШИН (приспособление для измерения длины) аршывондо.
АССИМИЛЯЦИЯ йўккельшта-ралтмаш.
АСТРА шўдырпеледыш.
АТЛАСНЫЙ чоклама.
АТМОСФЕРА йырьюж.
АТМОСФЕРА (обстановка) йырвел.
АТМОСФЕРНОЕ ДАВЛЕНИЕ юждемдыш.
АТОМНЫЙ атомло.
АТТЕСТАТ инангагаз.
АУКАЮЩИЙ йўксолнышан.
АФИША пырдыжувер.
АФОРИЗМ кўчыкой.

Б

БАГАЖ нумалтыш.
БАЛАГУР кутырызо.
БАЛАГУРИТЬ шаяраш.
БАЛАНДА пуламык.

БАЛАНС төрвисык.
БАЛКА (сухой овраг) урлем.
БАЛКОН чердак.
БАЛОВАТЬ нечкыштараш.
БАЛОВАТЬСЯ йочаланаш.
БАЛОВСТВО йочаланымаш.
БАНДИТ коремзе.
БАНЩИК мончазе.
БАРАНИНА тагашыл.
БАРАХЛО кидмучаш пого.
БАРОМЕТР южвисык.
БАРСКИЙ паярле.
БАРСТВОВАТЬ (высокомерничать) паярланаш.
БАРХАТНЫЙ пушката.
БАРЫШНЯ ўдырбен.
БАССЕЙН РЕКИ, МОРЯ вўд-кундем.
БАТРАК куныж.
БАТРАЧЕСТВО тарзылык.
БАТРАЧИТЬ тарзыланаш.
БАХВАЛЬСТВО моктанчык.
БАШНЯ кўменте, ор, пырдыж-вуй.
БАЯНИСТ баянче.
БДИТЕЛЬНОСТЬ эскерлык.
БДИТЕЛЬНЫЙ эскерле.
БЕГСТВО куржык.
БЕДА мўнтылык, эхсык.
БЕДСТВИЕ чатлама, эхсык.
БЕЗБОЖИЕ юмыдымылык.
БЕЗБОЖНОСТЬ юмыдымылык.
БЕЗБРЕЖНЫЙ тўрдымў-мучашдыме.
БЕЗВЫХОДНОСТЬ акыр.
БЕЗГРАНИЧНЫЙ тўрдымў-мучашдыме.
БЕЗДАРНОСТЬ ушандымы-лык.
БЕЗДЕЙСТВИЕ ыштыдымаш.
БЕЗДЕЛЬНИК кылызак, яра-його.

БЕЗДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ышты-
дымаш.
 БЕЗДНА атау, вўдпомыш.
 БЕЗДОМНЫЙ кыле, яришка.
 БЕЗДУШИЕ чонгўчымылык.
 БЕЗДУШНО шўмдымын.
 БЕЗДУШНОСТЬ чондымы-
лык, чонгўчымылык.
 БЕЗЖАЛОСТНОСТЬ чонды-
мылык.
 БЕЗ КРЫЛЬЦА пўртўнчыл-
дымў.
 БЕЗЛУННЫЙ тылзыдыме.
 БЕЗЛЮДНЫЙ тўткў.
 БЕЗМОЛВНЫЙ йылмыдыме.
 БЕЗМЯТЕЖНО тымылге, ты-
ныслын.
 БЕЗМЯТЕЖНЫЙ тымалге.
 БЕЗНАДЁЖНОСТЬ акыр,
ўшык.
 БЕЗНАВСТВЕННОСТЬ ар-
дымылык.
 БЕЗНАВСТВЕННЫЙ арды-
ме, сайылдыме.
 БЕЗОПАСНОСТЬ лўдыкшы-
дымылык.
 БЕЗОСТАНОВОЧНО икту-
тыш.
 БЕЗОТВЕТСТВЕННЫЙ ай-
дайўразе.
 БЕЗОТРАДНО йокроклын.
 БЕЗОТРАДНЫЙ йокрокло.
 БЕЗРАДОСТНО йокроклын.
 БЕЗРАДОСТНЫЙ йокрокло,
ойгата.
 БЕЗРАЗЛИЧНЫЙ айдайўразе,
мардаш.
 БЕЗРАССУДНЫЙ сонга.
 БЕЗРЕЗУЛЬТАТНЫЙ вусо.
 БЕЗРОПОТНЫЙ шомакдыме.
 БЕЗ УДОБСТВ йўнде.
 БЕЗЫСХОДНОСТЬ акыр.

БЕЛИЛА ошемдыш.
 БЕЛОВАТЫЙ ошак.
 БЕЛОВИК ошеш.
 БЕЛОК ошык.
 БЕЛОК ЯЙЦА муношык.
 БЕРЕДИТЬ пуштылаш.
 БЕРЕЖЛИВО перкелын, ур-
дын-урдын.
 БЕРЕЖЛИВОСТЬ урдо.
 БЕРЕЖЛИВЫЙ аныкан, тў-
вылў.
 БЕРЁЗОВЫЙ СОК куэвўд.
 БЕРЕМЕННАЯ ЖЕНЩИНА
мўшкыранваге.
 БЕС шыдеп.
 БЕСЕДА вашмутланымаш.
 БЕСЕДОВАТЬ шомакланаш.
 БЕСКОНЕЧНОСТЬ мучашды-
мылык.
 БЕСНОВАТЬСЯ ормыжланаш.
 БЕСПАРДОННОСТЬ сўрза-
лык.
 БЕСПЕРСПЕКТИВНЫЙ он-
чыкылыкдымо.
 БЕСПЕЧНЫЙ шалавуи.
 БЕСПЛОДНЫЙ вусо.
 БЕСПОКОИТЬ кыжландараш.
 БЕСПОКОИТЬСЯ каньысыр-
ланаш, кыжланаш, торланаш,
тўланаш, шыгырланаш.
 БЕСПОКОЙНЫЙ азапле, келе-
сыр, лымдыме, тургыж, тынысыр,
ура.
 БЕСПОКОЙСТВО колянчык,
тургыж, шутыр.
 БЕСПОЛЕЗНОСТЬ оккўл.
 БЕСПОЛЕЗНЫЙ вусо.
 БЕСПОРЯДОК пулдырчык.
 БЕСПОРЯДОЧНО шала-вула,
ыресла-кутла.
 БЕСПРЕРЫВНО лымде, тутыш.
 БЕСПРЕСТАННО тутыш.

БЕС

БЕСПРОСВЕТНОСТЬ акыр.
БЕСПРОСВЕТНЫЙ тўнчык.
БЕСПУТЫЙ йөнеш.
БЕССЕРДЕЧИЕ чонгўчымы-
лык.
БЕССЕРДЕЧНО шўмдымын.
БЕССЕРДЕЧНОСТЬ шўмды-
мылык.
БЕССИЛИЕ вийдымылык.
БЕССИЛЬНЫЙ лунчырго.
БЕССМЕРТИЕ колыдымаш-
лык.
БЕССМЫСЛИЦА ойышлийды-
маш.
БЕССОЗНАТЕЛЬНЫЙ шам-
дыме.
БЕССОННИЦА омыдымылык.
БЕССТРАСТИЕ тымат.
БЕССТРАШИЕ тоштык.
БЕССТРАШНО онарлын.
БЕССТРАШНЫЙ тошгшо, юл-
го, юлгыж.
БЕССЧЁТНЫЙ чотдымо.
БЕСТАЛАННЫЙ токмак.
БЕСТОЛКОВЫЙ арсыр, йөнеш,
уштымвуй.
БЕСТОЛОЧЬ торга, уштымвуй.
БЕСЦВЕТНЫЙ шапка.
БЕСЦЕРЕМОННОСТЬ сўрза-
лык.
БЕСЧЕЛОВЕЧНОСТЬ айде-
мыдымылык.
БЕСЧУВСТВЕННЫЙ кўжгы-
чонан, чокрак, шамдыме, шўм-
дымё.
БЕШЕНО ормыжын.
БИБЛИОТЕКА книгагудо.
БИЗНЕСМЕН бизнесьенг.
БИОЭНЕРГЕТИКА пере.
БИРЮК войыр.
БИТВА вурсо.
БЛАГО пиалвундо, сайлык, эсен.

БЛАГОВИДНЫЙ рыжле.
БЛАГОВОЛИТЬ суапагдаш.
БЛАГОДАРСТВЕННЫЙ тау-
штыме.
БЛАГОДАТНЫЙ перкан, пи-
лан, шулькан.
БЛАГОДАТЬ шулык.
БЛАГОДЕТЕЛЬ порыштыше.
БЛАГОДЕЯНИЕ алал, кавыл,
порыштыш.
БЛАГОДУШНЫЙ реза.
БЛАГОЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ по-
рыгумылан, тыланле.
БЛАГОНАДЕЖНЫЙ порўшан-
ле.
БЛАГОНАМЕРЕННЫЙ поры-
шонымашан.
БЛАГОНРАВИЕ савыр, савыр-
лылык, сором.
БЛАГОНРАВНЫЙ порыгойы-
шан, савыр, соромло.
БЛАГОПОЛУЧИЕ ильшпиал,
перке, сайлык, эсенлык.
БЛАГОПОЛУЧНЫЙ перкан,
пиалан.
БЛАГОПРИСТОЙНОСТЬ урат.
БЛАГОПРИЯТНЫЙ йёрышё-
йёрдымё, умыр.
БЛАГОРАЗУМИЕ порышо-
ныш, тожалык.
БЛАГОРАЗУМНЫЙ порышо-
нышан.
БЛАГОРАСПОЛОЖЕНИЕ ку-
мыллык.
БЛАГОРАСПОЛОЖЕННЫЙ
кумылчо.
БЛАГОРОДНОГО ПРОИС-
ХОЖДЕНИЯ тўкымло.
БЛАГОРОДНЫЙ кугешгарыме,
суапле.
БЛАГОРОДСТВО суаплык,
чонворылык.

БЛАГОСКЛОННО алагумы-
 лын, кастарен.
 БЛАГОСКЛОННОСТЬ ала-
 лык, кумыллык.
 БЛАГОСКЛОННЫЙ алагумы-
 лан, кумылчо, товылго.
 БЛАГОСЛОВЕНИЕ пакеллык,
 сугыньо.
 БЛАГОСЛОВЕННЫЙ реза, су-
 апландарыме, шулыккан.
 БЛАГОСЛОВИТЬ кастараш,
 сайылташ, суапландараш, эсен-
 лаш.
 БЛАГОСОСТОЯНИЕ пиалвун-
 до, ситык.
 БЛАГОУСТРОЕННЫЙ йөнеш-
 тарыме, йөнлө, тўзатыме, тўзык,
 тўзыккан.
 БЛАГОУХАНИЕ тамлўпшык.
 БЛАГОЧЕСТИВЫЙ соромло.
 БЛАГОЧЕСТИЕ суат.
 БЛАЖЕННО ракатлын.
 БЛАЖЕНСТВО ракат, шыран.
 БЛАЖЕНСТВОВАТЬ келанаш,
 ракатланаш, шыранаш.
 БЛЕДНОВАТЫЙ шапкалге.
 БЛЕДНЫЙ шапка.
 БЛЁКЛЫЙ шапалге.
 БЛЕСК йылгык.
 БЛЕСТЕТЬ (сверкать) чылгы-
 жаш.
 БЛЕСТЕТЬ БРОНЗОЙ тойла-
 наш.
 БЛЁСТКИ чинче-вунчо.
 БЛЕСТЯЩИЙ йолго.
 БЛИЖНЕЕ ЗАРУБЕЖЬЕ ли-
 шыл йотэл.
 БЛИЗОРУКИЙ лишылшинчан.
 БЛИК волгысавыш.
 БЛИСТАТЕЛЬНЫЙ йолгенче,
 ойышло.
 БЛИСТАТЬ волгаш, йолгаш.

БЛИСТАЮЩИЙ шилай.
 БЛОК чыгыр.
 БЛЮСТИ аяш, ояш.
 БОБЫЛЬ палаенг.
 БОГ Юмо.
 БОГАТСТВО вундо, шийвундо.
 БОГАТЫРСКИЙ онарле.
 БОГАТЫРЬ онар.
 БОГ ВСЕВЫШНИЙ Вуйўмбал
 Юмо.
 БОГИНЯ (о красивой женщи-
 не) юмынўдыр.
 БОГОТВОРИТЬ кумалаш,
 юмандаш.
 БОГ ЯЗЫЧЕСКИЙ суртан.
 БОЕВОЕ СНАРЯЖЕНИЕ сар-
 арвер.
 БОЕВОЙ ратле.
 БОЕПРИПАСЫ пычалдар, сар-
 ўзгар.
 БОЁЦ сарзе.
 БОЖЕ УПАСИ юмарале.
 БОЖИЙ ДЕНЬ юмынгече.
 БОЖНИЦА шелык.
 БОЙ сөй.
 БОЙКИЙ чыр.
 БОЙНИЦА пырдўнг.
 БОК (сторона) шөрын.
 БОЛВАН полман.
 БОЛЕЗНЕННО корштыктары-
 шын.
 БОЛЕЗНЕННЫЙ (о ране) аяр,
 витлышан, коршгышан.
 БОЛЕЗНЕННЫЙ (о человеке)
 мерчык, ормыж.
 БОЛЕТЬ ПУЛЬСИРУЮЩЕЙ
 БОЛЮЮ юнташ.
 БОЛТАНКА лўнте.
 БОЛТАТЬ шомакчыланаш.
 БОЛТУН йылморгаж, шала-
 умша.
 БОЛЬ корштыш.

БОЛ

БОЛЬ ДУШЕВНАЯ ая, чонсу-сыр.

БОЛЬНИЦА эмлымвер.

БОЛЬНОЙ (пациент) черлыенг.

БОЛЯЧКИ НА ГУБАХ сорлык.

БОМЖ шалаенг.

БОНДАРЬ печкезе.

БОРМОТАТЬ пуштымалташ, туташ, удылаш.

БОРОЗДА кашкорно.

БОРОЗДИТЬ кашлаш.

БОРОТЬСЯ патырлаш.

БОРТПРОВОДНИЦА бортужа-тыше.

БОСОНОГИЙ чарайолан.

БОТАЛО шомба.

БОТНИК руэмвущ.

БОЧОНОК С МАСЛОМ үй-вочко.

БОЯЗЛИВОСТЬ үнгышылык.

БОЯТЬСЯ өрткаш.

БРАВО (молодцевато) рвезын.

БРАКОВАТЬ томлаш.

БРАКОСОЧЕТАНИЕ мужы-ранмаш.

БРАНИТЬ чыпталаш.

БРАНИТЬСЯ пийланаш, сөйла-саш.

БРАТЬ, ВЗЯТЬ СДАЧУ (о день-гах) үмбач налаш.

БРЕВНО, ПЕРЕКИНУТОЕ ЧЕРЕЗ ОБРАГ, РЕЧКУ таража.

БРЕДНИ куктежмут.

БРЕЗГЛИВОСТЬ йырнык.

БРЕМЯ йөсык.

БРЕХУН кажай.

БРЕШЬ (недостаток) йончо.

БРОД куакш.

БРОДЯГА кылызак.

БРОДЯЧИЙ кыле.

БРОНЗИРОВАТЬ тойлаш.

БРОСАТЬ, ОСТАВЛЯТЬ ТЕНЬ саваш.

БРЫЗГАТЬ чужиклаш.

БРЮНЕТ чотыр, шемеч.

БРЯЦАТЬ йонгыкташ.

БУБНИТЬ туташ.

БУГОР шунго.

БУГОРОК нерка.

БУГРИТЬСЯ оржанаш.

БУДИЛЬНИК йынгыршагат, пожалтык.

БУДОРАЖИТЬ пуштыландаш.

БУДНИЧНЫЙ илышлык.

БУЙНЫЙ ормыж, ормыжвуй, ормыжло.

БУЙСТВОВАТЬ ормыжланаш.

БУЛАННЫЙ шыште-саре.

БУМАЖНЫЙ кагазле.

БУНКЕР курш.

БУНТАРСКИЙ пудыранче.

БУНТОВАТЬ сөйланаш.

БУНТОВЩИК сөйзө.

БУРЖУЙКА күртныгонга.

БУРЛИТЬ (о работе, жизни) шолаш.

БУРЛИТЬ (о народе, обществе) пуламырланаш, шолаш.

БУРНО ормыжын.

БУРЬЯН шүкшакшудывундо.

БУРЯ тумамардеж.

БУТОН кувыл, пеледышкудо.

БУТЫЛКА ПОЛЛИТРОВАЯ пелдырка.

БУШЕВАТЬ ормыжланаш.

БЫСТРОТА писытлык.

БЫСТРЫЙ (о течении реки) кашке.

БЫСТРЫЙ (ходкий) йолан.

БЫТ илыш-касыш, илыш кокла.

БЫТЬ ДОВОЛЬНЫМ пакел-ляш, рат-ляш.

БЫТЬ ЗАКОВАННЫМ шин-чырлалташ.

БЫТЬ ЗАРЫТЫМ урнаш.
БЫТЬ МАССАЖИРУЕМЫМ
 (кем-л.) туржыкташ.
БЫТЬ НЕОБЩИТЕЛЬНЫМ,
ДИКИМ войырланаш.
БЫТЬ ОКРУЖЕННЫМ онгал-
 таш.
БЫТЬ ОТКРОВЕННЫМ чон-
 вочаш.
БЫТЬ ПОХОЖИМ ушаташ.
БЫТЬЁ (образ жизни) илыш-
 касыш.
БЮДЖЕТ оксавиктыш.
БЮСТГАЛЬТЕР онветыртыш.

В

ВАГА шувын.
ВАКУУМ яралак.
ВАЛ, ВОЛНА вўдон, коз, лово.
ВАЛЁЖНИК кашкадар, туло.
ВАЛОВОЙ иктештарыме.
ВАЛЮТЧИК валютчо.
ВАРЕВО шолтем.
ВАТАГА полко.
ВВАЛИВАТЬСЯ вынемалташ.
ВВОД пуртык.
ВВОЗ кондык.
ВВОЗИТЬ кондыктараш.
ВГЛЯДЫВАТЬСЯ тўслаш.
ВДОВА тулыквате.
ВДОВЕЦ овышка, ожакмарий.
ВДОХНОВЕНИЕ кумылнўл-
 тыш, кумылшижмык, ушволгал-
 тыш, шўм-чон, шымлымгуат.
ВДОХНОВЕННО кумылнўл-
 тын.
ВДОХНОВИТЬ туландаш.
ВДОХНОВИТЬСЯ ойыплалташ.
ВДОХНОВЛЕНИЕ шулдыран-
 дымаш.

ВДОХНОВЛЯТЬ шулдыран-
 даш.
ВДОХНУТЬ ЖИЗНЬ иланда-
 раш.
ВДРЕБЕЗГИ шўрашын.
ВДУМЧИВЫЙ ўсмўрт.
ВЕДУЩИЙ вўдышў.
ВЕЖЛИВОСТЬ шымалык.
ВЕЖЛИВЫЙ эпле.
ВЕЗДЕ (кругом) степ.
ВЕЗЕНИЕ йўнештыш.
ВЕЗУЧИЙ пиалче.
ВЕК ЖИЗНЕННЫЙ илышкү-
 тыш.
ВЕКОВАТЬ курымлаш.
ВЕКСЕЛЬ парымгагаз.
ВЕЛИКАН онар.
ВЕЛИКИЙ алте.
ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ тўгон.
ВЕЛИКОЛЕПИЕ асыл.
ВЕЛИКОЛЕПНЫЙ асыла,
 рыжле.
ВЕЛИЧАВО-ГОРДО алтангын-
 кугешнен.
ВЕЛИЧАВЫЙ алтанте, кугеш-
 ке.
ВЕЛИЧАТЬ кугешлаш.
ВЕЛИЧЕСТВЕННОСТЬ алты-
 лык.
ВЕЛИЧЕСТВЕННЫЙ алтанте,
 кугалте, кўдыратле.
ВЕЛИЧИЕ алтылык.
ВЕЛИЧИНА кугыт.
ВЕЛОСИПЕД тошкыморва.
ВЕНА кандышер.
ВЕНЕРА ўжарашўдыр.
ВЕНЕЦ вуйгўрж, кавыне.
ВЕНОК чачак.
ВЕНТИЛЯТОР южэрыктыш.
ВЕНЧАЛЬНЫЙ кавыне.
ВЕНЧИК пеледышкорка.
ВЕРА (дovere) инан.

ВЕР

ВЕРБЛЮД тӱе, тӱэ.
ВЕРБЛЮЖИЙ тӱе, тӱэ.
ВЕРДИКТ пунчалой.
ВЕРИТЕЛЬНАЯ ГРАМОТА
ўшандаргагаз.
ВЕРИТЬ инанаш.
ВЕРОВАТЬ инанаш.
ВЕРОТЕРПИМОСТЬ инанчы-
тыш.
ВЕРСТАТЬ верлаташ.
ВЕРТИХВОСТКА ачывий.
ВЕРХОВЕНСТВО вуйланы-
маш.
ВЕРХОВНЫЙ вуйло.
ВЕРШИНА ГОРЫ курыквуй.
ВЕС (значимость) серып.
ВЕСЕЛИЕ веселалык.
ВЕСЕЛИТЬСЯ шаитлаш.
ВЕСЁЛОСТЬ веселалык.
ВЕСКО чоқан.
ВЕСОМЫЙ серыпле.
ВЕСТИ СЕБЯ ВЫСОКОМЕР-
НО коштанлаш, паярланаш.
ВЕСТИ СЕБЯ ГАДКО, МЕРЗ-
КО йырныкланаш.
ВЕСТИ СЕБЯ НАГЛО, БЕС-
ЦЕРЕМОННО сӱрзаланаш.
ВЕСТИ СЕБЯ НЕДОЗВО-
ЛЕННО комиссарланаш.
ВЕСТНИК (о журнале) уверзе.
ВЕСТНИК (о человеке) уверзе.
ВЕСТНИЦА (о птице) уверга-
йык.
ВЕСТОВОЙ торйол, уверьен.
ВЕСТЬ шерева, увертарчык.
ВЕСТЬЮ уверын.
ВЕСЬ йотке, шынг.
ВЕТВИСТЫЙ одарге, чока.
ВЕТКА (хворост) савора.
ВЕТКИ СУХИЕ ПИХТОВЫЕ
чадыртан.
ВЕТРЕНИЦА ачывий.

ВЕТХИЙ тошталге.
ВЕТШАТЬ сокнаш.
ВЕЧЕ погарня.
ВЕЧЕР (праздничное меропр-
ятие) водо.
ВЕЧЕР ПРОЩАЛЬНЫЙ ужат-
кас.
ВЕЧНО век.
ВЕЧНЫЙ курымашле.
ВЕЧНЫЙ ДВИГАТЕЛЬ куры-
машле двигатель.
ВЕШАЛКА артем.
ВЕШНЯК арык.
ВЕЩЕСТВЕННОЕ ЗНАЧЕ-
НИЕ насталык ынг.
ВЕЩЕСТВО шаланче, шалан-
чык, эмен.
ВЕЩЬ наста, ужвата.
ВЕЯНИЕ пуалтыш.
ВЕЯТЬ (дуть) шияш.
ВЗАИМНОЕ ПРИТЯЖЕНИЕ
вашшупшык.
ВЗАИМНЫЙ РАСЧЁТ пуы-
маш-налмаш.
ВЗАИМООЗНАКОМЛЕНИЕ
вашпалдарымаш.
ВЗАИМООТНОШЕНИЕ ваш-
кыл.
ВЗАИМОПОНИМАНИЕ ваш-
умылымаш.
ВЗАИМОПРОНИКНОВЕНИЕ
вашшындаралтмаш, вашшынг-
маш.
ВЗАМЕН шонгыш.
ВЗВЕСТИ (напружинить) чы-
малтараш.
ВЗВИХРИТЬСЯ тӱрканаш.
ВЗГОРЬЕ, ВЗГОРОК варш, ку-
рыксер, нерка.
ВЗДОР куктежмут, оккӱл.
ВЗДУВАТЬСЯ шӱвыронаш.
ВЗИРАТЬ тӱткаш.

ВЗЛЁТ нёлтыш.
 ВЗЛОХМАТИТЬ, ЛОХМАТИТЬ вужгемдылаш.
 ВЗЛОХМАТИТЬСЯ тўрканаш.
 ВЗЛОХМАЧЕННЫЙ тўрка.
 ВЗМАХ солалтыш.
 ВЗНОС надыр.
 ВЗРАСТИТЬ шочыкташ.
 ВЗРОСЛЕТЬ (остепениться) вурганаш.
 ВЗРЫВ пудештмаш.
 ВЗРЫВНОЙ пудештме.
 ВЗРЫВЧАТКА пудештык.
 ВЗЪЕРОШЕННЫЙ тўрка.
 ВЗЪЕРОШИТЬ вужгемдылаш.
 ВЗЪЕРОШИТЬСЯ купталташ, оржанаш.
 ВЗЯТКА копаокса, шольшналттыш, шўралтыш.
 ВЗЯТОЧНИЧЕСТВО копаш налмаш.
 ВЗЯТЬ В КОЛЬЦО онгешлаш.
 ВЗЯТЬ В ПРИГОРШНЮ урзаш.
 ВЗЯТЬ НА ПОРУКИ луэш налаш.
 ВИДЕНИЕ кончымаш.
 ВИДНЫЙ койзо.
 ВИДОИЗМЕНИТЬСЯ vessынанаш.
 ВИДОИЗМЕНЯТЬ vessынангдаш.
 ВИДЯЩИЙ шинчан.
 ВИЗГЛИВО ЗВУЧАТЬ йытмыжаш.
 ВИЗЖАТЬ шаргыжаш.
 ВИЗИТЁР унаенг.
 ВИНА шек.
 ВИНОВНОСТЬ ятык.
 ВИСОКОСНЫЙ ГОД кужемдыме ий.

ВИСЯЧАЯ ПОДВИЖНАЯ ЧАСТЬ (чего-л.) пыльтык.
 ВИТОК (оборот) йыргеж.
 ВИТЬ ВЕРЕВКУ В ТРИ СЛОЯ кумыжлаш.
 ВИТЬСЯ кугыргылаш, лыйгалаш, пунешташ.
 ВИХРЕВОЙ пўтырем.
 ВИХРИ ВОЙНЫ сарвўрдем.
 ВИХРЬ пўрдем, пўрдшымардеж, пўтырем.
 ВИШНЕВЫЙ САД вишнер.
 ВИШНЯ (о дереве) вишныывондо.
 ВКЛАД надыр.
 ВКЛАДЧИК надырзе.
 ВКЛАДЫВАТЬ МНОГО СИЛ кыртмаш.
 ВКУС тамшижмык.
 ВКУСНО шикшып-пушын.
 ВЛАДЕЛЕЦ, ВЛАДЕТЕЛЬ озаенг.
 ВЛАДЕЛЕЦ ПОДЗЕМНОГО ЦАРСТВА кияматтўра.
 ВЛАДЕНИЯ ГОСУДАРСТВА элшарем.
 ВЛАДЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫЕ ышна.
 ВЛАДЫКА олпот, онавуй, оньыжа.
 ВЛАДЫКА МОРЕЙ вўдон.
 ВЛАДЫЧЕСТВО кучышвий.
 ВЛАЖНЫЙ ночкалге, юлго.
 ВЛАСТВОВАТЬ вуйланаш, тўраланаш.
 ВЛАСТЕЛИН кучемвуй, олпот, тўра.
 ВЛАСТИТЕЛЬ кучемвуй.
 ВЛАСТЬ кучем.
 ВЛАЧИТЬ ЖИЗНЬ илен толашаш, шўдырташ.

ВЛЕ

ВЛЕЧЕНИЕ чоншупшык.
В ЛИНЕЙКУ корнандыман.
ВЛИПНУТЬ топпаш.
ВЛИЯНИЕ овырымаш, почеш-
тык.
ВЛИЯТЕЛЬНЫЙ сенгышоян.
ВЛИЯТЬ овыраш.
ВЛОЖИТЬ ДЕНЬГИ, СРЕД-
СТВА, т.д. (куда-л.) верлаташ.
ВЛЮБИТЬСЯ шүмешкаш.
ВМЕСТИМОСТЬ шиньдартыш.
ВМЕСТИМОСТЬЮ пурыман.
ВМЕСТИТЬСЯ шыңалташ,
шыңланап.
ВМЕСТО шонгыш.
ВНЕДРЯТЬ шиньдарап.
ВНЕШНИЙ элордыж.
ВНЕШНОСТЬ айдемсүрет.
ВНЕШНЯЯ СРЕДА тү.
ВНИМАНИЕ түткө, түткыш.
ВНИМАТЕЛЬНО түткын.
ВНИМАТЕЛЬНОСТЬ түткы-
лык, түткыш.
ВНИМАТЕЛЬНЫЙ түткө.
ВНУТРЕННЕЕ СОСТОЯНИЕ
шүм-кыл.
ВНУТРЕННЕЕ ЧУТЬЕ шүм-
кыл.
ВНУТРЕННИЕ ОРГАНЫ кап-
көргө, көргүзар.
ВНУТРЕННИЙ элгөргө.
ВНУТРЕННИЙ МИР ЧЕЛО-
ВЕКА алавундо, шүм-кыл.
ВНУТРЕННОСТИ капкөргө.
ВНУТРЕННЯЯ МОРАЛЬНАЯ
СИЛА көргывий.
ВНУТРИГОСУДАРСТВЕН-
НЫЙ элгөргысө.
ВНЯТНО рашкаган.
ВНЯТНЫЙ (чёткий) рашка,
рашката.
ВОДА СВЯТАЯ юмынвүд.

ВОДА ТАЛАЯ лумвүд, шошым
вүд.
ВОДИТЕЛЬ вүдызө.
В ОДНОМ МЕСТЕ иктореш.
ВОДНЫЕ УГОДЬЯ йоралвүд.
ВОДОИЗМЕЩЕНИЕ вүдшың-
дартыш.
ВОДОМЕРКА вүдвискалыше.
ВОДОНОСНЫЙ СЛОЙ вүд-
лончо.
ВОДОПАД вүдшунгалтыш.
ВОДОПРОВОД вүдпуч.
ВОДОРАЗДЕЛ вүдойыртгыш.
ВОДОРΟΣЛЕВЫЙ вүдпорсы-
нысо.
ВОДОРΟΣЛЬ вүднольо.
ВОДОХРАНИЛИЩЕ вүдкучем.
ВОДЯНКА вүдийгыр.
ВОДЯНЫЕ ЖУЧКИ вүдкоп-
шанте.
ВОЕВАТЬ патырланап, сарла-
нап, сөйласаш.
ВОЕВОДА вуйлык, олаууй.
ВОЕНАЧАЛЬНИК сарзыууй.
ВОЕННО-ВОЗДУШНЫЕ СИ-
ЛЫ сар-юж вий.
ВОЕННОЕ ДЕЛО саргоқла.
ВОЕННОСЛУЖАЩИЙ сар-
зыен.
ВОЕННЫЙ саргучыш, сарзе.
ВОЖАК ававуй, вуй'енг, вү-
дынчө.
ВОЖАТЫЙ вүдынчө.
ВОЖДЕЛЕНИЕ (страсть) чон-
йодмо.
ВОЖДЕЛЕННЫЙ ужмышумо.
ВОЖДЬ он.
ВОЗБЛАГОДАРИТЬ көрдаш.
ВОЗБУДИТЬСЯ (загореться
желанием) таранап.
ВОЗБУДИТЬСЯ (распалиться)
шокпешнап.

ВОЗБУЖДАТЬ чыгылтараш.
 ВОЗВЕЛИЧИВАНИЕ алтан-
 дымаш.
 ВОЗВЕЛИЧИВАТЬ алтандаш,
 алтештараш, лүмлештараш.
 ВОЗВОДИТЬ НАПРАСЛИНУ
 тулдаш.
 ВОЗВЫШАТЬ кугештараш.
 ВОЗВЫШЕНИЕ варш, крач,
 нерка, төвака.
 ВОЗВЫШЕННОСТЬ аркамбал,
 төва.
 ВОЗВЫШЕННЫЙ кугештары-
 ме, суапле.
 ВОЗГОРЕТЬСЯ туланаш.
 ВОЗДУШНАЯ ВОЛНА юж-
 долкын.
 ВОЗЖЕЧЬ ойыпландараш, ту-
 ландаш.
 ВОЗМЕСТИТЬ тичмашандаш.
 ВОЗМЕЩЕННЫЙ суалтше.
 ВОЗМУЩАТЬСЯ тұргочла-
 наш.
 ВОЗМУЩЕНИЕ тұргочланы-
 маш.
 ВОЗНАГРАЖДАТЬ кумылан-
 даш.
 ВОЗНАГРАЖДЕНИЕ суаптү-
 лыш, тўлеч.
 ВОЗНИЦА сапешке.
 ВОЗНЯ (интрига) чывысар.
 ВОЗРАЖАТЬ йоштекланаш.
 ВОЗРАЖЕНИЕ йоштекой, то-
 решмут.
 ВОЗРАСТ ийгот, ылышкут.
 ВОЗРАСТАНИЕ кугемдыш,
 нўлтыш.
 ВОЗРАСТИ воранаш.
 ВОЗРОДИТЬ иландараш, илан-
 даш, илештараш, уэштараш.
 ВОЗЧИК возешке.
 ВОИН сарзе.

ВОИНСКИЙ сарзе.
 ВОИНСТВЕННЫЙ сарзанге.
 ВОЙ урмыжмо.
 ВОЙСКО саргалык.
 ВОЛГАРЬ юлызо.
 ВОЛЖАНЕ юлўмбал калык.
 ВОЛНА, ВАЛ вўдонг, лово.
 ВОЛНЕНИЕ (колыхание) ло-
 выкталтмаш.
 ВОЛНЕНИЕ (смутное время)
 пудыранчык.
 ВОЛНОВАТЬ ВОДУ толкында-
 раш, толкынлаш, толкынандаш.
 ВОЛНОВАТЬСЯ (о воде) ко-
 эшталташ, ловыкталташ, тенгыз-
 ланаш, толкынланаш.
 ВОЛНОВАТЬСЯ (о толпе, об-
 ществе) пуламырланаш.
 ВОЛНОВАТЬСЯ (тревожить-
 ся) кыжланаш.
 ВОЛНУЮЩИЙ пуштылышо,
 шўмвургыжтарыше.
 ВОЛОСАТИК вўдшар, шар-
 шукш.
 ВОЛОСАТЫЙ пунешке, пун-
 вустык.
 ВОЛОСИНКА ўпшырче.
 ВОЛОСИНКИ кўпш.
 ВОЛОСТЬ кундо.
 ВОЛШЕБНИК юлышо.
 ВОЛШЕБНИК СЛОВА муть-
 юзо.
 ВОЛШЕБСТВО ю.
 ВООБРАЖЕНИЕ кўргужмаш,
 ушкончыш.
 ВООБЩЕ вуйгак.
 ВООДУШЕВИТЬСЯ ойыплал-
 таш.
 ВООДУШЕВЛЕННО кумыл-
 нўлтын.
 ВООДУШЕВЛЯЮЩИЙ кумы-
 ландарыше, чонандарыше.

ВОО

ВООРУЖЕНИЕ саргурал.
ВООРУЖЁННЫЕ СИЛЫ сар-
вий.

ВООРУЖЁННЫЙ сардарма-
нан.

ВОР шоло.

ВОРИШКА шоло.

ВОРОНКА воронга, пунжык.

ВОРС кўпш.

ВОРСИСТЫЙ кўпшан.

ВОСКОВИТЫЙ шыштешке.

ВОСКРЕСИТЬ иландаш, ылыж-
тараш.

ВОСПЕВАТЬ чаплаш.

ВОСПИТАНИЕ орыштмаш.

ВОСПИТАННОСТЬ савырлы-
лык.

ВОСПИТАННЫЙ савыр, са-
вырле, шотан.

ВОСПИТЫВАТЬ орыштараш,
орышташ.

ВОСПЛАМЕНИТЬ туландаш.

ВОСПОЛНИТЬ тичмашандаш,
тичмаштараш.

ВОСПОМИНАНИЕ ашынды-
рымаш, шарнымаш, шарныш.

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ угыч-
тарымаш.

ВОСПРОИЗВЕСТИ угычта-
раш.

ВОСПЫЛАТЬ ЛЮБОВЬЮ шў-
мешкаш.

ВОССЛАВИТЬ, ВОССЛАВ-
ЛЯТЬ алтандаш, ўмырандаш,
чаплаш.

ВОССЛАВЛЕНИЕ алтанды-
маш.

ВОССОЕДИНЕНИЕ уштаралт-
маш.

ВОССОЗДАНИЕ угычтарымаш.

ВОССОЗДАТЬ угычтараш.

ВОСТАВАТЬ сойланаш.

ВОСТАВШИЙ сойзё.

ВОСТАНИЕ сой.

ВОСТАНОВЛЕНИЕ пёртыл-
тарымаш.

ВОСТАНОВИТЬ ИСТИНУ
чынандаш, чынландараш.

ВОСТОК эргече.

ВОСТОРГ йывырт.

ВОСТОРЖЕННЫЙ йывырт,
моктеммурло.

ВОСТРЕБОВАННЫЙ керал.

ВОСХВАЛЯТЬ яклаш.

ВОСХИТИТЕЛЬНЫЙ йывырт,
сёрале.

ВОСХИЩЕНИЕ йывырт.

ВОСХОД кечынёлтыш, эргече.

ВОТЧИНА оралте, тукумвер,
ышна.

ВПАСТЬ В ГРЕХ сулыканаш.

ВПЕЧАТЛЕНИЕ ладык, ши-
жык.

ВПИТАТЬСЯ шыналташ.

ВПЛОТНУЮ чык.

В ПОДРОБНОСТЯХ лончы-
кын.

ВПОЛГОЛОСА пелейўкын.

В ПРОТИВНОМ СЛУЧАЕ уке-
гын.

В ПЬЯНОМ ВИДЕ подылвуя.

ВРАЖДЕБНО тушманлын.

ВРАЖДЕБНОСТЬ тушман-
лык.

ВРАЖДЕБНЫЙ тушманле.

ВРАЖДОВАТЬ тушманланаш.

ВРАЗБРОС шалавула.

ВРАЗУМЛЯТЬ тулдаш.

ВРАЛЬ кажай.

ВРЕД ўчё.

ВРЕДИТЬ тушманлаш, шакшы-
ланаш, шакшылаш, ўчылаш.

ВРЕДНЫЙ зиянле, шўрчё, ўчы-
зё, энтекле.

ВРЕДОНОСНЫЙ энтекле.
 ВРЕМЕННЫЙ, НА ВРЕМЯ жаплан.
 ВРЕМЯ СОКОДВИЖЕНИЯ ноло пагыт.
 ВРУЧИТЬ кучыкташ.
 ВСЕ ВРЕМЯ со.
 ВСЕВЫШНИЙ СОЗДАТЕЛЬ пүрькшө.
 ВСЕМИРНОЕ ТЯГОТЕНИЕ тўняшупшык вий.
 ВСЕМОГУЩЕСТВО кўдырат.
 ВСЕМОГУЩИЙ кўдыратле.
 ВСЕОБЩИЙ тўшкале.
 ВСЕРОССИЙСКИЙ элгөргысө.
 ВСЕСИЛЬНЫЙ кўдыратле, онарле.
 ВСЕСТОРОННИЙ йыршөрынан.
 ВСЛЕДСТВИЕ паштенге, пелтык.
 ВСЛУХ лош.
 ВСМЯТКУ пелегүшө.
 В СОГЛАСИИ үяк-мўяк.
 ВСПЕНИВАТЬ, ВСПЕНИТЬ шолтараш, шонандаш, шоналтараш.
 ВСПОМНИТЬ ашындараш.
 ВСПУЧИВАТЬ карныктараш.
 ВСПЫЛЬЧИВЫЙ чадыртан.
 ВСПЯТЬ пөрык, тупе.
 ВСТРЕВОЖЕННЫЙ өрткышө.
 ВСТРЕТИТЬСЯ НАЕДИНЕ вуявашляш.
 ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО ончылмут.
 ВСХОДИТЬ, ДАТЬ ВСХОДЫ кайланаш.
 ВСЯКАЯ ВСЯЧИНА асам.
 ВСЯКИЙ сакый.
 В ТАКОМ СЛУЧАЕ тугегын.
 ВТИСНУТЬСЯ шыналташ.

ВТОРОСТЕПЕННЫЙ тўн-огыл.
 ВТУЛКА тулка.
 В УМЕ ушеш.
 ВХОД пурык.
 ВЧЕРНЕ шемеш.
 ВЪЕДЛИВЫЙ шүрчө.
 ВЫБИРАТЬ шкетлыкташ, танлаш.
 ВЫВЕСКА сакымлўм, тўжваллўм.
 ВЫВИХНУТЬСЯ йычкешташ.
 ВЫВОД икешой, ойлектыш.
 ВЫВОДИТЬ МЕЛОДИЮ налыктараш, семлаш.
 ВЫВОДОК тўле.
 ВЫПИБАТЬСЯ комиссарланаш.
 ВЫГОВОР шылталмут.
 ВЫГОДНОЕ ДЕЛО шөртнывож.
 ВЫГОН нуршер, шер, шерем.
 ВЫГОРЕТЬ шопканаш.
 ВЫДЕЛЯТЬ (подчеркивать) ойырташ.
 ВЫДЕЛЯТЬСЯ БЕЛИЗНОЙ волгыдемаш.
 ВЫДЕЛЯЯ ойырыштен.
 ВЫДЕРЖАННЫЙ лымле.
 ВЫДРЕССИРОВАТЬ ушандараш.
 ВЫЖИВАТЬ шўараш.
 ВЫЗВАТЬ ТРЕВОГУ кыжландараш.
 ВЫКЛЮЧАТЕЛЬ пытлач.
 ВЫКУП сулыш.
 ВЫМОЧИТЬ ячандаш.
 ВЫМУШТРОВАТЬ ушандараш.
 ВЫМЫСЕЛ шоненлукмо.
 ВЫНОСЛИВОСТЬ тўсыш.
 ВЫНОСЛИВЫЙ тўсышан, чытанле.

ВЫН

ВЫНУЖДАТЬ көнештараш.
ВЫПЕНДРИВАТЬСЯ комиссарланаш, чывыланаш.
ВЫПИВОХА чарказе.
ВЫПИВШИ подылвуя.
ВЫПОЛНЕНИЕ шуктымаш.
ВЫПОЛНИТЬ В ВИДЕ КРУГОВ, КОЛЕЦ онгештараш.
ВЫПРЯМИТЬ турамдаш.
ВЫПУСК луктыш, савыктык.
ВЫРАВНИВАТЬСЯ төрешталташ.
ВЫРАЖАТЬ краклаш, мөнтештараш.
ВЫРАЖЕНИЕ мөнтештаралтмаш, мөнтешгарымаш.
ВЫРАЖЕНИЕ (оборот речи) ойсавыш.
ВЫРАЗИТЕЛЬНЫЙ тўзандыме, тўсака.
ВЫРАЗИТЬ СОЖАЛЕНИЕ йөсаш.
ВЫРИСОВЫВАТЬСЯ рашемшташ.
ВЫРОСШИЙ (образовавший стебель) пучангше.
ВЫРУБКА руэм.
ВЫРУЧКА ДЕНЕГ оксалеқтык.
ВЫСКОЧКА йылкынчык.
ВЫСЛАТЬ (кого-л. куда-л.) савырголташ.
ВЫСОКОКУЛЬТУРНЫЙ тўвырлө.
ВЫСОКОМЕРНОСТЬ кугувера.
ВЫСОКОМЕРНЫЙ кавырака.
ВЫСОКОПОСТАВЛЕННЫЙ кўшнышпичыше.
ВЫСОТА кўкшык.
ВЫСТАВКА ончер.
ВЫСТУПИТЬ С РЕЧЬЮ шомаклаш.
ВЫСТУПЛЕНИЕ (речь) оймут.

ВЫСТУП НА ДЕРЕВЕ мугыльо.
ВЫСТУП ОПУШКИ чодыранер.
ВЫСЬ кўкшык.
ВЫТРЕЗВИТЕЛЬ айнымвер.
ВЫТЬ (о сове) угыклаш.
ВЫТЯГИВАТЬСЯ ВВЕРХ шуяланаш.
ВЫТЯНУТЬСЯ ПОЛОСКАМИ кашталалташ.
ВЫУЧИТЬ ЯЗЫК йылманаш.
ВЫХВАЛЯТЬСЯ чывыланаш, чылдырийланаш.
ВЫХЛОПАТЬ ПОСТЕЛЬ, ОДЕЖДУ нўлаш.
ВЫХОД лектык.
ВЫХУХОЛЬ вўдшашке.
ВЫЦВЕТШИЙ шапкалке.
ВЫЦВЕСТИ шопканаш.
ВЫШИВАЛЬЩИЦА тўрзө.
ВЫШИНА кўгыш.
ВЫЯСНИТЬ (расследовать) рашлаш.
ВЬЮГА йож.
ВЬЮЖИТЬ йожташ, южташ.
ВЯЖУЩИЙ (нескользящий) шужан.
ВЯЛЫЙ йочыла, лантазе.

Г

ГАБАРИТ йонгыт.
ГАГАРА вўдчыве.
ГАДИТЬ шакшылаш.
ГАДКИЙ йыгыжге, йырнык.
ГАЗ пбз.
ГАЗЕТЧИК газетче.
ГАЙКА винда.
ГАЛДЕТЬ сөлаш, тужаш, ўрланаш, шодыгалташ.

ГАЛСТУК онглапчык.
 ГАРАНТИЯ сук.
 ГАРДЕРОБ артемер.
 ГАРДЕРОБНЫЙ артемер.
 ГАРЬ йўлер.
 ГЕНЕРАЛЬНЫЙ вуйло, тўнг-
 вуй.
 ГЕНИЙ вий-уш.
 ГЕНОФОНД муноптем.
 ГЕНЫ муноптем.
 ГЕРБ ойып.
 ГЕРБОВЫЙ ойыпан.
 ГЕРОИЧЕСКИЙ геройло.
 ГЕРОЙНИЧАТЬ геройланаш.
 ГЕРОЙСТВО геройлык.
 ГИБКИЙ лайык.
 ГИРЛЯНДА аршаш.
 ГЛАВА (в книге) вуйлык.
 ГЛАВА (руководитель) озавуй,
 оньыжа, тўнген, энвуй.
 ГЛАВА ГОСУДАРСТВА элвуй.
 ГЛАВА РОДА тукымвуй.
 ГЛАВА СЕМЬИ ешвуй, ўстел-
 вуй.
 ГЛАВЕНСТВО вуйланымаш.
 ГЛАВЕНСТВОВАТЬ онланаш.
 ГЛАДИТЬ УТЮГОМ ётыклаш.
 ГЛАДЬ вал.
 ГЛАЗОК В ДВЕРЯХ уршинча.
 ГЛАСНАЯ БУКВА йонбуква.
 ГЛАСНЫЙ ЗВУК йонйўк.
 ГЛИНА ненче.
 ГЛУБИННЫЙ келгаш.
 ГЛУБОКИЙ келгашан.
 ГЛУБОКОВОДНЫЙ келгы-
 вўдан.
 ГЛУБЬ вўдпомыш.
 ГЛУПЕЦ (болван) полман,
 торга.
 ГЛУПИТЬ ангыраланаш.
 ГЛУПОСТЬ оккўл, окмаклык.
 ГЛУПЫЙ арсыр, папуг, торга.

ГЛУХОНЕМОЙ кокок.
 ГНЕВ сыртык.
 ГНЕВАТЬСЯ сырешташ, чикта-
 лаш.
 ГНЕДОЙ тор.
 ГНЁТ пызыртыш.
 ГНИЛЬ пуж.
 ГНИТЬ зылаш.
 ГНОМ изыенг.
 ГНУСАВИТЬ мангашташ.
 ГНУСНЫЙ шапе.
 ГНУТЬ (сгибать) пўгаш.
 ГОВОР кутыртыш.
 ГОВОРИТЬ ВОЗБУЖДЕННО
 шокшешланаш.
 ГОВОРУН йылморгаж, шо-
 макче.
 ГОВЯДИНА ушкалшыл.
 ГОДИЧНЫЕ КОЛЬЦА ший.
 ГОДИЧНЫЙ (годовой) талу-
 каш.
 ГОДНЫЙ йёрале, томам.
 ГОДОВОЙ (годовой) иймуч-
 кысо, талукаш.
 ГОЛОВКА ЛУКА шоганвуй.
 ГОЛОВОЛОМКА ушлугыш.
 ГОЛОДАТЬ вуснаш.
 ГОЛОДНЫЙ вуснышо.
 ГОЛОДНЫЙ ГОД шужений.
 ГОЛОДРАНЕЦ яргак, яришка.
 ГОЛОС йўксем.
 ГОЛОСИСТЫЙ чаргайўкан.
 ГОЛОСЛОВНО эперен.
 ГОЛОСОВАНИЕ йўклымаш.
 ГОЛОСОВАТЬ йўкласаш, йўк-
 лаш.
 ГОЛОСОВЫЕ СВЯЗКИ йўк-
 чора.
 ГОЛОСУЮЩИЙ йўклызё.
 ГОЛУБОЙ симсе.
 ГОЛЫЙ (открытый) чара.
 ГОЛЫШОМ чарамогыран.

ГОЛ

ГОЛЯК яркак.
ГОНЕЦ торйол.
ГОНОРАР суапгӱлыш.
ГОРБИТЬСЯ оржанаш.
ГОРДОСТЬ кугештыш.
ГОРДЫЙ кавыр.
ГОРЕЛОЕ МЕСТО В ЛЕСУ йӱлем.
ГОРЕМЫЧНЫЙ мыскыньле.
ГОРЕСТНЫЙ ойгата.
ГОРЕСТЬ шӱмсусыр.
ГОРЕЦ курыкзо.
ГОРИЗОНТ кавадӱр.
ГОРЛАНИТЬ тужаш.
ГОРНАЯ ГРЯДА курыкоржа.
ГОРНАЯ ПОРОДА курыкрок.
ГОРНЫЙ ХРЕБЕТ курыкрӱдӱ.
ГОРОДИТЬ, ЗАГОРОДИТЬ ПЛЕТНЕМ чыкмалаш.
ГОРОДИЩЕ орилем.
ГОРОДСКОЙ олагӱргӱ.
ГОРОДСКОЙ ГЛАВА олавуй.
ГОРОЖАНИН олаенг.
ГОРЬКОСТЬ кочык.
ГОРЮЧЕЕ йӱлтыш.
ГОРЮЧЕ-СМАЗОЧНЫЙ МАТЕРИАЛ йӱлттыш-шӱртыш, йӱшӱрыш.
ГОРЯЧИЙ (о человеке) аяр, иярак, ылыжче.
ГОРЯЧИТЬСЯ (говорить возбужденно) шокшешланаш.
ГОРЯЧИТЬСЯ (психовать) ураланаш.
ГОРЯЧКА шокшымужо.
ГОРЯЩИЙ йӱле.
ГОСПОДИН олпот.
ГОСПОДСТВО вуйланымаш.
ГОСПОДСТВОВАТЬ вуйланаш, озаланаш.
ГОСПОДЬ кугоза.
ГОСТЕПРИИМНЫЙ уналче.

ГОСТИНЕЦ унагинде.
ГОСТИНИЦА унагудо.
ГОСТИТЬ уналанаш.
ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ кугьжанлык.
ГРАБИТЕЛЬ толызо.
ГРАЖДАНИН гражданиненг.
ГРАММАТИКА йылмылончыш.
ГРАМОТА (архивный документ) пальш.
ГРАМОТНЫЙ кнагаче, тияк.
ГРАНДИОЗНЫЙ алте.
ГРАНИЦА чек.
ГРАНИЧИТЬ чекланаш.
ГРАНЬ (сторона) шӱрын.
ГРАФИК РАБОТЫ пашарат.
ГРЕБЕЦ куышо.
ГРЕБОК куалтыш.
ГРЕСТИ уаш.
ГРЕТЬ шыраңдараш.
ГРЕХОВОДНИЧАТЬ языкланаш.
ГРИБНИК понгызо.
ГРИВНА (украшение) шӱйшӱдыш.
ГРОМАДНЫЙ алте.
ГРОМЫХАТЬ шодыгалташ.
ГРОТ курыкпомыш.
ГРУБО шыр-шор.
ГРУБЫЙ (о человеке) кычка.
ГРУДНАЯ КЛЕТКА ончетлык.
ГРУДЬЮ онваш.
ГРУЗ (тяжесть) пызыртыш.
ГРУППИРОВАТЬ тӱшкалаш.
ГРУППИРОВАТЬСЯ тӱшкалалташ.
ГРУСТИТЬ ойганаш.
ГРУСТНО ойгатаң.
ГРУСТЬ йокрок.
ГУБА (*геогр.*) вӱдлогар.
ГУБИТЕЛЬ пыгарыше.
ГУБНОЙ тӱрван.

ГУБЧАТЫЙ шужан.
 ГУБЫ ўма.
 ГУДЕТЬ (шуметь) ўрлаш.
 ГУМНО (ток) идым.
 ГУСЕНИЦА пунаншуқш.
 ГУСТЕТЬ (о тесте, грязи, т.д.)
 ундаш.
 ГУСТЕТЬ (о траве, запахе, т.д.)
 чоқанаш.
 ГУСТО чынг.
 ГУСТОЙ (плотный) лўпкө, чо-
 ка.

Д

ДАВЛЕНИЕ темдымаш.
 ДАЛЬ йонто, мўндырт.
 ДАЛЬНОВИДНЫЙ мўндырк-
 ужшо.
 ДАЛЬНОСТЬ мўндырт, торат.
 ДАНИК йозакче.
 ДАР пўртўстар.
 ДАР БОЖИЙ юмындар.
 ДАР ДЕНЕЖНЫЙ СВАДЕБ-
 НЫЙ чаза.
 ДАРМОВЫЕ ДЕНЬГИ ярадар.
 ДАРОВАНИЕ акылпого, пўр-
 тўстар, юмындар.
 ДАРОВИТОСТЬ ушанлык.
 ДАРОВИТЫЙ ушанле, шўвыр-
 лө, ындыкан.
 ДАТЬ ВЗЯТКУ шўралташ.
 ДАТЬ ЖИЗНЬ (вдохнуть
 жизнь) иландараш.
 ДАТЬ ОБЕТ нердаш.
 ДАТЬ СДАЧУ (о деньгах) ўм-
 бач пуаш.
 ДАТЬ СИЛУ ўнарташ.
 ДВЕНАДЦАТИПЁРСТНАЯ
 КИШКА ныргыжшоло.
 ДВИГАТЕЛЬ тарватык.

ДВИГАТЕЛЬ ВНУТРЕННЕГО
 СТОРАНИЯ кўргыдулан дви-
 гатель.
 ДВИГАТЬ ВПЕРЁД (разви-
 вать) уштараш.
 ДВИГАТЬСЯ (передвигаться)
 оньышнаш.
 ДВИГАТЬСЯ ВПЁРЕД ончы-
 кемаш.
 ДВИЖЕНИЕ (перемещение)
 коштымк.
 ДВОЙНИК мужырўенг.
 ДВОЙСТВЕННЫЙ кокшөры-
 нан.
 ДВУЛИКИЙ кокшөрынан.
 ДВУЛИЧИЕ шоячылык.
 ДЕБОШ тумаш.
 ДЕВАТЬСЯ, ДЕТЬСЯ вурнаш.
 ДЕВИЦА ўдырўенг.
 ДЕВСТВЕННОСТЬ нарашта-
 лык, ўдырлык.
 ДЕВСТВЕННЫЙ нарашта, сип-
 ле, тўкыдымө, тўнг.
 ДЕВУШКА ўдырўенг.
 ДЕВУШКА-ХОЗЯЙКА оза-
 ўдыр.
 ДЕЖУРНЫЙ алмашўенг, ваш-
 талче.
 ДЕЙСТВИЕ ыштык.
 ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ улым.
 ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЙ чынле,
 чынлийше, чынулшо.
 ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАД-
 НОЕ ИСКУССТВО кидмастар
 сымыктыш, сорастарен-пеленлы-
 ме сымыктыш, сорастарыме сы-
 мыктыш.
 ДЕКОРАТИВНЫЕ ИЗДЕЛИЯ
 сорастарыш ўзгар.
 ДЕКРЕТ тўртыкмут.
 ДЕЛАТЬ БЫСТРО талгыжаш,
 уваш.

ДЕЛ

ДЕЛАТЬ ГЛУПОСТИ аңгыраланаш.

ДЕЛАТЬ ГРУБЫМ, СУРОВЫМ торжандаш.

ДЕЛАТЬ КАПРИЗЫМ, ПРИДИРЧИВЫМ кычыкемдаш.

ДЕЛАТЬ КУЛЬТУРНЫМ тўвырандаш.

ДЕЛАТЬ НАДРЕЗ НА КОЖЕ сираш.

ДЕЛАТЬ ПАЗ брблаш.

ДЕЛАТЬ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫМ, ПРИЯГАТЕЛЬНЫМ сорагештараш.

ДЕЛАТЬ ПРИГОДНЫМ йонандаш.

ДЕЛАТЬ РАДОСТНЫМ, ПРИЯТНЫМ томсыклаш.

ДЕЛАТЬ СВОЕОБРАЗНЫМ шкешотангдараш.

ДЕЛАТЬ ТЕСНЫМ шыгырташ.

ДЕЛЕЖ пөлеж.

ДЕЛИКАТНЫЙ йывыжге.

ДЕЛО (папка для документов) кнага.

ДЕЛО ыштыш.

ДЕЛОВОЙ кунлю, тепгерле, умлю.

ДЕЛОПРОИЗВОДИТЕЛЬ кагазвиктарызе.

ДЕЛОПРОИЗВОДСТВО кагазвиктыш.

ДЕЛЬНЫЙ рагле.

ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ калыкандымаш.

ДЕМОКРАТИЗИРОВАТЬ калыкандаш.

ДЕНЕЖНОЕ ВОЗНАГРАЖДЕНИЕ оксадар.

ДЕНЕЖНЫЕ СРЕДСТВА кўсенвундо, товгыча.

ДЕНЕЖНЫЙ ОБОРОТ оксасавыргыш.

ДЕРЖАВА кучем.

ДЕРЗНОВЕННО полмезын.

ДЕРЗНУТЬ тоштын ончаш.

ДЕРЗОСТЬ сўрзалык.

ДЕТАЛЬ (подробности) лончык.

ДЕТАЛЬНО лончыкын.

ДЕТСКАЯ ИГРУШКА В ВИДЕ ОБРУЧА, КОЛЕСА чырчыр.

ДЕТСКИЙ ДОМ йочапөрт.

ДЕТСКОСТЬ йочалык.

ДЕТСТВО йочагот.

ДЕТЬСЯ (куда-л.) виташ.

ДЕФЕКТ чий.

ДЕФИЦИТ оксите, ситыдымылык.

ДЕЯНИЕ ыштыш.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ыштымаш.

ДЕЯТЕЛЬНЫЙ пашанчык, сомылчо, ыштыче.

ДЗИНЬКАТЬ чожгыкташ.

ДИАЛЕКТ кундемой.

ДИАМЕТР вашрўдеж.

ДИВНЫЙ орыктарче, сораде.

ДИВО масак, онбышвитымаш, орыктарчык.

ДИКИЕ ЖИВОТНЫЕ ирвольтык.

ДИКИЙ (о человеке) воер, воыйыр, ормыж.

ДИКИЙ (пугливый) оя.

ДИПЛОМАТ алчыен.

ДИСК тыргыш.

ДИСКУССИЯ ўчашмут.

ДИСТАНЦИЯ коклат.

ДИЧАТЬ воерланаш.

ДИЧИТЬСЯ воыйрланаш.

ДЛИНА кутык.

ДЛИННОШЁРСТЫЙ шарача.

ДЛИТЕЛЬНОСТЬ кужык.

ДЛИТЕЛЬНЫЙ кужугутышан.

ДОМ

ДНЕВНИК кечыеда, кечывовзыш.

ДО йотке.

ДОБАВКА ешартык.

ДОБИВАТЬСЯ УСПЕХА ума-наш.

ДОБЛЕСТЬ чолгалык.

ДОБРОВОЛЕЦ шкеволязе.

ДОБРОВОЛЬНО шкеволя.

ДОБРОДУШНЫЙ порычонан.

ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНО эсен-лын.

ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ кумылешке, порыгумылан, тылан-ле, шўман.

ДОБРОПОРЯДОЧНЫЙ урман-ле.

ДОБРОТНЫЙ моторло, чесле.

ДОБИВАТЬ ПОЛЕЗНЫЕ ИСКОПАЕМЫЕ коптараш.

ДОБЫЧА (охотничий трофей) сонардавшы.

ДОВЕРЕННОЕ ЛИЦО ўшань-ен.

ДОВЕРЕННОСТЬ ўшандартыш.

ДОВЕРИЕ (вера) инан.

ДОВЕРЯТЬ инанаш.

ДОВОД чындыш.

ДОВОДИТЬ ДО ИССТУПЛЕНИЯ шырандараш.

ДОВОЛЬНЫЙ кенан.

ДОВОЛЬСТВИЕ пукш.

ДО ВОСТРЕБОВАНИЯ йодын толмешке.

ДОГОВОР ойвидыш.

ДОГОВОРЁННОСТЬ келшым-мут, кўрлыш.

ДОЖДЬ ГРИБНОЙ понтыўр.

ДОЙТИ ДО ВОСКОВОЙ СПЕЛОСТИ пыштыланаш.

ДОКАЗАТЕЛЬСТВО (процесс) ўшандарыманш, чынандыманш.

ДОКАЗАТЕЛЬСТВО (факт) инангыш.

ДОКАЗАТЬ чынландараш, чын-лаш.

ДОКАЗЫВАТЬ (мотивировать) тўнглаш.

ДОКЛАД витныык.

ДОКЛАДНАЯ витныыккагаз.

ДОКЛАДЧИК витныызе.

ДОКЛАДЫВАТЬ витняш.

ДОКУМЕНТ лўмгагаз.

ДОКУЧЛИВО йыгыжтышын.

ДОКУЧЛИВЫЙ когартарыше.

ДОЛ, ДОЛИНА кужо, ложем.

ДОЛГ (задолженность) кўсе, шоль-лык.

ДОЛГ (обязанность) порыс.

ДОЛГОВЯЗЫЙ шуяланыше, ючылий.

ДОЛГОСРОЧНЫЙ кужугутышан.

ДОЛГОТА (*geogr.*) кужык.

ДОЛГОТА (продолжительность) кут.

ДОЛЖНИК парымазе.

ДОЛЖНОСТНОЕ ЛИЦО со-мыльтен.

ДОЛЖНОСТЬ лўмвер.

ДОЛИНА ложем.

ДОЛОЖИТЬ витняш.

ДОЛЯ пайыл.

ДОМАШНИЕ ЖИВОТНЫЕ суртвольык.

ДОМАШНИЙ кудычо.

ДОМАШНИЙ ОЧАГ маядул.

ДОМАШНЯЯ ПТИЦА сурт-кайык, юто.

ДОМАШНЯЯ УТКА ашным-лудо.

ДОМ БЫТА суапкудо.

ДОМ ДЛЯ ПРЕСТАРЕЛЫХ шонтыпўрт.

ДОМ

ДОМ МУЗЫКИ мурғудо.
ДОМОВОДСТВО сурткӧргӧ.
ДОМОВОЙ суртводьж.
ДОМОХОЗЯИН суртоза.
ДОМОЧАДЦЫ ямагатлык.
ДОНОС алак, витне, чогыш.
ДОНОСИТЬ витнызыланаш,
витняш.
ДОНОСЧИК витныIZE.
ДОПОЛНЕНИЕ уштаргыш.
ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ушар-
гыш.
ДОПРАШИВАНИЕ, ДОПРОС
йодыштмаш.
ДОПУСКАТЬ (предполагать)
машанаш.
ДОРОЖКА кӯваршаргыш.
ДОРОЖНИК корнызо.
ДОРОЖНЫЕ ВЕЩИ корнӯз-
гар.
ДОРОЖНЫЙ ЗНАК корны-
диште.
ДОРОЖНЫЙ НАЛОГ корны-
дар.
ДОСАДОВАТЬ йӧсаш.
ДОСАЖДАТЬ шинчалтараш.
ДОСАЖДЕНИЕ чонвитыш.
ДОСКА РАЗДЕЛОЧНАЯ тӯе-
чоҥа.
ДОСТАТОК ситык.
ДОСТАТОЧНО чок.
ДОСТАТОЧНОСТЬ ситалык.
ДОСТАТОЧНЫЙ ситале.
ДОСТАТЬ шоремдаш.
ДОСТИЖЕНИЕ аш, шумы-
сенгыш.
ДОСТОИНСТВО шкечап.
ДОСТОЙНЫЙ сулалтше.
ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬ-
НОСТЬ сӧралгылык, сылнык-
вер.
ДОСТОЯНИЕ пурлык, улылык.

ДОСТУП пуртык.
ДОСТУПНЫЙ (понятный)
умылло.
ДОСУГ ярагот.
ДОТЯНУТЬСЯ (достать) шо-
ремдаш.
ДОХЛЫЙ ормыж.
ДОХОД оксалектыш.
ДОХОДНОСТЬ парышлык.
ДОХОДНЫЙ парышле.
ДРЕВНИЙ акретле.
ДРЕВНОСТЬ акретлык, тошты-
жап.
ДРЁМА, ДРЕМОТА омьшумо.
ДРЕМУЧИЙ (темный) сип.
ДРОБИТЬСЯ йыжыҥлалташ.
ДРОБЛЕНИЕ йыжыҥлалт-
маш.
ДРОБЛЕНИЕ (процесс) тыгы-
демдымаш.
ДРОБЬ В ПЛЯСКЕ тывырдык.
ДРОЖАНИЕ чытырымаш.
ДРОЖЖИ ПИВНЫЕ сырару.
ДРОЖЬ чытыргыш.
ДРУЖЕЛЮБНО тан-таҥас,
шӯман, эсенлын.
ДРУЖЕЛЮБНЫЙ йолташле,
кумылешке, шӯман.
ДРУЖЕСКИЙ йолташла.
ДРУЖЕСКИЙ йолташле, тан-
ле, ўяк-мўяк.
ДРУЖЕСТВЕННО эсенлын.
ДРУЖЕСТВЕННЫЙ йолташ-
ле, танле.
ДРУЖИННИК савуш.
ДРУЖНО шырык.
ДРЯБЛЫЙ йочыла, лангазе.
ДРЯННОЙ куньж, тыран.
ДРЯХЛЕТЬ сокнаш.
ДУБАСИТЬ пугыньлаш.
ДУБИНА таве, пугыньо.
ДУДКА шӯшкыш.

ДУМАЮЩИЙ шонызо, шоньшо.

ДУНОВЕНИЕ пуалтыш.

ДУРАК торта.

ДУРАЧИТЬСЯ ангыраланаш, шаитлаш.

ДУТЬ шияш.

ДУХ (внутренняя сила) көргывий, чонпого.

ДУХ ЛЕСНОЙ, ЛЕШИЙ чодыраводыж.

ДУХОВНАЯ КУЛЬТУРА чонвоянлык культур.

ДУХОВНАЯ СИЛА чонпого.

ДУХОВНАЯ ЦЕННОСТЬ алал, алалвундо, чонвоянлык.

ДУХОВНОЕ БОГАТСТВО чонпого.

ДУХОВНОСТЬ ушвий, чонвоянлык.

ДУХОВНЫЙ чонгөргө.

ДУШЕВНЫЙ (милый сердцу) чонлык.

ДУШЕВНЫЙ ПОДЪЕМ кумылнөлтыш, шүмсекем.

ДУШНЫЙ лүпкө.

ДЫМКА эрежа.

ДЫМОВОЙ шикшан.

ДЫМЧАТЫЙ шикшалге.

ДЫХАТЕЛЬНЫЙ ПУТЬ шүльшкорно.

ДЬЯВОЛ (злой дух) шыдеп.

Е

ЕВАНГЕЛИЕ Порувер.

ЕДИНЕНИЕ икгаештарымаш.

ЕДИНИЦА иктан.

ЕДИНИЦА (*линг.*) пырчык.

ЕДИНИЦА МЕРЫ, МЕРА висем.

ЕДИНИЧНЫЙ иктык.

ЕДИНОГЛАСИЕ икойлык.

ЕДИНОГЛАСНО икойын.

ЕДИНОДУШИЕ икойлык, татулык.

ЕДИНОДУШНО икойын.

ЕДИНОЛИЧНО шкетвуя.

ЕДИНОЛИЧНЫЙ шкетвуя.

ЕДИНОМЫШЛЕННИК иккорнызо, шкесемешке.

ЕДИНСТВЕННЫЙ шкетлык.

ЕДИНСТВО икчумырлык.

ЕДИНЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК иктештыме литературфильме.

ЕЖОНОК шоншиге.

ЕЛОВЫЕ ВЕТКИ, ЛАПКИ кожуа.

ЕРУНДА оккүл.

ЕСТЕСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ пүрымгорно.

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ пүртүсшымлык шанче.

ЕСТЬ С НАСЛАЖДЕНИЕМ юташ.

ЕХИДНИЧАТЬ онгараш.

Ж

ЖАБРЕЙ косатале.

ЖАВОРОНОК юмынгайык.

ЖАДНИЧАТЬ пийланаш, уваш.

ЖАЖДА сусын.

ЖАЖДАТЬ сусынлаш.

ЖАЛКИЙ мыскынь, чаман.

ЖАЛОБНО НЫТЬ йытмыжаш.

ЖАЛОБЩИК вуйшийше.

ЖАЛОВАТЬСЯ йычаш.

ЖАЛОСТЬ чаман.

ЖАР-ПТИЦА тулгайык.

ЖАТЬСЯ (ютиться) шыгырланаш.

ЖЕЛ

ЖЕЛАНИЕ (хотение) шоны-мо.

ЖЕЛАНИЕ СИЛЬНОЕ томсык.

ЖЕЛАННЫЙ тыланле, ужмышумо, шүмлө.

ЖЕЛАТЬ, ПОЖЕЛАТЬ тыла-наш.

ЖЕЛАТЬ ЗЛО кўчаш.

ЖЕЛЕЗА ту.

ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА кўрт-ныгорно.

ЖЕЛЕЗНАЯ ПЕЧКА кўртны-гонга.

ЖЕЛЕЗНАЯ РУДА кўртны-рок.

ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИК кўрт-ныгорнызо.

ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ кўрт-ныгорнысо.

ЖЕЛТОВАТЫЙ шыштешке.

ЖЕЛЧНЫЙ ПУЗЫРЬ шекш-калта.

ЖЕМАНИЧАТЬ пылдырий-ланаш.

ЖЕМЧУГ ракывотшер, шырча.

ЖЕНА СОТОВАРИЦА ПО МОЛЕНИЮ тагвате.

ЖЕНСКОЕ УКРАШЕНИЕ саскал.

ЖЕРДЬ КОРОТКАЯ солкем.

ЖЕРТВА насык.

ЖЕРТВА ПОКОЙНИКУ вўре-дыш.

ЖЕРТВА ПРИ МОЛЕНИИ пур-лык.

ЖЕРТВА ЯЗЫЧЕСКАЯ чок.

ЖЕРТВЕННИК кумалшаге.

ЖЕРТВЕННЫЕ ПРИНОШЕ-НИЯ ончылдичмаш.

ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕ чок.

ЖЕСТКИЙ (затверделый) тон-гата.

ЖЁСТКИЙ (негнущийся) тон-га.

ЖЁСТКИЙ (о мясе) чога.

ЖЁСТКОВАТЫЙ (о волосах) кычкага.

ЖЕСТОКИЙ озырка.

ЖЕСТОКОСЕРДИЕ чонды-мылык.

ЖЕЧЬ чыждыраш.

ЖИВНОСТЬ вўдер.

ЖИВО кожмаклын.

ЖИВОЕ СУЩЕСТВО илеч.

ЖИВОЙ иле, чонан.

ЖИВОЙ (подвижный) тыре.

ЖИВОПИСЕЦ сылнысўретче.

ЖИВОПИСНОСТЬ сылнык.

ЖИВОПИСНЫЙ тўслө.

ЖИВОПИСЬ тўссерыш.

ЖИВОТНОЕ волькы, чонан.

ЖИВУЧЕСТЬ ылышвий.

ЖИВУЧИЙ вийле.

ЖИДКИЙ (о волосах) ягга.

ЖИДКИЙ (редкий) шалгата.

ЖИДКОЕ ВЕЩЕСТВО йогын-чык.

ЖИДКОСТЬ вишкыд, йогын-чык.

ЖИЖА ловыра.

ЖИЗНЕННАЯ ОРИЕНТА-ЦИЯ ылышвиктыш.

ЖИЗНЕННАЯ ПОЗИЦИЯ ылышвиктыш, ылышончалтыш, ылышумыльмаш.

ЖИЗНЕННОСТЬ ылышаш-лык.

ЖИЗНЕННЫЙ ылышашлык.

ЖИЗНЕОПИСАНИЕ ылышво-зыш.

ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬ ылы-шашлык, ылышвийлык.

ЖИЗНЕСПОСОБНЫЙ ылы-шашлык.

ЖИЗНЕСТОЙКИЙ ильшвииле.
ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ ильшвиий.

ЖИЛАЯ ПЛОЩАДЬ илымгумдык.

ЖИЛЕЦ пачерзе.

ЖИЛИЩЕ илем.

ЖИЛКА яршык.

ЖИЛКА ЗОЛОТАЯ шөртныб-
вож.

ЖИЛОЕ ПОМЕЩЕНИЕ илы-
ме вер.

ЖИЛЬЁ кудо.

ЖИР шел.

ЖИР ТОПЛЁНЫЙ шелүй.

ЖИТЕЙСКИЙ (будничный)
ильшлык.

ЖИТЕЛЬ (обитатель) илешке.

ЖИТЕЛЬ ГОРОДА олаенг.

ЖИТЕЛЬ СЕЛА ялче.

ЖНЕЦ сорлазе.

ЖРЕЦ картъенг.

ЖУРЧАТЬ пыргыкташ.

ЖУРЧАЩИЙ йылдыр.

ЖУТКИЙ олшотло.

З

ЗААЛЕТЬ алагаш.

ЗААРКАНИТЬ арканлаш.

ЗАБАВА мыскараланымаш.

ЗАБАВНЫЙ пачеш.

ЗАБАВНЫЙ СЛУЧАЙ онгай-
тарчык.

ЗАБЕГ куржык.

ЗАБЛЕСТЕТЬ КАК БЛЁСТКИ
чинчылгаш.

ЗАБОЛЕВАНИЕ мужо.

ЗАБОЛЕТЬ черангаш.

ЗАБОЛОТИТЬСЯ купешташ.

ЗАБОТИТЬСЯ тўланаш, уаш.

ЗАБОТЫ, ХЛОПОТЫ колян-
чык.

ЗАВЕДУЮЩИЙ кугылалты-
ше.

ЗАВЕСА эргалтыш.

ЗАВЕТ сугынь.

ЗАВЕЩАНИЕ сугынышмак.

ЗАВИВАТЬ ВОЛОСЫ толкы-
нандаш.

ЗАВИСЕТЬ кечышташ, кылеш-
талташ.

ЗАВИСИМОСТЬ кидйымал.

ЗАВИСИМЫЙ кидйымал, кид-
йымалысе, кылештме.

ЗАВИСТЛИВОСТЬ кóранчык.

ЗАВИСТЬ кóран, кыжган.

ЗАВЛАДЕТЬ энгыралаш.

ЗАВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ шўмеш-
тарыше.

ЗАВОРОЖЕННЫЙ юалтше.

ЗАВОРОЖИТЬ овылаш.

ЗАВОРОЖИТЬСЯ овылалташ.

ЗАВОРОТ савыртыш.

ЗАВСКЛАДОМ складвуй.

ЗАВТРАК эргочкыш.

ЗАВФЕРМОЙ фермывуй.

ЗАВХОЗ суртвуй.

ЗАВЫВАНИЕ урмыжмо.

ЗАВЯЗАТЬ В ДВА УЗЛА пыш-
кемдаш.

ЗАВЯЗАТЬ УЗЛОМ шергал-
таш.

ЗАВЯЗКА (верёвка, резинка)
рўдалтыш.

ЗАВЯЗЬ саскагылдыш.

ЗАГАДОЧНО важмалдыкын.

ЗАГЛАВИЕ вуйлўм.

ЗАГНИВАТЬ эзыланаш.

ЗАГОВАРИВАНИЕ шўведы-
маш.

ЗАГОН касалык.

ЗАГОРЕТЬСЯ туланаш.

ЗАГ

ЗАГОРОДИТЬ аныыклаш, саварлаш, чыкмалаш.

ЗАГРАНИЦА вескид.

ЗАГРОБНЫЙ МИР вестуня.

ЗАГРЯЗНИТЬСЯ тагылгаш.

ЗАГС ешпот серыш пёлка.

ЗАДВИЖКА тўкө.

ЗАДЕРЖАТЬСЯ юванаш.

ЗАДУМКА ушпого.

ЗАДУШЕВНО чонваш.

ЗАДУШЕВНЫЙ чонваш, чонлю.

ЗАДЫМИТЬСЯ шикшемалташ.

ЗАЁМ арым, кўсе.

ЗАЖЕЧЬ ойыпландараш.

ЗАЖЕЧЬ (вдохновить) туландаш.

ЗАЖЕЧЬСЯ (чем-л.) ойыплалташ.

ЗАЖЕЧЬСЯ ЗВЕЗДАМИ шўдырангаш.

ЗАЖИВАТЬ рыяш.

ЗАЖИГАНИЕ (*тех.*) ылыжтыш.

ЗАЖИМАТЬ пулчаш.

ЗАЗЕЛЕНЕТЬ постолалташ.

ЗАЗЕМЛИТЬ мландандаш.

ЗАЗУБРИНА (щербина) шерпак.

ЗАИГРЫВАТЬ ачывийланаш.

ЗАЙКА шого.

ЗАЙКАТЬСЯ шогедаш.

ЗАИНДЕВЕЛЫЙ покшымангше.

ЗАИНТЕРЕСОВАТЬ онгайтараш, чыгылтараш.

ЗАИНТЕРЕСОВАТЬСЯ онгайлалташ.

ЗАИНТРИГОВАТЬ онгайтараш.

ЗАКАЛИВАНИЕ шуарымаш.

ЗАКАЛКА шуаргыш.

ЗАКИНУТЬ руалаш.

ЗАКЛЕИТЬ лўмылаш.

ЗАКЛИНАНИЕ шўведымаш.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ мутпидыш, мучашмут, ойлектыш, почешлымаш.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОЕ СЛОВО мучашмут.

ЗАКЛЮЧИТЬ МИР сўрасаш.

ЗАКЛЯТИЕ пырсак.

ЗАКОВАТЬ В ЦЕПЬ шинчырлаш.

ЗАКОВАТЬСЯ шинчырлалташ.

ЗАКОВЫРИСТЫЙ (о деле, вопросе) шўрчө.

ЗАКОЛДОВАННЫЙ шинчалумалтше, юлалтше.

ЗАКОЛДОВАТЬ овылаш.

ЗАКОЛЬЦЕВАТЬ онгешлаш.

ЗАКОН тёртык.

ЗАКОН ЖИЗНИ илышшот.

ЗАКОННОЕ ОСНОВАНИЕ чынамал.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ законлукшо, тёртыклукшо.

ЗАКОНОМЕРНОСТЬ законшотлык, тёртыкрадам, тёртыкшот.

ЗАКОПТИТЬСЯ шикшемалташ.

ЗАКОРЮЧКА кадърик.

ЗАКОСТЕНЕЛЫЙ тўншө.

ЗАКРЕПИТЬСЯ пыжашланаш.

ЗАКРЫТЫЙ тўчык.

ЗАКРЫТЬ (заслонить) ўшык-лаш.

ЗАКРЫТЬ ГЛАЗА семаш.

ЗАКРЫТЬ МАТОМ ОКНО, т.д. ашыклаш.

ЗАКУСИТЬ пурлаш.

ЗАКУСКА пурледыш, пурлытыш.

ЗАЛИВАТЬСЯ (о пении) шиялтараш.

ЗАЛИВАТЬСЯ КОЛОКОЛЬЧИКОМ йынгтырлаш.
 ЗАЛИВИСТЫЙ юарле.
 ЗАЛИТЬСЯ РУМЯНЦЕМ вўрланаш.
 ЗАЛОГ (*линг.*) лупшалтыш.
 ЗАЛОЖНИК аманат.
 ЗАМАЗАТЬ ГЛИНОЙ шунлаш.
 ЗАМЕСТИТЕЛЬ алмашвуй.
 ЗАМЕТИТЬ паллаш.
 ЗАМЕЧАНИЕ КРИТИЧЕСКОЕ шыльтыкмут.
 ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫЙ палле.
 ЗАМЕЧЕННЫЙ палыме.
 ЗАМИРАТЬ йонглаш, тўнтылгаш.
 ЗАМОК (застёжка) суралтыш, чеп.
 ЗАМОК орансурт.
 ЗАМОРОЗКИ кылме.
 ЗАМУЧЕННЫЙ тўнчыкта-рыме.
 ЗАМУЧИТЬ тўнчыкташ.
 ЗАМШЕЛЫЙ моканше.
 ЗАМЫКАЮЩИЙ почешьенг.
 ЗАМЫСЕЛ ушпого, ынг, эсап.
 ЗАНАВЕС эргалтыш.
 ЗА НАЛИЧНЫЕ оксаваш.
 ЗАНИМАТЕЛЬНЫЙ онгайтарыме.
 ЗАНИМАТЬСЯ (чем-л.) сомьлланаш.
 ЗАНИМАТЬСЯ ВОРОВСТВОМ чыкедылаш, шольшыткалаш.
 ЗАНИМАТЬСЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВОМ амалкалаш.
 ЗАНИМАТЬСЯ ТОРГОВЛЕЙ сатуланаш, ужалкалаш.
 ЗАНОСЫ нальык.
 ЗАНУДА йычык, энгырчык.
 ЗАНЯТИЕ ОХОТОЙ сонарланымаш.

ЗАНЯТНЫЙ (интересный) онгайтарыме.
 ЗАНЯТЬ ДЕНЬГИ парымлаш.
 ЗАНЯТЬ МЕСТО веранаш, пыжашланаш.
 ЗАОБЛАЧНОСТЬ пылгокла.
 ЗАОБЛАЧНЫЙ пылгокласе.
 ЗАПАДАТЬ (вваливаться) вынемалташ.
 ЗАПАДНЯ ондалчык.
 ЗАПАС анык, азык, шапаш.
 ЗАПАСНАЯ ЧАСТЬ алмашужаш.
 ЗАПАСТИСЬ УДОБРЕНИЕМ ўяндышанаш.
 ЗАПАЧКАННЫЙ янгар.
 ЗАПЕВ семонартыш.
 ЗАПЕЧАТЛЕТЬ (зафиксировать) тиштылаш.
 ЗАПЕЧАТЛЕТЬ (изобразить) ойыпандаш.
 ЗАПИРАНИЕ суралымаш.
 ЗАПИСКА сералтыш.
 ЗАПИСНАЯ КНИЖКА серымгнижка.
 ЗАПИСЬ возык, сералтыш.
 ЗАПОВЕДЬ сугынь.
 ЗАПОЛНИТЬСЯ (покрыться) урнаш.
 ЗАПОЛНИТЬСЯ ДЫМОМ шикшемалташ.
 ЗАПОР (задвижка) тўкё.
 ЗАПРАВИТЬ СУП СМЕТАНОЙ ошемдаш.
 ЗАПРАВКА ДЛЯ СУПА ошемдыш.
 ЗАПРЕТ ойёрё, чарыш.
 ЗАПРОС йодыкш.
 ЗАПРОСЫ ситыш.
 ЗАПРЯЖКА кычкыш.
 ЗАПРЯЖКА В ДВЕ ЛОШАДИ парешке.

ЗАП

ЗАПУСКАТЬ РУКУ чыкедылаш.

ЗАПУТАННЫЙ тованше.

ЗАПУТАТЬ путандаш, товандаш.

ЗАПЯСТЬЕ кидшарча.

ЗАПЯТАЯ кагырик.

ЗАРАЗИТЬ БОЛЕЗНЮ черандаш.

ЗАРАСТАТЬ ЛИСТЬЯМИ лышташанаш.

ЗАРАСТАТЬ, ЗАРАСТИ ТРАВой шаршуданаш, шудангалташ.

ЗАРЕВО волгака, тулсавыш, ўжарака.

ЗАРЕШЕТИТЬ решоткалаш.

ЗАРИТЬСЯ пийланаш.

ЗАРНИЦА киндыволгенче, өрөжа, шурнысавыш.

ЗАРОДЫШ пўлө.

ЗАРОК сук.

ЗАРОСЛЬ КУСТОВ тўшкер.

ЗАРУБЕЖНАЯ СТРАНА йот-эл.

ЗАРУБЕЖЬЕ вескид.

ЗАРУБКА НА ДЕРЕВЕ шап.

ЗАРУБЦЕВАТЬСЯ рьяш.

ЗАРЫТЬСЯ урнаш.

ЗАСЕДАНИЕ канаш, канашпогын.

ЗАСЕЛЕНИЕ олмедымаш.

ЗАСЕЛЯТЬ олмедаш.

ЗАСЕЯТЬ ХЛЕБОМ шурнандаш.

ЗАСИЯТЬ кечанаш.

ЗАСЛОНИТЬ (закрыть) ўшык-лаш.

ЗАСЛУГА суап.

ЗАСЛУЖЕННЫЙ суапан, су-лалтше, сулло.

ЗАСПЕШИТЬ содорешташ.

ЗАСТАВИТЬ СОГЛАСИТЬСЯ көнештараш.

ЗАСТАВИТЬ УМОЛЯТЬ ял-ныктараш.

ЗАСТАТЬ тураштараш, яраш.

ЗАСТЁЖКА (замок) руалтыш, суралтыш.

ЗАСТИЛАТЬСЯ шымаланаш.

ЗАСТОЛИЦА шомактёр.

ЗАСТОПОРИТЬСЯ чыгынеш-таш.

ЗАСТРЯТЬ, ЗАСТРЕВАТЬ ла-кемаш.

ЗАСТРЯТЬ КОМОМ пышке-маш.

ЗАСТЫВШИЙ, ЗАСТЫЛЫЙ кылмалге.

ЗАСТЫТЬ тўнгылгаш.

ЗА СЧЁТ (кого-чего-л.) пелтык, тареш, ўмыл дене, ўмылеш.

ЗАСЫХАТЬ кошкалгаш.

ЗАТАЕННЫЙ йывырт.

ЗАТВЕРДЕЛЫЙ (жесткий) тонтата.

ЗАТВЕРДЕТЬ тўнгылгаш, ундаш.

ЗАТЕЙНИК модышвуй.

ЗАТЕНИТЬСЯ ўмыланаш.

ЗАТОРМОЗИТЬСЯ чыгынеш-таш.

ЗАТОРОПИТЬСЯ содорешташ.

ЗАТРУДНИТЕЛЬНОЕ ПОЛО-ЖЕНИЕ пиктеж.

ЗАТУМАНИТЬСЯ тўтыранаш.

ЗАТУМАНИТЬСЯ (о глазах) шыжаканаш.

ЗАТЯЖКА ДЫМА СИГАРЕ-ТЫ шупшылтыш.

ЗАТЯНУТЬ РЕЗИНОЙ резин-гылаш.

ЗАТЯНУТЬСЯ (о ранах) рьяш.

ЗАУСЕНИЦА шылышырпе.

ЗАФИКСИРОВАТЬ тиштылаш.
 ЗАХВАТЫВАТЬ (прихватывать) суглаш.
 ЗАХЛЭБНУТЬСЯ пичкаяш, пышкемалташ.
 ЗАЦЕПИТЬ кўчлаш.
 ЗАЧАРОВАТЬ лумаш, овылаш.
 ЗАЧАРОВАТЬСЯ лумаш, овылалташ.
 ЗАЧАТИЕ мўшкыранмаш.
 ЗАЧЕРСТВЕТЬ торжашташ.
 ЗАЩИТНИК аралче.
 ЗАЯВЛЕНИЕ (официальное сообщение) каласыммут.
 ЗВАНИЕ ПОЧЕТНОЕ чаплўм.
 ЗВЁЗДНАЯ ВЕЛИЧИНА (*астр.*) шўдыргугыт.
 ЗВЕЗДОЧЁТ шўдырмужан.
 ЗВЕНЕТЬ (брыцать) йонгыкташ.
 ЗВЕНЕТЬ йынгырлаш.
 ЗВЕНО (часть) йыжыг.
 ЗВЕНО В ОКОННОЙ РАМЕ карнык.
 ЗВЕРБОЙ матрушка.
 ЗВЕРСКИЙ янлыкле.
 ЗВЕРСТВОВАТЬ янлыкланаш.
 ЗВОН шергылтыш.
 ЗВОНКИЙ чарга, юарле.
 ЗВОНКОГОЛОСЫЙ чарга-йўкан.
 ЗВУКОВОЙ СОСТАВ йўк-вундо.
 ЗВУКОРЯД йўкрадам.
 ЗДОРОВЕННЫЙ озырка, чes-ле.
 ЗДРАВЬЕ шулык.
 ЗДРАВИЦА чаркамут.
 ЗДРАВООХРАНЕНИЕ таза-лыкаралымаш.
 ЗДРАВЫЙ шулыкан.
 ЗЕЛЕНЕТЬ постоланаш.

ЗЕЛЕНЕТЬ (о деревьях) садер-ланаш.
 ЗЕЛЁНЫЕ НАСАЖДЕНИЯ садер.
 ЗЕЛЁНЫЙ (с зелёными насаждениями) садеран.
 ЗЕЛЕНЬ (растительность) ужаргылык.
 ЗЕМЕЛЬНАЯ РЕНТА мланды-дар.
 ЗЕМЕЛЬНЫЕ УТОДЬЯ йбрал-мланде, мландывече.
 ЗЕМЛЕВЛАДЕЛЕЦ мландоза.
 ЗЕМЛЕДЕЛЕЦ мландывашаен.
 ЗЕМЛЕПАШЕЦ шикшйымал айдеме.
 ЗЕМЛИСТЫЙ рокалге.
 ЗЕМЛЯ шар.
 ЗЕМЛЯК шкевелче.
 ЗЕМЛЯНКА рокпёрт.
 ЗЕМНОЙ ШАР мландыдыр-тыш, мландышар.
 ЗЕРКАЛО (отражение) савыш.
 ЗЕРНИСТЫЙ падыра, пыр-чалге.
 ЗЕРНОВОД шурнызо.
 ЗЕРНОВОДСТВО шурнысо-мыл.
 ЗЕРНОВОЙ ФОНД пырчы-вундо.
 ЗЕРНО ВТОРОГО СОРТА поч.
 ЗЕРНОВЫЕ пырчан культур.
 ЗЕРНО ПЕРВОСОРТНОЕ нер-вырче.
 ЗЁРНЫШКО туш.
 ЗИМНИЙ ДОЖДЬ пушор.
 ЗИМНИК тергорно.
 ЗЛО тушман.
 ЗЛОБСТВОВАТЬ коштанлаш, осалланаш, пийланаш.
 ЗЛОВРЕДНИЧАТЬ ўчызыла-наш.

ЗЛО

ЗЛОВРЕДНЫЙ зиянле.
ЗЛОДЕЙСТВО осалланымаш,
осалчык.
ЗЛОДЕЙСТВОВАТЬ осалла-
наш.
ЗЛОДЕЯНИЕ осалланымаш,
осалчык.
ЗЛОЙ тушман.
ЗЛОЙ ДУХ шыдеп, шырт.
ЗЛОПЫХАТЕЛЬ мутвуянче.
ЗЛОПЫХАТЕЛЬСТВО мутву-
янче.
ЗЛОРЕЧИЕ мутвуянче.
ЗЛОСЛОВИЕ мутвуянче, шомак.
ЗМЕИТЬСЯ кугыргылаш.
ЗНАК (тамга) тиште.
ЗНАКОМЕЦ палымъенг.
ЗНАКОМЫЙ палымъенг.
ЗНАК ПРЕПИНАНИЯ чарнал-
тыш пале.
ЗНАМЕНИЕ палдартыш, шиж-
тарчык.
ЗНАМЕНИТЫЙ лүмешке.
ЗНАМЯ палык.
ЗНАТНОГО ПРОИСХОЖДЕ-
НИЯ лүмалге.
ЗНАТНЫЙ лүмалче.
ЗНАТОК шинчызе.
ЗНАТЬ (общество) кўшыл-
лончо.
ЗНАТЬ (представитель знати)
кўшылъенг.
ЗНАХАРЬ шүведыше, шыналче.
ЗНАЧЕНИЕ ынг.
ЗНАЧИМОСТЬ (вес) серып.
ЗНАЧИМЫЙ кўллө, ыган.
ЗНОЙ шалыкш.
ЗОВ ұжык.
ЗОНТ йуравыртыш, плавыр-
тыш.
ЗОРЬКА волгыждүр, тулдүр,
эрүжара.

ЗРЕЛИЩЕ кончык.
ЗРЕНИЕ ужык.
ЗРЕТЬ (созревать) тутанаш.
ЗРЯЧИЙ шинчан.
ЗУБ МУДРОСТИ орпүй.
ЗУДЕТЬ пучышташ.
ЗЫБИТЬСЯ толкынлаш.
ЗЫБКИЙ лүнтөм.

И

ИГО пызырчык.
ИГРА НА ИНСТРУМЕНТЕ
шоктымо.
ИГРА СЛОВ мутмодыш.
ИГРЕЦ шоктызо.
ИГРУШЕЧНЫЙ чача.
ИГРУШКА чача.
ИДЕЯ шоныш, ынг.
ИДОЛ полган.
ИДТИ (следовать за кем-л.)
кышалаш.
ИЖДИВЕНИЕ урдык, урдыш.
ИЗБАВИТЬ (что-л.) ОТ НЫ-
НЕШНЕГО ВИДА шөраш.
ИЗБАВЛЕНИЕ утартыш.
ИЗБЕГАТЬ торген кошташ.
ИЗБИТОК утык.
ИЗВЕСТИЕ увертарчык.
ИЗВЕСТНЫЙ лүмлө, палыме.
ИЗВЕСТЬ татыр.
ИЗВЕЧНЫЙ курымашле.
ИЗВЕЩЕНИЕ увертымаш.
ИЗВИВАТЬСЯ (о течении во-
ды) кугыргылаш, пунешташ.
ИЗВОЗЧИК сапешке.
ИЗВРАЩЕННОСТЬ полдалгы-
маш.
ИЗВРАЩЕННЫЙ (о рассужде-
ниях, мыслях, действиях) пол-
далге.
ИЗГЛАДИТЬСЯ шөралташ.

ИЗГОТОВЛЕННЫЙ мастар-
 лыме.
 ИЗДАНИЕ луктыш, савыктыш,
 савыш.
 ИЗДЁВКА онартыш.
 ИЗДЕЛИЕ ыштендыш, ыш-
 тыш.
 ИЗДРЕВЛЕ ожсек.
 ИЗ-ЗА пелтык.
 ИЗЛЕЧЕНИЕ паремдымаш.
 ИЗЛИШЕК артык, утык.
 ИЗЛИШЕСТВО артык.
 ИЗЛУЧИНА вўдлук.
 ИЗМЕЛЬЧЕНИЕ тыгыдемды-
 маш.
 ИЗМЕНЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ
 (процесс) ынгвесеммаш.
 ИЗМЕНЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ
 (результат) ынгвесеждыш.
 ИЗМЕННИК ужалчык.
 ИЗМОРОСЬ пунйўр, шыжака.
 ИЗМОЧАЛЕННЫЙ сорвыкан-
 ше.
 ИЗНАШИВАТЬ нодаш.
 ИЗНЕЖИТЬ нечкыштараш.
 ИЗНЕЖИТЬСЯ нечкышнаш.
 ИЗНЕМОЧЬ вийдымешташ,
 тўлыжгаш, элнаш.
 ИЗНУРИТЕЛЬНЫЙ пызыр-
 ньык.
 ИЗНУРИТЬ медыктараш, тў-
 лыжгаш.
 ИЗНУРИТЬСЯ элнаш.
 ИЗОБИЛИЕ перке.
 ИЗОБИЛЬНЫЙ перкан, по-
 янле.
 ИЗОБРАЖАТЬ ойыпандаш,
 сўретандаш, тўсандаш.
 ИЗОБРАЖАТЬСЯ ойыпланаш,
 сынанаш.
 ИЗОБРАЖЕНИЕ ойып, ойып-
 тўс, сўретоыйып, тўссавыш.

ИЗОБРАЖЕНИЕ (процесс)
 тўсангдымаш.
 ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИС-
 КУССТВО сылнысўрет, тўссы-
 мыктыш.
 ИЗОГНУТЬ тўндаш.
 ИЗОГНУТЬСЯ пўгалташ, тў-
 наш.
 ИЗОЛИРОВАННОСТЬ пос-
 налыш.
 ИЗОЛИРОВАТЬ посналаш, пос-
 нандаш.
 ИЗОЛИРОВАТЬСЯ посналташ.
 ИЗРЕЗАННЫЙ коркалалтше.
 ИЗРЕЧЕНИЕ кўчыкмут.
 ИЗРЫГАНИЕ ронгедыш.
 ИЗРЫГАТЬ ронгедаш.
 ИЗРЯДНО шакты.
 ИЗУМИТЕЛЬНЫЙ ўрмў,
 ўрыкчў, чонгуандарыше.
 ИЗУМЛЕНИЕ ўрык, тердывер.
 ИЗУМУД чип.
 ИЗУРОДОВАННЫЙ токмак.
 ИЗУЧАТЬ сынаш, тўслаш.
 ИЗЪЯТИЕ йотештарымаш.
 ИЗЪЯТЬ йотештараш.
 ИЗЫСКАННО тўжен.
 ИЗЫСКАННЫЙ тўжык.
 ИЗЯЩЕСТВО сылнылык.
 ИЗЯЩНО тўжен.
 ИЗЯЩНЫЙ тўжык.
 ИЛЛЮСТРИРОВАТЬ (распи-
 сать) сўретандаш.
 ИМЕНИЕ илем, оралте.
 ИМЕНИТЫЙ лўман.
 ИМЕЮЩИЙ РАБОТУ паша-
 веран.
 ИМЕЮЩИЙ РАССУДОК вуй-
 ушан.
 ИМПОРТ кондык.
 ИМПОРТИРОВАТЬ кондык-
 тараш.

ИМП

ИМПУЛЬС поктыш, учык.
ИМУЩЕСТВО мал, малпого.
ИНВАЛИД чолак, эмгак.
ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАТЬ шкетлаш.
ИНОПЛАНЕТЯНИН сандалыкбен.
ИНОРОДНОСТЬ вестүрлем.
ИНОСТРАННОЕ ГОСУДАРСТВО йотэл.
ИНСПЕКТОР тергызе.
ИНСПЕКЦИЯ тергер.
ИНСТИНКТ кӱргышижык.
ИНСТРУКЦИЯ умылтарчык.
ИНСТРУМЕНТАЛЬНАЯ МУЗЫКА вяшмуру.
ИНТЕЛЛЕКТ акылвундо, ушвий.
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ БОГАТСТВО акылвундо, ушакыл поянлык.
ИНТЕЛЛИГЕНТНИЧАТЬ интеллигентланаш.
ИНТЕЛЛИГЕНТНЫЙ интеллигентле, тӱвырлӱ.
ИНТЕНСИФИЦИРОВАТЬ виемдаш.
ИНТЕНСИФИЦИРОВАТЬСЯ виемаш.
ИНТЕРЕС чоншупшмаш, чоншупшык.
ИНТЕРЕСНО сӱрал.
ИНТЕРЕСНЫЙ онгайтарыме, пачаш, сӱрал.
ИНТЕРЕСОВАТЬСЯ онгайлаташ.
ИНТЕРНЕТ энгырешывог.
ИНТРИГА (возня) чывысар.
ИНТУИЦИЯ кӱргышижмаш.
ИНФАНТИЛЬНОСТЬ йочалык.

ИНФОРМАЦИОННАЯ СЕТЬ кылвот.
ИНФОРМАЦИЯ увер-ангар.
ИСК кычалчык.
ИСКАЖАТЬ чыногылемдаш.
ИСКАЖЁННЫЙ сомынь.
ИСКАЛЕЧИТЬ пулыклаш.
ИСКЛЮЧЕНИЕ поснандыш.
ИСКОВЕРКАННЫЙ тодышталтше.
ИСКОВЫЙ кычалчык.
ИСКОРКА сескем лыйга, юап.
ИСКРЕННЕ прамай, чонваш, чонвочын.
ИСКРЕННИЙ чонваш.
ИСКРЕННОСТЬ шӱм-чон.
ИСКРИТЬСЯ ойышпалташ, чинчылалташ.
ИСКРЯЩИЙСЯ йолго.
ИСКУПЛЕНИЕ касартгыш.
ИСКУССТВО сымыктыш.
ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ сымыктышшанче.
ИСКУШАТЬ алгаштараш, каньысырландараш.
ИСКУШАТЬСЯ алгашташ.
ИСКУШЕНИЕ алгаштарыш.
ИСПАЧКАТЬСЯ тагылгыш.
ИСПОВЕДЬ касартгышшомак.
ИСПОДЛОБЬЯ сангайымач.
ИСПОЛИНСКИЙ алте.
ИСПОЛНЕНИЕ шуктымаш.
ИСПОЛНИТЕЛЬНОСТЬ шуктыктык.
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ сомылшуктызо.
ИСПОЛЬЗУЕМЫЙ В КАЧЕСТВЕ ПОВОДА амалче.
ИСПОРТИТЬ пулыклаш.
ИСПОРТИТЬСЯ томаменташ.
ИСПРАВИТЕЛЬНЫЙ ЛАГЕРЬ тӱрлатымвер.

ИСПУГ лўдык.
 ИСПУГАТЬСЯ 6рткаш.
 ИСПУСКАТЬ шаваш.
 ИСПЫТАНИЕ тергыш, шыны-
 маш.
 ИСПЫТАТЕЛЬ шынызе.
 ИСПЫТАТЬ (проверять) тек-
 шыраш.
 ИСПЫТЫВАТЬ ЖАЖДУ су-
 сьылаш.
 ИСПЫТЫВАТЬ НЕДОСТА-
 ТОК, НЕХВАТКУ чўдыланаш.
 ИСПЫТЫВАТЬ НОВОЕ шы-
 наш.
 ИСПЫТЫВАТЬ СИЛЬНОЕ
 ВОЛНЕНИЕ пышкемалташ.
 ИСПЫТЫВАТЬ УДОВОЛЬ-
 СТВИЕ шурканаш.
 ИССЛЕДОВАТЕЛЬ шанчызе.
 ИССЛЕДОВАТЬ (вести след-
 ствие) сынаш.
 ИССЯКАТЬ эксаш.
 ИСТЕРЗАННЫЙ коркалалтше,
 тўнчыктарыме.
 ИСТЕРЗАТЬ тўнчыкташ.
 ИСТЕРИКА утенгайымаш.
 ИСТЕЦ кычалзе.
 ИСТИНА кере, чынлык.
 ИСТИННЫЙ чынлийше.
 ИСТЛЕВАТЬ эзылаш, эзыла-
 наш.
 ИСТОК (начало) эргече.
 ИСТОК РЕКИ вўдвож, йо-
 гындўн, энервож.
 ИСТОРИЗМ ожсымут.
 ИСТОРИЯ эртык, эртымгорно,
 эртыш.
 ИСТОЧНИК (начало, исход)
 важ.
 ИСТОЧНИК СВЕТА волго.
 ИСТОЩИТЬ медыктараш.
 ИСТРЕБИТЬ йыксырташ.

ИСТРЕПАННЫЙ сорвыкан-
 ше.
 ИСТЫЙ чынлийше.
 ИСТЯЗАНИЕ мучык.
 ИСХОДИТЬ, ИСШАГАТЬ йол-
 даш.
 ИСЦЕЛЕНИЕ паремдыш.
 ИСЦЕЛИТЕЛЬ паремдызе.
 ИСЦЕЛИТЬ паремдаш.
 ИСЧЕЗАТЬ тўпланаш, укепташ.
 ИСЧЕЗАТЬ (потерять силу, ве-
 ру, способность, т.д.) ворташ.
 ИСЧЕЗАТЬ ИЗ ВИДУ укемаш.
 ИСЧЕЗНОВЕНИЕ РЕКИ нел-
 маш.
 ИСЧЕЗНУТЬ (сгинуть) вур-
 наш.
 ИСЧЕЗНУТЬ (стереться) ш6-
 ралташ.
 ИЩЕЙКА нерешке, эскерчык.

К

КАБАЧОК кугугияр.
 КАВЕРЗНЫЙ (о вопросе, деле,
 т.д.) шўрч6.
 КАЙФ шыран.
 КАЙФОВАТЬ шыранаш.
 КАЛЕНДАРЬ кечышот.
 КАЛЕНИЕ шуарымаш.
 КАМБИЙ выле.
 КАМЕНИСТЫЙ кўэран.
 КАМЕНЬ (в органах человека
 и животных) чагыр.
 КАМЕНЬ МЕТЕОРИТНЫЙ
 юмынгў.
 КАПАТЬ чыпчаш.
 КАПЕЛЬКА шырча.
 КАПИЛЛЯР тыгыдышер.
 КАПИТАЛ кўсенвундо, окса-
 вундо, шийвундо.

КАП

КАПИТАЛЬНО (основательно)
чыг.
КАПКАН СТАРИННЫЙ агер.
КАПРИЗНИЧАТЬ кишланаш,
шыгырланаш.
КАПРИЗНЫЙ кычыка.
КАРАПУЗ пачката.
КАРДИНАЛЬНЫЙ тўнгло.
КАРЕГЛАЗЫЙ шоптыршин-
чан.
КАРЛИК пашкар.
КАРМА пере.
КАРТЁЖНИК картче.
КАРЬЕРНИЧАТЬ карьерла-
наш.
КАТАСТРОФА акыр.
КАТЕГОРИЯ (разряд, класс)
нерге.
КАТИТЬ, КАТИТЬСЯ тыргык-
таш.
КАТИТЬ (что-л.) тыргыкташ.
КАТОК мунчалгыш.
КАТОРЖНИК, КАТОРЖА-
НИН катырган.
КАФЕДРА (трибуна) шаге.
КАЧАЛКА лўшке.
КАЧАНИЕ (колебание) лўн-
гыш.
КАЧКА лўнге.
КАЯТЬСЯ, РАСКАИВАТЬСЯ
карганаш.
КВАДРАТ торткыл.
КВАРТАЛ (четвертая часть го-
да) ийчырык, чырык.
КВАРТАЛЬНЫЙ чырыкаш.
КВАРТИРАНТ пачерзе.
КВАРТИРОВАТЬ пачерланаш.
КВИТАНЦИЯ витанце.
КИНОСКАЗКА киномак.
КИПЕТЬ, БУРЛИТЬ (о работе,
жизни) шолаш.
КИПЯТОК шолтымвўд.

КИСЛО-СЛАДКИЙ ражга, раж-
гата.
КИСЛОТА кашке, шопык, ша-
дырык.
КИСЛЫЙ шадырге.
КИШЕЧНИК шолора.
КЛАВИША МУЗЫКАЛЬНО-
ГО ИНСТРУМЕНТА кывыл.
КЛАДБИЩЕ шўгарвече.
КЛАДОВЩИК складвуй.
КЛАДЬ нумалгыш.
КЛАН родо-шочшо.
КЛАСС (категория) нерге.
КЛАССИФИКАЦИЯ нергелы-
маш.
КЛАССИФИЦИРОВАТЬ
ужашлаш.
КЛЕВЕТА алак.
КЛЕВЕТНИК алакче.
КЛЕИТЬ лўмылаш.
КЛЕЙ лўмө.
КЛЕЙКИЙ кычыка, нөнчө, пи-
жык.
КЛЕЙКОВИНА лўмык.
КЛЕЙКОСТЬ пижык.
КЛЕТКА (коробка из прутьев)
четлык.
КЛОЧОК (пучок) ярым.
КЛУБЕНЬ роколма.
КЛУБИТЬСЯ пургаш, тўргал-
таш.
КЛУМБА пеледышыйранг.
КЛЮЧ (*tex.*) срабоч.
КЛЮШКА кадыртоя.
КЛЯТВА сөрыммут, товатмут.
КЛЯУЗНИК алакче, вуйшише,
шыгырчык.
КНИЖНИК кнагаче.
КНЯЗЬ он, ономарий.
КОБЕЛЬ узывий.
КОВАРНОСТЬ осал-чояланы-
маш.

КОВАРСТВО осал-чоаялык.
 КОГТИ МОНТЕРСКИЕ кўрт-
 ньыйол.
 КОЕ-ГДЕ южо-кушто.
 КОЕ-КТО кудо-тиде.
 КОЗЛЕНОК казавача.
 КОЗЛЫ селуга.
 КОЗОДОЙ сопсыренге.
 КОЗЫРЁК НАД ДВЕРЬЮ,
 ОКНОМ йўравыртыш.
 КОКЕТНИЧАТЬ ачывийланаш.
 КОКОН порсынгудо.
 КОЛБАСА шыртан.
 КОЛДУН локтызо, пужызо.
 КОЛЕБАНИЕ лўнгалташ,
 лўнгыш.
 КОЛЕННАЯ ЧАША пулвуй то-
 вык.
 КОЛЕНА В МУЗЫКАЛЬНОМ
 ПРОИЗВЕДЕНИИ мурсавыр-
 тыш.
 КОЛЕСИКО тыртыка.
 КОЛЕСО тыртыш.
 КОЛЕЯ орвалаке.
 КОЛИКИ, КОЛОТЬЁ чыгыш,
 чыкш.
 КОЛИЧЕСТВО чот, чотлык.
 КОЛКИЙ, КОЛЮЩИЙ иман.
 КОЛЛЕГА пашадан.
 КОЛЛЕКТИВИЗИРОВАТЬ
 пырляштараш.
 КОЛЛЕКТИВНЫЙ тўшкале.
 КОЛЛЕКЦИОНЕР погызо.
 КОЛОНИЯ (место лишения
 свободы) каньысырвер.
 КОЛОНИЯ ёрдыжмланде,
 эл-
 ёрдыж.
 КОЛОРИТ чырий.
 КОЛОРИТНЫЙ сўретле, тў-
 сака.
 КОЛОТИТЬ ронгаш.
 КОЛОШМАТИТЬ шугыньлаш.

КОЛЫБЕЛЬ (*высок.*) лепш.
 КОЛЫХАНИЕ ловыкгалташ.
 КОЛЫХАТЬ толкымандаш,
 толкынлаш.
 КОЛЫХАТЬСЯ ловыкгалташ,
 лыйгалаш, онгалташ,
 тенгызла-
 наш.
 КОЛЫШЕК ОГРАДЫ печы-
 менге.
 КОЛЬНУТЬ вўржлаш.
 КОЛЬЦЕВАТЬ шергашлаш.
 КОЛЬЦО шўдыш.
 КОЛЬЧУГА кўртныбдувыр.
 КОЛЮЧИЙ, КОЛКИЙ иман.
 КОМБИНИРОВАТЬ ушемды-
 лаш.
 КОМЕДИЯ койдарчык.
 КОМИССАРНИЧАТЬ (вести
 себя недозволенно) комиссарла-
 наш.
 КОМИТЕТЧИК комитетче.
 КОМОК В ГОРЛЕ пиктеж.
 КОМПЕНСИРОВАННЫЙ су-
 лалтше.
 КОМПЕНСИРОВАТЬ сулаш,
 тичмашандаш.
 КОМПЕНСИРОВАТЬСЯ шо-
 ньышлалташ.
 КОМПОСТ куштырадерыс.
 КОМФОРТ тўзык.
 КОМФОРТАБЕЛЬНО эпле.
 КОМФОРТАБЕЛЬНЫЙ йёнлө,
 тўзатыме, тўзыккан, эпле.
 КОНДЕНСИРОВАТЬСЯ шыр-
 чынаш.
 КОНКРЕТНЫЙ ойышло.
 КОНКУРЕНТ ўчапташ.
 КОННАЯ ДОРОГА имны-
 горно.
 КОННЫЙ ДВОР имнывече.
 КОНОПАТИТЬ мушлаш.
 КОНОПЛЯНИК кыненур.

КОН

КОНСОЛИДИРОВАТЬСЯ чотемаш.

КОНТАКТ вашкыл.

КОНТРОЛЬ тергыш.

КОНФЕТЫ ландрин.

КОНФИСКАЦИЯ йотештарымаш.

КОНФИСКОВАТЬ йотештарыш, калыкандаш.

КОНФРОНТАЦИЯ ваштўкнымаш.

КОНЦЕНТРИРОВАТЬ икверангдаш.

КОНЧИК ИГЛЫ имынер.

КОНЧИК ПАЛЬЦА парнявуй.

КОНЧИК ЯЗЫКА йылмымучаш.

КОНЬКИ йольече.

КОНЬКОБЕЖЕЦ конькизе.

КООРДИНАТЫ верем.

КОПИРОВАТЬ вазаш, войзаш.

КОПИЯ пелаш.

КОРАБЕЛЬЩИК карапче.

КОРАБЛЬ карап.

КОРЕННОЙ тўн, тўп.

КОРЕННОЙ НАРОД тўп-калык.

КОРЕШОК КВИТАЦИИ ойырчык.

КОРИЧНЕВАТЫЙ шуналге.

КОРМА У СУДНА пушпоч.

КОРМИЛО ВЛАСТИ элтөр.

КОРНЕВИЩЕ вожора.

КОРОБКА (клетка из прутьев) четлык.

КОРОБОК СПИЧЕЧНЫЙ шырпате.

КОРОЕД шўгө.

КОРОНА вуйгөрж, кавыне.

КОРОТКИЙ тарката.

КОРОТЫШ(КА) пашкар.

КОРРЕКТИВ тёрлатыш.

КОРРЕКТНЫЙ йывыжге.

КОРРЕКТОР тёрлызё.

КОРРУПЦИЯ копаш налмаш.

КОРЫТО ДЛЯ РУБКИ тўеч-вол.

КОСА МОРСКАЯ тенызоржа.

КОСА ПЕСЧАНАЯ ошманер.

КОСВЕННО важмалдыкын.

КОСВЕННЫЙ важмалдык.

КОСМАТЫЙ шалавуян, шарача.

КОСМИЧЕСКИЙ ПРИШЕЛЕЦ сандалыкьенг.

КОСМИЧЕСКИЙ ПРОСТОР тў.

КОСОГОР чангата.

КОСТЁР НА МОЛЬБИЩЕ туло-олмо.

КОСТРИКА кынелу.

КОСТРИЩЕ тулвер, тулолмо.

КОСТЫЛЬ торчак.

КОСЫНКА пылшовыч.

КОТЛОВАН келгем, мўшыл.

КОЧЕРЫЖКА ковыштавурго.

КОШМАРНЫЙ сўсыр.

КРАЕВЕД кундемшымлызе.

КРАЕВЕДЕНИЕ кундемшым-лык.

КРАЕВЕДЧЕСКИЙ МУЗЕЙ кундемончыктыш тоштер.

КРАЙ (кромка) вая.

КРАЙ (страна) шар.

КРАЙ (чего-л.) пысман.

КРАСАВЕЦ яжур.

КРАСИВАЯ ЖЕНЩИНА юмынўдыр.

КРАСИВО сёрал.

КРАСИВЫЙ пава, сёрал.

КРАСИЛЬЩИК чязе.

КРАСНАЯ ЛИСИЦА тулры-выж.

КРАСНОБАЙ йылморгаж.
 КРАСНЫЙ УГОЛ юмылук.
 КРАСОВАТЬСЯ моторланаш,
 сӧралланаш, чеверланаш.
 КРАСОВАТЬСЯ (форсить) ко-
 выртатылаш, чылдырийланаш.
 КРАСОТА йытыралык, сӧрал-
 лык, сылнык, ямлык.
 КРАСОЧНЫЙ тӱзандыме, тӱс-
 лӧ.
 КРАСУЮЩИЙСЯ чылдырий-
 ланыше.
 КРАТКИЙ кӱчыкмутан.
 КРЕПКИЙ (здоровый) вийле,
 чesле.
 КРЕПКИЙ (о дереве) чога.
 КРЕПКИЙ (прочный) чыгы-
 шан.
 КРЕПКО чыг.
 КРЕПОСТНОЕ ПРАВО кеп-
 шылтыме права.
 КРЕПОСТНЫЕ ВОРОТА ор-
 гапка.
 КРЕПОСТЬ карман, ор.
 КРЕСТ, КРЕСТИК ырес.
 КРЕСТЕЦ почрӱдӧ.
 КРЕСТ-НАКРЕСТ ыресла.
 КРЕСТООБРАЗНО ыресла.
 КРИВЛЯТЬСЯ артистланаш,
 пыльдырийланаш.
 КРИЗИС сынгыса.
 КРИК ИСТОШНЫЙ варгыж-
 йӱк.
 КРИКЛИВЫЙ юарле.
 КРИМИНАЛЬНЫЙ судкорно.
 КРИСТАЛЬНЫЙ (чистый) ян-
 дарле.
 КРИТЕРИЙ висык, шыр.
 КРИТИК аклызе.
 КРИТИКАНСТВО вурсеммут.
 КРИТИКОВАТЬ шылталаш.

КРОВАВЫЙ вӱрлӧ.
 КРОВНАЯ МЕСТЬ вӱррӱчӧ.
 КРОВНЫЙ вӱрвуя.
 КРОВНЫЙ РОДСТВЕННИК
 икшочыш, тӱнродо, почшо-куш-
 шо.
 КРОВОПРОЛИТИЕ вӱрийок-
 тарымаш.
 КРОВОПРОЛИТНЫЙ вӱран,
 вӱрийоктарышан.
 КРОВЯНЫЕ ТЕЛЬЦА вӱр-
 вырчык.
 КРОИТЬ каплаш, пӱчкедаш.
 КРОМЕШНЫЙ тӱнчык.
 КРОТКИЙ шомакдыме.
 КРОШКА (о ребенке) настар-
 ка.
 КРУГ йыр, тыртыка.
 КРУГЛОГОДИЧНЫЙ иймуч-
 кысо.
 КРУГЛЫЙ тыртешке.
 КРУГОВЕРТЬ йыргеж, пӧрдем.
 КРУГОВОРОТ йыргеж.
 КРУГОЗОР йырончалтыш.
 КРУГОМ (езде) степ.
 КРУЖИТЬ (описывать круги)
 онгалташ.
 КРУЖОК (группа людей) йыр-
 гек.
 КРУЧИНИТЬСЯ ойганаш.
 КРЫЛО ЗДАНИЯ шулдыр.
 КРЫЛЬЦО кырлеч, тошкал-
 тышмучаш.
 КРЫЛЬЧАТКА шулдыр.
 КРЮК иргак, сагыля.
 КРЮЧОК ДЛЯ ВЯЗАНИЯ
 пижиме.
 КРЮЧОК НА ДВЕРИ омса-
 руалтыш, руалтыш.
 КРЮЧОК НА УДИЛАХ ия-
 варня, сорлыкпарня.

КРЮ

КРЮЧОК РЫБОЛОВНЫЙ энгыриме.

КРЯЖ (*геогр.*) төрсыр.

КСЕРОКОПИРОВАТЬ вазаш.

К СЛОВУ мутголмашеш.

КСТАТИ муттолмашеш.

КУБОМЕТР важык.

КУДЕСНИК мутъюзо, юльшо.

КУЗНЕЧНЫЙ апшатче.

КУЗОВ тала.

КУЗОВ ТЕЛЕГИ орвадала.

КУКОВАТЬ кукулаш.

КУЛЬТУРА тўвыра.

КУЛЬТУРНЫЙ тўвыран, тўвырлө.

КУЛЬТЯ тонтак.

КУМЕКАТЬ айлаш.

КУПОЛ ЦЕРКОВНЫЙ черкы-вуй.

КУРАЖИТЬСЯ чывыланаш, чылдырийланаш.

КУРГАН чонга.

КУРИНАЯ СЛЕПОТА чывы-шинча.

КУРОК пычалсога, чывынер.

КУРОРТ эмлер.

КУРОРТНЫЙ эмлер.

КУРС (установка) веклык.

КУРТИЗАНКА кутанче.

КУРЧАВЫЙ рүшкө.

КУРЬЕР торйол.

КУРЯТИНА чывышыл.

КУСОК катык.

КУСОК БЕЛОЙ МАТЕРИИ шовычо.

КУСТАРНЫЙ мастарлыме.

КУСТАРЬ кидмастар.

КУСТЫ ЯГОД емыжшудо.

КУТНИК (широкая лавка) кут-нык.

КУЧЕВОЕ ОБЛАКО пылора.

Л

ЛАБИАЛИЗАЦИЯ тўрванмаш.

ЛАБИАЛИЗОВАТЬСЯ тўр-вагаш.

ЛАБИАЛЬНАЯ ГАРМОНИЯ тўрвө гармоний.

ЛАБИАЛЬНЫЙ тўрван.

ЛАВИНА урылтгыш.

ЛАВИНА СНЕЖНАЯ лум-нальык.

ЛАВИРОВАТЬ рывыжланаш.

ЛАД МУЗЫКАЛЬНЫЙ лодем.

ЛАДОНЬ кормыжвундаш.

ЛАЗОРЕВЫЙ өрза.

ЛАЗУРНЫЙ өрза.

ЛАЗУТЧИК (разведчик) шин-чавылыш.

ЛАКОНИЧНЫЙ кўчыкмутан.

ЛАПОТНИК йыдалзе.

ЛАСКОВЫЙ йомарт.

ЛАСТИК (стиральная резинка) шөрымө.

ЛАТИНИЗИРОВАТЬ АЛФА-ВИТ латинлаш.

ЛЕВША шолагай.

ЛЕГАВЫЙ (ищейка) эскерчык.

ЛЕГЕНДА тоштышоя.

ЛЕГКОВОСПЛАМЕНЯЮ-ЩИЙСЯ ылыжчык.

ЛЁГКОЕ ДЕЛО асат.

ЛЕГКОМЫСЛЕННЫЙ (о жен-щине) ачывий.

ЛЕГКОМЫСЛЕННЫЙ шала-вуй.

ЛЁГКОСТЬ куштылгылык.

ЛЕДНИК ийнальык.

ЛЕЗВИЕ КОСЫ савашүргө.

ЛЕКАРСТВЕННЫЙ эмлык.

ЛЕКСИКА мутвундо.

ЛЕМЕХ шырт.

ЛЕНЬ өркө.
 ЛЕПЕСТОК лепене, пеледыш-
 йылме.
 ЛЕС ДРЕМУЧИЙ шунго.
 ЛЕС ЛИСТВЕННЫЙ шүргер.
 ЛЕС СМЕШАННЫЙ шүргө.
 ЛЕСА СТРОИТЕЛЬНЫЕ шаге.
 ЛЕСЕНКА-СТРЕМЯНКА ваш-
 тошкалтыш.
 ЛЕСКА энгыршүртө.
 ЛЕСНИК стрлюк, чодыразе,
 чодыраорол.
 ЛЕСНОЙ ДУХ чодыраводыж.
 ЛЕСНЫЕ УГОДЬЯ чодыра-
 вече.
 ЛЕСОВОЗ чодыравоз.
 ЛЕСТЬ йывылтымаш, ўедык.
 ЛЕТА (возраст) илышкут.
 ЛЕТОИСЧИСЛЕНИЕ ийшот-
 лык.
 ЛЕТОПИСЕЦ курымсерышче.
 ЛЕТОПИСЬ курымсерыш.
 ЛЕТОПИСЬ ЗЕМЛИ мланды-
 серыш.
 ЛЕЧАЩИЙ эмлызе.
 ЛЕЧЕБНЫЙ эмле.
 ЛЕШИЙ чодыраводыж.
 ЛИВЕНЬ шоргем.
 ЛИВЕР көргарвер, сөрма, шүм-
 мокш.
 ЛИДЕР вуйьенг, вўдынчө.
 ЛИК тўсык.
 ЛИКОВАТЬ куанланаш.
 ЛИКУЮЩИЙ куанле.
 ЛИНЗА пўгырьянда.
 ЛИНИЯ корыш.
 ЛИНИЯ ЖИЗНИ илышвик-
 тыш.
 ЛИПКИЙ кычыка, нөнчө.
 ЛИРИКА (поэзия) шүмсем.
 ЛИРИЧЕСКИЙ шүмсем.

ЛИРИЧЕСКОЕ ОТСТУПЛЕНИЕ шүмсем чакналгыш.
 ЛИРИЧНЫЙ мурчонан.
 ЛИТЕРАТУРНЫЙ СКВОРЕЦ
 литератур шырчык, сылнымут
 шырчык.
 ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ сыл-
 нымутшанче.
 ЛИТЬ шаваш.
 ЛИЦЕВАЯ СТОРОНА (чего-л.)
 мелын могыр.
 ЛИЦЕМЕРИЕ шоячылык.
 ЛИЦО, ЛИК чурый.
 ЛИЧИНКА нар.
 ЛИЧНАЯ ЖИЗНЬ шкеилыш.
 ЛИЧНО кидаваш.
 ЛИЧНОЕ ДЕЛО (документ)
 кагазпогык.
 ЛИЧНОЕ ИМУЩЕСТВО шке-
 пого.
 ЛИЧНОЕ ПРАВО шкеправа.
 ЛИЧНОСТЬ вуйьенг, шкелык,
 шкенче.
 ЛИЧНОСТЬ (*юрид.*) көулмык.
 ЛИШНИЙ (негодный) ормыж.
 ЛОБНАЯ КОСТЬ сангалу.
 ЛОВКО кожмаклын.
 ЛОВУШКА атер, атма, ондал-
 чык.
 ЛОВЧИТЬ рывыжланаш.
 ЛОГИЧНЫЙ ратле.
 ЛОДОЧНИК пушешке.
 ЛОЖБИНА лида, лидака, ло-
 пап.
 ЛОЖБИНКА НА СПИНЕ туп-
 корем.
 ЛОЖКА СТОЛОВАЯ кочмы-
 совла.
 ЛОЖКА ЧАЙНАЯ пане, чай-
 совла.
 ЛОЖНЫЙ сомынь.
 ЛОЗА (прутик) вазе, лызе.

ЛОК

ЛОКАЛЬНЫЙ кундемче.
ЛОКОТЬ кынердовык.
ЛОМ пудыртыш.
ЛОМАТЬСЯ (кривляться) артистланаш, пылдырийланаш.
ЛОПАСТЬ шулдыр.
ЛОСК выльгыж.
ЛОСНЯЩИЙСЯ выльгыж.
ЛОХМАТИТЬ, ВЗЛОХМАЧИВАТЬ вужгемдылаш.
ЛОХМАТИТЬСЯ купталташ.
ЛОХМАТЫЙ тўрка, нарача.
ЛОШАДИНАЯ СИЛА имньывий.
ЛУГОВИНА олыклап, шудольк.
ЛУЖА вўдталинга, чомбак.
ЛУЖАЙКА олыкаш.
ЛУК ДИКИЙ шудышоган.
ЛУКАВИТЬ рывыжлаш, селтыланаш.
ЛУКАВО селтын.
ЛУКАВСТВОВАТЬ рывыжланаш, шоякланаш.
ЛУКАВЫЙ селт.
ЛУКОВИЦА шоганвуй.
ЛУПА пўгырьянда, пўгырьяндау.
ЛУЧЕВАЯ БОЛЕЗНЬ волгыйол чер.
ЛУЧЕЗАРНЫЙ йолга.
ЛУЧ ЗВЕЗДЫ шўдыройол.
ЛУЧ ЗОРЬКИ ўжарайол.
ЛУЧ СВЕТА волгыйол, сотыйол, тулгорно, тулийол.
ЛУЧШЕ эсмаса.
ЛЫЖНЯ ечыгорно.
ЛЫКО СУШЕНОЕ какний.
ЛЫСИНА вуйчара.
ЛЫГОТА куштыл.
ЛЬДИНА ийгомья, ийнер.
ЛЬСТЕЦ йыжоп, ўедче.
ЛЬСТИТЬ йўксыланаш, йывыл-

таш, йыжопланаш, ўедаш, ўйланаш, ўйлаш.
ЛЫЩЕНИЕ йывылтымаш, ўедылмаш.
ЛЮБЕЗНИЧАТЬ йўксыланаш.
ЛЮБИТЕЛЬ (охотник до чего-л.) вуйчо.
ЛЮБИТЕЛЬ ОДИНОЧЕСТВА шкетан.
ЛЮБИТЕЛЬ ПОБОЛТАТЬ, ПОСПЛЕТНИЧАТЬ кылызак.
ЛЮБИТЕЛЬ ПОПАРИТЬСЯ мончазе.
ЛЮБОВНО ўма-ўма.
ЛЮБОПЫТНЫЙ ялгенче.
ЛЮД калыкмарий, шемергалык.
ЛЮДИ айдемдукым.
ЛЯГУШАТИНА ужавашыл.
ЛЯГУШОНОК ужаванге.

М

МАГ юлышо.
МАГИЧЕСКАЯ СИЛА юзывий.
МАГИЯ ю.
МАЗЬ варгыш, шўрыш.
МАК пакчадар.
МАЛИННИК энгыждор.
МАЛИНОВЫЙ энгеж.
МАЛОДУШНЫЙ аран.
МАЛОСТЬ пырт.
МАЛЫШ чукай.
МАЛЯР чиязе.
МАНАТКИ кидмучаш пого.
МАНЕКЕН йўрет.
МАНЕРА шыр.
МАНЕРА ИСПОЛНЕНИЯ ыштыш-кучыш.
МАНЕРНИЧАТЬ пылдырийланаш.
МАНИТЬ шупшаш.

МАНЯЩИЙ чоңуҗшо.
 МАРЕВО шолкын, эрежа.
 МАРИЕЦ мариең.
 МАРШИРОВАТЬ рошткаш.
 МАРЬ шолкын.
 МАСКИРОВАТЬСЯ шурманаш.
 МАСЛЕНИЧНЫЙ КАТОК ўярнявара.
 МАСЛО (*мex.*) ўе.
 МАСЛО ТОПЛЁНОЕ пелтым-ўй.
 МАССА ора.
 МАССАЖ туржык.
 МАССИРОВАТЬ туржаш.
 МАСТЕР мастарьен.
 МАСТЕР ПО РУКОДЕЛИЮ кидпашаче.
 МАСТЕРСКАЯ мастаргудо.
 МАСТЬ ЖИВОТНОГО пу-
 нешке.
 МАТ (мягкая подстилка) ашык.
 МАТЕРИАЛ (ткань) материй.
 МАТЕРИАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА
 ыштыш-кучыш культур.
 МАТЕРИАЛЬНЫЕ СРЕД-
 СТВА товyla.
 МАТЕРИАЛЬНЫЙ ДОСТА-
 ТОК пиалвундо.
 МАТЕРИЯ пўрымнаста, эмен.
 МАТЕРЬ БОЖЬЯ Юмынава.
 МАТОВЫЙ вуда.
 МАТЬ-БОГОРОДИЦА Шо-
 чынава.
 МАХАТЬ, РАЗМАХИВАТЬ
 солкалаш.
 МАХОВОЙ соло.
 МАХРОВЫЙ кўпшан.
 МАШИНОПАРК машинавече.
 МАЯТЬСЯ (мучиться) индыр-
 гаш.

МГЛА ПРЕДРАССВЕТНАЯ
 рўмбык, тўл, шемык, эрежа.
 МГЛИСТЫЙ тўтыралге.
 МГНОВЕНИЕ тат.
 МЕДЛЕННО чырге.
 МЕДЛИТЕЛЬНЫЙ мендук,
 мыжык, мызмыз, тўка.
 МЕДЛИТЬ мызмызланаш, юва-
 наш.
 МЕДОГОНКА мўйдулеж.
 МЕЖА пысман.
 МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ
 кутыжанышкокласе, элгокласе.
 МЕЖДУРЕЧЬЕ энгергокла.
 МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЙ ка-
 лыккокласе.
 МЕЖПРАВИТЕЛЬСТВЕН-
 НЫЙ виктергокласе.
 МЕЛКИЙ (о лесе) радер.
 МЕЛКИЙ (о реке) талка.
 МЕЛКО (о толчении) луйык.
 МЕЛКОТА тыгыдик.
 МЕЛОДИЗИРОВАНИЕ му-
 зыкандымаш.
 МЕЛОЧНОСТЬ тыгыдик.
 МЕЛОЧЬ (мелкая монета) ыр-
 ший.
 МЕЛОЧЬ (пустяк) кўлеш-огыл.
 МЕЛЬ талкавер.
 МЕНСТРУАЦИЯ тылзащ, шке-
 шумо.
 МЕРА (критерий) шыр.
 МЕРА, ЕДИНИЦА МЕРЫ ви-
 сем.
 МЕРА ДЛИНЫ (≈ 7 аршин)
 ярым.
 МЕРЗКИЙ йыгыжге, йырнык.
 МЕРЗЛОТА кылме.
 МЕРЗОСТЬ йыгыжгылык.
 МЕРКА висык.
 МЕРОПРИЯТИЕ сомылка.

МЕР

МЕРОПРИЯТИЕ МАССОВОЕ
тўшкасомыл.
МЁРТВЫЙ УЗЕЛ пивышкем.
МЕРЦАНИЕ ЗВЕЗД шўдыр-
чўчкыш.
МЕРЦАЮЩИЙ йылкыде.
МЕСИТЕЛЬ пудыралтыш.
МЕСТАМИ южо-кушто.
МЕСТИ южташ.
МЕСТНЫЙ (коренной) тўп.
МЕСТО ЖИТЕЛЬСТВА илым-
вер.
МЕСТО ИСЧЕЗНУВШЕГО
ДОМА суртолмо.
МЕСТО ЛИШЕНИЯ СВОБО-
ДЫ каньысырвер.
МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ ло.
МЕСТО ОБИТАНИЯ илем.
МЕСТО ОБИТАНИЯ ЖИВОТ-
НЫХ шерем.
МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ веран-
дыш, верем.
МЕСТО ПРОСАЧИВАНИЯ
ВОДЫ йончыш.
МЕСТОРАСПОЛОЖЕНИЕ
верем.
МЕСТО СОЕДИНЕНИЯ уш-
нык.
МЕСТЬ ўчшуктыш, ўчө.
МЕТА, МЕТКА вая, палтыш.
МЕТАФОРИЗИРОВАТЬ мета-
форандаш.
МЕТЕЛИЦА йож, йўштыган.
МЕТЕЛЬ йож.
МЕТЕОРИТ волгенчыгў, почан-
шўдыр.
МЕТЕОРИТНЫЕ ОСКОЛКИ
юмынгў.
МЕТКИЙ марган.
МЕТКО марган.
МЕХ пош.

МЕХАНИЗИРОВАТЬ маши-
нагдаш.
МЕХАНИЗМ артер.
МЕХАНИЗМ ДЛЯ ОТКРЫ-
ВАНИЯ почылтыш.
МЕХОВОЙ ВОРОТНИК сога.
МЕЧТА ончыкшоныш, шонымо.
МЕЧТАТЬ (хотеть) шутыланаш.
МЕШАЛКА пудыралтыш.
МЕШАНИНА варнык.
МЕШАТЬСЯ (путаться) торла-
наш.
МЕШКАТЬ мызмызланаш.
МЕШКАТЬСЯ юванаш.
МЕШОЧНИК (спекулянт) ме-
шакче.
МИГ таг.
МИЛЛИОННЫЙ миллионло.
МИЛО (приветливо) шыр.
МИЛОВАТЬ товylaш.
МИЛОВИДНЫЙ рыжле, сын-
ле.
МИЛОСЕРДИЕ серлагыш.
МИЛОСТИВО алагумылын.
МИЛОСТИВЫЙ алагумылан,
товылго.
МИЛОСТЬ аал, кавыл, серла-
гыш, товыл.
МИЛЫЙ ўмале, чонлык, шўмлө.
МИЛЫЙ (красивый) чечен.
МИНУВШЕЕ (прошлое) тен-
гечысылык.
МИР В ЕГО МНОГООБРА-
ЗИИ ильшпчынлык.
МИР ЛЮДСКОЙ шемергалык.
МИРАЖ тозан.
МИРНО тыныслын, шыпке.
МИРНЫЙ тынысле.
МИРОВОЕ ПРОСТРАНСТВО
тўняйонгты.
МИРОВОЗЗРЕНИЕ тўняон-
чалтыш.

МИРОВОСПРИЯТИЕ илыш-
умылымаш, тўняужмаш.
МИРОЗДАНИЕ тўняочалтыш.
МИРООЩУЩЕНИЕ илыш-
шижмаш.
МИРОПОНИМАНИЕ илыш-
умылымаш, тўняумылымаш.
МИРОТВОРЧЕСКИЙ тыныс-
тарыше.
МИФ акретшам.
МЛЕЧНЫЙ ПУТЬ Комбы-
горно.
МНЕНИЕ ойшоныш, шоны-
маш.
МНОГО пўла, шакти, шукуло.
МНОГОВЕКОВОЙ шукугу-
рыман.
МНОГОГРАННЫЙ тўрлы-
шўрынан, шукушшўрынан.
МНОГОДЕТНЫЙ шукуйочан.
МНОГОДНЕВНЫЙ шукуге-
чаш.
МНОГОЗНАЧНЫЙ (о слове)
шукуыган.
МНОГОЗНАЧНЫЙ (о числе)
шукуцифран.
МНОГОЛЕТНИЙ шукуияш.
МНОГОЛЮДНЫЙ шукуыенан.
МНОГОНАЦИОНАЛЬНЫЙ
шукуыгалькан.
МНОГОСЛОВНЫЙ шукуы-
мутан.
МНОГОСТОРОННИЙ тўрлы-
шўрынан, шукушшўрынан.
МНОГОСТРАДАЛЬНЫЙ шу-
куычытышан.
МНОГОСТУПЕНЧАТЫЙ шу-
куйыжыган.
МНОГОТОЧИЕ шукуыдочко.
МНОГОУГОЛЬНЫЙ шукуы-
лукан.

МНОГОЧИСЛЕННЫЙ шукуы-
енан.
МНОГОЧЛЕННЫЙ шукуы-
йыжыган.
МНОГОЭТАЖНЫЙ шукуы-
вачашан.
МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО
шукуычот.
МНОЖЕСТВО пўла, тўвем.
МОГИЛЬНИК шўгарт.
МОГУЧИЙ кўдыратле, онарле.
МОГУЩЕСТВЕННЫЙ онар-
ле.
МОГУЩЕСТВО вий-куатлык,
кўдырат, ўнарлык.
МОДЕРНИЗАЦИЯ кызытан-
дымаш.
МОДНЫЙ ковыра.
МОЗЖЕЧОК изивем.
МОКРИЦА чывышудо.
МОЛЕЛЬНЫЙ шелык.
МОЛЕНИЕ кўсў.
МОЛИТВА ПРАВОСЛАВНАЯ
улдышмут, юмыншомак.
МОЛИТВА ЯЗЫЧЕСКАЯ ку-
малтышмут.
МОЛНИЯ (застежка) сурал-
тыш, чеп.
МОЛОДЁЖЬ рвезыдукым,
ўдыр-каче.
МОЛОДЕЦ (похвала) пава.
МОЛОДИТЬСЯ рвезыланаш.
МОЛОДО рвезын.
МОЛОДОЕ ПЛЕМЯ эрвий.
МОЛОДОЙ ПОБЕГ игуқш.
МОЛОДОЙ ЧЕЛОВЕК рве-
зыен.
МОЛОДОСТЬ нарашталык, эр-
вий.
МОЛОДУХА (новобрачная)
орвате, увате.
МОЛОДЦЕВАТО рвезын.

МОЛ

МОЛЬБИЩЕ шельк.
МОМЕНТ тат.
МОНОЛОГ шкетой.
МОНОТОННО иксемын.
МОНУМЕНТ чапкү.
МОРАЛЬ сайыл, туньктыш.
МОРОЗ кылме.
МОРОЗНЫЙ чымытке.
МОРОСИТЬ шываш.
МОРОСЯЩИЙ шыжака.
МОРОЧИТЬ путандаш.
МОРЩИНА куптырго.
МОРЩИНИСТЫЙ куптырго.
МОРЯК тегызче.
МОСТОВИК кўварзе.
МОСТОСТРОИТЕЛЬ кўварзе.
МОТИВ вик.
МОТИВИРОВАТЬ тўнглаш.
МОТЫЛЁК лепене.
МОТЫЛЬ шынгашукш.
МОХНАТЫЙ тўрка.
МОЧЕВОЙ ПУЗЫРЬ шондыгалта.
МОЧЬ (способность что-л. делать) ўнарлык.
МОШЕННИК олталче, шоякче.
МОЩЕНАЯ ДОРОГА кўгорно.
МОШЕННИЧЕСТВО олталчык.
МОЩНЫЙ вяянле.
МОЩЬ вий-куат, вийлык, ўнарлык.
МРАЧНЕТЬ ўмылгаш.
МУДРЕЦ арвуй, мунлыен.
МУДРО мунлын, ушанлын.
МУДРОСТЬ мунлык.
МУДРСТВОВАНИЕ ушланымаш.
МУДРСТВОВАТЬ мунлыланаш, ушланаш.
МУДРЫЙ мунло.
МУЖЕСТВЕННО онарлын.

МУЖЕСТВО пўрўенлык.
МУЗА мурваша.
МУЗЕЙ тоштер.
МУЗЕЙНЫЙ РАБОТНИК тоштерзе.
МУЗЫКАЛЬНОЕ ИСКУССТВО сълнысем.
МУЗЫКАЛЬНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ИЗ ЛУЧИНЫ конгон.
МУЗЫКАЛЬНЫЙ ПАССАЖ мурсавыртыш.
МУЗЫКАНТ семмастар.
МУКА (пытка) индыр.
МУРАВА кай, шаршудо.
МУСКУЛ кидиге, чогашыл.
МУСОР куньш.
МУСОРИТЬ шўклаш.
МУСОРОПРОВОД шўкпуч.
МУТИТЬ вудакандаш.
МУТНО шыжакан.
МУТОРНЫЙ мутынчык.
МУЧЕНИЕ индырымаш.
МУЧИТЬ мучыкландараш, эндыктараш.
МУЧИТЬСЯ (маяться) индыргаш, таргаш, ындыргаш.
МУШКА РУЖЬЯ вўчў.
МУШТРОВАТЬ толаштараш.
МЧАТЬСЯ ашаш.
МЩЕНИЕ ўчшуктыш.
МЫС сернер.
МЫСЛИТЕЛЬ арвуй, мунлызо, шонкалыче.
МЫСЛЬ шоньш, шонымаш.
МЫСЛЯЩИЙ шонызо, шоньшо.
МЫШИНОГО ЦВЕТА пунешке.
МЫШЛЕНИЕ вуйшоньш.
МЫШЦА чогашыл.
МЯГКИЙ кўпшака, пушката, яжга.

МЯГКИЙ (о воде) чывылге.
 МЯГКИЙ (о человеке) йомарт,
 йывыжа.
 МЯГКО (без давления) кўпшакан.
 МЯГКО (плавно) кыпшакын.
 МЯГКОТЕЛОСТЬ нечкылык.
 МЯСИСТЫЙ чоката.
 МЯСО ВАРЁНОЕ пызе.
 МЯСО ЖАРЁНОЕ пай.
 МЯСО ЖЕРТВЕННОЕ тўпйёр.
 МЯСО НЕЖИРНОЕ пап.
 МЯСОРУБКА шылдўйымё,
 тўеч.
 МЯСО СУШЁНОЕ шырдан.
 МЯТЕЖ согыш.
 МЯТЕЖНИК вуянче, ормыж-
 вуй, согышо.
 МЯТЕЖНЫЙ вуянче, пудыран-
 че.
 МЯТУЩИЙСЯ ормыжвуй.
 МЯЧ топ.

Н

НАБЕЛО ошеш.
 НАБИРАТЬСЯ В ТЕЛЕ капла-
 наш.
 НАБИТЫЙ БИТКОМ чыкыр-
 ныше.
 НАБИТЬ ОСКОМИНУ шуры-
 маш.
 НАБЛЮДАТЕЛЬ эскерызе.
 НАБЛЮДАТЬ шекланаш.
 НАБЛЮДАТЬСЯ шекланалташ,
 шекналташ.
 НАБЛЮДЕНИЕ кўдыш, шек.
 НАБУХАТЬ шўвыронгаш.
 НАБУХШИЙ лочё.
 НАВЕВАТЬ ПРОХЛАДУ юлан-
 даш.

НАВЕДЫВАТЬСЯ пураш-лек-
 таш.
 НАВЕС йўравыртыш, леваш-
 йымал.
 НАВЕСТИ ПОРЯДОК, ЧИС-
 ТОТУ аруандаш.
 НАВЕТ арампшомак.
 НАВИВАТЬ (наматывать) йол-
 дырташ.
 НАВОДНЕНИЕ вўдташлык.
 НАВОДЯЩИЙ ПОРЧУ пу-
 жызо.
 НАВОЗ куньш.
 НАВЫК моштык, тунык.
 НА ВЫТЯНУТЫХ РУКАХ
 кидмуча.
 НАВЯЗЫВАТЬ тушкаш.
 НАГНЕТАТЬ ВОЗДУХ по-
 шаш.
 НАГОВОР асам.
 НАГОЙ чарамогыра.
 НАГРАДА суаптар.
 НАГРАДИТЬ суапландараш.
 НАГРАДНОЙ ОТДЕЛ суаптар
 пёлка.
 НАГРУДНЫЙ ЗНАК онвале.
 НАГРУЗИТЬ ТЕЛЕГУ возлаш.
 НАДБАВКА ешартык.
 НАДВИГАТЬСЯ чакланаш.
 НАДЕЛ касалык, пайыл, сертыш,
 туша.
 НАДЗИРАТЕЛЬ эскерызе.
 НАДЗОР (слежка) шек.
 НАДМЕННОСТЬ кугувера.
 НАДОБНОСТЬ тўнык.
 НАДОЕДЛИВО йыгыжтышын.
 НАДОЕДЛИВЫЙ йычык, ко-
 гартарыше.
 НАДОУМИТЬ ушандараш.
 НАДСМОТРИТЬ эскерызе.
 НАДУТЬСЯ ОТ ОБИДЫ тў-
 нгаш.

НАЕ

НАЕДИНЕ шинчавашын.
НАЁМНИК тарешке.
НАЁМНЫЙ тарешке.
НАЖИМ ишык.
НАЗАД пöрык, тупе.
НАЗВАНИЕ вуйлём.
НАЗВАНИЕ УЗОРА вўлше.
НАЗИДАНИЕ туныктеммут,
туныктыш.
НАЗОЙЛИВО йыгыжтышын.
НАИЗУСТЬ вуйушгыч, ушгыч,
ушеш.
НАКАЗАНИЕ кару.
НАКАЛ пўсылык.
НАКАНУНЕ вашеш, ончылвеч.
НАКАПЛИВАТЬСЯ капланаш.
НАКАЧАТЬ ВОЗДУХ южагдаш.
НАКИДКА вачылеведыш, шогальш.
НАКИНУТЬ НА ПЛЕЧИ шогалаш.
НАКОНЕЦ паштентеш.
НАКОНЕЧНИК СТРЕЛЫ нёлö.
НАКОПЛЕНИЕ анык, погык.
НАКРАХМАЛИТЬ кракмалаш.
НАЛАДИТЬ (отрегулировать) радамдаш, шотештараш.
НАЛАДИТЬ (устроить) йöрла-
таш.
НАЛАДИТЬСЯ йöрланаш.
НАЛАЖИВАТЬ (улаживать) саемдылаш.
НАЛЁТ (на чём-л.) чагрем.
НАЛИВАТЬСЯ (о зернах) ту-
шанаш.
НАЛИПНУТЬ (о снеге, льде) шужагаш.
НАЛИТОЙ лöчö.
НАЛИЧИЕ улмо, уло-уке.
НАЛИЧНИК ОКНА окная.
НАЛИЧНЫЙ улшык.

НАМАГНИТИТЬ магнитандаш.
НАМАГНИЧИВАТЬСЯ магни-
танаш.
НАМАТЫВАТЬ (навивать) йол-
дырташ.
НАМЁК йоштек, туштеммут.
НАМЁКАМИ йоштекын.
НАМЕКАТЬ йоштеклаш, туш-
таш.
НАМЕРЕВАТЬСЯ тапнаш.
НАМЕРЕНИЕ (замысел) эсап.
НАМОРДНИК нерлык.
НАМОТАТЬ (накрутить) йол-
даш.
НАМОЧИТЬ СЛЮНОЙ шў-
вылтараш.
НАМЫЛИТЬ шовынлаш.
НАНЕСТИ ВИЗИТ уналташ.
НАПЕВ вик, семейогын.
НАПЕВАТЬ (выводить мело-
дию) семлаш.
НАПЕВНЫЙ семле.
НАПИТОК (сладкий) сакыр-
вўд, шерывўд, шорва.
НАПОДОБИЕ семешке.
НАПОЛНЕННЫЙ ДО ОТКА-
ЗА чыкырыше.
НАПОЛНЕННЫЙ НАПОЛО-
ВИНУ пеле.
НАПОЛНЕННЫЙ ЧУВСТВА-
МИ кöвалтше.
НАПОЛНИТЬСЯ пынгланаш.
НАПОМИНАНИЕ шарнык.
НАПОРИСТОСТЬ вустык.
НАПОСЛЕДОК паштентеш.
НАПРАВИТЬ тусараш.
НАПРАВИТЬСЯ (пошагать) викнаш.
НАПРАВЛЕНИЕ (путевка) вик-
темгагаз, корныгагаз.
НАПРАВЛЕНИЕ ДВИЖЕНИЯ туравеллык.

НАПРАВЛЕННОСТЬ туравел-
 лык.
 НАПРАВЛЯТЬ шотангдараш.
 НАПРАСЛИНА арампшомак.
 НАПРАСНО очыниэш.
 НАПРУЖИНИВАТЬ, НАПРУ-
 ЖИНИТЬ чўчаштараш, чымал-
 тараш, чымешташ.
 НАПРУЖИНИТЬСЯ чымеш-
 талташ.
 НАПРЯГАТЬ (натянуть) чўчаш-
 тараш, чымалтараш.
 НАПРЯГАТЬСЯ чымешталташ.
 НАПРЯЖЕНИЕ варкын, чы-
 малтыш.
 НАПРЯЖЕННО чырге.
 НАПРЯЖЁННОСТЬ варкын,
 пўсылык.
 НАПРЯЖЕННЫЙ кар.
 НАПРЯЧЬ чымешташ.
 НАПУГАТЬСЯ ояш.
 НАПУТСТВЕННЫЙ сугынло.
 НАПУТСТВИЕ корныгурго,
 ужатмут.
 НАРАЩИВАТЬ улемдаш.
 НАРАЩИВАТЬ ПРИБЫЛЬ
 парышлаш.
 НАРАЩИВАТЬСЯ улемаш.
 НАРЕЧИЕ (*линг.*) кундемой.
 НАРКОБИЗНЕС наркосомыл.
 НАРОДНО-ПРИКЛАДНОЕ
 ИСКУССТВО калык ыштыш-
 кучыш сымыктыш, калыкле-ке-
 лыштарчык сымыктыш.
 НАРОДНОСТЬ калыкандыш.
 НАРОДНЫЙ УМЕЛЕЦ кид-
 мастар.
 НАРОСТ НА ДЕРЕВЕ мугы-
 льо.
 НАРОЧНЫЙ лўмынъен.
 НАРУЧНИК кидкепшыл, кид-
 шинчыр.

НАРЫВ (рана) юнго.
 НАРЯД (одежда) чием.
 НАРЯДНО йовыр.
 НАРЯДНЫЙ йовыр, ковыра,
 тўзё.
 НАРЯЖАТЬ тўжаш.
 НАСЛАЖДЕНИЕ эрмак.
 НАСАДКА (приманка) шўвё.
 НАСЕКОМОЕ кага.
 НАСЕЛЕНИЕ илешке.
 НАСЕЛЁННЫЙ ПУНКТ сола.
 НАСЕЛЕННЫЙ ПУНКТ ГО-
 РОДСКОГО ТИПА олаилем.
 НАСЕЛЯТЬ верлаташ.
 НАСЛАЖДАТЬСЯ келанаш,
 ракатланаш, шурканаш, шыра-
 наш.
 НАСЛАЖДЕНИЕ келан, ракат,
 томсык, шыран, эрмак.
 НАСЛЕДИЕ насыл.
 НАСЛЕДНИК юго.
 НАСЛЕДСТВЕННОСТЬ югын-
 лык, югылык.
 НАСЛЕДСТВО тукумвай,
 югынлого.
 НАСМЕШКА онартыш.
 НАСМЕШНИЧАТЬ онгараш.
 НАСОС туле.
 НАСТАВЛЕНИЕ туныктымой.
 НАСТАВЛЯТЬ (поучать) тул-
 даш.
 НАСТИЛ шартыш.
 НАСТОЙЧИВОСТЬ вустык.
 НАСТОЙЧИВЫЙ (упрямый)
 ўчык.
 НАСТОЙЧИВЫЙ (упорный)
 четын.
 НАСТОРОЖЕННОСТЬ эскер-
 лык.
 НАСТОРОЖЕННЫЙ эскерле.
 НАСТРАИВАНИЕ (на что-л.)
 таратымаш.

НАС

НАСТРАИВАНИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНСТРУМЕНТА онгарымаш.

НАСТРОЕНИЕ (душевное состояние) таран.

НАСТРОИТЬ (напружинить) чўчаштараш.

НАСТРОИТЬ (на что-л.) кумылташ, тараташ.

НАСТРОИТЬ МУЗЫКАЛЬНЫЙ ИНСТРУМЕНТ онгараш, онгарташ.

НАСТРОИТЬСЯ (загореться желанием) таранаш.

НАСТРОЙ кумылтыш, таран.

НАСТУПАТЬ (двигаться вперед) ончыкемаш.

НАСТУПЛЕНИЕ ончыкемаш.

НАСУПИТЬ БРОВИ торжандаш.

НАСЫПЬ пуштык.

НАСЫЩЕННО чокан.

НАТЕРЕТЬ МОЗОЛИ вўдотызагдаш.

НАТИСК ишык.

НАТРАВЛИВАТЬ уськыкташ.

НАТУРАЛЬНЫЙ пўртўслў.

НАТЯНУТОСТЬ чымалтыш.

НАТЯНУТЬ чўчалтараш, чымалтараш, чыместаш.

НАТЯНУТЬСЯ чыместалташ.

НАУГАД чокым.

НАУКА шанче.

НАУСЬКИВАТЬ уськыкташ.

НАУЧИТЬ ушандараш.

НАУЧИТЬСЯ (подковаться) таганлалташ.

НАУЧИТЬСЯ ГОВОРИТЬ йылмешташ.

НАУЧНОЕ ЗВАНИЕ шанчылўм.

НАУЧНОЕ ПОНЯТИЕ шанчумылъмаш.

НАУЧНОЕ СОЧИНЕНИЕ, ТРУД шанчывозыш.

НАУЧНЫЙ ВЗГЛЯД шанчончалтыш.

НАУЧНЫЙ ПУТЬ шанчыгорно.

НАУЧНЫЙ РАБОТНИК шанчыенг.

НАХАЛЬНИЧАТЬ сўрзаланаш.

НАХЛЕБНИК кунчо.

НАХМУРИТЬСЯ торжандаш.

НАХОДКА муык.

НАХОЖДЕНИЕ (присутствие) улмаш.

НАЦИОНАЛЬНОСТЬ калык-лык.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ калыкле.

НА ЦЫПОЧКАХ йолварнявуя.

НАЧАЛО (источник) эргече.

НАЧАЛО НАЧАЛ тўн-тўналтыш.

НАЧАЛЬНИК тўнгьенг.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ виктемвуй.

НАЧАЛЬСТВОВАТЬ тўраланаш.

НАЧЕРНО шемеш.

НАШИВКА ургеж.

НЕБЕСНОЕ СВЕЧЕНИЕ (северное сияние) юмынсар.

НЕБЕСНЫЙ СВОД юмыжа.

НЕБОСВОД пылвомыш.

НЕБОСКЛОН кавасавырътыш.

НЕБЫВАЛЬЩИНА оньышлийдымаш.

НЕБЫЛИЦА оньыш, оньышлийдымаш.

НЕБЫТИЕ ильышукельк.

НЕВЕДОМО чокым.

НЕВЕЖА полган.

НЕВЕЖДА полган.
 НЕВЕЖЕСТВЕННЫЙ полган.
 НЕВЕЖЛИВЫЙ полган.
 НЕВЕСЕЛЫЙ ойгата.
 НЕВЕСТА оръен.
 НЕВЗГОДЫ чатлама.
 НЕВЗРАЧНЫЙ мыскынь, соп-
 тырий, сындыме.
 НЕВИДАЛЬ оньышвитымаш.
 НЕВОЗВРАТИМОЕ, БЕЗВОЗ-
 ВРАТНОЕ (о месте) толдымаш.
 НЕВОЗДЕРЖАННЫЙ НА
 ЯЗЫК шомакан.
 НЕВОЗМОЖНОЕ ыштыды-
 маш.
 НЕВОЗМУТИМЫЙ шомак-
 дыме.
 НЕВПОПАД чокум.
 НЕВЫДАННЫЙ пуыдымо.
 НЕВЫДУМАННЫЙ чынул-
 шо.
 НЕВЫРАЗИТЕЛЬНЫЙ чувар.
 НЕВЫСОКИЙ (низкий) ұлыкш.
 НЕВЫЯСНЕННЫЙ рашемды-
 дыме.
 НЕГА шыран.
 НЕГИБКИЙ (негнущийся) тӧн-
 га.
 НЕГЛУБОКИЙ талка.
 НЕГОДНЫЙ кунжж, ормыж.
 НЕГОДОВАНИЕ тұргочланы-
 маш.
 НЕГОДОВАТЬ тұргочланаш.
 НЕДВИЖИМОЕ ИМУЩЕ-
 СТВО кусаралтдыме пого.
 НЕДВИЖИМОСТЬ (непод-
 вижность) тўнтыл.
 НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ
 чындымылык.
 НЕДЕЛАНИЕ ыштыдымаш.
 НЕДОБРОЖЕЛАТЕЛЬ осал-
 шонычык.

НЕДОВЕРИЕ инансыр.
 НЕДОВЕРЧИВО инансырын.
 НЕДОВЕРЧИВЫЙ инансыр.
 НЕДОВОЛЬНЫЙ кенесыр.
 НЕДОИМКА тўлдык.
 НЕДОПУСТИМЫЙ пуыдымо.
 НЕДОПУЩЕНИЕ пуыдымаш.
 НЕДОСТАТОК уке, чий.
 НЕДОСТАТОЧНОСТЬ ситы-
 дымашлык, ситыдымылык.
 НЕДОСТАТОЧНОСТЬ ВРЕ-
 МЕНИ жапдымылык.
 НЕДОСТАЧА оксите.
 НЕДРА мландывомыш.
 НЕДРУГ йолташсыр.
 НЕДРУЖЕСТВЕННЫЙ йол-
 ташсыр.
 НЕДУГ мерчык, мужо.
 НЕЖЕЛАЕМЫЙ, НЕЖЕЛА-
 ТЕЛЬНЫЙ кумылсыр.
 НЕЖИЗНЕСПОСОБНЫЙ
 ұмырдымб.
 НЕЖИРНОЕ ПОСТНОЕ МЯ-
 СО шиян.
 НЕЖИТЬСЯ шыранаш.
 НЕЖНО ұма-ұма.
 НЕЖНОСТЬ лыжгалык.
 НЕЖНЫЙ йывыжа, пушката.
 НЕЖНЫЙ (эластичный) ны-
 мыж.
 НЕЗАВИСИМОСТЬ вуйвода-
 лык, шкелык.
 НЕЗАВИСИМЫЙ вуйвода.
 НЕЗАЖИВАЮЩАЯ РАНА аяр.
 НЕЗАКОННОРОЖДЕННЫЙ
 тавыл.
 НЕЗАМЫСЛОВАТОСТЬ тыг-
 лайлык.
 НЕЗАПИРАЮЩИЙСЯ сура-
 дыме.
 НЕЗАПОЛНЕННОСТЬ яра-
 лык.

НЕЗ

НЕЗДОРОВЫЙ ВЗГЛЯД ум-
бале.

НЕЗНАКОМЕЦ палыдымъенг.

НЕЗНАКОМСТВО палыды-
мылык.

НЕЗНАНИЕ палыдымылык.

НЕЗРЕЛЫЙ (неопытный) ужар-
вуй.

НЕИЗГЛАДИМЫЙ шөралт-
дыме.

НЕИЗЛЕЧИМЫЙ паремдалт-
дыме.

НЕИМОВЕРНЫЙ инаныды-
машлык.

НЕИМУЩИЙ чынг, яришка.

НЕИСКРЕННОСТЬ шоячы-
лык.

НЕИССЯКАЕМЫЙ мөнгешт-
дыме, тўганыдыме.

НЕИСТОВО ормыжын.

НЕИСТОВСТВОВАТЬ ормыж-
ланаш.

НЕИСТОВЫЙ ормыж.

НЕИСТОЩИМЫЙ мөнгешт-
дыме.

НЕИСЧИСЛИМЫЙ чотдымо.

НЕКОТОРЫЙ кудо-тиде.

НЕКРАСИВО сөралогыл.

НЕКРАСИВЫЙ (непригляд-
ный) рыждыме.

НЕКРАСИВЫЙ (о поведении,
поступке, т.д.) сөралогыл.

НЕКТАР ем, шеремдыш.

НЕЛАБИАЛИЗОВАННЫЙ тўр-
выдымө.

НЕЛОВКИЙ лопар, чулымсыр.

НЕЛОВКО каньысырын.

НЕЛОВКОСТЬ каньысыр.

НЕЛЮБОВЬ йоратыдымаш.

НЕЛЮДИМЫЙ войыр.

НЕМОЧЬ черчур.

НЕНАВИДЕТЬ ужедаш.

НЕНАВИСТЬ ужмышудымаш.

НЕНАДЕЖНЫЙ инансыр.

НЕНАДОБНОСТЬ оккўл.

НЕНАСТНЫЙ (о погоде) аша-
ка, сўретке.

НЕНАСТЬЕ ашак, лавыртыш,
шакляка.

НЕНАСЫТНОСТЬ мөнтгылык,
опкынлык, темдымылык.

НЕНАСЫТНЫЙ опкынло.

НЕНОРМАЛЬНОСТЬ В ДЕЙ-
СТВИЯХ, МЫСЛЯХ полдалгы-
маш.

НЕНОРМАЛЬНЫЙ (уродли-
вый) полдалге, умбале, унчеж.

НЕНУЖНОСТЬ кўлеш-огыл,
оккўл.

НЕОБЕСПЕЧЕННОСТЬ укен-
лык.

НЕОБИТАЕМЫЙ илдыме.

НЕОБУЗДАННЫЙ ормыж,
сорлыклыдымо.

НЕОБУЧЕННЫЙ ужарвуй.

НЕОБХОДИМОСТЬ кераллык,
тўнык.

НЕОБХОДИМЫЙ кўлешле.

НЕОБЩИТЕЛЬНЫЙ войыр.

НЕОБЪЕКТИВНОСТЬ темден-
темдымаш.

НЕОБЫЧНО онгайсырын.

НЕОБЫЧНОСТЬ онгайсыр.

НЕОГУБЛЕННЫЙ тўрвыды-
мө.

НЕОКРЕПШИЙ нөргаш.

НЕОЛОГИЗМ умут.

НЕОПРЕДЕЛЁННЫЙ раш-
ландарыдыме.

НЕОПЫТНЫЙ ужарвуй.

НЕОСВЕДОМЛЁННОСТЬ па-
лыдымылык.

НЕОСУЩЕСТВИМОЕ лийды-
ме, ыштгыдымаш.

НЕОТЁСАННЫЙ (о человеке)
кычыка.
НЕПОВОРОТЛИВЫЙ томыр,
то́ка.
НЕПОГОДА ашак.
НЕПОГОЖИЙ сүретке.
НЕПОДВИЖНОСТЬ тўнгыл.
НЕ ПОДДАВАТЬСЯ чыгын-
ланаш.
НЕПОЗВОЛЕНИЕ пуыдымаш.
НЕПОЗВОЛИТЕЛЬНЫЙ пуы-
дымо.
НЕПОКОЛЕБИМОСТЬ тал-
вий.
НЕПОКОРЁННЫЙ вуйвуы-
дымо.
НЕПОЛНЫЙ пеле.
НЕПОМЕРНО утыгоч.
НЕПОНИМАНИЕ умылыды-
маш.
НЕПОРЯДОЧНОСТЬ ардымы-
лык.
НЕПОРЯДОЧНЫЙ уратдыме.
НЕПОСЕДА тужвуй.
НЕПОЧТИТЕЛЬНОСТЬ пага-
лыдымаш.
НЕПРЕРЫВНО иктутыш, эр-
кас.
НЕПРЕСТАННО эр-кас.
НЕПРИГЛЯДНЫЙ (некраси-
вый) рыждыме, чукмата.
НЕПРИЛИЧНО соралогыл.
НЕПРИЛИЧНЫЙ ардыме.
НЕПРИЛИЧНЫЙ (о поступках,
действиях, т. д.) соралогыл.
НЕПРИТЯЗАТЕЛЬНОСТЬ тыг-
лайлык.
НЕПРИЯЗНЕННОСТЬ туш-
манлык.
НЕПРИЯТНЫЙ кожгата.
НЕПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЙ
ТРУД ўшар.

НЕПРОЯСНЕННЫЙ рашем-
дыдыме.
НЕПУТЁВЫЙ кунж.
НЕРАВЕНСТВО тёрсырлык.
НЕРАВНОДУШНЫЙ ура.
НЕРАДОСТНЫЙ ойгата.
НЕРАЗБЕРИХА пулдырчык.
НЕРАЗУМНЫЙ арсыр.
НЕРАСТОРОПНЫЙ мендук,
мызык, мызмыз, чулымсыр.
НЕРВ вемъярым.
НЕРОВНОСТЬ тёрсырлык.
НЕСАМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ
(зависимый) кидйымал.
НЕСВАРИВШИЙСЯ пеле-
гўшб.
НЕСДЕРЖАННЫЙ НА ЯЗЫК
шомакан.
НЕСЕКРЕТНЫЙ шолыпдымо.
НЕСЕРЬЁЗНЫЙ шалавуй.
НЕСКОЛЬЗКИЙ (вяжущий)
шужан.
НЕСЛОЖНОЕ ДЕЛО асат.
НЕСМЕЛОСТЬ ўгышылык.
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИЙ
шлаггаче.
НЕСОВПАДЕНИЕ ойыртыш.
НЕСОВРЕМЕННЫЙ жапсыр.
НЕ СПЕША содорланыде.
НЕСПОКОЙНЫЙ тынысыр.
НЕСПОСОБНЫЙ ыгдыкдыме.
НЕСПРАВЕДЛИВОСТЬ керы-
сыр.
НЕСПРАВЕДЛИВЫЙ керы-
сыр.
НЕСТИСЬ (бежать) ашаш.
НЕСУРАЗНОСТЬ ойышлийды-
маш.
НЕСФОРМИРОВАВШИЙСЯ
нўргаш.
НЕСЧАСТНЫЙ мыскыньле,
чаман.

НЕС

НЕСЧАСТЬЕ мөнтгылык, чатлама, эксык.

НЕТОРОПЛИВО содорланыде, чырге.

НЕТОЧНОСТЬ экиш.

НЕТРОНУТЫЙ сип, тўкыдымь.

НЕТРУДОСПОСОБНЫЙ эмгак.

НЕУВАЖЕНИЕ пагалыдымаш.

НЕУТОМОННЫЙ лымдыме, ура.

НЕУДОБНО каньысырын.

НЕУДОБСТВО каньысыр.

НЕУЖИВЧИВЫЙ шыгырчык.

НЕУКЛЮЖИЙ лопар, томыр, тька.

НЕУКРОТИМЫЙ ормыжло.

НЕУМЕЙКА покыр.

НЕУМЕНИЕ моштыдымык.

НЕУМЕСТНЫЙ верлыкдыме.

НЕУРЯДИЦА пулдырчык.

НЕФТЕПРОВОД нефтьпуч.

НЕФТЬ мландуй, тулвуд.

НЕХВАТКА оксите, ситыдымашлык, ситыдымылык, уке.

НЕЧЁТКОСТЬ рашогыллык.

НЕЧЕТНОЕ ЧИСЛО уто.

НЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ айдемсыр.

НЕЧИСТОПЛОТНЫЙ алыксыр, ашака, йырынчык.

НЕЧИСТОТЫ куныш, мушкылтыш.

НЕЧИСТЫЙ янтар.

НЕЯРКИЙ чувар.

НЕЯСНОСТЬ рашогыллык.

НЕЯСНЫЙ вудака, тўтыралге.

НИВА нурвече, шурньвече.

НИВА (ржаное поле) уржавече.

НИВА ПОЭЗИИ поэтнур.

НИЗИНА лапем.

НИЗИНА С НЕВЫСЫХАЮЩЕЙ ВОДОЙ лоп, лопаш.

НИЗКИЙ ўлыкш.

НИЗКОПОКЛОННИК ўедче.

НИЗМЕННОСТЬ лапвер.

НИЗМЕННЫЙ ўлыкш.

НИКОГДА век.

НИКОТОРЫЙ нимьярымше.

НИКУ ДЫШНИЙ торан.

НИЧЕГОНЕДЕЛАНИЕ ыштыдымаш.

НИЧЬЯ (*спорт.*) нигон.

НИША йорлык.

НИЩЕНСТВО андык.

НИЩЕТА андык.

НОВАТОР уэмдызе.

НОВАТОРСТВО уэмдык.

НОВИЗНА уэмдыш.

НОВИНА (праздник нового урожая) Угинде.

НОВОЛУНИЕ удылзе.

НОВОРОЖДЕННЫЙ ужараза, ушочыш.

НОВОСЕЛЬЕ пьртсий.

НОВШЕСТВО улык.

НОВЫЙ ДЕНЬ (божий день) юмынгече.

НОВЫЙ РУССКИЙ уруш.

НОЖНА ДЛЯ ТОПОРА, НОЖА талве.

НОРМАЛИЗОВАТЬ шотландараш.

НОРМАЛИЗОВАТЬСЯ умырланаш.

НОРОВИСТО шыр-шор.

НОСИЛКИ носилкавара.

НОСИЛЬЩИК арвернумалше.

НОЧЛЕГ йўдпьрт.

НОЧНОЕ ПРИСТАНИЩЕ йўдпьрт.

НРАВОУЧЕНИЕ туныктем-мут.

НРАВСТВЕННОСТЬ чонару-
 лык.
 НУЖДА (надобность) тўнык,
 укезык.
 НУЖДАТЬСЯ таргаш, тўнаш.
 НУЖНЫЙ керал.
 НУМЕРОВАТЬ номерандаш.
 НЫНЕШНИЙ тачыгодсо.
 НЫТИК энгырчык.
 НЫТЬ йытмыжаш, йычаш.
 НЮХ ўпшынык.

О

ОБАНКРОТИТЬСЯ пўлнаш.
 ОБАЯТЕЛЬНОСТЬ овыллык.
 ОБАЯТЕЛЬНЫЙ чонсавы-
 рыше.
 ОБВЕСТИ (очертить) ойыплаш.
 ОБВЕТШАЛЫЙ тошталге.
 ОБВИНЕНИЕ титакут.
 ОБВИНЯЕМЫЙ титакан.
 ОБВИНЯТЬ В ВРАЖДЕБ-
 НЫХ ДЕЙСТВИЯХ тушман-
 лаш.
 ОБВОЛАКИВАТЬСЯ (засте-
 латься) шымаланаш.
 ОБВОРОЖИТЕЛЬНЫЙ лу-
 мешке, чонсымыстарыше, шин-
 чалумешке, ямле.
 ОБВОРОЖИТЬ лумаш, шинчам
 лумаш.
 ОБДАТЬ СТРУЕЙ ВОЗДУХА
 южташ.
 ОБЕДНЕТЬ нужнашташ.
 ОБЕЗДОЛЕННЫЙ чынг.
 ОБЕРЕГ аралтыш.
 ОБЕСПЕЧЕНИЕ ситыктары-
 маш.
 ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ ситалык,
 ситыш.

ОБЕСПЕЧЕННЫЙ ситале.
 ОБЕСПЕЧИВАТЬ ситыктараш.
 ОБЕСПЕЧИТЬ РАБОТОЙ па-
 шандараш.
 ОБЕССИЛЕННЫЙ лунчырго.
 ОБЕССИЛЕТЬ вийдымешташ,
 тўлыжгаш.
 ОБЕССИЛИТЬ лунчырташ,
 тўлыжташ.
 ОБЕТ пырсак, сук.
 ОБЕЩАНИЕ сoryмаш, сoryш,
 товатмут.
 ОБЕЩАННОЕ сoryмө.
 ОБЕЩАТЬ нердаш.
 ОБЖИГАЮЩИЙ чонырыкты-
 ше.
 ОБЖИТЬ тошкемдаш, шкем-
 даш.
 ОБЗАВЕСТИСЬ УДОБРЕНИ-
 ЯМИ ўяндышангаш.
 ОБИЛЬНЫЙ перкан, поянле,
 сирыш.
 ОБИТАЕМЫЙ илыман.
 ОБИТАЛИЩЕ кудо.
 ОБИТАТЕЛЬ илешке, илызе.
 ОБИТАТЬ илаш, кудыланаш.
 ОБИТЬ ДОСКАМИ, ЖЕСТЬЮ
 ўмбаллаш.
 ОБИХОД илышградам.
 ОБКРАДЫВАТЬ чыкедылаш.
 ОБЛАГОРАЖИВАТЬ кугешта-
 раш, чаплештараш.
 ОБЛАДАТЕЛЬ озаенг.
 ОБЛАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
 нуршер.
 ОБЛАСТЬ РАСПРОСТРАНЕ-
 НИЯ ЯЗЫКА йылмывече.
 ОБЛАЧЕНИЕ вўдылтык, чиём.
 ОБЛАЧИТЬ вўдылташ, чикташ.
 ОБЛАЧИТЬСЯ вўдылалташ.
 ОБЛЕГЧИТЬ каньылташ.

ОБЛ

ОБЛЕПИХА шуаншертне.
ОБЛИК айдемсүрет, тўсык, шўргыдўс.
ОБЛОБЫЗАТЬ ўмалаш.
ОБЛЮБОВАТЬ (отобрать) сайлаш.
ОБМАНЩИК ондалче.
ОБМОРОК вуйсоҗлыш.
ОБМУНДИРОВАНИЕ чийым-арвер.
ОБНАГЛЕТЬ сўрзашташ.
ОБНАЖИТЬСЯ чапчаранаш.
ОБНАРОДОВАТЬ (что-л.) калыкандаш.
ОБНЕСТИ ИЗГОРОДЬЮ аньыклаш.
ОБНИЩАТЬ нужнашташ.
ОБНОВИТЬ угычлаш, уэмдараш, уэштараш.
ОБНОВИТЬ (оживить) иландараш.
ОБОБЩЕСТВИТЬ иктештараш, пырляштараш.
ОБОГАТИТЬ уландаш.
ОБОД тогым, шўдыш.
ОБОЕПОЛЫЙ опиша.
ОБОЖЕСТВЛЕННЫЙ юмештарыме.
ОБОЖЕСТВЛЯТЬ юмандаш, юмештараш.
ОБОЗРЕВАТЕЛЬ йырончызо.
ОБОЗРЕНИЕ йырончыш.
ОБОЛЬЩАТЬ иярташ.
ОБОМЛЕТЬ ѓрткынаш.
ОБОНЯНИЕ нерўпш, ўпшынычк.
ОБОРВАНЕЦ яргак.
ОБОРОТ (виток) йыргеж.
ОБОРОТ В ДВИЖЕНИИ пѓрдыж.
ОБОРОТ ДЕНЕЖНЫЙ окса-савыргыш.

ОБОРОТЕНЬ пѓрыкчѓ.
ОБОРОТ РЕЧИ (выражение) ойсавыш.
ОБОРУДОВАНИЕ (оснащение) ўзгарандыш.
ОБОРУДОВАТЬ ўзгарандаш.
ОБОСНОВАТЬСЯ (осесть) лакемаш.
ОБОСОБИТЬ посналаш, поснагдаш.
ОБОСОБИТЬСЯ посналташ.
ОБОСОБЛЕННОСТЬ посналтыш.
ОБОЧИНА корнышѓр.
ОБРАБАТЫВАЕМАЯ ЗЕМЛЯ мландывече.
ОБРАЗ сўреттўс, тўссўрет, тўсык, шыргыш, яр.
ОБРАЗЕЦ тевок, шынашат.
ОБРАЗ ЖИЗНИ илыш-касыш, сем.
ОБРАЗ МЫСЛЕННЫЙ шарнышсўрет.
ОБРАЗНО сўретлен.
ОБРАЗНОСТЬ сўретлык.
ОБРАЗНЫЙ сўретле, тўзандыме, тўсака.
ОБРАЗОВАНИЕ (совокупность знаний) тунықтыш.
ОБРАЗОВАННЫЙ тунемше.
ОБРАЗОВАТЬ ПЕНУ шонгалтараш.
ОБРАЗОВАТЬ СТЕБЕЛЬ пучагнаш.
ОБРАЗУМИТЬ (открыть глаза) почылтараш.
ОБРАСТАТЬ ВОЛОСАМИ пунешташ.
ОБРАСТАТЬ МОЩЬЮ куатанаш.
ОБРАСТИ ЛЕСОМ чодырагнаш.

ОБРАТИТЬ ВНИМАНИЕ паллаш, тўтқандараш.
 ОБРАЩЕНИЕ савырнык.
 ОБРЕСТИ СВОБОДУ эрыканаш.
 ОБРУБОК тонтак.
 ОБРУСИТЬ рушандаш.
 ОБРУЧАТЬ, ОБРУЧИТЬ кидешлаш.
 ОБРУЧ БОЧКИ печкешўдыш.
 ОБРУЧЕНИЕ кидешлымаш.
 ОБРУШИТЬСЯ сирлаш.
 ОБРЫВ курыктўр, сирлем.
 ОБРЫВАТЬ РЕЧЬ пашымлаш.
 ОБРЯД ешйўла, ышгышйўла.
 ОБСЛУЖИВАНИЕ асулымаш, суаплымаш.
 ОБСЛУЖИВАТЬ асулаш, суаплаш.
 ОБСТАНОВКА йыравыртыш.
 ОБСТОЯТЕЛЬСТВО саман.
 ОБУВКА ыштыр-йыдал.
 ОБУЗДАТЬ сорлыклаш, шўрмычлаш.
 ОБУСТРОЕННЫЙ тўзык.
 ОБХОДИТЕЛЬНЫЙ йывыжге, тыматле.
 ОБШАРИВАТЬ шераш.
 ОБШИВАТЬ БЕРЕСТОЙ кумыжлаш.
 ОБШИРНЫЙ шара.
 ОБШИТЬ (обить досками, жестью) ўмбаллаш.
 ОБЩЕГОРОДСКОЙ олагўргў.
 ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННЫЙ эллокласе.
 ОБЩЕЖИТИЕ тўшкагудо.
 ОБЩЕНИЕ кылгучем, ойласымаш.
 ОБЩЕСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ мерушем.
 ОБЩЕСТВЕННОСТЬ йырге, мерсото.

ОБЩЕСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ мерьег.
 ОБЩЕСТВЕННЫЙ УКЛАД ильшлончо.
 ОБЩЕСТВО йырге, тўшкер, ушем.
 ОБЩЕСТВО (ступень исторического развития) ильшйыжын.
 ОБЩИЙ иктеж, икчумыр, кашакле, тўшка, тўшкале.
 ОБЩИЙ (взаимный) иктельк.
 ОБЩИНА ямагат.
 ОБЩНОСТЬ иктельк, иктешлык.
 ОБЪЕДИНЕНИЕ кортак, ушем.
 ОБЪЕДИНЕНИЕ (процесс) пырляштаралтмаш.
 ОБЪЕДИНЁННОСТЬ икчумырлык.
 ОБЪЕДИНИТЬ пырляшташ, тўшкалаш.
 ОБЪЕДИНИТЬСЯ пырляштаралташ, тўшкалалташ.
 ОБЪЕКТИВНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ юмынвўрымў.
 ОБЪЕКТИВНО керычын.
 ОБЪЕКТИВНОСТЬ керычын.
 ОБЪЕКТИВНЫЙ керычынле, тўняле.
 ОБЪЁМ йонгыт.
 ОБЪЁМИСТЫЙ кугыйонгытан, орале.
 ОБЪЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА умылтарымгагаз.
 ОБЪЯТИЕ ўлтў.
 ОБЫДЕННОСТЬ тыглайлык.
 ОБЫКНОВЕННО тыглайын.
 ОБЫКНОВЕННЫЙ тыглай.
 ОБЫСКИВАТЬ тындаш.
 ОБЫЧАЙ авыл, урман.
 ОБЫЧНО тыглайын.

ОБЫ

ОБЫЧНЫЙ тыглай.
ОБЯЗАННОСТЬ порыс.
ОБЯЗАТЕЛЬНОСТЬ сӧрык, сӧрымаш.
ОБЯЗАТЬ порысландараш, сӧрыкташ.
ОВЕЩЕСТВИТЬ настандаш.
ОВОЩЕВОДСТВО пакчаваша.
ОВОЩИ пакчагӧргӧ.
ОВСЯНКА (биол.) шурнывоч.
ОГАРОК шӱнер, чыранер.
ОГАРОК СВЕЧИ сортавундаш.
ОГНЕННО-КРАСНЫЙ тул-йошкарге.
ОГНЕННО-РЫЖИЙ тулешке.
ОГНЕННЫЙ СТОЛБ тулменте.
ОГОВАРИВАТЬ тулдаш.
ОГОЛЕТЬ чаранаш.
ОГОЛИТЬСЯ чапчаранаш, чаремаш.
ОГОНЁК апа.
ОГОНЁК (средоточие чего-л.) маядул.
ОГОРОД пакчавече, садвече.
ОГОРОДНИК сад-пакчазе.
ОГОРЧАТЬ ойгаташ.
ОГОРЧАТЬСЯ ойганаш.
ОГОРЧЕНИЕ чонвитьш.
ОГРАДИТЬ чекрылаш.
ОГРАНИЧИТЬ (что-л. чем-л.) кышкарлаш.
ОГРАНИЧИТЬ В ДЕЙСТВИЯХ шыгыртараш.
ОГРУБЕЛЫЙ козыранше, кычката.
ОГРУБЕТЬ (зачерстветь) торжашташ.
ОГУБЛЯТЬСЯ тӱрванаш.
ОДА моктеммур.
ОДАРЁННОСТЬ ушанлык.
ОДАРЁННЫЙ ушанле, шӱвырлӧ.

ОДЕРЕВЕНЕТЬ тӱнтылгаш.
ОДЕЯНИЕ чиём.
ОДИНАКОВОСТЬ иктешчык.
ОДИНОКИЙ шкет, шкетан.
ОДИНОКОСТЬ шкетлык.
ОДИНОЧЕСТВО шкетлык.
ОДИНОЧНЫЙ пырчык-парчык.
ОДИОЗНЫЙ вирле.
ОДИЧАТЬ войыремаш.
ОДНИМ ДЫХАНИЕМ ик шӱльшып.
ОДНОБОКИЙ пелмогыран.
ОДНОГОДОК шкеданаш.
ОДНООБРАЗНО иксемьн.
ОДНОСТОРОННИЙ пелвелан, пелмогыран.
ОДНОТИПНЫЙ иксынан.
ОДОБРИТЬ йӧрандаш, эсенлаш.
ОДОЛЖЕНИЕ (услуга) суап.
ОДРЯХЛЕТЬ сонгыргаш, шопканаш.
ОДУХОТВОРИТЬ чонандаш, чонлаш.
ОДУХОТВОРЯЮЩИЙ чонандарыше.
ОЖЕСТОЧИТЬ торжандаш.
ОЖИВИТЬ иландараш, илештараш, ылыжтараш.
ОЖИВИТЬСЯ чолганаш.
ОЖИВЛЯТЬ рыйыктараш.
ОЖИВШИЙ чонанше.
ОЖИДАЕМОСТЬ вучымык.
ОЖИДАНИЕ вучык.
ОЖИРЕВШИЙ мӧчмӧчлӧ.
ОЖИТЬ ильшемаш.
ОЗАРИТЬСЯ кечанаш.
ОЗАРИТЬСЯ (о мысли, уме) шӱдыранаш.
ОЗВЕРЕТЬ янлыкешташ.
ОЗВУЧИВАНИЕ музыкангдымаш.

ОЗВУЧИТЬ йўкландараш, йўкташ.
 ОЗДОРОВИТЬ унарташ.
 ОЗИМЬ шытыш.
 ОЗНАМЕНОВАТЬ уташ.
 ОЗНОБ сўсан, шергылтыш.
 ОЗОН ярьюж.
 ОЗОРНИК тердывер.
 ОЗОРНИЧАТЬ полмезыланаш, чолгаланаш.
 ОЗОРНОЙ йорга.
 ОКАЗАТЬСЯ (явиться) тапнаш.
 ОКАЗАТЬСЯ ВМЕСТЕ пырляшташ.
 ОКАЛИНА кўртньышур.
 ОКАМЕНЕТЬ тўнтылгаш.
 ОКАТИТЬ ВОДОЙ чывылгаш.
 ОКАТИТЬСЯ ВОДОЙ чывылгаш.
 ОКЕАН тептенгыз.
 ОКИСЛЯТЬСЯ шинчыргаш.
 ОКЛАД кечыдар, тарокса.
 ОКОВАТЬ шўдышлаш.
 ОКОЛДОВАТЬ шинчам лумаш.
 ОКОЛЬЦЕВАТЬ колчалаш.
 ОКОННИЦА окнашинча.
 ОКОПАТЬСЯ кўнчалташ.
 ОКОЧЕНЕТЬ тўнтылгаш.
 ОКРАИНА тўрмланде.
 ОКРАСКА чырий.
 ОКРЕПНУТЬ (упрочиться) вурсанаш.
 ОКРЕСТНОСТЬ йырге, йыргеч.
 ОКРУГ йыргеч, кундо.
 ОКРУГА (круг) йыр.
 ОКРУГЛЕТЬ йыргешкемаш, йыргешташ, ёрлланаш.
 ОКРУГЛИТЬ йыргешкемдаш, йыргештараш, тыртышташ.
 ОКРУГЛЯТЬСЯ тыртеншлалташ.

ОКРУЖАЮЩАЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ ильшчынлык.
 ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА йырвел, лонго, юмо.
 ОКРУЖАЮЩИЙ МИР тў.
 ОКРУЖЕНИЕ (среда) йыравыртгыш, йырым.
 ОКРУЖИТЬ йырлаш, кыргешташ.
 ОКРУЖНАЯ ДОРОГА йыргорно.
 ОКРУЖНОСТЬ тыртыш.
 ОКРЫЛЕНИЕ шулдырандымаш.
 ОКРЫЛЯТЬ (приделать крылья) шулдырлаш.
 ОКУЛЬТУРИТЬ (приобщить к культуре) культурандаш, тўвырандаш.
 ОКУЛЬТУРИТЬСЯ тўвыранаш.
 ОКУНАТЬСЯ (окатиться водой) чывылгаш.
 ОКУНУТЬ чывылташ.
 ОКУРИТЬ тўтыраш.
 ОКУРОК тамакпундаш.
 ОКУТАТЬ вўдылташ, шонгалаш.
 ОКУТАТЬСЯ вўдылалташ.
 ОЛЕНЕВОД пўчызё.
 ОЛИГАРХ пояндёра.
 ОМАРИЗИРОВАТЬСЯ марианаш, марланаш.
 ОМЕРЗЕНИЕ йыгыжтыш.
 ОМЕРЗИТЕЛЬНЫЙ йыгыжге.
 ОМЛЕТ салмамуно.
 ОМРАЧИТЬСЯ ўмыланаш.
 ОМУТ пакалде.
 ОМЫВАТЬ чывылташ.
 ОМЫВАТЬСЯ чывылгаш.
 ОПАЛЁННЫЙ поньыжалтше.
 ОПАСАТЬСЯ кыжганаш.

ОПА

ОПАСЕНИЕ өрткыш.
ОПАСНОСТЬ кўдырчө-волгенче, лўдыкшө, сынгысалык, таража.

ОПАХНУТЬ южташ.

ОПЕКАТЬ уаш.

ОПЕРИТЬСЯ пунешташ, пыстылалташ.

ОПЕРИТЬСЯ (повзрослеть) пыстылангаш.

ОПЕЧАЛЕННО ойганшын.

ОПЕЧАТАТЬ СУРГУЧОМ сургучлаш.

ОПЕШИТЬ өрткынаш, тўнаш.

ОПИЛКИ пилашўк.

ОПИСАНИЕ возыш.

ОПИСАТЬ В ПИСЬМЕННОЙ ФОРМЕ ойыплаш.

ОПЛАТА тўлыш.

ОПЛОДОТВОРЕНИЕ мўшкырандыме, саскандымаш.

ОПЛОДОТВОРИТЬ мөртняндаш, мўшкырандаш, тўжандаш.

ОПЛОШНОСТЬ яклешташ.

ОПЛЫВШИЙ мөчмөчлө.

ОПОЛАСКИВАТЬ чывылташ.

ОПОЛАСКИВАТЬСЯ чывылташ.

ОПОЛОСКИ шўалтыш.

ОПОРОЖНИТЬ ярандаш.

ОПОРОЖНИТЬСЯ ярангаш.

ОПОЯСАТЬ шөргашлаш.

ОПРАВДАТЬ чынештараш.

ОПРАВИТЬСЯ ОТ БОЛЕЗНИ сайланаш.

ОПРАШИВАНИЕ, ОПРОС йодыштташ.

ОПРЕДЕЛИТЬ (распознать) тусараш.

ОПРОБОВАНИЕ шынымаш.

ОПРОВЕРЖЕНИЕ шөрьмаш.

ОПРОКИНУТЬ унчылташ.

ОПРОСТАТЬ ярандаш.

ОПРЫСКИВАТЕЛЬ чужик.

ОПРЫСКИВАТЬ чужиклаш.

ОПУСКАТЬСЯ (садиться) волалташ.

ОПУСКАТЬСЯ МОРАЛЬНО пылаш.

ОПУСТИТЬ РУКИ велалтараш.

ОПУСТИТЬСЯ (сесть) лапемаш.

ОПУСТОШЕНИЕ толымаш.

ОПУТАТЬ вотлаш.

ОПУШКА вая, чодырадўр.

ОПУШКА (выступ) чодыранер.

ОПЫЛЕНИЕ шыркандымаш.

ОПЫЛЁННЫЙ шырканше.

ОПЫЛИТЬ тўжандаш.

ОПЫЛИТЬСЯ шыркангаш.

ОПЫЛЯТЬ шыркандаш.

ОПЫТ шынык.

ОПЬЯНЕНИЕ руштык.

ОПЬЯНЯЮЩИЙ руштыкан.

ОРАНЖЕВЫЙ тулга.

ОРАТЬ тужаш, шаргыжаш.

ОРВИ (простудная болезнь) нерге.

ОРГАН (*анат.*) илдарман.

ОРГАНИЗАЦИЯ ушем.

ОРГАНИЗОВАТЬ шотандараш.

ОРГАН РАЗМНОЖЕНИЯ тўледарман.

ОРДА капыр.

ОРЁЛ ошлагайык.

ОРЕОЛ (сияние вокруг солнца) кечысерга, көрж.

ОРИГИНАЛЬНОСТЬ шкенлык.

ОРИГИНАЛЬНЫЙ шкенле.

ОРНАМЕНТ тўрлем.

ОРОШАТЬСЯ вўдыжгалташ.

ОРТОДОКСАЛЬНЫЙ икушан.

ОРУЖИЕ оро.

ОСАДКИ АТМОСФЕРНЫЕ южвўд.

ОСАДОК НА ДНЕ шундык.

ОСВАИВАТЬСЯ кўжланаш.

ОСВЕДОМИТЕЛЬ витныызе, шинчавыльш.

ОСВЕЖАТЬ юландаш.

ОСВЕЖИТЬСЯ йонтешташ.

ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАНИЕ таньккландарымаш.

ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАТЬ таньккландараш.

ОСВОБОДИТЬСЯ (от чего-л.) эрыканаш, яранаш.

ОСВОБОЖДЕНИЕ утартыш.

ОСВОЕНИЕ ТЕРРИТОРИИ, ЗЕМЕЛЬ илангдымаш, шкемдымаш.

ОСВОИТЬ (обжить) тошкемдаш, шкемдаш.

ОСВЯТИТЬ суатландараш, шнуяндаш, юмылташ, юмынандаш.

ОСВЯТИТЬСЯ (стать святым) шнуянаш.

ОСВЯЩЕННЫЙ шнуяндыме.

ОСЕДАТЬ шундаш.

ОСЕДЛЫЙ лакемше.

ОСЕСТЬ (обосноваться) лакемаш.

ОСЕСТЬ (опуститься) лапемаш.

ОСКВЕРНЯТЬ шапшаклаш.

ОСКУДЕТЬ нужнашташ.

ОСЛАБИТЬ медыктараш.

ОСЛАБЛЕНИЕ эрқыш.

ОСЛАБЛЕННЫЙ лунчырго.

ОСЛАБЛЯТЬ ОСТРОТУ нўшкешдаш.

ОСЛЕПИТЕЛЬНЫЙ оярле.

ОСМЕЛЕТЬ полмеземаш, чолгашташ.

ОСМЕЛИТЬСЯ тоштын ончаш.

ОСМОТРИТЕЛЬНОСТЬ эскерык.

ОСМЫСЛЕННОСТЬ акыллык.

ОСМЫСЛЕННЫЙ шамле.

ОСМЫСЛИТЬ акыландаш.

ОСНАЩАТЬ (оборудовать) ўзгарандаш.

ОСНАЩЕНИЕ ўзгарандыш.

ОСНОВАТЕЛЬ ававуй, тукумвуй.

ОСНОВАТЕЛЬНО тўвытлын, чынг.

ОСОБЬ (биол.) вуй.

ОСОВРЕМЕНИТЬ жапландараш.

ОСТАВЛЯТЬ (бросать тень) саваш.

ОСТАНКИ капора.

ОСТАНОВКА МЕХАНИЗМА, Т. Д. чарныш.

ОСТАНОВКА ТРАНСПОРТА чарнык.

ОСТЕБЕЛИТЬСЯ (созреть) вурганаш.

ОСТЕПЕНИТЬСЯ (повзрелеть) вурганаш.

ОСТОЛБЕНЕТЬ тўнтылгаш.

ОСТОРОЖНИЧАТЬ шекланаш.

ОСТОРОЖНОСТЬ эскерык.

ОСТОРОЖНЫЙ шек.

ОСТРИЁ НОЖА кўзынер.

ОСТРИТЬ (точить) шуаш.

ОСТРОВ отро.

ОСТРОВНОЙ отро.

ОСТРОТА пўсылык.

ОСТРЫЙ НА ЯЗЫК ялгенче.

ОСТЫТЬ ДУХОВНО пылнаш.

ОСУЖДАТЬ вурсаш.

ОСУЖДЕНИЕ вурсемшомак, судитлыманаш.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ыштыш.

ОСЫ

ОСЫПАТЬ РУГАТЕЛЬСТВАМИ Chesлаш.
ОСЯЗАНИЕ кидшўм.
ОТБЕЛИТЬ ошемдаш.
ОТБЛЕСК волгак, тулсавыш, шаула.
ОТБРОСЫ куныш.
ОТВАЖНО онарлын.
ОТВАЛ У ПЛУГА шавалка, шулдыр.
ОТВЕРГАТЬ (браковать) томлаш.
ОТВЕРГАТЬ укемдаш, шўраш.
ОТВЕРГНУТЫЙ йотештыме.
ОТВЕРЖЕННЫЙ йотештше, йотештыме.
ОТВЕТСТВЕННЫЙ вуешке, вуйыншогышо, муткучышо.
ОТВЕЧАЮЩИЙ ТРЕБОВАНИЯМ йўрале
ОТВРАТИТЕЛЬНОСТЬ йыгыжгылык.
ОТВРАЩЕНИЕ йыгыжтыш, йырынык.
ОТВЫКАТЬ йотешташ, мондыкалаш.
ОТГОВОРИТЬ шўраш.
ОТГОЛОСОК йўксольныш.
ОТГРАНИЧИТЬ чекылаш.
ОТДАЛЁННОСТЬ торалык.
ОТДАЛЯТЬСЯ мўндырлалташ, торагаш.
ОТДАЛЯТЬСЯ (охладеть) йотешнаш.
ОТДЕЛЕНИЕ (отсек) пўлеж.
ОТДЕЛИТЬ поснандаш.
ОТДЕЛИТЬСЯ посналалташ.
ОТЕЛИТЬСЯ презешташ.
ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА Ачамланде сар, ачансар.
ОТЗВУК (эхо) солнышўк.
ОТЗЫВ аклыммут.

ОТЗЫВЧИВЫЙ чая.
ОТКАЗ укемут, шўрыш, шўрлы-маш.
ОТКАЗАТЬСЯ шўрлаш.
ОТКАЗЫВАТЬСЯ (отрицать) тонаш.
ОТКЛИК вашештык, чонсавыш.
ОТКЛИКАТЬСЯ чонсаваш.
ОТКЛОНЕНИЕ чакнем.
ОТКЛОНЯТЬ томлаш.
ОТКОС курыкчанга.
ОТКРОВЕННО прамай, чонво-чын, шолвик.
ОТКРОВЕННОСТЬ чонвочык.
ОТКРОВЕННЫЙ шолвик.
ОТКРЫВАЛКА (ключ к чему-л.) почедыш.
ОТКРЫТАЯ РАНА чара сусыр.
ОТКРЫТЫЙ (голый) чара.
ОТКРЫТЫЙ (о человеке) ви-яка, вияшчонан.
ОТКРЫТЫЙ ПЕРЕЛОМ чара тугылтыш.
ОТКРЫТЬ комдыклаш.
ОТКУП сулыш.
ОТКУПИТЬ сулаш.
ОТЛЕТАТЬ пыржалташ.
ОТЛИЧНЫЙ (первоклассный) сылнеш.
ОТЛОГИЙ пасе.
ОТМЕЛЬ ошмайол, талкавер.
ОТМЕНИТЬ укештараш.
ОТМЕЧАТЬ (помечать) тамга-лаш.
ОТМЕЧАТЬ (праздновать) уташ.
ОТМОКНУТЬ пырчынаш, ячаш, ячанаш, юланаш.
ОТМЩЕНИЕ ўчылык.
ОТНОСИТЕЛЬНО гишан.
ОТНОСИТЕЛЬНОСТЬ тангас-тарымашлык.

ОТНОСИТЕЛЬНЫЙ тагастарыме.
 ОТНОСИТЬСЯ ВЫСОКО-
 МЕРНО мартараш.
 ОТОБРАЖЕНИЕ тўссавыш.
 ОТОБРАТЬ (облюбовать) сай-
 лаш.
 ОТОЖДЕСТВЛЯТЬ иктешта-
 раш.
 ОТОРОПЕТЬ ۆрткынаш, тўнаш.
 ОТПЕЧАТАТЬСЯ тишталташ.
 ОТПОР кару, чактаргыш.
 ОТПРАВЛЯТЬ В ССЫЛКУ са-
 вырголташ.
 ОТПРЫСК шочыш, шыве.
 ОТПУСК канышжап.
 ОТПУСКАТЬ ГРЕХИ шулташ.
 ОТПУСКНИК канышче.
 ОТПУЩЕНИЕ ГРЕХОВ касар-
 тыш.
 ОТРАВА аяргыш.
 ОТРАВИТЬ аярташ.
 ОТРАВИТЬСЯ, ОТРАВЛЯТЬ-
 СЯ аяргаш.
 ОТРАВЛЕННЫЙ аяргыме.
 ОТРАВЛЯЮЩИЙ ГАЗ аяргыш
 газ.
 ОТРАДА куандарчык, сусу.
 ОТРАДНО кумылло.
 ОТРАДНЫЙ кумылло.
 ОТРАЖАТЬ мўнгештараш.
 ОТРАЖАТЬСЯ мўнгештарал-
 таш, мўнгешташ.
 ОТРАЖЕНИЕ мўнгештаралт-
 маш, мўнгештарымаш, савыш.
 ОТРАЖЕНИЕ (отблеск) шаула.
 ОТРАЖЕНИЕ СВЕТА волгы-
 савыш.
 ОТРЕГУЛИРОВАТЬ радамдаш.
 ОТРЕЗОК пўчкыш.
 ОТРЕЧЕНИЕ (от чего-л.) шўр-
 лымаш.

ОТРЕЧЬСЯ шўрлаш.
 ОТРИЦАНИЕ шўрымаш.
 ОТРИЦАТЕЛЬНЫЙ огылло,
 укемдыме, шўрымў.
 ОТРИЦАТЕЛЬНЫЙ (*физ.-
 мат.*) укелле.
 ОТРИЦАТЕЛЬНЫЙ ЗАРЯД
 шўрыш.
 ОТРИЦАТЬ шўраш, тонаш,
 укемдаш.
 ОТРОСТОК игукш.
 ОТРУБИ шоктыш, шушыл.
 ОТРЫВОК катык.
 ОТСВЕТ волгак, волгысавыш,
 тулгорно.
 ОТСЕК пўлеж.
 ОТСКАКИВАТЬ пыржалташ.
 ОТСТОЙ шундык.
 ОТСТУП (абзац) чакналтыш.
 ОТСТУПЛЕНИЕ чакнымаш,
 чакныш.
 ОТСТУПЛЕНИЕ В ТЕКСТЕ
 чакнеммут.
 ОТСТУПНИК чакнызе.
 ОТСУТСТВИЕ уке, укелык, уке-
 улмо,
 ОТСУТСТВИЕ ПОНИМАНИЯ
 умылыдымаш.
 ОТСЫРЕВШИЙ ночкалге.
 ОТСЫРЕЛЫЙ нўрык.
 ОТСЫРЕТЬ юланаш.
 ОТТЕНОК ЦВЕТА валге.
 ОТТЕПЕЛЬ левештыш.
 ОТТИРАТЬ шыгырташ.
 ОТТИСК понасавык.
 ОТТИСК (отпечаґок) темдалтыш.
 ОТТОЧЕННЫЙ пўрдем.
 ОТУПЕТЬ ағырашташ.
 ОТХЛЕСТАТЬ нўлаш.
 ОТХОД (отступление) чакныш.
 ОТХОДИТЬ (отдаляться) тора-
 наш.

ОТХ

ОТХОДЫ куныш.
ОТХОДЫ ЗЕРНА поч.
ОТЦЕЖИВАТЬ комараш.
ОТЧАЯННЫЙ паче.
ОТЧЕСТВО ачалум.
ОТЧЕТЛИВО рашкатан.
ОТЧИТЫВАТЬ чыпталаш.
ОТЧУЖДАТЬ йотештараш, шөр-
раш.
ОТЧУЖДАТЬСЯ йотешнаш.
ОТЧУЖДЕНИЕ (кого-л. от че-
го-л.) йотештарымаш.
ОТЧУЖДЕНИЕ (от кого-че-
го-л.) йотешнымаш.
ОТШЕЛЬНИК шкетан.
ОТЯГОЩАТЬ, ОТЯГЧАТЬ вул-
нандаш, чукандаш.
ОТЯЖЕЛЕТЬ серыпланаш.
ОТЯЖЕЛЯТЬ вулнандаш, чу-
кандаш.
ОФИЦИАНТ сийвуэдыше.
ОФОРМИТЬСЯ (о теле) ка-
пешташ.
ОХАПКА ёлталгыш.
ОХВАТ ёндалтыш.
ОХВАТИТЬ каплаш.
ОХЛАДЕТЬ ДУШОЙ пылнаш,
йотешнаш.
ОХЛАЖДЕНИЕ йотешнымаш.
ОХОТА сонарлымаш.
ОХОТНИК (любитель) вуйчо.
ОХОТНИЧИЙ сонарлыме.
ОХОЧИЙ (любитель чего-л.)
шуман.
ОЦЕНЩИК аклызе.
ОЦЕПЕНЕТЬ тунгылгаш.
ОЦЕПИТЬ кыргешташ, шөр-
гашлаш.
ОЦИНКОВАТЬ вулнылаш.
ОЧАГ возак, тулолмо.
ОЧАРОВАНИЕ овыл, чевер-
лык.

ОЧАРОВАННЫЙ шинчалу-
малтше.
ОЧАРОВАТЕЛЬНЫЙ лумешке,
сылнешке, чеверле, чонсавыры-
ше, шинчалумешке.
ОЧАРОВАТЬ лумаш, овылаш,
шинчам лумаш.
ОЧАРОВАТЬСЯ лумалташ, лу-
маш, овылалташ.
ОЧЕВИДЕЦ шинчанужшо.
ОЧЕРЕДНИК радамче, черетче.
ОЧЕРЕДНОЙ черетан.
ОЧЕРЕДНОСТЬ почешлык,
черетлык.
ОЧЕРТЕНИЕ ўжака, ўжвата.
ОЧЕРТИТЬ кундемлаш, ойыш-
лаш, сираш, пысманлаш.
ОЧИП лўшкевара.
ОЧИСТИТЕЛЬ шўре.
ОЧИСТИТЬ ОГНЕМ тўтыраш.
ОЧИСТИТЬ ОТ ШЕЛУХИ ко-
жаш.
ОЧИЩАТЬ эремдаш.
ОШЕЙНИК шўйўштё, шўяш.
ОШИБКА яклештмаш.
ОШКУРИВАТЬ БРЕВНО шу-
эмдаш.
ОЩУПЬЮ НОГ йолшўма.
ОЩУЩЕНИЕ (переживание)
чоншижмаш, шижмаш.
ОЩУЩЕНИЕ ГОРЕНИЯ НА
ЛИЦЕ, ТЕЛЕ тўл.
ОЯГНИТЬСЯ пачанаш.

П

ПАДАТЬ (об уровне чего-л.)
монтешталташ.
ПАДАТЬ В ОБМОРОК вўр-
лаш, йонлаш.
ПАДАТЬ МОРАЛЬНО пылаш.

ПАДЕНИЕ БЫСТРОЕ шунгалтыш.
 ПАДЧЕРИЦА ўдырвел.
 ПАЗ өрө.
 ПАКОСТИТЬ ўчылаш, шакшылаш.
 ПАКОСТНИК ўчызө.
 ПАКОСТНИЧАТЬ ўчызыланаш, ўчылаш, шакшыланаш.
 ПАКОСТЬ ўчө.
 ПАЛАЧ армай.
 ПАЛИСАДНИК чашма.
 ПАЛИТЬ икташ, чыждараш.
 ПАЛИЦА чакан.
 ПАЛОЧКА ДЛЯ СООБЩЕНИЯ ВЕСТИ шеревадоя.
 ПАМЯТНИК чапкў, шарныктыш.
 ПАМЯТЬ аш, шарнык.
 ПАМЯТЬ (*поэт.*) лўмдамга.
 ПАНИКА өрткыш.
 ПАНИКОВАТЬ өрткынаш.
 ПАРА (чего-л.) шўяш.
 ПАРАГРАФ лончем.
 ПАРАЛИЧ шўдырвочмо.
 ПАРЕНИЕ чоңештыш.
 ПАРЕНЬ рвезыен.
 ПАРИТЬ талыжгаш.
 ПАРИТЬСЯ В БАНЕ мончаланаш.
 ПАРК (сад) шындер.
 ПАР НАД ВОДОЙ вўдьюж.
 ПАРОДИЯ койдарчыкмут, онарчык.
 ПАРОМЩИК паромчо.
 ПАРОХОД тулвуш.
 ПАРТНЁР мужырѐн.
 ПАРУС мардежон.
 ПАРШИВО (плохо) тыранын.
 ПАРШИВЫЙ торан, тыран.
 ПАСЕЧНИК мўкшоза.
 ПАСКВИЛЬ асам.

ПАСМУРНЫЙ лўрўпкө.
 ПАСПОРТ вуйбилет.
 ПАССАЖИР толшо-кайыше.
 ПАССИВНЫЙ чулымсыр.
 ПАСТЫШЕ нуршер, шерем.
 ПАСТИСЬ шераш.
 ПАТРИОТ элдан.
 ПАУЗА чарналтыш.
 ПАУТИНА СВЯЗИ вот.
 ПАФОС кумылнөлтыш.
 ПАХ пўдўн.
 ПАЦИЕНТ черлыен.
 ПАЯСНИЧАНИЕ мыскараланымыш.
 ПАЯСНИЧАТЬ артистланаш.
 ПЕВЕЦ мургайык.
 ПЕВУЧИЙ семле.
 ПЕДАНТ урманч.
 ПЕПЕЛИЩЕ тулолмо.
 ПЕПЕЛЬНИЦА ломыжате.
 ПЕПЕЛЬНО-СЕРЫЙ шикшалге.
 ПЕРВОБЫТНООБЩИННОЕ ОБЩЕСТВО тоштыўла ильшыжыгн.
 ПЕРВОБЫТНЫЙ тоштыгодсо.
 ПЕРВОБЫТНЫЙ ЧЕЛОВЕК акретѐн.
 ПЕРВОЕ ЛИЦО тўнвуй.
 ПЕРВОЗДАННЫЙ силе.
 ПЕРВОКЛАССНЫЙ сылнеш.
 ПЕРВООСНОВА тўн-тўналтыш.
 ПЕРВОПРЕДОК тукуымвож кугезе.
 ПЕРВОСОРТНОЕ ЗЕРНО нервырче.
 ПЕРВОЯРКА шламшорык.
 ПЕРЕБАРЩИВАТЬ тўргочтараш.
 ПЕРЕБИВАТЬ ГОВОРЯЩЕГО, РЕЧЬ пасымлаш, пашымлаш.
 ПЕРЕБИРАТЬ (что-л.) шераш.

ПЕР

ПЕРЕБОИ кўрылтыш.
ПЕРЕВЕРНУТЬ савырташ, тупыньлаш, учылташ.
ПЕРЕВЕСТИ НА МАРИЙСКИЙ ЯЗЫК марлагдаш.
ПЕРЕВЕСТИ НА РУССКИЙ ЯЗЫК рушлангдаш.
ПЕРЕВОД воштартыш, кусартыш.
ПЕРЕВОРОТ савырголтыш.
ПЕРЕВОРОТИТЬ савырташ.
ПЕРЕГИБАТЬ тўргочтараш.
ПЕРЕГНОЙ шўйшырок.
ПЕРЕГОВОРЫ вашкангаш, вашмутланымаш, шомаквашталтыш.
ПЕРЕГОН (самогон) шолтем.
ПЕРЕГРУЗКА утыкнелыт.
ПЕРЕД (накануне) ончылвеч.
ПЕРЕДАЧА ПО РАДИО, ТЕЛЕВИДЕНИЮ увертыш.
ПЕРЕДВИГАТЬ С ПОМОЩЬЮ РЫЧАГА вагылаш.
ПЕРЕДВИГАТЬСЯ оңышнаш.
ПЕРЕДНЕЯЗЫЧНЫЙ йылмымучаш.
ПЕРЕДНИЙ ончылзо.
ПЕРЕДОВИК ончылбен.
ПЕРЕДОК ТЕЛЕГИ ончылорва.
ПЕРЕДРАЗНИВАНИЕ онгартыш.
ПЕРЕДРАЗНИВАТЬ онгараш.
ПЕРЕДЫХ кандарчык.
ПЕРЕЖИВАНИЕ чонйўлымё.
ПЕРЕЙТИ, ПЕРЕХОДИТЬ гочкаш.
ПЕРЕКАТ талкайогын.
ПЕРЕКЛАДИНА ўрлык.
ПЕРЕКЛИКАТЬСЯ пашымлаш.
ПЕРЕКЛИЧКА кычкыртыш, лўмдергыш.
ПЕРЕКРЕСТИТЬСЯ ыреслалташ.

ПЕРЕКРЁСТОК уремвож.
ПЕРЕКРЕЩЁННЫЙ атмалалтше, торешлалтше.
ПЕРЕКУСИТЬ пурлаш.
ПЕРЕЛЕСОК отер, рошко.
ПЕРЕЛИВАТЬСЯ чинчешташ.
ПЕРЕЛИВЧАТО ЗВЕНЕТЬ модын-йонгалт.
ПЕРЕЛИВЧАТО СВЕРКАТЬ модын-волгалт.
ПЕРЕЛИСТЫВАТЬ шергаш.
ПЕРЕЛОМ (поворот) савыртем.
ПЕРЕЛОМ тодылтгыш, тугылтгыш.
ПЕРЕЛОМНЫЙ (о времени) савыртышан.
ПЕРЕМАТЫВАТЬ шергаш.
ПЕРЕМЕЖИВАТЬ вашлангылаш.
ПЕРЕМЕНА вашталтык.
ПЕРЕМЕШАТЬСЯ йёрналташ.
ПЕРЕМЕЩАТЬСЯ оңышнаш.
ПЕРЕМЕЩЕНИЕ (движение) коштымк.
ПЕРЕМИРИЕ сōрас.
ПЕРЕНОСИЦА нершу.
ПЕРЕПИСКА вашвозыш.
ПЕРЕПЛЕТЁННЫЙ атмалалтше.
ПЕРЕПОЛНЕННЫЙ ЧУВСТВАМИ кōвалтше.
ПЕРЕПОНЧАТОКРЫЛЫЙ атмашулдыран.
ПЕРЕПРОДАЖА налын-ужалкалымаш.
ПЕРЕПУТАННЫЙ ўрткышō.
ПЕРЕПУГАТЬСЯ ўрткынаш.
ПЕРЕПУТАТЬ пужаш.
ПЕРЕРУГИВАТЬСЯ соредалаш.
ПЕРЕРЫВ чарналтыш.
ПЕРЕСЕЛЕНЕЦ починга.

ПЕРЕСЕЧЁННЫЙ (о местности) тёршыл.
 ПЕРЕСЕЧЬСЯ (о путях, жизни, судьбе) ыреслалташ.
 ПЕРЕСОЛЕННЫЙ юмык.
 ПЕРЕСТАТЬ (что-л. делать) экаш.
 ПЕРЕСТРОЙКА савырголтыш, савырчонгыш.
 ПЕРЕСТУПАТЬ (шагать) ошкыллаш.
 ПЕРЕСУДЫ шомак.
 ПЕРЕТРЯСКА йыргыж.
 ПЕРЕУЛОК торешурем.
 ПЕРЕЧЕНЬ лўмер.
 ПЕРШЕЕК мландыгыдал.
 ПЕРИЛА рундык.
 ПЕРИОД (фаза) тошкалтыш.
 ПЕРИОДИЧЕСКИЙ жапден лекше.
 ПЕРИФЕРИЯ мўндырлук.
 ПЕРСОНА вуйбег.
 ПЕРСОНАЛЬНЫЙ персонло.
 ПЕРСТЕНЬ кидшергаш.
 ПЕРЧАТКИ парняшанвиж.
 ПЕСНОПЕНИЕ муронартыш.
 ПЕСНОПРИВЕТСТВИЕ мурсий.
 ПЕСНЬ мур.
 ПЕСНЯ СЮЖЕТНАЯ каласенмуро.
 ПЁСТИК саскалык.
 ПЕСТРЕТЬ олачаланаш.
 ПЁСТРЫЙ чувар.
 ПЕСЧАНАЯ КОСА ошманер.
 ПЕСЧАНИК ошмагў.
 ПЕТУШИТЬСЯ геройланаш.
 ПЕТЬ (о зяблике) пембалташ.
 ПЕТЬ ЧЕТВЕРТИНКАМИ (поэт.) нылытлаш.
 ПЕЧАЛИТЬ ойгаташ.
 ПЕЧАЛЬ ая, чонойго, шўмусусыр.

ПЕЧАЛЬНЫЙ ойганле.
 ПЕЧАТЬ савык.
 ПЕЧАТЬ (штамп) ойып.
 ПЕЧЬСЯ шыгырланаш.
 ПЕШЕХОД йолзак.
 ПЕЩЕРА курыкпомыш.
 ПИВНАЯ сырагудо.
 ПИГМЕНТ чиче.
 ПИЖМА ирвызле.
 ПИКУЛЬНИК косатале.
 ПИЛОМАТЕРИАЛ илевырня, пўчкедыме чодыра.
 ПИЛОРАМА пиластан.
 ПИНЦЕТ чывытан.
 ПИРОГ С МЯСОМ палш.
 ПИСАНИНА возкалчык, возкалымаш.
 ПИСАРЬ возкалче, парнядияк, серкальше.
 ПИСАТЕЛЬ серызе.
 ПИСЬМЕННОСТЬ возыктыш.
 ПИСЬМЕННЫЙ кагазле.
 ПИСЬМО (графическая система) возымаш.
 ПИСЬМО (сочинение, творение) серымаш.
 ПИСЬМОНОСЕЦ писмазе.
 ПИТАНИЕ кочыш.
 ПИТАТЕЛЬНОСТЬ (сытность) ашлык.
 ПИТАТЕЛЬНЫЙ (сытный) ашле, темшан.
 ПИЩАТЬ ПО-ЗАЯЧЬИ мреклаш.
 ПИЩЕВАРЕНИЕ кочкышпулыктарьмаш.
 ПЛАВИТЬ велаш, пелташ.
 ПЛАВНО кыштакын, лыдыргын.
 ПЛАВНЫЙ (плавно качающийся) лўнге.
 ПЛАМЕНЕТЬ тарайланаш.

ПЛА

ПЛАМЕННЫЙ салымле.
ПЛАМЕНЬ апа, салым.
ПЛАМЯ апа, салым, тулоргаж, тулсалым.
ПЛАН (замысел) эсап.
ПЛАНИРОВАТЬ олмедаш, ончыклаш.
ПЛАНИРОВКА олмедыш.
ПЛАСТИНКА лаптак.
ПЛАСТИЧНО (плавно) лыдыргын.
ПЛАТА тар, тўлыш.
ПЛАТА ЗА ПРОЕЗД корныдар.
ПЛАТА ЗА ТРГОВОЕ МЕСТО вердар.
ПЛАТЁЖ тўлеч.
ПЛАТОК НОСОВОЙ изишовыч, нершовыч.
ПЛАТОЧЕК изишовыч.
ПЛАТФОРМА вереж.
ПЛАХА пусорым, сорым.
ПЛАЧ мурен шортмаш.
ПЛЕВОК шўвылтыш.
ПЛЕМЯ полко.
ПЛЕМЯННИК тукумышольо.
ПЛЕМЯННИЦА тукумышўжар.
ПЛЕНИТЕЛЬНОСТЬ овыл, ямык.
ПЛЕНИТЕЛЬНЫЙ чонсымыс-тарыше, ямле.
ПЛЁНКА чар.
ПЛЁНКА В ЖЕЛУДКЕ КОРОВЫ карнык.
ПЛЁНКА ТОНКАЯ НА КОРЕ БЕРЕЗЫ куэлыге.
ПЛЕСК талпын.
ПЛЕСКАНИЕ талпыналтмаш.
ПЛЕСКАТЬСЯ талпыналташ.
ПЛЕСНЕВЕТЬ пыкнаш.
ПЛЕТЕННЫЙ тодмо.
ПЛЕЯДА (созвездие) Шокте-шўдыр.

ПЛИТНЯК ошмагў.
ПЛОД (зародыш) пўлõ.
ПЛОД (ягода) емыжсаска.
ПЛОДИТЬСЯ (размножаться) тўланаш, тўлаш.
ПЛОДОВИТОСТЬ тўлелык.
ПЛОДОВИТЫЙ тўлеан, тўлевуян, тутысаскан.
ПЛОДОНОСИТЬ саскаланаш.
ПЛОДОНОСНОСТЬ саскалелык, тўлõ.
ПЛОДОНОСНЫЙ саскаланыше, тўлõ, умдартышан.
ПЛОДОНОШЕНИЕ саскаланымаш.
ПЛОДОРОДИЕ саскашочыктыш, тўлеверке, умдартыш.
ПЛОДОРОДНЫЙ саскашочыктышан, тўлан, тўлõ, ўяндышан.
ПЛОДОТВОРНЫЙ тутылектышан.
ПЛОСКИЙ лапка-лопка, лаптыра, тõрем.
ПЛОСКОГОРЬЕ õр.
ПЛОСКОДОНКА тагыनावуш.
ПЛОСКОСТОПИЕ калыпйол.
ПЛОСКОСТЬ (*мат.*) лаптык.
ПЛОСКОСТЬ тõрем.
ПЛОТНЕТЬ (полнеть) топкатанаш.
ПЛОТНИК товарзе.
ПЛОТНО чык, шыг.
ПЛОТНОСТЬ чаклык.
ПЛОТНЫЙ (густой) лўпкõ.
ПЛОТНЫЙ (о ткани) чога.
ПЛОТОВЩИК шолызо.
ПЛОТЬ пап.
ПЛОХОЙ (скверный) тыран.
ПЛОЩАДКА ТОКА идымчара.
ПЛОЩАДЬ шарем.
ПЛУТ ондалче, шоякче.

ПЛУТОВАТЫЙ чоялге.
 ПЛУТОВАТЬ шояккланаш.
 ПЛЫТЬ ПЛАВНО талгыжаш.
 ПЛЯСКА куштык.
 ПОБЕДА сенгыш.
 ПОБАЙВАТЬСЯ кыжганаш.
 ПОБЕРЕЖЬЕ вўдтўр.
 ПОБЛЁСКИВАТЬ чинчешташ.
 ПОБОИЩЕ вурсо.
 ПОБОРОТЬСЯ патырласаш.
 ПОБРЕСТИ викнаш, сонгырташ-
 таш.
 ПОБУДИТЕЛЬНЫЙ, ПО-
 БУЖДАЮЩИЙ кынелтыш.
 ПОБУДКА кынелтыш, пожал-
 тык.
 ПОБУЖДЕНИЕ учык.
 ПОВАДКИ сыр.
 ПОВЕРНУТЬСЯ солнаш.
 ПОВЕРХНОСТЬ вал.
 ПОВЕСТВОВАТЕЛЬ каласкал-
 че.
 ПОВЕСТКА ўжыктыш.
 ПОВЕТРИЕ нерге.
 ПОВЗРОСЛЕТЬ кутыенешташ.
 ПОВОД (потачка) утык.
 ПОВОД (предлог) вик, ечык,
 кычалтык, тўр.
 ПОВОДЫРЬ вўдызў.
 ПОВОЛЖЬЕ Юлгундем.
 ПОВОРОТ кадырик, савыр-
 тыш.
 ПОВОРОТНЫЙ савыртышан.
 ПОВСЕДНЕВНОСТЬ илыш-
 лык.
 ПОВСТАНЕЦ сўйзў.
 ПОВТОРЕНИЕ пачаштары-
 маш.
 ПОВТОРИТЬ пачаштараш.
 ПОГИБЕЛЬ пыгарчык, пыга-
 рыше.
 ПОГЛОЩАТЬ ропкаш.

ПОГЛУПЕТЬ ангырашташ.
 ПОГОВОРКА муткадыртыш.
 ПОГОДИ, ПОГОДИТЕ чу, чуза.
 ПОГОЖИЙ оярле.
 ПОГОСТ шўгарвече.
 ПОГРЕШНОСТЬ экиш.
 ПОГРУЗИТЬСЯ В МЫСЛЬ
 шоньшанаш.
 ПОДАТЬ вуйокса, лўмокса, йо-
 закокса.
 ПОДБРАСЫВАТЬ лонгаш.
 ПОДВЕНЕЧНЫЙ кавыне.
 ПОДВЕСКА (женское украше-
 ние) шўешпидыш.
 ПОДВЕСТИ ИТОГ итоглаш.
 ПОДВИЖНЫЙ тыре.
 ПОДВЛАСТНЫЙ кидйымал.
 ПОДВОДНОЕ ЦАРСТВО вўд-
 кутыжаныш.
 ПОДВОДНЫЙ вўдйымал.
 ПОДВОРНАЯ ПОДАТЬ (*ис-
тор.*) шикш-йозак.
 ПОДДЕРЖИВАТЬ ОТНО-
 ШЕНИЯ пуаш-налаш.
 ПОДДЕРЖКА авалтык, кане,
 полшык, энертык.
 ПОДДРАЗНИВАТЬ сотараш.
 ПОДЖИГАТЕЛЬ тулзо, ылыж-
 тызе.
 ПОДЗАДОРИВАТЬ аярташ.
 ПОДЗОЛИСТАЯ ПОЧВА сур-
 рок.
 ПОДКИДЫШ тавылдык.
 ПОДКОВАТЬСЯ (научиться)
 таганлалташ.
 ПОДЛАВОК ольымал.
 ПОДЛАЖИВАТЬСЯ шўра-
 нгышташ.
 ПОДЛЕСОК радер.
 ПОДЛИЗА йыжоп, нулызо.
 ПОДЛИЗЫВАТЬСЯ йыжопла-
 наш.

ПОД

ПОДЛИННИК шкежак.
ПОДЛИННЫЙ чынулшо.
ПОДЛЫЙ шапе.
ПОДМАЗАТЬ (дать взятку) шўралташ.
ПОДМАЗАТЬ (льстить) ўйлаш.
ПОДМАЗКА (взятка) шўралтыш.
ПОДМОГА кане.
ПОДНАДЗОРНЫЙ шекшотан.
ПОДНЕБЕСЬЕ кававундаш, юмьвундаш.
ПОДНЕВОЛЬНЫЙ кулло.
ПОДНОЖЬЕ ГОРЫ курькийол.
ПОДОБНЫЙ пелаш, семешке.
ПОДОБОСТРАСТИЕ ўедымаш.
ПОДОЖДИ, ПОДОЖДИТЕ чу, чуза.
ПОДОЗРЕВАЕМЫЙ йола-лыме.
ПОДОЗРЕВАТЬ йолалаш.
ПОДОЗРЕНИЕ шек.
ПОДОЗРИТЕЛЬНО инансырын.
ПОДОРВАТЬ лунчырташ.
ПОДПИСАТЬСЯ кидпышташ.
ПОДПИСЬ кидпыштыш.
ПОДРАЖАНИЕ онартыш, онарымаш.
ПОДРАЖАТЬ онараш.
ПОДРАЗДЕЛЕНИЕ мерсото.
ПОДРАЗУМЕВАТЬ мошонаш.
ПОДРЕЗЫВАТЬ шуышташ.
ПОДРОБНО тыкымлен.
ПОДРОБНОСТЬ лончык, тыкым.
ПОДРОБНЫЙ тыкымле.
ПОДРОСТОК (девочка) пелўдыр.
ПОДРОСТОК (мальчик) кушкылдык, пелгаче, рвезаш, ужарьен, чукарай, шлам, шламгаче.

ПОДРУГА ўдырдан.
ПОДРУЖИТЬСЯ йолташагаш, тагланаш.
ПОДРУЖКА (приятельница) тагвате.
ПОДРЯДЧИК лувуй.
ПОДСВЕЧНИК сортайол, сортавўкен.
ПОДСКАЗАТЬ келесаш.
ПОДСКАЗКА келесык.
ПОДСКАЗЫВАТЬ келескылаш.
ПОДСЛАСТИТЬ ўмандаш.
ПОДСЛЕПОВАТЫЙ вудака.
ПОДСОБИТЬ ашаш.
ПОДСОЗНАНИЕ кўргышам.
ПОДСТИЛКА шартыш.
ПОДСТРЕКАТЕЛЬ аяртыше.
ПОДСТРЕКАТЕЛЬСТВО аяртымаш, аяртыш.
ПОДСТРЕКАТЬ аярташ.
ПОДСУДИМЫЙ титакан.
ПОДТВЕРДИТЬ чынешташ, чынлаш.
ПОДТОПКА изигонга.
ПОДТРУНИВАТЬ онараш.
ПОДУШКА ОКНА окнаўпчык.
ПОДХАЛИМ йыжоп.
ПОДХАЛИМАЖ ўедыш.
ПОДХАЛИМНИЧАТЬ йыжопланаш.
ПОДХОДИТЬ (об одежде, обуви, украшениях) сўрасаш.
ПОДХОДЯЩИЙ йўрале, йўрьшў-йўрдымў, томам, умыр.
ПОДЧЕРКИВАТЬ (выделять) ойырташ.
ПОДЧИНЕННОСТЬ ўкымлык.
ПОДЧИНИТЬ пўгырташ.
ПОДЪЁМ кынетгыш, нўлтыш.
ПОДЫТОЖИТЬ итоглаш.

ПОЕЗЖАНИН (участник
 свадьбы) сўанмарий.
 ПОЖАЛУЙСТА порылтий.
 ПОЖАР йўлыкш, тулазап.
 ПОЖАРИЩЕ йўдем.
 ПОЖАРНЫЙ НАСОС вўдтуле.
 ПОЖЕЛАНИЕ тылан, тылан-
 мут.
 ПОЖЕЛАТЬ УСПЕХОВ аш-
 лаш.
 ПОЖЕНИТЬСЯ пелашанаш.
 ПОЖЕРТВОВАНИЕ чаза.
 ПОЖИВАТЬ косаш.
 ПОЖИРАТЬ ропкаш.
 ПОЖИТКИ кидмучаш пого, ла-
 вала.
 ПОЖУРИТЬ ўждыраш.
 ПОЗАИМСТВОВАТЬ парым-
 лаш.
 ПОЗАРИТЬСЯ (захотеть) шу-
 тыланаш.
 ПОЗВОЛИТЬ (о Боге) каста-
 раш.
 ПОЗИЦИЯ верем.
 ПОЗНАНИЕ (процесс) палы-
 маш.
 ПОЗОРИТЬ шўдытраш.
 ПОИМЁННО лўмлен.
 ПОЙМА вўдтала.
 ПОЙТИ В СТЕБЕЛЬ пучыш-
 таш.
 ПОЙТИ В СТРУЧОК отыза-
 наш.
 ПОКАЗАНИЕ (свидетельство)
 танык.
 ПОКАЗАТЕЛЬ (данные) пал-
 дыр.
 ПОКАТЫЙ талваш.
 ПОКАЯНИЕ касаралтмаш, ка-
 саргыш.
 ПОКЛАДИСТЫЙ йывыжа, кўн-
 дам.

ПОКЛАЖА нумалтыш.
 ПОКЛЁП арамшпомак.
 ПОКЛОНЯТЬСЯ кумалаш.
 ПОКОЙ ласка, лым, эрке.
 ПОКОЙНИК колышыен, пуш-
 ньшо.
 ПОКОЛЕНИЕ тукумвож, ту-
 кымшуйыш, шуйышкут.
 ПОКОРИТЬ пўгытраш.
 ПОКОРНОСТЬ ўкымлык.
 ПОКОСНЫЙ РЯД савагорно.
 ПОКРАДЫВАТЬ шольшитка-
 лаш.
 ПОКРАСИТЬ В АЛЫЙ ЦВЕТ
 алемдаш.
 ПОКРЫВАЛО шартык, шо-
 вычо.
 ПОКРЫВАТЬСЯ КОРОЙ,
 ШЕЛУХОЙ шўманаш.
 ПОКРЫТИЕ (верхний слой
 дороги) шартгыш.
 ПОКРЫТЬ мўдаш.
 ПОКРЫТЬ ПУХОМ мамы-
 кандаш.
 ПОКРЫТЬСЯ (заполниться)
 урнаш.
 ПОКРЫТЬСЯ ИЛОМ йошкы-
 нанаш.
 ПОКРЫТЬСЯ КАПЛЯМИ
 шырчынаш.
 ПОКРЫТЬСЯ ЛИСТЬЯМИ
 лышташанаш.
 ПОКРЫТЬСЯ НАЛЕТОМ чаг-
 ремаш.
 ПОКРЫТЬСЯ ОБЛАКАМИ
 пылемдаш.
 ПОКРЫТЬСЯ ПЛЕСЕНЬЮ
 пыкнаш.
 ПОКРЫТЬСЯ СЕНЬЮ ома-
 шалташ.
 ПОКРЫТЬСЯ СЛОЕМ (чего-л.)
 комыжлалташ.

ПОК

ПОКРЫТЬСЯ ТЕНЬЮ ўмылаґаш.

ПОКРЫТЬСЯ ТУМАНОМ тўтыралташ.

ПОЛ (*анат.*) пөле.

ПОЛАГАТЬСЯ (о деньгах, вознаграждении) вочпаш.

ПОЛДЕНЬ турагечывал.

ПОЛДНИК андригочкыш.

ПОЛЕВОЙ СТАН нурғудо.

ПОЛЕВЫЕ ВОРОТА пасуґапка.

ПОЛЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ нуршер.

ПОЛЕЗНЫЕ ИСКОПАЕМЫЕ мландыгазна.

ПОЛЕ ЗРЕНИЯ шинчашарем.

ПОЛЁТ чонештыш.

ПОЛИРОВАТЬ шымарташ.

ПОЛИТЧАСТЬ политуґаш.

ПОЛНО шакти.

ПОЛНОВЕСНОСТЬ тутылык.

ПОЛНОВЕСНЫЙ серыпле, ток, туто.

ПОЛНОВОДНЫЙ тиввўдан.

ПОЛНОМОЧИЕ кертеж, ўшанчык.

ПОЛНОПРАВНЫЙ тўрысправан.

ПОЛНОСТЬЮ йотке.

ПОЛНОЦЕННЫЙ туто, тўрысакан.

ПОЛНОЧЬ йўдрўдө.

ПОЛНЫЙ ПЛОДАМИ сасканше.

ПОЛОВИК кўваршартыш.

ПОЛОВОДЬЕ вўднальык.

ПОВОЙ пөле.

ПОВОЙ ЧЛЕН пөле наста.

ПОЛОГИЙ пасе.

ПОЛОЖЕНИЕ верандыш, верем.

ПОЛОЖЕНИЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ло.

ПОЛОЖЕННОЕ (что-л. куда-л.) пыштык.

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЙ лийпаш, улемдыме.

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЙ ПОЛЮС кельш, улло.

ПОЛОЛЬЩИК сомылызо.

ПОЛОМАННЫЙ тодышталтше.

ПОЛОМАТЬСЯ (о технике) ирлаш.

ПОЛОМКА пудыртыш.

ПОЛОСА СКОШЕННОГО СЕНА шудыґашта.

ПОЛОСАТЫЙ олача.

ПОЛОСКА НА ДОРОГЕ, ЗАРОСПАЯ ТРАВой корноржа.

ПОЛОТЕНЦЕ шўргышовыч.

ПОЛОТНО (произведение искусства) радына.

ПОЛУГНИЛОЙ пелешўйшө.

ПОЛУГОДИЕ пелий.

ПОЛУЖИВОЙ пелеголышо.

ПОЛУЗРЕЛЫЙ пелегўшө.

ПОЛУКРУГ пелдыртыш.

ПОЛУМРАК пелерўмбык, эрводо.

ПОЛУОСТРОВ пелотро.

ПОЛУСИРОТА пеледулык.

ПОЛУСЛЕПОЙ пелесокрыр.

ПОЛУТЕМНЫЙ пелевычкемыш.

ПОЛУЧАТЬ УДОВОЛЬСТВИЕ ракатланап.

ПОЛЧИЩЕ капыр, тўча.

ПОЛЫНЬЯ вўдэнгер, эрт.

ПОЛЫХАТЬ юлгыґаш.

ПОЛЮБИТЬ шўмешкаш.

ПОЛЮБОВНИК помыштан.

ПОЛЮС (*геогр., физ.*) мучаш.

ПОЛЯНА тале.
 ПОЛЯРНАЯ ЗВЕЗДА Йӱдвел-
 шӱдыр, Шордышӱдыр.
 ПОЛЯРНОСТЬ ваштарешлык.
 ПОЛЯРНЫЙ ваштарешла.
 ПОМАРКА амыртыш.
 ПОМЕСТИТЬ верлаташ.
 ПОМЕСТЬЕ илем, оралте, ту-
 кымвер.
 ПОМЕТА палтыш.
 ПОМЕТИТЬ палаш, тишташ.
 ПОМЕХА мешанчык, уткын.
 ПОМЕЧАТЬ (отмечать) тамга-
 лаш.
 ПОМЕЩЕНИЕ пӱрткӱргӱ.
 ПОМИЛОВАНИЕ касарымаш,
 пакеллык, серлагымаш.
 ПОМИЛОВАТЬ касараш, серла-
 гаш.
 ПОМОИ мушкылтыш.
 ПОМОЛВКА сӱремӱыш.
 ПОМОЧЬ кане.
 ПОМОЩНИК ЖРЕЦА ЯЗЫ-
 ЧЕСКОГО ӱчӱ.
 ПОМРАЧНЕТЬ ӱмылангаш,
 ӱмылгаш.
 ПОМУТНЕТЬ вотангаш, тӱтыра-
 наш, шыжакангаш.
 ПОНИЖАТЬСЯ мӱнгештал-
 таш.
 ПОНИЗИТЬ ӱльшемдаш.
 ПОНИКНУТЬ лапешташ.
 ПОНИМАЮЩИЙ ынгле.
 ПОНОСИТЬ (честить) челлаш.
 ПОНУЖДЕНИЕ ӱкымдыш.
 ПОНЯТИЕ (смысл) умыл.
 ПОНЯТЛИВЫЙ умло, унгло.
 ПОНЯТНЫЙ умылло.
 ПООЩРЕНИЕ кумылангаш.
 ПООЩРЯТЬ кумылангаш.
 ПОПАСТЬ В ЦЕЛЬ лачешта-
 раш, тураштараш.

ПОПАСТЬСЯ (влипнуть) тол-
 наш.
 ПОПЕРЕЧИНА йоштек.
 ПОПЕРЕЧНИК торешлык.
 ПОПЕРЕЧНО йоштек.
 ПОПЕРЕЧНОСТЬ торешлык.
 ПОПЕРЕЧНЫЙ йоштек.
 ПОПЛЕСТИСЬ (пошагать) сон-
 гыртаташ.
 ПО-ПОРЯДКУ раттен.
 ПОПРАВИТЬСЯ ӱртланаш, сай-
 ланаш.
 ПОПРАВКА тӱрлатыш.
 ПО ПРИЧИНЕ пелтык.
 ПОПУГАЙ койдаргайык.
 ПОПУЛЯРНЫЙ лӱмалге.
 ПОПЫТКА тӱчык.
 ПОРИСТЫЙ шужан.
 ПОРИЦАНИЕ вурсемшомак,
 шылталымаш.
 ПОРИЦАТЬ шылталаш.
 ПОРОГ РЕЧНОЙ вӱдлон-
 дем.
 ПОРОДА урлык.
 ПОРОДНИТЬСЯ родангаш.
 ПОРОЖДАТЬ шочыкташ.
 ПОРОК чий, экшык-ситык.
 ПОРОСЛЬ тыгыдер.
 ПОРТИТЬ ЖЕЛАНИЕ велал-
 тараш.
 ПОРТИТЬ КРАСОТУ соптыр-
 таш.
 ПОРУКА сук.
 ПОРУЧЕНЕЦ сомылӱен, ӱшанӱ-
 ен.
 ПОРХАТЬ лыйгалаш.
 ПОРЦИЯ пыштык.
 ПОРЧА локтыш, пужык, шин-
 чавозыш.
 ПОРШЕНЬ пӱтреч.
 ПОРЫВ ДУШИ кумылонгыр,
 почылтыш, шӱмсескем.

ПОР

ПОРЫВ ТВОРЧЕСКИЙ ку-мылшижмык.

ПОРЫВ ТРУДОВОЙ паша-авалтыш.

ПОРЯДОК (последовательность) почешлык.

ПОРЯДОЧНОСТЬ ар, латлык, урат.

ПОРЯДОЧНЫЙ ушан-шотан, шотан.

ПОСАДКА ДЕРЕВЬЕВ шын-дер, шындык.

ПОСВЯТИТЬ лўмдаш.

ПОСВЯЩЕННЫЙ лўмлымө.

ПОСЕВ ўдем, ўдыш,

ПОСЕВНАЯ ПЛОЩАДЬ ўдем.

ПОСЕДЕВШИЙ суранше, чалеманше.

ПОСЕДЕТЬ ронгыжемаш, пелчанаш.

ПОСЕЛЕНИЕ илем.

ПОСЕТИТЕЛЬ пурышо-лекше.

ПОСЕТИТЬ (нанести визит) уналташ.

ПОСЕЩАТЬ пураш-лекташ.

ПОСИЛЬНЫЙ шкегугыт.

ПОСЛАБЛЕНИЕ куштыл.

ПОСЛАННИК ўшаньенг, лўмыньенг.

ПОСЛЕД игыгудо, нўжвал.

ПОСЛЕДОВАТЕЛЬ кышазе, паштенче, почешлызе, почешьенг, поштекче.

ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ почелалык, почешлык.

ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫЙ ик-ушан.

ПОСЛЕДОВАТЬ почешлаш.

ПОСЛЕДСТВИЕ почешлык.

ПОСЛЕСЛОВИЕ поштекмут.

ПОСЛУШНЫЙ кондам, шомакдыме.

ПОСОБИЕ оксаволыш.

ПОСОВЕТОВАТЬСЯ кагашла-наш.

ПОСОДЕЙСТВОВАТЬ ашаш.

ПОСОЛ алче.

ПОСОЛЬСТВО кылгудо.

ПОСПЕВАТЬ (семениться) кич-кагаш, кычканаш.

ПОСПЕВШИЙ (созревший) рыж.

ПОСПЕТЬ (созреть) шуаш.

ПОСРЕДНИК коклазе.

ПОСТАВИТЬ В НЕЛОВКОЕ

ПОЛОЖЕНИЕ каньысырлаш.

ПОСТАВИТЬ КОРОНКУ ко-мыжлаш.

ПОСТАВИТЬ РЯДОМ йыгыр-таш.

ПОСТАВИТЬ СПИНОЙ ту-пыньлаш.

ПОСТАНОВЩИК сагус.

ПОСТАРЕТЬ сонгыргаш.

ПОСТЕЛЬ шарыш.

ПОСТНЫЙ (о мясе) шиян.

ПОСТОРОННИЙ ўрдыжьенг.

ПОСТОЯННО иктугыш, со, ту-гыш, эр-кас.

ПОСТОЯННЫЙ тутыш.

ПОСТОЯНСТВО тутышлык, эрелык.

ПОСТРАДАВШИЙ чыгыше.

ПОСТРЕЛИВАТЬ лўешташ.

ПОСТРОЕНИЕ (структура) чонгыш.

ПОСТРОЙКА чонгыш.

ПОСТСКРИПТУМ поштек-возыш.

ПОСТУПОК ыштык.

ПОСУДА ДЛЯ ПОЖЕРТВО-ВАНИЯ НЕВЕСТЕ чазагорка.

ПОСУЛИТЬ нердаш.

ПОСЫЛКА колтык.

ПОТАКАТЬ идыклаш.
 ПОТАЧКА идык, утык.
 ПОТВОРСТВОВАТЬ идыклаш.
 ПОТЕРПЕВШИЙ чыгыше.
 ПОТЕРЯ йомдартыш.
 ПОТЕРЯТЬ ИНТЕРЕС пылнаш.
 ПОТЕХА мыскараланымаш.
 ПОТЕШАТЬСЯ онгайланаш.
 ПОТОК РЕЧИ мутийогын, муть-ярим, оййогын.
 ПОТОМОК сочыш, шыве.
 ПОТОМСТВО кут-кутыш, тукымшуем, тукымшыве, шывыдукум.
 ПОТОП вўдтолем.
 ПОТОПАТЬ (поплестись) соптыргаташ.
 ПОТРЕБИТЕЛЬ пытарчык.
 ПОТРЕБНОСТЬ кераллык, ситыш, тўнык.
 ПОТРЕБНОСТЬ (пригодность) йёралык.
 ПОТРЕБНЫЙ керал.
 ПОТРОХА кўргарвер.
 ПОТУСКНЕТЬ вотанаш.
 ПОТЯГАТЬСЯ патырласаш.
 ПОУЧАТЬ тулдаш.
 ПОУЧЕНИЕ туныктеммут.
 ПОХВАЛА моктеммут, саймут.
 ПОХВАЛЬНАЯ ГРАМОТА моктемгагаз.
 ПОХЛЁБКА шолтем, шўрлем.
 ПОХОДИТЬ (быть похожим) ушаташ.
 ПОХОЖИЙ иксынан.
 ПОЦЕЛОВАТЬ ўмалаш.
 ПОЦЕЛУЙ ўма, шупшалтыш.
 ПОЧВА ўмбалрок.
 ПОЧЕРНЕТЬ шемешташ.
 ПОЧЁТНАЯ ГРАМОТА чапкагаз.

ПОЧИТАТЬ санглаш.
 ПОЧТИТЕЛЬНЫЙ урманле.
 ПОЧТИ ЧТО НЕТ укуден иктак.
 ПОЧТОВИК, ПОЧТАРЬ почтызо.
 ПОШАГАТЬ викнаш, соптыргаташ.
 ПОШЛИНА погымдар, пуртымдар, сатудар, суапгўльш, чектар.
 ПОЭЗИЯ мурваша.
 ПОЭТ мургайык.
 ПОЭТИЧЕСКИЙ ОЛИМП мургава.
 ПОЭТИЧНЫЙ мурчонан.
 ПОЯВЛЕНИЕ коңчымаш.
 ПОЯС (*геогр.*) пота.
 ПОЯС (талия) талве.
 ПОЯСНЕНИЕ умылтарчык.
 ПОЯСОК ўшталтыш.
 ПРАВДА виаш, кере, чынлык.
 ПРАВДИВОСТЬ керылык, чынлык.
 ПРАВДИВЫЙ кере, чынле.
 ПРАВЕДНИК керыен, тўрбенг.
 ПРАВЕДНОСТЬ суат.
 ПРАВЕДНЫЙ шнуй.
 ПРАВИЛЬНЫЙ кере.
 ПРАВИТЕЛЬ вуйоза, тўра.
 ПРАВИТЕЛЬСТВО виктер.
 ПРАВИТЬ (точить) шуаш.
 ПРАВКА тўрлатыш.
 ПРАВЛЕНИЕ вуйвер.
 ПРАВО кертыж, чынамал.
 ПРАВОТА чынлык.
 ПРАЗДНИК УРОЖАЯ шурнысий.
 ПРАЗДНИЧНЫЙ йомартле, пайремле.
 ПРАЗДНОВАТЬ пайремланаш, уташ.

ПРА

ПРАКТИКА шынык.
ПРАКТИКОВАТЬ шынык-лаш.
ПРАКТИКОВАТЬСЯ шынык-лалташ.
ПРАМАРИЕЦ тоштымарий.
ПРАМАТЕРЬ кугава.
ПРАОТЕЦ кугача.
ПРАРОДИНА кугезывер.
ПРАХ кашпургыж.
ПРАЩА күгерем.
ПРАЩУР тоштыенг, утым.
ПРЕБЫВАТЬ С ВИЗИТОМ уналанаш.
ПРЕВОСХОДНЫЙ моторло, спайле, сылнеш.
ПРЕВРАТИТЬ В ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ чынандаш, чынландараш.
ПРЕВРАТИТЬ В КРАСИВОЕ ямдараш.
ПРЕВРАТИТЬ В ОБИТАЕМОЕ МЕСТО иландаш.
ПРЕВРАТИТЬСЯ В ПЛОД сасканаш.
ПРЕВРАЩАТЬСЯ В ЗЕРНА пырчанаш, тушанаш.
ПРЕВРАЩАТЬСЯ В МАРИЙСКИЙ НАРОД марланаш.
ПРЕГРАДА мешанчык.
ПРЕГРЕШЕНИЕ шек.
ПРЕДАНИЕ тоштой.
ПРЕДАТЕЛЬ ужалчык.
ПРЕДБАМНИК мончаончыл.
ПРЕДВЗЯТОСТЬ темден-темдымаш.
ПРЕДВИДЕНИЕ (ясновидение) воштужмо, ончыкужмо.
ПРЕДВОДИТЕЛЬ (военачальник) сарзывуй.
ПРЕДВОДИТЕЛЬ вуйъенг, лужавуй, сапешке.

ПРЕДЗНАМЕНОВАНИЕ палдартыш, шижтарчык.
ПРЕДИСЛОВИЕ ончылвозыш, ончылмут.
ПРЕДЛАГАТЬ оештараш.
ПРЕДЛОГ (повод) ечык, кычалтыш, түр.
ПРЕДМЕТ ончыгар, ўжвата.
ПРЕДМЕТНЫЙ ўзгарле.
ПРЕДОК тоштыенг.
ПРЕДОСТЕРЕГАЮЩИЙ шекландарыше.
ПРЕДПИСАНИЕ кўштыквозыш.
ПРЕДПОЛАГАТЬ мащанаш.
ПРЕДПРИИМЧИВЫЙ пашанчык, сомылчо.
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ амалкалче.
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО амалкальмаш.
ПРЕДПРИЯТИЕ ыштыквер.
ПРЕДРАСПОЛОЖЕНИЕ кумылтарчык.
ПРЕДРАСПОЛОЖЕННОСТЬ кумылангдык.
ПРЕДРАСПОЛОЖИТЬ кумылташ.
ПРЕДРАССВЕТНОЕ ВРЕМЯ эрйўд.
ПРЕДРЕКАТЬ нердаш.
ПРЕДСКАЗАТЬ лончештараш, нердаш, ончылтен каласаш.
ПРЕДСТАВИТЕЛЬ колтымъенг.
ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО ўшангудо.
ПРЕДСТАВИТЬ (кому-л.) ващландаш.
ПРЕДСТАВЛЯТЬСЯ ойыпланаш.
ПРЕДЧУВСТВИЕ ончылшижмык, чоншижмык, шўмшижмаш.

ПРЕДЧУВСТВОВАТЬ ончыл-
 тен шижаш.
 ПРЕЕМНИК шуем.
 ПРЕЗЕНТАЦИЯ эсенлымаш.
 ПРЕЗИДИУМ вуйвер.
 ПРЕЗИРАТЬ мартараш.
 ПРЕЗРЕНИЕ йыгыжтыш.
 ПРЕИМУЩЕСТВО тавадан-
 лык, утык.
 ПРЕЙСПОДНЯ кишпод.
 ПРЕКРАСНЫЙ спай, чеченле,
 яжо.
 ПРЕКРАЩЕНИЕ ПРОЦЕССА
 чарныш.
 ПРЕЛЕСТНО яжон.
 ПРЕЛЕСТНЫЙ сылнешке, че-
 верле, чеченле, яжо, ямле.
 ПРЕЛЕСТЬ йытыралык, сылны-
 лык, чеверлык, ям.
 ПРЕЛОМЛЕНИЕ тодылалтыш.
 ПРЕЛЫЙ роткылгышо.
 ПРЕЛЫЩАТЬ юлгыжтараш.
 ПРЕМИЯ (денежное вознагра-
 ждение) оксадар, суапокса.
 ПРЕМУДРОСТЬ ушанлык.
 ПРЕМУДРЫЙ мудречле, ушан-
 че.
 ПРЕНЕБРЕЖИТЕЛЬНО ўлык-
 шын.
 ПРЕОБРАЖЕНИЕ (измене-
 ние) весагмаш.
 ПРЕОБРАЖЕНИЕ (процесс)
 савырымаш.
 ПРЕОБРАЗИТЬСЯ весагаш.
 ПРЕОБРАЗОВАНИЕ савыр-
 тылмаш.
 ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЬ уэм-
 дызе.
 ПРЕОБРАЗОВАТЬ савыраш.
 ПРЕПЯТСТВИЕ уткын.
 ПРЕПЯТСТВОВАТЬ яптыр-
 таш.

ПЕРЕРЫВАНИЕ лугычлымаш.
 ПЕРЕРЫВАТЬ лугычлаш.
 ПЕРЕРЫВАТЬ РЕЧЬ пашым-
 лаш.
 ПЕРЕРЫВАТЬСЯ пышкемал-
 таш.
 ПРЕСЛЕДОВАТЕЛЬ йоллы-
 шо.
 ПРЕСЛЕДОВАТЬ йоллаш, пас-
 тыраш, почешлаш.
 ПРЕСЛЕДОВАТЬСЯ ЗАКО-
 НОМ пастыралташ.
 ПРЕСТАВИТЬСЯ пушнаш.
 ПРЕСТОЛ элтөр.
 ПРЕСТУПЛЕНИЕ осаллык,
 титак.
 ПРЕСТУПНИК осалче.
 ПРЕСТУПНОСТЬ осальштык.
 ПРЕСТУПНЫЙ судкорно.
 ПРЕТВОРЕНИЕ В ЖИЗНЬ
 саскандымаш.
 ПРЕТВОРЯТЬ В ЖИЗНЬ шын-
 дараш.
 ПРЕТЕНЗИЯ шылтык.
 ПРЕТЬ роткылгаш.
 ПРЕУСПЕВАНИЕ сайлык.
 ПРЕУСПЕТЬ уманаш.
 ПРИБАВЛЕНИЕ ешартык.
 ПРИБЛИЖАТЬСЯ (надвигать-
 ся) чакланаш.
 ПРИБЛИЗИТЕЛЬНО чокым-
 дарен.
 ПРИБОЙ тенгызон.
 ПРИБРАТЬ аруандаш.
 ПРИБРЕЖНЫЙ сердүрысö.
 ПРИБЫЛЬ тавыш.
 ПРИБЫЛЬНОСТЬ парышлык.
 ПРИБЫЛЬНЫЙ парышле.
 ПРИВАТИЗАЦИЯ шкенлан-
 дарымаш.
 ПРИВАТИЗИРОВАТЬ шкен-
 ландараш.

ПРИ

ПРИВЕДЕНИЕ В ЕДИНООБРАЗИЕ икгаештарымаш.

ПРИВЕРЖЕНЕЦ шкесемешке.

ПРИВЕРЖЕНЕЦ МАРИЙСКИХ ОБЫЧАЕВ марлаче.

ПРИВЕСТИ В ЕСТЕСТВЕННЫЙ ВИД пүртүсандаш.

ПРИВЕСТИ В ПОРЯДОК йөрлаташ.

ПРИВЕСТИ В ПРЕЖНЕЕ СОСТОЯНИЕ шөраш.

ПРИВЕСТИ В СООТВЕТСТВИЕ С СОВРЕМЕННОСТЬЮ жапландараш.

ПРИВЕСТИ В СООТВЕТСТВИЕ С ТРЕБОВАНИЯМИ йөрышандараш.

ПРИВЕТИТЬ ныжылтараш.

ПРИВЕТЛИВО шыр.

ПРИВЕТЛИВЫЙ йомарт, йывыжа.

ПРИВЕТСТВИЕ, ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО мутпөлек.

ПРИВИВКА ДЕРЕВА шуйы-маш.

ПРИВИДЕНИЕ кончымаш, ўмылка.

ПРИВИЛЕГИРОВАННЫЙ чапандыман.

ПРИВИЛЕГИЯ чапандыш.

ПРИВИРАТЬ шоякланаш.

ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ чеченлык, ям.

ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ кумылтарыше, рыжле, сымыстарышан, ўмале, чонешке, чонсавырыше, шўмешке, шўмлө.

ПРИВЛЕКАЮЩИЙ ВНИМАНИЕ онайтарыме.

ПРИВЛЕЧЬ ВНИМАНИЕ тўткандараш.

ПРИВОДИТЬ В БОЛЕЗНЕННОЕ СОСТОЯНИЕ черландараш.

ПРИВОДИТЬ В НЕГОДНОСТЬ нодаш.

ПРИВОДИТЬ В ОТЧАЯНИЕ воерландараш.

ПРИВОДИТЬ В ПОРЯДОК тōжаш.

ПРИВОДЯЩИЙ В СОСТОЯНИЕ ДУШЕВНОЙ МЯГКОСТИ лазыртыше.

ПРИВОЛЖСКИЙ юлгундем.

ПРИВОЛЬНО йонтак.

ПРИВОЛЬНЫЙ йонтак.

ПРИВЫКАНИЕ кўжыммаш.

ПРИВЫКАТЬ кōжланаш, кўжланаш, кўжымаш, шумешташ.

ПРИВЫЧКА кўжым, тунеммык, урман.

ПРИВЯЗАТЬСЯ меланаш, шўманаш, шўмешташ.

ПРИГЛАСИТЕЛЬНЫЙ БИЛЕТ ўжык.

ПРИГЛАШЕНИЕ ўжмаш.

ПРИГЛАШЁННЫЙ ўжмыен, унаен.

ПРИГОВАРИВАТЬ соторлаш.

ПРИГОВОР пунчалтыш, титаклыммут.

ПРИГОДНОСТЬ йөралык.

ПРИГОДНЫЙ йөрале.

ПРИГОЖИЙ сынле, чечен.

ПРИГОЛУБИТЬ ныжылтараш.

ПРИГРЕВАТЬ шырандараш.

ПРИДАНОЕ кузык.

ПРИДВОРНЫЙ кугыжансуртысо.

ПРИДИРКА кычалтык.

ПРИДИРЧИВЫЙ шўрчө.

ПРИДОРОЖНЫЙ корныдўр.

ПРИДОРОЖЬЕ корныдўр.

ПРИЙТИ В СЕБЯ ушым налаш.
ПРИЙТИ В СОЗНАНИЕ ушым
налаш.

ПРИЁМ (способ) йёнык.
ПРИЁМНАЯ НАЧАЛЬНИКА
вучымвер.

ПРИЖИМАТЬСЯ чыкнаш.
ПРИЗАДУМАТЬСЯ шоны-
шанаш.

ПРИЗНАК палык.
ПРИЗНАННЫЙ лўмалче.
ПРИЗНАТЬ УДОВЛЕТВОРИ-
ТЕЛЬНЫМ шотеш толшылан
шотлаш.

ПРИЗНАТЬСЯ чонвочаш.
ПРИЗРАК кончымаш, ўмылка,
шинчашкойшо.

ПРИЗЫВ ўжмаш.
ПРИЗЫВНИК некрут.

ПРИКАЗ шўдык.
ПРИКАЗАНИЕ кўштымаш.
ПРИКАЗЫВАТЬ шўдаш.
ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО
ешартык сьмыктыш.

ПРИКЛАД РУЖЬЯ пычалпу,
пычалдош.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ йорак.
ПРИКРЫТЬ ОКНО, ДВЕРЬ лап
тўчаш, лап пышташ.

ПРИЛЕЖАНИЕ ашкын, тара-
ныш, тўлан.

ПРИЛЕЖНО ашкынен, кырт-
мен.

ПРИЛЕЖНЫЙ кожмакле.
ПРИЛИВ СИЛ нўлтыш.

ПРИЛИЧИЕ ар, урат.
ПРИЛОЖЕНИЕ пеленлык.

ПРИЛОЖИТЬ (к чему-л.) пе-
ленлаш.

ПРИМАЗЫВАТЬСЯ шўрангыш-
таш.

ПРИМАНКА (насадка) шўвў.

ПРИМЕР (образец) шынамат.
ПРИМЕТА ырым.

ПРИМЕТИТЬ паллаш.
ПРИМЕЧАТЕЛЬНЫЙ палле,
сатурло.

ПРИМЕЧЕННЫЙ палле.
ПРИМИРИТЬСЯ сўрасаш.
ПРИНОРАВЛИВАТЬСЯ йён-
лаш.

ПРИНОШЕНИЕ (пожертво-
вание) чаза.

ПРИНУДИТЕЛЬНЫЙ викым-
лыме.

ПРИНУЖДАТЬ викымлаш.
ПРИНУЖДЕНИЕ ўкымдыш.

ПРИНЯТЬ УЧАСТИЕ пайыл-
лаш.

ПРИНЯТЬ ФОРМУ (офор-
миться) капешташ.

ПРИОБРЕСТИ БОЛЕЗНЬ
(становиться болезнетворным)
черагаш.

ПРИОБРЕСТИ ЯЗЫК йылма-
наш.

ПРИОБРЕТАТЬ ВИД, ФОР-
МУ сынанаш.

ПРИОБЩИТЬ К КУЛЬТУРЕ
культурандаш.

ПРИОХОТИТЬ (приобщить)
шўмандаш.

ПРИПИСЫВАТЬ тушкаш.
ПРИПЛОД тўлет, тўлў.

ПРИПОДНЯТЬ РЫЧАГОМ та-
вылаш.

ПРИПОМНИТЬ (вспомнить)
ашындараш.

ПРИРОДА (окружающая сре-
да) юмо.

ПРИРОДНЫЙ пўртўслў.
ПРИРОСТ кугемдыш, кўзыш.

ПРИПРАВА йўр.

ПРИ

ПРИРУЧЕНИЕ кидештарымаш.

ПРИРУЧИТЬ кидештараш.

ПРИСВОЕНИЕ СЕБЕ (чего-л.) шкенландарымаш.

ПРИСВОИТЬ шкенландараш, энгыралаш.

ПРИСКОРБИЕ ойганымаш.

ПРИСЛУГА сомылкаче.

ПРИСЛУЖНИК ялчак.

ПРИСЛУЖНИЧЕСТВО ўедымаш.

ПРИСПОСАБЛИВАТЬСЯ йонлаш, йонангаш.

ПРИСПОСОБИТЬ йонангаш, йонлыктараш.

ПРИСПОСОБЛЕНИЕ йонештыш, кельштарчык.

ПРИСПОСОБЛЕНИЕ ДЛЯ СОЕДИНЕНИЯ ПЕРЕДКА С ТЕЛЕГОЙ орвасалма.

ПРИСТАВАТЬ коршангыланаш.

ПРИСТАЛЬНО тўслен, чырге.

ПРИСТАЛЬНОСТЬ шинчайогын.

ПРИСТАЛЬНЫЙ ВЗГЛЯД шинчайогын.

ПРИСТЕГНУТЬ ЛОШАДЬ печелаш.

ПРИСТРАСТИЕ К КРАЖЕ, ВОРОВСТВУ ворлык.

ПРИСТРАСТИТЬ (к чему-л.) шўмештараш.

ПРИСТРАСТИТЬСЯ мелагаш.

ПРИСТРОЙ К ЦЕРКВИ игычерке.

ПРИСТЫЖЕННЫЙ вожылтымо.

ПРИСТЯЖНАЯ ЛОШАДЬ печеимне.

ПРИСТЯЖНОЙ пече.

ПРИСУТСТВИЕ улмо.

ПРИСЯГА сўрыммут.

ПРИТВОРЩИК лагтызе.

ПРИТЕСНИТЕЛЬ олпот.

ПРИТЕСНЯТЬ аштараш, пышкешдаш.

ПРИТОК игэнгер.

ПРИТОРНОСТЬ кульым.

ПРИТОРНЫЙ кульым, лачка.

ПРИТУПИТЬ нўшкешдаш.

ПРИТУПЛЕНИЕ эрныш.

ПРИТЧА тоштеммут.

ПРИТЯГАТЕЛЬНость чеченлык, шупшмаш.

ПРИТЯГАТЕЛЬНЫЙ кумылтарыше, сьмыстарышан, чонешке, чоңўжшў, шўмлў.

ПРИТЯГАТЕЛЬНость (линг.) шкенлык.

ПРИТЯЖЕНИЕ (физ.) шупшык.

ПРИУМНОЖАТЬ улемдаш.

ПРИУМНОЖАТЬСЯ улемаш, чокагаш.

ПРИУМНОЖЕНИЕ кўзыш.

ПРИУМНОЖИТЬ ДОХОД,

ПРИБЫЛЬ парышлаш.

ПРИУСАДЕБНЫЙ УЧАСТОК сад-пакча.

ПРИХВАТИТЬ (присвоить) энгыралаш.

ПРИХВАТЫВАТЬ (захватывать) суглаш.

ПРИХОДИТЬ В СМЯТЕНИЕ намысланаш.

ПРИХОДИТЬ В УПАДОК мўнгешташ.

ПРИХОТЛИВЫЙ эветле.

ПРИЦЕПКА (придирка) кычалтык.

ПРИЧЁСКА шерыма.

ПРИЧИНА кычалтыш.

ПРИЧИТАНИЕ мурен шорт-маш, соторльмаш.
 ПРИЧИТАТЬ мурен шорташ, соторлаш.
 ПРИЧИТАТЬСЯ вочшаш.
 ПРИЧИТАЮЩИЙСЯ (о деньгах, зарплате, т.д.) вочшашлык.
 ПРИЩЕПИТЬ чывышталаш.
 ПРИЯТЕЛЬ танмарий.
 ПРИЯТЕЛЬНИЦА танвате, тан-
 ўдыр.
 ПРИЯТЕЛЬСКИЙ тангле.
 ПРИЯТНО кумылло.
 ПРИЯТНЫЙ кумылло, кумыл-
 чо, рыжле, чечен.
 ПРОБЕЖАТЬ КРУГ йырлаш.
 ПРОБИВАТЬСЯ (прокладыв-
 вать дорогу) корнылалташ.
 ПРОБЛЕСК юап.
 ПРОБОР ўпкорно.
 ПРОБУЖДЕНИЕ помыжык.
 ПРОВАЛ мўшыл, нелмаш.
 ПРОВАЛ (процесс) порволамаш.
 ПРОВАЛИВАТЬСЯ воалташ.
 ПРОВАЛИТЬСЯ сирлаш.
 ПРОВАЛЬНОЕ ОЗЕРО мў-
 шыл.
 ПРОВЕРЯТЬ (испытать) тек-
 шыраш.
 ПРОВЕСТИ, ПРОВОДИТЬ
 ГРАНИЦУ, МЕЖУ пысманлаш,
 чеклаш.
 ПРОВЕТРИВАТЬ южтараш.
 ПРОВЕТРИТЬСЯ йонтешташ.
 ПРОВИДЕЦ ончыкужшо.
 ПРОВИННОСТЬ титак, шек.
 ПРОВОДНИК ужатъен.
 ПРОВОДНИК ВАГОНА вагон-
 ужатыше.
 ПРОВОЛОЧНИК (*биол.*) вош-
 тыршукуш.

ПРОВОРНОСТЬ вийлык.
 ПРОВОРНЫЙ вийле, паче.
 ПРОГНИТЬ рудыгаш.
 ПРОГНОЗИРОВАТЬ лончеш-
 тараш.
 ПРОГНУТЬСЯ лыдыргаш.
 ПРОГОЛОДАТЬСЯ йыгыгаш.
 ПРОГРЕСС аштык.
 ПРОДАВЕЦ ужалче.
 ПРОДОВОЛЬСТВИЕ кочкыш-
 вундо.
 ПРОДОЛГОВАТЫЙ шуялге.
 ПРОДОЛГОВАТЫЙ МОЗГ
 чюяка вуйвем.
 ПРОДОЛЖАТЕЛЬ шуем.
 ПРОДОЛЖЕНИЕ (дальнейшее
 развитие) шуйыш.
 ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ кут,
 шуйныш.
 ПРОДОЛЖИТЬ (что-л.) по-
 чешлаш.
 ПРОДОЛЬНЫЙ кутык, ку-
 тынь.
 ПРОДУВАТЬ шиялтараш.
 ПРОДУКТ ТВОРЧЕСТВА уш-
 саска.
 ПРОДУКТЫ МОЛОЧНЫЕ
 шөрвар.
 ПРОЗА лудыш.
 ПРОЗАПАС аныклыкеш.
 ПРОЗОРЛИВОСТЬ воштуж-
 маш.
 ПРОЗОРЛИВЫЙ воштужшо.
 ПРОЗРАЧНЫЙ вошткойшо.
 ПРОИЗВОДИТЕЛЬНАЯ СИ-
 ЛА ыштышвий.
 ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ
 ТРУДА пашалектыш.
 ПРОИЗВОДИТЬ почыкташ.
 ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ ОТ-
 НОШЕНИЯ пашагыл.
 ПРОИЗВОДСТВО йондартыш.

ПРО

ПРОИЗВОЛЬНО шкешота.
ПРОИЗВОЛЬНЫЙ шкешота.
ПРОИЗНОСИТЬ ЗВУК онгараш.
ПРОИЗНОШЕНИЕ онгары-маш.
ПРОИСХОЖДЕНИЕ лиймык, шочмык, шочынлык.
ПРОИСШЕСТВИЕ лийтыш.
ПРОЙДЕННЫЙ ПУТЬ эртым-горно.
ПРОКАЗА коваштычер.
ПРОКАЗНИК тердывер.
ПРОКАЗНИЧАТЬ йочаланаш, полмезыланаш.
ПРОКИСАТЬ шопешташ.
ПРОКЛАДКА пыштык.
ПРОКЛАДЫВАТЬ СЕБЕ ДОРОГУ корнылаташ.
ПРОКЛИНАНИЕ шудыкш.
ПРОКЛИНАТЕЛЬ каргызе.
ПРОКЛЯТИЕ шудыш.
ПРОКЛЯТЫЙ (о человеке) каргымъен.
ПРОЛЁТ иккутыш.
ПРОЛИВ вудушык, пиктеж, тенызйол.
ПРОМАХ яклештмаш.
ПРОМЕЖУТОК тортык.
ПРОМЕРЗЛЫЙ кылмык.
ПРОМОЗГЛЫЙ нёрык, сўсандарыше.
ПРОМОТАТЬ ДЕНЬГИ йымыкташ, сатартлаш.
ПРОМОЧИТЬ ВОДОЙ ячагдаш.
ПРОМЫСЕЛ артык, кидмуча паша.
ПРОМЫШЛЕННОСТЬ йён-озанлык.
ПРОМЫШЛЯТЬ артыкланаш.
ПРОНИЗЫВАЮЩЕ южгатан.

ПРОНИКНОВЕННЫЙ вит-нышпан.
ПРОНИЦАТЕЛЬНОСТЬ вошт-ужмаш.
ПРОНИЦАТЕЛЬНЫЙ вошт-ужшо.
ПРОПАДАТЬ ИЗ ВИДУ уке-маш.
ПРОПАСТЬ поргем.
ПРОПАСТЬ виташ.
ПРОПОЛИС шенташ.
ПРОПОРЦИЯ танастартыш.
ПРОПУСК пуртык.
ПРОРАСТАТЬ (дать всходы) кайланаш.
ПРОРВАТЬСЯ (о воде) урыл-таш.
ПРОРЕЗЬ шелтем.
ПРОРОК ойгондышо, пўрышб.
ПРОРОЧЕСКИЙ пнямбарле.
ПРОРОЧЕСТВО пўрышк.
ПРОРЫВ (в чем-л.) урылтыш.
ПРОРЫВАТЬСЯ, ПРОБИВАТЬСЯ корнылаташ.
ПРОСАЧИВАТЬСЯ шурчаш.
ПРОСВЕЖИТЬСЯ йонгешташ.
ПРОСВЕТ волгыж.
ПРОСВЕТИТЕЛЬ сотемдарче.
ПРОСВЕТИТЕЛЬСТВО сотемдарыш.
ПРОСВЕТЛЕНИЕ волгыж.
ПРОСВЕТЛЕТЬ волгешташ, йонгешташ.
ПРОСВЕЩАТЬ сотемдараш.
ПРОСВЕЩЕНИЕ сотемдары-маш.
ПРО СЕБЯ вуйора.
ПРОСЁЛОЧНАЯ ДОРОГА пасугорно, ялгорно.
ПРОСЛАВЛЕННЫЙ данле, чап-ланыше.

ПРОСЛАВЛЯТЬ чаплаш.
 ПРОСТИТУТКА кутанче.
 ПРОСТИТЬ серлагаш.
 ПРОСТОР йонгата, йонго, шарем.
 ПРОСТОТА тыглайлык.
 ПРОСТРАНСТВО йонгата, йонгер, ончышкумдык, шарем, шарем-кумдык.
 ПРОСТРАНСТВО ВНЕ ДОМА, ПОМЕЩЕНИЯ тў.
 ПРОСТУДНАЯ БОЛЕЗНЬ нерге.
 ПРОСТУПАТЬ рашемешташ.
 ПРОСТУПОК титак.
 ПРОСТЫНЯ тўшаквал, шартык, шовычо.
 ПРОСЧЕТ яклештмаш.
 ПРОСЫПАНИЕ помьжык.
 ПРОТЕЗ НОГИ (деревянный) пуйол.
 ПРОТЕСТ торешмут.
 ПРОТЕСТОВАТЬ йоштекла-наш.
 ПРОТИВИТЬСЯ тупеланаш.
 ПРОТИВНИК ваштарешче.
 ПРОТИВНЫЙ йырнык, кожгата.
 ПРОТИВНЫЙ (полярный) ваштарешла.
 ПРОТИВОАТОМНЫЙ атом-ваштарешле.
 ПРОТИВОБОРСТВО ваш-шогалмаш, сарлымаш.
 ПРОТИВОВОЗДУШНЫЙ южваштарешле.
 ПРОТИВОГАЗОВЫЙ газ-ваштарешле.
 ПРОТИВОЕСТЕСТВЕННЫЙ умбале.
 ПРОТИВОПОЛОЖНОСТЬ ваштарешлык.

ПРОТИВОПОЛОЖНЫЙ ваштарешла.
 ПРОТИВОПОЛОЖНЫЙ (о стороне) весвел.
 ПРОТИВОПОСТАВИТЬ вашландараш.
 ПРОТИВОРЕЧИВОСТЬ ваш-улмык.
 ПРОТИВОРЕЧИВЫЙ ваштарешле, кокшорынан.
 ПРОТИВОРЕЧИЕ ваштарешлык.
 ПРОТИВОСТОЯНИЕ ваш-шогымаш.
 ПРОТИВОСТОЯТЬ вашшогаш.
 ПРОТИРАТЬ ВЕЩИ нодаш.
 ПРОТОК йогынторно.
 ПРОТОКА йогынвўд, пиктеж.
 ПРОТОКОЛ ойвозыш.
 ПРОТОЧНЫЙ йогынчо.
 ПРОТЯЖЕНИЕ кутык.
 ПРОХЛАДА шолык, юап.
 ПРОХЛАДНОСТЬ южгата.
 ПРОХЛАДНЫЙ шолыкан, шолык, шыжгата.
 ПРОХОДИТЬ (исчезнуть) шорлаш.
 ПРОЦЕЖИВАТЬ йончыктараш, комараш.
 ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ виандыш.
 ПРОЧЁСЫВАТЬ МЕСТНОСТЬ шераш.
 ПРОЧНО чынг.
 ПРОЧНЫЙ чытышпан, шужа.
 ПРОШЛОЕ (минувшее) тенте-чысылык, эртык.
 ПРОЩАНИЕ (процесс) пакел-ланымаш.
 ПРОЩАТЬ алалаш, касараш, шулташ.
 ПРОЩЕНИЕ пакеллык.

ПРО

ПРОЯВИТЬ ФОТОГРАФИЮ койыктараш.

ПРОЯВЛЯТЬСЯ (проступать) рашемешташ.

ПРОЯСНИВШИЙСЯ рашемше.

ПРОЯСНИТЬСЯ (становиться чётким) рашешташ.

ПРОЯСНИТЬСЯ (стать свободнее) йонгешташ.

ПРОЯСНЯТЬСЯ (светлеть) волгешташ.

ПРУЖИНА пенгыр, чымалтыш.

ПРУЖИНИСТЫЙ лўнге.

ПРУЖИНИТЬ лўнгештараш, пружинитлаш.

ПРУЖИНИТЬСЯ пружинитлалташ.

ПРУТИК (лоза) ваза.

ПРЫЖОК тўрштык.

ПРЫЖОК В ВОДУ шунгалтыш.

ПРЫТКИЙ чыр.

ПРЯДЬ ярым.

ПРЯМО ваштура, шолвик.

ПРЯМОДУШНЫЙ вяика, ви-яшчонан.

ПРЯМОЙ (о дереве) якте.

ПРЯМОЙ (о человеке) шолвик.

ПРЯМОЛИНЕЙНОСТЬ тура-лык.

ПРЯМОТА туралык.

ПРЯМОУГОЛЬНИК виклук, виктуат.

ПСИХОВАТЬ ураланаш.

ПТЕНЕЦ кайыкиге.

ПТИЧИЙ ГРИПП вўдшуэ.

ПТИЧНИЦА ютызо.

ПУБЛИКАЦИЯ савык.

ПУГАЛО лўдыкш, чывылўдык-тыш.

ПУГЛИВЫЙ оя.

ПУЗЫРИТЬСЯ шўвыронеш-таш, шўвыронгаш.

ПУНКТ лончем, лончыш.

ПУПЫРЫШКИ (следы от о-пы) шадыра.

ПУРЖИТЬ южташ.

ПУСТОЗВОНСТВО мутшонг, шолдырман.

ПУСТОЙ (безлюдный) тўткў.

ПУСТОЙ (о семени) томдымо.

ПУСТОСЛОВИЕ мутшонг, шол-дырман.

ПУСТОТА пусталык, яралык.

ПУСТОШЬ ярагумдык.

ПУСТЫНЯ ирчара.

ПУСТЯК кўлеш-огыл.

ПУТАНИК тово.

ПУТАНИЦА куктынзык, тово.

ПУТАНЫЙ мутынчык, тово.

ПУТАТЬСЯ (мешаться) торла-наш.

ПУТАТЬСЯ (с кем-л.) варны-лаш.

ПУТЁВКА виктемгагаз, корны-гагаз.

ПУТЕВОДИТЕЛЬ корнончык-тыш.

ПУТЁМ шотын.

ПУТЕШЕСТВЕННИК кор-нымгоштшо.

ПУТНИК корнешке.

ПУТНЫЙ умло.

ПУТЬ ПРЯМОЙ турагорно.

ПУХ кўпш.

ПУХЛЫЙ кўпшака.

ПУЧИНА атау, вўдпомыш.

ПУЧОК (клочок) ярым.

ПУЧОК МХА сўсна.

ПУШИСТЫЙ яжга.

ПУШОК игьвун.

ПУЩА (лес) тор.

ПШЕНО таршүраш.
 ПЫЛ вүрдул, көргыдул.
 ПЫЛАТЬ юлгыжаш.
 ПЫЛКИЙ аяр, иярак, ылыжче.
 ПЫЛЬЦА перге, шырка.
 ПЫТАТЬ мучыккландараш.
 ПЫТАТЬСЯ КАЗАТЬСЯ МО-
 ЛОДЫМ рвезыланаш.
 ПЫТКА (мука) индыр, мучык.
 ПЫХАТЬ ЗДОРОВЬЕМ чесла-
 наш.
 ПЫХТЕТЬ пыжаш.
 ПЫШАЩИЙ ОБИЛЬНЫМИ
 ЯСТВАМИ шөрвалланыше.
 ПЬЯНЧУГА чарказе.
 ПЬЯНЯЩИЙ руштыкан, руш-
 тыктарыше.
 ПЯТИДЕСЯТИЛЕТИЕ вит-
 лий.
 ПЯТНАТЬ (позорить) намыс-
 лаш, шүдытраш.

Р

РАБОВЛАДЕЛЕЦ кулоза.
 РАБОВЛАДЕЛЬЧЕСКОЕ ОБ-
 ЩЕСТВО кулгучыман ылыш-
 йыжынг.
 РАБОВЛАДЕНИЕ кулгучем.
 РАБОЛЕПСТВОВАТЬ кулла-
 наш.
 РАБОТА ыштымаш.
 РАБОТНИК ДЕКАНАТА дека-
 натче.
 РАБОТЯЩИЙ пашаче, ышты-
 че.
 РАБОЧЕЕ МЕСТО пашавер.
 РАБОЧИЕ РУКИ пашагид.
 РАБОЧИЙ (необходимый для
 работы) пашалык.
 РАБОЧИЙ ДЕНЬ пашагече.

РАБСТВО куллык.
 РАВЕНСТВО төрлык.
 РАВНИНА төрвер.
 РАВНИННЫЙ төрверан.
 РАВНОБЕДРЕННЫЙ төр-
 өрдыжан.
 РАВНОДУШИЕ южгата.
 РАВНОДУШНЫЙ йүшты-
 шүман, күжгычонан, мардаш,
 чокрак.
 РАВНОЗНАЧНЫЙ төрыган.
 РАВНОПРАВИЕ төрлык.
 РАВНОПРАВНЫЙ төрправан.
 РАВНОСТОРОННИЙ төрве-
 лан.
 РАВНОЦЕННЫЙ төракан.
 РАДИОПЕРЕДАЧА радиоувер-
 тыш.
 РАДИУС рүдеж.
 РАДОСТНЫЙ йывыртарыше.
 РАДУШНЫЙ уналче, үяк-мүяк.
 РАЗБИРАТЬСЯ (в чем-л.) ай-
 лаш, ратлаш.
 РАЗБОР (анализ) лончем.
 РАЗБОРНЫЙ рончыман.
 РАЗБОРЧИВЫЙ (прихотли-
 вый) эветле.
 РАЗВАЛ лунчыртыш.
 РАЗВАЛИТЬ кумыкташ.
 РАЗВАЛИТЬСЯ урнаш.
 РАЗВЕДЧИК шинчавылыш.
 РАЗВЕСИСТЫЙ одарге, шар-
 вак.
 РАЗВЕЯТЬСЯ шөралташ.
 РАЗВИВАТЬ уштараш.
 РАЗВИВАТЬ МЫШЦЫ йы-
 жындаш.
 РАЗВИВАТЬСЯ (улучшаться)
 воранаш.
 РАЗВИЛИНА (разветвленная
 палочка) шелтем.
 РАЗВИЛКА важык.

РАЗ

РАЗВИТИЕ (продолжение) шу-
йыш.

РАЗВИТЬ (укрепить) виян-
дараш.

РАЗВОДИТЬ шуалтараш.

РАЗВРАТНИЧАТЬ узыланаш.

РАЗВРАТНЫЙ яжар.

РАЗВЯЗАННЫЙ рудалты-
шан.

РАЗВЯЗКА рудалтыш.

РАЗГАР талышжап.

РАЗГЛЯДЫВАТЬ тўткынлаш.

РАЗГОВАРИВАНИЕ кутыра-
сымаш.

РАЗГОВАРИВАТЬ йўкласаш,
шомакланаш.

РАЗГОВОР кутырасымаш, мут-
йогын.

РАЗГОВОРНИК кутыртык.

РАЗГОВОРЧИВЫЙ йылмыче,
кутырыман, шомакче.

РАЗГОВОРЫ (пересуды) шо-
мак.

РАЗГОРЯЧИТЬСЯ шокшеш-
наш.

РАЗГРЕБАТЬ онгаркалаш.

РАЗДВИГАТЬ онаш, торамды-
лаш, шыраш.

РАЗДВОЕНИЕ вожык.

РАЗДВОИТЬСЯ вожынанаш.

РАЗДЕЛ пөлеж.

РАЗДЕЛИТЕЛЬ ойырчык.

РАЗДЕЛИТЬСЯ осылешташ,
шырпешталташ.

РАЗДОБРЕТЬ өртланаш.

РАЗДОЛЬНО йонтак, йонтын.

РАЗДОЛЬНЫЙ йонтак.

РАЗДРАЖАТЬ утырташ, ырыш-
тараш.

РАЗДРАЖАТЬСЯ утырташ.

РАЗДРАЖИТЕЛЬ ырыштыш.

РАЗДРОБИТЬ шырпештараш.

РАЗДРОБЛЯТЬСЯ шырпеш-
талташ.

РАЗДРУЖИТЬСЯ таногы-
лалташ.

РАЗДУМЬЕ шонкалымаш.

РАЗЖЕЧЬ тулештараш.

РАЗЗАДОРИТЬ талгешташ.

РАЗЗАДОРИТЬСЯ талыжаш.

РАЗЛАГАТЬСЯ рудыгаш, рути-
яш, шуалгаш, эзылаш, эзыла-
наш.

РАЗЛИВ вўдналык.

РАЗЛОМ шелтем, шелтык.

РАЗЛУЧАТЬ ойырташ, торташ.

РАЗЛЮБИТЬ пылнаш.

РАЗМАХ солалтыш.

РАЗМАХИВАТЬ солкалаш.

РАЗМАШИСТЫЙ шара.

РАЗМЕР кугыт.

РАЗМНОЖАТЬСЯ (плодиться)
тўланаш, тўлаш.

РАЗМОТКА рончыш.

РАЗМОЧИТЬ лөчештараш.

РАЗМЫШЛЕНИЕ вуйшоны-
маш, шонкалымаш.

РАЗМЯГЧИТЬ лазырташ.

РАЗМЯТЬ пўшкылтараш.

РАЗМЯТЬСЯ пўшкылташ.

РАЗНОЛИКИЙ тўрлыча.

РАЗНООБРАЗИТЬ тўрлешта-
раш.

РАЗНООБРАЗИТЬСЯ тўрлеш-
таш.

РАЗНООБРАЗНЫЙ тўрлыча.

РАЗНОЦВЕТНЫЙ тўкө.

РАЗНЫЙ сакый.

РАЗОБЛАЧИТЬ учылаш.

РАЗОБЩАТЬ торташ.

РАЗОГНУТЬСЯ вияш.

РАЗОДЕТЫЙ тўзө.

РАЗОРЕНИЕ тольмаш.

РАЗОРИТЬСЯ пўлнаш.

РАЗРАСТАТЬСЯ умыш.
 РАЗРЕДИТЬ шуэштарап.
 РАЗРЕЗАТЬ корешлап.
 РАЗРЕШИТЬ (о Боге) кас-
 тараш.
 РАЗРОЗНЕННЫЙ пырчык-
 парчык.
 РАЗРУШИТЕЛЬ пужызо.
 РАЗРУШИТЬ кумыктап.
 РАЗРЫВ пудештмаш.
 РАЗРЫВ В ОДЕЖДЕ, т. д.
 кушкедылтгып.
 РАЗРЫВАТЬ (о воде) сирап.
 РАЗРЯД (категория) нерге.
 РАЗУКРАСИТЬ йытырандап,
 моторландарап, сбралтарап, че-
 верландарап.
 РАЗУКРАШЕННЫЙ тўзө.
 РАЗУМ акыл, уш-акыл, шонык.
 РАЗУМНО тептерлын, ынтай.
 РАЗУМНОСТЬ акыллык, ын-
 лык.
 РАЗУМНЫЙ акылан, тожале,
 угло, шамле, шонызо, ынтай,
 ыngle.
 РАЗЪЕДИНЯТЬ торамдылап.
 РАЗЪЯСНЕНИЕ умылтарчык.
 РАЗЪЯСНИТЬ тыкымлап.
 РАЙЦЕНТР райрўдө.
 РАМА ДЛЯ НАТЯГИВАНИЯ
 ШКУРКИ чымыш.
 РАМКА (обрамление рисунка)
 четлык.
 РАНА юнто.
 РАНЕНый сусыргышо.
 РАСА калыквож.
 РАСКАИВАТЬСЯ, КАЯТЬСЯ
 карганаш.
 РАСКАТЫ НА ДОРОГАХ ЗИ-
 МОЙ шунгалтгып.
 РАСКАЧИВАТЬ лонаш.
 РАСКАЯНИЕ өкын.

РАСКИДИСТЫЙ одарле, шар-
 вак.
 РАСКИНУТЬ комдыклап, ша-
 ралтап.
 РАСКОЛОТЬ (дать трещину)
 печкап.
 РАСКОПКА кўнчык.
 РАСПАЛИТЬ талгештап.
 РАСПАЛИТЬСЯ талгыжаш,
 шокшешнап.
 РАСПАХНУТЬ комдыклап.
 РАСПЕВАТЬ ЧАСТУШКИ так-
 маклап.
 РАСПЕКАТЬ чылталаш.
 РАСПИСАНИЕ ДВИЖЕНИЯ
 коштымырат.
 РАСПИСАНИЕ ЗАНЯТИЙ ту-
 неммырат.
 РАСПИСАНИЕ РАБОТЫ па-
 шарат.
 РАСПИСАТЬ (иллюстрировать
 рисунками) сўретандап.
 РАСПИСАТЬСЯ кидпыштап.
 РАСПИСКА (документ) кид-
 пыштып.
 РАСПЛАТА тўлык.
 РАСПОЗНАТЬ (определить) ту-
 сарап.
 РАСПОЛАГАЮЩИЙ К СЕБЕ
 чонешке, шўмешке.
 РАСПОЛОЖЕНИЕ верандып.
 РАСПОЛОЖИТЬ верандап.
 РАСПОЛОЖИТЬСЯ (занять
 место) веранап.
 РАСПОРЯДОК ДНЯ пашарат.
 РАСПОРЯЖЕНИЕ кўштымаш.
 РАСПРЕДЕЛЯТЬ (классифи-
 цировать) ужашлап.
 РАСПРЕДЕЛЯТЬ (размещать)
 верлап.
 РАСПРОСТЕРЕТЬ РУКИ,
 КРЫЛЬЯ шаралтап.

РАС

РАСПРЯМИТЬСЯ вяш.
РАСПУТНЫЙ жар.
РАСПУШИТЬ (покрыть пухом) мамыкандаш.
РАССАДНИК ковышташаге.
РАССАДНИК (средоточие чего-л. нехорошего) шаге.
РАССВЕТ эрволгыж.
РАССЕЛИТЬСЯ олмедалташ.
РАССКАЗ шоя.
РАССКАЗЧИК каласкалче.
РАССКАЗЫВАТЬ БЕЗ УМОЛКУ толкындараш.
РАССЛЕДОВАТЬ рашлаш, сынаш, тусараш.
РАССЛОЕНИЕ лончештмаш.
РАССЛОИТЬСЯ лончанаш, лончешташ, ярымлалташ.
РАССМАТРИВАТЬ (изучать) тўслаш.
РАССТАВИТЬ ПО ЧИНУ мўмлаш.
РАССТОЯНИЕ торалык, торат, уштыш.
РАССТРАИВАНИЕ чонвитыш.
РАССТРАИВАТЬСЯ, РАСТРОИТЬСЯ ойганаш.
РАССУДИТЕЛЬНО тептерлын.
РАССУДИТЕЛЬНОСТЬ тожалык, ун, ынглык.
РАССУДИТЕЛЬНЫЙ тожале, шоненмоштышо, ыngle.
РАССУДОК вуйуш, йўдык, ун, уштептер.
РАССЫПЧАТЫЙ (о мёде, т.д.) падыра.
РАСТВОР шуалгыш, шулыктем.
РАСТВОРИТЕЛЬ шуалтарыш.
РАСТВОР МЕДНОГО КУПОРОСА шинчадарвўд.
РАСТВОРЯТЬ шуалтараш.
РАСТВОРЯТЬСЯ (разлагаться)

шуалгаш, эрзыланаш, юштыргаш.
РАСТЕНИЕВОДСТВО кушкыллончыш.
РАСТЕРЯТЬСЯ ёрткынаш, тўнаш.
РАСТИ БУЙНО умаш.
РАСТИТЕЛЬНОЕ МАСЛО кушкылтўй.
РАСТОЛКОВАТЬ тыкымлаш.
РАСТОПИТЬ (плавить) пелташ.
РАСТОПКА ылыжтыш.
РАСТОРОПНО кожмаклын.
РАСТОРОПНЫЙ паче, чулым, чыр.
РАСТРАНЖИРИТЬ ДЕНЬГИ сатарлташ, шаваш.
РАСТРЕВОЖИТЬ вужгалтараш.
РАСТРЁПАННЫЙ тўрка, шалавуян.
РАСТРЕПАТЬСЯ купталташ, тўрканаш.
РАСТРОГАТЬ ДУШУ вужгалтараш.
РАСХАЖИВАТЬ йолдаш.
РАСХОДИТЬСЯ (разделиться) вожынанаш.
РАСХОЖДЕНИЕ (несовпадение) ойыргтыш.
РАСХРАБРИТЬСЯ полмеземаш, чолгашташ.
РАСЦВЕТАТЬ чеверемаш.
РАСЦЕНКА акшындык.
РАСЧЕРТИТЬ корнандаш.
РАСЧЁСЫВАТЬ шераш.
РАСЧЕТ актёрлыш, шотлык.
РАСЧЛЕНИТЬ пёлаш.
РАСЧЛЕНИТЬСЯ, РАСЧЛЕНИТЬСЯ осылешташ, шырпешталташ, ярымлалташ.

РАСШАТАТЬ ОБЩЕСТВО
 лунчырташ, печкаш.
 РАСЩЕЛИНА (узкое ущелье)
 шелтемлончо.
 РАСЩЕЛИНА (щель) шелтем.
 РАСЩЕПЛЯТЬ пырпештараш.
 РАСЩЕПЛЯТЬСЯ пырпештал-
 таш.
 РАТНИК сарзе.
 РАТНЫЙ ратле.
 РДЕТЬ тарайланаш.
 РЕАГИРОВАТЬ чонсаваш.
 РЕАКЦИЯ чонсавыш.
 РЕАЛЬНОСТЬ пұрымык.
 РЕАЛЬНЫЙ пұрымө, чынулшо.
 РЕБЁНОК ГРУДНОЙ шөбраз.
 РЕБЯЧЕСТВО йочаланымаш.
 РЕБЯЧИТЬСЯ йочаланаш.
 РЕБЯЧЛИВЫЙ йочаланyme.
 РЕГИОН кундем.
 РЕДКИЙ (о волосах) шалгата,
 яжга.
 РЕДКИЙ (редковстречающийся)
 пырчык-парчык, шалгата.
 РЕДКИЙ ЛЕС йонгер.
 РЕЖИССЕР сагус.
 РЕЗАТЬ корешлаш.
 РЕЗВИТЬСЯ чолгаланаш, шаит-
 лаш.
 РЕЗВОСТЬ писыт.
 РЕЗЕРВ шарын.
 РЕЗИНКА ДЛЯ СТИРАНИЯ
 шөрымө.
 РЕЗКО пыр-шор.
 РЕЗОЛЮЦИЯ пунчалмут.
 РЕЗУЛЬТАТ лектык.
 РЕЗУЛЬТАТИВНЫЙ тутылек-
 тышан.
 РЕЗЬБА У ВИНТА чылдыр.
 РЕЗЬБА ХУДОЖЕСТВЕН-
 НАЯ шуэштыш.
 РЕЗИОМЕ туншоньш.

РЕЗИМИРОВАТЬ иктешташ.
 РЕКА ГЛАВНАЯ тунгэнер.
 РЕКОМЕНДАЦИЯ темлымга-
 газ.
 РЕМЕСЛО кидмуча паша.
 РЕМОНТИРОВАТЬ шыгалаш.
 РЕМОНТНИК төрлызб.
 РЕПРОДУКТОР радиопуч.
 РЕПРОДУКЦИЯ С КАРТИНЫ
 чиясавыш.
 РЕСПЕКТАБЕЛЬНЫЙ интел-
 лигентле.
 РЕССОРА лүшке.
 РЕСТОРАН сийгудо.
 РЕСУРС шарын.
 РЕТИВО шикш-пурак.
 РЕТИВЫЙ аяр.
 РЕФОРМАТОР уэмдызе.
 РЕЦЕНЗИРОВАНИЕ рецензы-
 лымаш.
 РЕЦЕНЗИРОВАТЬ чынлаш.
 РЕЦЕНЗИЯ аклыммут.
 РЕЧЕТВОРЕЦ мутпатыр.
 РЕЧНОЙ энгеран.
 РЕЧЬ (*линг.*) ой.
 РЕЧЬ (выступление) оймут, шо-
 мак.
 РЕЧЬ (поток речи) оййогын.
 РЕШИТЕЛЬНОСТЬ полмезы-
 лык.
 РЕШИТЕЛЬНЫЙ полмезе.
 РЕШИТЬСЯ (на что-л.) чол-
 гашташ.
 РЕЯТЬ талгыжаш.
 РЖАНОЕ ПОЛЕ уржавече.
 РЖАТЬ (вести себя ошалело)
 ожешнаш.
 РИСОВАТЬСЯ ойышланаш.
 РИСОВАТЬСЯ (красоваться)
 чылдырийланаш.
 РИТМ СЕРДЦА шүмшер.
 РИТУАЛ ПОГРЕБЕНИЯ то-
 йымйұла.

РОБ

РОБЕТЬ өрткаш, тўсанаш.
РОБОСТЬ ўнғышылык.
РОВЕСНИК иктагаш, шкеда-
наш.
РОВНО (дружно) шырык.
РОВНЫЙ (о характере) тып.
РОД тукум, ямагат.
РОДИНА шочмэл.
РОДИНКА шочмывале, шочын-
вале.
РОДИТЬ (дать жизнь) иланда-
раш.
РОД ЛЮДСКОЙ айдемышыве.
РОДНАЯ ЗЕМЛЯ аваэл.
РОДНАЯ СТОРОНА шочмы-
вел.
РОДНОЙ КРАЙ шочмывел.
РОДНЯ родо-шочшо, шочшо-
кушшо.
РОДОНАЧАЛЬНИК родывуй,
утым.
РОДОСЛОВИЕ тукум.
РОДОСЛОВНАЯ родыдукум-
вож, тукумвож.
РОДСТВО родылык.
РОД ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ айдем-
дукум.
РОЖДЕННЫЙ шочшыенг.
РОЗА локама.
РОЗЖИГ тулиге.
РОЙ кўнчө.
РОК пўрыш.
РОМАШКА ЖЕЛТАЯ шер-
гашвуй.
РОСКОШНЫЙ асыла, мамырле.
РОСКОШЬ асыл, мамырлык.
РОСПИСЬ кидпыштгыш.
РОСПУСК рончылтгыш.
РОСТ кугемдыш, кўзыш, нөл-
тгыш.
РОСТОК шытгыш.
РОСЯНКА лупшудо.

РОТОВАЯ ПОЛОСТЬ умша-
вомыш, умшагөргө.
РОЩА рошко.
РУБАШКА СМИРИТЕЛЬНАЯ
ўнғыштувыр.
РУБЕЖ пыман, чек.
РУБРИКА вуйлўм.
РУБЩИК товарзе.
РУГАТЕЛЬСТВО вурсеммут.
РУГАТЬСЯ соредалаш, тужаш.
РУДА ЖЕЛЕЗНАЯ кўртныырок.
РУДНИК кўнчем.
РУКА ОБ РУКУ кида-кида.
РУКАВ РЕКИ энгерйол.
РУКОВОДИТЕЛЬ вуйёнг, оза-
вуй, тўнёнг, энвуй.
РУКОВОДИТЕЛЬ РЕГИОНА
кундемвуй.
РУКОВОДИТЕЛЬ УЧРЕЖ-
ДЕНИЯ тонежвуй.
РУКОВОДИТЕЛЬ ЦЕРЕМО-
НИАЛА сагус.
РУКОВОДСТВО кучемвуй.
РУКОДЕЛЬНИЦА кидпашаче.
РУКОМОЙНИК кидмушмо.
РУКОПИСЬ кидвозыш.
РУКОЯТКА КОСЫ савагучем.
РУЛИТЬ ЛОДКУ кўсменлаш.
РУМЯНЕЦ рыж, чырий.
РУСЛО вўдрўдө, йогын, тўнйю-
гын.
РУССКАЯ ЖЕНЩИНА руш-
вате, рушмарья.
РУСЬИЙ шаравуян.
РУЧАТЕЛЬСТВО сук.
РУЧЕЁК (мелкий, с гальками на
дне) шаргата.
РУЧЕЙ изэнгер.
РУЧНАЯ КЛАДЬ киднумалтгыш.
РУШИТЬСЯ, РАЗРУШИТЬСЯ
ураш, урылташ.
РЫНОЧНЫЙ пазарле.

РЫХЛЕТЬ шуалгаш, юштыргаш.

РЫХЛЫЙ чука, шуалге, шўштыра.

РЫЧАГ таве, шувын.

РЫЧАЖИТЬ вагылаш.

РЬЯНО изин-кугун, шикш-пурак.

РЬЯНЫЙ аяр.

РЮКЗАК тупмешак.

РЯДАМИ раттен.

С

САД садвече, шындер.

САДИТЬСЯ (опуститься) волалташ.

САДОВНИК садче.

САДОВОД садче.

САЖА НА ЧЕЛЕ ПЕЧКИ па-
чия.

САЖЕНЕЦ ДУБА тумиге.

САЖЕНЕЦ ЕЛИ кожиге.

САМ шкегыч.

САМОАНАЛИЗ шкемшермаш.

САМОБИЧЕВАНИЕ шкемор-
льмаш, шкемшермаш.

САМОБЫТНЫЙ шкешотан.

САМОВЛАСТИЕ шкеткучем.

САМОВОЛЬНО шкевуя.

САМОВОЛЬНЫЙ шкевуя.

САМОГОН шкешолтымо.

САМОДЕРЖАВИЕ шкетку-
чем.

САМОДЕРЖЕЦ шкетоза.

САМОДЕЯТЕЛЬНОЕ ИС-
КУССТВО шкесемешке сымык-
тыш.

САМОДЕЯТЕЛЬНЫЙ шке-
лийше, шкесемьнде.

САМОЛЮБИВЫЙ кугуверан.

САМОМНИТЕЛЬНЫЙ кугу-
веран.

САМОИЗВАНЕНИЕ шкелўм.

САМООБЛАДАНИЕ чыгыш-
вий.

САМООБОРОНА шкеарал-
тыш.

САМООБСЛУЖИВАНИЕ
шкесуаплаттмаш.

САМОСОЗНАНИЕ шкешам.

САМОСТОЯТЕЛЬНО шкевуя,
шкегыч.

САМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ вуй-
водалык, шкелык.

САМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ вуй-
вода, шкевода, шкевуя.

САМОСТРЕЛ лўч.

САМОСУД шкесуд.

САМОУПРАВЛЕНИЕ шкевик-
тем.

САМОУЧИТЕЛЬ шкетунемме.

САМОЧУВСТВИЕ шкешиж-
маш.

САПОЖНИК кемургызо.

САРАЙ (открытый) левашы-
мал.

САРАНЧА шурнышырчык.

САТИРА сотар, сотармут, шаяр.

САТИРИК сотарзе, шаярче.

САХАРНИЦА сакырате.

САЧОК шушко.

СБЕРБАНК аныкбанк.

СБЕРЕЖЕНИЕ анык.

СБЕРКАССА аныккассе.

СБИТЬСЯ В ТАБУН аранла-
наш.

СБИТЬСЯ С ТАКТА таногы-
лалташ.

С БОГАТЫМ ВОЛОСЯНЫМ
ПОКРОВОМ пунвузык.

СВАДЕБНЫЙ кавыне.

СВАРКА тулургыш.

СВА

СВАРЛИВЫЙ шомакан.
СВЕЖЕСТЬ юап, эрью.
СВЕЖИЙ йонгата, паче.
СВЕЖО южгата.
СВЕРКАТЬ чинчылалташ, чымыжаш.
СВЕРКАЮЩИЙ йолго, шилай, ший-чинче.
СВЕРСТНИК иктагаш, шкедагаш.
СВЕРТОК пунчык.
СВЕРЧОК кудышырчык, суртшырчык.
СВЕСТИ вашландараш, вашландаш.
СВЕСТИ СУДОРОГОЙ тундаш.
СВЕТ (источник света) волго, тулэнер.
СВЕТ ЗВЕЗДЫ шудыройол.
СВЕТИЛО волгыжтарыше, туняволгалтыш.
СВЕТИЛЬНИК изике.
СВЕТЛЕТЬ (выделяться белизной) волгыдемаш.
СВЕТЛЕТЬ (проясняться) волгешташ.
СВЕТЛО сотын.
СВЕТЛОВАТЫЙ ошак.
СВЕТЛОВЛОСЫЙ шаравуян.
СВЕТЛО-ПЕПЕЛЬНЫЙ ошломыж.
СВЕТЛЫЙ йолга, шара.
СВЕТЛЫЙ (радостный) сото.
СВЕТЛЫЙ (с лунным светом) тылзыволгыдан.
СВЕТОВОЙ ГОД (*аспр.*) волгыдалук, волгыдалык.
СВЕТОЛОВУШКА тулоптыш.
СВЕТОПРЕДСТАВЛЕНИЕ акырсаман.
СВЕТ ОТ ЛУЧИНЫ чырадул.

СВЕТСКИЙ сото.
СВЕЧА (*тех.*) сорта.
СВЕЧА САЛЬНАЯ шелсорта.
СВЕЧЕНИЕ ОКОЛО СОЛНЦА кечыгөрж.
СВИДЕТЕЛЬ таныкьенг.
СВИДЕТЕЛЬСТВО (документ) таныккагаз.
СВИДЕТЕЛЬСТВО (показание) танык, ушандарымаш.
СВИДЕТЕЛЬСТВО (процесс) таныклымаш.
СВИНЕЦ вудвулно.
СВИНСТВО ссоналык.
СВИНУШКА сснагурезе.
СВИНЬЯ чукчук.
СВИСТЕТЬ шойгыкташ.
СВИСТОК шүшкыш.
СВИТОК возыш вудылка, пунчык.
СВОБОДНАЯ ЦЕНА эрыкан ак.
СВОБОДНО йонтак, йонтын.
СВОБОДНЫЙ йонтак, рудалтшан.
СВОД ЗАКОНОВ погык.
СВОДИТЬ ваштараш.
СВОДИТЬ КОРЧАМИ пунчештараш.
СВОДКА иктешвозыш.
СВОЕВОЛЬНИЧАТЬ шкесемынланаш, шкеланаш.
СВОЕНРАВНЫЙ шкегойышан.
СВОЕОБРАЗИЕ шкенлык.
СВОЕОБРАЗНЫЙ ойыртемле, шкенле, шкешотан.
СВОЕОБРАЗНЫЙ (ненормальный, чудаковатый) унчез.
СВОЙСТВО койыш.
СВОРОВАТЬ солалташ.
СВЫКАТЬСЯ кожланаш.

СВЯЗАТЬ ДОРОГОЙ корнандаш.
 СВЯЗАТЬ ПОПАРНО йыгырлаш, кўварлаш.
 СВЯЗАТЬСЯ шўяшлалташ.
 СВЯЗАТЬСЯ УЗАМИ таглалташ.
 СВЯЗКА СБОРНИКОВ ўшталтыш.
 СВЯЗЫВАТЬ шўяшлаш.
 СВЯЗЫВАТЬСЯ (приставать) пижедылаш.
 СВЯТАЯ ВОДА юмынвўд.
 СВЯТИЛИЩЕ суатвер.
 СВЯТИТЕЛЬ шнуй.
 СВЯТОЙ шнуй, шнуйло.
 СВЯТОЙ (о характере) суксо.
 СВЯТОЙ ДУХ юмыншўлыш.
 СВЯТОСТЬ сергагышкойыш.
 СВЯТЫНЯ суат.
 СВЯЩЕННИК онаенг, юмынъенг.
 СВЯЩЕННОЕ ДЕРЕВО онапу.
 СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЬ онаенг, черкызе, юмынъенг.
 СВЯЩЕННЫЙ суатле, сукчо, шнуйло, юмындарыме.
 СГИНУТЬ (исчезнуть) вурнаш.
 СГЛАЖИВАТЬСЯ ягылемаш.
 СГЛАЗ пужык, шинчавочмо, шинчавозыш.
 С ГЛАЗУ НА ГЛАЗ шинчавашын.
 СГРУППИРОВАТЬ пырляшташ.
 СГУБИТЬ пулыклаш.
 СГУЩАТЬСЯ чоканаш.
 СДАВЛИВАТЬ (о горе, беде) пулчаш.
 СДАТЬ СДАЧУ (о деньгах) ўмба чпуаш.
 СДАЧА мўнгтык.

СДЕЛАТЬ АЖУРНО, ЮВЕЛИРНО чылдырлаш.
 СДЕЛАТЬ БЕЗВОЛЬНЫМ, ПОСЛУШНЫМ лывыштараш.
 СДЕЛАТЬ БРОНЗОВЫМ тойлаш.
 СДЕЛАТЬ ЕСТЕСТВЕННЫМ пўртўсандаш.
 СДЕЛАТЬ КРАСИВЕЕ йытырандаш.
 СДЕЛАТЬ МЯГКИМ мамыкандаш.
 СДЕЛАТЬ ОТЛОГИМ пасемдаш.
 СДЕЛАТЬ ПЛОДОТВОРНЫМ саскандаш.
 СДЕЛАТЬ ПРИГОДНЫМ йўнандаш.
 СДЕЛАТЬ РЕЗВЫМ, РАСТОРПНЫМ чолгандаш.
 СДЕЛАТЬ СМЕЛЫМ чолгандаш.
 СДЕЛАТЬ УКОЛ умдылаш.
 СДЕЛАТЬ ШЕРШАВЫМ, ШЕРОХОВАТЫМ козырандаш.
 СДЕЛКА кельшчык.
 СДЕРЖАННО ўнгышын.
 СДЕРЖАННОСТЬ чыгышвий.
 СДЕРЖАННЫЙ лымле, тымыкемше, шомакдыме.
 СДЕРЖИВАТЬ чыгындараш.
 СДЕРЖИВАЮЩИЙ сорлыкльшо.
 СДИРАТЬ КОРУ ДЕРЕВА возаш, кумыжаш.
 СДРУЖИТЬСЯ тагланаш.
 СЕБЕСТОИМОСТЬ шкеак.
 СЕВЕРНЫЙ ПОЛЯРНЫЙ КРУГ йўдвел йўштў онго.
 СЕВЕРО-ВОСТОК эр-йўдвел.
 СЕВООБОРОТ пасуавыртшыш.

СЕГ

СЕГОДНЯШНИЙ тачыгодсо,
тачысыльк.

СЕДИНА ронгыж.

СЕДОЙ ронгыж, суранше.

СЕЗОН жапсык.

СЕЗОННИК жапсешке.

СЕЗОННЫЙ жапсык.

СЕКРЕТ йывырт, шоло.

СЕКРЕТАРЬ серкальше.

СЕКРЕТНЫЙ шоло.

СЕКРЕТНЫЙ СОТРУДНИК
эскерче.

СЕКТОР велыж.

СЕКТОР (часть) осо.

СЕЛИТЬСЯ, ПОСЕЛИТЬСЯ
лакемаш.

СЕЛЬСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ ял-
илем.

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕН-
НЫЙ ИНВЕНТАРЬ мланды-
гурал.

СЕЛЯНИН ялче.

СЕМЕЙНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ
ешшот.

СЕМЕЙНЫЙ КРУГ ямагатлык.

СЕМЕЙСТВО (*биол.*) ямагат.
СЕМЕНИТЬСЯ (поспевать)

кичканаш, кычканаш.

СЕМИЛЕТКА шымый.

СЕМЯ том.

СЕНЬ ўмылгыш.

СЕРА СПИЧКИ сира.

СЕРДЕЧНИК (о больном)
шўмдымь.

СЕРДЕЧНИК (штгырь) орвагы-
лымде.

СЕРДЕЧНЫЙ ўяк-мўяк.

СЕРДИТО сырышын.

СЕРДЦЕВИНА СВЕЧИ сор-
тарўдь.

СЕРЕБРИСТЫЙ шийле.

СЕРЕБРИТЬ шийлаш.

СЕРЕБРИТЬСЯ шиягаш.

СЕРЕБРИТЬСЯ (становиться
серебристым) шиялгаш.

СЕРЕДИНА ЛЕТА кенежрўдь.

СЕРЕДИНА НОЧИ йўдрўдь.

СЕРЫЙ (неяркий) чувар.

СЕРЫЙ (о погоде) сўретке.

СЕРЫЙ (о цвете) пунешке.

СЕРЬЁЗНО керышотын.

СЕРЬЁЗНОСТЬ керышот.

СЕРЬЁЗНЫЙ керышотан, ўс-
мўрт.

СЕТКА шокте.

СЕТКА (шапка пчеловода) шар-
ушш.

СЕТЧАТКА шоктек.

СЕТЬ (ловушка) атма.

СЕТЬ (система линий) вот.

СЕТЬ РЫБОЛОВНАЯ шыжа.

СЖАТЬСЯ туртыналташ, чык-
наш, шыгырнаш.

СЖИМАТЬ пошмалаш, туртык-
таш.

СЖИМАТЬ (о горе, беде) пул-
чаш.

СЖИМАТЬСЯ ишкылалташ,
пиктежгаш, чыкнаш.

С ЗАВЯЗКОЙ рўдалтышан.

СИВЫЙ кьк.

СИГНАЛ (звуковой) пуалтыш,
тўгырет, тўтўт.

СИГНАЛ (условный знак) пал-
дыртыш.

СИГНАЛИЗИРОВАТЬ тўты-
ретлыкташ.

СИДЕНИЕ шинчем.

СИЗО-ГОЛУБОЙ шикшалге-
симсе.

СИЛА ВНУТРЕННЯЯ пере.

СИЛА ПРИТЯЖЕНИЯ шушш-
вий.

СИЛОК ДЛЯ ЛОВЛИ ПТИЦ шаргур.
 СИЛОСОВАТЬ силослаш.
 СИЛУЭТ ўжвата, ўжака.
 СИЛЬНОЕ ЖЕЛАНИЕ (чего-л.) вучык.
 СИЛЬНЫЙ вийле, вянгле.
 СИМВОЛ ойыш, тиште.
 СИМПАТИЧНЫЙ ўмале, чон-савырыше.
 СИМУЛЯНТ педазе.
 СИПЛЫМ ГОЛОСОМ сиплын.
 С ИСКРИВЛЕННЫМИ ВЕТВЯМИ тормылан.
 СИСТЕМА нергелык, радам-лык.
 СИСТЕМАТИЗАЦИЯ нергелымаш.
 СИСТЕМНЫЙ радамле.
 СИЯНИЕ кърж.
 СИЯНИЕ ЗВЁЗД шўдырчўчыш.
 СИЯТЬ волгаш.
 СИЯЮЩИЙ шилай.
 СКАЗАНИЕ тоштыгной.
 СКАЗОЧНЫЙ йомакле.
 СКАЗЫВАТЬСЯ монтештаралташ.
 СКАКАТЬ търгышташ.
 СКАЛА курыксанга.
 СКАЛИТЬ ЗУБЫ шыраш.
 СКАНДАЛ тума.
 СКАРЕДНИЧАТЬ пийланаш.
 СКАРЕДНЫЙ саран.
 СКАТЕРТЬ ўстембалшовыч.
 СКАЧОК търштык.
 СКВАЖИНА (в дверях, замке) ѓрѓ.
 СКВЕРНО тыранын.
 СКВЕРНЫЙ торан, тыран, шапе.
 СКВОЗНЯК вишмардеж, юж-тыш.

СКИСАТЬСЯ шопешташ.
 СКЛАДНЫЙ (стройный) ратле, яжу.
 СКЛАДЫВАТЬСЯ калыплалташ.
 СКЛАДЫВАТЬСЯ ШИВОРОТ-НАВЫВОРОТ тупеланаш.
 СКЛОН карш.
 СКЛОНИТЬ кумылташ.
 СКЛОНИТЬСЯ лапешташ.
 СКОБА атлама, шыга.
 СКОБКИ пелонго, шыга.
 СКОЛЬЗИТЬ ПО ВОДЕ талгыжаш.
 СКОЛЬЗКИЙ ягыл.
 СКОЛЬЗКИЙ (о деле, поступке) тазылге.
 СКОЛЬЗЯЩИЙ мунчалтыше.
 СКОНЦЕНТРИРОВАННЫЙ икверандыме.
 СКОНЦЕНТРИРОВАТЬ чумырташ.
 СКОНЦЕНТРИРОВАТЬСЯ чумырнаш.
 СКОПЕРИРОВАТЬСЯ пырляштаралташ.
 СКОПЛЕНИЕ (чего-л.) налык.
 СКОРАЯ ПОМОЩЬ вашкепольш.
 СКОРБНО ойгалан.
 СКОРБНЫЙ ойганле.
 СКОРБЬ чонойго, шўмусуыр.
 СКОРОГОВОРКА писылудыш.
 С К О Р О П О С Т И Ж Н А Я
 СМЕРТЬ вашкеголымаш.
 СКОРОСТЬ писылык, шырым.
 СКОРОХОД йолтор.
 СКОРЧИТЬСЯ чымылгаш.
 СКОТ ДОМАШНИЙ вўдер.
 СКОТИНА вольык-чырлык.
 СКОТОВОДСТВО вольык-чырлык.

СКР

СКРЕСТИТЬСЯ ыреслалташ.
СКРИПАЧ скрипаке.
СКРОМНОСТЬ савырлылык.
СКРОМНЫЙ савырле.
СКРУТИТЬ РУКИ пунчалаш.
СКРЫТНИЧАТЬ шольпланаш.
СКРЫТНО йывырт.
СКРЫТНЫЙ йывырт.
СКРЮЧИВАЮЩИЙ пунчеш-
тарыше.
СКРЮЧИТЬ (сводить корчами)
пунчештараш.
СКРЮЧИТЬСЯ чымылгаш.
СКРЯГА кержак, саран.
СКУДНЫЙ мерче.
СКУДОСТЬ андык, мерчыклык,
ситыдымашлык.
СКУПОДУМНЫЙ арсыр.
СКУЧАТЬ ушанаш.
СКУЧЕННОСТЬ шыгыртыш.
СЛАБОСИЛИЕ нечылык.
СЛАБОСИЛЬНЫЙ туйо.
СЛАБОСТЬ вийдымылык, неч-
кылык, экшык-ситык.
СЛАБЫЙ ўнардыме.
СЛАВОСЛОВИТЬ яклаш.
СЛАГАЕМОЕ (*мат.*) ушык.
СЛАДОСТНЫЙ мўян.
СЛАДОСТРАСТИЕ тамчучык.
СЛАДОСТРАСТНО чоншўма.
СЛАЩАВОСТЬ кульым.
СЛАЩАВЫЙ кульым, лачка.
СЛЕД (отпечаток) темдалтыш.
СЛЕДИТЬ шекланаш.
СЛЕДОВАТЕЛЬ сынызе.
СЛЕДОВАТЬ (за кем-л.) кыша-
лаш, почешташ.
СЛЕДОПЫТ кышалызе.
СЛЕДСТВИЕ сынымаш.
СЛЕДСТВИЕ (результат) сан-
денлык.
СЛЕДУЮЩИЙ паштенге.

СЛЕД ЧЕЛОВЕКА йолгыша.
СЛЕДЫ ОСПЫ шадыра.
СЛЕЖЕНИЕ кўдыш.
СЛЕЖКА шек.
СЛИВ ВОДЫ вўджышкалтыш.
СЛИВКИ лай, шўрвал.
СЛИЗЬ ноло, шуйнык.
СЛИТЬ (объединить) пырляш-
тараш, пырляшташ.
СЛОВАРНЫЙ СОСТАВ мут-
вундо.
СЛОВЕСНИК мутчо.
СЛОВОБЛУДИЕ шолдырман.
СЛОВО ЛИЧНОЕ сўрыш.
СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ
мутыштыме, мутыштыше.
СЛОВООХОТЛИВЫЙ кутыр-
чык, шомакоре.
СЛОВОТВОРЕЦ мутыштызе.
СЛОВОТВОРЧЕСКИЙ мут-
ыштыме, мутыштыш.
СЛОВОТВОРЧЕСТВО мутыш-
тык.
СЛОГ мутлончо.
СЛОЖИТЬ В РЯД ПЛАХИ со-
рымлаш.
СЛОЖИТЬ В СТОПКУ ослаш,
пачашлаш.
СЛОЖНОЕ СЛОВО йыгырмут.
СЛОЖНЫЙ (путаный) мутын-
чык, тованше.
СЛОЖНЫЙ (трудный) кар.
СЛОЖНЫЙ (*хим.*) шукужа-
шан.
СЛОИТЬСЯ, РАССЛОИТЬСЯ
лончанаш.
СЛОМАННЫЙ тугшо.
СЛОМАТЬСЯ (о технике) ир-
лаш.
СЛУГА кунжы, ялче.
СЛУЖАЩИЙ служышо.
СЛУЖЕБНЫЙ служымо.

СЛУЖИТЕЛЬ КУЛЬТА каргы-
 енг.
 СЛУЖИТЬ (нести службу) слу-
 жаш, тарешланаш.
 СЛУЖИТЬ В НАЕМНЫХ
 ВОЙСКАХ тарешланаш.
 С ЛУННЫМ СВЕТОМ тылзы-
 волгыдан.
 СЛУХ пылышшүм.
 СЛУЧАЙ (событие) эртынчык.
 СЛУЧАЙ (факт) шынамат.
 СЛУЧАЙ ЗАБАВНЫЙ онгай-
 тарчык.
 СЛУЧАЙНО чокым.
 СЛУЧАЙНЫЙ чокым.
 СЛУЧАТЬ мужырташ.
 СЛЮНА шүвыл.
 СЛЮНЯВИТЬ шүвылтараш.
 СЛЯКОТНЫЙ нörк.
 СЛЯКОТЬ ашак.
 СМАЗКА үйшүрыш, шүрыш.
 СМАЗЫВАТЬ МАСЛОМ үй-
 лаш.
 СМАСТЕРИТЬ мастарлаш.
 СМАЧНО шикшын-пушын.
 СМЕЛО полмезын.
 СМЕЛОСТЬ полмезылык, тош-
 тык.
 СМЕЛЫЙ полмезе, тоштшо,
 юлгыж.
 СМЕНА (процесс) алмашталт-
 маш.
 СМЕННЫЙ алмаш.
 СМЕСЬ варнык, вартыш.
 СМЕТА (расчёт) шотлык.
 СМЕТАНА нörга.
 СМЕТЛИВОСТЬ тептерлык.
 СМЕШАТЬСЯ йörnалташ.
 СМИРНО рын, үнтышын.
 СМИРНЫЙ эпле.
 СМОЛА яндардегыт.
 СМОЛИТЬ тегытлаш.

СМОРЧОК куптырвонто.
 СМУТА пуламыр, пудыраныш.
 СМУТНОЕ ВРЕМЯ пудыран-
 чык, пудыраныш.
 СМУЩАТЬСЯ намысланаш, тў-
 санаш.
 СМЫСЛ умыл, ынг.
 СМЫСЛИТЬ ратлаш.
 СМЫЧКА йонгеж.
 СМЯГЧАТЬ В ВОДЕ лывыш-
 таш.
 СМЯГЧИТЬСЯ шөрлаш.
 СМЯТЕНИЕ öрма, пуламыр.
 СНАБЖАТЬ ситыктараш, тол-
 таш.
 СНАБЖЕНЕЦ толтызо.
 СНАБЖЕНИЕ ситыктарымаш.
 С НАМЁКАМИ важмалдыкын.
 СНАРЯД АРТИЛЛЕРИЙСКИЙ
 топ.
 СНЕЖИНКА лумшүдыр.
 СНИЗИТЬ иземдыкташ.
 СНИСХОДИТЕЛЬНО үлык-
 шын.
 СНОВИДЕНИЕ омынужык.
 С НОВОЙ СИЛОЙ у шүлы-
 шын.
 СНОШЕНИЕ кылгучыш.
 СОБАЧИЙ (очень плохой) пий-
 лык.
 СОБЕСЕДОВАНИЕ вашмут-
 ланымаш.
 СОБИРАТЕЛЬНЫЙ (*линг.*)
 чумыргыш.
 СОБЛАЗН алгаштарыш.
 СОБЛАЗНИТЕЛЬНЫЙ сымс-
 тарышан.
 СОБЛАЗНИТЬСЯ алгашташ.
 СОБЛАЗНЯТЬ алгаштараш.
 СОБЛЮДАТЬ ояш.
 С ОБОДКОМ шүдышан.
 С ОБОДОМ тогыман.

СОБ

СОБОЛЕЗНОВАНИЕ чаманы-маш.

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ погык.

СОБРАТЬСЯ В ОДНОМ МЕСТЕ ўрланаш.

СОБСТВЕННИК погоза.

СОБСТВЕННОЕ ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ лўмеш-лўм.

СОБСТВЕННОЕ ИМЯ шке-лўм.

СОБСТВЕННОРУЧНО шке-гида.

СОБСТВЕННОСТЬ мал, улы-лык, шкенлык.

СОБСТВЕННЫЙ шкенле.

СОБУТЫЛЬНИК кленчадос.

СОБЫТИЕ (случай) эртын-чык.

СОВЕРШЕНСТВОВАТЬ мото-рандаш.

СОВЕРШЕНСТВОВАТЬ ЯЗЫК лывыргемдаш.

СОВЕРШЕНСТВОВАТЬСЯ воранаш.

СОВЕСТИТЬ вожылташ.

СОВЕСТЬ ар, артык.

СОВЕТНИК канашьен, учо.

СОВЕТОВАТЬСЯ канашланаш.

СОВЕТЧИК канашче, ойзо.

СОВМЕСТИТЬ йыгырташ, ушемлаш.

СОВМЕСТНЫЙ ПАДЕЖ пыр-ляндыш.

СОВМЕСТНЫЙ (совокупный) икчумыр, тўшкале.

СОВМЕЩАТЬСЯ таглалташ.

СОВМЕЩЕНИЕ пырляшта-ралташ.

СОВОКУПИТЬ йыгырташ, пыр-ляндаш.

СОВОКУПЛЯТЬСЯ таглалташ. СОВОКУПНЫЙ (совместный) икчумыр.

СОВРАЩАТЬ алгаштараш.

СОВРЕМЕННОСТЬ жапче.

СОВРЕМЕННОСТЬ тачылык.

СОВРЕМЕННЫЙ жапсе, тачы-сылык.

СОГЛАСИЕ икой, кельш, кел-шыммут, татулык.

СОГЛАСНАЯ БУКВА сон-буква.

СОГЛАСНО поштек.

СОГЛАСНЫЙ ЗВУК сонйўк.

СОГЛАСОВАННОСТЬ икой.

СОГЛАШЕНИЕ келшымой, кўрлыш.

СОДЕЙСТВИЕ полшык.

СОДЕЙСТВОВАТЬ ашаш.

СОДЕРЖАНИЕ нерге.

СОДЕРЖАТЕЛЬНО чокан.

СОДЕРЖАТЬ урдаш.

СОДРАТЬ КОРУ ДЕРЕВА во-залаш.

СОЕДИНЕНИЕ (*хим.*) ушык.

СОЕДИНЕНИЕ (место соеди-нения) ушык.

СОЕДИНИТЬ (сводить) вашта-раш, пырляшташ.

СОЕДИНИТЬ (сочетать) йы-гырлаш.

СОЕДИНИТЬ В СЛОЖНОЕ СЛОВО йыгыремдаш.

СОЕДИНИТЬ КОЛОКОЛЬ-ЧИКАМИ онгырлаш.

СОЕДИНИТЬ МОСТОМ кў-варлаш.

СОЕДИНИТЬСЯ В ПАРУ му-жыранаш.

СОЕДИНЯТЬ ушемдылаш.

СОЖАЛЕНИЕ ўкыныс.

СОЖАЛЕТЬ йўсаш.

СОЖИТЕЛЬ марилийше.
 СОЗВЕЗДИЕ ПЛЕЯДЫ Шок-
 тешүдүр.
 СОЗДАНИЕ (тварь) тырлык.
 СОЗДАНИЕ (творение) илян.
 СОЗДАТЕЛЬ (всевышний) пү-
 рыкшө.
 СОЗЕРЦАТЬ шымлен-күташ.
 СОЗИДАТЕЛЬ усталче, чоңы-
 шо, ыштызе.
 СОЗИДАТЬ лышташ.
 СОЗНАНИЕ шам.
 СОЗНАТЕЛЬНО ынтай.
 СОЗНАТЕЛЬНЫЙ шамле.
 СОЗРЕВШИЙ (поспевший)
 рыж.
 СОЗРЕТЬ (остебелиться) вур-
 ганаш.
 СОЗРЕТЬ (поспеть) шуаш.
 СОК емьжвүд, саскавүд.
 СОКРАТИТЬ катыкемдаш, утык-
 тараш.
 СОКРАТИТЬ (сжать) туртык-
 таш.
 СОКРАТИТЬСЯ (сжаться) тур-
 тыналташ.
 СОКРАЩЕНИЕ туртык.
 СОКРОВЕННЫЙ чонло.
 СОКРОВИЩЕ вундо.
 СОКРУШИТЕЛЬНЫЙ тўтан-
 ле.
 СОЛДАТКА (солдатская жена)
 салтаквате.
 СОЛИДАРНОСТЬ татулык.
 СОЛНЕЧНАЯ КОРОНА кечы-
 серга.
 СОЛНЕЧНЫЙ УДАР кечысол-
 ныш.
 СОЛНЦЕВОРОТ кечысавыр-
 тыш.
 СОМКНУТЬ ГЛАЗА семаш.
 СОМНЕНИЕ шек.

СОМНИТЕЛЬНЫЙ (о деле,
 поступке) инансыр, тазылге.
 СОҢ КРЕПКИЙ йүдомо.
 СОНЛИВЫЙ омыюан.
 СОННИК омыгусартыш.
 СОННЫЙ омыюан.
 СООБРАЖАТЬ айлаш, йыршо-
 наш, йыршонкалаш.
 СООБРАЖЕНИЕ ар, йүдык,
 йыршоньыш, ойшоныш, шоны-
 маш.
 СООБРАЗИТЕЛЬНОСТЬ теп-
 терлык.
 СООБЩЕНИЕ увертыш, ше-
 рева.
 СООБЩНИК (соучастник)
 пырлязе.
 СООРУДИТЬ шагылаш.
 СООТВЕТСТВУЮЩИЙ йө-
 ралле.
 СОПЕРНИК үчаштаң.
 СОПЕРНИЧАТЬ таңаслаш.
 СОПЕРНИЧЕСТВО таңас,
 үчаш.
 СОПЛЕМЕННОК иктукымчо.
 СОПОСТАВЛЯТЬ вашландаш,
 таңлаш.
 СОПРОТИВЛЕНИЕ кару.
 СОПРОТИВЛЕНИЕ (*физ.*)
 чыгын.
 СОПРОТИВЛЯЕМОСТЬ чы-
 гынлык.
 СОПРОТИВЛЯТЬСЯ чыгынла-
 наш.
 СОРИТЬ шүклаш.
 СОРОДИЧ тукумчо.
 СОРТ йиш, урлык.
 СОСЛАТЬ В ССЫЛКУ савыр-
 голташ.
 СОСЛОВИЕ мерйыжың.
 СОСРЕДОТОЧЕННО тўслен,
 тўткын.

СОС

СОСРЕДОТОЧИТЬ чумырташ.
СОСРЕДОТОЧИТЬСЯ тўслалташ, тўткынланаш, чумырнаш.
СОСТАВ йыжынлык, йыжыншот, лончык.
СОСТАВНОЙ йыжынган.
СОСТАРИТЬСЯ сонгыргаш, шопкангаш.
СОСТАРИТЬСЯ (посесть) пелчангаш.
СОСТОЯНИЕ (деньги) вундо, шийвундо.
СОСТОЯНИЕ (имущество) мал, товыра.
СОСТРАДАНИЕ серлагыш, чаман.
СОСТЯЗАНИЕ тагас, тагасыш.
СОСТЯЗАНИЕ ПЕВЦОВ мурданас.
СОСУЛЬКА ийсўс, сўс.
СОТНИК шўдывуй.
СОТРУДНИК пырлязе.
СОТРУДНИК ПОСОЛЬСТВА алчыен.
СОТРЯСЕНИЕ чытыралтмаш.
СОУЧАСТНИК пырлязе.
СОЦИАЛЬНЫЙ илышкыл.
СОЧЕТАНИЕ пырляштаралтмаш.
СОЧЕТАТЬ йыгырлаш, мужырандаш, ушемлаш.
СОЧЕТАТЬСЯ мужырангаш, пырляштаралташ, танлалташ, шўяшлалташ.
СОЧИНЕНИЕ возык, шкевозыш.
СОЧИНИТЕЛЬ мутсўретче, серкалызе, серызе.
СОЧНЫЙ падыра, паче, серыш.
СОЧУВСТВИЕ чаманымаш.
СОЮЗ ушем.
СОЮЗНИК ушемче.

СОЮЗНЫЙ ушемче.
СПАЛЬНЯ малмывер.
СПАРИТЬ (связать попарно) йыгырлаш, мужырташ, шўяшлаш.
СПАСЕНИЕ утаргыш.
СПАСИТЕЛЬ утарыше.
СПАСТИ серлагаш.
СПАСТИСЬ серлагаш.
С ПАФОСОМ кумылнўлтын.
СПЕКТАКЛЬ койдарымаш.
СПЕКУЛЯНТ мешакче.
СПЕРМА тўлылем.
СПЕСИВОСТЬ кугувера.
СПЕСИВЫЙ кавырака.
СПЕТЬСЯ (найти общий язык) шўяшлалташ.
СПЕЦИФИЧЕСКИЙ ойыртеме.
СПИНКА ЯЗЫКА йылмыдуп.
СПИРТ тулвўд.
СПИСОК лўмер.
СПЛЕТАТЬ ВЕНОК пеледышлаш.
СПЛЕТНИК шалаумша.
СПЛОТИТЬСЯ чотемаш.
СПЛОШЬ шын, шырык.
СПОКОЙНО ўнғышын.
СПОКОЙНЫЙ тымыкемше, тып.
СПОКОЙСТВИЕ лым, турлык, эрке.
СПОНТАННО шкеора.
СПОСОБ (прием) йўнык.
СПОСОБ ЖИЗНИ илыштептер.
СПОСОБНОСТЬ тептерлык, унғык, ушанлык, ындык.
СПОСОБНЫЙ мурт, ындыкан.
СПОСОБ ПРОИЗВОДСТВА ыштышйўн.
СПОСОБ СЛОЖЕНИЯ СЛОВ йыгырмутангыме йўн.

СПОТЫКАНИЕ шүртнымаш.
 СПРАВЕДЛИВО керычын.
 СПРАВЕДЛИВОСТЬ керычын, керылык, прамайлык, чынлык.
 СПРАВЕДЛИВЫЙ кере, керычынле, прамай, чынле.
 СПРАВОЧНИК полшык.
 С ПРИРОСТОМ күзышан.
 СПУСК С ГОРЫ, ВЕРШИНЫ водем.
 СПУТАТЬ (перепутать) пужаш.
 СПУТНИК корнешке.
 СРАЖАТЬСЯ патырланаш, сарланаш.
 СРАЖЕНИЕ вурсо.
 СРЕДА (атмосфера) йыравел.
 СРЕДА (окружение) йыравыртъш, йырым.
 СРЕДНИЙ (среднего размера) икмарда, томам.
 СРЕДСТВО МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ тўшкагыл йён.
 СРЕДСТВО СЎЩЕСТВОВАНИЯ ильшвундо.
 С РУК НА РУКИ кидаваш.
 ССОРИТЬСЯ пийланаш, соредалаш.
 ССЫЛКА кылончыктыш.
 СТАВЕНЬ У ДОМА комдыш.
 СТАВИТЬ ЗНАКИ тишташ.
 СТАВИТЬ СИЛОК, СЕТЬ вапташ.
 СТАВКА (оклад) тарокса.
 СТАВКИ В ИГРАХ шындык.
 СТАДИЯ (фаза) арым.
 СТАНОВИТЬСЯ БЛЕСТЯЩИМ чинчанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ЖЕНСТВЕННЫМ ўдырамашанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ЗАЖИТОЧНЕЕ улемаш.

СТАНОВИТЬСЯ ЗОЛОТИСТО-КОРИЧНЕВЫМ тойланаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ЗРЯЧИМ шинчанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ КУЛЬТУРНЫМ тўвыраганаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ЛИПКИМ, КЛЕЙКИМ кычыканаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ЛОВКИМ, ШУСТРЫМ полмеземаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ЛУЧШЕ чаплемаш.
 СТАНОВИТЬСЯ НЕЛЮДИМЫМ, НЕОБЩИТЕЛЬНОМ ВОЙЫРЕМАШ.
 СТАНОВИТЬСЯ НЕЯСНЫМ, НЕЧЕТКИМ тўтыралташ.
 СТАНОВИТЬСЯ ОБЛАЧНЫМ лўпланаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ПУПЫРЧАТЫМ шадыраганаш.
 СТАНОВИТЬСЯ СВОБОДНЕЕ йонгешташ.
 СТАНОВИТЬСЯ СИЛЬНЫМ куатанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ СОЛНЕЧНЫМ кечанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ТВЕРДЫМ, ЖЕСТКИМ шужанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ТРУДНОПРОХОДИМЫМ сипешташ.
 СТАНОВИТЬСЯ ТЯЖЕЛЫМ чуканаш.
 СТАНОВИТЬСЯ УМЕРЕННЫМ умырланаш.
 СТАНОВИТЬСЯ УСАТЫМ ўрышанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ХЛЕБНЫМ шурнанаш.
 СТАНОВИТЬСЯ ХОДКИМ, ХОДЯЧИМ йоланаш.

СТА

СТАНОВЛЕНИЕ калыплалт-маш.

СТАНОК артаман.

СТАНОК ТОЧИЛЬНЫЙ печке.

СТАРАТЕЛЬНО изин-кугун, кыртмен.

СТАРАТЕЛЬНЫЙ кожмакле, сомылзо.

СТАРИНА (далёкое прошлое) акретгот, тоштыжап.

СТАРИННЫЙ тунгодсо.

СТАРИЦА тоштэнер.

СТАРОДАВНИЙ тунгодсо.

СТАРОСВЕТСКИЙ тунгодсо.

СТАРОСТА лувуй.

СТАРЫЙ ХОЛОСТЯК шонтыгаче.

СТАТЬ АККУРАТНЫМ, ОПРЯТНЫМ чаткатаэмаш.

СТАТЬ БЛАГОСКЛОННЫМ кумылчанаш.

СТАТЬ БЫСТРЫМ, РАСТОРОПНЫМ кожмаканаш.

СТАТЬ ВОЙЛОЧНЫМ портышанаш.

СТАТЬ ДУГООБРАЗНЫМ пугалташ.

СТАТЬ ЗАНОСЧИВЫМ, НАХАЛЬНЫМ сурзашташ.

СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ шудыранаш.

СТАТЬ КАПРИЗНЫМ кычыкемаш.

СТАТЬ КРАСИВЕЕ йытыранаш, сорапгешташ.

СТАТЬ КРАСИВЫМ йытыранашташ.

СТАТЬ ПЛОДОМ сасканаш.

СТАТЬ ПРИДИРЧИВЫМ кычыкемаш.

СТАТЬ РЕЗУЛЬТАТОМ ТРУДА сасканаш.

СТАТЬ СВОБОДНЫМ эрыканаш.

СТАТЬ СВЯТЫМ шнуянаш.

СТАТЬ СКВЕРНЫМ тыранаш.

СТАТЬ СМЕЛЫМ чолганаш.

СТАТЬ СУПРУГАМИ пелашанаш.

СТАТЬ УРОЖАЙНЫМ шурнанаш.

СТАТЬ ЧАСТЬЮ ПРИРОДЫ пуртусагаш.

СТАТЬ ЧЕТКИМ рашешташ.

СТАТЬЯ лончыш.

СТЕБЕЛЬКОВЫЙ пучвурган.

СТЁГАНОЕ ОДЕЯЛО йоргак.

СТЕКОЛЬЩИК яндазе.

СТЕЛЬКА утрак.

СТЕНАНИЕ йынгысымаш.

СТЕПЕНЬ таңдыш.

СТЕРЕТЬСЯ шоралташ.

СТЕРЖЕНЬ туш.

СТЕРЖНЕВОЙ тунгло.

СТЕРИЛИЗОВАННЫЙ стерилизоватлыме.

СТЕРИЛИЗОВАТЬ стерилизоватлаш.

СТЕРЛЯДЬ сугыгол.

СТЕСНЁННО шыгырештын.

СТЕСНЁННОСТЬ каньысыр.

СТЕСНИТЕЛЬНЫЙ намысле.

СТЕСНИТЬ шыгырташ.

СТИЛЬ (манера исполнения) ыштыш-кучыш.

СТИМУЛ поктыш.

СТИМУЛИРОВАНИЕ кумыландыш.

СТИХ мур.

СТИХИЙНОЕ БЕДСТВОЕ пуртус азап.

СТИХИЯ (окружающая среда) лонто.

СТИХОПЛЕТ почеламучо.

СТИХОТВОРЕЦ почеламутчо.
СТОИМОСТЬ ПРОЕЗДА кор-
ныдар.

СТОЙКОСТЬ талвий.

СТОЛЬ ОГРАДЫ печьменге.

СТОЛ ДЛЯ ЖЕРТВОПРИНО-
ШЕНИЯ кумалшаге.

СТОЛЕТИЕ шүдий.

СТОЛКНОВЕНИЕ ваштүкы-
маш, пералтмаш, перылтыш, сап-
нымаш.

СТОЛОНАЧАЛЬНИК үстел-
вуй.

СТОНАТЬ йытмыжаш.

СТОРОЖКА оролгудо.

СТОРОННИК велче, почешген,
шкесемешке.

СТОРОННИК (приверженец
марийских обычаев) марлаче.

СТРАДАНИЕ индыралтмаш.

СТРАДАТЬ индыргаш, сусыр-
наш, таргаш, ындыргаш.

СТРАЖ пекет.

СТРАНА (край) шар.

СТРАНА РОДНАЯ шкеэл.

СТРАННО онгайсырын.

СТРАННОСТЬ онгайсыр.

СТРАСТНЫЙ аяр, иярак, са-
лымле, шүмдул.

СТРАСТЬ вўрдул, көргыдул,
чонйодмо, шүмдул.

СТРАХ лўдык, өрткыш.

СТРАШИТЬСЯ кыжганаш.

СТРАШНЫЙ олпотло, сўсыр.

СТРЕКОТАТЬ чыргыжаш, чы-
риклаш.

СТРЕЛА нөлө.

СТРЕЛА С ОПЕРЕНИЕМ по-
чанвикш.

СТРЕЛКА нөлө, умдо.

СТРЕЛКА ЧАСОВ шагатпикш.

СТРЕЛКИ ЛУКА шаганшудо.

СТРЕМИТЕЛЬНОСТЬ пысыт.
СТРЕМИТЕЛЬНЫЙ вашкы-
шан, кашке.

СТРЕМИТЬСЯ кыртмаш.

СТРЕМНИНА вўдийогын, каш-
ке.

СТРЕМЯ куршанте, өртнөйюл.
СТРОЕНИЕ (постройка) чо-
нгыш.

СТРОИТЕЛЬ чонгышо.

СТРОИТЕЛЬСТВО строй рат,
чонгеж.

СТРОЙНОСТЬ нарашталык.

СТРОЙНЫЙ (логичный) рагле.

СТРОЙНЫЙ (о дереве) якте.

СТРОЙНЫЙ (складный) яжу.

СТРОКА СТИХОТВОРНАЯ
мургорно.

СТРОПТИВЫЙ вуйвуыдымо,
пунчык.

СТРОЧИТЬ коргыкташ.

СТРУЖКА тарваш.

СТРУИТЬСЯ шываш, шыргаш.

СТРУКТУРА чонгыш.

СТРУНА йыдаг.

СТРУЯ вўдийончык, вўдпунем,
йончык.

СТУДЁНЫЙ сўсандарыше.

СТУДЕНЬ суйыndo.

СТУЖА кылмык, чатлама.

СТУКАЧ витныбзе.

СТУПЕНЬ (фаза) тошкалтыш.

СТУЧАТЬ (колотить) ронаш.

СТУШЕВАТЬСЯ өрткынаш,
тўсанаш.

СТЫД вожыл.

СТЫДИТЬ вожылташ, намыс-
лаш.

СТЫДЛИВЫЙ намысле.

СТЫК ушнык.

СТЮАРДЕССА бортужатыше,
ужатышген.

СТЯ

СТЯГ ту.
СТЯНУТЬ СУДОРОГОЙ тўн-
даш.
СУББОТНИК шуматлык.
СУВЕРЕННОСТЬ вуйводалык.
СУВЕРЕННЫЙ вуйвода, шке-
вуа.
СУГЛИНОК йошкаррок.
СУГРОБ лумвургыж.
СУДЕБНОЕ ДЕЛО судкокла.
СУДИТЬ судитлаш, тѳрлаш.
С УДОВОЛЕТВОРЕНИЕМ чон-
кѳнен.
С УДОВОЛЬСТВИЕМ ракат-
лын, чонйывырген.
СУДОПРОИЗВОДСТВО суд-
йѳндартыш, судкокла.
СУДЬБА пўрышсапныш, ўмыр-
горно.
СУДЬБИНА ўмыргорно.
СУДЬБОНОСНЫЙ пўрыш-
сынан.
СУДЬЯ пўраш.
СУЕВЕРНЫЙ ырыман.
СУЖДЕНИЕ ойлуктыш, ойшо-
ныш.
СУКНО ДОМАШНЕЕ ышты-
раш.
СУМАСШЕДШИЙ ушкўрылт-
шѳ.
СУМБУР муторгаж.
СУМЕРКИ рўмбык.
СУММА ушык.
СУМРАЧНЫЙ лўрўпкѳ.
СУМЯТИЦА пулдырчык.
СУП МЯСНОЙ шылшўр.
СУПОНЬ оншупшылытыш.
СУРЕПКА шыпкын.
СУРОВЫЙ озырка.
СУТЬ туш, тўнлык, тўнумыл-
лык.
СУТЯГА вуйшийше.

СУХИЕ ВЕТВИ оргаж.
СУХОЙ кожга.
СУХОЙ ОБРАГ урлем, шома.
СУХОСТОЙ (сгоревший лес)
пуэр.
СУХОЩАВЫЙ арык, кукшынд-
дий.
С УЧѳТОМ СПЕЦИФИКИ,
ОСОБЕННОСТЕЙ ойыргем-
ден.
СУША кукшывер.
СУШЕНЫЙ как.
СУШЕНОЕ ЛЫКО какний.
СУШНЯК чыгтыр.
СУЩЕСТВЕННОСТЬ серып.
СУЩЕСТВЕННЫЙ кўллѳ.
СУЩЕСТВОВАНИЕ уло-уке.
СУЩЕСТВОВАТЬ иланаш, ку-
рымлаш.
СУЩЕСТВОВАТЬ (влачить
жизнь) илен толашаш, иленнаш.
СУЩЕСТВО ЖИВОЕ илчык,
тырлык.
СУЩНОСТЬ илян.
СФЕРА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ нур-
шер.
СФЕРА УПОТРЕБЛЕНИЯ
ЯЗЫКА йылмывече.
СХВАТИТЬ (своровать) солал-
таш.
СХВАТИТЬСЯ (ухватиться)
кыртмаш.
СХОДИТЬСЯ ўрланаш.
СХОДНЫЙ пелаш.
СЦЕНА кончер.
СЧАСТЛИВЫЙ пиалан, пиалче,
ўяк-мўяк.
СЧѳТ шотлык.
СЧѳТНЫЙ шотлышо.
СЧѳТОВОД шотлызо.
СЧѳТЧИК (о человеке) шот-
лызо.

СЧЁТЫ (устройство для счета) шершот.
 СЧИТАЛКА шотлеммут.
 СЪЁЖИТЬСЯ чымылгаш.
 СЪЕЗД погын.
 СЫПАТЬ шаваш.
 СЫПУЧИЙ шаланче.
 СЫПЬ КРАСНАЯ тулйора.
 СЫРОВАТЫЙ ночкалге.
 СЫРОЙ (о помещении) юлго.
 СЫРОЙ (о хлебе, земле, т.д.) чака.
 СЫРЬЁ илесату.
 СЫТНОСТЬ ашлык.
 СЫТНЫЙ ашле, перкеле, темшан.
 СЫЩИК нерешке.

Т

ТАБУН аран.
 ТАИНСТВО ю.
 ТАИТЬСЯ шолыпланаш.
 ТАЙНА йывырт, шоло.
 ТАЙНО йывырт.
 ТАЙНЫЙ шолыпло.
 ТАЙНЫЙ АГЕНТ эскерче.
 ТАКТ СТИХОТВОРНЫЙ мургут.
 ТАЛАНТ (дарование) юмындар.
 ТАЛЫЙ шулага.
 ТАЛЬНИК уянте.
 ТАМАДА пайремвуй, устелвуй.
 ТАМГА тиште.
 ТАЧКА шўкеморва.
 ТАЮЩИЙ шуалге.
 ТВАРЬ тырлык.
 ТВЕРДЫЙ шужа.
 ТВЕРДЫНЯ карман, ор.
 ТВОРЕНИЕ илян, шочыктыш.
 ТВОРЕНИЕ (продукт творче-

ства) мутсаска, тувыртыш, тўвыр, ушаска.
 ТВОРЕЦ усталче, чонгышо, ыштызе.
 ТВОРЕЦ ТРАДИЦИЙ йўлазе.
 ТВОРИТЬ тўвырташ.
 ТВОРЧЕСКАЯ ГОСТИНИЦА (застолица) шомактёр.
 ТВОРЧЕСКАЯ ЭНЕРГИЯ шымлымгуат.
 ТВОРЧЕСКИЙ ПОРЫВ ушволгалтыш.
 ТВОРЧЕСТВО мурлектыш, усталык, ушаска.
 ТЕКУЧИЙ йогынчо.
 ТЕКУЩИЙ йогышо.
 ТЕЛЕАНТЕННА телесерга.
 ТЕЛЕПЕРЕДАЧА телеончыктыш.
 ТЕЛЕФОН СОТОВЫЙ мўндырйўк.
 ТЕЛЮ капора, пул.
 ТЕЛОХРАНИТЕЛЬ капорол.
 ТЕМЕНЬ шемык.
 ТЕМНО-КРАСНЫЙ мако.
 ТЕМНЫЙ (дремучий) сип.
 ТЕМП (скорость) вий-тат, шырым.
 ТЕМПЕРАМЕНТ кўргыдул.
 ТЕМЬ шемык.
 ТЕНДЕНЦИОЗНО темден-темдышташ.
 ТЕНДЕНЦИОЗНОСТЬ темден-темдымаш.
 ТЕНЕВОЙ ўмылчык.
 ТЕНИСТОЕ МЕСТО ўмылчык.
 ТЕНИСТОЕ ПРОХЛАДНОЕ МЕСТО ютко.
 ТЕНИСТОСТЬ ўмылчык.
 ТЕНТ шоңалыш.
 ТЁПЛЕНЬКИЙ (о воде) чывылге.

ТЕП

ТЕПЛИЦА яндагудо.
ТЕПЛОВОЗ тулорва.
ТЕПЛОВЫЕ ЛУЧИ шокшы-йол.
ТЁПЛЫЕ КРАЯ шокшывел.
ТЕРЗАТЬ шинчалтараш.
ТЕРЗАТЬСЯ йёсаш, карганаш.
ТЕРПЕЛИВЫЙ тўсышан, чытыман.
ТЕРПКИЙ шадырге.
ТЕРРИТОРИЯ СТРАНЫ элшарем.
ТЕСНИТЬСЯ (сжаться) ишкылалташ, шыгырнаш, шыгырналташ.
ТЕСНОТА шыгыртыш.
ТЕХСЛУЖАЩАЯ ўштшө-мушшо.
ТЕЧЕНИЕ (процесс) йогын.
ТЕЧЕНИЕ ВОДЫ вўдйогын.
ТЕЧЕНИЕ НАУЧНОЕ шонемйогын.
ТИП (*биол.*) тўча.
ТИПОГРАФИЯ савыккудо.
ТИРЕ кореш.
ТИСНЁНЫЙ чылдарлыме.
ТИФ аярмужо.
ТИХИЙ тымылге.
ТИХИЙ ДОЖДЬ выжгайўр.
ТИХО шыпке.
ТИШИНА тур.
ТИШЬ (безмятежность) ўшык.
ТКАНЬ (материал) куэм, материй.
ТЛЕТЬ роткылгаш, туршаш.
ТОВАРИЩЕСКИ йолташла.
ТОВАРИЩЕСТВО кортак, пашаушем.
ТОВАРИЩ ПО МОЛЕНИЮ юмындаг.
ТОВАРООБОРОТ сатусавыргыш.

ТОВАРЫ ШИРОКОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ ўзгарвундо.
ТОГДА (в таком случае) тугегын.
ТОК (гумно) идым.
ТОЛК ар, ынтай.
ТОЛКИ (пересуды) шомак.
ТОЛКОВАНИЕ тогедымаш, умылтарчык.
ТОЛКОВАТЬ тогедаш.
ТОЛКОВЫЙ кунло, мурт, ратле, тептерле, ынтай.
ТОЛКОМ шотын.
ТОЛОКОНЩИК кышалзе.
ТОЛОЧЬСЯ шыгырнаш.
ТОЛСТОКОЖИЙ кўжгыговаштан.
ТОЛЧОК поктыш, учык.
ТОМИТЬ (мучить) эндыктараш.
ТОН (*муз.*) йўксем.
ТОНКО (мелко) луйык.
ТОПКА олтыш.
ТОПЛИВО йўлтгыш, олтем.
ТОПОНИМИКА мландысерыш.
ТОПОТ йолйўк.
ТОРГОВАТЬ сатуланаш.
ТОРГОВЕЦ ужалче.
ТОРГОВЫЙ ужалкальше.
ТОРЖЕСТВЕННО-ЗВОНКИЙ кўдыратле-йонгата.
ТОРЖЕСТВЕННОСТЬ айолык.
ТОРЖЕСТВЕННО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ шўмвургыжтарыше-айо.
ТОРЖЕСТВЕННЫЙ йомартле, пайремле.
ТОРЖЕСТВО айо.
ТОРЖЕСТВОВАТЬ куанланаш, пайремланаш.
ТОРЖЕСТВУЮЩИЙ куанле.
ТОРМОЗ чарыш.

ТОРМОШИТЬ чыштыраш.
 ТОРОПИТЬ чыштыраш.
 ТОРФ куптургыж.
 ТОСКА йокрок, чонойго.
 ТОСКОВАТЬ ушанаш.
 ТОСТ чаркамут.
 ТОЧИТЬ шуаш.
 ТОЧИТЬ КОСУ янаш.
 ТОЧИТЬ НА СТАНКЕ печке-
 лаш.
 ТОЧКА ЗРЕНИЯ ончалтык.
 ТОЧНЫЙ ойыпло.
 ТРАВСТОЙ шудер.
 ТРАДИЦИОНАЛИСТ йўлазе.
 ТРАДИЦИЯ тукуймўла, тукум-
 шуйыш, урман.
 ТРАНСФОРМИРОВАТЬ савы-
 раш.
 ТРАССА автокорно.
 ТРАТИТЬ (о деньгах) шаваш.
 ТРЕБОВАТЬ чыштыраш.
 ТРЕБУЕМЫЙ кўлешле.
 ТРЕБУЮЩИЙ ВЫЯСНЕНИЯ
 рашемдышаш.
 ТРЕВОГА пуламыр, тургыж.
 ТРЕВОЖИТЬ кыжландараш.
 ТРЕВОЖИТЬСЯ кыжланаш.
 ТРЕВОЖНЫЙ тургыж.
 ТРЕЗВО тептерлын.
 ТРЕЗВОН шергылтыш.
 ТРЕЗВОСТЬ айнык.
 ТРЕНИРОВАТЬ МЫШЦЫ йы-
 жындаш.
 ТРЕПАТЬ ЯЗЫКОМ ляпкаш,
 шомакчыланаш.
 ТРЕПЕТ чытыр.
 ТРЕПЕТАТЬ ѳртланаш, чыты-
 раш.
 ТРЕПЕТНЫЙ чытырныше.
 ТРЕПЕЩУЩИЙ чытырныше.
 ТРЕСКУЧИЙ МОРОЗ чат-
 лама.

ТРЕУГОЛЬНИК кумлукаш.
 ТРЕЩАТЬ лычлочлаш.
 ТРЕЩИНА шелтык.
 ТРИБУНА (кафедра) шаге.
 ТРИТОН вўдшынгшале.
 ТРОГАТЬ (заинтересовать) чы-
 гылтгараш.
 ТРОИЦА кумытло.
 ТРОЙКА (упряжка) кумытешке.
 ТРОН элтѳр.
 ТРОПА ЗВЕРИНАЯ сокмак.
 ТРОСТНИК вўдвондо.
 ТРОСТЬ кадырто.
 ТРОФЕЙ тавыш.
 ТРОФЕЙ ОХОТНИЧИЙ со-
 нардаввыш.
 ТРУДИТЬСЯ мастарланаш, па-
 шаланаш, сомылланаш.
 ТРУДНЫЙ (сложный) кар,
 чука.
 ТРУДОВОЕ ВДОХНОВЕНИЕ
 пашаавалтыш.
 ТРУДОВОЙ ПУТЬ пашагорно.
 ТРУДОДЕНЬ пашагече.
 ТРУДОЁМКИЙ сомылло.
 ТРУДОЛЮБИВЫЙ пашаче,
 ыштыче.
 ТРУДЯГА ыштыче.
 ТРУДЯЩИЙСЯ шемер.
 ТРУЖЕНИК ПОЛЯ сорлазе.
 ТРУП виля.
 ТРУХА шуж.
 ТРУХЛЯВЫЙ (о дереве) шуж.
 ТРЯПКА ДЛЯ СТИРАНИЯ
 С ДОСКИ ўштыш.
 ТРЯСКА чытыртгыш.
 ТУАЛЕТ пурымвер.
 ТУБЕРКУЛЁЗ мерчыкчер.
 ТУГО чыг.
 ТУГОДУМ чукмата.
 ТУГОЙ тангыле.
 ТУГОУХИЙ кўжгывылышан.

ТУЗ

ТУЗЕМЕЦ тўн калык.
ТУЛОВИЩЕ капвурго.
ТУМАНИТЬ вудакандаш.
ТУМАННО шыжакан.
ТУМАННОСТЬ тўтыравыл.
ТУПОЙ (*мат.*) токмак.
ТУПОУМНЫЙ арсыр.
ТУСКЛЫЙ тусло, чулий.
ТУЧКА пылнер.
ТУЧНЫЙ (ожирелый) мочмоч-
лõ, чоката.
ТУЧНЫЙ (плодородный) тудо,
ўяндышан.
ТУШЕВАТЬСЯ тўсанаш.
ТЩАТЕЛЬНО луйык.
ТЩАТЕЛЬНОСТЬ чаткалык.
ТЩЕДУШНЫЙ туйо, пыдык-
сий.
ТЩЕСЛАВНЫЙ чапйõратыше.
ТЩЕТНЫЙ вусо.
ТЫСЯЧЕЛЕНИЕ тўжеми.
ТЫСЯЧЕЛИСТНИК пўчымы-
шудо.
ТЫСЯЧНЫЙ тўжемлe.
ТЬМА (множество) тўвем.
ТЬМА (темень) шемык.
ТЮБЕТЕЙКА чапашке.
ТЮРЬМА тырма.
ТЯГОТЫ йõсык.
ТЯЖЕЛЫЙ чука.
ТЯЖЕСТЬ (груз) пызыртыш.
ТЯЖКИЙ чука.
ТЯНУТЬ (медлить) мызмызла-
наш.
ТЯПКА тўеч.

У

УБАВИТЬ катыкемдаш, пучеш-
тараш.
УБАВЛЯТЬСЯ (о ране, опухоли,
т. д.) рьяш.

УБАЮКИВАНИЕ рўпшем.
УБЕДИТЕЛЬНО ўшандарен,
чокан.
УБЕДИТЕЛЬНО ПРОСИТЬ
ытынен йодаш, ыштынен йо-
даш.
УБЕДИТЕЛЬНЫЙ кõндары-
ше.
УБЕДИТЬ келшыктараш, кõн-
дараш.
УБЕЖАТЬ (пропасть) виташ.
УБЕЖАТЬ (умчаться) пыржал-
таш.
УБЕЖДАЮЩИЙ ўшандары-
зе.
УБЕРЕЧЬ серлагаш.
УБЕРЕЧЬСЯ серлагаш.
УБИВАТЬ пуштедылаш.
УБЛАЖАТЬ порсынлаш, ракат-
ландараш.
УБОГИЙ мерче, чыг.
УБОГОСТЬ андык, мерчык-
лык.
УБОЖЕСТВО мерчыклык.
УБОРЩИЦА ўштшõ-мушшо.
УБЫВАТЬ кемаш, мõнтеншташ,
пучаш, эксаш.
УБЫЛЬ пучык, эксык.
УБЫСТРИТЬ талышныкташ.
УБЫСТРИТЬСЯ талешнаш.
УБЫТОК пучык, эксык.
УБЫТОЧНЫЙ энтекле.
УВАЖИТЕЛЬНЫЙ урманле.
УВЕКОВЕЧИТЬ курымандаш,
ўмырандаш.
УВЕЛИЧИТЬ кугемдыкташ.
УВЕЛИЧИТЬСЯ (о прибыли)
парышлалташ.
УВЕЛИЧИТЬСЯ (расти) чока-
наш.
УВЕЛИЧИТЬСЯ (усилиться)
воранаш.

УВЕНЧАННЫЙ СЛОВОЙ чап-
ланыше.
УВЕРЕННОСТЬ ўшанлык.
УВЕРЯТЬ инандараш.
УВЕСИСТЫЙ серыпле.
УВЛАЖНИТЬ ячандаш.
УВЛАЖНЯТЬСЯ вўдыжгал-
таш.
УВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ шўмешта-
рыше.
УВЛЕЧЕНИЕ чоншупшмаш.
УВЛЕЧЬ, УВЛЕКАТЬ кумыл-
тараш, шўмештараш.
УВЛЕЧЬСЯ келанаш, меланаш,
шўмешташ.
УВЯДШИЙ йочыла.
УВЯНУТЬ (состариться) шоп-
канаш.
УГЛЕРОД шўеж.
УГЛУБЛЕНИЕ ДЛЯ ИСТОЧ-
НИКА С КРУГЛОЙ СТЕН-
КОЙ вочкаш.
УГНЕТАТЬ аштараш.
УГНЕТАТЕЛЬ олпот.
УГОВОРИТЬ кбндараш.
УГОДИТЬ (попасть в цель) ла-
чештараш.
УГОДНИК йьжоп, ўедче.
УГОДНИЧАТЬ йьжопланаш.
УГОДНИЧЕСТВО ўедымаш.
УГОДЬЕ йўралвер.
УГОЛ (*мат.*) туал.
УГОЛОВНОЕ ДЕЛО судпаша.
УГОЛОВНЫЙ судкорно.
УГОЛОК БОЛОТА В ВИДЕ
ЗАЛИВА купйол.
УГОЛЬЩИК (шахтёр) шўййзў.
УГОМОНИТЬСЯ тымькемаш.
УГОЩАТЬСЯ сийланаш.
УГРИ омышур.
УГРОЗА кўдырчў-волгенче.
УГРЮМЕТЬ ўмылгаш.

УДАЛЁННОСТЬ торалык.
УДАЛОЙ паче.
УДАЛЯТЬСЯ тораганаш.
УДАР савыш.
УДАР (столкновение) перал-
маш, перылтыш.
УДАЧА аш, йўнештыш.
УДАЧЛИВЫЙ пиалче.
УДЕЛ пайыл.
УДЕРЖИВАТЬ чыгындараш.
УДИВИТЕЛЬНЫЙ ўрмў, ўрт-
лў.
УДОБНО эпле.
УДОБНЫЙ йўната, эпле.
УДОБСТВА йўнлык, тўзык.
УДОВЛЕТВОРИТЬ (доставить
удовольствие) сурлыктараш.
УДОВОЛЬСТВИЕ куанчык,
ракат, томсык, эрмак.
УДОРОЖАТЬ шергемдаш.
УДОСТОВЕРЕНИЕ (доку-
мент) инандарыш.
УДОСТОВЕРИТЬ инандараш.
УДРАТЬ пыржалташ.
УДУШЛИВЫЙ пичколтышо,
тўнчыктарыше.
УЖАСНЫЙ олпотло.
УЗАКОНИТЬ тўртыклаш.
УЗЕЛ пышкем.
УЗЕЛОК С ВЕЩАМИ кылдем.
УЗЕЛ СВЯЗИ, ТРАНСПОРТ-
НЫЙ, Т. Д. кылдем.
УЗНИК шинчызе.
УЗОР тўрлем.
УЗЫ РОДСТВЕННЫЕ, т. д.
тангалтмаш.
УКАЗ кўштык.
УКАЗАНИЕ кўштымаш.
УКАЧИВАНИЕ рўпшем.
УКЛАД ЖИЗНИ илышрат.
УКЛОНЯТЬСЯ пелкешнаш.
УКОЛ шуралтыш.

УКО

УКОЛОТЬ умдылаш.
УКОЛОТЬ (уязвить) вўржлаш.
УКОР шылтык.
УКОРЕНИТЬСЯ вожынагаш.
УКОРИЗНА шылтык.
УКРАСИТЬ моторландараш,
тўжаш, тўрлаш, чеверландараш,
ямдараш.
УКРАСИТЬ БЛЁСТКАМИ чин-
чылаш.
УКРАШЕНИЕ (изделие) сō-
растарчык, шуэштыш.
УКРЕПИТЬ (развить) вианг-
дараш.
УКРЕПИТЬ (упрочить) чоткы-
демдаш.
УКРЕПИТЬСЯ (устроиться,
найти своё место) вожынагаш,
пыжашланаш.
УКРОТИТЬ (усмирить) сор-
лыклаш, тыпландараш.
УКРУПНИТЬ кугемдыкташ.
УКРЫТИЕ ОТ СОЛНЦА
ўмылтыш.
УЛАДИТЬ (наладить) шотеш-
тараш.
УЛАЖИВАТЬ саемдылаш.
УЛИЧИТЬ учылаш.
УЛУЧШАТЬСЯ, УЛУЧШИТЬСЯ
воранаш, йытыранаш, чап-
лемаш.
УЛУЧШЕНИЕ саемдыш, чап-
лемаш.
УМАЛИТЬ (понизить) ўлык-
шемдаш.
УМАЛИШЕННЫЙ ушкайыше.
УМЕЛЕЦ мастарьен.
УМЕНИЕ моштымаш.
УМЕНЬШАТЬСЯ мōнтешташ,
рыяш, эксаш.
УМЕНЬШЕНИЕ (ослабление)
эркыш.

УМЕНЬШЕНИЕ (сокращение)
туртык.
УМЕНЬШИТЬ катыкемдаш,
пучештараш.
УМЕРЕННЫЙ умыр, умыр-
леве.
УМЕРЩВЛЯТЬ пуштедылаш.
УМЕСТИТЬСЯ шынланаш.
УМЕСТНЫЙ верлыккан.
УМЕЮЩИЙ РАЗГОВАРИ-
ВАТЬ НА МАРИЙСКОМ ЯЗЫ-
КЕ марлазе.
УМИЛЁННОСТЬ лыжгалык.
УМИЛЬНО ўма-ўма.
УМИРОТВОРЁННО тымылге,
шыпке.
УМИРОТВОРЁННЫЙ ты-
мылге.
УМНЕТЬ, ПОУМНЕТЬ уша-
наш.
УМНИК ушанче.
УМНИЦА ушанче.
УМНИЧАНИЕ ушанланымаш,
ушланымаш.
УМНИЧАТЬ ушанланаш, ушла-
наш.
УМНО мунлын, ушанлын.
УМНОЖАТЬ уштараш.
УМНОЖАТЬСЯ (увеличиться)
воранаш, тўжемаш.
УМОЗАКЛЮЧЕНИЕ ойлук-
тыш, ушпунчал, шонышкыл-
дыш.
УМОЛЯТЬ иналаш.
УМОПОМРАЧЕНИЕ ушпуды-
ранымаш.
УМОПОМРАЧИТЕЛЬНЫЙ
ушколтышо.
УМСТВЕННЫЕ СПОСОБНО-
СТИ акылпого, ушвий.
УМСТВЕННЫЙ ТРУД уш-
акыл паша.

УНАСЛЕДОВАТЬ югынлаш.
 УНЕСТИ ВЕТРОМ чоҕеш-
 тараш.
 УНИЗИТЕЛЬНЫЙ лапкан-
 дыше.
 УНИЗИТЬ изештараш, лапкан-
 даш.
 УНИЖЕНИЕ изешналтмаш.
 УНИЧТОЖИТЬ йыксырташ,
 кавартараш.
 УНЫВАТЬ ойганаш.
 УПАДОК лунчыртыш.
 УПИВАТЬСЯ (испытывать удо-
 вольствие) шурканаш.
 УПИВАТЬСЯ (чем-л.) ямлаш.
 УПЛОТНИТЬ чыкландараш.
 УПОДОБИТЬСЯ кельштарал-
 таш.
 УПОЕНИЕ чоҕуан.
 УПОИТЕЛЬНЫЙ чоҕуанда-
 рыше.
 УПОЛНОМОЧЕННЫЙ кер-
 тыжбег.
 УПОЛНОМОЧИТЬ кертыжан-
 даш.
 УПОРНЫЙ ўчык, четын.
 УПОРСТВО вустык.
 УПОРСТВОВАТЬ тупеланаш.
 УПОРХНУТЬ ювылташ.
 УПОРЯДОЧИТЬ радамдаш,
 тептерлаш, шотештараш.
 УПОРЯДОЧИТЬСЯ төрештал-
 таш.
 УПРАВЛЕНИЕ виктем.
 УПРАЖНЯТЬ МЫШЦЫ йы-
 жындаш.
 УПРЁК шылтык.
 УПРОСТИТЬ простандаш.
 УПРОЧИТЬ чоткыдемдаш.
 УПРОЧИТЬСЯ (найти свое
 место) вожынанаш, пыжашла-
 наш.

УПРОЧИТЬСЯ (окрепнуть)
 вурсаҕаш.
 УПРОЩЕНИЕ простандымаш.
 УПРОЩЕННЫЙ простандыме.
 УПРУГИЙ лайык, тангыле.
 УПРЯЖКА прашка.
 УПРЯЖЬ кычкем.
 УПРЯМИТЬСЯ ўшкыжланаш.
 УПРЯМЫЙ пунчык, ўчык.
 УРАВНОВЕШЕННЫЙ лымле,
 тымыкемше, тып.
 УРАГАН тулемардеж.
 УРАГАННЫЙ тўтанле.
 УРБАНИЗАЦИЯ оланмаш.
 УРОВЕНЬ кўкшыт.
 УРОД ормыж.
 УРОДЛИВЫЙ (ненормальный)
 полдалге.
 УРОДСТВО полдалгымаш.
 УРОЖАЙ шурнылектыш.
 УРОЖАЙНОСТЬ умыш.
 УРОЖАЙНЫЙ кўзышан, тўле-
 вуян.
 УРОН йомдартыш, эскык.
 УРОНИТЬ пургентолташ.
 УСАДЬБА оралте.
 УСВОИТЬ шкемдаш, ыҕлаш.
 УСЕРДИЕ ашкын, тараныш,
 тўлан, тыршык.
 УСЕРДНО ашкынен, изин-ку-
 гун, кыртмен.
 УСЕРДНЫЙ кожмакле.
 УСЕРДСТВОВАТЬ ашкынаш,
 кыртамаш.
 УСИЛИТЬ вияндараш, талешта-
 раш, тулештараш, чокандаш.
 УСИЛИТЬСЯ (убыстриться) та-
 лешнаш, утыргаш.
 УСИЛИТЬСЯ (увеличиться) во-
 ранаш.
 УСКОРИТЬ ДЕЛО ашындараш,
 талышныкташ.

УСЛ

УСЛАДА куанчык, томсык, чонгуан.
УСЛАЖДАТЬ томсыклаш.
УСЛАЖДАТЬСЯ ямлаш.
УСЛАЖДАЮЩИЙ чонгуандарыше.
УСЛОВИЕ келшык.
УСЛОВНОСТЬ гынлык.
УСЛОЖНЯТЬ путандаш, товандаш.
УСЛУГА азаплык, суап.
УСЛУЖЛИВЫЙ кумылчо.
УСМЕШКА шырий.
УСМИРИТЬ сорлыклаш.
УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ йӱрышандарымаш.
УСОВЕРШЕНСТВОВАТЬ йӱрышандараш, уэмдараш.
УСОПШИЙ пушнышо.
УСПЕХ аш, вянгдыш, сенгыш, умыш, шумысенгыш.
УСПОКАИВАЮЩЕ ласкангын.
УСПОКОЕНИЕ лым, турлык, тыпланымаш.
УСПОКОИТЬСЯ (угомониться) турлаш, тымыкемаш.
УСТАВ урман.
УСТАВНИК урманче.
УСТАНОВКА (курс) веклык.
УСТНО ушеш.
УСТНЫЙ мутланчык.
УСТОИ тукумшуйыш.
УСТРАНЯТЬСЯ ӱрдыжланаш.
УСТРОИТЬ (наладить) йӱрлаташ.
УСТРОИТЬ В ГОСТИНИЦЕ, Т.Д. верлаташ.
УСТРОИТЬ НА РАБОТУ папшандараш.
УСТРОИТЬСЯ йӱрланаш.
УСТРОЙСТВО йӱнештыш.
УСТУПЧИВЫЙ кӱндам.

УСУГУБИТЬ чокандаш.
УСЫХАТЬ кошкалгаш.
УТВАРЬ суртӱзгар.
УТЕПЛИТЕЛЬ НА ЧЕРДАКЕ ДОМА портпургыж.
УТЕПЛЯТЬ шокшылаш.
УТЁС курыкон, кӱгурык.
УТЕШАТЬ эмраташ.
УТЕШЕНИЕ эмратыш.
УТИХАТЬ тыпкемаш.
УТИХОМИРИТЬСЯ умырланаш, тыпкемаш.
УТОЛЩЕНИЕ кӱжгем.
УТОМИТЕЛЬНЫЙ пызырнык.
УТОПТАТЬ шӱжмандаш.
УТРЕННИЕ ЗАМОРОЗКИ эргылме.
УТРЕННИЙ ТУМАН вӱдьюж.
УТРЕННЯЯ ПРОХЛАДА эрыю.
УТРАСТИ (нормализовать) шотландараш.
УТЮГ ӱтык.
УТЮЖИТЬ ӱтыклаш.
УХА колшӱр.
УХАЖИВАНИЕ шыматымаш.
УХВАТИТЬСЯ (схватиться) кыртмаш.
УХМЫЛКА шырий.
УХМЫЛЯТЬСЯ шырияш.
УХУДШАТЬ соптырташ.
УХУДШИТЬСЯ томаешташ.
УЧАСТВОВАТЬ пайыллаш.
УЧАСТНИК пайылче.
УЧАСТНИК СВАДЬБЫ сӱанмарий.
УЧАСТНИК СУББОТНИКА вӱмазе.
УЧАСТОК ЗЕМЛИ сертыш.
УЧАСТОК С ПОВАЛЕННЫМИ ДЕРЕВЬЯМИ туло.
УЧАСТЬ пайыл.

УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ тү-эм.
 УЧЁНЫЙ шанчыенг, шанчызе.
 УЧРЕДИТЕЛЬ төнежче.
 УЧРЕДИТЬ төнежлаш.
 УЧРЕЖДЕНИЕ төнеж.
 УЧТИВЫЙ йывыжге, тыматле.
 УШИБИТЬ йымыжташ.
 УШИБИТЬСЯ йымыжгаш.
 УШНАЯ РАКОВИНА пылышсовла.
 УЩЕЛЬЕ курыкшелтыш.
 УЩЕМЛЕНИЕ ишыктымаш.
 УЩЕРБ йомдартыш, пучык, эссык.
 УЩЕРБНЫЙ энтекле.
 УЮТ ям.
 УЯЗВИМОЕ МЕСТО йымыжге вер.
 УЯЗВИТЬ (уколоть) вүржлаш.

Ф

ФАЗА тошкалтыш.
 ФАКТ шынамат.
 ФЕЛЬЕТОНИСТ фельетончо.
 ФИАЛКА кишкышинча.
 ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА кашкультур.
 ФИЗИЧЕСКАЯ СИЛА капвий, кидвий.
 ФИЗМАТОВЕЦ физматче.
 ФИЛИГРАННОСТЬ чаткалык.
 ФИЛОСОФ шонкалыче.
 ФИЛЬТР (очиститель) шўре.
 ФИННО-УГОРСКОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ финн-угор йылмышанче.
 ФИСКАЛ эскерче.
 ФЛЕГМАТИЧНЫЙ кўжгычонан.

ФОНЕМНЫЙ СОСТАВ фонемвундо.
 ФОНЕТИЗИРОВАТЬ фонетикандаш.
 ФОНЕТИКА йўквундо.
 ФОНЕТИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО фонетике йөнештыш.
 ФОНТАН вўдменге.
 ФОРМЕННАЯ ОДЕЖДА СВЯЩЕННИКА вуйвоч.
 ФОРМИРОВАНИЕ калыплалтмаш.
 ФОРМИРОВАТЬ калыплаш, кышкарлаш.
 ФОРМИРОВАТЬСЯ калыплалташ, капланаш, сынаганаш.
 ФОРМУЛИРОВАТЬ краклаш.
 ФОРСИТЬ ковыртатылаш.
 ФОТОГРАФИРОВАТЬ войзаш.
 ФОТОГРАФИЯ фотоончалтыш, фотосўрет.
 ФОТОСНИМОК фотоончалтыш, фотосўрет.
 ФОТОХУДОЖНИК фотосўретче.
 ФРАЗЕОЛОГИЗМ мутсавырттыш.
 ФРУКТЫ олмасаска.

Х

ХАЛЯВА ярадар.
 ХАОС акырсаман.
 ХАОТИЧНО ыресла-кутла.
 ХАРАКТЕР шыр.
 ХАРАКТЕР ЖИЗНИ, ПОСТУПКОВ, Т.Д. сем.
 ХАРАКТЕРНАЯ ОСОБЕННОСТЬ койышпале.
 ХВАЛА (хвалебная речь) саймут.

ХВА

ХВАЛЁННЫЙ мокталтшан.
ХВАЛЯЩИЙ моктызо.
ХВАСТЛИВЫЙ моктале.
ХВАСТОВСТВО моктанчык.
ХВАСТУН моктанче.
ХВАТКИЙ чулым.
ХВОРОСТ савора, чыгыр.
ХВОРЫЙ ормыж.
ХВОРЬ мерчык, черчур.
ХИЛЫЙ пыдыксий, туйо.
ХИТРИТЬ рывыжлаш.
ХИТРОУМНЫЙ мутынчык.
ХИЩНИК опкын, шылгочшо.
ХИЩНЫЙ (о животном) шылгочшо.
ХЛАДНОКРОВИЕ чыгышвий.
ХЛЕБ ЖЕРТВЕННЫЙ тупкинде.
ХЛОПАТЬ КРЫЛЬЯМИ лоплолаш.
ХЛОПОТАТЬ торланаш.
ХЛОПОТЫ (заботы) колянчык, тургыж, шыгыр.
ХМЕЛЬ (опьянение) руштык.
ХМЕЛЬНОЙ (пьянящий) руштыкан, руштыктарыше.
ХНЫКАТЬ йычаш.
ХОДАТАЙСТВО йодынвозыш.
ХОДИТЬ НА ОХОТУ сонарланаш.
ХОДКИЙ йолан.
ХОДОК йолзак.
ХОД РАБОТЫ лончемйогын.
ХОЗЯИН ДОМА сурттора.
ХОЗЯЙКА озаква.
ХОЗЯЙНИЧАТЬ озаланаш.
ХОЛМ шунго.
ХОЛОДИЛЬНИК йуштышкап.
ХОЛОДНЫЙ (морозный) чымытке.
ХОЛОДНЫЙ (равнодушный) чокрак.

ХОЛОДОК ажи.
ХОЛОДОК (равнодушие) южгага.
ХОЛОДОК (тенистое прохладное место) ютко.
ХОЛОП ятчак.
ХОЛОСТОЙ ожак.
ХОРОШЕТЬ (становиться красивым) чеверемаш.
ХОРОШИЙ пава.
ХОРУНЖИЙ унчо.
ХОТЕНИЕ (желание) шонымо.
ХОТЕТЬ тыланаш, шутыланаш.
ХОХОЛ У ПТИЦ шурка.
ХРАБРИТЬСЯ геройланаш.
ХРАМ кумалгудо, юмынпöрт.
ХРАМ НАУКИ шанчыгудо.
ХРАНИТЕЛЬ сакче.
ХРЕБЕТ (*геогр.*) тöрсыр.
ХРИПЛЫЙ шодыркама.
ХРОМ (кожа) суран.
ХРОНИКА ЖИЗНИ илышйогын.
ХРОНИКА СОБЫТИЙ жапйогын.
ХРОНОЛОГИЯ илышйогын.
ХРУСТАЛЬ яндава.
ХУДОЖЕСТВЕННОСТЬ сылнык, сылныктыш.
ХУДОЖЕСТВЕННАЯ САМОДЕЯТЕЛЬНОСТЬ сылныкпого, шкесемешке тувыра.
ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ИЗДЕЛИЯ сöрастарыш үзгар.
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МЕТОД сылныкйөн.
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБРАЗ сылнысүрет тувозыш.
Х У Д О Ж Е С Т В Е Н Н Ы Й ФИЛЬМ модмо фильм.
ХУДОЖЕСТВО сылнысавыш.

ХУДОЖНИК сүрөтчө.
 ХУДОЖНИК СЛОВА мут-
 сүрөтчө.

Ц

ЦАРЕВНА кугыжанүдүр.
 ЦАРСТВОВАТЬ кугыжаланаш,
 озаланаш.
 ЦВЕТ (окраска) чырий.
 ЦВЕТА МАКА мако.
 ЦВЕТА РАДУГИ кагутньо.
 ЦВЕТНОЙ (о фото, кино, кар-
 тине) чиялге.
 ЦВЕТНОЙ (разноцветный) тү-
 кө.
 ЦВЕТНОЙ МЕТАЛЛ йылгыж-
 металл.
 ЦВЕТНЫЕ КАРАНДАШИ чи-
 ялтыме карандаш.
 ЦВЕТЫ ЛИПЫ пертне.
 ЦЕЛЕБНЫЙ эмле.
 ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ йө-
 раллык.
 ЦЕЛЕСООБРАЗНЫЙ йөралле.
 ЦЕЛИНА сөреман мланде.
 ЦЕЛИТЕЛЬ эмлызе.
 ЦЕЛИТЕЛЬНЫЙ эмле.
 ЦЕЛИТЬСЯ тураштараш, тучаш.
 ЦЕЛЬ шумлык.
 ЦЕНИТЕЛЬ аклызе.
 ЦЕННИК акшындык.
 ЦЕННОСТЬ аклык.
 ЦЕНТР рүдер.
 ЦЕНТРАЛИЗОВАННЫЙ рү-
 дештарыме.
 ЦЕНТРАЛИЗОВАТЬ рүдеш-
 тараш.
 ЦЕНТРАЛЬНОЕ ПРАВИТЕЛЬ-
 СТВО рүдывиктер.

ЦЕНТР МИРА тўнярүдө.
 ЦЕПОЧКА ДЛЯ КРЕСТИКА
 ырескыл.
 ЦЕРКОВНИК черкызе.
 ЦЕРКОВНОЕ ПЕСНОПЕНИЕ
 черкымуро.
 ЦИВИЛИЗОВАТЬ культуран-
 даш.
 ЦИКОРИЙ омылча.
 ЦИЛИНДР ырывыка, кышкар.
 ЦИЛИНДРИЧЕСКИЙ ыр-
 выка, кышкарле.
 ЦИНИК вожылдымо.
 ЦИТАТА өрдьжмут.
 ЦИФРА чотык.
 ЦУНАМИ вүдсапныш.

Ч

ЧАДО шўмиге.
 ЧАЙКА кырляк.
 ЧАРОДЕЙ мутьюзо, овылзо,
 чоньюзо.
 ЧАСТИЧКА пырчык.
 ЧАСТНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ
 шкенного.
 ЧАСТНЫЙ шкен.
 ЧАСТЬ (звено) йыжын, осо.
 ЧАСТЬ (подразделение) сото.
 ЧАСТЬ СВЕТА тўнявел.
 ЧАША көрага.
 ЧАШЕЧКА (*анат.*) чанга.
 ЧАШЕЧКА (*бот.*) пеледыш-
 корка.
 ЧАЩА чышнер.
 ЧАЩОБА ражгер, тыгыдер.
 ЧАЯНИЕ ўмыт.
 ЧЕКАНИТЬ МОНЕТЫ шидаш,
 шиндырлаш.
 ЧЕЛОВЕК МАРИЙСКОЙ НА-
 ЦИОНАЛЬНОСТИ мариег.

ЧЕЛ

ЧЕЛОВЕЧЕСТВО айдемышыве.

ЧЕЛОВЕЧНОСТЬ айдемылык.

ЧЕПУХА оккүл.

ЧЕРВОТОЧИНА сүгө, шүгө.

ЧЕРДАК ДОМА пöрткоккла.

ЧЕРЕДОВАНИЕ алмашталт-маш.

ЧЕРЕДОВАТЬ вашлангылаш.

ЧЕРЕСЧУР утыгоч.

ЧЁРНАЯ МЕТАЛЛУРГИЯ күрт-ныюзанлык.

ЧЕРНЕТЬ шемешташ.

ЧЕРНО-БУРАЯ ЛИСИЦА шемалге-чал рывыж.

ЧЕРНОВИК шемешке.

ЧЕРНОВОЛОСЫЙ шемеч.

ЧЕРНОЕ ДЕЛО осаланы-маш.

ЧЕРНОСОШНЫЙ КРЕСТЬЯНИН шемер.

ЧЕРНЯВЫЙ шемеч.

ЧЁРСТВОСТЬ шүмдымылык.

ЧЕРТА (признак) койышпале.

ЧЕРТЁЖ ойыптыш.

ЧЕРТЁНОК ияиге.

ЧЕРТИТЬ корешлаш, сераш.

ЧЁРТОЧКА кореш.

ЧЕСНОК укра.

ЧЕСТВОВАНИЕ НОВОРОЖДЕННОГО узышка.

ЧЕСТИТЬ (поносить) чеслаш.

ЧЕСТНЫЙ ушан-шотан.

ЧЕТВЕРТОВАТЬ нылытлаш.

ЧЁТКИЙ (отчётливый) рашка, рашката.

ЧЁТКИЙ (точный, конкретный) ойыпло.

ЧЁТКО рашкатан.

ЧЕТЫРЁХУГОЛЬНЫЙ төрткыл.

ЧИН мум.

ЧИНИТЬ капкалаш, шыгалаш.

ЧИНОВНИК вуйлык, мумьенг, сомылкалызе, сомылкаче, үстельген.

ЧИРИКАТЬ чыргыжаш, чырик-лаш.

ЧИСЛЕННОСТЬ чотлык.

ЧИСЛО (цифра) чотык.

ЧИСЛО НЕЧЕТНОЕ уто.

ЧИСЛО ЧЕТНОЕ тўва.

ЧИСТОСЕРДЕЧНО чонвочын.

ЧИТАТЕЛЬ лудшыенг.

ЧИТАТЬ ВСЛҮХ йўкташ.

ЧЛЕНЕНИЕ йыжыглалт-маш.

ЧЛЕНИТЬСЯ йыжыглалташ.

ЧЛЕН КАФЕДРЫ кафедрызe.

ЧЛЕН ПАРТИИ, ОБЩЕСТВА, Т.Д. йыжыенг.

ЧРЕЗВЫЧАЙНЫЙ эрма.

ЧРЕЗМЕРНО утыгоч.

ЧРЕСЛА талве.

ЧУВСТВЕННО чоншўма.

ЧУВСТВО шижмык.

ЧУВСТВОВАНИЕ шижме-чучмо.

ЧУВСТВО СОБСТВЕННОГО ДОСТОИНСТВА шкемшиж-маш.

ЧУДАКОВАТЫЙ унчеж.

ЧУДНЫЙ (дивный) сөрале.

ЧУДО масак, онышшвитымаш, юзый.

ЧУДОТВОРЕЦ шыналче.

ЧУЖАК йотыенг, öрдыжыенг.

ЧУЖДАТЬСЯ öрдыжланаш.

ЧУЖОЙ йотыенг.

ЧУТКИЙ селт, чая.

ЧУТЬЁ көргышижык.

ЧУЧЕЛО чывылўдыктыш, пакчалўдыктыш.

ЧУШКА чукчук.

Ш

ШАГАТЬ ошкыллаш.
 ШАЛИТЬ йочаланащ, ожешнащ,
 полмезыланащ, чомаланащ.
 ШАЛОВЛИВЫЙ йорга.
 ШАЛОСТЬ йочаланымащ.
 ШАЛУН тердывер.
 ШАМКАТЬ вуткащ.
 ШАПКА (в газете) вуйлўм.
 ШАПКА-УШАНКА пунушш.
 ШАР, ШАРИК чамыра.
 ШАРИТЬ, ОБШАРИВАТЬ ше-
 раш.
 ШАРОВОЙ чамыра.
 ШАРООБРАЗНЫЙ тырешке.
 ШАХТЕР шўйызў.
 ШАШЛЫҚ шышпошпар.
 ШЕЙНЫЙ ОТДЕЛ ПОЗВО-
 НОЧНИКА шўйлодыш.
 ШЕЛЕСТЕТЬ выргаш, шуж-
 гаш.
 ШЕЛЬМОВАТЬ намыслаш.
 ШЕПТАТЬСЯ йыштымандаш.
 ШЕРОХОВАТОСТЬ котыр,
 шадыра.
 ШЕРШЕНЬ тынта.
 ШЕСТВОВАТЬ толдаш.
 ШЕФ озавуй, энвуй.
 ШИНА (мед.) шай.
 ШИПЫ шуданге.
 ШИРОКИЙ лоптыра, шара,
 шарлака.
 ШИРОКОИЗВЕСТНЫЙ кум-
 данвалыме.
 ШИРОТА (геогр.) лопкыт.
 ШИРЬ (простор) йонго.
 ШКОЛА НАУЧНАЯ шонем-
 йогын.
 ШКОЛЬНИК школчо.
 ШЛАК кўргншьшур.

ШЛЁПАНЦЫ йолчыкыш.
 ШЛИФОВАТЬ шымарташ.
 ШЛИФОВАТЬ ЯЗЫК лывыр-
 гемдаш.
 ШМОТКИ кидмучаш пого.
 ШНУРОВАТЬ шнуркылаш.
 ШОУ водо.
 ШПИК нерешке.
 ШПИОН шинчавылыш.
 ШПРИЦ чужик.
 ШРАМ пўремгорно.
 ШТАМП (шаблон) сукармут.
 ШТОРМ озырқан.
 ШТОРМОВОЙ тўтанле.
 ШУГА шултыш.
 ШУМЕТЬ (галдеть) сўлаш.
 ШУМЕТЬ (гудеть) ўрлаш, шой-
 гыкташ.
 ШУМЕТЬ (шелестеть) шуж-
 гаш.
 ШУРШАТЬ выргаш, шойгык-
 таш, шывыланащ.
 ШУСТРЫЙ паче, тыре, чыр.
 ШУТИТЬ мыскараланащ, шая-
 раш, шутыланащ.
 ШУТЛИВЫЙ мыскарале.
 ШУТОЧНЫЙ мыскарале.

Щ

ЩЕБЕТАНИЕ (пустая болтов-
 ня) вычылтымащ.
 ЩЕГОЛЯТЬ ковыртатылаш, сў-
 ралланащ.
 ЩЕДРОСТЬ ДУШИ кумылдар.
 ЩЕДРЫЙ кумылдаран.
 ЩЕКОЛДА омасдўкў, тўкў.
 ЩЕКОТАТЬ чыгылтараш.
 ЩЁЛОЧЬ кон, конвўд.
 ЩЁЛЧОК тўчык.
 ЩЕЛЬ шелтем, шелше.

ЩЕП

ЩЕПЕТИЛЬНЫЙ (о вопросе, деле) шўрчө.

ЩЕРБИНА шерпак.

ЩУПЛЫЙ пыдыксий.

Э

ЭВОЛЮЦИЯ пўрымгорно.

ЭКВИВАЛЕНТНЫЙ төракан.

ЭКОНОМИЧНЫЙ аныкле, перкеле.

ЭКОНОМИЯ анык.

ЭКОНОМНО перкельын, урдын-урдын.

ЭКОНОМНОСТЬ урдо.

ЭКОНОМНЫЙ аныкан, аныкле, перкеле, тўвылө.

ЭКСПЕРИМЕНТ шынык.

ЭКСПЛУАТАТОР вийытлыше.

ЭКСПЛУАТИРОВАТЬ вийытлаш.

ЭКСПРЕССИВНЫЙ тўзагдыме.

ЭКСТРАСЕНС воштужшо.

ЭЛАСТИЧНЫЙ лайык, нымыж.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЙ ИМПУЛЬС электройолкын.

ЭЛЕКТРИЧЕСТВО тулэгер.

ЭЛЕКТРОМЕЛЬНИЦА электровакш.

ЭЛЕКТРООСВЕЩЕНИЕ электросавыш.

ЭЛЕКТРОСВЕТ электросавыш.

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ чонвургыжтарыше.

ЭМОЦИЯ чонйўлымө.

ЭНЕРГИЧНЫЙ пашанчык.

ЭНЕРГИЯ ўнар.

ЭНЕРГИЯ (внутренняя сила) көргвий.

ЭНЕРГИЯ КОСМИЧЕСКАЯ ювий.

ЭНТУЗИАЗМ нөлтыш, паша-авалтыш.

ЭПИДЕМИЯ нерге.

ЭПОС мурпого.

ЭПОХА саман.

ЭРА саман.

ЭТАП йыжыг.

ЭТАП РАБОТЫ лончемйогын.

ЭФФЕКТИВНЫЙ тутылектышан.

ЭХО вашйўк, солнышйўк.

Ю

ЮБИЛЕЙ лўмгече, лўмвайрем.

ЮБИЛЯР лўмгечызе.

ЮВЕЛИР шөртнызыө.

ЮГО-ВОСТОК эр-кечывалвел.

ЮЖНЫЙ ПОЛЯРНЫЙ КРУГ

Кечывалвел йўштө онго.

ЮМОРЕСКА воштылончыш.

ЮМОРНОЙ мыскарале.

ЮНОШЕСТВО язагот.

ЮНЫЙ яза.

ЮТИТЬСЯ шыгырланаш.

Я

ЯБЕДА кокламут.

ЯБЕДНИЧАТЬ витнызыланаш.

ЯВИТЬСЯ (оказаться) тапнаш.

ЯВЛЕНИЕ кончыш.

ЯГОДКА емыжсаска.

ЯГОДЫ емыж.

ЯДЕРНАЯ БОМБА аярле бомбо.

ЯДОВИТО-ЖЁЛТЫЙ йыгыжге-тўкө.

ЯСТ

ЯДОВИТЫЙ яжар.
ЯДРЁНЫЙ (здоровый) чесле.
ЯДРО том.
ЯДРЫШКО туш.
ЯЗЫКОВАЯ БУДУЩНОСТЬ
йылмончыкылык.
ЯЗЫКОВОЕ ПОГРУЖЕНИЕ
йылмышындартыш.
ЯЗЫКОВОЕ СОЗНАНИЕ йыл-
мышам.
ЯЗЫКОВОЕ СТРОИТЕЛЬ-
СТВО йылмышонгыш.
ЯЗЫКОВОЕ ЧУТЬЁ йылмы-
шижмаш.
ЯЗЫКОЗНАНИЕ йылмы-
шанче.
ЯЗЫКОТВОРЕЦ мутпатыр.

ЯЗЫЧЕСКИЕ ОБЫЧАИ чи-
йўла.
ЯЗЫЧЕСКОЕ ВЕРОВАНИЕ
чийўла.
ЯЗЫЧЕСТВО чийвера.
ЯИЧНИЦА муныдувыртыш,
ўянмуно.
ЯРКИЙ оярле, яргата.
ЯРКО сотын.
ЯРКО-ЖЕЛТЫЙ яндар-тўкө.
ЯРКО-КРАСНЫЙ чолка.
ЯСАК лўмокса.
ЯСНОВИДЕНИЕ воштужмо.
ЯСНОВИДЕЦ шинчанужшо.
ЯСНОВИДЯЩИЙ ужшы-
голшо.
ЯСТВО салмавуш.

Книга лукташ финанс могырым полшеныт:

Марий Эл Республикын тўвыра, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерствыже, Марий книга савыктыш, И.Г. Ивановын ешыже (Иванова Л.С. да Иванов А.И.), Т. Евсеев лўмеш Марий Эл Республикын калыкле тоштерже, тыгак Пустаи Янош (Венгрий), Кудрявцева Р.А., Голубев В.Б., Краснова Н.М., Кузнецова М.Н., Садовина Л.А., Федосеев В.А., Ширяева Г.С., Андрианова Е.М., Сибатрова С.С., Левенштейн О.Г., Чузаев Р.И., Шкалина Г.А., Васютина Л.Я., Григорьева Л.Я., Карташова Е.П., Козлова Г.А., Кольцов В.А., Ошаев А.К., Пекшеева Э.И., Сергеев А.А., Сергеев О.А., Яковлева Г.А., Ярыгин А.А., Никитина Т.Б., Абдулов А.С., Акилбаев А. В., Акшиков А.Г., Барцева Л.И., Гаврилова В.Г., Григорьева Л.Н., Долгополов С.В., Иванов И.С., Иванова Л.П., Максимов В.Н., Мамаева М.Н., Матросова Л.С., Михайлов В.Т., Михайлова Г.Н., Речкин Д.И., Русанова Н.Г., Рыбакова Н.А., Сабанцев Г.Л., Садовин Е.Н., Садовин И.Г., Соколова М.В., Соловьев Б.С., Соловьев Ю.И., Тимиркаев А.Т., Тонкова Е.Г., Шакиров П.Ш., Шамиев Б.А., Эманова А.В., Эрцикова Г.А., Ягодарова Л.П.

Чылаланат шўм вошт лекше кугу тау!

ВУЙЛЫМАШ

Ончылмут	3	Руш йылмыш кусарыде	
Кўчыкемдымаш-влак	9	кодымо мут-влак	284
Марла-рушла	13	Рушла-марла	285
А	13	А	285
Б	21	Б	286
В	21	В	291
Г	36	Г	298
Д	36	Д	301
Е	36	Е	305
Ж	37	Ж	305
З	37	З	307
И	37	И	312
Й	44	К	315
К	56	Л	320
Л	85	М	322
М	93	Н	327
Н	102	О	335
О	105	П	344
Ӗ	117	Р	365
П	119	С	371
Р	141	Т	385
С	146	У	388
Т	166	Ф	393
У	196	Х	393
Ӧ	207	Ц	395
Ф	212	Ч	395
Ч	212	Ш	397
Ш	230	Щ	397
Ы	268	Э	398
Э	271	Ю	398
Ю	276	Я	398
Я	280		

Иванов Иван Григорьевич

**МУТВУНДЫНАМ
ПОЙДАРЕНА**

12+

Шуэн вашлиялтше мут-влак

ОБОГАЩАЕМ ЛЕКСИКУ

Словарь редких слов марийского языка

На марийском языке

Ответственный за выпуск *Кузнецова М. Н.*
Контрольный редактор *Н. В. Лихачева*
Компьютерная верстка *Ю. А. Васильева*

Подписано к печати 10.06.2015. Формат 70x100/32.
Бумага офсетная. Гарнитура Mari-Kudriashov.
Усл. печ. л. 12,625. Тираж 53 экз. Заказ . Изд. 9.

ГУП РМЭ «Марийское книжное издательство».
424006, г. Йошкар-Ола, ул. Панфилова, 39.
<http://www.maribook.ru>
E-mail: maribook@bk.ru

Отпечатано в ООО «Типография «Вертикаль».
424030, г. Йошкар-Ола, ул. Мира, 21.

